
3 1761 08305225 8

SBORNÍK VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH.

ZA UČASTENSTVÍ ČLENŮ

ČESKÉ FAKULTY PRÁVNICKÉ

REDIGUJE

PROF. BOHUŠ RIEGER.

S PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ A »PRÁVNICKÉ JEDNOTY« V PRAZE.

ROČNÍK VII.

V PRAZE 1907.

BURSÍK & KOHOUT,

KNIHKUPCI C. K. ČESKÉ UNIVERSITY KARLO-FERDINANDOVY A ČESKÉ AKADEMIE PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze, knihtiskaře České Akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

Papír ze skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner, Duffek a spol. v Praze.

OBSAH ROČNÍKU VII. (1906-7).

ČLÁNKY: Stránka

LITERATURA:

Právo církevní:

Právní dějiny:

K nauce o potřebách.*)

Píše dr. *Frant. Čuhel.*

I. Úvod.

1. Kdokoli se zabýval zevrubněji základními naukami vědy hospodářské, tomu nemohlo ujíti, že pojmu potřeby, ačkoliv jej někteří spisovatelé pokládají za první základní pojem vědy hospodářské, na němž všecky ostatní pojmy základní této vědy se mají budovati, v dosavadní literatuře národohospodářské věnováno bylo poměrně málo pozornosti. Nejzřetelnější illustrací tohoto tvrzení poskytuje ta okolnost, že v nejdůkladnější německé encyklopaedii věd státních („Handwörterbuch der Staatswissenschaften") předmět tento odbyt jest osmi krátkými řádky vsunutými do článku „Gut". Tím nemá býti řečeno, že by se naukou o potřebách dosud nikdo z národohospodářských spisovatelů byl nezabýval; nalezneme pozoruhodné stati o rozdělení potřeb u *Hermanna,* o kollektivných potřebách u *Wagnera,* o síle potřeb u mnohých příslušníků oné školy národopospodářské, kteréž zejména rakouští hlasatelé theorie hodnoty na hraničném užitku zbudované zvučné jméno získali. Avšak chceme-li se o tom, co dosud o potřebách bylo vybádáno, poučiti, musíme si dotyčné poznatky u různých spisovatelů shledávati, a když práci tuto vy-

*) Článek tento jest výtahem z monografie téhož spisovatele, jež pod titulem „Zur Lehre von den Bedürfnissen. Theoretische Untersuchungen über das Grenzgebiet der Ökonomik und der Psychologie" v nejbližším čase vyjde nákladem Wagnerova universitního knihkupectví v Inšpruku.

konáme, poznáme, že názory i nejčelnějších spisovatelů národohospodářských o podstatě a pojmu potřeby ve smyslu vědy hospodářské jsou velice nedostatečné. Přesvědčivé důkazy pro toto tvrzení nalezne čtenář na str. 78—92 mého spisu.

2. Největší část viny na tomto neuspokojujícím stavu dosavadního vědění národohospodářského nese po mém soudu ta okolnost, že název i pojem potřeby vzaty jsou z obecné mluvy, ve které, jak na str. 61—64 jest ukázáno, slovo to má neméně než 12 různých významů, a že dosavadní spisovatelé domnívali se, že poznají podstatu jevu potřeby, budou-li analysovati obecné představy slovu potřeba odpovídající. Abychom dospěli správného názoru o podstatě a pojmu potřeby ve smyslu vědy hospodářské, jest tudíž dle mého soudu třeba dosavadní methodu opustiti a nastoupiti touž cestu, po které s tak velikým úspěchem postupují vědy přírodní, jež zabývají se jevy samými, názorů, jež o nich má obecná mluva, si naprosto nevšímajíce.

II. Pojmy potřeby ve smyslu vědy hospodářské.

3. Jevy, kterými se zabývá věda hospodářská, jsou jistý druh lidských jednání a jejich výsledků. Každé jednání pak spůsobeno jest jednou nebo několika žádostmi. Stručný výklad o tom, jak vznikají lidské žádosti, obsažen jest v kapitole první, z níž vyjímáme následující:

Lidský život jeví se býti nepřetržitým řetězem různých stavů tělesného organismu a různých poměrů jeho k okolí, jakož i různých stavů vědomí. Shrneme-li tyto stavy a poměry, z nichž jedny jsou zachování a rozvoji života (životních funkcí) příznivy, druhé pak nepříznivy, pod společný název, obdržíme pojem objektivných stavů blahotných; jejich souhrn v jistém okamžiku tvoří pak celkový stav blahotný. Seřadíme-li jednotlivé stavy blahotné podle stupně, v jakém přispívají k celkovému zachování a rozvoji člověka, v jednotnou stupnici, obdržíme objektivnou stupnici blahotnou, jejímž absolutným bodem nulovým jest onen stav, jenž má v zápětí smrt dotyčného individua. Nad tímto bodem

řadí se napřed ony životu nepříznivé stavy, jež mají v zápětí menší poruchy životních funkcí nežli smrt, a pak stavy životu příznivé. Mezi oběma nalezá se relativný bod nulový, odpovídající bodu mrazu našich teploměrů. Podobně jako u teploměru možno nazvati stavy blahotné pod nulou se nalezající negativnými a ty, jež se nalezají nad nulou, positivnými. Následuje-li po jistém objektivném stavu blahotném jiný stav blahotný na objektivné stupnici blahotné výše stojící, mluvíme o přírůstku objektivného blaha, v opačném případě pak o úbytku objektivného blaha.

4. Kdykoli si uvědomíme, že se nalézáme v nějakém objektivném stavu blahotném, poznáváme zároveň, je-li to stav positivný či negativný, jelikož toto uvědomění v prvním případě provázeno bývá z pravidla citem libým, v druhém případě pak citem nelibým, na základě jichž tvoříme si úsudek o positivném či negativném rázu dotyčného objektivného stavu blahotného. Zmíněný základ těchto našich úsudků nebývá sice v každém jednotlivém případě spolehlivý, ale užijeme-li náležitě korrektur, jež nám skytají city pozdější, můžeme přece ve většině případů poznati, zda jednotlivé objektivné stavy naše jsou positivné či negativné.

5. Význam citů nespočívá však pouze v tom, že jsou posledním pramenem našeho poznání, jakého rázu jsou naše objektivné stavy blahotné, nýbrž daleko více ještě v tom, že jsou směrodatným regulatorem našich žádostí. Nalézá-li se na př. jistá osoba ve stavu blahotném, jehož uvědomění provázeno jest citem nelibým, vybaví v ní cit tento snahu. Přidruží-li se k němu představa stavu, jehož uvědomění dle jejího přesvědčení oním citem nelibým provázeno není, promění se snaha v žádost, jejíž cílem jest uskutečnění tohoto představeného stavu blahotného. Avšak i když se nalezáme ve stavu blahotném, jehož uvědomění spojeno jest s citem libým, může v nás vzniknouti žádost, jejíž cílem jest buď odvrácení stavu, o němž jsme přesvědčeni, že by byl spojen s citem méně libým, nebo uskutečnění stavu, o němž jsme přesvědčeni, že bude spojen s citem libějším.

6. Ze souvislosti této mezi city a žádostmi nelze však nikterak, jak to činí hlasatelé hedonismu, dovozovati, že by pravým

cílem veškerých lidských žádostí a jednání byla blaženost; t. j. souhrn takových stavů vědomí, jež jsou spojeny s city libými a prosty citů nelibých. Ve skutečnosti tvoří žádosti, směřující k uskutečnění citů příjemnějších a odstranění citů nepříjemnějších, toliko mechanismus, pomocí kteréhož, buďsi Stvořitel, buďsi příroda, hledí dosíci toho, aby živočichové ze stavů na objektivné stupnici blahotné níže stojících přivedeni byli do stavů na této stupnici výše stojících, jinými slovy, aby konali to, co slouží k zachování a rozvoji jejich života individualného i druhového. Avšak objektivné stavy blahotné, v nichž se živočichové nalézají, nemají o sobě žádného vlivu na vůli, nýbrž toliko jejich subjektivné korreláty, t. j. city. Z té příčiny možno city nazvati subjektivnými stavy blahotnými, a to city příjemné positivnými, city nepříjemné pak negativnými. Následuje-li po jistém citu cit příjemnější, nazýváme tuto změnu přírůstkem subjektivného blaha, kdežto v případě opačném mluvíme o úbytku subjektivného blaha.

7. Předcházející úvaha nás poučila, že posledním cílem každé lidské žádosti jest buď uskutečnění nějakého přírůstku neb odvrácení nějakého úbytku subjektivného blaha. Avšak poslední tento cíl nebývá vždy bezprostředním cílem lidských žádostí. Žádosti, u nichž tak tomu jest, chceme nazývati žádostmi blahočelnými.

8. K ukojení každé takové žádosti jest třeba jisté změny našeho stavu vědomí a zpravidla též jisté změny ve světě zevnějším. Každá taková změna podmíněna jest však působením dostatečné příčiny. Je-li nám souvislost mezi žádanou změnou a její příčinou známa, dostane se blahočelné žádosti bližšího cíle, kterýmž jest uvedení této příčiny v činnost. Poněvadž úmyslné uvedení v činnost sil, jež pokládáme za příčinu nějakého žádaného účinku, k tomu konci, abychom tento účinek uskutečnili, nazýváme užitím nebo upotřebením těchto sil nebo hmotného jich nositele (ukajedla), možno žádosti s oním bližším cílem nazvati žádostmi k užití směřujícími nebo žádostmi užitnými.

9. Aby v někom vznikla žádost tohoto druhu, jest tedy třeba, aby měl 1. nějakou účinnou žádost blahočelnou a 2. úsudek,

že žádost tato může býti upotřebením jistého prostředku (ukajedla) ukojena.

Ad 1. Kdo nemá na př. (blahočelné) žádosti lépe slyšeti, nemůže míti ani (užitné) žádosti upotřebiti sluchátka. Žádost blahočelná nemůže povstati u někoho, kdo jest přesvědčen, že představený přírůstek blaha i bez jeho úmyslného přičinění, na př. reflexními nebo instinktivnými pohyby, se musí uskutečniti, nebo naopak že veškeré jeho přičinění, aby představený přírůstek blaha se uskutečnil, bylo by marno.

Žádost blahočelná může se státi bezúčinnou, konkuruje-li s ní jiná, silnější žádost blahočelná tak, že ukojí-li se jedna z nich, druhá musí zůstati neukojena, protože obě odkázány jsou na touž dobu. Kdo chce na př. postěním se v jisté dni zalíbiti se Bohu, ten nebude v tyto dni míti (užitné) žádosti jísti.

Ad 2. Další podmínkou vzniku žádosti užitné jest úsudek, že jisté ukajedlo hodí se k uskutečnění žádaného přírůstku blaha. Kdo na př. jisté houby pokládá za jedovaté, nebude míti (užitné) žádosti je jísti. Úsudek ten nemusí býti naprosto jistý, stačí, je-li do jakéhosi stupně pravděpodobný. Není také třeba, aby byl objektivně správný. Jestiť velmi mnoho žádostí užitných směřujících k upotřebení předmětů (na př. různých tajných prostředků), jež ve skutečnosti žádaný přírůstek blaha přivoditi nemohou.

10. Tytéž podmínky, na nichž visí vznik žádostí užitných, jsou rozhodny též pro další trvání žádostí takových. Pomine-li tedy příslušná žádost blahočelná, na př. tím, že byla úplně ukojena, nebo byla-li později zatlačena silnější žádostí konkurující, nebo změní-li se úsudek žádajícího o způsobilosti upotřebovaných ukajedel, nemůže se žádost k upotřebení jich směřující déle udržeti.

Žádosti k upotřebení jistých ukajedel směřující mohou se také státi bezúčinnými, konkurují-li s nimi silnější žádosti k upotřebení týchž ukajedel čelící nebo na touž dobu ukojením svým odkázané.

11. Chceme-li nějakého ukajedla upotřebiti, musíme je dříve míti ve svém držení. Tím rozumí se takový místní poměr ukajedla k potřebujícímu, ve kterém jeho žádost k upotřebení tohoto ukajedla směřující, kdykoliv vznikne, bez průtahu může

býti ukojena. V tomto poměru nalezá se bez našeho přičinění jen velice málo ukajedel, jako na př. vzduch k dýchání se hodící. Téměř všecka ostatní ukajedla, aby jich bylo možno upotřebiti, musí dříve do zmíněného poměru k potřebujícímu býti lidskou činností uvedena, která předpokládá zvláštní k tomu cíli směřující žádosti, jež možno nazvati žádostmi držebnými. Vzhledem k tomu, že držení, jehož jsme nabyli, může nám působením sil přírodních nebo činností jiných lidí zase býti odňato, směřují tyto žádosti nejen k nabytí, nýbrž také k zachování držení.

12. Aby u někoho vznikla žádost držebná, jest třeba, aby měl:

1. buď *a*) aktualnou žádost užitnou nebo *b*) úsudek, že bude míti budoucně takovouto žádost;

2. při nabývacích žádostech držebných: úsudek, že ukajedlo nenalézá se již nebo nebude se v čas nalézati v držení osoby, která ho chce upotřebiti; *b*) při zachovacích žádostech držebných: úsudek, že se držení ukajedla pozbude, zůstane-li potřebující nečinným;

3. úsudek, že nabytí nebo zachování držení ukajedla není nemožné.

Ad 1. Ohledně žádostí držebných, jež jsou vzbuzeny přítomnými žádostmi užitnými, stačí poukázati na to, co jsme řekli v § 9. Žádost držebná jistého ukajedla se týkající může však býti vzbuzena i tehdy, nemá-li dotyčná osoba ještě žádné aktualné žádosti užitné k tomuto ukajedlu se odnášející, jen když má buď jistý neb aspoň do jakési míry pravděpodobný úsudek, že takováto žádost budoucně u ní vznikne.

Nestačí tedy pouhá představa budoucí žádosti užitné, aby mohla v přítomnosti vzniknouti žádost držebná, nýbrž jest k tomu třeba zmíněného již úsudku neb aspoň, byť i bez utvoření si formalného úsudku, chovaného přesvědčení, že užitná žádost, k jejíž ukojení dotyčného ukajedla se má upotřebiti, budoucně nastane. Rovněž není správno mínění některých spisovatelů, kteří pokládají přítomný psychický odraz budoucí žádosti užitné za předběžný cit.

Ad 2. a *3.* Úsudky nahoře uvedené nemusí býti jisté, stačí, jsou-li do jakéhosi stupně pravděpodobné. Má-li však po-

třebující plné přesvědčení, že se ukajedla, jichž má býti upotřebeno, nalézají nebo v čas budou nalézati v držení osoby, která jich má upotřebiti, nebo že ukajedla ta z držení této osoby nemohou býti vzata, nebo že všecko přičinění, aby držení jich nabyla, jest marno, nemůže žádost držebná k takovýmto ukajedlům se odnášející vzniknouti.

Týchž podmínek, na nichž závisí vznik žádostí držebných, vyžaduje také další jich trvání. Střetne-li se několik žádostí držebných takovým spůsobem, že jen jedna z nich může býti ukojena, zatlačí nejsilnější z nich ty, jež jsou slabší.

13. Trojice žádostí, o nichž v předcházejících odstavcích bylo pojednáno, má pro vědu hospodářskou velmi značnou důležitost. Pravili jsme na počátku této hlavy, že věda hospodářská zabývá se jistým druhem lidských jednání a jejich výsledků. Nyní můžeme se vyjádřiti určitěji a říci, že jednání, jimiž a jejichž výsledky se věda hospodářská zabývá, směřují k nabytí a zachování držení jistých ukajedel, jež se pokládají za nutné k ukojení žádostí užitných. Věda hospodářská nemůže se však spokojiti pouze tím, aby tato jednání a jejich výsledky zjišťovala, popisovala a klassifikovala, nýbrž úlohou její jest také, aby je vykládala, t. j. příčiny jejich zjišťovala a na pokud možná nejmenší počet pojmů a zákonů je redukovala. Úloze této by však neučinila zadost, kdyby se obmezila na poukazování k tomu, že jednání hospodářská jsou výsledkem jistého druhu oněch žádostí, které jsme nazvali držebnými, nýbrž, je-li vědou theoretickou, musí zodpověděti také otázky, proč lidé chovají se tak nestejně k různým částem tělesného světa je obklopujícího, žádajíce držení jedněch a druhých nikoli, a proč žádosti držebné vůči různým statkům a u různých osob, na různých místech a v různých časích vůči týmž nebo stejným statkům co do síly své tak se liší. Je-li však vědou praktickou, pak jest jí vyložiti a odůvodniti, kterých částí tělesného světa nás obklopujícího držení máme žádati a jakou sílu tyto žádosti při různých statcích, u různých osob, na různých místech a v různých časích mají míti, jinými slovy, které žádosti držebné jsou účelné, rozumné, a jaká síla jejich jest účelná, rozumná.

Odpovědi tyto může však věda hospodářská jen tehdy dáti, jestliže si všímá také žádostí užitných, poně-

vadž existence a síla žádostí državebných podmíněna jest v první řadě existencí a silou žádostí užitných.

14. Vědouce, že každá žádost užitná má původ svůj v nějaké žádosti blahočelné, můžeme se domnívati, že věda hospodářská, aby mohla dokonale vyložiti jednání hospodářská, musí sáhnouti zpět k žádostem blahočelným. Tato domněnka však není správna. Netvořít vědění lidské jedinou vědu, nýbrž se rozpadá ve větší počet jednotlivých disciplin, mezi nimiž zavedena jest jakási dělba práce, následkem kteréž nemusí jednotlivé vědy příčinnou souvislost jevů, kterými se zabývají, stopovati až k posledním příčinám, nýbrž mohou se zastaviti u jistých příčin mezitímních, které sice v jiných vědách dalšího výkladu vyžadují, pro ně však jsou skutečnostmi a veličinami danými.

Dále dlužno míti na mysli, že ke vzniku žádosti užitné nestačí pouze existence žádosti blahočelné, nýbrž že je k tomu také třeba ještě úsudku, že jistý prostředek jest s to, aby způsobil změnu, kterou se ona žádost ukojí. Takovéto úsudky jsou však dávno a obecně uznávanou doménou věd technologických, lékařských a jiných podobných věd. Kdyby věda hospodářská chtěla ve svých výkladech příčin jevů hospodářských zacházeti až k žádostem blahočelným, zmizela by hranice mezi ní a zmíněnými vědami praktickými.

15. Pro vědu hospodářskou jsou tedy žádosti užitné danými skutečnostmi a jejich síly danými veličinami. Vyšetřovati, jaké žádosti blahočelné lidé mají, z jakých příčin tyto žádosti vznikají a jakou mají sílu, a které předměty se hodí k jich ukojení, nenáleží vědě hospodářské, nýbrž vědám sousedním.

Ještě méně nežli žádosti blahočelné mohou tvořiti východiště vědy hospodářské city, jež tyto žádosti vybavují a tudíž ještě o jednu stanici dále za nimi leží.

Pohraniční stanicí, ve které věda hospodářská od věd sousedních přejímá vozidlo práce badatelské jsou tedy žádosti užitné. Na pojmu tomto zakládá se, jak snadno lze ukázati, pojem statku, oba pojmy pak tvoří podstatný základ pojmů hospodářství a hodnoty hospodářské. Tak možno tedy na pojmu žádosti užitné

buď přímo, buď nepřímo vybudovati všecky ostatní základní pojmy vědy hospodářské, kdežto k definování jeho samého znalosti těchto ostatních pojmů třeba není. Z té příčiny dlužno *pojem žádosti užitné pokládati za první základní pojem vědy hospodářské nebo správněji za nejdůležitější součást tohoto pojmu.*

16. *Vědomí lidské* jest jak známo *velmi úzké.* Jako můžeme jen málo předmětů najednou vnímati, jen málo věcí najednou si představiti, tak můžeme míti v téže chvíli jen malý počet aktualných žádostí. Avšak smíme-li o někom říci, že něco v jisté chvíli ví, byť i v této chvíli dotyčného úsudku právě nepronášel, ani naň nemyslil, jen když má spůsobilost (disposici) úsudek ten pronésti, jakmile se pozornost jeho k podnětu tohoto úsudku obrátí, smíme zajisté také tvrditi, že někdo má nějakou žádost ve chvíli, ve které si není příslušné snahy ukojovací vědom, jen když má disposici, žádost tuto si uvědomiti, jakmile se pozornost jeho k jejímu cíli obrátí.

Pro vědu hospodářskou mají takovéto *disposice k žádostem* stejný význam jako aktualné žádosti a proto dlužno vedle žádostí blahočelných, užitných a državných přihlížeti také k disposicím k takovýmto žádostem. *Sloučíme-li pojem žádosti užitné s pojmem disposice k takovéto žádosti, obdržíme onen pojem, jejž dlužno pokládati za první základní pojem vědy hospodářské* a který budeme nazývati *potřebou užitnou.* Obdobným spůsobem dospějeme k pojmům *potřeby blahočelné* a *potřeby državné.*

17. Vzhledem k četným významům slova potřeba v mluvě obecné bylo by ovšem lépe, kdyby věda hospodářská výrazu tohoto se vzdala. Dokud však osobou povolanější nový terminus nebude navržen, dlužno míti na paměti, že *při hořejších pojmech užíváno jest slova potřeba bez ohledu na to, jaký význam má v mluvě obecné,* tak jako by pro hořejší pojmy schválně bylo utvořeno, a že tudíž proti správnosti těchto pojmů nelze činiti námitky, že se příčí dosavadnímu významu slova potřeba v mluvě obecné.

Poněvadž *nauka o potřebách* tvoří podstatnou část nejen vědy hospodářské, nýbrž i četných jiných věd, zejména

ethiky a kulturních dějin, jest pravděpodobno, že později odloučí se od těchto věd jako věda samostatná, pro niž by se hodil název chreonomie (od $\chi\varrho\acute{\varepsilon}o\varsigma$ = potřeba). Vzhledem k tomu můžeme dotčené tři pojmy potřeby nazvati chreonomickými.

18. Mnohé žádosti blahočelné i užitné mají tu zvláštnost, že byly-li jednou ukojeny, nepominou naprosto, nýbrž že se po nějakém čase zase vracejí; při některých žádostech, jako na př. při žádosti jísti opakuje se toto střídání žádosti s ukojením po celý život. Je tedy třeba rozlišovati mezi jedním průběhem potřeby blahočelné a užitné trvajícím od té chvíle, kdy vstoupí na vědomí, až do toho okamžiku, kdy následkem ukojení nebo z jiné příčiny nejen jako aktualná žádost, nýbrž i jako disposice k žádosti z vědomí vymizí, a pak mezi souhrnem všech těchto průběhů v jisté době. Pro první pojem hodí se název průjev potřeby, pro druhý potřeba blahočelná nebo užitná nebo držebná v užším slova smyslu. Během každého průjevu prodělává potřeba různá stadia lišící se od sebe různou silou snahy ukojovací. Tato stadia možno nazvati fásemi potřebovými. Znázorníme-li si jednotlivý průjev potřeby lomenou čarou, odpovídají jednotlivým fásím jednotlivé přímky, z nichž se tato čára skládá. Poněvadž zvláštní důležitost pro vědu hospodářskou mají fáse za ukojovacího aktu se vyskytující, označíme je zvláštním jménem, totiž fáse úkojové. Průjev potřeby a fáse potřebová jsou tedy obdobné pojmy jak kyv a fáse kyvová při kyvadle.

Shrneme-li užitné potřeby různých lidí téhož druhu statků, na př. chleba, se týkající v jeden pojem, obdržíme pojem druhu potřeb užitných; obdobným spůsobem můžeme dojíti také pojmů druhu potřeb blahočelných a držebných.

Shrneme-li pak užitné potřeby různých lidí k témuž rodu statků, na př. potravinám se odnášející, povstane pojem rodu potřeb užitných, jemuž jsou obdobny pojmy rodu potřeb blahočelných a držebných.

19. V předcházejících odstavcích poznali jsme tedy osm různých pojmů, jež v obecné mluvě a dosud zpravidla také ve vědě hospodářské označovány jsou týmž ná-

zvem potřeba, a to tři souřadné: potřeba blahočelná, užitná a držebná, a pět sobě nadřaděných, které podle svého objemu od nejužšího k nejširšímu mohou býti seřaděny takto: fáse potřebová, průjev potřeby, potřeba v užším slova smyslu druh potřeb a rod potřeb. Jest zajisté v zájmu dalšího pokroku vědy hospodářské, aby si rozdíly mezi těmito různými pojmy náležitě uvědomila a užívajíc pro ně různých terminů vždy bedlivě jich šetřila.

III. Potřeby ipsilné, alterilné a mutualné.

20. City naše nesignalisují nám positivný či negativný ráz pouze vlastních objektivných stavů blahotných, nýbrž také obdobných stavů osob jiných, na př. našich dítek, rodičů, manželů, sourozenců a p. V tomto druhém případě možno je nazvati alterilnými, kdežto jinak přísluší jim název citův ipsilných. Uvědomíme-li si, že někdo trpí bolest, vznikne velmi často i v nás cit nelibý (soucit); podobně, avšak řídčeji,poněvadž je málo lidí prostých vší závisti, vyvolá poznání, že někdo má cit libý, i v nás cit libý. Oboje tyto city dlužno počítati k subjektivným stavům blahotným; jsou to však stavy indukované na rozdíl od stavů originarných, o nichž v § 6. byla řeč.

21. Na základě toho, co bylo pověděno o mechanismu naší vůle, můžeme usouditi, že také uskutečnění neb odvrácení indukovaných stavů blahotných bývá cílem žádostí blahočelných. Poněvadž pak ukojení takovýchto žádostí mívá v zápětí uskutečnění přírůstku neb odvrácení úbytku objektivného nebo subjektivného blaha jiných, od žádajícího rozdílných osob, možno je nazvati alterilnými, kdežto žádosti v § 7. zmíněné budeme nazývati ipsilnými.

22. Názvův altruistické a egoistické city a žádosti vystříháme se proto, že mají mravní zabarvení; míníť se egoismem takový směr vůle, který vlastním žádostem objektivně méně důležitým dává přednost před žádostmi cizími objektivně daleko důležitějšími, kdežto altruismus značí onen směr vůle, který cizím, objektivně stejně nebo méně důleži tým žádostem dává přednost před vlastními žádostmi. Pojmy

tyto vztahují se tedy na poměry sil dvou žádostí, kdežto my potřebujeme terminu k označení směru jednotlivých žádostí.

23. Nezřídka vyskytuje se případ, že pro jistou osobu *A* není uskutečnění přírůstku vlastního blaha buď vůbec nebo ne tak dokonale nebo ne tak levně možno, jako když uskuteční se zároveň přírůstek buď subjektivného buď objektivného blaha jedné nebo několika jiných osob *M*, *N*, *O* atd. Tak na př. se stává, že ochrany pozemků jisté osoby *A* od povodní nemůže býti dosaženo jinak nežli vystavěním hráze, kterou se zabrání přístup vodě také na pozemky osob *M*, *N*, *O* atd. Chce-li tedy *A* dojíti žádaného přírůstku blaha pro sebe, musí žádat uskutečnění podobného přírůstku blaha také pro osoby *M*, *N*, *O* atd. Takovéto blahočelné žádosti nazývají se vzájemnými nebo mutualnými.

24. Kombinací těchto žádostí s disposicemi k nim obdržíme pojmy ipsilných, alterilných a mutualných potřeb.

Také žádosti a potřeby užitné možno děliti v ipsilné, alterilné a mutualné dle toho, do které z těchto kategorií náležejí žádosti nebo potřeby blahočelné, jimiž jsou vzbuzeny.

Žádá-li někdo, aby držení nějakého ukajedla nabyl nebo je zachoval sám pro sebe, jest to ipsilná ; je-li cílem jeho žádosti, aby držení takové nabyl nebo zachoval někdo jiný, jest to alterilná, a je-li poslednější žádost podmínkou splnění žádosti prvnější, jest to mutualná žádost državná. Obdobným spůsobem obdržíme pojmy ipsilná, alterilná a mutualná potřeba državná.

IV. Potřeby individualné a kollektivné.

25. Společnost lidská skládá se, jak známo, z velikého počtu všelijakých skupin, z nichž každou tvoří větší či menší počet individuí buď současně buď po sobě žijících. Mezi těmito skupinami zasluhují zvláštní pozornosti ony, jejichž příslušníkům společný jest jistý, podstatnou část jejich osobnosti tvořící příznak (národnost, vyznání, povolání a p.), následkem čehož jest mezi nimi takový vztah, že jisté subjektivné neb objektivné stavy blahotné, v nichž nalézají se jedni z nich, signalisovány jsou také

druhým, pokud onoho společného příznaku jsou si vědomi. To děje se prostřednictvím citů, jež na rozdíl od citů osobitých čili individualných, o nichž v předchozích dvou hlavách bylo jednáno, mohou býti nazývány pospolitými čili kollektivnými. Doznají-li na př. jednotliví příslušníci některé národnosti nebo konfesse při osvědčování své národnosti nebo konfesse nebo k vůli své příslušnosti k ní nějakého příkoří neb újmy, ozve se také u ostatních krajanů nebo spoluvěrců cit nelibý. Cit tento mívají dotyčné osoby jen, pokud se považují za příslušníky téže národnosti nebo konfesse (pokud se, jak se říká, jimi „cítí"). Jakmile by jimi býti přestali, neobjevil by se více, ba mohl by se objevovati u nich při stejných příležitostech dokonce cit opačný.

26. Jaký příznak musí býti příslušníkům takovýchto skupin společný, to zjišťovati není úlohou vědy hospodářské. Proto se můžeme zde obmeziti na konstatování skutečnosti, že skupiny takové jsou. Skupiny tyto mají v mluvě obecné i vědecké různá jména; abychom mohli pro všecky stejného názvu užívati, budeme jmenovati je pospolitostmi nebo kollektivitami.

27. Jako city individualné tak i city kollektivné zdají se míti dvojí teleologické určení: jednak umožniti nám rozeznávání positivného a negativného rázu objektivných stavů blahotných, v nichž se ty které kollektivity nalézají, za druhé pak vybavovati instinktivné a úmyslné činnosti směřující k tomu, aby aktualné stavy kollektivit na objektivné stupnici blahotné níže stojící byly nahrazeny stavy na této stupnici výše stojícími. Jsouť také mezi stavy a poměry, v nichž nalézají se členové jistých kollektivit v této své vlastnosti, nejen takové, jež napomáhají k zachování a rozvoji, nýbrž i takové, které mají v zápětí oslabení a zničení života veškerenstva členů k té které kollektivitě příslušejících. Můžeme tedy dle obdoby § 3. stavy prvější nazývati positivnými, poslednější pak negativnými kollektivnými stavy blahotnými.

28. Na otázku, jaký jest rozdíl mezi kollektivnými a individualnými objektivnými stavy blahotnými, netroufám si dáti úplně uspokojující odpovědi všeobecné. Chci se však pokusiti, rozdíl tento na zvláštním případě objasniti. Ve veškerém živočišstvu panuje, jak známo, více nebo méně urputný boj o život.

Takovýto boj spatřujeme také mezi příslušníky různých lidských kollektivit. Vítězství v tomto zápase kyne zpravidla příslušníkům oné kollektivity, kteří jej vedou společně a mají k účelu tomu lépe přispůsobenou organisaci. Jednotlivá individua, jejichž blaho právě pro jejich příslušnost k jisté kollektivitě jest ohrožováno, mívají tedy tím větší vyhlídku, že se vyhnou hrozící jim újmě, čím větší moc může veškerenstvo členů oné kollektivity rozvinouti. Vše, čímkoli se tedy zvyšuje moc veškerenstva členů nějaké kollektivity, má stejný význam jako rozmnožení vlastního blaha každého člena této kollektivity a naopak vše, čímkoli se ona moc veškerenstva ztenčuje, znamená tolik jako ztenčení vlastního blaha jednotlivých členů, pokud toto blaho jest podmíněno příslušností k oné kollektivitě. Vzhledem k tomu možno pokládati za *positivný kollektivný stav blahotný*, je-li ta která kollektivita dobře organisována a disciplinována, skládá-li se z velikého počtu členů a je-li každý člen o sobě silný, kdežto poměry opačné dlužno míti za *negativný kollektivný stav blahotný*.

29. Na vůli naši mají objektivné blahotné stavy kollektivné tak málo vlivu jako individualné. Přímým cílem žádostí našich bývá uskutečnění kollektivných citů libých a odstranění neb odvrácení kollektivných citů nelibých, které jsou subjektivnými korrelaty příslušných objektivných kollektivných stavů blahotných. Vzhledem k tomu možno kollektivné city nazvati také *subjektivnými kollektivnými stavy blahotnými*, a to buď *positivnými* nebo *negativnými*.

30. Kollektivné stavy blahotné *jsou bez odporu stavy jednotlivých členů* té které kollektivity, poněvadž mimo tyto není žádné jiné bytosti, jíž by se takové stavy mohly připisovati a která by měla vědomí, jímž by je mohla cítiti; přes to však nelze jich pokládati za blahotné stavy individualné, poněvadž osoby, které jsou příslušníky té které kollektivity, *nemají a neuvědomují si stavů těch jako individua, nýbrž pouze jako příslušníci oné kollektivity*; neboť jakmile přestanou býti členy oné kollektivity, ony stavy blahotné se na ně více nevztahují a také jim je city jejích více nesignalisují. Nesmíť nás uvésti v omyl věda

právnická, která v kollektivitách spatřuje samostatné osobnosti, t. zv. právnické osoby, neboť tyto jsou pouhými fikcemi, pro něž mimo obor vědy právnické není žádného místa. Vždyť každá samostatná osobnost předpokládá samostatné vědomí, jakého kollektivity bez odporu nemají.

31. Žádosti, jejichž přímým cílem jest uskutečnění kollektivných citů libých neb odstranění kollektivných citů nelibých, jmenují se kollektivné žádosti blahočelné. Také tyto žádosti jsou žádostmi oněch individuí, z nichž se ta která kollektivita skládá, poněvadž mimo ně není žádné bytosti vědomím obdařené, v níž by mohly vzniknouti. Mohla by tedy povstati domněnka, že kollektivných žádostí vůbec ani není; než názor tento byl by nesprávný, poněvadž ony osoby, jež si žádosti takové uvědomují, nemají jich jako individua, nýbrž jako členové té které kollektivity; tedy nikoli následkem svých citů individualných, nýbrž následkem citů kollektivných. Není třeba, aby všickni členové jisté kollektivity měli city a žádosti takové; stačí, je-li tomu tak u oněch členů, jejichž vůle repraesentuje vůli kollektivnou. Ostatní členové mohou k těmto žádostem býti donuceni, což jest úplně na místě, jestliže jim následkem nesprávné jich vlohy citové positivný nebo negativný ráz objektivných stavů blahotných vlastní kollektivity nevhodně jest signalisován. Jako jednotlivé osoby tak mohou i kollektivity pověřiti jiné osoby, a to i takové, jež nejsou jejich členy, tím, aby za ně jisté žádosti kollektivné si uvědomovaly a jim průchod sjednávaly.

32. V pudech a žádostech vybavovaných city kollektivnými dlužno spatřovati onu psychickou sílu soudržnou, která udržuje kollektivity jako zvláštní, od jiných individuí a skupin lidských se odlišující útvary a které dlužno přičítati, že kollektivity jako na př. stát, obec, církev, národ a p., nejsou jen logickými pojmy druhovými, pouhými abstrakty, nýbrž jevy realnými, jakýmsi druhem nadindividualných organismů, vůči nimž jsou jednotliví členové jejich v podobném poměru, jako jednotlivé buňky vůči celkovému organismu individua.

33. Spojením pojmů kollektivné žádosti blahočelné a disposice k takovéto žádosti obdržíme vyšší pojem kollektivné potřeby blahočelné.

Obdobným spůsobem, jakým jsme v §§ 8. a násl. dospěli pojmů užitné a držebné žádosti a potřeby individualné, doděláme se pojmů užitné a držebné žádosti a potřeby kollektivné.

Všecky tyto kollektivné žádosti a potřeby můžeme děliti zase v ipsilné, alterilné a mutualné.

34. Velmi četné jsou kombinace potřeb kollektivných s individualnými, z nichž mnohé pro vědu hospodářskou, zvláště pak pro vědu finanční mají veliký význam. Jestliže na př. odpadkové vody nějaké továrny znečišťují potok takovou měrou, že sousedé jeho smrdutými výpary z něho vycházejícími značně jsou obtěžováni, dlužno stav tento považovati za negativný stav blahotný těchto osob, jehož uvědomění vzbudí v nich blahočelnou potřebu směřující k jeho odstranění. Týká-li se takováto nepřístojnost jen nepatrné části členů jisté kollektivity, dlužno ji pokládati za individualný negativný stav blahotný dotyčných členů. Je-li však počet členů, kteří takovouto nepřístojností jsou postiženi, tak veliký, že tím moc a zdar veškerenstva členů jsou značně oslabeny neb ohroženy, přistoupí k negativným blahotným stavům individualným postižených členů kollektivity ještě negativný blahotný stav kollektivný veškerenstva členů a odstranění tohoto stavu jest cílem blahočelné potřeby kollektivné, jež dochází výrazu v zákonu nařizujícím továrníkům, by si opatřili zařízení, jímž se odpadkové vody před vypuštěním do potoka náležitě vyčistí. Následkem této kollektivné potřeby nepřestanou ony individualné potřeby existovati, nýbrž kollektivná potřeba vznikne vedle nich a proto je možno nazvati ji kollektivnou potřebou akcessorní.

35. V uvedeném příkladě patří individualné potřeby původní do kategorie potřeb ipsilných. Mohou však náležeti také mezi potřeby alterilné nebo mutualné. Péče o nemanželské dítky na př. jest v první řadě alterilnou individualnou potřebou těch kterých nemanželských matek. Byl-li však

vydán zákon, kterým se ukládá alimentační povinnost nemanželskému otci, jest zákon tento projevem kollektivné potřeby akcessorní, pojící se k oněm individualným potřebám alterilným. Jsou-li pozemky většího počtu majitelů vydány častěji se opakujícím povodním, jest potřeba jejich, odstraniti tento negativný stav blahotný, v první řadě mutualnou potřebou individualnou oněch majitelů. Vydá-li se však zákon, který donucuje menšinu, aby se podrobila usnesení většiny, směřujícímu k vystavění ochranné hráze, svědčí to o tom, že kollektivita, jejíž orgánové tento zákon vydali, považuje stav majitelů pozemků ohrožovaných povodněmi spolu za negativný blahotný stav kollektivný, následkem čehož přistupuje k individuálným mutualným potřebám majitelů pozemků akcessorní potřeba oné kollektivity, jejíž jsou členy.

36. V příkladech dosud uvedených jsou kollektivné potřeby v první řadě potřebami blahočelnými. Je-li však třeba, aby úřad správní proti neposlušným nebo liknavým továrníkům nastoupil exekucí směřující k vynucení předepsaných zařízení, předchází takovémuto výkonu potřeba, užiti příslušných prací úředních a upotřebiti příhodných statků. Tato potřeba akcessorní jest tedy kollektivnou potřebou užitnou.

Nemají-li úřady statků ku provedení exekuce takové nutných (na př. materialií na čistící zařízení, jež se exekučně na účet neposlušných továrníků provedou), podmíněno jest ukojení potřeby výše jmenované ukojením kollektivné potřeby držebné, která jest taktéž jen potřebou akcessorní.

Činnost kollektivných orgánů, jež vzniká následkem dosud uvedených potřeb kollektivných, nazval *Sax* činností regulující, která jest buď bránící, buď pořádající.

37. Kdežto v případech, o nichž dosud byla řeč, akcessorní potřeby kollektivné jen výjimečně jsou potřebami užitnými nebo držebnými, totiž jen tehdy, když předpisy, v nichž potřeby blahočelné nalézají výrazu, nebyly splněny, jest celá řada jiných případů, kde jest od prvopočátku jisto, že k ukojení akcessorní blahočelné potřeby kollektivné

bude třeba také kollektivné potřeby užitné. Tak na př. bylo by o blaho velikého počtu nemanželských dítek velmi špatně postaráno, jestliže by se stát obmezil na vydání zákona nahoře dotčeného. Proto za našich časů zřizují státy nebo tělesa samosprávná ústavy k vychovávání dětí nemanželských; takovýmto rozhodnutím musila však předcházeti kollektivná potřeba užitná, směřující k užití výkonů příslušných zřízenců státních nebo samosprávných a k upotřebení příslušných statků (budov, nábytku, potravin a p.). K ukojení této potřeby je však zase třeba kollektivné potřeby držebné, směřující k nabytí a zachování držení oněch výkonů a statků.

38. Potřeba obyvatelů nějakého města, nabyti držení dostatečného množství zdravé vody pitné jest zajisté v první řadě individualnou potřebou držebnou. Je-li dostatek zdravé vody studničné nebo najde-li se soukromý podnikatel, který by zřídil vodovod a dodával obyvatelům města zdravou pitnou vodu za slušný peníz, nemá obec s touto potřebou nic činiti. Je-li však studničná voda infikována a nenalezne-li se takový soukromý podnikatel, nastane vzhledem k tomu, že pití infikované vody spůsobuje nakažlivé nemoci, které dlužno pokládati za negativný kollektivný stav blahotný, blahočelná akcessorní potřeba kollektivná, jejíž cílem jest odstranění tohoto negativného stavu. Potřebu tu lze ukojiti zřízením vodovodu na obecní náklad, jež musí předcházeti kollektivná potřeba držebná, směřující k nabytí držení dostatečného množství zdravé pitné vody obcí k tomu konci, aby mohla obyvatelům města býti přenechávána.

39. Kdežto tedy v tomto případě kollektivná potřeba v popředí stojící jest potřebou držebnou, jeví se v případě v § 37. uvedeném kollektivná potřeba toto místo zaujímající potřebou užitnou. Rozdíl tento vysvětluje se tím, že v tomto případě ukojení kollektivné potřeby blahočelné jest již tím zabezpečeno, dají-li organové kollektivní obyvatelům města příležitost, nabyti držení dostatečného množství zdravé pitné vody, kdežto v případě, o němž dříve byla řeč, žádaného blahotného stavu nemanželských dětí, který se jeví býti spolu blahotným stavem kollektivným, nebylo by dosaženo, kdyby se dítkám těm, pokud se týče jejich matkám, dalo na

vůli, zda-li a jak mají ústavů pro ně zřízených užívati. V takovýchto případech musí kollektivita také provádění užívání svěřiti vlastním orgánům, musí tedy míti také příslušné potřeby užitné.

40. Užitné a držebné potřeby kollektivné, o nichž v posledních dvou paragrafech bylo jednáno, dávají vznik oné činnosti orgánů kollektivných, kterou *Sax* nazval přímou činností vlastní. Činnost tato jest pouze tehdy na místě, když přírůstky blaha kollektivného, jejichž uskutečnění, a úbytky blaha kollektivného, jejichž odvrácení jest cílem potřeb kollektivných, činností regulující nemohou býti uskutečněny, pokud se týče odvráceny, buď že příkazy a tresty nejeví se dosti účinnými, aby individualné potřeby členů kollektivity uvedly v soulad s potřebami kollektivnými, nebo že tělesné, duševní nebo hospodářské síly členů kollektivity nestačí na výkony, jichž k ukojení kollektivných potřeb jest třeba.

41. Tato přímá vlastní činnost orgánů kollektivných děje se buď veřejnými podniky nebo veřejnými ústavy; a sice možno o veřejném podniku tehdy mluviti, když kollektivné potřeby v popředí stojící, k jichž ukojení mají sloužiti, jsou potřebami držebnými, o veřejném ústavu pak tehdy, když potřeby ty jsou potřebami užitnými. Touto větou jest, jak se domnívám, rozdíl mezi podnikem a ústavem veřejným mnohem přesněji a jasněji vyložen, nežli se to podařilo jiným spisovatelům národohospodářským, kteří si rozdíl mezi kollektivnými potřebami užitnými a držebnými neuvědomili.

42. S kombinacemi potřeb individualných a kollektivných, jež jsme právě projednali, nesmíme směsovati takové případy, ve kterých jedno a též ukajedlo slouží k ukojení potřeb i individualných i kollektivných, jež však spolu jinak nemají nic společného. V takových případech dlužno mluviti o konkurenci potřeb individualných a kollektivných. Příkladem takovéto konkurence jsou na př. železnice, které slouží nejen k dopravě osob a statků soukromých, tedy k ukojení potřeb individualných, nýbrž též k dopravě vojska a materialu válečného, tedy k ukojení potřeb kollektivných.

V. Některá další rozdělení potřeb.

43. Poznavše v předcházejících dvou hlavách dvoje rozdělení potřeb, chceme v této hlavě z oněch 27 dalších rozdělení, jež obsahuje pátá kapitola spisu na počátku zmíněného, uvésti co nejstručněji jen ona, jež pro vědu hospodářskou mají největší důležitost.

a) Poněvadž věda hospodářská zabývá se toliko potřebami hospodářskými, jest nejprve vytknouti rozdíl mezi nimi a potřebami nehospodářskými. K definování onoho pojmu jest však třeba znáti pojmy hospodářství a hospodářského statku, jichž vyšetřování nebylo úkolem dotčeného spisu. Proto musíme přestati na větě, že hospodářské potřeby državebné jsou takové, jejichž přímým cílem jest nabytí nebo zachování držení, hospodářské potřeby užitné pak takové, jejichž přímým cílem jest upotřebení hospodářských statků. Ostatní potřeby dlužno pokládati za nehospodářské, s nimiž věda hospodářská nemá co činiti.

b) Blahočelné potřeby, jejichž cílem jest uskutečnění přírůstku neb odvrácení úbytku objektivného blaha, možno nazvati objektivnými; ty pak, jejichž ukojením docílí se pouze uskutečnění přírůstku neb odvrácení úbytku blaha subjektivného, jsou potřebami subjektivnými.

Je-li úsudek o spůsobilosti ukajedel, jejichž upotřebení jest přímým cílem potřeby užitné, objektivně pravdivý, nazýváme potřebu takovou správnou, je-li však úsudek ten jen subjektivně pravdivý, nazýváme ji nesprávnou.

Správné potřeby užitné vzbuzené objektivnými potřebami blahočelnými nazývají se v obecné mluvě potřebami pravými, ostatní pak potřebami domnělými.

c) Potřeby blahočelné jsou positivné, jestliže přímým cílem jejich jest uskutečnění přírůstku blaha, negativné pak, jestliže přímým cílem jejich jest odvrácení úbytku blaha.

Obdobně možno rozlišovati mezi užitnými potřebami positivnými, jejichž přímým cílem jest upotřebení nějakého ukajedla, a negativnými, které se jeví býti odporem proti upotřebení nějakého ukajedla, poněvadž vedle účinků příjemných má také účinky nepříjemné.

Také potřeby držebné mohou býti positivné a negativné. Do této poslední kategorie nepočítáme však odpor proti pozbytí držení statku *B*, jehož dání jest podmínkou nabytí statku *A*, neboť odpor tento jest v pravdě zachovací potřebou držebnou, nýbrž na př. odpor proti držení statku ukradeného nebo proti námaze, jíž nabytí nebo zachování držení statku nějakého vyžaduje.

d) Cílem jedné potřeby blahočelné nebývá vždy uskutečnění jen jednoho přírůstku neb odvrácení jen jednoho úbytku blaha, nýbrž velmi časté jsou případy, že žádáme uskutečnění několika přírůstků neb odvrácení několika úbytků blaha najednou, na př. když účinky takové přivodí se současně upotřebením téhož ukajedla. Vzhledem k tomu možno jak potřeby blahočelné tak i užitné děliti v jednoduché a složité. Při posléze jmenovaných potřebách bývá pak jedna potřebou hlavní, kdežto ostatní jsou potřebami vedlejšími.

Od užitných potřeb složitých, jejichž cílem jest upotřebení ukajedel tvořících jednotný celek, jehož části o sobě nemohou býti předmětem zvláštních potřeb užitných, lišiti dlužno užitné potřeby komplementarné, jež odnášejí se každá k jinému ukajedlu, jestliže potřeby tyto tvoří dohromady jakýsi celek proto, že jejich současné nebo v krátkých přestávkách po sobě provedené ukojení žádá se s větší intensitou, nežli jest součet intensit, které mají žádosti ty, jsou-li každá zvláště ukojovány.

Také mezi potřebami držebnými možno vedle jednoduchých lišiti potřeby složité, které se odnášejí k několika statkům, jejichž držení se současně nabývá, na př. při výrobě obilí a slámy, mouky a otrub a p., a potřeby komplementarné, které vznikají z obdobných potřeb užitných, jako jsou na př. potřeby odnášející se k výrobním činitelům téhož statku.

e) Vzhledem k různosti účinkův aktův úkojných možno děliti blahočelné i užitné potřeby v potřeby bolestí vzbuzené a v potřeby za libostí směřující; u prvnějších záleží totiž účinek aktu úkojného v tom, že popudy jím spůsobené paralysují popudy, jimiž potřeba byla vzbuzena, kdežto při potřebách druhé kategorie popudy v aktu úkojném se jevící a ty, jimiž, resp. jejichž představou potřeba byla vzbu-

zena, jsou totožny. Potřeby, z potřeb obojí kategorie složené, slovou potřebami smíšenými.

f) Činnost, jíž jest třeba, aby hospodářská potřeba byla ukojena, t. j. aby ukajedlo ze svého přirozeného poměru místního uvedeno bylo v onen poměr, jejž možno nazvati držením k upotřebení pohotovým, neprovádí se zpravidla uno tractu, nýbrž v několika stadiích. V každém z těchto stadií nalézá se sice dotyčné ukajedlo v držení té které osoby, ale každé z těchto držení má takřka jiný stupeň zralosti. Nazveme-li onen stupeň držení, ve kterém končí hospodářská činnost a začíná činnost spotřební, hospodářským držením prvého řádu, možno potřeby držebné, jejichž přímým cílem jest nabytí nebo zachování takovéhoto držení, nazvati hospodářskými potřebami držebnými prvého řádu. Podobně můžeme nazvati stadium, ležící bezprostředně před držením prvého řádu, hospodářským držením druhého řádu a potřeby směřující k nabytí nebo zachování tohoto držení hospodářskými potřebami držebnými druhého řádu. Obdobným způsobem dospějeme k hospodářským potřebám držebným třetího, čtvrtého řádu atd. Všecky tyto potřeby vyjímaje potřeby prvého řádu možno shrnouti pod společný název hospodářských potřeb držebných vzdálenějších řádů.

Také užitné potřeby možno děliti podle řádů.

g) Je-li nějaká osoba *B*, jsouc v držení jistého statku, právně zavázána, tento statek na požádání jiné osoby *A* uvésti v držení této osoby a je-li tu jakási pravděpodobnost, že *B* tomuto závazku dostojí, možno také osobě *A* přičítati držení tohoto statku, jež na rozdíl od onoho způsobu držení, o němž dosud bylo jednáno, (držení přímého), možno nazvati držením nepřímým. Vzhledem k tomu možno také potřeby držebné, podle toho, zdali bezprostředním cílem jejich jest nabytí resp. zachování přímého či nepřímého držení, nazvati přímými nebo nepřímými potřebami držebnými.

h) Potřeby užitné, jichž si kdo v té chvíli, kdy sestavuje hospodářskou rozvahu, jako aktualných žádostí nebo jako disposicí k takovýmto žádostem (§ 10.) jest vědom, slují přítomnými. Ony potřeby užitné, o nichž v této chvíli má za to, že mu v budoucnosti jistě nebo pravděpodobně nastanou, ná-

sledkem čehož v něm v přítomnosti vzniknou potřeby držebné, jsou potřebami budoucími ve smyslu vědy hospodářské. Užil-li někdo k ukojení potřeb užitných v době minulé statků úvěrem opatřených a má-li v době přítomné potřeby držebné, směřující k nabytí držení takovýchto statků, aby je mohl oplatiti, říkáme, že má minulou potřebu.

i) Rozdělení potřeb v kollektivné a individualné jest příbuzno rozdělení v potřeby veřejné a soukromé, při němž záleží na tom, zdali ty které potřeby ukojují korporace veřejnoprávní, k obstarávání úkonů vládních povolané, či osoby jednotlivé nebo společnosti a korporace soukromého práva.

j) S rozdělením oním nesmí býti směsováno rozdělení potřeb ve společné a oddělené. Oboje jsou stejné potřeby různých osob, z nichž první se však ukojují společným aktem úkojným.

k) Také dlužno od onoho rozdělení rozeznávati rozdělení potřeb ve společenské a nespolečenské. Jsouť oboje potřebami individualnými, z nichž první se vyskytují pouze u osob ve společnosti, druhé pak u osob osamoceně žijících.

l) Vzhledem k tomu, že v pojmu potřeby obsaženy jsou nejen aktualné žádosti, nýbrž též disposice k takovýmto žádostem, možno potřeby blahočelné i užitné i držebné děliti v potřeby aktualné a v potřeby dispositionalné nebo potentialné.

m) Střetnou-li se dvě potřeby užitné, jež obě vyžadují ke svému ukojení téhož ukajedla, může jen jedna z nich, totiž ta silnější, býti ukojena. Zatlačená potřeba nevymizí však ihned naprosto z vědomí, nýbrž naskytne-li se do jisté doby možnost jejího ukojení, zjedná si ihned průchodu. Takovéto na čas zatlačené potřeby nazýváme latentními, ty pak, jež se projevují v jednáních hospodářských nebo spotřebních, effektivnými.

n) Potřeby skládající se z několika průjevů, k jichž podstatě tudíž náleží, že kdykoli jeden průjev jejich jest ukojen, po jistém čase zase novým průjevem na vědomí vstupují, slují periodickými, ty pak, jež skládají se jen z jediného průjevu, tak že, když tento byl ukojen, více se neozvou, nazýváme neperiodickými.

o) Některé průjevy potřeb mohou býti po kousku ukojovány. Mám-li na př. hlad, nejsem vázán alternativou, buď se úplně nasytiti nebo zůstati docela hladovým, nýbrž mohu požitím menšího množství jídla hlad svůj jen z části ukojiti. Potřeby tohoto druhu nazývají se dílnými, kdežto ty, které takovéhoto ukojování po kouscích nepřipouštějí, slují nedílnými.

p) Absolutné potřeby individualné jsou takové průjevy nebo takové fáse průjevů potřebových, jejichž neukojení má v zápětí smrt nebo značné porušení neb ohrožení tělesného nebo duševního zdraví té které osoby; absolutné potřeby kollektivné jsou pak ty průjevy nebo ty fáse průjevů potřeb kollektivných, jejichž neukojení má za následek zánik té které kollektivity, zejména národního státu, nebo vážné porušení neb ohrožení jejího blaha. Ostatní průjevy a fáse průjevů potřebových nazvati jest relativnými.

q) Potřeby, kterým jsme právě dali název potřeb absolutných, kryjí se celkem s těmi, které *Wagner* nazývá existenčními potřebami prvního stupně, kdežto potřeby, které spisovatel tento nazývá existenčními potřebami druhého stupně, jsou ony relativné potřeby, jejichž ukojení „podle mravu a zvyku" jistého kraje a jisté doby pokládá se za nutné pro každého, kdo chce býti považován za příslušníka jisté sociální třídy. Kvantita a kvalita statků, jejichž konsumce podmíněna jest potřebami této kategorie při jisté třídě, v jistém kraji a v jisté době se vyskytujícími tvoří t. zv. míru životní (standard of life) této třídy v tomto kraji a v této době.

Potřeby komfortní směřují k dosažení jistých jemnějších požitků hmotných bez ohledu na to, žádá-li ukojení jejich příslušnost k určité třídě socialní či nic, kdežto potřeby kulturní mají za cíl uskutečnění jemnějších požitků duševních, zvláště aesthetických a intellektualných. Na konec zmíniti se dlužno ještě o potřebách přepychových, jejichž cílem jest honosení se skutečným nebo jen předstíraným bohatstvím, za kteroužto příčinou upotřebuje se k aktu úkojnému větší množství nebo lepší jakost statků, nežli jaké z důvodů technických jsou nutny. Potřeby tyto náleží spolu s potřebami nestřídmostními do kategorie potřeb subjektivných (nerozumných).

VI. O směrnosti potřeb.

44. Při každé žádosti blahočelné možno mimo cit nebo představu citu, kterým nebo kterou se žádost vybavuje, rozeznávati zejména ukojovací snahu a pak představu přírůstku blaha, jehož uskutečnění jest cílem snahy ukojovací. Jest známo, že dvě žádosti blahočelné, i když cílem jejich jest uskutečnění přírůstku blaha stejného druhu a stejného trvání, nemívají vždy stejnou sílu, a že ze dvou žádostí blahočelných ceteris paribus zpravidla ta bývá silnější, která směřuje k uskutečnění přírůstku blaha déle trvajícího. Jest tedy žádost blahočelná veličinou o dvou rozměrech, z nichž jedním jest trvání přírůstku blaha, za jehož uskutečněním směřuje, a druhým intensita snahy ukojovací. Veličinu tuto možno přirovnati ku přítažlivosti, kterou působí země na tělesa na jejím povrchu se nalézající a která taktéž závisí jednak na velikosti hmoty těchto těles, jednak na intensitě gravitace. Následkem této přítažlivosti působí tělesa na povrchu země se nalézající tlak na svou podložku, který nazýváme vahou a jehož příčinu obecný názor klade do těchto těles. Podobně považuje mluva obecná také jev, že jisté stavy blahotné jsou cílem žádostí blahočelných a že jistá tělesa jsou předmětem žádostí užitných, za vlastnost těchto stavů, pokud se týče těles, nazývajíc je obdobnými jmény: důležitost, platnost, užitečnost a p. Věda hospodářská následovala v této věci dosud mluvu obecnou, ač již poznala, že bezprostřední příčina zmíněného jevu netkví v oněch stavech blahotných resp. tělesech, nýbrž v našich žádostech blahočelných a užitných.

45. Chtěje ukázati, že lze nauku o potřebách vykládati způsobem i formalně se shodujícím s nynějším stavem meritorního vědění hospodářského, nazval jsem onu dvojrozměrovou veličinu v aktualných žádostech blahočelných se projevující, na intensitě snahy ukojovací a trvání přírůstku blaha závislou, blahočelnou egencí. Je-li žádost blahočelná positivná, je také egence její positivná; je-li negativná, je také její egence negativná. Místo tohoto posledního výrazu možno užívati také názvu disegence.

Také v užitných žádostech projevuje se dvojrozměrová veličina, závislá jednak na intensitě snahy ukojovací, jednak na množství ukajedla, jehož má býti upotřebeno. Tuto veličinu budeme nazývati egencí užitnou, a to buď positivnou nebo negativnou (disegencí). Místo tohoto pojmu užívala věda hospodářská dosud pojmu užitečnost nebo užitek.

Podobným spůsobem doděláme se pojmu egence držebné, jež jako dvojrozměrová veličina jest závislá jednak na intensitě snahy ukojovací, jednak na množství ukajedla, jehož držení má býti nabyto nebo zachováno. Poslednějšímu pojmu odpovídá dosavadní pojem subjektivné hodnoty hospodářské.

46. Že egence všech žádostí blahočelných, jež si jistá osoba aktualně nebo potentialně v téže chvíli uvědomuje, nejsou stejny, možno a priori tvrditi. Neboť kdyby tomu tak bylo, nemohlo by v takových případech vzniknouti žádné rozhodnutí, protože podle organisace lidské vůle jen ta z několika konkurujících žádostí může se státi vůlí, která jest silnější nežli ostatní. Poněvadž pak v takovýchto případech, jež se každého dne nesčíslněkrát naskytují, dochází k rozhodnutím vůle, musila ta žádost, jež se stala vůlí, býti silnější nežli žádosti s ní konkurující. Tento spůsob tvoření se rozhodnutí naší vůle jest nejlepším prostředkem, jaký máme, abychom mohli poznati, která ze dvou daných žádostí má větší egenci.

47. Na základě toho, co právě bylo pověděno, nebude nesnadno odpověděti na otázku, jsou-li různé potřeby směrné. Rozumíme-li potřebami na své ukojení čekající aktualné průjevy nebo fáse průjevové blahočelných žádostí a směrností možnost určiti, která z nich má větší egenci nebo disegenci, možno potřeby prohlásiti rozhodně za směrné.

Příznakem směrnosti potřeb není však, jak někteří spisovatelé udávají, intensita citů je provázejících, nýbrž síla jejich egencí.

Směrny jsou nejen positivné, nýbrž i negativné; nejen ipsilné, nýbrž i alterilné a mutualné; nejen individualné, nýbrž i kollektivné žádosti blahočelné. Zkušenost učí dále, že i žádosti užitné a držebné, a to nejen mezi sebou, nýbrž i se žádostmi blahočelnými jsou směrny.

48. Srovnávání dvou egencí má velikou podobnost s vážením dvou těles na stejnoramenné váze, dáme-li každé na jinou misku její. Na takovéto váze můžeme však určiti netoliko, které z obou těles jest těžší nebo jsou-li obě tělesa stejně těžka, nýbrž také kolikrát každé z těchto těles jest těžší nežli jiné těleso, jehož váha platí za jednotku váhy. Tento výkon nazývá se měřením. Měřitelny jsou jen takové veličiny, pro něž existuje tolik stejných a nezměnitelných exemplářů jednotky měrné, aby z nich složena mohla býti veličina, rovnající se buď veličině, jež se má určiti, samé (měření přímé), nebo jiné veličině, jejíž číselný poměr k veličině, jež se má určiti, jest znám (měření nepřímé).

49. Možno-li blahočelné žádosti, resp. jejich egence prohlásiti i tehdy za směrné, rozumíme-li směrností možnost je měřiti ve smyslu právě uvedeném? Vzhledem k tomu, že lze na př. zjistiti, že egence blahočelné žádosti namířené na uskutečnění přírůstku blaha, jejž spůsobuje snědění jednoho jablka (kratčeji: blahočelná egence na jedno jablko), rovná se blahočelné egenci na 15 švestek, a blahočelná egence na jednu hrušku blahočelné egenci na 10 švestek, zdálo by se, že také egence na jablka a hrušky jsou měřitelny egencí na jednu švestku. Domněnka tato jest však mylná, poněvadž, jak později (§ 58.) bude ukázáno, egence na 10 nebo 15 švestek, spotřebují-li se rychle za sebou, není 10- resp. 15-krát větší nežli egence na jednu švestku stejné jakosti, nýbrž snad jen 9- nebo 8-krát, resp. 13- nebo 12-krát, aniž jsme s to příslušné číslo přesně udati. Kdybychom však, chtějíce uniknouti nesnázi, kterou působí první zákon *Gossenův*, určovali egence na jablka a hrušky egencemi na jednu švestku po každé o sobě snědenou, tak že by mezi spotřebováním dvou švestek byla vždy delší přestávka, na př. jednoho dne, neměli bychom zase žádné jistoty, že egence na švestku dnes snědenou má stejnou sílu jako egence na švestku včera snědenou. Rušivým účinkům prvního zákona *Gossenova* nevyhneme se ani tehdy, jestliže vyhledáme si na př. sedm různých statků S_1 až S_7 a zjistíme, že blahočelná egence na každý ze statků S_2 až S_7 o sobě rovná se blahočelné egenci na S_1 a že blahočelná egence na statek S_n rovná se součtu egencí na statky S_1 až S_7. Neboť předně jest procedura tato velmi zdlouhava, tak že se pro určování velikých egencí sotva hodí.

Myslel-li by někdo, že pro moderní hospodářství směnné toto tvrzení neplatí, poněvadž lze každé chvíle zjistiti, které statky mají stejnou cenu, na př. jedné koruny, dlužno odvětiti, že různé statky mající stejnou cenu nejsou nikterak předmětem stejných egencí blahočelných při jedné a téže osobě, protože egence tyto nejsou, jak známo, jediným činitelem při určování směnné hodnoty statků. Mimo to má však tento spůsob zjišťování egencí tu podstatnou vadu, že porovnáváme-li egenci na statek S_3 nebo S_4 atd. s egencí na statek S_1, nemůžeme již zcela bezpečně tvrditi, že egence poslednější jest ještě táž, jaká byla, když jsme ji porovnávali s egencí na S_2. Dále dlužno míti také na paměti, že čím více statků bychom k určení nějaké větší egence musili přibrati, tím větší je pravděpodobnost, že se mezi nimi vyskytnou takové, které se mohou navzájem více nebo méně dokonale zastupovati, následkem čehož součet egencí na dva takové statky není více roven dvojnásobné egenci na každý z nich o sobě.

Z toho všeho vysvítá, že měření blahočelných egencí jest prakticky neproveditelno, protože, složíme-li několik jednotek této egence dohromady, není možno úplnou stejnost jejich zjistiti.

Totéž platí také o egencích užitných a držebných.

50. Není-li egence možno měřiti, není tím ještě řečeno, že by každékoli určování jich s použitím číslic bylo vyloučeno. Možnoť na př. pomocí *Mohs'ovy* stupnice zjistiti, má-li nějaký nerost druhý nebo třetí až desátý stupeň tvrdosti, ačkoli měření tvrdosti naprosto proveditelno není. Podobné číselné výrazy možno nalézti také pro egence, sestavíme-li si totiž stupnici egencí a zjistíme-li pak, kolikátému stupni této stupnice se ta která egence rovná.

O tom, jak se sestavují idealné stupnice egencí blahočelných a užitných, pojednáno jest obšířně v §§ 276—279 spisu na počátku uvedeného.

51. K určování egencí držebných má hospodářský obchod již od nepamětných dob stupnice, jejichž jednotlivé stupně tvoří egence na různé násobky jisté jednotky mincovní. Je-li takovou jednotkou na př. halíř, tvoří držebná egence na

první halíř první stupeň (1^v), egence na první dva halíře druhý stupeň (2^v), egence na první tři halíře třetí stupeň (3^v) atd. oné stupnice.

Čísla 1, 2, 3 atd., jež jsou vyjádřena číslovkami řadovými a nikoli číslovkami základními, neznačí násobky egence na jeden halíř, jak se v obecném životě za to mívá a jak také spisovatelé národohospodářští se domnívají, neboť o egenci 2^v víme toliko, že jest větší nežli egence 1^v, ale nikoli, že by byla právě dvakrát větší nežli 1^v.

52. Zkušenost nás poučuje, že disegence proti 2-, 3-, 10- nebo *n*-hodinové práci není 2-, 3-, 10- nebo *n*-krát větší nežli disegence proti jednohodinové práci, neboť disegence tato jest velice různá dle toho, kolikahodinová práce ji už předcházela. Chtěli-li bychom však porovnávati disegenci proti 2-, 3-, 10- nebo *n*-hodinné práci s 2, 3, 10 nebo *n* egencemi proti jednohodinové práci v různých dnech konané, nemáme žádné pomůcky, abychom zjistili, že disegence proti jednohodinové práci dnes konané jest na vlas stejná s disegencí proti jednohodinové práci včera konané.

Z toho plyne, že ani disegence nelze měřiti, nýbrž toliko pomocí stupnic určovati. Idealnou stupnici blahočelných disegencí možno si sestaviti podobným spůsobem jako stupnici blahočelných egencí.

53. Poněvadž egence a disegence jsou veličinami stejného druhu ale s opačným znamením, možno stupnice disegencí užiti také k nepřímému určování egencí; podobně jako se síla parního stroje zjišťuje velikostí odporu, který dovede překonati. Modus tento má tu výhodu, že pomocí jeho lze zjistiti změny, jichž doznaly všecky egence nějaké osoby.

54. Mluvíce o směrnosti potřeb měli jsme dosud na mysli vždy jen potřeby jedné a téže osoby. Nyní dlužno přikročiti k otázce, zdali též egence různých osob mezi sebou jsou směrny. V té příčině narážíme především na nesnáz, již působí ta okolnost, že osoba *A* existenci a sílu potřeb osoby *B* nemůže poznati přímo, nýbrž jen pomocí závěrů z jistých účinků jejich nebo z jistých okolností, které je doprovázívají, kteréžto závěry však podrobeny jsou častým omylům. Avšak i kdybychom egenci potřeb u různých osob, jež máme porovnati, každou o sobě do-

vedli správně poznati, nebyli bychom přece s to, abychom poměr jejich velikostí bezpečně udali, poněvadž ona pomůcka, která nám umožňuje poznati, která ze dvou egencí téže osoby jest silnější, totiž směr rozhodnutí vůle, při tom schází. Z toho plyne, že egence různých osob jsou mezi sebou nesměrny.

55. Tvrzení tomuto zdá se odporovati zkušenost, že každého dne provádějí se směny statků mezi různými osobami, jež zdají se předpokládati směrnost příslušných egencí. Domněnka tato není správná, neboť má-li osoba *A* koně a je-li egence její na jednoho koně tak veliká jako její egence na 40 *q* pšenice jistého druhu a jisté jakosti, má-li dále osoba *B* pšenici tohoto druhu a této jakosti a je-li její egence na 50 *q* její stejně veliká jako egence na jednoho koně, jakého má *A*, jest pro provedení směny mezi těmito osobami úplně lhostejno, kolikátý stupeň má egence každého z nich na jednoho koně nebo na 40, resp. 50 *q* pšenice. Směna tato provede se tak, jako by egence tyto u obou osob měly stejný stupeň a jako by tedy poměr egence na jednoho koně k egenci na 40 *q*, pokud se týče na 50 *q* pšenice u obou osob byl stejný.

To, co pověděno bylo o nesměrnosti egencí, platí též o nesměrnosti disegencí různých osob.

56. Až dosud měli jsme na zřeteli toliko přítomné potřeby. V praktickém životě hospodářském vyskytují se však téměř každého dne případy, kde přítomné potřeby užitné musí býti porovnávány s potřebami budoucími, při čemž velmi často potřeby tyto mívají převahu nad oněmi. Jak je to však možno, když užitné potřeby budoucí v přítomnosti nemají žádné snahy ukojovací, tudíž také ne žádné egence? Tu dlužno si vzpomenouti, že budoucími potřebami ve smyslu vědy hospodářské jsou ty potřeby užitné, jež v přítomnosti jsou s to vzbuditi potřeby državebné; tyto potřeby mají zajisté egenci državebnou, která může s užitnou egencí přítomných potřeb užitných býti odvažována. Mluví-li se o směrnosti potřeb budoucích s přítomnými nebo mezi sebou, míní se tím takovéto odvažování državebných egencí spůsobených budoucími potřebami užitnými s užitnou egencí užitných potřeb přítomných nebo mezi sebou.

VII. O změnách intensity a egence potřeb.

57. Každodenní zkušenost poučuje nás, že, jíme-li po sobě několik stejně velikých soust téhož pokrmu, chuti k jídlu od sousta k soustu ubývá, až nastane chvíle, kdy nemáme žádné chuti nějaké další sousto sníst i. Byli-li bychom nuceni, ještě další sousta jísti, nastal by proti tomu odpor, jinými slovy: intensita a tudíž i egence blahočelné žádosti, jejíž cílem jest uskutečnění přírůstku blaha, jaký působí snědení jednoho sousta, jest uvnitř téhož průjevu od přírůstku ke přírůstku menší až klesne konečně na nulu. Pokračuje-li se dále v ukojování této blahočelné potřeby, stane se tato negativnou. Podobné ubývání intensity a egence blahočelné žádosti čelící k uskutečnění přírůstku blaha způsobeného nosením oděvu můžeme pozorovati, oblékáme-li na sebe několik úplně stejných obleků, po oblečení každého dalšího obleku, nebo blaha způsobeného zdržováním se v teplé světnici, přibývá-li stále teploty vzduchu, po zvýšení této teploty o každý další stupeň.

58. Na základě takovýchto zkušeností, jejichž řadu lze do nepřehledna prodloužiti, formuloval *Gossen* svůj první zákon o ubývání požitku, znějící následovně: „Pokračujeme-li nepřetržitě s připravováním téhož požitku, ubývá stále jeho velikosti, až na konec nadejde nasycení". V naší terminologii by zákon tento zněl: „Ukojuje-li se několik fásí téhož dílného průjevu nějaké blahočelné žádosti za sebou, stává se egence uvnitř tohoto průjevu od fáse k fási slabší, až konečně klesne na nulu". V §§ 316.—320. mého spisu jest ukázáno,že takovéto ubývání blahočelné egence možno pozorovati jen u takových průjevů blahočelných žádostí, náležejících do kategorie potřeb ipsilných, jednoduchých, bolestí vzbuzených (§43. lit. *e*), které za trvání aktu ukojovacího nedoznají žádného přírůstku intensity, kdežto u potřeb za libostí směřujících stává se zákon tento teprv od oné fáse účinným, ve které intensita toho kterého průjevu dostoupila svého vrcholu.

Podobného obmezení doznati musí také zákon nasycování potřeb *Wieserem* formulovaný, jenž týká se ubývání egence užitné.

59. *Gossen* vyslovil ještě druhý zákon o ubývání požitku, podle kterého by maximalná egence každého pozdějšího průjevu periodických potřeb blahočelných byla slabší nežli maximalná egence průjevů předcházejících. Prozkoumáme-li však větší počet periodických potřeb, nemůžeme mezi opakováním jejich a velikostí maximalné egence jednotlivých průjevů konstatovati takové pravidelnosti, jež by zasluhovala název zákona.

60. V poslední kapitole spisu na počátku uvedeného pojednáno jest o poměru mezi velikostí egencí držebných a užitných, pokud jde buď o jednotlivé statky nebo o zásoby skládající se ze statků stejného druhu a stejné velikosti, které jsou spůsobily k ukojení toliko jediného dílného nebo nedílného průjevu potřeby užitné; jinými slovy: o elementárních zákonech subjektivné hodnoty hospodářské, pak o poměru velikosti držebné egence vzbuzené budoucí potřebou užitnou k velikosti aktualné egence této potřeby, při čemž stanoveny přesněji než se to dosud stalo, příčiny t. zv. „diskontování budoucnosti“, jakož i míra jejich účinnosti a odkryto skrovné jadérko pravdy, skrývající se v t. zv. abstinenční nebo čekací theorii úroku kapitálového.

Pojem veřejné správy a hlavní formy její činnosti.*)

Studie JUDra. *Jiřího Hoetzela.*

„Was nützte uns alle Wissenschaft, wenn sie nicht dazu diente, die Wirklichkeit des Rechtes besser verständlich zu machen."
Otto Mayer, Deutsches Verwaltungsrecht, I. 140.

I.

§ 1. Veřejná správa v nynějším smyslu má za sebou bohatou historii, jsouc plodem znenáhlého vývoje a znakem vyššího stupně kulturního. Úkoly státní bývaly v jednotlivých dobách různé dle toho, jak se nazíralo na účel státu a jak vyvinuta byla moc státní. Stát středověký obmezoval se po výtce na ochranu proti cizím nepřátelům a domácím škůdcům míru.[1]) Podpora hospodářského a kulturního života obyvatelstva zůstávala mimo rámec státní ingerence.[2]) To zůstaveno jiným činitelům, ponejvíce církvi a cechům. Zárodky t. zv. vnitřní správy hledati sluší v městech, kde rozvinutý průmysl a obchod vyžadoval autoritativního zasahování.[3]) Příkladu měst následovali i vladaři (v říši německé těžiště vývoje posunuto do territorií,[4]) počínajíce plniti úkoly vnitřní administrace. Hlavně od 17. st. vlivem církevní reformace přešly na státy agendy (hlavně školství a chudinství) dosud církví

*) Tato práce jest vyňata ze souvislosti většího chystaného celku, ve kterém některé partie dojdou zevrubnějšího objasnění, po případě systematičtějšího zařadění.

[1]) Dle *Jellinka,* Allgemeine Staatslehre (St. L.), 2. vyd., 250, šlo tu vlastně jen o „Schutz- und Trutzverband nach aussen" a „Gerichtsververband nach innen".

[2]) *Jiří Meyer,* Lehrbuch des deutschen Verwaltungsrechtes (V. R.), 2. vyd., I. 71.

[3]) *Edgar Loening* v Conradově Handwörterbuchu der Staatswissenschaften, 2. vyd., VI. 108.

[4]) *Otto Mayer,* Deutsches Verwaltungsrecht (V. R.), I. 24, 25.

obstarávané.[5]) K tomu se dostavovala potřeba stálého vojska vyžadující nových zdrojů příjmů berních. Prostředkem k tomu bylo pozvednutí blahobytu v zemi. Odtud snaha podporovati bezpečnost v zemi, zamezovati žebrotu a tuláctví, čeliti zdražování potravin a p.[6]) Pro veškeru tuto činnost tehdejší zákonodárství i praxe měly označení p o l i c i e,[7]) politia, Polizei, police. Slovo toto svou neurčitostí dobře se hodilo na označenou úkolů státních stále rostoucích. Jen zneníhla však spřátelovala se s novým terminem theorie.[8]) Teprve *Pütterovy* „Iustitutiones juris publici germanici" [9]) obmezily pojem policie na „cura avertendi mala futura" proti „jus promovendi salutem publicam" [10]). V tomto smyslu

---

[5]) *Jellinek*, St. L., 251, 252, *Lehmann* v *Birkmeyerově* Encyklopädie der Rechtswissenschaft, 2. vyd., 270.

[6]) *Tezner*, Technik und Geist des ständisch monarchischen Staatsrechtes, 14. pozn. 2.

[7]) Slovo to (z řeckého *πολιτεία*) znamenalo původně veškery záležitosti státní (res politicae) mimo církevní (res ecclesiasticae) — cf. *Meyer* V. R. I. 71, *Loening*, Lehrbuch des teutschen Verwaltungsrechts 5, *Arndt* u Birkmeyera 849, ze starších *Rotteck*, Lehrbuch des Vernunftrechts und der Staatswissenschaften, III. (laciné vydání z 1848) 267, *Stein*, Handbuch der Verwaltungslehre, 2. vyd., 188 násl. Ve Francii (konec 14. a poč. 15. st.) dostalo slovo to změtěním se slovem „politesse" (od polir) význam, jaký mu ještě nyní přikládají někteří francouzští publicisté: *Hauriou*, Précis de droit administratif, 5. vyd., 183, 505, *Block-Maguéro*, Dictionnaire de l'administration francaise, 5. vyd., II. 2128 „p o l i c e" 1. ve spojení s č. 129, str. 2142.

[8]) 1705 vychází veliké dílo francouzské: *Delamare*, Traité de la police, rok 1756 přináší *Justi-ho* Grundsätze der Polizeiwissenschaft, in einem vernünftigen, auf dem Endzweck der Polizei gegründeten Zusammenhang zum Gebrauche akademischer Vorlesungen abgefasst. Následují (1765), *Sonnenfelsovy* Grundsätze der Polizei-, Handlungs- und Finanzwissenschaft, 1799 *Bergův* Handbuch des teutschen Polizeirechts, *Jakobovy* Grundsätze der Polizeigesetzgebung und der Polizeianstalten (1809).

[9]) cf. *Loening*, Lehrbuch 7, *Rosin*, Das Polizeiverordnungsrecht in Preussen, 2. vyd. 123 („promovendae salutis cura proprie non est potitiae").

[10]) Differencování to nedošlo všeobecného uznání; ještě *Mohl*, Die Polizeiwissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates (1832) drží širší definici policie, cf. také *Mohlův* článek „Polizei" v X. svazku Rotteckova-Welckerova Staatslexikonu, 2. vyd. 1842, 692—721. Viz také *Zoepfl*, Grundsätze des allgemeinen und des konstitutionell-monarchischen Staatsrechts, 3. vyd. (1846), 353 sl. Správně liší nyní z francouzských spisovatelů *Berthélemy*, Traité élémentaire de droit administratif, 3. vyd. 224.

přešel pojem policie do pruského Landrechtu (1794): II. 13. § 2. a 3., II. 17. § 10.

Policie rozeznávala se jednak od práva soukromého a trestního (s processem), správy vojenské, zahraniční a finanční s druhé strany.[11])

§ 2. Co se tkne otázky, jak v státě policejním řešen byl poměr mezi státem a poddaným, nemožno v době té vůbec mluviti o právech poddaných v nynějším slova smyslu. Stát prohlašoval za svou povinnost starati se o blaho poddaných, neposkytoval však jednotlivcům právního nároku, aby úkoly státní plněny byly (v jisté míře) v zájmu jejich. Máme činiti s objektivními normami, nikoli se subjektivními veřejnými právy poddaných. Dle terminologie *Jellinkovy* byl tehda na poli veřejného práva možný pouze status passivní.[12])

Kdežto pro obor práva civilního a trestního co do výkonu před soudy patřícího (justiční záležitosti) platné předpisy právní vázaly i moc vládní, majíce již tehda vížící moc nejen pro poměr mezi poddanými, nýbrž i pro poměr mezi těmito a státní mocí, neplatilo to pro t. zv. zákony policejní, t. j. správní.[13]) Snahou vlád jest rozšířiti kruh záležitostí policejních kontrole soudů nepodléhajících. Historie zaznamenává veliké boje mezi soudy a nositeli veřejné moci. Soudy snaží se udržeti svou posici proti expansivním snahám zeměpánů.[14]) Intencím vladařů na ruku

---

[11]) Jest to t. zv. francouzská pětice státních agend správních, *Jellinek*, St. L. 583, *Stein*, Handbuch der Verwaltungslehre 54; cf. také *Meyer*, V. R. I. 71, *Sarwey*, Allgemeines Verwaltungsrecht (u Marquardsena) 63.

[12]) *Jellinek*, System der subjektiven öffentlichen Rechte, 2. vyd. 115, 116, *Meyer*, V. R. I. 36, *Dantscher von Kollesberg*, Die politischen Rechte der Unterthanen, I. 2, pozn. 1.

Schulze, Das Staatsrecht des Königreichs Preussen (u Marquardsena) 154 („vielgeschäftige Verwaltungsthätigkeit, aber kein Verwaltungsrecht").

[13]) *Otto Mayer*, V. R. I. 45, *Hübler*, Die Organisation der Verwaltung in Preussen und im deutschen Reich, 11. Zvláštní, nynějším názorům nehovící odůvodnění stavu toho viz u *Zoepfla*, l. c. 332, 333 a *Rottecka*, Rotteck-Welcker Staatslexikon, VIII. 7. č. 2.

[14]) Srovnej k tomu interessantní vývody *Mayerovy* v Theorie des französischen Verwaltungsrechtes 87 sl., pak v jeho rektorátní řeči „Justiz und Verwaltung" 10 sl., 16 sl., („tři historické mlýny"), V. R. I. 55 sl., *Loening*, Lehrbuch 6; ze starších cf. *Kolb*, Rotteck-Welcker St. L. VIII. 27 sl.

šla tehdy panující eudaimonistická theorie státní spatřující v blahobytu a štěstí obyvatelstva ideal státu. Prostředkem k tomuto účelu jest řečené už ius politiae, jemuž se dává tento právní podklad: Zeměpán jest povinen starati se o všeobecné dobro. K tomu konci musí mu však příslušeti právo zjednati průchod svému úsudku o tom, co jest štěstím a blahem poddaných, i proti vůli jejich. Že takováto konstrukce otvírala brány všemožným násilnostem a zbytečnému poručníkování, jest nyní všeobecně uznáno.[15]) — Toť obraz policejního státu, za jehož výtečné vystižení věda děkuje O. Mayerovi. Úřednictvo je spjato co do poměru k chefovi správy nejdetailnějšími reglementy, vladař může každou záležitost správní vyříditi sám, nedbaje obvyklého postupu instančního, může pro konkretní případ naříditi rozhodnutí bez ohledu na normy dosud neodvolané.[16]) Na venek, vůči poddaným jest úředník v mezích své působnosti „zeměpán v malém.“

Stát policejní byl „Zuchtmeister“ pro svého nástupce: stát právní a kulturní. D ě d i c t v í m po něm zbyla vyvinutá vrchnostensky vystupující moc státní[17]) a subjekce státu jako f i s k u[18]) pod moc soudů. N o v o t a spočívá v tom, že dle vázanosti soudní i veřejná moc státní jest co do výkonu svého vůči poddaným vtěsnána do forem zákonnými normami daných. Setkáváme se s velikolepým zjevem vývojovým, že nejvyšší moc ve státě sebe samu víže.[19])

[15]) Trefnou charakteristiku podává *Zoepfl* l. c. 50, 185, č. 3.; cf. také *Rotteck* l. c., II. (2. vyd.), 59 sl., III., 306, *J. Zachariä*, Deutsches Staats- und Bundesrecht, I., 2. vyd., 42, 43, pozn. 11., *Stein* l. c. 189, 190, *Jellinek*, St. L., 236, *Otto Mayer*, V. R. I., 29,39, *Sarwey*, A. V. R., 61, *Brockhausen*, Uber das sogenannte Verbotsrecht der landesfürstlichen polit. und polizeil. Behörden in Österreich (Grünhutův Zeitschrift, XXIII.) 455, 456, zvláště pak *Beidtel*, Geschichte der österreichischen Staatsverwaltung, I., 84 sl., 105 sl., 399 sl., II., 77—125.

[16]) *Meyer*, V. R. I., 37, *Ulbrich*, Lehrbuch des österr. Verwaltungsrechts 37.

[17]) *Otto Mayer*, V. R. I., 53, *Jellinek*, St. L., 317.

[18]) Cf. k tomu *O. Mayer*, Justiz und Verwaltung, 19—21.

[19]) Cf. už v l. 4. C de leg. 1. 14. . . . „legibus alligatum se principem profiteri. Adeo de a u c t o r i t a t e j u r i s nostra pendet auctoritas. Et revera majus imperio est, submittere legibus principatum“. Tuto myšlénku béře za základ možnosti konstrukce subjektivních práv státu vůči

II.

§ 1. Roku 1748 vyšlo světoznámé dílo *Montesquieuovo* „L'esprit des lois". Dílo to, hlavně kniha XI. kap. 6. jednající o t. zv. séparation des pouvoirs, jest dosud předmětem přerůzného posuzování. Byla to německá literatura právovědecká, která, počínajíc hlavně *Mohlem*,[20] pronesla odsuzující slovo o ceně theorie velikého Francouze. V 6. vyd. *Meyerova* „Lehrbuch des deutschen Staatsrechtes", opatřeném *Gerhardem Anschützem*, konstatuje se (28, 29), že nauka Montesq. (známá v německé literatuře pod jménem „Dreiteilungs- und Gleichgewichtstheorie") jest zavržena a že nikde není provedena v původní své formě. Naproti tomu jsou však také obhájci, po případě střízliví posuzovatelé myšlének M., nejen mezi Francouzi, nýbrž i v Německu.[21] Nedá se prostě odčiniti fakt, že nauka M. přešla do ústavního života evropských i mimoevropských států.[22] Třeba že M. nevyslovil myšlének ve všem samostatných,[23] stačí, že právě v j e h o formulaci stala se nauka o dělbě mocí v státě majetkem novodobých ústav. Hledíme-li k tomu, že šlo o politické heslo s dobrým jádrem o r g a n i s a č n í m,[24] nemusíme při oceňování zásluh M. tolik trvati

---

poddaným *Jellinek*, System, 194, 195, St. L., 374, pozn. 2., *Layer*, Principien des Enteignungsrechtes 346; p r o t i tomu *O. Mayer*, V. R. I., 110, 115; cf. i *Pražák*, Právo ústavní 1., 9 (2. vyd.).

[20]) Die Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften I. (1855), 273; vytýká se tu theorii *M.* logická nesprávnost, neúplnost, že vede „zur Anarchie und Zerrüttung", rozštěpujíc jednotnou moc státní ve 3 samostatné moci; cf. však ze starších také *Zoepfla* l. c. 192 (§ 108), *Rottecka* l. c. II., 213, 214, Welckera v Rotteckově St. L. V., 701, 702.

[21]) *Berthélemy* l. c., 9. sq., *O. Mayer*, V. R. I., 67 sl. (cf. i Justiz und Verwaltung, 13, 14), *Jellinek*, Gesetz und Verordnung, 222 sl., 223, pozn. 6., St. L., 588 sl., *Rehm*, Allgemeine Staatslehre (St. L.), 232 sl., 285 sl., *Arndt* u Birkmeyera 747 sl., *Hauke*, Grundriss des Verfassungsrechts 13.

[22]) *Jellinek*, St. L., 487 sl., *Loening* v Conradově Handwörterbuchu VI., 926, *Hübler* l. c. 8.

[23]) *Rehm*, St. L., 230; nejnověji dokazuje *Hatschek*, Englisches Staatsrecht (u Marquardsena) 19, že vlastně otcem nauky o dělbě mocí není ani *Locke*, nýbrž Richard *Temple* (1660). Cf. k tomu ve prospěch Montesquieuův *Jellinka*, St. L., 588 sl.

[24]) *O. Mayer*, Theorie I., označuje za účel theorie M. „die Wucht des Staates gegenüber dem Einzelnen zu brechen".

na výtce, že M. 1748 nedospěl k přesnému poznání novodobé zásady, že moc státní jest jediná, jednotná, nedílná, a že M. nevystihl správně vzájemného poměru mezi jednotlivými t. zv. mocemi (recte funkcemi) státními. Skutečný život našel si řešení problemu srovnávající se s jednotností moci státní.[25]) V detailním provedení správní organisace — a na detailním studiu tu záleží — ohlašují se zajímavým způsobem zásady připomínající účel theorie M. Jdeť při organisaci správy o to, aby, šetříc vhodně principu dělby práce, různosti obstarávaných funkcí byly vystiženy růzností orgánů. Orgány ty jsou myšleny v zásadní sice vzájemné neodvislosti, avšak přes to hledí se zajistiti účelné jich spolupůsobení.[26])

Nauka o funkcích státních postoupila přirozenou reakcí proti nepřesnosti theorie M. k ostrému vyhranění a také souhlasiti jest s *O. Mayerem* (V. R. I. 88), že nelze rozuměti faktu, že stát víže zákony svými výkonnou moc, nemáme-li na mysli theorema o dělbě mocí.[27])

§ 2. Bylo již pověděno, že závazná moc zákonů předkonstitučních platila pouze pro obor justice (civilní a trestní), nikoli pro policii. Zákonem (soudním) byla tu každá emanace vůle vladařovy všeobecného obsahu řádně publikovaná. Toho nebylo šetřeno při zákonech správních, které se mnohdy halily v roucho úředních instrukcí, reglementů, aniž by však již jen proto pozbývaly závaznosti pro poddané.[28])

---

[25]) *O. Mayer*, V. R. I., 69.

[26]) Udá se mi na jiném místě zevrubněji se touto otázkou obírati. — Cf. tyto věty Montesq. „il faut que, par la disposition des choses, il pouvoir arrête le pouvoir" (XI., 4), „comme par le mouvement necessaire des choses, cettes puissances sont contraintes d'aller, elles seront forcées d'aller de concert (XI. 6).

[27]) *Tezner*, Das System der subjektiven öffentlichen Rechte, Grünhutův Zeitschrift XXI. (kritika stejnojmenné práce *Jellinkovy*), 163 sl. přiznává, že sebevázání státní moci zákony nelze si dobře vysvětliti bez juristických abstrakcí a bez myšleného odlišování státu „als Gesetzgeber und als Subjekt der Verwaltungsthätigkeit".

[28]) *Zoepfl* l. c., 338, 341, *O. Mayer*, V. R. I., 120 sl. (zajímavé poznámky o dědictví takových emanací vůle zeměpánovy pro stát ústavní); cf. také *Pražák*, Pr. úst. III., 290, 291, *Hauke*, Grundriss, 99, 100; cf. také *Stöger*, Ulbrichův-Mischlerův Österreich. Staatswörterbuch (Öst. St. W.),

Justicí rozumělo se již v policejním státě udržování právního řádu autoritativními jen normami zákona vázanými výroky, co jest in concreto právem. Zvláštní kvalifikace orgánů přistupovala k tomu dosti pozdě.[29]) Rozdíl mezi „záležitostí soudní“ a „správní“ se vytvořil v ten rozum, že onano řešila se dle zásad právních, tato pouze dle ohledů vhodnosti a slušnosti (*O. Mayer*, V. R. I. 45 pozn. 12.).[30])

Při tom správa a justice nebyly odděleny organicky; oddělení takové jest dílem moderního státu za zřejmého vlivu nauky Montesquieuovy.[31])

§ 3. Montesquieuem intendovaná dělba funkcí státních mezi různé orgány nebyla vskutku provedena dle důsledného hlediska v ten smysl, že by funkce orgánů jedné kategorie materielně se lišily vesměs od funkcí orgánů kategorie druhé; neníť takové důsledné provedení ani možné.[32]) Život ani tu nedal se mistrovati theoretickými poučkami a tak setkáváme se v moderních státech s tou skutečností, že faktorům zákonodárným přikázány jsou také záležitosti nemající nic společného s vydáváním právních norem, moci výkonné zase svěřeny kompetence k tvoření všeobecných zásad právních (moc nařizovací). Montesquieu v tom chyboval, že stavěl puissance judiciaire proti puissance executrice, kdežto

---

2. vyd., II., 588, VIII., (Budw. 14.907); Budw. 11.395 cf. k tomu *Jellinek*, Ges. Vrdg., 106 sq. Cf. nejnověji *Rehm*, Der Gesetzbegriff und die herrschende Staatsrechtslehre in Deutschland, Verwaltungsarchiv, XIV., 352 *A;* o starších spůsobech publikačních viz *Mayrhofer* I. 433. sl.

[29]) *O. Mayer*, Justiz und Verwaltung, 15, 19.

[30]) *Zoepfl* l. c., 349 sl., *Rotteck*, l. c. II., 214 sl. *Jellinek*, St. L., 584.

[31]) Poprvé provedena dělba ta francouzským zákonem z 16./24. srpna 1790 („Les fonctions judiciaires sont distinctes et demeureront toujours séparées des fonctions administratives. Les juges ne pourront . . . troubler, dequelque manière que ce soit les operations des corps administratifs, ni citer devant eux les administrateurs pour raison de leurs fonctions“ (tit. II., art. 13; cit. v *Block-Maguérově* Dictionnaire 1720). K pokusům 18. st. odděliti správu od justice v Rakousku cf. nejnověji *Rieger*, Císař Josef II. a správní centralism po stránce realní a territorialní, v Poctě Randově 213 sl., *Tezner*, Die landesfürstliche Verwaltungsrechtspflege in Österreich, 2. sešit, 84 sl., zvl. 93, 115. Cf. i *Pražák*, Spory o příslušnost I., 32 sl.

[32]) *Jellinek* St. L. 593, Ges. u. Vrdg. 223.

oba pouvoiry jsou částmi širšího pojmu: moci výkonné.[33]) Z těchto skutečností podává se pro doktrinu rozeznávání funkcí s hlediska *a*) materielního, *b*) formálního.[34]) Lišení to odůvodněno jest historickým vývojem, předpokládajíc ústrojí konkretního státu.

Buďtež tuto uvedeny z nauky o dělbě funkcí věci nejnutnější, pokud toho je třeba k objasnění pojmu správy.

ad a) *α*) Zákonodárství v materielním smyslu má za úkol stanoviti právní normy, ať už normy ty vycházejí od sboru zákonodárného, ať od panovníka, orgánů státních nebo korporací samosprávných. V tom smyslu i nařízení jest zákonem. Spor v theorii jest pouze o to, je-li nutným znakem zákona všeobecnost, abstraktnost. Vedle jiných[35]) *Meyer* (St. R. 551) žádá od zákona abstraktnost a staví proti zákonu „Verfügung" jako upravení individuelní záležitosti. I tak zv. individuelní zákon jest mu takovým opatřením (l. c. pozn. 4.).[36]) Proti tomu přesvědčivě dokazuje *Laband*,[37]) že všeobecnost jest sice naturale, nikoli však essentiale zákona. S Labandem za jedno jest nyní

---

[33]) Správně u *Zachariä*, l. c., 68. Francouzská doktrina mluví o „domaines propres du pouvoir législatif et du pouvoir éxecutif" s jedné a o „un terrain commun" obou funkcí, *Mayer*, Theorie 4, pozn. 8.

[34]) *Meyer*, St. R., 549 sl., *Jellinek*, St. L., 580 sl., 591. Pro *Labanda*, Das Staatsrecht des Deutschen Reiches, 4. vyd., dán jest ad *a*) — II. 163. — „der objektive Begriff", ad *b*) — II. 159 sl. — „der subjektive Begriff".

[35]) Ze starších cf. *Zoepfl*, l. c. 317, 318, 320, 336, *Rotteck*, l. c. II., 230, *Grotius*, De jure belli ac pacis libri tres, Amstelaedami, 1702, lib. I., cap. III., § VII.: „qui civitatem regit, . . . versatur aut circa universalia aut circa singularia. Circa universalia versatur condendo leges easque tollendo."

[36]) Meyer nechce viděti rozdílu mezi železniční koncessí vydanou v správní cestě nebo zákonem. Zásadní rozdíl dán jest již přípustností opravných prostředků proti správním aktům daných, což nemožno při zákoně, třeba formálním. Zvláštní stanovisko zaujímá *Rosin*, Das Polizeiverordnungsrecht in Preussen, 5 sq., rozeznávaje mezi individualní a konkretní jedničkou skutkovou. Podobně rozeznává *Bernatzik*, Rechtsprechung und materielle Rechtskraft 5, pozn. 5., 10. v pozn. Toto rozeznávání vychází na jedno s názorem, že essentiale zákona není všeobecnost.

[37]) St. R. II., 2. sq. uvádí zákon upravující konkretní regentství. Srv. *Ulbrich* (V. R., 126).

také *Jellinek*.[38]) Tkví-li podstata zákona (v materiel. smyslu) v tvoření normy právní, dosavadní právní řád měnící (doplňujíc, měníc nebo rušíc jej), přijde při posouzení sporné otázky právě na to, zda aktem sboru zákonodárného konkretní případ upravujícím bylo jednáno v mezích dosavadního právního řádu čili nic.[39])

β) Konání spravedlnosti (Rechtsprechung) v materielním smyslu znamená podrobení konkretního případu pod pravidlo právní výrokem, co jest in concreto právem. Jde tu o činnost logickou, charakterisovanou trefně *Labandem* (St. R. II. 165) v ten smysl, že soudce nemůže, ,,wenn er pflichtgemäss verfährt, denselben Fall nach seinem Belieben verschieden entscheiden". Není pochybnosti o tom, že výrok takový možný jest v zásadě v každém oboru práva, avšak historickým vývojem vysvětluje se, že konání spravedlnosti spatřuje se pouze v jurisdikční činnosti orgánů zvlášť kvalifikovaných, soudů. Dříve byla možna justice v tomto smyslu pouze v oboru práva civilního a (z části) trestního.[40]) Novodobým zákonodárstvím rozšířena byla justice i na obor veřejné správy vybudováním zvl. tribunálů veřejného práva obdařených zárukami neodvislosti soudcovské. Nebylo by však správné mysliti, že činnost v podstatě soudcovská neznáma jest úřadům správním, pokud výrokem svým určují, co jest v daném případě právem. Ani správní úředník nemůže některý případ rozhodnouti, — jedná-li správně — různým způsobem, maje

---

[38]) Gesetz und Verordnung, 236 sq., fol. 239, St. L., 595, kde nemožno souhlasiti s výrazem ,,abstrakte", pokud se má vztahovati na individuelní jednotku faktickou. *Hauke*, Grundriss, 98, *Lustkandl*, Öst. St. W. II., 394—396.

[39]) *Jellinek*, Ges. Vrdg., 257, *Rosin*, Polizeiverordnungsrecht, 10, obzvláště pak *Pražák*, Pr. úst. III., 221, také pozn. 2., *Gareis*, Allgemeines Staatsrecht (Marquardsen) 77; *O. Mayer*, V. R. I., 12, pak pozn. 18. čítá tyto případy do své 4. skupiny, však malým právem.

[40]) *O. Mayer*, V. R. I., 7, *Laband*, St. R. II., 161, 162, *Loening*, Lehrbuch, 21; *Zoepfl*, l. c., 189 (§ 107.), 348, hlavně pozn. 6., *Rotteck*, l. c., II., 215, 216. Z rakouských spisovatelů cf. *Pražák*, Právo ústavní, III., 296,297.

[41]) Pochybnosti o tom nemůže vůbec býti, pokud správní úřady přisluhují právem v civilních záležitostech (spory čeledínské, spory o náhradu škod od zvěře v některých zemích přikázány polit. úřadům).

zrovna tak vyměřenou cestu, jako soudce. Na výrok jeho upínají se stejné důsledky právní,[41]) jako na výrok soudcovský (o tom níže). I tyto případy můžeme zcela dobře označiti jurisdikcí; může jíti pouze o gradualní různost mezi jurisdikcí konanou soudy a úřady správními.[42])

γ) Správou v hmotném smyslu konečně jest veškera činnost státní (zemská, obecní etc.) s vyloučením zákonodárství a justice (v materielním smyslu).

ad b). Kriteriem není předmět, nýbrž organisace orgánu tu kterou funkci obstarávajícího, po případě forma projevu vůle veřejné moci. Dle toho zákonem (formálním) zove se každý projev vůle státu ve formě zákona (nauka o t. zv. formálních zákonech (*Laband*, St. R. II. 55 sq., *Jellinek*, Ges. Vrdg. 226 sq., *Pražák*, Právo úst. III. 219 sl.)).[43]) Soudnictví zahrnuje veškeru činnost soudům dle positivního práva přikázanou. Jsou v tom úkony obsahu správního, ku př. agenda nesporná, doručování, udílení práva chudých, pak t. zv. správa justiční.[44]) Pod správu (ve formál. smyslu) spadají veškery úkony uvnitř organismu správního, tudíž i akty jurisdikční orgánů správních.[45])

---

[42]) O tom cf. výbornou monografii *Bernatzikovu*, Rechtsprechung und materielle Rechtskraft, 64 sl. Správně také *Seydel*, Die Verwaltungsrechtspflege in Bayern v Hirthových Annalen des deutschen Reichs 1885, 213-277, zvl. 220 („ob bei solcher Personalunion von Rechtsprechung und Verwaltung die erstere nicht zu kurz kommt"), *Sarwey*, Das öffentliche Recht und die Verwaltungsrechtspflege, 81 sq. — Cf. k tomu všemu ještě *Laband*, St. R., III., 335 sl., *Jellinek*, St. L., 595, System, 130, *O. Mayer*, V. R. I., 9, *Grueber* u Birkmeyera 50, *Hauke*, Grundriss 120, *Bernatzik* v Diskussion über die Denkschrift der Regierung: Studien zur Reform der inneren Verwaltung, 12 sl.

[43]) *Rehm*, Der Gesetzesbegriff etc., l. c., 353 chce rozeznávazi trojí pojem zákona: „ein materieller, ein konstitutioneller und ein formeller.

[44]) *Meyer*, V. R., I., 3, *Jellinek*, St. L. 599, System 89, 130, Ges. Vrdg, 224, 225, *Bernatzik*, Rechtsprechung, 2, *Hauke*, 84, 85 (jinak *O. Mayer* V. R., I., 8); § 3. lit. *h* zák. o správním soudě. Jen s hlediska formální dělby funkcí lze rozuměti nálezu říš. soudu, Hye I., 2; cf. Budw. 14.136. Že starší doktrina nevěděla co počíti s „nesporným soudnictvím", cf. *Rotteck*, l. c., III., 192, *Zoepfl* l. c., 354. Nyní zvláště *Ott*: O vývoji a předmětu řízení nesporného v Poctě Rándově, 353, sq.

[45]) *Laband*, St. R. II., 162, 163, kde nelze (hledíc k samosprávě) sou-

Tvrdí-li se, že zákonem formálním jest všeliký projev vůle státní bez ohledu na obsah, bráti jest tuto irrelevantnost obsahu cum grano salis. Musí se jednati vždy o takový projev, který vůbec může jeviti účinky ve světě vnějším. Tomu není při t. zv. nezávazném obsahu zákona, jehož zajímavé případy uvádí *Jellinek*, Gesetz und Verordnung 232, 388 (pro nařízení), *O. Mayer*, V. R. I. 73, pozn. 7, také 93 č. 2.). Jinak forma zákona pojmouti může obsah právně relevantní nejpestřejšího obsahu, i akty jurisdikční snesou formu zákona (*Jellinek*, Ges. u. Vrdg. 246, 247, 269, *Lustkandl*, Öst. St. W. II. 394).[46])

III.

§ 1. Přecházím k tomu, abych podrobněji vymezil a osvětlil pojem veřejné správy. Dosud jsme si definovali správu tu pouze negativně v ten rozum, že jest tou částí činnosti státní, která vybývá po vyloučení zákonodárství a justice. Positivních definic dána byla celá řada [47]) a nemělo by vskutku smyslu jednotlivé z nich registrovati. Myslím, že se veřejná správa nedá obsahově ani jinak charakterisovati než negativně. Zájem juristický vzbuzují snahy tu a tam projevené, chtíti z masy úkonů státních svrchu negativním způsobem ohraničené vyloučiti některé zjevy tam nepatřící. Při tom musíme se na tomto místě spokojiti s konstatováním, že nám jde o správu veřejnou; stranou nechati nám jest rozbor, kudy jdou v podrobnostech hranice mezi správou soukromou a veřejnou.[48])

---

hlasiti se všeobecně drženou větou: „so deckt sich der Bereich der Verwaltung ... mit dem Umfang der konstitutionellen Ministerverantwortlichkeit".

[46]) Že i jinaká činnost sborů zákonodárných může míti povahu jurisdikce, jest mimo pochybnost; cf. *Jellinek*, Ges. Vrdg., 401, *Hauke*, Grundriss, 69, 107, *Bernatzik*, Rechtsprechung, 265, pozn. 104., *Hatschek*, Englisches Staatsrecht (Marquardsen), 531 sl., *Ulbrich*, V. R., 58 č. 2.

[47]) Srovnej mezi jinými vyčerpávající definici *Ulbrichovu*, V. R., 22, III.

[48]) Budiž jen mimochodem poukázáno k tomu, že funkce veřejné správy obstarávati mohou i soukromníci buď jako právo nebo jako povinnost: cf. § 39. požárního řádu, předpisy o nuceném hlídačském personalu honebním v nových zákonech honebních v zemích předlitavských; srv. k tomu úvahy *Jellinkovy*, System, 245 sl., proti tomu v někte-

Nejúčelnějším postupem bude, sledovati-li budu vývody *O. Mayera*, jenž z obvyklého rozsahu správy veřejné učinil některé eliminace. Administrací jest Mayerovi činnost státu již hotového (V. R. I. 3., 9.). Proto vylučuje Mayer ze správy t. zv. pomocné úkony ústavní („verfassungsrechtliche Hilfsthätigkeiten"), které ústavu uvádějí a udržují v pohybu; příklady: nastoupení vlády, zřízení regenta, vypisování a řízení voleb do sborů zákonodárných, jmenování členů panské sněmovny. S tím projevuje souhlas *Hauke* (Grundriss 108). Proti tomu budiž uváženo toto: Eliminace Mayerova a Haukeova trpí především neurčitostí rozsahu, basirujíc na pojmu „ústava", o němž doktrina není usjednocena. Jest otázka, kdy si kdo představuje ústavu „hotovou". Jest výpočet Mayerův taxativní? Či čítati sem dlužno také jmenování ministrů jako nutných článků ústavy, zvolení obecních orgánů zástupčích a p.? V čem tkví rozdíl mezi těmito t. zv. ústavními pomocnými úkony a Haukeovou „mittelbare Verwaltung, welche den Verwaltungsapparat beschafft und im Gange erhält"? Proč nepočítati i tyto funkce mimo správu, když stát bez tohoto aparatu také není „hotov"? Nad to nemožno přehlížeti, že vypisování a řízení voleb vychází od orgánu již existujícího a neliší se pranic od jinakých úkonů téhož orgánu, pouze účelem, nikoli prostředky a účinky. Možno nanejvýš tolik připustiti, aby úkony Mayerem a Haukem eliminované tvořily pododdíl správních úkonů, při čemž by slušelo k tomu ještě hleděti, lze-li veškery ony úkony stavěti co do podmínek a účinků právních do jedné řady.[49])

Historický vývoj přinesl s sebou, že veřejná správa vtěsnána jest do mezí zákonem předepsaných, mohouc se pohybovati (jako t. zv. správa volná, nevázaná) uvnitř těchto hranic. *O. Mayer* (V. R. I. 10) vylučuje proto z administrace všecky jevy státní činnosti, kde stát „aus dem Bereiche seiner Rechtsordnung heraustritt". Z těchto jevů tvoří si Mayer svou 4. skupinu, do

---

rých bodech trefná polemika *Teznerova*, System, l. c., 189—195, 253. Viz k tomu také *Pražák*. Das Recht der Enteignung, 65—68, jenž při konstrukci práva expropriantova dochází k úsudku, jako Tezner 253, *Hauriou*, l. c., 504, Öst. Z. f. V. 1887, 101.

[49]) Poněkud jinak (blíže Mayerovi) *Laband*, St. R., II., 170 sl.; cf. však také *Jellinek*, St. L., 597, pozn. 1., *Meyer*, St. R., 642.

které zabírá: 1. t. zv. právo státu z nouze (Staatsnotrecht), dle kterého státní správa v mimořádných poměrech není vázána normálními mezemi. Staří znali tu t. zv. ius eminens, supereminens.[50]) Pod tento pojem nespadají však výjimečné akty na základě zákonného zmocnění (nařízení dle § 14. zák. z 21. pros. 1867 č. 141. ř. z., vyvlastnění),[51]) nýbrž úkony rázu faktického[52]) beze všeho právního podkladu. Proti *Mayerovi* sluší míti na zřeteli, že při otázce po t. zv. právu z nouze jde o to, může-li nouze nahraditi zákonné zmocnění, jde o ospravedlnění určitých aktů správních. Ať se však otázka ta rozřeší jakkoli, akty ty zůstávají akty správními provedenými v zájmu veřejné správy, zrovna jako nemůžeme mluviti o tom, že úkon správní přestává býti projevem správy když a pokud se při něm nešetřilo zákona. Odpověď na onu otázku vliv bude míti pouze potud, zda-li určitý čin administrační jest ve shodě se zákonem čili nic. V tom směru dlužno konstatovati, že novější doktrina staví se proti státnímu právu z nouze.[53]) *O. Mayer* sám (V. R. I. 354 sl.) ostatně připouští t. zv. policejní právo z nouze („polizeiliches Notstandrecht") jako věc samozřejmou (cf. také V. R. II. 268).

2. Do správy nepatří dle O. Mayera styky diploma-

---

[50]) *Grotius*, l. c., lib. II., cap. XIV., § VII. „ex vi supereminentis dominii; ut compensatio fiat ... ex communi", § VIII. „publica utilitas", § XIII., „ob utilitatem publicam cum compensatione", lib. III., cap. XIX., § VII. „jus supereminens," cap. XX., § VII., „res subditorum sub eminenti dominio". Cf. ze starších *Rotteck*, l. c., II., 154, 155, *Zoepfl*, l. c., 186, 328, 329, zvl. 360, *Welcker*, Rotteckův St. L. IV., 340 sl., *Stein*, Handbuch, 587.

[51]) Správně *Pražák*, Das Recht der Enteignung, 77, pozn. 12., *Dantscher*, III., 127 sl. (proti *Bischofovu* Das Nothrecht der Staatsgewalt in Gesetzgebung und Regierung [*Linde*-ův Archiv für deutsches Bundesrecht, III., sv. 3., seš., zvl. 67, 121 sl.]).

[52]) *Pražák*, Das Recht der Enteignung, 8, 9, výstižněji než v pozdějších pracích; (viz také Öst. St. W. I., 856, I.), *Gareis*, A. St. R., 182.

[53]) *Anschütz*, Lücken in den Verfassungs- und Verwaltungsgesetzen, Verwaltungsarchiv, XIV., str. 329 (také roč. V., 23, 24), *Jellinek*, System, 336, St. L., 350, *Layer*, Principien des Enteignungsrechtes, 36—39. — Do této rubriky nepatří „Notlage", o které se zmiňuje *Tezner* v článku Die Privatrechtstitel im öffentlichen Recht, Archiv für öff. R., IX., 372, sq. (jde o potíže důkazové).

tické (der diplomatische Verkehr), ježto podléhají po výtce právu mezinárodnímu. V tom tolik nesporného, že činnost státu obmezuje se na území státní, nemohouc se vyvíjeti v státě cizím, leda se svolením cizího státu. Orgány zahraniční správy (vyslanectva, konsuláty) jsou však orgány domovského státu, jejich organisace patří tudíž správě domácí. Činnost diplomatických institucí v cizím území státním přestává býti zrovna tak málo projevem správní činnosti státu domácího, jako lze tvrditi, že dotyčné normy mezinárodního práva netvoří jakousi součást právního řádu státu domácího. Tak *Jellinek*, Gesetz und Verordnung 341 sl., St. L. 596, pozn. 1.[54]) Činnost institucí diplomatických není proti právnímu řádu domácímu; tím vlastně odpadá pro O. Mayera nutnost eliminace (viz také *Gareis*, A. St. R. 182, č. 4.).

3. Konečně vylučuje O. Mayer (l. c. 11) z administrace vedení války a vojenské komando.[55]) Tím a contr. nechána v rámci administrace t. zv. správa vojenská. Jestiť vojsko v míru jakožto „Anstalt des Staates“ (*Laband*, St. R. IV. 34, 35) podrobeno týmž předpisům, jako každý jiný ústav státní k dosažení veřejných úkolů zřízený. Ve vedení války spatřovati sluší něco faktického, jako ve vojenském komandu projev neobmezené absolutní moci zeměpánovy. — Jen potud možno přiznati eliminacím Mayerovým význam,[55a]) že akcentují vázanost správy právním řádem.

§ 2. Předmětně jest okruh úkolů státních formálně

---

[54]) Cf. také *Laband*, St. R. III., 1; *Liszt* u Birkmeyera, 1350 č. 2., *Ulbrich*, V. R., 9.

[55]) *Meyer*, V. R. II., § 199, str. 35, *Jellinek*, St. L., 595, 596; *Schmid*, Öst. St. W. II., 737, 761, 768, *Dangelmaier*, eodem I., 319, 320.

[55a]) *Meyer* v Schönbergově Handbuchu der politischen Oekonomie III., 4. vyd., 185, 186 uznává vázanost správy zákony státními, nechce však v tom spatřovati specifický rozdíl správy od ostatních funkcí. Drastickým způsobem (bez bližších důvodů) jest proti eliminacím Mayerovým *Hübler*, l. c., 11, 12, „Was man nicht deklinieren kann, das sieht man als ein Neutrum an“. Výlukami Mayerovými ztrácí prý „der deutsche Verwaltungsbegriff“ „sein Herzblatt“. — U *Mayera* jistě zaráží, že (V. R. I., 12, pak pozn. 18.) čítá do své 4. skupiny i akty ne těžko zařaditelné, jako individuelní zákony.

neobmezený[56]) (státu přísluší kompetenční kompetence, Kompetenz-Kompetenz), všecky stránky lidského života může stát pojmouti do sféry činnosti své regulující a podpůrné. Z negativního vymezení veřejné správy plyne, že na správu připadá ze všech funkcí státních největší podíl. Podíl ten znamená život státu (mnohdy se mluvilo o protivě mezi vůlí a činem [*Stein*, Handbuch, 21], státem v klidu a v pohybu), tedy činnost, bez níž se žádný stát neobejde.[57])

Pod vlivem theorie Montesquieuovy pouvoir éxecutif byl myšlen nějakou dobu jako pouhopouhé provádění zákonů. Skutečný život usvědčoval však názor takový z absurdnosti. *Bluntschli*[58]) prohlašuje náhled řečený za myšlénku velice nešťastnou; nyní jest theorie ona zcela přemožena.[59]) „Der Begriff der Vollziehung[60]) muss daher erweitert werden zum Begriffe der Verwaltung" (*Laband* l. c. II. 164).

Činnost státu (mutatis mutandis obce, okresu, země) vázána jest, jakož řečeno, zákony. Poměr k zákonu může však býti pro správu dvojí: buď jí jde o provádění zákona jako takové (účel) — případy jurisdikce — nebo o sledování jinakých účelů, při čemž zákon tvoří mez nebo prostředek činnosti té.[61]) Při tom činnost veřejné správy nevyčerpává se ve vykonávání moci vrchnostenské, nýbrž správa veřejná pohybuje se mnohdy v poměru koordinovanosti k subjektům, s nimiž ve styk přichází. Theorie francouzského práva správního vybudovala tu rozdíl mezi actes (voie) d'autorité, de puissance publique, voie de

[56]) Jinak částečně u samosprávy.

[57]) *Jellinek*, St. L., 597, *Laband*, St. R. II., 163, 164, *Menzinger*, Bruder-Bachem Staatslexikon, V., 512 mluví o „der arbeitende Staat", *Stein*, l. c., 22, „der allgegenwärtige Wille des Staats."

[58]) V Bluntschliho a Braterově Deutsches Staatswörterbuch XI. str. 60, 61.

[59]) *Zoepfl*, l. c., 334, 335, *Laband*, St. R., 164; cf. *Jellinek*, Ges. Vrdg., 369.

[60]) Správně *Rottek*, l. c. II., 213. Terminologie rakouských zákonů kolísá, užívajíc někdy obou výrazů promiscue; jindy „výkonná moc", „vollziehende Gew." znamená moc exekuční (§ 30. obec. zř., 50, II, zák. o okres. zastup.)

[61]) *Sarwey*, A. V. R., 13. „Der Schutzmann, welcher einen zu rasch Fahrenden anhält, bezweckt zunächst die hiermit für Andere verbundene Gefahr zu beseitigen".

gestion publique a voie de gestion privée.[62]) Ani akty tohoto druhu nelze vylučovati z oboru činnosti správy, ač nejsou pro správu tu příznačnými.[63])

§ 3. Cílů svých dosahuje stát jednak negativním způsobem, odvraceje nebezpečí společnosti státní hrozící, jednak positivně, podporuje aktivně rozvoj sil hospodářských a duševních v státní pospolitosti nahromaděných. Chtíce juristicky oceniti oba tyto způsoby státní činnosti, dostáváme se k otázce, jaké místo v systemu správního práva zaujímá policie. Nemůžeme do dneška počítati s něčím všeobecně uznaným. Ještě dnes má částečnou oprávněnost slovo pronesené dávno před půlstoletím *Rotteckem*:[64]) „Wir haben fast so viele Begriffsbestimmungen von der Polizei, als Schriftsteller über dieselbe". Jest do jisté míry ku podivu, jak byl možný takový chaos názorů v otázce, jejíž záhady se sice do jisté míry historicky vysvětlují, jež však přes to všecko neskrývá tolik záludných úskalí.[65]) Spor nemá snad pouze významu theoretického, nýbrž souvisí s ním zvlášť důležitá stránka veřejného života.[66]) Operujíť i rakouské zákony s pojmem policie, vížíce k němu daleko jdoucí důsledky právní — cf. ku př. § 364. obč. z.[67]) Celá řada zákonů správních má buď vůbec jméno policejních řádů (Feuerpolizeiordnung) anebo vykazuje partie věnované předpisům policejního rázu —

---

[62]) *Haurion*, l. c., 201 sq., *Berthélemy*, l. c., 18, sq., *O. Mayer*, Theorie 156.

[63]) Jak známo, stala se správa nevrchnostenská, hospodářská, předmětem polemiky *Rosinovy* (Souveränität, Staat, Gemeinde, Selbstverwaltung, Annalen, 1883, 311 a 312) proti *Labandovi* tvrdícímu, jakoby funkce hospodářské nepatřily do pojmu samosprávy. — Správa hospodářská však jistě nemůže býti specifickým znakem při rozlišování samosprávy od státní správy.

[64]) L. c., III., 266.

[65]) Sám *Stein*, zasloužilý průkopník správního práva, vykazuje katalog různých názorů.

[66]) *Seydel*, Pfälzisches Strassenpolizeirecht, Staatsrechtliche und politische Abhandlungen Seydlovy uspořádané Krazeisenem, 312—317.

[67]) *Pražák*, Das Recht der Enteignung, 7, Právo ústavní III., 137, lit *b*), 138, *Layer*, l. c., 39 sl., *Meyer*, St. R., 815, *Jellinek*, System, 336, *O. Mayer*, V. R. II., 345 sl., *Sarwey*, Das öffentliche Recht, 373 lit. *a*), 403; Budw. 486, 839, 867, 3278. Officielní výklad sdělen u *Mayrhofra* V. 532, pozn. 2.

srv. honební zákony, předpisy o neärarních silnicích. Lišení to má v zápětí důležité rozdíly kompetenční.[68]) Zákony novější nedrží již širokého pojmu policie převzatého ze státu policejního.[69]) In concreto nebude bez obtíží říci, kde přestává policie a kde začíná ostatní činnost státu.[70])

Theorii zajímá pojem policie v těchto bodech:

Souhlasně obmezuje se policie na činnost negativní:[71]) chrániti státní společnost přede vším nebezpečím; stará „Wohlfahrtspolizei" rovná se nynější vnitřní správě. Protože nebezpečí hrozí pojmově v každém oboru státní působnosti, proniká policie všecky tyto obory, nejsouc tu samostatným okruhem činnosti, nýbrž nutným[72]) směrem, prostředkem činnosti státní vůbec.

Ochrany proti nebezpečím dosahuje stát jednak akty právně irrelevantními, do individuelní sféry jednotlivcovy nezasahujícími:[73]) osvětlování ulic, stavba hráze proti přívalům vod, zřizování nemocnic a p., jednak akty vrchnostenskými. Je na bíledni, že i akt prvního druhu účelem svým nabývá rázu policejního (praeventivního), avšak juristické rozeznávání zajímají pouze akty způsobu druhého. Správně se proto spatřuje policie,

---

[68]) Tak činí nález správního soudu Budw. 1807, kde jednalo se o odstranění překážky volné passaže na obecní silnici. Správní soud rozeznává dle rakouského zákonodárství mezi správou silniční a policií silniční, odtud různá kompetence, také v postupu instančním. Příznačno pro praxi jest, že správní soud viděl se nucena konstatovati, že opatření neztrácí svého policejního rázu tím, „dass das, was von Polizeiwegen verfügt wird, in dem Gesetze... eben auch angeordnet und zur Pflicht gemacht wird."

[69]) Srv. ke charakteristice tohoto širokého úkolu policie základy pro činnost policejních úřadů z 10. pros. 1850, cit. u *Mayrhofra*, Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst, 5. vyd. I., 488, sq.

[70]) Cf. cit. nález Budw. 1807, *E. Meier* v 3. vyd. Holtzendorffovy Encyklopädie der Rechtswissenschaft, 885, *Grueber* u Birkmeyera 49 (vysušování bařin). Cf. § 28., č. 3, 4, čes. zák. honebního (praevaluje tendence policejní před podporou hospodářské existence?).

[71]) *Arndt* u Birkmeyera, 850, Budw.-Alter, 2781 *A*.

[72]) Na to dobře ukazuje *Rotteck*, l. c., 111., 272 a *Zoepfl*, jenž proto (l. c. 57, pozn. 1.) navrhuje na místě označení „Polizeistaat" „Bevormundungsstaat".

[73]) *O. Mayer*, V. R. I., 248, *Meyer*, V. R., 72, pozn. 7, St. R.., 645, pozn. 11., *Loening*, Lehrbuch 8, zvláště *Gareis*, A. St. R., 132—133.

pokud stát vystupuje po vrchnostensku,[74]) nikoli tam, kde radí, poučuje, pobádá. Nesprávno jest ovšem vrchnostenskou moc jako prostředek policie stotožňovati vůbec s donucovací mocí státní, jak to činí hlavně *Loening*, Lehrbuch 8. Ne všecko donucování ve státě je rázu policejního (*O. Mayer*, V. R. I. 248, 249). Někteří, jako *Meyer* (V. R. I. 72, St. R. 641), *Loening* (Lehrbuch 8, Conradův Handwörterbuch VI. 113 [aspoň zásadně]) obmezují policii na obor vnitřní správy. Právem se proti tomu ozval *O. Mayer* (V. R. I. 249, pozn. 12), jehož these nebyla otřesena obranou *Meyerovou* (St. R. 644, pozn. 9.), který pomáhá si odkazem na analogické prý používání pojmu policie v jiných oborech správy.

Seydel[75]) obmezuje činnost policie na odvrácení nebezpečí hrozících od lidí. Proti tomu vyslovil se z novějších *Meyer* (V. R. 72, pozn. 6., *Loening*, Handwörterbuch VI. 114, ze starších *Stein* l. c. 191). Seydla v ochranu béře *O. Mayer* (V. R. I. 265, pozn. 9.). Správné na tom jest tolik, že policejní příkazy a zákazy mohou se říditi pouze proti určitým osobám (*Arndt* u Birkmayera 851), čímž však není vyloučeno, aby ku př. k odvrácení nebezpečí ihned učiněno úřadem opatření — § 173. horn. z., jdeť tu vlastně o exekuci, o jejíž oprávněnosti se po případě zavede dodatečné řízení. Srovnej § 125. st. ř. venkovského.

Na základě hořejších vývodů mohu akceptovati *Layerovu* definici policie (l. c. 39) v ten rozum, že to jest „die auf die Erhaltung des Bestehenden und die Abwendung der demselben drohenden Gefahren und Schädlichkeiten gerichtete obrigkeitliche Tätigkeit."

---

[74]) Nyní panující mínění, *Meyer*, V. R., 72, *O. Mayer*, V. R. I.. 248, 249, *Seydel*, Das Staatsrecht des Königreichs Bayern (u Marquardsena) 240, *Layer*, l. c., 39, *Medikus*, Braterův Staatswörterbuch VIII., 131, *Berthélemy*, l .c. 225. Dříve správně *i Loening* Lehrbuch 8, jinak Conradův Handwörter. buch VI., 114 (policie prý koná dost, když hlídá a kontroluje — akty irrelevantní); cf. *O. Mayer*, V. R. I., 254, Theorie, 161, 162. *Schulze*, Das Staatsrecht des Königreichs Preussen 114. „Keine Polizei ohne gebietende und zwingende Staatsmacht". *Gareis*, A. St. R. 132.

[75]) Das Staatsrecht des Königreichs Bayern, 240, Die Sicherheitspolizei v Schönbergově Handbuchu III., 289, 290, *Schulze*, Das Staatsrecht des Königr. Preussen, 114, *Ulbrich*, V. R., 332.

Duchaplný system policejního práva vyvinul *O. Mayer*, jenž však system svůj vybudoval (V. R. I. 251 sl.) na samozřejmé prý povinnosti občanů, „dass sie ihrerseits nicht störend eingreifen in die gute Ordnung des Gemeinwesens". Tento základ Mayerova systemu vede nutně k neurčitostem a nehodí se k vymezení policejní moci vůči jednotlivcům. Vrcholíť názor O. Mayera, jinak zcela prodchnutého ideou státu právního, ve větě (R. V. I. 252): „ohne gesetzliche Grundlage kann die Störung der guten Ordnung mit unmittelbarer Gewaltanwendung abgewehrt werden." Neměl proto těžkého úkolu *Meyer*, když ve svém St. R. 651, pozn. 8. ukázal na vrátký základ systemu *Mayerova*. S druhé strany však tkví kus policejního státu i v theorii *Meyerově*. Jest známým sporem v německé doktrině o to, třeba-li k policejním příkazům a zákazům zákonného zmocnění. *Meyer*[76]) vindikuje pro policii právo k policejním aktům jako „Ausfluss der allgemeinen Rechtstellung, welche die Polizei im Staate einnimmt". Proti tomu se ozval všeobecný téměř odpor.[77]) Se vším důrazem hlásána zásada jediné správná, že správa veřejná nemůže žádati toho, co jí není výslovně zakázáno, nýbrž že může požadovati pouze toho, k čemu má výslovný zákonný podklad, třeba podklad ten jest sebe všeobecnější. *Meyer* jest s názorem svým osamocen, i praxe jest proti němu (*Anschütz* u Meyera St. R. 650, pozn. 3.). Pro Rakousko (obor zeměpanské správy) jest takovýmto trochu příliš všeobecným podkladem patent z 20. dubna 1854 č. 96. ř. z.[78]) — Vedlo by daleko, kdybych chtěl

---

[76]) V. R. I., 78, také pozn. 17., St. R., 649, 650; *Stenglův* Wörterbuch II., 670; *Stein*, l. c., 198.

[77]) *Laband*, St. R. II., 180, *Loening*, Lehrbuch, 241, *Leuthold*, Öffentliches Interesse und öffentliche Klage im Verwaltungsrechte, Annalen 1884, 391, *Rosin*, Polizeiverordnungsrecht, 18 sq., *Rehm*, Die rechtliche Natur des Staatsdienstes nach deutschem Staatsrecht, Annalen, 1885, 116, 117, *O. Mayer*, V. R. I., 253, pozn. 19., *Jellinek*, System 330, *Seydel*, Bayer. St. R., l. c., 176, *Anschütz*, Lücken, l. c., 325, z rak. *Pražák*, Právo ústavní III., 276 sl., 286 sl., *Ulbrich*, V. R., 39, 445; *Berthélemy*, l. c., 225. Správně také již *Rotteck*, l. c., III., 292, č. 7.

[78]) Kritiku tohoto patentu u *Lienbachera*, Das österr. Polizeistrafrecht, 4. vyd., 2, 3, (zvláštně trefnou) u *Brockhausena*, Uber das sogenannte Verbotsrecht, l. c., 461 („technisch unvollkommen und als mit dem Geiste der St. Grundgesetze im Widerspruch stehend, vielfach angefochten, den-

dopodrobna obírati se otázkou, pokud mají juristickou cenu přečetná ta dělení policie v literatuře se vyskytující. Differenciace taková měla by význam vědecký, kdyby jí odpovídala různost prostředků tomu kterému oboru policejní činnosti po ruce jsoucích. Tomu však není; jediné lišení policie správní od policie bezpečnostní (Verwaltungspolizei, Sicherheitspolizei)[79]) dá se držeti pro samostatnost organisace, po případě (pro Prusko) podmínek činnosti. Jinak nemá moderní policie samostatné existence, jsouc stránkou veřejné činnosti, jejím immanentním principem, abych mluvil se *Schulzem* (Preussisches Staatsrecht l. c. 114.)[80])

§ 4. Dle rozvrhu funkcí shora podaného nezbývá místo pro t. zv. moc vládní, s níž se setkáváme v zákoně ze dne 21. pros. r. 1867 č. 145 ř. z. Lišení tohoto zákona mezi mocí výkonnou a vládní jest reminiscencí na tehdy panující doktrinu, která rozeznávala ,,Regieren" a ,,Verwalten", zahrnujíc pod ono ,,die Überwachung und die oberste Leitung des ganzen Staatswesens und seiner Entwickelung" vedle výkonu knížecích praerogativ (*Zoepfl* l. c. 291, 292). Ohlas těchto myšlének ozývá se ve zprávě ústavodárného výboru k cit. zák. 1867 (u *Mayrhofra* II. 134, pozn. 2.). *Pražák* (Právo úst. III. 267) vidí v terminologii zák. z 1867 správně pleonasmus (neškodný).[81]) Aktuelního významu dosáhla ve

---

noch in der Praxis hochgehalten, ja für unentbehrlich erklärt . . ."; *Loening*, Conradův Handwörterbuch VI., 114.

[79]) *Loening*, Conradův Handwörterbuch VI., 114, *Seydel* v Schönbergově Handbuchu III., 289 sl., *Rosin*, Das Polizeiverordnungsrecht 21, 122 sl., *Schulze* (u Marquardsena), l. c., 114.

[80]) Není vnitřního rozdílu mezi policií státní (generální) a místní, nýbrž pouze positivní (prostředky), cf. *Tezner*, System, l. c., 207 sl., *Ulbrich*, V. R., 445. Rozvětvené dělení policie má *O. Mayer*, V. R. I., 255 sl., *Loening*, Conradův Handwörterbuch VI., 114 sl., *Fritzen*, Bruder-Bachem St. L. IV., 461 sl., *Stein* v Stenglově Wörterbuch des deutschen Verwaltungsrechts II., 247, 248. Z nejnovějších *Ulbrich*, V. R., 332—336.

[81]) Ve zvláštním smyslu užívá výrazu ,,vláda" § 16. II., zák. z 18. dub. r. 1869 č. 44, ř. z. (říšský soud); k významu slova ,,vláda", ,,Regierung" cf. ještě: *O. Mayer*, V. R. I., 4 sl., *Loening*, Handbuch VI., 930, *Bluntschli*, Staatswörterbuch XI., 61, eodem IX., 730, *Hübler*, l. c., 8, 9, *Jellinek*, Ges. Vrdg, 220. Úplně odlišný názor *Hänel*, Deutsches Staatsrecht I., 119 sl.

Francii nauka o t. zv. actes de gouvernement (mesures de haute police, mesures de défence). Jisto jest, že praxe akty takové uznává, jednoty však o tom není, co všecko spadá pod tento pojem.[82]) Dle *O. Mayera* (Theorie 7—10) tkvělo by těžiště aktů gouvernementalních v případech, kde veřejná správa v zájmu veřejném („salus publica suprema lex") jedná mimo hranice zákonné. Účinek takových aktů záleží ve vyloučení „recours pour excès de pouvoir". *Hauriou* (l. c. 274 sq.) dospívá (277) k tomu, že nutno akty, o které jde, taxativně vypočítati (278, 279). Naproti tomu hájí *Berthélemy* (l. c. 109): „la verité, c'est qu'il n'y a pas d'actes de gouvernement". Důvody *Berthélemyovy* jsou přesvědčivé a hoví zásadám právního státu.

§ 5. Obvykle se dělí veřejná správa v 5 hlavních oborů: zahraniční záležitosti, vojenství, finance, justice a vnitřní správa. Dělení to dá se vyložiti historicky. V pravdě vyznačeny jsou tím hlavní směry činnosti státní.[83]) Tím není řečeno, že by zmíněné obory správy vykazovaly veskrze vnitřní juristickou různost, co se tkne prostředků k docílení úkolů správních k disposici daných. Vědecký rozbor zajímají právě tyto prostředky. V té příčině jest konstatovati, že všech 5 oněch resortů administračních (nejméně správa zahraniční) v celku odkázáno jest na několik kategorií právních dosažení vytčených úkolů umožňujících. O hlavních těchto formách činnosti správní bude pojednáno v následujících odstavcích.[84])

---

[82]) Viz *Block-Maguéro*, Dictionnaire I., 14, č. 7, 9, pozn. 1.; *Hübler*, l. c., 9.

[83]) Tomu odpovídá 5 dotyčných ministerstev, které *Schulze* (Preuss. St. R., l. c., 61) označuje „als die organisch nothwendigen," „welche in keinem selbständigen Staate fehlen können".

[84]) Budiž poukázáno k tomu, že otázka po vymezení pojmu veřejné správy není v přímé vnitřní souvislosti s kontroversou po výtce methodologickou, co činiti předmětem disciplin práva ústavního a správního. — Veškeru nauku o správním právu soustředil *O. Mayer* (V. R.) v duchaplném systemu formál. institutů právních, přispěv tím k prohloubení právnického myšlení. S druhé strany ovšem nelze neviděti v tom jisté jednostrannosti, jak správně podotýká *Meyer*, Schönbergův Handbuch, III., 198.

IV.

§ 1. Dříve však třeba co nejstručněji podati nejnutnější základy nauky o veřejných subjektivních právech. Jak níže vyvozeno bude, nedá se rozdíl mezi správními akty konstitutivními a deklaratorními pochopiti jinak, než když se vystihne, nač akty ty navazují.

Není nyní pochybnosti, že právní řád moderního státu počítá s možností subjektivních práv veřejných.[85]) Z theoretiků jest to vlastně jediný *Bornhak* (Preussisches Staatsrecht I. 268 sl., Allgemeine Staatslehre 80), jenž tvrdí p o j m o v o u nemožnost subjektivních veřejných práv poddaných vůči státní moci.[86]) Proti tomu *Jellinek* (System 8.) dospívá k názoru, že celá struktura veřejného práva „an allen Punkten von dem Geflechte subjektiver Rechte durchzogen ist". Naprosto však není jednoty v doktrině o podstatě a dosahu veřejných práv přes to, že problemu tomu věnovaly síly nejlepší mužové právní vědy. P r a x e správní musela si otázku tu rozřešiti a rozřešila si ji, mnohdy spíše intuitivně; že ne vždy důsledně,[87]) není s podivem.

Orgánové správní stojí pod právním řádem. I v oboru t. zv. v o l n é správy (freie Verwaltung), kde jim vykázáno jest více méně široké pole volných úvah o vhodnosti podnikaných kroků, nelze mluviti o libovůli úřední. Libovůli staví se tu hráz v požadavku, aby orgány užívaly volného uvážení majíce náležitý zřetel na zájmy veřejné. *Bernatzik* (Rechtsprechung 46) formuloval postulát ten v známé větě: „Tue, was du glaubst, dass es durch das öffentliche Wohl bedingt ist." [88])

---

[85]) Čl. 15, II. zák. z 21. pros. 1867 č. 144 ř. z., § 2., zák. z 22. října r. 1875 č. 36 ř. z. ex 1876.

[86]) Od *Bernatzika*, Die juristische Persönlichkeit der Behörden (zvl. otisk z Archivu für öff. R. V.), 84, pozn. 231, drasticky charakterisovaný. Cf. *Pražák*, Právo ústavní I., 9, 10, hlavně pak *Giese*, Die Grundrechte, 31, 32.

[87]) Cf. mezi jinými nález správ. soudu z 17. list. 1902 č. 9.081, Budw.-Alter 1.333 *A*, k tomu kritiku *Pražákovu*, Zur Frage der Regelung des Apothekerwesens, Österr. Zeitschrift für Verwaltung, 1903, č. 16.

[88]) Cf. *Jellinek*, System, 132. Pokud však jednotlivcům není dána možnost právními prostředky zachování zásady této prosaditi, nemožno, p r o p o m ě r k s t r a n č, v paroemii oné viděti povinnost právní.

Ze zásady, že veřejná moc zasahovati může do individ. sféry jednotlivcovy jen, pokud jest k tomu výslovně zmocněna, plyne pro jednotlivce maxima, že všecko jest mu dovoleno, co není výslovně zakázáno.[89]) Toť negativní stránka posice jednotlivcovy vůči veřejné správě. Vedle toho může jednotlivec žádati od státu určité positivné plnění (udělení koncesse)[90]), po případě účastenství na tvoření vůle veřejné (právo volební). *Jellinek* vybudoval velikolepý system statusový rozeznávaje 4 statusy: passivní, negativní, positivní a aktivní.[91]) Třeba že system ten stal se předmětem vážných pochybností[92]) v jednotlivostech autora z nepřesností usvědčujících, dlužno uznati, že celá struktura veřejného postavení jednotlivcova spočívá na různých kvalifikacích jeho osobnosti, ke kterým právní řád váže různé nároky, ku př. na porušení statusu negativního nárok na odstranění křivdy různými prostředky: stížnost, žaloba, náhrada škody.[93]) Na některé ty kvalifikace osobnostní hodí se zcela dobře termin (civilistikou vybudovaný) status, cf. státní příslušnost, svazek domovský; nemožno tu mluviti o právu, nýbrž pouze o právním poměru.[94])

Jen vzhledem k tomu, že plnění povinnosti řečené zabezpečeno býti může disciplinárně nebo po př. zodpovědností ministerskou, nelze povinnosti té upříti právní povahy vůbec. *Jellinek*, System, 202, 203 contra *Laband*, St. R. I. 438; srv. *Gluth*, Genehmigung und subjektives Recht, Archiv für öff. R. III., 611; *O. Mayer*, V. R. I., 166, pozn.

[89]) *Krainz*, System des öst. allgem. Privatrechts, 4. vyd., opatř. Ehrenzweigem I., 94.

[90]) Že předmětem nároku nemusí býti správní akty, nýbrž i „thatsächliche Gewährungen öffentlich-rechtlicher Art", cf. proti *Jellinkovu* Systemu 121, 122, *Tezner*, System, l. c., 146, 147, *O. Mayer*, V. R. I., 113; cf. vytýčení stavební čáry, § 20, a 40. venk. st. ř.; § 24. vodn. zák. čes.

[91]) System, 86, 87; vedle Jellinka cf. hlavně *Dantscher*, l. c., I., 76-86 (rozvrh); *Meyer*, St. R., 34, také pozn. 6., *Otto Mayer*, V. R. I., 112 sl.

[92]) *Tezner*, System, l. c., dospívá (132) k resultátu, že užití „statusů" má význam pouze terminologický; viz také *O. Mayer*, Archiv für öff. Recht IX., 280—288.

[93]) *O. Mayer*, eodem 284. (Tyto nároky samy čítá Jellinek do positivního statusu.)

[94]) *Ulbrich*, V. R. 208; cf. *Bernatzik*, Rechtsprechung, 170; *O. Mayer*, I., 107—109.

§ 2. Těžiště problemu veřejných práv subjektivních tkví v odpovědi na otázku: co béřeme určitému právnímu poměru, nepřiznávajíce mu povahy veřejného práva? [95])

Mezi správním zákony ukládajícími obstarávání veřejných zájmů jsou některé, na jichž zachovávání jednotlivci nepřísluší vliv, třeba mu z dodržování dotyčných norem plyne prospěch. Stavební řády ukládají obcím povinnost pořiditi si plány polohy. Z plánů těch plynou gruntovníkům po př. veliké výhody, ale přes to nemají nároku na to, aby plán polohy byl zřízen, po případě změněn, rozšířen. Téhož druhu jsou předpisy o stihání officialních deliktů, o dozorčím právu státu nad obcemi, okresy, o dozorčím právu vůbec, na jehož výkon stranám nárok nepřísluší (konstantní praxe). Mluvíme tu o reflexním účinku objektivního práva na zájmy účastníků.[96]) Jde tu o stav výhod v zájmu individuelním nechráněných, tvořící přechod ke skutečným veřejným oprávněním.[97])

Mezi správními normami jsou však i takové, které ochranu veřejných zájmů vidí nejlépe obstaránu tím, že dodržování norem těch svěřeno jest kontrole súčastněného subjektu. Veřejný zájem lokalisuje se tu v interessu individuelním. V takovém spjetí zájmu individuelního se všeobecným kotví možnost subjekt. veřejných práv. Jednotlivec jest pánem normy, maje možnost

---

[95]) *O. Mayer,* Archiv für öff. R. IX., 288, vytýká *Jellinkovu* Systemu, že na tuto otázku nedává přesné odpovědi; nemám po ruce 1. vydání Syst., ale 2. vydání výtka ta stihnouti nemůže.

[96]) *Jellinek,* System, 67 sl., *Laband,* St. R. I., 139, pozn. 2., 306 sl., *Pražák,* Právo ústavní I., 10, č. 3., *Ulbrich,* V. R., 166 (nejprve vysloveno jasně *Jheringem,* Jahrbücher für Dogmatik X., 248). Budw. 5. vzhledem k pat. z 26. srpna 1803 o šířce silnic.

[97]) *O. Mayer,* Theorie, zredukoval subjektivní práva na samosprávu a správní soudnictví (22, 157). Proti těmto „abgegrenzten Willensherrschaften" mluví *O. Mayer* o „Zustände verhältnismässiger Sicherheit der Interessen" (157), kam čítá 1. „Widerspiele der verfassungsmässigen Ordnung der Staatsthätigkeit" (reflexní účinky), 2. verwaltungsrechtliche Besitzstände" (pnoucí se k udělení koncesse a p.) — jsou to však skutečná práva subjektivní. — Také *Rehm,* Die rechtliche Natur der Gewerbskonzession, rozeznává (1.—9.) mezi Recht a Befugnis, dovolávaje se *Bernatzika,* Rechtsprechung, 170. Rozeznávání to jest málo zdařilé a účelné.

normu tu „in seinem Interesse in Bewegung zu setzen“ (*Jellinek*, System 51, 57, 79, passim) po vzoru oprávnění soukromých (*Krainz*, System I. 81). Jinak se to označiti může jako uznané, chráněné soustředění, kondensace výhod z právních norem plynoucích v osobě oprávněného.[98]) Jest věcí interpretace zákona, nesla-li se vůle zákonodárcova k takovému lokalisování zájmů veřejných ve sféře individuelní; z připuštění opravných prostředků lze na takový úmysl souditi;[99]) vodítko to však málo kdy je dáno, hledíc k technice zákonů správních (obzvláště starších), které zřídka kdy se vyslovují o tom, komu právo stížnosti přísluší. Že v tomto směru interpretace vůle zákonné nebude bez potíží, dokazují čelní theoretikové, vykládajíce určitý předpis zákona a majíce pochybnosti i tam, kde by praxe se nehnula s místa, kdyby jich měla sledovati. Cf. výklady o právu volebním, veřejnosti určitých úkonů úředních, o opravných prostředcích, právu užívati veřejných kommunikací, ku př. u *Jellinka* (System 71 sl.), *Labanda*, St. R. I. 139, 306 sl., *O. Mayera*, Archiv für öff. R IX. 287, V. R. I. 114, také pozn. 21, *Teznera*, System l. c. 120 sl.

Právní moc subjektu svrchu označená kvalifikována jest na veřejné oprávnění tím, že přiznána jest subjektu tomu vzhledem k eho postavení jako člena veřejné pospolitosti (gliedliche Stellung). V ten smysl si panující doktrina[100]) rozřešila hranici mezi

[98]) Volí se pro to různé obraty více méně věc vystihující: *Laband*, St. R. I., 306, mluví o „individuell ausgeprägtes Recht“, *Pražák*, Pr. úst. III., 49, pozn. 2. o „subjektivní individualisaci“, *Giese*, l. c., 77, o tom, že právní řád „sich dieser Norm entäussert“ a dává ji jednotlivci k disposici; cf. předpisy trest. řádu o možnosti žaloby se strany soukromého účastníka; cf. níže pozn. 183.

[99]) *O. Mayer*, V. R. I., 115, *Laband*, St. R. III., 349, *Jellinek*, System, 106, 119, 125, passim, *Gluth*, Genehmigung und subjektives Recht, Archiv III., 583, zvl. však také 351, *O. Mayer*, Archiv für öff. R. IX., 288.

[100]) *Jellinek*, System 53, *Pražák*, Pr. úst. I., 12, Wasserrechtliche Kompetenzfragen, erörtert auf Grund des österr. Rechtes, 24, 28, také předmluva, Archiv für öff. Recht IV., 270, *Meyer*, St. R., 34, *Layer*, l, c., 347 sl., *Tezner*, System, l. c., 114; cf. k tomu ještě *Leuthold*, Öffentliches Interesse, Annalen 1884, 321 sl. (zvl. 346), *Neumann*, Das öff. Interesse mit Bezug auf das Gebühren- und Steuerwesen, die Expropriation und die Scheidung von Privat- und öff. Recht, Annalen 1886, 357 sl., *Rehm*, Die rechtl. Natur des Staatsdienstes, l. c., 91 sl.; viz i *Krainz*, System I., 45.

právem veřejným a soukromým (nehledíc k úchylkám positivními předpisy normovaným). Positivní úprava může se od toho pravidla odchýliti; odchylky té bych nespatřoval však již v předpisu o kompetenci orgánů k rozsuzování sporů z dotyčného poměru povolaných; bývajíť pro předpisy kompetenční rozhodny jiné důvody, než provádění zásadního názoru právního — cf. náhrady škod od zvěře a honbou způsobených, spory čelední, v Německu kompetence řádných soudů ve sporech o služné úředníků.[101])

Vůči jednostrannosti v literatuře tu a tam se vyskytující, jakoby veřejná práva subj. předpokládala poměr nadřaděnosti a podřaděnosti mezi súčastněnými subjekty, dlužno akcentovati, že veřejná oprávnění jsou možna i mezi činiteli rovnocennými. Sem patří ku př. nárok expropriantův proti expropriatovi, nárok expropriatův na odškodnění, nárok obce pobytu na domovskou o náhradu nákladů na jejího příslušníka, nárok dosavadní obce domovské na obec pobytu na převzetí jejího příslušníka do svazku obecního dle novely k domovskému zákonu a j. v.[102]) Při všech těchto nárocích jest subjektem zavázaným faktor s oprávněncem rovnocenný; stát přichází tu v úvahu jako při nárocích soukromoprávních jen jako poskytovatel nároku na ochranu. Tím vzata jest půda formulaci Jellinkově (System 49): „Gedurft wird dem Nebengeordneten, gekonnt dem Staate gegenüber" ve spojení s thesí (eodem 51): „das subjektive öff. Recht des einzelnen hat ... immer nur ein Können zum Inhalt".[103])

---

[101]) Někdy posunutí kompetencí stane se bez nutkavých důvodů; dokladem toho jest český zákon honební: nárok člena společenstva na podíl z nájemného patří (v praxi) dle § 22. na okresní po př. zemský výbor, nárok enklavisty na podíl z nájemného za enklavu na soudy! (kompetenční předpis v § 23, který cituje sice § 22., nikoli § 7. h. z.).

[102]) *Tezner*, System, l. c., 193, 201, 253, *Jellinek*, System, 63, 64, *Seydel*, St. R., l. c., 179, ze starších *Rotteck* (jeho St. L. VIII. 9), z rakouských zvl. také *Pražák*, Recht der Enteignung, 137, respektuje kompetenční předpisy („ist wohl öffentlichrechtlichen Ursprungs", ale dle positiv. práva jest prý nárok ten soukromoprávný), jinak Wasserrechtliche Competenzfragen, 80; *Krainz*, l. c., I., 87, pozn. 10.

[103]) Správně *Layer*, l. c., 347 sl.; cf. i *Tezner*, System, l. c., 113. — Také *Ulbrich*, V. R., 164, 208, zdá se obmezovati veřejná práva na poměr nucených svazků k údům a vice versa. — Poznámka stilistická: *O. Mayer*, V. R.

Poznámka. Subjektivní práva veřejná znamenají, mluveno s *O. Mayerem* „abgegrenzte Willensherrschaften", tvoří resp. obohacují individuelní právní sféru jednotlivcovu. Na změnách sféry té nemá veřejná moc z pravidla zájmu; není správna věta někdy příliš všeobecně formulovaná, že veřejná práva jsou zároveň povinnostmi;[104]) naopak spíše dlužno tvrditi, že s veřejnými právy (vyjímajíc zákaz positivní nebo z povahy věci se podávající) může oprávněný disponovati (i. e. vzdáti se jich, nevykonávati, určovati v mezích přípustných jich rozsah formulováním petitu). Nesouhlasím proto s formulací poslední dobou správ. soudem s oblibou užívanou, že stilisace petitu v správním řízení nerozhoduje, nýbrž že stačí k podání opravného prostředku kterýkoli projev nespokojenosti — cf. z nejnovějších nález ze dne 23. května 1906 č. 5.986 (korrektněji Budw. 332 „ein ganz allgemein gehaltenes Begehren"). Mysleme jen na spory čelední, spory z rozdělení nájemného za honitbu společenskou. Správní úřad nemůže v záležitostech stran veřejného zájmu se nedotýkajících straně dělati obhájce; spřátelil bych se s thesí onou jen v tom smyslu, že by formální vada petita o sobě nemohla býti důvodem vrácení stížnosti, nýbrž že by bylo na úřadu, aby vyzval rekurrenta k praecisování žádosti. Že znění petita může znamenati různou kompetenci, patrno z příslušnosti správního a říšského soudu.[105])

I., 110, 112, 113, 116, mluvě o subjekt. právech poddaných, zmiňuje se o „einer rechtlichen Macht über die öff. Gewalt selbst," „an der öff. Macht". Proti tomu *Jellinek*, System, 52, pozn. 1., *Meyer*, St. R., 34, pozn. 6., *Layer*, l. c., 337, pozn. 1 Korrektně se vyjadřuje *Ulbrich*, l. c., 208 „Macht ... über den Handlungen der vollziehenden Gewalt."

[104]) Větu tu hájí i v Rak. právu správním I. *Pražák*, 145, § 47. Cf. proti tomu však trefné vývody *O. Mayera*, V. R. I., 117, 118, *Tezner*, System, l. c., 232, 233, *Ulbrich*, V. R., 165 č. 2.; cf. také *Jellinek*, System, 175 sl., 332 sl., 449 sl. Smyslu by neměly normy ukládající zvlášť výkon práva: § 29. č. z. vod., § 57. živn. ř.

[105]) Na to ukazuje dobře *Tezner*, System, l. c., 243. — Nauka o vzdání se práva byla stavěna jako argument proti konstrukci základních práv jako subjekt. oprávnění; cf. mezi jinými *Laband*, St. R. I., 138: *Seydel*, Das Gewerbepolizeirecht nach der Reichsgewerbeordnung, Annalen 1881, str. 637, 638, *Rehm*, Die rechtliche Natur des Staatsdienstes, l. c., 185 (v Rechtliche Natur der Gewerbskonzession jinak); *O. Mayer*, V. R. I., 106, 113, pozn. 19., 117, pozn. 24. (cf. VI., § 3.).

S téhož hlediska sluší řešiti otázku, pokud v řízení správním jest přípustna zásada disposiční a projednávací; obdoba s processním uplatňováním žadatelových nároků soukromoprávních jest tu na bíledni. Se správnou stilisací *Ulbrichovou* (V. R. 290) nedá se proto srovnati dobře všeobecně držené tvrzení (283), že „informační řízení" jest ovládáno inkvisiční zásadou.

§ 3. Naskýtá se otázka, v jakém poměru jest právní nárok k subjektivnímu právu; jsou to výrazy identické čili nic? Pro obor soukromého práva dovozuje *Krainz* (System I. 82): „entspricht zwar jedem Rechte ein Anspruch, nicht aber jedem Anspruche ein Recht,", „der Anspruch bildet die äussere Seite des Rechtes und hat regelmässig einen anderen Inhalt als dieses" (eodem 133).

Pro obor veřejného práva buďtež předem uvedeny tyto příklady: Dle § 29. obč. z. „erwerben" rak. státní občanství, kdož po 10 let nepřetržitě se zde zdržovali, nebyvše trestáni pro zločin (nabytí ipso iure); dle dvorského dekr. z 1. břez. 1833 č. 2597 sb. z. s. třeba k tomu průkazu, že cizinec vedle jiných dobrých vlastností „durch seine Aufführung und gezeigte Denkungsart niemals zu einem gegründeten Verdachte oder Beschwerde Anlass gegeben habe". V tomto případě nabývá se občanství stát. přijetím, při čemž cizinec nemá vůbec na přijetí to nároku. Dle § 1. domov. novely z 5. pros. 1896 č. 222 ř. z. nabývá se domovského práva „durch ausdrückliche Aufnahme", která však nesmí za určitých podmínek býti odepřena. § 3. mluví o „Geltendmachung des erworbenen Anspruches auf die ausdrückliche Aufnahme". Dle § 5. honeb. zák. má držitel sousední honitby nejvíce hraničící právní nárok na přikázání enklavy, nesmí však po právu dříve na enklavě té honiti, dokud formelní přikázání se nestalo. Dle § 28. téhož zákona smí honební lístek býti odepřen (a tu také musí) jen z důvodů taxative uvedených. Živnost svobodnou začíti lze na pouhé ohlášení bez zvláštního úředního povolení, nikoli živnost koncessovanou. Čl. 15. II. zákl. z. o moci soudcovské stotožňuje „Rechte" a „Ansprüche". Z dokladů těchto se podávají tyto konkluse:

Veřejných práv nabývá se buď přímo ze zákona (t. j. uskutečněním faktických předpokladů zákonnou normou žádaných: nabytí objektu daňového pro vznik práva virilisty v obec. vý-

boru), anebo třeba ke vzniku práva aktu úředního.[106]) Na vydání aktu toho příslušeti může sice žadateli vliv v podobě opravných prostředků na ochranu nároku na vydání aktu řečeného poskytnutých, avšak okolností tou ničeho nemění se na konstitutivní povaze aktu toho (cf. níže VI. § 4.). Nárok takový není výronem určitého práva resp. právního stavu, nýbrž naopak vede k založení zmíněných právních relací, státní, domovské příslušnosti, práva honiti na enklavě a p. Jedná se o pouhé tituly nabývací. Proto možno jen cum grano salis držeti s *Ulbrichem* (V. R. 212, § 91.) větu, jakoby právní nároky vyrůstaly resp. odpovídaly subjektivním právům. Je to možné, není to však nutné, spíše sluší i pro obor veřejného práva hájiti, že každému právu odpovídá sice nárok, nikoli však vice versa (cf. Budw.-Alter 1438 *A*). Formulace *Jellinkova* (System 58) souvisící se zásadním nazíráním autorovým na podstatu veřejného oprávnění otázky nás interessující neřeší zcela; nelzeť řešení takové spatřovati ve větě, že „die öffentlichrechtlichen (Ansprüche)" vznikají „stets nur unmittelbar aus einer Qualifikation der Persönlichkeit".[107])

Jen se zřetelem na příslušnost říšského soudu (čl. 3. lit. *a*) zákl. zák. o říš. s.) mohlo by obstáti tvrzení *Pražákovo* (Právo úst. III. 334), že „nárok" musí míti obsah positivní.[108])

V.

§ 1. Jak správně podotkl *Rosin*,[109]) dáno jest charakteristikon subjektu správu obstarávajícího mezi jiným také prostředky, jichž k dosažení cílů svých užívá. Veřejná správa má proti soukromému správci k ruce imperium. Vrchnostenská

[106]) Vznik práv veřejných jednáním stran nechávám tuto stranou; cf. níže V. ad *B*.

[107]) Někdy se liší právo od výkonu svého; právo samostatné honitby po rozumu § 2. hon. z. dáno jest se splněním podmínek cit. §u. Avšak v praxi se mnohdy výkon práva toho posunuje až do vypršení nájemní periody společenské honitby, k níž dosud zabírány byly pozemky nyní vlastníkem dle § 2. reklamované. Praktický effekt jest na bíledni. Tak i praxe práv. soudu; cf. nález z 23. ledna 1906 č. 929 (cf. VI., § 4.).

[108]) Cf. k tomu *Mayrhofer*, Handbuch II., 143, pozn. 3.

[109]) Souveränität etc., l. c., 308.

moc však vždy neposlouží, proto administrace veřejná sahá mnohdy k prostředkům i jednotlivci k disposici jsoucím, ke kategoriím soukromoprávním.[110])

Má-li správa veřejná volbu mezi oběma typy, rozhodne úvaha větší účelnosti, pro kterou cestu se odhodlá.[111]) Při kategoriích soukromoprávních jeví se zvláštní postavení veřejné moci v odchylkách od pravidelných norem; privilegia favorabilia i odiosa; elementy veřejnoprávní mívají vliv při kontraktech co do formy a obsahu.[112])

Positivním předpisem mohou orgány správní míti povinnost vcházeti s jednotlivci v soukromoprávní kontrakty;[113]) z kontraktu takového vzcházejí po př. pro druhého smluvníka vrchnostenská práva.[114])

Pokud v případech výše uvedených bude na státu projeviti vůli, stane se projev takový ve formách právem veřejným daných, nebude to však výraz vůle autoritativní, nýbrž pouhé prohlášení strany, na čemž ničeho nemění, že prohlášení takové podléhá přezkoumání se strany vyšších orgánů správních. Že in concreto narazí na potíže, kde končí pole pouhých prohlášení a kde začíná imperium, jest mimo pochybnost.[115]) O pouhé prohlášení se jedná, když se veřejnoprávní svazek vyslovuje o nároku

[110]) Nároky veřejnoprávné mohou vymáhány býti jako obyčejné pohledávky soukromé, ku př. daně v konkursu; *O. Mayer*, V. R. I. 111, také pozn. 16., *Jellinek* System, 66, *Pražák*, Spory o příslušnost I., 240, *Ulbrich*, V. R., 254.

[111]) Cf. *Pražák*, Wasserrechtliche Competenzfragen 25, 26 (hledisko fiskální a národohospodářské).

[112]) *Laband*, St. R. II., 175—178, *Stengel* ve svém Wörterbuchu II., 703, *Schmid*, Öst. St. W. II., 771, č. 3, lit. *b*); cf. § 55., 97. č. 6. obec. zříz., *Mayrhofer*, Handbuch VII., 622 sl.

[113]) Ku př. § 10. požár. řádu (nucená smlouva obce s kominíkem).

[114]) Případ § 39. požár. ř.; cf. *Meisel*, Öst. St. W. I., 5, 6, *Tezner* die Privatrechtstitel, l. c., 549, *Mayrhofer* I., 565, pozn. 2. — Novější zákony honební nařizují pánům honitby míti myslivecký personál dozorčí, jemuž přísluší práva vrchnostenská (námezdní poměr mezi soukromými subjekty).

[115]) Budw.-Alter, 1810, 2106, 3402 (*A*), k tomu *Spiegel*, Öst. St. W. II., 821, 826; srv. dále Budw. (§ 6) 414; Budw.-Alter 82, 2440, 3100, 3422 (*A*).

po případě povinnosti jako subjekt oprávněný nebo zavázaný, kde však meritorní výrok přísluší orgánu jinému.[116])

§ 2. Jako soudy v oboru civilní a trestní jurisdikce autoritativním způsobem projevují vůli svou ve formách předepsaných (rozsudek, usnesení), zná i veřejné právo určité způsoby manifestací vůle veřejné moci správní. Všeobecným označením pro tyto formy jest výraz: správní akt (v nejširším smyslu). O rozsah tohoto terminu není v theorii jednoty. *O. Mayer* (Theorie 91, 140, 141, V. R. I. 95 a 96, Archiv für öff. R. XI. 159) obmezuje správní akty na projevy vůle vrchnostenské, stavě je v protivu k acte de gestion. Zúžování toto narazilo na odpor *Meyerův* (St. R. 646, pozn. 2.) a *Jellinkův*. Jellinek už dříve vymezil široce pojem správního aktu, počítaje v to i úkony (vůči třetím)[117]) právně indifferentní, jako zřízení soudu a školy (Ges. u. Vrdg. 221, 222). Po vydání Mayerova V. R. postavil se Jellinek znovu proti formulaci Mayerově (St. L. 596. pozn. 2.) Než ani Jellinek nemůže neviděti nutnosti odlišovati actes de gestion od actes d'autorité. V konečné řadě jde o kontroversu v podstatě terminologickou, ježto nikomu neujdou rozdíly právní mezi oběma kategoriemi úkonů správních. — V následujícím zajímati mne budou převážně akty rázu vrchnostenského (srov. však sub B). Z pozorování vylučuji akty pohybující se uvnitř organismu správního (o nich *Meyer*, V. R. I. 29—31).

Rozbor provedu dle tohoto schematu. Akty správní mohou býti posuzovány:

A) vzhledem k tomu, upravují-li konkretní případy či regulují-li abstraktně celou řadu typických skutkových jednotek. Z toho se podává rozdělení na 1. nařízení, 2. akty individuelní;

B) dle foho, leží-li cauca efficiens ve vůli více subjektů nebo ve vůli jediného subjektu (akty dvoustranné, jednostranné);

---

[116]) *Tezner*, System, l. c., 246, *Pražák*, Právo úst. III., 335, pozn. 22., *Ulbrich*, V. R., 279, 280, *Mayrhofer* II., 145 sl. (otištěn zajímavý odvodní spis ministerstva vnitra z 16. břez. 1893 č. 5185). — Pole „prohlášení" dáno jest hlavně tam, kde tentýž orágn vystupuje jako repraesentant vrchnostenské moci a subjektu majetkového (samospráva).

[117]) *Sarwey A.*, V. R., 29, pozn. 1., *Meyer*, V. R. I., 31, II. sl.

C) rozbor jednostranných aktů zvláště (VI.).

Ad A. § 1. Jak už pověděno, výkonná moc projevuje vůli svou také abstraktně, upravujíc typické faktické jednotky (Tatbestände). S hlediska materielního rozvrhu funkcí jest taková úprava (= nařízení) zákonem, právní normou. Ústavní podmínky pro takovou delegaci moci zákonodárné nás tuto nezajímají. Pozornosti zasluhuje však vymezení, pokud můžeme mluviti o abstraktním regulování, čili jinak, kudy jdou hranice mezi nařízením a správním aktem individuelním. Právní význam takového rozlišování spatřuje se všeobecně (i v praxi) v tom, že do nařízení není opravného prostředku (Budw. 10.966, srv. též č. 13.917). Potíž spočívati bude tam, kde pro nařízení není předepsána zvláštní forma (ani publikační). Rozdíl hledaný netkví v tom, zda projev veřejné vůle obrací se proti určité jediné osobě. Jednostranný akt bude zpravidla řízen na určitý subjekt, ale nutné to není: rozpuštění schůze, uzavření ulice, konfiskace časopisu jsou vesměs individuelní akty.[118]) Doktrina jest nyní téměř za jedno, že individuelní akt jest po ruce všude tam, kde konkretní právní normou abstraktně regulovaný poměr úředním výrokem v mezích normy té se upravuje (Budw. 10.966; 665 *A*). Akt takový se vyčerpává, absorbuje s tímto konkretním právním poměrem.[119])

Praxí jest uznáno, že všeobecné nařízení intimované zvlášť určitému subjektu „konkretisuje se" pro subjekt ten a podléhá obvyklým opravným prostředkům — Budw. 10.808, poněkud odchylně říšský soud Hye XI. 844—846.

§ 2. Za vůdcovství *Labandova* (St. R. II. 167 sl.)[120]) roze-

---

[118]) Srovnej instruktivní příklady u *Jellinka*, Ges. Vrdg, 367, pozn. 3., *Rosina*, Polizeiverordnungsrecht, 13 sl., *Meyera* v Stenglově Wörterbuchu II., 669.

[119]) *Loening*, Lehrbuch, 240, také pozn. 1., *Rosin*, l. c., 12. sl., *Jellinek*, l. c., 367, mluví o „Lösung einer konkreten Verwaltungsaufgabe", *Meyer*, V. R. I., 32, *Stengel*, Die Organisation der preussischen Verwaltung nach den neuen Reformgesetzen, 28, lit. *c*), *Laband*, St. R. II., 178, č. 2.; *Sarwey*, A. V. R., 29, *Bornhak*, Stenglův Wörterbuch II., 340, *O. Mayer*, V. R. I., 103, č. 4. Proti tomu *Ulbrich*, V. R., 126, jmenuje schválení sloučení obcí okres. zastupitelstvem „Rechtsverordnung"! Zvláštní názor vyslovuje *Zoepfl*, l. c., 336.

[120]) Contra: *Zorn*, Zu den Streitfragen über Gesetz und Verordnung

známá theorie mezi nařízeními právními (pravotvornými, Rechtsverordnungen) a nařízeními správními (Verwaltungsverord.). Onano jsou normami právními vůči třetím osobám působícími, tato nevybočují z mezí organismu státního, nedotýkajíce se právní sféry subjektů mimo tento organismus stojících; pro adressaty mají závaznost následkem zvláštního subjekčního poměru.[121]) Máme-li činiti s normou právní nebo s pouhou instrukcí, bude pro dobu předkonstituční někdy obtížno vyšetřiti. Přijde také na to, hodí-li se obsah projevu vůle státní za základ práv a povinností občanů.[122])

Ad B. § 1. Zda-li a pokud v oboru veřejného práva jest možno (smlouvy mezinárodní vyjímajíc) veřejnoprávní vztahy určovati souhlasným projevem orgánu veřejného a subjektu súčastněného,[123]) jest v doktrině nad míru sporno. Otázka veřejnoprávních smluv patří k nejspornějším partiím práva veřejného vůbec a správního zvláště. Na jedné straně vyslovuje se přímo pojmová nemožnost smluv těch, na druhé straně jeví se ochota rozšiřovati pole smluv řečených štědrým způsobem. Oba tábory hostí nejdůmyslnější theoretiky.

Správní právo operovati musí beze sporu s kategoriemi vytvořenými pro obor civilistiky. Správní zákony předpokládají určité instituty civilní. Setkáváme se dokonce s tvrzením (*Jellinek*,

---

nach deutschem Reichsstaatsrecht, Annalen 1885, 301 sl. (hlavně str. 312, „alle Verordnungen enthalten Rechtssätze), *Sarwey A.*, V. R., 30; odchylnou terminologii pro rozeznávání Labandovo má *Bornhak*, Stenglův Wörterbuch II., 696; cf. také *Stein*, Handbuch 30, *Arndt* u Birkmeyera, 816. Zajímavé poznámky terminologického rázu má *O. Mayer*, V. R. I., 126, pozn. 11, 119, pozn. 1.

[121]) Budw. 113, 804, Budw.-Alter, 665 *A*, cf. však také Budw. (§ 6) 386; *Pražák*, Právo úst. III., 19, také pozn. 13, *O. Mayer*, V. R. I., 82, 83, 95, 112.

[122]) Cf. *Labanda*, St. R. II., 169 sl. Pro francouzské nazírání cf. *Gaston Jèze*, Revue du droit public et de la science politique, Tome XXIII., č. 2., str. 246—249. cf. Budw. 10968 o nezávazné instrukci k hornímu zák. dané 25. září 1854.

[123]) V dřívějších dobách, kdy vztahy, nyní za veřejnoprávné platící; vtěsnávány byly do forem soukromoprávních, nebylo o tom pochybností, cf. *Zachariä*, l. c., 295, II., 296, V., *Zoepfl*, l. c., 29, § 24. č. 2., str. 40, 107 (§ 68), 171, 318, 351, II., sl., *Rotteck*, l. c., I., 109 sl., *Pfizer*, Rotteckův St. L. XII., 786.

System, 66, 204, 334), že vlastně žádný právní institut není výhradně ani soukromoprávní ani veřejnoprávní: omyl, dolus, culpa, solutio, vzdání se, sukcesse a p.[124]) Žádoucí restrikci v tom směru podá povaha veřejnoprávních vztahů v úvahu přicházejících, po případě positivní norma.[125])

Boj o připustnost veřejných smluv veden byl (a dosud se vede) především pokud jde o založení subjekčních poměrů, jakými jsou státní občanství, domovská příslušnost a poměr služební k státu (Verträge auf Unterwerfung). V druhé řadě diskutováno o možnosti smluv v jiných vztazích veřejnoprávných.

Zásadní stanovisko obou táborů zvlášť markantně jest vyznačeno co do poměrů subjekčních.

a) Zástupci přípustnosti veřejných smluv.

V čele mají *Labanda* a *Jellinka*.[126]) Argumentace jejich tábora jest v podstatě (v jednotlivostech není jednotnosti) tato: Stát opatřuje si potřebné prostředky osobní i věcné z pravidla imperiem. Svého výsostného postavení nemůže však stát užiti, pokud sahá chráněná individuelní sféra jednotlivcova; v těchto mezích zapovězeného proň okruhu smí stát jednotlivce postihovati (ať positivně ať negativně) pouze na základě dobrovolného se podrobení. Ježto jednostranný akt státní nestačí přivoditi kýžený účinek právní, dlužno v přivolení onom spatřovati projev smluvní vůle. Tak tomu jest při naturalisaci, při založení služebního poměru k státu. Jde tu vesměs o poměr podřízenosti, z kterého vedle práv plynou pro poddaného i povinnosti. Při tom nemožno namítati nerovnost kompaciscentů: vždyť stát

---

[124]) *Tezner*, Die Privatrechtstitel, l. c., 351 sl. („gemeinsame Moleküle des juristischen Denkens"), Handbuch des österr. Administrativverfahrens 46, *Pražák*, Wasserrechtliche Competenzfragen, 36, pozn. 97., *Bernatzik*, Rechtsprechung, 1, 2 (pozn. 1.), 104, pozn. 10., *Sarwey*, Öffentliches Recht, 316, § 19., *Kuntze*, Die Gesammtakt, ein neuer Rechtsbegriff (Festgabe der Leipziger Juristenfakultät für Dr. Jur. Otto Müller), 55 sl., ze starších *Zoepfl*, l. c., 233 sl.; *Rotteck*, l. c., III, 61 sl.; *Hye* III., 104, IV., 150; Budw.-Alter, 2517 *A*.

[125]) Budw., 170, 193, 1279, 8261, 8655, 9061, 12.827, 13.222, nález z 23. ledna 1906 č. 929, *Mayrhofer* I., 75, 1, V., 1145; *Welcker*, Rott. St. L. XII., 783.

[126]) *Laband*, St. R. I., 153, 418 sl., II., 175 sl., IV., 179 sl., 201 sl., *Jellinek*, System, 204 sl.

stojí tu vůči druhé straně vskutku bez imperia. Pro smluvní povahu jednání sporného uvádí *Jellinek* (System 211) závažné důvody právněpolitické: jednáť se o založení povinností spočívajících na podkladě ethickém: věrnosti a oddanosti, jichž plnění nejlépe je garantováno svobodným rozhodnutím budoucího nositele povinností těch.[127]) Labandův a Jellinkův směr přiznává, že smluvní element se vyčerpává se založením dotyčného poměru vázanosti, nemaje vlivu (zpravidla) na obsah a důsledky poměru toho. O tom rozhoduje objektivní právo.[128]) Proto jsou povinnosti poslušnosti tuzemce stíhající tytéž jako při naturalisovaném. Smlouvou služební zjednává si stát možnost disponovati jednostrannými akty se silou úředníkovou.[129])

Dle *Jellinka* (System 212, 213) jest nárok úředníkův na služební plat založen in lege resp. jednostranném aktu.[130]) Skončení poměru uskutečňuje se jednostranným aktem.[131])

Ze stoupenců této školy buďtež ještě jmenováni: *Seydel* (Das Staatsrecht des König. Bayern, Marquardsen, 104 sq., 122), *Sarwey* (Das öffentliche Recht 317, 321 sq.), *Loening* (Lehrbuch 245, 246, Conradův Handw. VI. 929), *Stengel* (Die Organisation 28, Wörterbuch II. 704—706), *Gaupp* (Das Staatsrecht des König. Württemberg, Marquardsen 88), *Gareis* (A. St. R. l. c .164, 165); ze starších *Welcker* (Rotteckův St. L. XII., 300, 301). — *Rehm*

---

[127]) *Tezner*, System, l. c., 171, tvrdí, poukazuje na povinnost brannou, že tato argumentace dokazuje příliš mnoho. Jenže u úřednictva jde zpravidla o poměr dlouhodobý a lze počítati s dostatečným počtem ochotných uchazečů.

[128]) *Rehm*, Die rechtliche Natur des Staatsdienstes, l. c., 1885, 136, 200, *Gareis*, A., St., R, 164, však také *Pražák*, Pr. úst. III., 427, pozn. 1, 451.

[129]) Dlužno totiž lišiti smlouvu služební (Staatsdienervertrag) od přenesení funkcí úředních (Übertragung eines Amtes) jednostranným aktem; *Jellinek*, System, 212, *Laband*, St. R. I., 412, 421, *Rehm*, l. c., 84, *Gareis*, l. c., 162, § 64., č. 2., *Hauke*, Grundriss, 89, proti tomu nesprávně *Meyer*, St. R., 505, pozn. 2.

[130]) Jinak *Laband*, St. R. I., 464, *Rehm*, Annalen, l. c., 126 (hájí smíšenou povahu smlouvy služebné); cf. *Zachariä*, l. c., 3, *O. Mayer*, V. R. I., 145.

[131]) *Jellinek*, System, 213, *Rehm*, Annalen, l. c., 136, *Tezner*, Die Privatrechtstitel, l. c., 553; jinak *Laband*, St. R., I., 160, II. (actus contrarius).

proti dřívějšímu názoru (Annalen, 1885, 119) přešel (A. St. L. 137, pozn. 2.) do druhého tábora (bez přesvědčivých důvodů).

b) Odpůrci veřejnoprávních smluv.

Směr tento zastáván jest hlavně *O. Mayerem*,[132]) *Meyerem*[133]) a *Preussem*,[134]) kteří v případech *ad a*) uvedených spatřují jednostranné akty. V právním státě — argumentují — veřejná správa dotýkati se může sféry jednotlivcovy jen v mezích zákona, platíť „ústavní výhrada zákona". Této výhradě vyhoví se buď zmocňující normou anebo přivolen'm poddaného. Jestiť výhrada ta dána ve prospěch poddaného, jenž se jí může vzdáti. Učiní-li tak, o d p a d n e pro veřejnou správu p ř e k á ž k a její ingerence na sféru jednotlivce: svolení jeho jest pouze p o d m í n k o u volnosti administrace nahražující zákonné zmocnění, n i k o l i causa efficiens, k o n s t i t u t i v n í m e l e m e n t e m poměru takto založeného. Touto kausou jest j e d n o s t r a n n ý a k t („Verwaltungsakte auf Unterwerfung"[135]). Akt tento nečerpá síly své (také) ex pacto, nýbrž z (uvolněného) imperia. Jestiť moc státní v mezích zákona projevená „immer der bessere, stärkere".[136]) Smlouva předpokládá r o v n o s t kontrahentů, takové však není co do „organických vztahů" mezi „Gesamtperson und Individualperson" (*Preuss* l. c. 84). Rovnost ta jest dána pouze při právu, „das prinzipiell von allen Verschiedenheiten in der Struktur, der inneren Gliederung seiner Rechtssubjecte absieht" (eodem), t. j. při právu majetkovém. Vždy musí při tom býti „die gedankliche

---

[132]) Theorie, 290 sq., Archiv für öff. R. III. (Zur Lehre vom öff.-rechtlichen Vertrage), 1 sq.; IX. 285; V. R. I., 98, 137, pozn. 3., 426, II. 97, 189, pozn. 16., 220, 430, Justiz und Verwaltung, 19, 20, 24.

[133]) V. R. I., 34, St. R. 35, také pozn. 7., 218, 505, Stenglův Wörterbuch II., 669.

[134]) Das städtische Amtsrecht in Preussen, 77—113.

[135]) *Laband*, St. R. I., 421 (pozn.) poukazuje k tomu, že pouhá „Unterwerfung" nestačí, „da der Beamte doch eine a k t i v e Thätigkeit übernimmt".

[136]) Akcentováno *O. Mayerem*, cf. v Archivu IX., 285, kdež Mayer se těší, že stoupenců Labandových a Jellinkových ubude, „wenn es einmal zum Bewusstsein kommt, dass dieser Vertrag nur möglich ist auf grund der Annahme der Lehre vom negativen Status". Nejnověji o b r a t n ý stoupenec *Preuss* l. c. 81) myslí, že konstrukce L. a J. „mit ihrem Latein zu Ende ist".

Möglichkeit, die Parteirollen der Kontrahenten zu vertauschen" (l. c. 86). *O. Mayer* (Justiz und Verwaltung 20) vidí ve smluvním pojímání poměrů, o které jde, návrat k staré fiskusové theorii, která v státu vidí dvojčata navzájem se doplňující: stát jako vrchnostenskou osobu (jmenuje úředníka) a jako soukromníka, fiskus („schliesst zugleich bescheiden einen civilrechtlichen Vertrag").

Meyer ve svém odporu proti smlouvám veřejným odsuzuje každou terminologii připomínající jakkoli na formy projevu vůle soukromoprávné; staví se obzvláště (V. R. I. 29. pozn. 1, cf. *Bernatzik*, Rechtsprechung, 10 [pozn.]) proti terminu „Rechtsgeschäft" ve smyslu úkonu správního vůbec.[137]) Proti takovéto úzkostlivosti (při dosavadní nevyvinuté nomenklatuře správního práva) vyslovuje se *O. Mayer* (V. R. I. 137, pozn. 3.). Jsem proti zbytečnému a neúčelnému „privatisování"[138]).

Proti veřejné smlouvě postavili se kromě uvedených obzvláště z rakouských: *Dantscher* (l. c. III. 76 sl.), *Pražák* (Právo úst. III., 20, 395, 399, Správní právo I. 112 sl., viz i Spory o příslušnost I., 166), *Radnitzky* (Die Parteiwillkür im öffentlichen Recht, 58 sl.), *Spiegel*, Die heimatrechtliche Ersitzung 204 *b*), — *Ulbrich* (R. V. 10) zdá se býti nyní pro smlouvy veřejné. Pod společnou kategorii „vertragsmässige Verfügungen (zvláštní terminologie!) zabírá 1. konstitutive oder rechtsgeschäftliche Staatsverträge, 2. bedingte oder vertragsmässige staatsrechtliche Verfügungen („Aufnahme in den Staatsdienst"). Z porovnání všeobecného označení s bodem 1. a 3. (l. c. 10) možno Ulbricha vindikovati pro stoupence směru Labandova a Jellinkova; s druhé strany však mluví Ulbrich (175) o „Berufungsakt", „Ernennung d. h. ein hoheitliches Rechtsgeschäft" (176),

---

[137]) Tak činí *Laband*, St. R. II., 178 č. 2, *O. Mayer*, Theorie, 22, *Rosin*, Das Polizeiverordnungsrecht, 23, III., *Dantscher*, l. c., III., 70 sl., *Ulbrich*, V. R. 7 (§ 7.), 9, 10, 301, § 139.*a*) a passim.

[138]) S neodůvodněným přenášením kategorií soukromoprávných na instituty veřejné (bez jakékoli výhrady, že jde o pouhou pomůcku terminologickou) setkáváme se také tam, kde se při poplatcích mluví o „obligaci oboustranné". Kolik rozhodných znaků a důsledků tohoto typu civilního hodí se na poměr poplatkový? Cf. k tomu *Jellinek*, System, 219, 220.

cf. také 179, VI., 302, III. Zařaďuji-li Ulbricha (dle jeho nejnovější práce) snad nesprávně, jest tím vinna, aspoň co do založení služebního poměru úřednického, pochybnosti nevylučující opatrná jeho stilisace.[139])

§ 2. *ad a* a *ad b*). Který z obou táborů jde správnou cestou?

I k d y b y c h připustil, že otázce nás zajímající „im grossen und ganzen blos akademischer Wert zukommt"[140]) — per concessum, sed maxime inconcessum —, platilo by přece slovo *Jellinkovo* (Die Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte, 2. vyd. 62), že vědecké bádání nepřestává tam, kde praxe necítí potřeby dalšího lišení.

Vedlo by daleko, kdybych chtěl se obírati všemi detaily obou směrů; obmezím se na praecisování momentů rozhodujících. Pro pojem smlouvy soukromoprávní jest rozhodno, že v ů l e stran souhlasně nese se k tomu, aby n a s t a l y určité účinky právní, není však nutno, aby i o b s a h[141]) poměru smluvního položen byl do disposice kontrahentů. Mluvíme o smlouvě i tam, kde obsah poměru smluvního jest předem určen do všech podrobností (uzavření státní zápůjčky [ne nucené] na základě podrobného zmocňujícího zákona) a kde po případě druhému smluvníku nepřísluší ani právo určiti si spolukontrahenta: cf. dražební pronájem společenské honitby, když (dle § 13. h. z.) obsah dražebních podmínek v postupu instančním fixován byl (nikoli smluvníky: honebním výborem a vydražitelem) správními úřady. Pronájem takový možno dáti exekučně provésti a přece nikomu nenapadne pochybovati o smluvní povaze poměru navázaného mezi honeb. společenstvem a (§ 18. cit. z.) vydražitelem. S toho hlediska nelze tvrditi o subjekčních poměrech sporných, že n e z a k l á d a j í se smlouvou proto j e d i n é, že domnělým kompaciscentům nepřísluší ingerence na o b s a h toho kterého poměru. B e z vůle poddaného není vznik dotyčného poměru možný a ani

---

[139]) Co do k o n k o r d á t ů viz *Hinschius*, Allgemeine Darstellung der Verhältnisse von Staat und Kirche (Marquardsen) 277, u Birkmeyera 1429.

[140]) *Spiegel*, Die heimatsrechtliche Ersitzung, 204.

[141]) Podstatně z toho důvodu jest pro jednostranný akt *Hauriou*, l. c., 556—557. *Berthélemy*, l. c., 49. „On n'explique rien en disant „contrat de droit public"; cf. pozn. 1. a str. 62.

právu civilnímu nejsou neznámy mocenské poměry převážně kogentními normami upravené, založitelné však jediné smlouvou: cf. mocenský poměr mezi manželi (dětmi a rodiči z onoho vyplývající), poměr mezi adoptovaným a adoptantem (§ 183, 184 obč. z.).[142]) Při tomto stanovisku činí se zadost postulatu odpůrci veřejných smluv tolik akcentovanému, že poměr jednotlivců k moci veřejné nelze upravovati ve formách smluvních. Pokud taková úprava zákonem nebo povahou věci se nedovoluje, vyhovuje se tomu názorem i mnou sdíleným, který spokojuje se založením poměru sporného. Pokud pak nejde o takový obsah vůli smluvní odňatý, jest názor náš přirozenější, při nejmenším dovede různé zjevy vyložiti zrovna tak dobře, jako stanovisko zastanců jednostranného aktu (cf. § 8. novely domovské stran přípustných podmínek). Nemusíme ku př. úmluvy (majetkového rázu) mezi státem a budoucím zřízencem jdoucí nad obvyklé požitky pokládati za nezávazná pacta praeparatoria.[143]) Šlo by tu ovšem o to, pokud orgán ustanovovací jest kompetentní jíti přes normální výši výhod. Theorie smluvní dochází nenuceně k důsledku, že doručení jmenovaného dekretu, listiny naturalisační znamená (§ 862. obč. z.) v obvyklých formách vyslovenou vůli státu vejíti s adressatem v sporný poměr; nepřijetí adressatovo znamená znemožnění aktu dotyčného vůbec,[144]) nikoli snad zrušení aktu již v moci jsoucího. Theorie jednostranných aktů vidí v nepřijetí dekretu zmaření aktu již prý existujícího.[145]) Ostře to vyjadřuje *O. Mayer* (V. R. II. 222): Jako každý akt

[142]) *Ott*, Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního, III., 265, *Krainz*, System, § 27., str. 87—91. *Preuss* pomáhá si tvrzením (l. c. 85), že „der korporative Charakter des Familienrechtes ist bis auf einige Rudimente verkümmert“ a že majetkové živly převládají. Avšak i v poměru služebním nejde pouze o mocenský poměr, nýbrž také o relaci majetkoprávní. Nanejvýše by šlo o quantitativní rozdíl.

[143]) Tak činí říšský soud Hye XI., 963, 1002, cf. také V., 178, *Kuntze*, Der Gesammtakt 66; sám *Meyer*, St. R., 505 připouští, že takovými úmluvami „die Rechte und Pflichten des Angestellten wenigstens teilweise bestimmt werden“. Cf. *Pražák*, Spory o příslušnost I., 170, Právo úst. III., 427, pozn. 1., 451, *Ulbrich*, V. R., 266, *Radnitzky*, Die Parteiwillkür, 74; viz také *Zoepfl*, 324, také pozn. 4., k tomu 365.

[144]) Tak správně *Jellinek*, System, 210, *Laband*, St. R. I., 424; z odpůrců *Pražák*, Pr. úst. III., 20, 399, *Meyer*, St. R., 218.

[145]) *Preuss*, l. c., 96, 97, *Dantscher*, l. c. III., 81 sl.

vrchnostenský řádně doručený trvá, dokud formálně nebyl zrušen, zpět vzat, tak i jmenovací dekret; adressat „muss anfechten". „Solange die Ernennung nicht zurückgenommen oder aufgehoben ist, steht sie in Rechtswirksamkeit durch sich selbst". *O. Mayer* jedná při tom jen důsledně, avšak daří se mu „die Wirklichkeit des Rechtes besser verständlich zu machen"? Jak mohou býti ti, kdož z respektu před majestátem imperia (*Dantscher* l. c. III. 83, *O. Mayer* V. R. II. 222) nedají vzniknouti smlouvě, spokojeni s jediné správným výkladem, že pouhé nepřijetí adressátovo zmaří akt vrchnostenský (mysleme na žadatele o přijetí do svazku domovského, jenž není spokojen s podmínkou [jinak přípustnou] do listiny přijímací pojatou) — imperium bez imperia, pravý lucus a non lucendo.

Theorie jednostranných aktů tentýž postup právní kvalifikuje jednou jako jednostranný akt, podruhé jako projev smluvní vůle. Tak tomu dle mého názoru jest u *Pražáka*, jenž poměr služební státního zřízence nechává vznikati jednostranným aktem, zřízence ku př. zemského a magistrátního smlouvou. A přece nikdo nebude bráti v pochybnost, že jmenovací postup ve všech případech jest totožný, ve všech případech děj končí ve vydání ustanovovacího dekretu, jehož znění[146]) nevykazuje rozdílů opravňujících různou juristickou konstrukci aktu jmenovacího. Způsob založení poměru nemá nutné vnitřní souvislosti s povahou poměru samého, jak ukázal dobře *Rosin*.[147]) I kdyby slušelo s Pražákem souhlasiti v tom, že rozdíl jest mezi postavením úředníka státního a zemského, nevedlo by poznání to přece nutně k tomu, aby založení obou služebních poměrů fakticky v těchže formách se dějící se vykládalo juristicky různě; postupem takovým vnáší se — jak ukázáno, bez nutkavých důvodů — do ustanovovacích skutečností právních umělý živel (i v poměru úředníka zemského jest mnoho živlů z disposice stran vyňatých). Kdo je pro smluvní vznik služebního poměru úředníka zemského, jedná správněji, když jest pro tentýž vznik u úředníka stát-

[146]) Srv. pro soukromoprávné založení poměru námezdního Mayrhofer I., 766, příl. *B* a znění úředních dekretů zemských.

[147]) Souveränität l. c, 229, *Meyer*, St. R. 49; podobná myšlenka prosvitá už u *Zoepfla* l. c. 319; posl. věta; cf. *Zachariä* l. c. 254. 258. sl.

n í h o, tím není ještě praejudikováno povaze poměru takto z a l o- ž e n é h o.[148]) Pro názor svůj odvolati se mohu na p o s i t i v n í p r á v o rakouské.[149]) Pokud *Pražák* (l. c. III. 20, pozn. 16.) vytýká, že by zastanci smluvní theorie měli důsledně žádati způsobilosti k právním činům, sluší připomenouti, že se tak vskutku děje, cf. obzvláště *Rehm* (Die rechtliche Natur des Staatsdienstes, l. c. 132). *Tezner* (System l. c. 173) míní, že ve smyslu rakouského zákonodárství důraz se klade na platnost jmenování „als einer behördlichen Verfügung". Naproti tomu lze poukázati, že s takovým pojetím setkáváme se i v případech, pro které se (Pražák) mluví o kontraktu: užívář § 32. obec. zříz. a § 25. zemského zřízení terminů obvyklých v zákonech upravujících poměry zřízenců státních. V tom nemožno spatřovati důkaz ani pro ani contra. F a k t i c k y těžiště zájmu právního nakloní se do projevu orgánu státního, můžeť orgán ten jednati pouze v mezích kompetence a v předepsaných formách, z nedodržení mezí těch podává se možnost annulací a korrektur. Tím nic se nemění na právní povaze projevu státního jako vůle smluvní. K analogii budiž odkázáno na síť ochranných předpisů při smluvních projevech veřejných svazků v podobě přerůzného toho schvalování, potvrzování a jiných kautel správním právem vytvořených.[150])

---

[148]) *Pražák*, (Právo úst. II., 144) sám musí přiznati, že jeho konstrukce vede k důsledku, „že po ruce sice jest pomět soukromoprávný, že však o b s a h smlouvy, o niž jde, určen jest předpisy, náležejícími v obor práva v e ř e j n é h o".

[149]) § 15. říš. zák. z 15. dubna 1873 č. 47. (K tomu cj. *Mayrhofer*, Handbuch I., 68, pozn. 1., *Pražák*, Pr. úst. III., 408, *Schmid*, Öst. St. W. II., 746, 747). Pro názor rak. zákonodárství o propůjčení státního občanství cf. dekret dvorské kanceláře z 31. března 1831 č. 7357 provin. sb. dolnorak. XIII., č. 54, u *Mayrhofra* II., 928, pozn. 2. (pro bavorské právo srv. *Stengel* ve svém Wörterbuchu II., 704). Proti tomu *Spiegel*, Die heimatsrechtliche Ersitzung, 182, pozn. 22. Avšak argumentace Spieglova v y v r á c e n a jest samým t e x t e m cit. dekretu: „das Unterthanenverhältnis selbst aber wird durch den... A u f n a h m s v e r t r a g b e g r ü n d e t". — Viz *Jellinek*, System, 213 sl. o tom, že z f o r m y ustanovovací nelze souditi na právní povahu poměru takto založeného.

[150]) Pokud *Preuss*, l. c., 86, proti smluvní theorii operuje poukazem na možnou změnu v úlohách kontrahentů, uvádí tento argument ad absurdum důsledky, ku kterým dospívá: popírá možnost v e ř e j n o p r á v n ý c h m a j e t k o v ý c h n á r o k ů (109). Podivná jest také *Preussova*

Tím zaujato mnou stanovisko pro smluvní theorii co do subjekčních poměrů, zároveň naznačeno, v jakém smyslu se hlásím k této theorii. .

§ 3. Vedle smluv subjekčních rozeznávati možno t. zv. správní smlouvy veřejné, smlouvy správního práva (Verwaltungsverträge — *Jellinek*, System 348). Rozdíl tkví podstatně v tom, že při smlouvách správních obsah veřejnoprávní relace jest určován smluvníky, čemuž při smlouvách subjekčních z pravidla nebývá. Rozsah smluv správních jest valně obmezen. Pokud veřejná správa má imperium, jest toto právo zároveň povinností. S úlohou koordinovaného činitele mohla by se spokojiti pouze na základě zákonného zmocnění.[151] K zmocnění takovému jest zákonodárce ochoten, když se tím snáze a lépe dosáhne kýženého cíle, buď že stát nemá na bližším upravení poměru veřejného zájmu anebo že se takto životní poměry účelněji a pro súčastněné přízničeji regulují.

Při řešení otázek sem spadajících máme činiti s positivními normami. Zásadních hledisk dá se málo získati. Na rozdíl od jednostranné úpravy veřejnou mocí půjde při smlouvách veřejných o to, aby vůle obou kontrahentů souhlasně upravovala sporný životní poměr. Možno lišiti dva případy:

a) úpravu veřejnoprávného poměru poddaného k státu (obci etc.) a vice versa,

b) úpravu vztahů veřejnoprávných svazků mezi sebou anebo vůči nadřízenému celku.

ad a) Přijde na to, „dass die kausale Bedeutung des Willens des Gewaltunterworfenen für die Entstehung eines gewollten Rechtsverhältnisses die gleiche sei wie jene des Gewaltherrn“ (*Tezner*, System l. c. 172).[152] Pokud nárok veřejné

---

konstrukce úmluv mezi státem a úředníkem o majetkových výhodách (110, 111), (jde tu snad o novaci?).

[151]) Princip nemožnosti úpravy veřejnoprávných vztahů libovůlí súčastněných vysloven ku př. v § 44. zák. z 28. pros. 1887 č. 1. ex 1888; Budw., 1438, 3385, *Zachariä*, l. c., 2, 3, s odvoláním na l. 38 D. II. 14. de pactis; *O. Mayer*, V. R. I., 426 sl., *Laband*, Das Gnadenrecht in Finanzsachen, Archiv für öff. R. VII., 169—211, *Bornhak*, Das Recht des Königs zum Steuererlass in Preussen, tamže VI., 311—323, *Tezner*, Die Privatrechtstitel, l. c., 327.

[152]) Sem patří určení odbytného (Abfindung) — *Meisel* (Öst. St. W.

správy může býti uspokojen (dle vůle zákona) dvojím způsobem a subjekt povinný má volbu, nespatřoval bych v takové volbě smlouvy. Jde tu sice, abych mluvil s Radnitzkym, o „Parteiwillkür", ale není tu smlouvy.[153]) V § 238. cit. zák. z 25. října r. 1896 č. 220 vysloven vlastně princip ovládající právo veřejné (cf. Budw. 169). Jiného druhu jsou případy, kde pro soukromou dohodu nedochází k vrchnostenskému aktu: ku př. vyvlastnění.[154])

Ad b) Četnější jsou případnosti, že veřejné svazky spojují se navzájem nebo se svazem vyšším k obstarávání veřejných zájmů, zřizování společných ústavů. Takovým ujednáním dlužno přiznati charakter veřejnoprávní. Tak i p r a x e.[155])

Význačné místo zabírají případy, kde subjektem zavázaným jest určitý počet jednotlivců (konkurrence). Úmluvou mezi členy svazu toho uzavřenou o tom, jak repartovati sluší sumu celkovou odlišně od zákonného měřítka, není vázána veřejná správa. Úmluva taková by vázala p ř í m o správu tu, kdyby se stala se svolením jejím (předpokládajíc ovšem zmocnění správy k takovým disposicím). Toť názor p r a x e.[156])

Že úmluvami o veřejnoprávních vztazích nemění se k o m p e t e n c e povahou poměru daná, podává se jednak z úvahy o kogentních předpisech o rozvrhu příslušnosti mezi úřady správními

I., 4. sl., *R. Meyer*, eodem 11. Dobře ukazuje *Meisel*, 5, II., že smluvní elementy přicházejí potud v úvahu, pokud vůlí stran určuje se d á v k a s a m a, *Stengel*, Wörterbuch II., 705; *Pražák*, Spory o příslušnost I., 117, také pozn. 9; *Radnitzky*, l. c., 48, 52, *Mayrhofer*, V., 538, pozn. 2., cf. ku příkl. Budw., 752, 3110, 6976, f8582. — Sem nepatří případ § 77. zák. z 25. října roku 1896 č. 220 ř. z., ježto závazek pronajímatelův zakládá se v z á k o n n é m předpise.

[153]) Viz § 88. obec. zř.

[154]) Budw., 949, 2155, 5887, 10.078; *Pražák*, Das Recht der Enteignung, 54—56, *Tezner*, System, l. c., 176.

[155]) Budw. (§ 6.), 448, Budw., 1142, 4784, 5561, 7260, *Hye* X., 839-841; *Pražák*, Pr. úst. III., 333, pozn. 18., *Tezner*, System, 174, Die Privatrechtstitel, 401, *Sarwey*, Das öffentliche Recht, 593 č. 3. *Preuss*, l. c., 85, 86, *Stengel*, Wörterbuch II., 705.

[156]) cf. Budw, 8058, 9521, Budw.-Alter, 3636 *A*; viz také Budw. 2794, 2841, 3046. Správně *O. Mayer*, V. R. II., 288, 289, také pozn. 16., jinak bez nutkavých důvodů V. R. II., 430, 431 (cf V. R. I., 137, pozn. 3., kde mluví o „e c h t e Verträge"). *Pražák*, Spory o příslušnost I., 118, pozn. 10, *Radnitzky*, l. c. 55, 56.

a soudy, jednak z ohledu na řádné obstarání zájmů, o které jde („Sicherungsmittel zur Erfüllung öffentlicher Zwecke", *Tezner*, System 174).

§ 4. K vymezení pojmu veřejné smlouvy poslouží, ukážeme-li hranice její s jinými formami.

a) Především nás zajímá nauka o t. zv. aktu úhrnném (Gesamtakt) resp. ujednání (Vereinbarung). V podstatě dle *Bindinga* (Gründung des norddeutschen Bundes, pocta lipské práv. fakulty Windscheidovi, 69 sl.) rozeznává *Kuntze* (l. c. 29—87) od smlouvy, znamenající „Willens einigung" spojenou s „Willens bindung" případy, kdy určitý effekt právní jest možný srovnalou vůlí několika subjektů nestojících k sobě v poměru stran sledujících divergentní interessy. Takovému pochodu právnímu dává *Kuntze* název „Gesammtakt" (l. c. 47). Rozeznává pak „úhrnné akty" „aequale und unaequale" (l. c. 49—53), „einseitige und mehrseitige" (35—55). Příklady vidí v právu soukromém i veřejném (55—58). Pro toto zmiňuje se o založení spolkového státu (o tom zvl. 80—87),[157]), sdružování obcí, spolupůsobení sboru zákonodárného a vladaře při tvoření vůle zákonné. Podstatně stejně postupuje *Jellinek* (System 204), jenže na místě vhodnějšího výrazu „úhrnný akt" volí termín „ujednání", „Vereinbarung" a contr. smlouvy (Vertrag). Dle *Jellinka* jest ujednání dáno, „wo mehrere Willen getrennt nicht die rechtliche Macht haben, einen bestimmten rechtlich relevanten Willensakt hervorzurufen". Příklady: 1. jednání ministerstev v dohodě, usnesení státních kollegií (sborových soudů, sněmoven), 2. fuse obcí, spojení jich k řízení všeužitečného ústavu (cf. zvl. l. c. 206).

Nelze sice namítati nic proti zvláštnímu označení právních jevů od jiných se lišících, nelze však souhlasiti s tím, aby jevy různé zahrnovaly se pod tentýž termín. Tak se děje při theorii o aktu úhrnném, ujednání. Jest přece patrný rozdíl v tom, když obce se usjednotí na fusi,[158]) anebo když trestní senát se usnese na

---

[157]) O tom nejnověji proti Kuntzovi *Pohl*, Bundesstaatsschöpfung und Kuntzes Gesamtaktstheorie, Archiv für öff. R. XX., 173—192.

[158]) *J. Ulbrich* (V. R., 125) má fusi obcí za úhrnný akt. Přesvědčivější jsou důvody *Brockhausenovy* pro smluvní charakter ujednávek mezi obcemi (Vereinigung und Trennung von Gemeinden, 71 sl.), cf. *Stengel* ve Wörterbuchu II., 705.

rozsudku. Tam jednají subjekty právně navzájem neodvislé, zde orgánové c i z í h o, téhož subjektu.[159]) Zde nad to jde o vnitřní pochody uvnitř organismu správního, po případě formu projevu vůle veřejné moci. Není proto přípustno na oba processy užívati téhož jména. *Jellinkova* theorie ostatně nestačí (l. c. 205) na případy, kdy autonomní úřady jednati mohou v samostatném oboru působnosti jen v souhlase s orgány zeměpanskými, nehledíc k tomu, že zmíněná theorie nedosti oceňuje rozdíl, kdy orgány jednají ve shodě a kdy jeden má v y s l e c h n o u t i druhý.

P o s i t i v n í m u p r á v u rakouskému (ani theorii) není rozeznávání mezi smlouvou a ujednáním vlastní; užívá se obou výrazů promiscue.[160])

K ujednání zbyly by případy, kde vůle (vůči sobě) samostatné pojí se k dosažení účelu určitého způsobem n e s m l u v n í m (spolupůsobení koruny a sboru zákonodárného ke vzniku zákona).[161])

b) Někteří odpůrci smluv veřejných vytýkají, že jim ,,von der Vertragstheorie ohne jeden genügenden Grund zugemuthet wird, mit Denkgewohnheiten zu brechen, von welchen wir uns ganz allgemein . . . im Leben überhaupt bestimmen lassen" (*Radnitzky*, Parteiwillkür 69). Smluvní theorie musí prý viděti v každém souhlasném projevu dvou vůlí smlouvu, ku př. když čestný funkcionář neužije odmítacího práva; přijetí řádu, vyznamenání, žádost za koncessi, za amnestii.[162])

Stoupenci jednostranných aktů mají tu snadnou posici — ,,negantis maior potestas". Na zastancích smluvní theorie jest obhájiti se z výtky absurdnosti.

---

[159]) Že rozsudek kollegií není smlouvou, jest mimo pochybnost — *Krainz*, System I., 338, pozn. 3.

[160]) Cf. n a d p i s a z n ě n í § 44. zák. z 28. pros. 1887 č. 1. ř. z. ex 1888, *Mayrhofer* II., 675 sl., V., 1387, *Pražák*, Das Recht der Enteignung 54, Budw. 4784, kde slovo ,,Vereinbarung" zřejmě značí ,,smlouvu"; čl. XII. zák. z 31. prosince 1894 č. 2 ř. z. ex 1895, § 29. zák. z 18. února 1878 č. 30 ř. z.

[161]) Z rakouských spisovatelů obíral se touto otázkou hlavně *Brockhausen*, Vereinigung und Trennung von Gemeinden, 52—73; stručně *Pražák* Pr. úst. I., 68, *Tezner*, System, l. c., 168, 169, *Ulbrich*, V. R., 64. Proti změně v terminologii *O. Mayer*, V. R. I., 137, pozn. 3.

[162]) *Dantscher*, l. c., III., 79, *Preuss*, l. c., 81.

Ze smluvní theorie neplyne, že by v každém souhlase vůlí spatřovati slušelo smlouvu, ku př. v opomenutí opravného prostředku proti rozhodnutí zřejmě nesprávnému. *Jellinek* (System 219) spatřuje hranici v tom, nabývá-li stát n o v é h o práva čili nic. V onom případě jde prý o smlouvu. Vymezení to jest úzké už proto, že stát mohl by se smluvním způsobem — za obvyklých podmínek — práva svého také v z d á t i. Kontroversa má praktický význam (a také tam se sousřeďuje) pro případnosti § 3. lit. *a*). Tu má smlouva místo j e n n a z á k l a d ě z v l á š t n í h o z m o c n ě n í, ježto jinak výkon imperia jest p o v i n n o s t í veřejné moci. Tím dáno jest vodítko pro vyvrácení námitek odpůrců. Kde jde o provádění zákona,[163]) má veřejná správa postupovati tak, aby to odpovídalo intencím zákonuým, nemůže — nemajíc k tomu zmocnění — paktovati o způsobu výkonu toho. Udělení koncesse živnostenské ku př. vázáno jest ohledy na veřejné zájmy, koncesse nemá býti udělena, kde by zájmy veřejné trpěly, koncesse udělená může býti v určitých veřejnými ohledy diktovaných případech odňata. Zde nikomu nenapadne viděti smluvní element v žádosti strany za koncessi, kdyžtě na straně veřejné správy primerní jest p o v i n n o s t šetřiti zákonů. Kde není nároku na přijetí do svazku státního ani povinnosti vstupu, lze dobře, jak svrchu ukázáno, mluviti o smluvním vzniku poměru poddanského. Jinak, když straně přísluší nárok na přijetí. Nejsme sklonni kontrahovati tam, kde a pokud cíle dosáhneme jinak. Cf. také poukazy *Spiegelovy* (Die heimatrechtliche Ersitzung, 204, lit. *a*) v příčině udělení domovského práva na základě vydržení.[164]) Sem by hleděl argument *Jellinkův* (System 221), že založení služebního poměru státního zřízence bylo by jednostranným aktem, když by vstup do služeb státních byl všeobecnou povinností, třeba by povolaný svého odmítacího práva neužil (srv. rozdíl mezi povoláním k vojsku osoby k tomu povinné a poměr t. zv. kapitulantův).[165]) Kromě toho sluší míti

[163]) *Pražák*, Právo správní I., 114: „že aspoň v těch k u s e c h, j i c h ž ú m l u v a s e d o t ý k á, účastníkům přísluší úplná v o l n o s t jednání“.

[164]) Proto není případná polemika *Radnitzky-ho* (l. c., 59, pozn. 74) proti Seydlovi.

[165]) *Pražák*, Právo správní I., 115, pozn. 11.; cf. příklad uvedený u *O. Mayera*, V. R. II., 281, také pozn. 6.

na očích, že theorie smluvní vyšla z ochrany individuelní sféry jednotlivcovy, nedovolujíc jednostranné zasahování státní moci. Proto theorie ta nemá důvodů plaidovati pro kontrakt tam, kde se jedná o rozšíření nebo zvýšení individuelního statusu, kde se nezakládá nový poměr mocenský a subjekční.[166])

Poznámka. Zvláštní institut vytvořilo francouzské právo správní v podobě t. zv. marchés de travaux publics, m. de fournitures. V podstatě jsou to smluvní poměry soukromoprávné s četnými úchylkami od předpisů obč. zák. ve prospěch veřejné moci jako spolukontrahenta. Z téhož důvodu založena částečně kompetence správní pro řešení některých důsledků z poměru smluvního se podávajících. Nebylo by však správno mluviti o jednostranných aktech správních; doktrina i praxe francouzská v útvarech řečených vidí contrats administratifs.[167])

Ad C. O jednostranných aktech zvláště budiž pojednáno v následujícím odstavci.

VI.

§ 1. Předmětem rozboru činím z jednostranných aktů pouze takové, které autoritativním způsobem upravují konkretní poměr právní v mezích řádu právního jednostranně, bez konstitutivní vůle adressatovy. Jen k přesnějšímu vymezení aktů těch staniž se zmínka o úkonech t. zv. osvědčování (Beurkundung, Feststellung), t. j. konstatování a v patrnosti udržování fakt, stavů a vlastností různé právní relevance.[168])

---

[166]) *Jellinek*, System, 192, 218, 219. Vůči tomuto zásadnému nazírání není přesvědčivá polemika *Teznerova*, System, 160, 161 (nelze tvrditi dobře, že by ku př. taxa převyšovala zájem „postiženého" na vyznamenání). Cf. trefné vývody *Rehmovy*, Die rechtliche Natur der Gewerbskonzession, 77—79.

[167]) *Hauriou*, l. c., 682 sl., 710 sl., *Berthélemy*, l. c., 499 sq., 592 sq., *Block-Maguéro*, Dictionnaire, 963 sl., 1782 sl., 2571 sl. Cf. také *O. Mayer*, Theorie, 295 sl.; *Jellinek*, System, 62, 221.

[168]) Sčítání lidu, statistika, berní katastr, cejchování měr a vah, zápisy do vodních knih (Budw. 12.831, *Mayrhofer* V., 1325 sl.), vyznačení ochranného obvodu pevnostního (*Hye* XI., 1028), živnostenský list při živnostech volných a řemeslných (*Pražák*, Práv. pr. I., 109, pozn. 5.,

Právního významu nabývají akty ty buď tím, že umožňují užívání určitých věcí (měr, vah) anebo že právní řád připíná k nim účinky právní, ku př. možnost výkonu práva nebo právních jednání (honebním lístkem vykázati se musí, kdo chce p r o v o z o v a t i myslivost, dražebního pronájmu společenské honitby může se súčastniti, jen kdo má zbrojní pas — § 16. honeb. z.). Osvědčování může předpokládati povinnosti poddaných (sčítání lidu), po případě předsevzato býti n a z á k l a d ě vrchnostenského aktu (oprava matrik), osvědčení s a m o však nemá za účel r o z h o d o v a t i o právních relacích. Tak pojetí cesty jako veřejné kommunikace do plánu polohy nenahrazuje autoritativního výroku o právní povaze řečené kommunikace (Budw. [§ 6.] 380), vydání listu domovského není rozhodnutím o obecní příslušnosti (Budw. 8497, 14.208). Straně po př. přísluší n á r o k na úřední potvrzení určitých vlastností, skutečností, p ř e d m ě t e m nároku jest o s v ě d č e n í s a m o o s o b ě, po případě v předepsané formě, ku př. vydání lístku honebního, třeba na základě rozsudku správního soudu, vydání zbrojního pasu (cf. *O. Mayer*, Theorie, 169, pozn. 1.).[169]) Veliká část obsahu plánů polohy hledí sem (nález spr. soudu z 15. února 1906 č. 1840, ze starších ku př. Budw. 7740), avšak právě při nich se osvědčuje pravdivost slov *Bernatzikových* (Rechtsprechung 8), že jest těžko vésti mathematickou hranici mezi akty osvědčovacími a úkony správními jinými (Budw.-Alter 3322 *A* a cit. Budw. 7740). Zjištěním, o která jde, přísluší v e ř e j n á v í r a (protidůkaz není nemožný). *Bernatzik* (l. c. 133) vyjadřuje to v ten smysl, že účinky aktů osvědčovacích „ähneln denen der materiellen Rechtskraft".[170]) Že osvědčování spadá l o g i c k ý m postupem pod úsudky (rozsudky, Urteile), jak dovozuje *Bernatzik* (l. c. 7, 8), jest sice správné, však nestačí k juristickému odlišení úkonů dotyčných od aktů ostatních.[171])

Ulbrich. V. R., 293, 515). Analogie s mnohými akty nesporné agendy soudní jest na snadě, cf. *Ott*, O vývoji a předmětu řízení nesporného, l. c., 383 sl.

[169]) Sem hledí předpis § 142., IV., trest. ř. § 2, 3, 6 zák. z 27. října r. 1862 č. 88 ř. z., § 5, 9. zák. spol. a § 2. zák. shrom.

[170]) Cf. *O. Mayer*, V. R. I., 177, také pozn. 32.

[171]) *Pražák*, Pr. spr. I., 121, mluví o deklaratorní povaze aktů osvěd-

§ 2. K theoretickému rozboru aktů jednostranných poslouží, uvedu-li hlavní rozdělení aktů těch v doktrině se vyskytující a zaujmu-li k tomu stanovisko.

1. *Meyer* (V. R. I. 32, 33, 34) liší akty správní dle obsahu na *a*) rozkazy (Befehle = Gebote u. Verbote), ku př. povolání k vojsku, platební rozkaz, *b*) koncesse (Erlaubniserteilungen, „die Befugnis zur Vornahme gewisser Handlungen“), *c*) akty práva zakládající a rušící (rechtsbegründende und rechtaufhebende Akte), udělení státní a obecní příslušnosti, vyvlastnění, udělení korporačních práv, *d*) osvědčování (Feststellungen, Beurkundungen, *e*) výroky jurisdikční (Entscheidungen). V St. R., 648, 649 spatřuje *Meyer* v případech ad *a*) — *d*) rozdělení dle obsahu, ad *e*) vzhledem k právnímu řádu, kde dále liší *α*) Entscheidungen, *β*) Verfügungen.[172])

2. *Bernatzik* (Rechtsprechung 7—13) rozeznává:

I. Urteile „úsudky“: *a*) osvědčování, *b*) rozhodnutí (Entscheidungen), „Schlüsse, mit welchen ausgesprochen wird, dass ein konkreter Tatbestand den Anwendungsfall einer abstrakten Rechtsnorm bildet“ (l. c. 8).

II. Verfügung, nařízení *a* opatření[173]) = „beabsichtigte Hervorbringung äusserer Wirkungen, um einen von der Rechtsordnung in abstracto vorgezeichneten Erfolg zu erzielen“ (l. c. 9). Dle prostředků liší pak tato opatření a nařízení na *a*) Befehle (rozkazy), povolání k vojsku, platební rozkaz, *b*) konstitutive Verfügungen a to (dle účelu) „rechtschaffende, -ändernde oder -vernichtende Verfügungen“. Hranice mezi akty sub II. *a*) a *b*) nedá se mathematicky vésti, rozhodno jest, co v první řadě („zunächst“) se zamýšlelo (l. c. 11).

čovacích, cf. *Laband*, St. R. II., 179, *Jellinek*, Ges. Vrdg., 402 („eine starke Analogie mit einem Urtheile“). — *Meyer* (V. R. I., 33, 34, Stenglův Wörterbuch II., 669 sl.) upírá aktům zmíněným povahu „opatření“ (Verfügung). Kam však je má Meyer zařaditi, když by mu pro ně (při jeho dělbě aktů správních) zbyla jen kategorie „nařízení“ (Verordnungen), kam jistě nepatří?

[172]) Stejně *Stengel*, Die Organisation, 20, lit. *c*), Wörterbuch II., 793, *Loening*, Lehrbuch, 241—245.

[173]) *Pražák*, Pr. spr. I., 109, překládá „opatření“. Authentický termin máme v § 103. obec. zř.: „opatření a nařízení“ (ve smyslu aktů konkretních).

3. *O. Mayer* (V. R. 100 sl.) zná: 1. rozhodnutí (Entscheidungen) „mit gebundenem Inhalt", 2. opatření a nařízení (Verfügungen), předmětem úřední činnosti jest „das *Ob* und *Wie* des Rechtsverhältnisses" (l. c. 101), mezi nimi vynikají akty nově upravující právní poměry resp. práva: „öffentlichrechtliches Rechtsgeschäft".

Podstatně stejně *Pražák*, Pr. spr. I. 109 sl., jenž zná akty deklaratorní (určující, co jest již právem) a konstitutivní, zakládající „nový poměr právní" (l. c. 109), tvořící právo (l. c. 122).[174]) —

Účelné rozdělení vede k získání termínů technických, jichž účelem jest jevy k sobě patřící sdružovati a odlišovati je od jevů jiných. Že nemá ceny lišiti správní akty dle účelů sledovaných, bylo již shora akcentováno (III. § 5.) — cf. *Bernatzik*, Rechtsprechung, 3, 4). Lišení dle formy bylo už také provedeno (V. § 2. sub *A*, *B*, *C*). Zbývala by differenciace aktů nás zajímajících dle toho, jaké mají účinky, tkví-li v nich tvůrčí moc čili spokojují-li se s konstatováním (autoritativním), co jest právem. Dle tohoto kriteria podává se lišení na akty deklaratorní a konstitutivní ve smyslu differenciace *Mayerovy* a *Pražákovy*. *Meyera* stíhá výtka, že shrnuje pod jedno hledisko (obsah) akty zcela heterogenní: rozkazy jak ve formě aktu konkretního tak ve formě nařízení, s osvědčováním neví, jak ukázáno, Meyer co počíti. Chtíti akty konstitutivní lišiti dle obsahu, jest nemožno vzhledem k nevyčerpatelné různosti právních relací tvořících možný předmět aktů těch;[175]) proto výčet *Meyerův*, *Stenglův* a *Loeningův* trpí neúplností; výčet ten nad to liší od

[174]) Cf. také *Laband*, St. R. II., 178, č. 2. sl., zvl. 181, 182 *b*) („Verfügung" v širším smyslu zabírá obojí akty, v užším smyslu pouze akty konstitutivní), instruktivní příklady viz u *O. Mayera*, V. R. I., 101, pozn. 10. Zvláštní rozdělení má *Hänel*, Deutsches Staatsrecht I., 124. Rozeznává 1. Rechtsentscheidung, 2. Verwaltungsentscheidung. Prostředky k tomu jsou: *a*) Befehle (*α*) Verfügungen, *β*) Vollzugsverordnungen), *b*) Ermächtigungen (Autorisationen, Genehmigungen, Rechtsverleihungen), *c*) technische Verrichtungen (mechanische, wirtschaftliche, geistige, technische Leistungen = öffentliches Bauwesen), *d*) Vornahme privatrechtlicher Geschäfte.

[175]) *Laband*, St. R. II., 179. Stačila by stará paroemie: „imperare, vetare, permittere, punire"?

sebe akty, mezi nimiž různosti není (*Meyer* l. c. lit. *b*) a *c*), jednak shrnují se pod tentýž termin úkony různého druhu: rozkazy, jež mohou býti rázu deklaratorního nebo konstitutivného.[176]) V obraně své proti výtkám *O. Mayera* (Archiv für öff. R. III. 43), že není rozdílu mezi skupinami *a, b, c,* přiznává *Meyer* (V. R. I. 33. pozn. 6.), že ve všech případech se nové právní poměry upravují. Nelze však nahlédnouti, že by poměr založený propůjčením (lit. *b*) působil pouze „zwischen ihm und der Behörde", jak tvrdí *Meyer*, a nikoli také vůči třetím osobám. Dobře charakterisována jest differenciace *Meyerova* (a jeho stoupenců) *O. Mayerem* (Archiv für öff. R. XI. 160), že „leitet nichts an und erläutert nichts".

Dle přijatého mnou dělení akty deklaratorní netvoří nového poměru právního, nýbrž zjišťují, konstatují (auritativně) „bereits zur Entstehung gelangte Rechtsverhältnisse" (*Rehm*, Die rechtliche Natur der Gewerbskonfession 77), kdežto akty konstitutivní tvoří nové právní poměry resp. práva (zakládajíce, měníce nebo rušíce je). Lišení toto stačí ke klassifikaci všech aktů, o nichž jednáme. Z formy a obsahu emanace vůle veřejné musí býti patrný úmysl upravovati autoritativně právní relace.[177]) Praesumpce jest pro autoritativní úpravu, předpokládajíc obsah k tomu vhodný.[178])

Co se tkne terminologie zákonodárství rakouského, lze, troufám, aspoň tolik tvrditi, že dosti vědomě užívá se výrazu „rozhodnutí", „Entscheidung", „nález", „Erkenntnis" pro případy, kde jde o logickou subsumpci pod abstraktní normu zá-

[176]) Že rozkaz jest immanentním živlem aktů vrchnostenských, srv. *Bernatzik* (Rechtsprechung 11., *Laband*, St. R. II., 179, pozn. 2. V udělení konsensu stavebního jest implicite obsažen zákaz nestavěti jinak než dle schváleného plánu. — Platební rozkazy daňové pokládá *Pražák* (Pr. spr. I., 111, pozn. 11.) za deklaratorní (*Meyerovi, Stenglovi, Loeningovi, Bernatzikovi* není tu dáno „rozhodnutí").

[177]) Bude quaestio facti (při nedostatku zvláštních předepsaných forem), co bylo intendováno; cf. ku př. Budw.-Alter, 2385 *A* (pouhé mínění úřadu), 3539 *A* („belehrende Anweisungen"), 718 *A* „woran der höflich gehaltene Wortlaut" nic nemění), Budw. 13,917, Hye X., 633.

[178]) *O. Mayer*, V. R. I., 96. Projevy vůle menšího dosahu, ku př. vyhrůžka, napomenutí, upomínka mohou event. býti přípravou k aktu důraznějšímu — cf. § 138. lit. *c*) živn. ř. Srv. také *O. Mayer*, V. R. I., 284.

konnou, proti „opatření a nařízení“, „Verfügung“, kde jde předem o účel jiný, třeba na základě logického úsudku.[179]) Tím nechci nikterak naznačiti, že by z pouhého terminu zákona dalo se souditi za všech okolností na povahu dotyčného aktu správního.[180])

§ 3. Nauka o aktech deklaratorních a konstitutivních nesouvisí sice s problemem subjektivních práv veřejných v tom smyslu, že by každé právo takové nutně vznik svůj mělo v aktu správním, najisto však souvisí nauka ona s theorií práv subjektivtivních potud, že buď se konstatuje existence práva nebo poměru veřejného (akt deklaratorní) anebo se poměr takový tvoří. Klasickým dokladem toho jest výměna názorů o povaze koncesse živnostenské: *Seydel*, Das Gewerbepolizeirecht, l. c. 637, 638, a *Rehm*, Die rechtliche Natur des Staatsdienstes, l. c. roč. 1885, str. 185. Provozování živnosti jest „Bethätigung der allgemeinen privatrechtlichen Handlungsfreiheit“ (cf. *Laband*, St. R. III. 195, 209, pozn. 2.), úřední výrok o přípustnosti živnosti „erzeugt daher für Gewerbsmann niemals ein Recht, weder Dritten gegenüber noch gegenüber der Behörde“, výrok ten deklaruje,

[179]) Instrukce úřední ze dne 17. března 1855 č. 52 ř. z. mluví v § 92. o „Entscheidungen“, k nimž připojiti sluší zpravidla „die Beweggründe und die angewendeten Gesetze“, § 93. „Verfügungen“: „ein Befugnis verliehen oder ein Auftrag ertheilt wird“; § 2. zák. o správ. soudě zná „Entscheidung“ proti „Verfügung“, čl. 2., lit. *b*), čl. 6. zákl. zák. o říš. soudě z 21. pros. 1867 č. 143 ř. z., § 15. zák. z 18. dubna 1869 č. 44 ř. z. mluví o „Verfügungs- oder Entscheidungsrecht“, o činnosti správního soudu užívá výrazu „erkennen“ (§ 2. zák. o spr. s.), o říšském soudě téhož výrazu nebo terminu „erkennen“ (čl. 1.—4. zákl. zák. o říš. soudě, § 6. III., 7, 17, 28, 29, 32, 33 zák. z 18. dubna 1869 č. 44 ř. z., § 1.—3. zák. z 22. října 1875 č. 37 ř. z. ex 1876, § 7. zák. z 16. března 1892 č. 64 ř. z.). Cf. k tomu § 181. I., civ. řádu soud. („Verfügungen zu treffen“), II. odst. (Auftragen), § 183 č. 2. l. c.

[180]) Správní soud vytvořil si zvláštní termín na označenou případů, kde se nejedná „um die Feststellung strittiger Parteiansprüche oder um die Zuerkennung eines in Anspruch genommenen Rechtes“, totiž termín „administrative Verfügung“, „Massregel der Verwaltung“. Jedná se tu o akty jednak právně indifferentní, jednak jde o výroky (dle názoru spr. soudu) nevzcházející v moc práva. Nemáme tedy činiti s terminem technickým, nýbrž po výtce s pouhou pomůckou stilistickou — cf. Budw.-Alter, 29, 383, 1280, 3481 *A*, cf. také 3507 *A* a nález z 28. listopadu 1905 č. 953.

co už existuje (*Rehm* l. c. 186). Není možno vzdáti se živnosti, „denn es würde an einem Gegenstande des Verzichtes fehlen".[181])

Vůči těmto vývodům sluší uvážiti, že nemožno mluviti o „přirozené" volnosti k činům v těch směrech, kde určité projevy svobody nejsou dovoleny, nýbrž zakázány, trestny, dokud nebylo zjištěno, že projevy ty srovnati lze se zájmy veřejnými — cf. § 132 lit. *a*) živn. ř., § 40 a 127 venk. řádu stav.[182]) Jest sice pravda, že povolením úředním restituuje se „přirozená" volnost činu (*Jellinek*, System 111, *O. Mayer* I. 292, 301), účinek ten však neměnί ničeho na konstitutivní povaze úkonu povolovacího. Platiť mutatis mutandis zde, co pro vodní koncessi hájí *Pražák*, Wasserrechtliche Compfr. 27, pozn. 74.[183]) *Rehm* později (Die rechtliche Natur der Gewerbskonzession [1889] str. 25) změnil svůj názor ve prospěch konstitutivní povahy koncesse živnostenské (str. 28, 29 sl., 73 sl.).

Znamenalo by probírati jednotlivé partie hmotného práva správního, kdyby na tomto místě mělo býti diskuttováno o právní povaze úkonů správních v různých oborech správy se vyskytujících, jiné všeobecné hledisko, než jaké už označeno, nemůže býti podáno, zvláště by se neodporučovalo jen ze stejného výrazu zákonného textu souditi na touže povahu úkonu správního.[184])

---

[181]) Obsah ten určuje buď zákon sám anebo listina o koncessi, cf. § 16., 17., 36.—38., § 57. živ. ř., Budw. 11.282, *Tezner*, System, 232.

[182]) Jinak *Gluth*, Die Genehmigung etc., l. c., 605, 607 a passim. Gluth spatřuje v návrhu strany na udělení koncesse živnostenské (608) „Erhebung eines mit dem subjektiven Rechte gegebenen Anspruches". „Schválení" není konstitutivní akt (619), při tom „schafft ein neues Rechtsverhältnis", „sie begründet kein subjectives Recht (631), „sie bewirkt eine Aenderung des Rechtsverhältnisses, eine formelle Aenderung des mit dem schon früher existenten subjektiven Rechte verknüpften Anspruches". K těmto vývodům cf. *Meyer*, V. R. I., 81, také pozn. 23., *Rehm*, Die rechtl. N. der Gew. Konz., 12—17.

[183]) „. . . erst mit dem Momente der Verleihung wird das betreffende Benützungsrecht aus der Summe der dem Staate in Ansehung der öffentlichen Gewässer zustehenden Befugnisse ausgeschieden und mit dem berechtigten Subjekte in Verbindung gebracht" (cf. shora IV., pozn. 98.)

[184]) Výčet nejhlavnějších sporných úkonů viz u *Pražáka*, Pr. spr. I., 100, pozn. 10, 111, pozn. 11. Proti názoru Pražákovu, Wasserrechtliche

O. Mayer (Theorie 168, V. R. I. 287—306, II. 147—163, 294—318) činí rozdíl mezi „Polizeierlaubnis" a „Verleihung". Z ohledů veřejných zakázány jsou určité projevy individuelní svobody, správa však je zmocněna za určitých kautel prolamovati takový zákaz („Polizeiverbot mit Erlaubnisvorbehalt"). Akt takovou výjimku stanovící (Polizeierlaubnis, Genehmigung, Gestattung, Zulassung, Zustimmung, Konsens etc.) znamená „nur die Wiederherstellung der Freiheit" (V. R.I. 292), nedávaje příjemci nic, s čím by mohl disponovati (V. R. I. 301). Naproti tomu Verleihung (propůjčení, koncesse) znamená akt, kterým poddanému „rechtliche Macht gegeben werden soll über die öffentliche Verwaltung" (V. R. II. 147). Policejní dovolení týká se činnosti, „die ihrer Art nach schon aufgrund der natürlichen Freiheit geübt werden kann" (V. R. II. 295), propůjčení poskytuje však zmocnění k něčemu, co není obsačeno v přirozené svobodě, ku př. koncesse železniční s právy vrchnostenskými s tím spojenými. Při tom *O. Mayer* s důrazem se vyslovuje pro přesné terminologické rozeznávání mezi propůjčením (koncessí) a policej. povolením (V. R. I. 287, pozn. 1., II. 295, pozn. 1.)[185])

Toto lišení převzaté *Mayerem* z francouzského práva,[186])

Comp. Fr., 33, 34, Pr. spr., 111, pozn. 11., o deklaratorní povaze povolení k zvláštnímu užívání vod soukromých (§ 16. vod. z. č.), cf. trefné vývody u *Mayrhofra*, V., 1191, II. Na základě téže argumentace (Pražákovy) dochází, jak ukázáno, *Seydel* k deklaratornímu rázu koncesse živnostenské, jíž *Pražák* (Pr. spr. I., 122, pozn. 4.) přiznává povahu konstituční. Táž argumentace hodila by se také na konsens stavební (cf. dřívější názor spr. s., Budw., 10.546, 10.601 proti novějšímu, Budw., 12.331, 12.422), jemuž sluší přiznati charakter konstitutivní. Praxe honebních úřadů odkládající výkon práva samostatné honitby na dobu projití pronájmu společenské honitby (do níž reklamované pozemky dosud patřily), konstruuje výrok ten vzdáním se výkonu práva již existentního (§ 863, obč. z. jdeť pouze o právo vlastníkovo, nikoli také o povinnost, jako u honebního společenstva — § 6. h. z.).

[185]) Podobně *Rehm*, Die rechtl. Nat. der Gew. Konz., rozeznává „lediglich von der Rechtsordnung anerkannte und näher bestimmte Lebensverhältnisse" a „vom objektiven Rechte erst geschaffene Beziehungen" (80), v tomto případě jedná zákon „schöpferisch." Dle toho lze akty lišiti na erlaubende a verleihende (81).

[186]) Francouzi rozeznávají: 1. autorisation (aut. [permission]

neznámé rakouské terminologii zákonné (cf. stavební povolení, živnostenská koncesse)[187]) a pod vlivem *Mayerovým* v novější doktrině německé se zahosťující (cf. *Jellinek* System 110, 111), trpí touž konstruktivní vadou, kterou jsme vytkli ku př. *Seydlovi.* Nelze nahlédnouti, proč by nebylo obohacením individuelní sféry odstranění překážek projevů svobody k činům zrovna tak, jako přiznání jiných nových oprávnění (koncesse železniční).

Lišení zmíněné spočívá na vrátkém základě (obsah t. zv. „přirozené" volnosti); s hlediska nauky o aktech konstitutivních a deklaratorních spočíval by praktický význam (ve formulaci *Mayerově*) v tom, že propůjčení působí vždy konstitutivně, čemuž z pravidla sice bude i při policejních povoleních (cf. *Rehm* l. c.), nutné to však není. In concreto vznikne stoupencům *Mayerovým* potíž — (při pochybném rozsahu osobní „přirozené" volnosti) v klassifikaci určitého právního aktu.[188]) —

Při theoretickém dělení aktů správních jde o získání juristických jednotek, z kterých skutečné akty nejrozmanitějším způsobem se kombinují. Tím vznikají komplikace stupňované nedostatkem formálních předpisů správních, po případě mnohdy nedosti jasným uvědoměním si toho, co mělo býti upraveno a co odpovídá skutečnému projevu vůle (nelišení mezi obsahem decisivním — enunciatem, tenorem — a odůvodněním).

§ 4. Správní akt dává životnímu poměru, s kterým se obíral, jistotu, pevnost, akt takový znamená pro poměr upravený v měnivosti právního života mezník, „der unverrückbar und unbestreitbar ist" (*O. Mayer*, V. R. I. 177). Jistota úpravy vyplývá z moci aktu samého, jenž trvá, třeba in concreto bylo použito nesprávně

---

de bâtir, aut. (préalable) de plaider pour les communes „ester en justice" — zrušeno zákonem z 8. ledna 1905, viz Block-Maguéro, Dictionnaire II., 2683. — 2. concession (de travaux publics, conc. de mines a p.). — Cf. *Berthélemy*, l. c., 352, 459, 460, 529, 587, 694, *Hauriou*, l. c., 504, 785, 834, *O. Mayer*, Theorie, 370, passim, *Block-Maguéro*, l. c., 880, 881, 2132.

[187]) § 40. horn. z. rozeznává přímo „Verleihung" od „Concession".

[188]) *Mayer* by musil (hledíc k rakouskému právu) jinak kvalifikovati povolení k zvláštnímu užívání vod soukromých a povolení užívání takového na vodách veřejných, třeba že by z terminologie a z tendence zákona šel na jevo tentýž úmysl zákonodárcův.

zákona, akt čerpá sílu ze sebe sama (Budw.-Alter 2264, 3732 *A*)[189]; že faktická praemissa potud praevaluje nad praemissou právní, pokud pouze ob noviter reperta, nikoli pro nesprávné posouzení právní resp. změnu právního názoru možna jest obnova řízení.[190]) není specifickým znakem řízení správního (§ 530, 531 civ. ř. s.).

Tuto upevňující moc správních aktů viděti sluší v institutu právní moci formální a materielní.[191]) Pro akty deklaratorní jest to mimo spor.[192]) Jinak co do aktů konstitutiv-

---

[189]) Předpokládá se, že akt netrpí absolutní nullitou; podmínky nullity vyšetřovati bylo by vděčným úkolem, do kterého se tuto pouštěti nehodlám: souvisí s tím mimo jiné důležitá otázka poměru mezi soudy a správními úřady. Správní soud hájí zásadu, že pouhým pojmutím kterékoli podmínky do konsensu stavebního mění se charakter podmínky té ve veřejnoprávný, třeba by podmínka ta patřila „an und für sich" soukromému právu, cf. nejnověji nález z 17. května 1906 č. 5764 (uznavací činže), ze starších ku př. Budw., 5859. Formulování toto směšující pojem poměru veřejného a absolutního, znamená posunutí kompetenčních hranic mezi soudy a úřady stavebními, jimž v příčině záležitostí soukromých vykázána jest cesta v § 37. stav. ř. venk. Opatrněji vyjadřuje se Budw., 2889. Správné stanovisko má *Tezner*, Die Privatrechtstitel, l. c., 491. Cf. ostatně Budw., 9866, *Mayrhofer* V., 1160 (ad *a*).

[190]) Budw., 12.765, Budw.-Alter, 3507 *A*. Pochybnou zdá se mi býti zásada nálezu Budw., 7661. — Mimochodem podotýkám, že Budw.-Alter, 3200 *A* poprvé verbis expresis odkázalo judicium rescindens k nejvyšší instanci, jež se záležitostí zabývala. Tím vyhověno výtce *Pražákově*, Pr. spr. I., 137, pozn. 6.

[191]) Obojí dobře rozeznává Budw., 10.527.

[192]) Nehodlám se zde pouštěti do rozboru otázky, pokud jest správný názor, že vůči zájmu veřejnému v správním řízení nelze mluviti o materielní právní moci. Uvádím jen, že jsou v spr. řízení příklady, kdy zájem veřejný jest hájen ve všech směrech ex professo orgány, kteří nerozhodují o věci: při stavební komisi dle § 35. st. ř. venk. zastupují veřejný zájem vedle správce komise 2 členové obecního zastupitelstva, kteří mají po rozumu § 36. jednati „s ohledem ku zdravotním a jiným poměrům veřejným, o povolení stavebním rozhoduje dle správného názoru (cf. o tom můj článek v letošních Právnických Rozhledech 319. sl.) obecní starosta jako takový, po případě obecní představenstvo, což není vždy totožné s delegáty obecními při komisi. O materielní právní moci povolení není hrubě pochybnosti, hledíc k výjimečným ustanovením zákona, kdy se může žádati změna stavu konsentovaného.

ních. Ze strany nad jiné závažné (*Pražák*, Pr. spr. I. 122 sl.) ozval se odpor proti názoru, jakoby konstitutivní akty mohly nabývati materielní právní moci. *Pražák* přiznává jim formální právní moc (l. c. 129, 130, pozn. 20, Wasserrechtl. Comp. fr. 27); stabilitu účinků aktů těch vykládá však zásadami o ochraně práv nabytých (l. c. 122), tedy různými od účinků materielní právní moci (l. c. 123, II. má patrně býti vzhledem k str. 129, 130, pozn. 20. „materielní" místo „formální" pravomoci). Propůjčení formálně v právní moc vešlé nemůže býti odčiněno, „byť i dodatečně se ukázalo, že ... odporuje zájmům veřejným" (l. c. 129), neodpovídalo by to účelu (l. c. 130). Vůči tomuto názoru zastávanému v zásadě již dříve mezi jinými *Gluthem* (Genehmigung etc. 627) a *Stenglem* (Wörterbuch II. 793) sluší uvážiti toto: Je uznáno všeobecně téměř, že na povaze aktu konstitutivního nemění se nic tím, že úřad při jeho udílení jest vázán nárokem strany na vydání aktu toho.[193]) Jsou možny případy, že volnému uvážení úřednímu není dáno vůbec žádné místo (nárok na přikázání enklavy dle § 5. hon. z., nárok na přijetí do svazku obecního dle novely z 1896). Úřadu nezbývá tu než nálezem t. j. logickou subsumpcí konkretních okolností pod právní pravidlo vysloviti, že splněna jest podmínka uplatňování nároku žadatelova (tedy v podstatě činnost táž jako při aktech deklaratorních). Tím jest akt povolovací vyčerpán, o nějakém „volném rozhodnutí, odhodlání" (Willensentschluss) nemůže býti řeči v tom smyslu, že by onen logický postup byl pouze pomůckou, nikoli účelem, jak myslí *Rehm* (Die rechtl. N. der Gew. Konz. 77). Ani akty konstitutivní neobejdou se bez logických úsudků, od aktů deklaratorních odlišuje je pouze jich účinek zákonem samým chtěný: konstatování práva resp. právního poměru již existujícího nebo tvoření nových právních relací, v zmíněném případě vznik domovské příslušnosti, jíž před tím nebylo. Rozdíl při aktech konstitutivních samých dán jest větší nebo menší vázaností orgánů veřejných podmíněnou nároky stran; kde nároků těch vůbec není, závisí na úvaze správy, zda-li vůbec a za jakých podmínek povolení udělí. V případě nároku strany

[193]) *Pražák*, Pr. spr. I., 111, Wasserrechtl. Comp. fr., 27, *Rehm*, l. c., 77, také pozn. 2., *O. Mayer*, V. R. I., 290, II. 153, *Spiegel*, Öst. St. W. II., 820, č. 5. sl.

na propůjčení (a tím případem jako názorným argumentuji proti opáčnému nazírání) jest beze sporu dána podmínka materielní právní moci: nález, *Pražákem* (Pr. spr. I. 122) postulovaná (propůjčení samo může býti předmětem výroku správního soudu). Důvody názoru mnou vyvracovaného vylučovaly by důsledně možnost materielní právní moci také při konstitutivních rozsudcích soudů civilních,[194]) při nichž, trvám, není v té příčině pochybnosti. Názor odpůrců nestačí s hlediska ochrany nabytých práv vysvětliti stabilitu účinků konstitutivních aktů, kterými se práva poddaných nebo právní poměry zrušují (výše § 2.). Praktický význam svého stanoviska praecisuje *Pražák*, jak už uvedeno, v ten smysl, že dané propůjčení formálně právoplatné nelze odníti, i kdyby se dodatečně ukázalo, že odporuje veřejným zájmům (l. c. 129), k odnětí bylo by třeba zákonného zmocnění, kdežto deklaratorními akty nemůže býti zájmům veřejným praejudikováno. Tento názor vede k tomu zajímavému resultátu, že tam, kde stát ničeho nedává, nýbrž pouze deklaruje, hraje ohled na veřejné zájmy větší roli, než tam, kdy stát ze své svrchovanosti něco poskytuje, tvoří hodnoty před tím neexistovavší, ač by se dal čekati poměr opáčný. Zvláštní tento resultát stupňován jest úvahou, že v obou případech event. tentýž úřad v těchže formách proceduje a není dána záruka pražádná, že by při tvoření konstitutivních aktů ochrana veřejných zájmů byla tou měrou lépe garantována, aby praekluse zájmů těch byla odůvodněna.

Praktický význam celé kontroversy zredukován ostatně na minimum nutným požadavkem formální právní moci i pro akty povahy konstitutivní, jejíž podmínky jsou všude stejné. Tvrzený absolutní účinek aktů jmenovaných bude illusorním, pokud akt vůči všem interessentům v tom kterém případě zákonem chráněným (c. f. § 35. venk. st. ř. B. A. 3734 A.) — a na těch záleží — nevejde formálně v moc práva. Tím jsou účinky aktů obou kategorií co do stability postaveny na roveň.

---

[194]) Příklady konstitutivních rozsudků uvádějí ku př. *Ott*, Soustavný úvod III., 275: rozsudek na rozloučení manželskví akatolíků; *Krainz*, System, I., 458 („rechtgestaltende Urteile"). Tvrzení, že by soudy tu jednaly vlastně jako úřady správní, nezdá se mi opodstatněno.

Správný názor (z jiných důvodů než právě uvedených) hájí mimo jiné z rakouských spisovatelů *Ulbrich*, V. R. 298—301 (soudě z příkladů), *Tezner*, Handbuch des öst. Administrativverfahrens § 27. (339 sl.), Die Privatrechtstitel l. c. 507, 508, *Menzel*, Öst. St. W. 1. vyd. II. 1483. —

O pojmu odpovědného redaktora.

Napsal Dr. *August Miřička*.

I.

Ačkoliv známé snahy po uvolnění tisku označované obyčejně jako zápas za tiskovou svobodu, jež provázejí zejména přechod od absolutismu ku formě ústavní snad v každém státě zpravidla ani potom neutuchajíce, se týkají tisku v ů b e c, tedy jak periodického tak i neperiodického, přece je nepochybno, že tisk p e r i o d i c k ý, jako sám v tomto zápasu vždy v prvním šiku stál, i přední zájem na výsledku jeho měl. Učinilať žurnalistika vnitřní politiku státní hlavním předmětem kritické činnosti své a bývala z té příčiny jakož i pro svou hbitost zpravodajskou, svou dovednost i hybnost agitační a způsobilost rozšiřovací od držitelů vládní moci za zvláště nebezpečnou pokládána. Proto také ona opatření, jež repraesentanti této moci v různých dobách pokládali za nutná k tomu konci, aby tisk v zájmu státním — ať skutečném ať domnělém — mohl býti na úzdě držán, obracela se svým ostřím předem právě proti tisku periodickému.

V řadě osob, na jichž spolučinnost tisk periodický jest zákonem samým odkázán, zaujímá důležité místo o d p o v ě d n ý r e d a k t o r, jenž jsa přede všemi jinými povolán k tomu, aby zastupoval před zákonem obsah periodického tiskopisu, není nepodoben tykadlům, na kterýchž novinářský podnik nejprvé pocítí, že v některém případě přestoupena hranice trestním zákonem vymezená. Odpovědný redaktor je jak postavením svým v redakci, tak i samým zákonem k tomu předurčen, aby byl jaksi hromosvodem pro výboje vznikající ze střetnutí se snah po svo-

bodě tiskové s protichůdnými směry představitelův ideje státní, ať již to v jednotlivém případě odůvodněno skutečnou činností jeho či ať pyká za vinu jiných.

Pochopitelným způsobem snažily se zákony o tisku právní postavení odpovědného redaktora, zejména pokud se týče odpovědnosti jeho za obsah tiskopisu, přesně vymeziti. Přes to a ačkoli tisková zákonodárství různých států evropské pevniny již po více než dva lidské věky právním postavením odpovědného redaktora se zabývají, není pojem tento dosud dostatečně ujasněn, naopak je ve vědě právní i v judikatuře předmětem zásadních sporů, majících i závažné důsledky praktické, sporů, které nelze posaváde pokládati za rozhodnuty, a to tím méně, poněvadž samy zákony tiskové pojmu odpovědného redaktora neurčují a tudíž k rozřešení nijak nepřispívají.

Hejno různých názorů, jež byly proneseny zejména v literatuře německého práva tiskového o podstatě odpovědného redaktorství, lze roztříditi v tyto čtyři typy základní:

1. Dle jedněch (*Schwarze*, *Loening*, *Groschuff*, *Heilborn*, *Buri*) jest odpovědným redaktorem ten, kdo na jednotlivém čísle periodického tiskopisu jako odpovědný redaktor jest pojmenován. Teprvé toto pojmenování a jedině ono činí pojmenovanou osobu odpovědným redaktorem. Zda-li pojmenovaný nějakou redakční činnost pokud se týče čísla, o něž jde, ve skutečnosti vyvinul, jest zcela nerozhodno. Rozhodno jest jedině ono pojmenování. Kdo na listě není pojmenován jako odpovědný redaktor, není jím, třeba číslo, o kteréž se jedná, byl redigoval, kdežto pojmenovaný je odpovědným redaktorem, i když ve skutečnosti neredigoval.[1])

Mínění toto do důsledku provedl jmenovitě *Loening*, jenž v pojmenování odpovědného redaktora na listě spatřuje jeho prohlášení, že číslo, o kteréž jde, neobsahuje ničeho protizákonného, že pojmenovaný za to ručí a případné následky na se bere (prohlášení garanční). Pochopitelným způsobem je *Loening* hledě k tomu nucen, obmeziti účinnost onoho pojmenování na

[1]) *Schwarze*, Reichspressrecht (1 a 2. vydání), 37 d., *Loening*, Die strafrechtliche Haftung des verantwortlichen Redakteurs, 37 d., *Groschuff* v Goltd. Archiv. f. Stfr. XXIII., 27, *Heilborn*, Reichspressrecht, 19 d., *Buri* v Zeitschrift f. d. ges. Strafrechtswissenschaft XVI., 48 d.

ten případ, že se stalo s vědomím a svolením pojmenovaného; neboť je patrno, že pojmenování stavší se bez vědomí neb dokonce proti vůli jeho naznačeného významu míti nemůže.

Avšak i potom proti tomuto názoru, jejž dosud pokládati lze za panující v theorii německého práva tiskového, zajisté s důvodem se namítá, že se příčí základním zásadám práva trestního, aby někdo bral pouhým prohlášením na se trestní odpovědnost za něco, co již dříve bylo spácháno snad od někoho zcela jiného, že mínění to odporuje také dějinnému vývoji instituce odpovědného redaktorství, vedouc důsledně k tomu, že odpovědný redaktor určován jsa teprvé pojmenováním na tiskopisu vlastně teprvé současně s vydáním každého jednotlivého čísla, tedy snad dva- i třikráte za den nově vzniká, tudíž zjevem naprosto effemerním jest, kdežto dle názoru zákonodárství tiskového odpovědné redaktorství sluší pojímati jako funkci stálou, trvalou. Že na poslez naznačeném stanovisku stojí zejména i platný tiskový zákon říše německé z r. 1874, vyplývá z jeho § 7 odst. 1. nařizujícího, že na každém čísle má býti uvedeno jméno a bydliště „des (ne: eines) verantwortlichen Redakteurs“, což ukazuje k tomu, že zákon má na mysli odp. redaktora zřízeného před tím ještě, než na listě byl pojmenován; vyplývá to ale dále zejména z odstavce 2. téhož paragrafu, jenž mluvě o pojmenování několika odp. redaktorů předpisuje, že musí býti z formy i obsahu pojmenování patrno, ve příčině které části tiskopisu každý z pojmenovaných „redakci obstarává“. Také je zřejmo, že, kdyby názor, o němž je řeč, správným byl, nebylo by nikdy lze mluviti o redaktoru nastrčeném, poněvadž právě ten, kdo na listě je pojmenován, za všech okolností by skutečným odp. redaktorem byl. Důsledně by pak bylo pojmově vyloučeno i nepravdivé pojmenování redaktora na listě, což zřejmě by odporovalo ustanovení § 18 něm. tisk. zákona, kdež právě nepravdivé pojmenování redaktora trestem se stíhá.

Tyto námitky sotva se dají vyvrátiti způsobem, jímž se o to pokouší *Loening*, kterýž znění § 7 něm. t. z. prohlašuje prostě za redakční nedopatření resp. za „omyl zákonodárce o ostatním obsahu zákona“ a dotčené ustanovení § 18 vykládá v ten smysl, že nepravdivé pojmenování tu není tehdy, byla-li pojmenována osoba v redakci nezúčastněná, nýbrž byla-li pojmenována osoba,

která nemá vzdělání a způsobilosti duševní potřebné k tomu, aby mohla na list dohlížeti, zkoumati, zdali obsah jeho se nepříčí zákonu a tudíž opravdovou odpovědnost převzíti. Tu však *Loening* patrně ignoruje, že podmínky způsobilosti ku převzetí odp. redakce jsou určeny zákonem samým (§ 8 něm. t. z.), že nějaký minimální stupeň vzdělání mezi nimi uveden není a že tudíž dotčené trestní ustanovení § 18 něm. t. z. této náležitosti se týkati nemůže.

Ostatně jest, pokud jde o právo rakouské, předepsáno nejen pojmenování odp. redaktora na listě (§ 9 odst. 3. tisk. zák.), nýbrž — na rozdíl od práva německého — také předcházející ohlášení jeho úřadům tiskovým (§ 10 č. 2). I bylo by tomu, kdo by na mínění, o němž je řeč, zásadně přistoupiti chtěl, vzhledem k našemu právu prvé vypořádati se s otázkou, jaký význam tomuto ohlášení přísluší vedle pojmenování na listě vůbec a zejména ovšem v tom případě, že toto s oním se neshoduje.

Zde budiž jen konstatováno, že názor, kterýž konstituční element odp. redaktorství spatřuje výhradně v pojmenování na listě, je jak theoreticky neudržitelný, tak i prakticky nepřijatelný, an nešvaru nastrčených redaktorů odpovědných bránu dokořán otvírá.

2. Na rozdíl od této čistě formalistické theorie klade mínění druhých (*Honigmann*, *Schmid*, *Appelius*, *Meves*) váhu na moment materiální, totiž na skutečné redigování. Dle nich je odp. redaktorem ten, kdo redakční činnost, pokud jde o jednotlivé číslo periodického tiskopisu, skutečně vyvinul. Pojmenování na tiskopise je jim momentem zcela podřízeným: kdo ve skutečnosti redigoval, má zákonnou odpovědnost redaktorskou i v tom případě, není-li na tiskopise pojmenován a naopak pojmenovaný této odpovědnosti nemá, jestliže skutečně neredigoval. Pojmenování na tiskopise má tedy nanejvýš význam pouhého mimosoudního doznání, že pojmenovaný redigoval číslo, o něž jde, kteréž doznání se arci se skutečností shodovati nemusí a tudíž vyvráceno býti může.[2])

---

[2]) *Honigmann*, Die Verantwortlichkeit des Redakteurs, 116 d., *Schmid*, Die strafrechtliche Verantwortlichkeit für Pressvergehen, 49 d., *Appelius*, Reichspressgesetz (4. vydání Schwarzovy stejnojmenné knihy) 53, *Meves*, Goltd. *Archiv* f. Stfr. XXXIX., 23.

Proti tomuto mínění namítá se — právě tak jako proti theorii pod čís. 1. uvedené — že odporuje dějinám vzniku odpovědného redaktorství i názoru platného práva spatřujícího v něm funkci stálou, kdežto dle mínění, o němž řeč, osoba odpovědného redaktora by se bez přestání měnila dle toho, jak by kdo právě činnost redakční skutečně vykonával. Dále ukazuje se na značné obtíže, jež by z přidržení se tohoto mínění vznikaly v praxi, poněvadž by uplatňování odpovědnosti redaktorské záviselo vždy na důkazu, že osoba na tiskopisu pojmenovaná skutečně také vyvinula redakční činnost, pokud jde o závadné číslo, zejména povážíme-li, že činnost tu mohlo vykonati několik osob, každá vzhledem k některé části tiskopisu.

Správnost rozbírané theorie jest však, jak za to mám, závislou na uspokojivém zodpovědění otázky, v čem že záleží redakční činnost, kterouž někdo ve skutečnosti hledě k jednotlivému číslu tiskopisu vykonati musí, aby za odp. redaktora pokládán býti mohl. Praví-li pak *Appelius* v té příčině, že „odp. redaktorem jest ten, kdo, pokud se týče určitého tiskopisu, látku ku přijetí sebranou hledě k její trestnosti prozkoumal a o jejím přijetí rozhodnul“, tu jest se ovšem tázati: Což, jestliže této činnesti vzhledem k určitému číslu per. tiskopisu nevykonala žádná z osob v redakci zúčastněných aniž kdo jiný — případ to zajisté zcela dobře možný — kdo potom je odp. redaktorem?

Tato úvaha patrně přiměla *Honigmanna* k jakémusi rozšíření definice odp. redaktora v ten smysl, že odp. redaktorem je ten, „kdo číslo, o kteréž jde, ve skutečnosti redigoval, t. j. pokud se týče článků k uveřejnění určených vykonal právo ku prozkoumání, přijetí a odmítnutí aneb kdo dle svého postavení, dle své redakční povinnosti redigovati měl.“ Tím se ale celá otázka patrně přesunuje na jiné pole. Neboť pak ihned se vtírá otázka: Kdo jest to, jenž dle svého postavení, dle své redakční povinnosti redigovati měl? Čím je toto postavení určeno? Kde je moment, z něhož tato povinnost vyplývá? A což když jeden redigovati měl, ale neredigoval, kdežto druhý redigoval, ač redigovati neměl? Kdo potom je odp. redaktorem? Ten či onen? Či jsou snad oba odpovědni in solidum? To by patrně odporovalo německému zákonu o tisku, jenž takového solidárního redaktorství nepřipouští (argum. § 7 odst. 2.).

Nám zdá se býti nepochybným, že skutečné vyvinutí činnosti redakční vzhledem k určitému číslu per. tiskopisu může sice založiti odpovědnost dle obecných zásad trestního práva, že nemůže však býti pojmovým podkladem zvláštního postavení i odpovědnosti odp. redaktora. Tyto mají, jak uvidíme, pramen svůj zcela jinde. Proto nelze ani tuto theorii přijati.

3. Dle názoru třetí skupiny spisovatelů (*Liszt*, *Baumgarten*, *Oetker*, *Wahl*) skládá se pojem odpovědného redaktora ze dvou momentů, formálného i materiálného. Podle nich je odp. redaktorem jen ten:

a) kdo na tiskopise jako odp. redaktor je pojmenován a

b) kdo zároveň redaktorem skutečně jest.[3])

Na rozdíl od theorie právě pod čís. 2. vyložené nespatřují přívrženci mínění, o němž tu řeč, podstatu materiálného momentu pod *b*) naznačeného ve vyvinutí redakční činnosti, pokud se týče jednotlivého čísla per. tiskopisu, nýbrž ve stálém poměru osoby, jako odp. redaktor pojmenované ku podniku časopiseckému. Všichni tito spisovatelé shodují se v negativním směru v tom, že odp. redaktoru nemusí právě vůdčí úkol v redakci býti přidělen, že tedy odpovědný redaktor nemusí býti šefredaktorem a naopak že šefredaktor nemusí býti odp. redaktorem pojmenován. Po stránce positivní stačilo *Lisztovi* (Lehrbuch des österr. Pressrechtes) původně aspoň pro právo rakouské, aby odp. redaktor byl vůbec účasten v redakci. Později (Das deutsche Reichspressrecht a Holtzendorffs Rechtslexikon) prohlásil za nutné, ale také za postačující, jestliže osobě na tiskopise pojmenované „byl svěřen vrchní dohled na celý postup redakčních prací v tom směru, že má zkoumati obsah

---

[3]) *Liszt*, Lehrbuch des österr. Pressrechts, 80 d., Das deutsche Reichspressrecht, 34 d. a v Holtzendorffově Rechtslexikon s. v. Redakteur, *Baumgarten* v Zeitschrift f. d. ges. Strafrechtswissenschaft V., 519, *Oetker*, Die strafrechtliche Haftung des verantwortlichen Redakteurs 9 d. a Die Verantwortlichkeit der Zeitungsredakteurs (Sonderabdruck aus den Preussischen Jahrbücheru, Bd. 76, S. 4351), *Wahl*, Die strafrechtliche Haftung des verantw. Redakteurs, s. 5.

čísla, hledě ku případnému jeho významu trestnímu.“[4])

Nelze neuznati, že posléz uvedený výklad, jejž *Liszt* dává svému postulátu, aby odp. redaktor byl skutečně redaktorem‘ obsahuje zdravé jádro, pokud totiž v odp. redaktorství vidí instituci stálou a pokud dále právní podklad této instituce spatřuje v přenesení jisté funkce a v převzaté tím povinnosti funkci tuto vykonávati, nikoliv ale ve skutečném výkonu jejím. Na druhé straně nevystihuje tato definice *Lisztova* podstaty odp. redaktorství zúplna, jsouc, jak za to mám, jednak nezcela přesně formulována jednak i příliš úzká. Neníť, jak uvidíme, jedinou povinností redaktora odpovědného, aby zkoumal obsah časopisu ve směru trestním.

Pokud se týče náležitosti pod *a*) naznačené, t. j. pojmenování na listě, shoduje se mínění *Liszta* a jeho přívrženců s theorií svrchu pod čís. 1. vyloženou. Kdežto ale tato theorie tuto náležitost pokládá za jedinou pojmovou známku odp. redaktorství a tím stírá veškeren rozdíl mezi odp. redaktorem skutečným a nastrčeným, má názor *Lisztův* vhodný korrektiv tohoto ryze formálního momentu ve svém druhém požadavku. aby pojmenovaný byl skutečným redaktorem ve smyslu právě naznačeném. Kdo tedy na listě je pojmenován jako odp. redaktor, nejsa ve skutečnosti redaktorem v onom smyslu, není dle *Liszta* redaktorem odpovědným, nemá zvláštní odpovědnosti redaktorské ve smyslu §§ 20 a 21 něm. tisk. zákona, jeho označení odp. redaktorem

[4]) K mínění *Lisztovu* připojuje se v podstatě také *Sládeček*, Tiskové právo trestní a policejní, s. 41. d., leč že mu nedostačuje ad *b*) jakási negativní kontrolní činnost ve směru trestním, nýbrž pokládá za nutno, aby jmenovaný skutečně byl redaktorem. V čem ale toto skutečné redaktorství záležeti má, zejména do jaké míry pojmenovaný redakčních prací se zúčastniti a jaké postavení v redakci zaujímati musí, to z vývodů *Sládečkových* přes jich obsáhlost jasně nevyplývá, ba zdá se nám, že si vývody ty poněkud odporují. Tak nemusí dle *Sládečka* (s. 54) odp. redaktor býti tím, čemu se v odborných kruzích říká „spiritus rector“ časopisu, přece ale (s. 77) „dává společné práci redakční celkový ráz“(!). Velmi mlhavým je také určení pojmu odp. redaktora u *Kloeppla*, Das Reichspressrecht, s. 203 d., proti němu *Bülow* v Goltd. Archiv 43, 334 d., *Liebich*, Der verantw. Redakteur, s. 34 d. a *Appelius*, Reichspressgesetz (Schwarze 4. vydání) s. 50.

na listě je nepravdivé ve smyslu § 18 téhož zákona. Ale rovněž není odp. redaktorem ani ten, kdo naznačené postavení v redakci skutečně zaujímá, na listě však jako odp. redaktor pojmenován není. Spatřujeť *Liszt* a jeho stoupenci — právě tak jako to činí theorie svrchu pod čís. 1. naznačená — v tomto pojmenování převzetí odpovědnosti t. j. prohlášení, že osoba pojmenovaná chce býti odpovědnou za povinnosti zákonem odp. redaktoru uložené.

Avšak v tomto bodě nelze nám s názorem *Lisztovým* souhlasiti, poněvadž pojmenování na listu, jak níže bude ukázáno, významu *Lisztem* jemu přikládaného nemá a ani míti nemůže.

4. Dle jiného mínění konečně je odp. redaktorem ten, kdo vlastníkem listu byl zřízen jako redaktor s tím zvláštním závazkem, aby vedl dozor na redakci ve směru trestním. Dle tohoto názoru je tedy odp. redaktor v první řadě redaktorem. Avšak ne každý, kdož podnikatelem listu je povolán ku spolučinnosti v redakci, je již také redaktorem odpovědným, nýbrž pouze ten redaktor, kterýž právě přijal naznačený zvláštní závazek v dohodě s vlastníkem listu. Zda-li na listě jako odp. redaktor je pojmenován, je nerozhodno.

Toto mínění spatřuje tedy právní důvod postavení odp. redaktora a zároveň jedinou jeho pojmovou známku ve smlouvě mezi redaktorem a vlastníkem listu učiněné, kterouž onen povinnosti odp. redaktora na se bere.

Je zásluhou *Bülowa,*[5]) že na tento důležitý moment upozornil a na něm právní pojem odp. redaktora vybudoval. Vedlať, jak za to mám, právě ta okolnost, že tento moment, totiž zřízení vlastníkem per. tiskopisu býval přehlížen, k různým oněm konstrukcím pojmu odp. redaktora, jež v praxi se objevily neupotřebitelnými.

Názor *Bülowův* dochází znenáhla uznání jak v judikatuře, tak v nejnovější době i v literatuře.[6]) On dle mého mínění jedině

---

[5]) Goltdammers Archiv f. Stfr., 40, 241 d. a 43, 339 d., pak Zeitschrift f. d. ges. Strafrechtswissenschaft, 14, 649 d.

[6]) Srv. zejména rozsudky říšského soudu něm. z 21. května 1895 Entsch. in Stfs., sv. 27 č. 91 a z 28. dubna 1903, Entsch. in Stfs. sv. 36 č. 79. V literatuře přidali se k mínění *Bülowovu* dosud, pokud mně známo, pouze

se shoduje nejen s dějinným vývojem pojmu redaktora, nýbrž i s platným právem a s potřebami praxe.

Ne zcela přesnými zdají se mně vývody *Bülowovy*, pokud se týkají otázky, do jaké míry odpovědný redaktor v pracích redakčních účastenství míti či jinými slovy pokud skutečně redaktorem býti musí. *Bülow*[7]) sám prohlašuje svůj názor v té příčině za zcela shodný s pojmovou známkou theorie *Lisztowy* svrchu pod čís. 3. *b*) uvedenou, že totiž stačí, aby redaktoru svěřen byl dohled na periodický tiskopis ve směru trestním. Pak ovšem jsme nuceni výtku nezcela přesné a příliš úzké stilisace *Lisztovi* v této příčině učiněnou i na *Bülowa* rozšířiti. Také podstata rozdílu mezi odpovědným redaktorem skutečným a nastrčeným nezdá se *Bülowem* dosti jasně vytčena.

Přesné formulování našeho mínění v naznačených právě směrech jest úkolem následujících úvah. Při tom dojdou povšimnutí také námitky proti theorii *Bülowově* z různých stran učiněné a bude zkoumána i otázka, pokud theorie tato se srovnává s pojmem odp. redaktora, jak v rakouském právu tiskovém se vyvinul, zejména sluší-li předcházející ohlášení odp. redaktora úřadu naším právem předepsané pokládati za další pojmovou známku odp. redaktorství či za moment právě tak nerozhodný, jako je dle *Bülowa* pojmenování odp. redaktora na tiskopise.

II.

Nemůže o tom býti pochybnosti, že vznik ústavu odpovědného redaktora je ve spojení s anonymitou periodického tisku a s vyplývajícími z ní obtížemi důkazními, pokud se týče otázky, kdo je pachatelem trestního činu spáchaného obsahem některého článku v tiskopise periodickém otištěného. Je pochopitelno, že tyto obtíže vystoupily do popředí teprvé po zrušení

Brenske, Wer ist verantwortlicher Redakteur? Rost. Dissert. 1900, *týž* v Gerichtssaal, sv. 60, s. 50. a *Liebich*, Der verantwortliche Redakteur und seine Haftung aus § 20, Absatz 2 der Reichspressgesetzes. I já zastával jsem ve svých universitních výkladech názor v podstatě shodný, a to před tím ještě, než jsem se s publikacemi *Bülovowými* obeznámil.

[7]) Goltdammers Archiv f. Stfr., 43, 327.

censury. Poskytovalať censura sama ovšem dostatečné záruky, že obsah tiskopisu se nepříčí trestnímu zákonu a jestliže přes to tu i tam se přihodilo, že zavedeno bylo trestní řízení pro obsah tiskopisu vydaného s dovolením censury, nevyžadovaly tyto zajisté jen výjimečné případy žádných zvláštních opatření zákonných.

Teprvé po zrušení censury objevilo se nutným vzhledem k vytčené zvláštnosti per. tisku, aby byla již jaksi předem zajištěna osoba, která by pro trestný obsah k odpovědnosti poháněna býti mohla. V té době, když tato potřeba dolehla na legislaci německých států spolkových, byl tu již po ruce vzor v tiskovém zákonodárství francouzském, totiž gérant responsable franc. tiskového zákona z 18. července 1828, kterýmž nahrazen byl éditeur responsable tiskového zákona z 9. června 1819. Zákonem z r. 1828 bylo totiž nařízeno, že associace zamýšlející vydávati noviny musí se konstituovati v některé z forem předepsaných zákonem pro společnosti obchodní a že nejde-li o společnost akciovou (société anonyme), jsou společníci povinni zvoliti ze středu svého, nejméně jednoho a nejvýše tři géranty. Šlo-li o noviny povinné ku složení jistoty, musil každý z těchto gérantů býti majetníkem aspoň jednoho neb dvou závodních podílů a nejméně čtvrtiny složené jistoty. Byla-li podnikatelem listu společnost akciová, měly úkol gérantů její správcové (administrateur). Byl-li majetníkem listu jednotlivec, měl sám povinnosti géranta a neměl-li zákonné způsobilosti k tomu, byl povinen jinou způsobilou osobu gérantem ustanoviti. Odpovědní géranti neb aspoň jeden nebo dva z nich byli dle dotčeného zákona zavázáni osobně dohlížeti na redakci a ji říditi (surveiller et diriger). Výtisk, jenž současně s vydáním každého čísla se předkládá příslušnému úřadu, musil býti aspoň jedním ze gérantů podepsán. Ten pak vztažně ti z nich, kteříž tento výtisk podepsali, byli odpovědni za jeho obsah. Tato odpovědnost byla tak přísnou, že stíhal odpovědného géranta plný trest pachatele a to i v tom případě, jestliže k trestnému obsahu čísla sám ničeho nepřičinil.

Z toho, co právě uvedeno, patrny jsou dva momenty charakterisující pojem odp. géranta francouzského tisk. zákona z r. 1828, totiž jednak požadovaná zákonem majetková účast v podniku časopiseckém, jednak ta okolnost, že odp. gérant nebyl

či aspoň nemusil býti redaktorem t. j. míti aktivní účastenství na pořizování myšlénkového obsahu per. tiskopisu.

Zákonodárství spolkových států německých ohlížejíce se po zrušení censury po osobě, kterouž by mohla předem učiniti zodpovědnou za trestný obsah per. tiskopisu, uchýlila se od naznačeného stanoviska francouzského tiskového zákona z r. 1828 potud, že na místo odpovědného géranta postavila odpovědného redaktora. Tato uchylka je nejen vnější, formální, nýbrž má i důležitý význam vnitřní, totiž ten, že tu zatlačen úplně moment majetkového zájmu na podniku časopiseckém elementem aktivní účasti na pořizování myšlénkového obsahu tiskopisu. S tím pak ovšem již lépe se snáší zásada, že byl-li obsahem per. tiskopisu spáchán trestný čin, je za to zodpovědným redaktor.

Prvním z partikulárních německých zákonů tiskových, v němž ústav odpovědného redaktora se vyskytuje, jest liberálností svou známý tiskový zákon badenský z 28. prosince 1831. Tento zákon byl sice právě pro naznačený svůj ráz brzy po svém vydání z usnesení spolkového zrušen a teprvé v r. 1848 opět obnoven, přes to ale stal se vzorem tiskových zákonů četných jiných spolkových států německých a zejména také tiskového zákonodárství rakouského. Že sám vznikl pod vlivem výše uvedeného francouzského zákona tiskového z r. 1828 a že zejména i odpovědný redaktor má svůj vzor v odpovědném gérantu, zdá se býti nepochybným. Zda-li však je také pravdou, že ústav odpovědného redaktora v badenském zákoně vzešel z nepochopení tohoto vzoru francouzského, jak tvrdí *Löning* (Die strafr. Haftung des verantw. Redakteurs, 73), to nechceme zde rozbírati. Tolik je jisto, že zákony států německých položivše při rozhodování otázky trestní odpovědnosti za obsah per. tiskopisu váhu na duševní účastenství v pořizování tohoto obsahu, přiblížily se tím o značný kus k základním zásadám obecného práva trestního. Neboť jest jasno, že dle těchto zásad jen skutečná účast ve sdělávání trestného obsahu může býti podkladem trestu trestním zákonem na spáchání deliktu určeného a nikoli snad zanedbání nějaké povinnosti dozorčí.

Ovšem mohlo by znění příslušného § 6 badenského tiskového zákona z r. 1831:

> Für jede Zeitschrift oder Zeitung ist ein badischer Staatsbürger, der das dreissigste Lebensjahr zurückgelegt hat, als verantwortlicher Redakteur zu benennen. Jedem Hefte einer Zeitschrift und jedem Blatte einer Zeitung soll der Name des verantwortlichen Redakteurs beigesetzt sein —

zůstaviti pochybnost v tom směru, zdali zákon měl vůbec na mysli, že právě jen skutečný redaktor jako odpovědný redaktor pojmenován býti má. Že nicméně jen to mohlo býti intencí zákonodárce, tomu zdají se nasvědčovati důvody historické i věcné. Po stránce historické padá zajisté na váhu, že pojem redaktora byl již dříve v době censury znám, jak skutečnému životu tak i zákonodárství.[8]) Ve směru věcném pak zdá se přímo nemyslitelno, že by cit. zákon badenský byl chtěl připustiti možnost, aby odpovědným redaktorem byl pojmenován nějaký extraneus, osoba, která není v žádném vztahu k myšlénkovému obsahu per. tiskopisu. Něco takového mohl řečený zákon tím méně zamýšleti, poněvadž upustil, jak jsme viděli, od požadavku majetkové účasti na časopiseckém podniku francouzským tisk. zákonem z r. 1828 činěného.

Poněkud určitějším ve směru naznačeném je znění pruského tiskového zákona z 12. května 1851 totiž:

> § 22. Zeitungen u. Zeitschriften, die kautionspflichtig sind, dürfen nur unter dem Namen und der Verantwortlichkeit eines bestimmten Redakteurs erscheinen ... a
>
> § 24. Jede Nummer, jedes Stück oder Heft einer kautionspflichtigen Zeitung muss ausser dem Namen und Wohnorte des Druckers und Verlegers den Namen und Wohnort des verantwortlichen Redakteurs enthalten —

zejména přihlížíme-li k následujícímu § 37, jenž upravuje odpovědnost za trestný obsah per. tiskopisu mluví již jen prostě o redaktoru („Der Redakteur eines kautionspflichtigen Blattes ....)

---

[8]) Tak na př. mluví o redaktoru již usnesení spolkové z 20. září 1819 (t. zv. spolkový zákon tiskový).

Ještě určitěji vyjadřuje se tiskový zákon saský z 18. listopadu 1848 v § 7:

> Wer eine Zeitschrift herausgeben will, muss den verantwortlichen Redakteur bei der Ortspolizeibehörde anzeigen . . .

a § 8:

> Von Zeitschriften muss jedes Stück, Heft oder Blatt den Namen des verantwortlichen Redakteurs . . . enthalten —

zvláště hledíme-li ku znění předcházejícího § 4:

> Der Redakteur einer Zeitschrift ist jedenfalls für den gesamten Inhalt derselben verantwortlich.[9])

Platný tiskový zákon říše německé ze 7. května 1874 přiklonil se ve svém § 7:

> Zeitungen und Zeitschriften, welche in monatlichen oder kürzeren, wenn auch unregelmässigen Fristen erscheinen (periodische Druckschriften im Sinne dieses Gesetzes), müssen ausserdem auf jeder Nummer, jedem Stücke oder Hefte den Namen und Wohnort des verantwortlichen Redakteurs enthalten —

jak patrno v podstatě ku znění citovaného svrchu § 24 pruského tisk. zákona z r. 1851. (Povinného ohlašování zamýšleného vydávání per. tiskopisu říšský zákon tiskový nepřijal.)

Pokud se týče práva rakouského obsahoval provisorní tiskový zákon z 31. března 1848 v § 5. následující ustanovení:

> Für jede in diesen Staaten erscheinende Zeitung oder periodische Schrift ist der Behörde ein verantwortlicher Redakteur anzuzeigen, welcher österreichischer Staatsbürger, im Inlande wohnhaft und wenigstens 24 Jahre alt sein muss und vor Herausgabe der Schrift, wenn dieselbe nicht mehr als dreimal in der Woche erscheint, für Kosten, Entschädigung und Geldstrafen eine Kaution im Betrage von 1000 fl., wenn sie öfter erscheint, im Betrage von 2000 fl. Konv.-Münze zu stellen hat. Diese Kaution ist

---

[9]) Uvedené partikulární německé zákony tiskové citovány dle *Bülowa* v Goltd. Archiv f. Stfr., 40, 253 d.

> in Provinzial-Hauptstädten bei der Landesstelle, in Kreisstädten bei dem Kreisamte oder der Delegation zu leisten, bei welchen Behörden auch die oben hinsichtlich des Redakteurs geforderte Ausweisung zu geschehen hat.

V následujících § 9 (povinné výtisky) a § 12 (tiskopisy obsahu vědeckého, uměleckého neb technického) mluví se o „der verantw. Redakteur", podobně v § 30:

> Für den Inhalt der Zeitungen und Zeitschriften haftet jedenfalls der verantwortliche Redakteur.

Jinak v § 10:

> In Betreff der Zeitungen und periodischen Schriften soll die Behörde nach Vernehmung der beteiligten Redaktoren mit Rücksicht auf die Ankunft und den Abgang der Posten eine Stunde festsetzen, in welcher die in § 9 angeordnete Hinterlegung zu geschehen hat. Findet darüber zwischen der Behörde und den Redaktoren eine Vereinbarung nicht statt, so erfolgt die Festsetzung in den Provinzial-Hauptstädten durch die Landesstelle, in anderen Städten durch das Kreisamt.

Jak vyplývá z cit. § 5, přibližuje se odp. redaktor provisorního tisk. zákona z 31. března 1848 poněkud odp. gérantu francouzského tiskového zákona z r. 1828, totiž potud, že se mu ukládá také povinnost ku složení jistoty, čímž na podniku novinářském částečně i majetkově účastným se činí. Ovšem je toto ustanovení zmírněno následujícím § 6 dovolujícím, aby jistota nejen v hotovosti neb hypothekou, nýbrž i rukojemstvím poskytnuta byla.

Prozatímní řád tiskový daný nařízením ministerské rady ze dne 18. května 1848 č. 1150 s. z. s. stanovil v § 5:

> Auch um eine periodische Druckschrift herauszugeben, bedarf es keiner Erlaubnis einer Obrigkeit, sondern es genügt, dass vor Herausgabe der Zeitung oder periodischen Schrift der Behörde ein verantwortlicher Redakteur angezeigt werde...
>
> Der Redakteur ist schuldig seinen Namen jedem einzelnen Blatte oder Hefte beizusetzen.

V § 20 vzpomenutého prov. nařízení (odpovědnost za „trestný" tiskopis) mluví se o „der verantwortliche Redakteur", v § 7 (povinné uveřejnění obžaloby a rozsudku) o „der Redakteur", v § 6 (tisková oprava) dokonce o redakci („gegen den Willen der Redaktion").

Důslednějším v názvosloví než oba uvedené tiskové řády z r. 1848, jež ve chvatu vyvolaném tehdejšími bouřlivými ději politickými vypracovány byvše v život snad vůbec ani nevstoupily, jest tiskový zákon, daný cís. patentem z 13. března 1849 č. 161 ř. z., jenž mluví veskrze o odpovědném redaktoru, tak zejména v § 4 předpisujícím, že každý list (číslo) neb sešit per. tiskopisů musí obsahovati kromě jiných údajů také „den Namen des verantwortlichen Redakteurs" a v § 6, kterýž mezi náležitostmi předběžného ohlášení zámýšleného vydávání per. tiskopisu uvádí ad *b*):

> den Namen und Wohnort eines mit den gesetzlichen Eigenschaften versehenen verantwortlichen Redakteurs und wenn mehrere verantwortliche Redakteure auf dem Blatte genannt werden sollen, den Namen und Wohnort aller.

Podobně mluví § 8 (náležitosti odp. redaktora) a § 43 (odpovědnost za obsah) o „jeder verantwortliche Redakteur".

Zajímavým jest pro naši otázku znění tiskového zákona z 27. května 1852 č. 122 ř. z., kterýž stoje, jak známo, ve znamení reakce znamená sice ve směru politickém značný krok zpětný, z hlediska právního však přimyká se ke stavu censury dob předbřeznových tvoře věcně nejbližší jí článek řetězce vývojového předcházejícími událostmi politickými na krátko přervaného. Zůstav pak po celých deset roků v platnosti činí tento zákon přechod k tiskovému právu nyní platnému.

Pokud naší otázky se týče ustanovuje § 2 vzpomenutého zákona, že každé číslo neb sešit per. tiskopisu má kromě jiných náležitostí obsahovati též jméno redaktora neb redaktorů (den Namen des oder der Redakteure). V § 3 jest předepsáno, že povinné exempláře per. tiskopisu, kteréž nejpozději hodinu před vydáním neb rozesláním příslušným tiskovým úřadům předkládati sluší, mají býti opatřeny podpisem odpověd-

ného redaktora (des verantwortlichen Redakteurs). Dle § 10 má žádost za koncessi obsahovati kromě jiných náležitostí:

3. den Namen und den Wohnort eines mit den gesetzlichen Erfordernissen versehenen Redakteurs, und wenn mehrere Redakteure auf dem Blatte genannt werden sollen, den Namen und Wohnort aller;

4. die Nachweisung über die gesetzlichen Eigenschaften jedes auf dem Blatte zu nennenden Redakteurs zur Führung der Redaktion.

§ 12 stanoví náležitosti, jež míti musí každý redaktor (jeder Redakteur) per. tiskopisu a § 34 jednající o tiskové nedbalosti mluví o „jeder auf dem Blatte genannte Redakteur".

Z uvedenéhe je patrno, že tiskový zákon z r. 1852 — na rozdíl od svého předchůdce tiskového zákona z r. 1849 — nemluví s jedinou výminkou § 3 o odpovědném redaktoru, nýbrž prostě o redaktoru, což tím více do očí bije, ano znění § 2 a § 10 č. 3 tisk. zákona z r. 1852 s doslovem § 4 a § 6 *b*) tisk. zákona z r. 1849 jinak téměř slovně souhlasí, tak že s důvodem lze souditi, že epitheton „odpovědný" tu úmyslně bylo vynecháno a že se to stalo k tomu konci, aby bylo zřejmo, že dle intence zákonodárce jen skutečný redaktor na listě jako odpovědný pojmenován, že tedy jen ten, kdo ve skutečnosti redaktorem listu jest, odpovědným redaktorem býti může.

Podotčeno budiž, že také § 10 platného trestního zákona z 27. května 1852, jenž současně se vzpomenutým tiskovým zákonem byl vydán, určuje, kdy počíná trestnost zločinu obsahem tiskopisu spáchaného pro osoby zúčastněné, pouze o redaktoru (tedy nikoli o odpovědném redaktoru) mluví.

Platný tiskový zákon ze 17. prosince 1862 č. 6 ř. z. r. 1863 vrací se v bodě, o němž tu řeč, v podstatě k nomenklatuře tisk. zákona z 13. března 1849, mluvě zásadně o redaktoru odpovědném, tak zejména hned v § 9 odst. 3:

Jedes Blatt (Nummer) oder Heft einer periodischen Druckschrift hat überdiess auch den Namen wenigstens eines verantwortlichen Redakteurs zu enthalten.

Podobně má dle § 10 ohlášení zamýšleného vydávání per. tiskopisu obsahovati kromě jiných údajů jméno a bydliště odpovědného redaktora (eines verantwortlichen Redakteurs).

Tohoto názvosloví přidržuje se také vládní osnova tiskového zákona z r. 1902 až na to, že odpovědnost odp. redaktora, jenž na tiskopise pojmenován býti má, přesněji určuje slovy: eines für den Inhalt der Druckschrift verantwortlichen Redakteurs (§ 8 od. 1).

Ostatně mluví jak platný tiskový zákon tak i osnova veskrze o odpovědném redaktoru. Jedinou výminku v té příčině činí § 32 platného tisk. zákona z r. 1862 jednající o tiskové nedbalosti, kterýž dosti podivným způsobem prostě o redaktoru (bez přívěsku „odpovědný") zmínku činí. Ačkoli toto znění přešlo i do článku III. č. 1 tiskové novelly z 15. října 1868 č. 142 ř. z., kterouž vzpomenutý § 32 tisk. zákona z r. 1862 byl zrušen, jest, tuším, nepochybno, že slovo „redaktor" tu nemůže míti jiného významu, než termin „odpovědný redaktor"; což patrno již z toho, že jak § 32 tisk. z. tak i čl. III. č. 1 novelly odpovědnost redaktora upravují, tudíž pochopitelným způsobem právě jen redaktora odpovědného na mysli míti mohly. Jde tu tedy patrně jen o nepřesnost zákonné terminologie.

Ostatně lze v tomto ojedinělém, zajisté spíše bezděčném, než vědomém a úmyslném opominutí epitheta „odpovědný" spatřovati patrný dozvuk původního názoru, že odp. redaktorem může býti jen redaktor skutečný, tedy právě ten, kdo látku pro list sbírá, třídí, vybírá, do tisku dává a takto obsah listu určuje, názoru, který, jak jsme viděli, zvláště zřejmě se obráží v názvosloví tisk. zákona z r. 1852.

III.

Než může-li jen skutečný redaktor jako redaktor odpovědný býti pojmenován, jak zdá se problém pojmu odpovědného redaktora snadno řešitelným. Nebylo by snad potřebí nic jiného než výslovného ustanovení zákonného, že odpovědným redaktorem jen skutečný redaktor označen býti může a že jím také označen býti musí.

To by ale patrně předpokládalo, že každý per. tiskopis jen jediného redaktora má, tedy, jak viděti, stav dosti primitivní, kterýž snad u nepatrných venkovských novin neb odborných časopisů v delších lhůtách vycházejících shledati lze.

Naproti tomu každý poněkud větší novinářský podnik, zejména politické denníky, o něž tiskový zákon přirozeným způsobem nejvíce se zajímá, nezbytně předpokládají redakční součinnost většího počtu osob.

I vzniká ovšem otázka, zda-li snad v takovém případě všichni členové redakce jako odpovědní redaktoři pojmenováni býti mohou či dokonce pojmenováni býti musí, a ne-li, který z nich jako redaktor odpovědný označen býti může nebo má, po případě mohla-li by to býti osoba mimo redakci stojící.

V té příčině sluší především zkoumati, jak se k této otázce plurality redaktorů staví jednotlivá tisková zákonodárství.

Svrchu vzpomenutý tiskový zákon francouzský z 18. července 1828 připouštěl výslovně, aby více než jeden, ale ne více než tři odpovědní géranti byli zřízeni. Naproti tomu platný francouzský zákon tiskový z 29. července 1881 mluví ve čl. 6. pouze o jediném gérantu.:

Tout journal ou écrit periodique aura un gérant.

Plurality gérantů tento zákon výslovně nepřipouští, ale také jí výslovně nevylučuje. Z toho sluší souditi, že i dle platného práva francouzského je přípustno, aby více než jeden odp. gérant zřízen byl a že jich počet není nijak obmezen.[10])

Platný tiskový zákon říše německé z r. 1874 prohlašuje v § 7 od. 2. pojmenování několika odp. redaktorů za přípustno jen pod tou podmínkou, je-li z formy a obsahu pojmenování s určitostí patrno, ve příčině které části tiskopisu každá z pojmenovaných osob redakci obstarává.

Dle toho je podle německého práva tiskového vyloučeno, aby několik osob odpovědnou redakci in solidum zastávalo[11])

---

[10]) Srv. *Poittevin*, Traité de la presse, Paris, 1902, I., 76.

[11]) Srv. *Berner*, Lehrbuch des deutschen Pressrechtes, 212, *Kloeppel*, Reichspressrecht, 216, *Appelius* (Schwarze 4. vyd.), Reichspressgesetz, 58. O motivech nepřipuštění odpovědného redaktorství solidárního srv. *Kah*, Reichspressgesetz, 62, a *Sládeček*, Tiskové právo, 67. Nejzávažnější pře-

Naproti tomu právo rakouské odpovědné redaktorství solidární důsledně připouští. Tak již tiskový zákon z 27. května 1852, jehož příslušné ustanovení již svrchu citováno bylo. Podobně platný tiskový zákon z r. 1862 v § 9 od. 3:

> Jedes Blatt (Nummer) oder Heft einer periodischen Druckschrift hat der Namen wenigstens eines verantwortlichen Redakteurs zu enthalten.

a v § 10 č. 2, dle něhož ohlášení zamýšleného vydávání per. tiskopisu má obsahovati:

> Den Namen und Wohnort eines verantwortlichen Redakteurs und wenn deren mehrere auf dem Blatte genannt werden sollen, die Namen und Wohnorte aller . . .

Slušiť z toho, že zákon o nějakém dělení odpovědnosti se nezmiňuje, souditi, že všechny pojmenované osoby nedílně t. j. každá z nich za celý tiskopis odpovědnost nesou. Vedle toho nevylučuje však právo naše ani odpovědného redaktorství pro diviso t. j. v ten způsob, že každý z pojmenovaných zastává odpovědné redaktorství jen pokud se týče části tiskopisu, ač jsou-li tyto části přesným způsobem (na př. odpolední číslo, hospodářská příloha, část insertní, feuilleton a p.) určeny. Určení pouhým naznačením obsahu článků, zpráv a t. d. by nedostačovalo.[12])

Od platného práva našeho zdá se uchylovati se poněkud v naší otázce vládní osnova obsahujíc v § 8 od. 2 (§ 7 od. 2 návrhů výborových) následovní ustanovení:

> Es ist zulässig für einzelne bestimmt zu bezeichnende Teile einer periodischen Druckschrift besondere, für den Inhalt dieser Teile verantwortliche Redakteure zu bestellen, in velchem Falle deren Namen auf der Druckschrift angegeben werden müssen. Ein solcher Redakteur hat für den

---

kážkou solidárního odp. redaktorství v právu německém je dle mého mínění domněnka pachatelství sloužící za základ zvláštní odpovědnosti odp. redaktora dle § 20. odst. 2. něm. tisk. zákona. Neboť aby tato domněnka platila současně proti několika osobám tam, kde pachatelem je z pravidla jen jediná z nich, to bylo by i dle názoru něm. theorie a praxe zajisté poněkud odvážným. Naše právo, bohudík, podobné domněnky nezná.

[12]) Srv. *Lienbacher*, Pressrecht II. 74 a *Liszt*, Österr. Pressrecht, 84.

Inhalt des von ihm geleiteten Teiles der periodischen Druckschrift jene Verantwortung zu tragen, welche nach diesem Gesetze dem verantwortlichen Redakteur auferlegt ist.

Vzhledem k tomuto znění mohlo by býti pochybno, nezamýšlela-li snad osnova po příkladu zákonodárství německého odpovědné redaktorství pro indiviso vyloučiti. Než kdyby to byla zamýšlela, byla by to, tuším, projevila zřetelněji, aspoň tak, jako německý zákon („ist nur dann zulässig"), zejména an tím dosavadní v praxi uznaný stav právní má doznati změny. Ostatně může býti se stanoviska tiskových úřadů jen vítáno, bere-li více než jedna osoba na se odpovědnost za povinnosti zákonem odpovědnému redaktoru uložené.

Není tu nezajímavo srovnání s ustanovením čl. 274 osnovy švýcarského zákona trestního z r. 1903:

Auf Zeitungen und Zeitschriften ist der Name des Redaktors anzugeben.

Redigiert ein Redaktor nur einen Teil der Zeitung oder Zeitschrift, so ist er als Redaktor dieses Teils der Zeitung oder Zeitschrift zu bezeichnen.

Toto ustanovení zamlouvající se svou průzračnou prostotou — jako snad celá osnova švýcarská — vychází patrně z předpokladu, že buď vede celou redakci jediná osoba neb je-li v redakci zúčastněno osob několik, že redakční práce mezi ně podle přesně určených částí per. tiskopisu jsou rozděleny. Tato osoba vztažně tyto osoby pak mají prostě na tiskopise býti uvedeny.

Avšak každému jen poněkud zasvěcenému známo, jak spletité jsou často vzájemné vztahy jednotlivých osob v redakci zaměstnaných, jak sféry jich působnosti mnohdy jen zcela povšechně dle obsahu látky naznačeny bývají, jak úkoly jejich nezřídka se křížují a do sebe na vzájem zasahují, jak často třeba, aby jeden okamžitě zasáhl za druhého a jak za takového stavu věcí krušno v tomto mravenčím roji i reji činnost jednotlivcův lupou trestní odpovědnosti odlišovati.

Osnova švýcarského zákona trestního vychází ze zásady, že pojmenování redaktora ať jednoho ať několika se má shodovati se skutečným stavem věcí. Je-li ale tento stav věcí takový, že redaktorů je více, aniž by každému z nich určitý díl per. tisko-

pisu byl přidělen, pro tento případ neobsahuje vzpomenutá osnova ustanovení žádného. Zejména jest pochybno, zdali v tomto případě všichni jako redaktoři uvedeni býti musí či je-li dovoleno, jen jednoho neb některého z nich uvésti a který či kteří z nich to býti mohou či musí.

Jde o otázku, co činnost odp. redaktora ve vícečlenné redakci oproti činnosti spoluredaktorů charakterisuje a právní podklad jeho odpovědnosti tvoří.

Avšak ani platné právo rakouské a německé neobsahuje ničeho, co by ve vzpomenutém směru jakousi rukovětí býti mohlo. Neboť z toho, že zákon připouští odpovědné redaktorství několika osob pouze pro diviso (právo německé) či také pro indiviso (právo rakouské), nelze patrně ještě ničeho dedukovati, co by dávalo odpověď k naznačenému námětu.

Nezbývá tudíž než, aby odpověď tuto dala theorie sama. Jejím úkolem je zkoumati, jakým způsobem onen prvotný pojem odp. redaktora jako redaktora skutečného, jak si jej zákonodárce představuje či aspoň původně představoval, vlivem rozvoje žurnalistiky byl modifikován, pokud tato modifikace je přijatelnou se zřetelem na praktickou potřebu dostatečné ochrany právní a v čem sluší pak vlastně spatřovati konstituční elementy a pojmové známky odp. redaktorství, hledíme-li k tomu, že tu z pojmu původně skutečnému životu náležitého se utvořil pojem právní.

IV.

Zcela přirozeným jeví se býti, jestliže chtějíce určiti pojem redaktora odpovědného vycházíme od pojmu redaktora vůbec: přirozeným jak dle zásad logiky tak i vzhledem k předeslaným vývodům s hlediska právně-historického.

Pojem redaktora jest nepochybně pojmem faktickým. Nebylť utvořen teprve právem; jej stvořil, jak *Liszt* správně dí, život sám. In abstracto lze sobě ovšem představiti časopis bez redaktora, na příklad v ten způsob, že by příspěvky od jednotlivých spolupracovníků docházející dávaly se do tisku beze změny v tom pořádku, jak právě dojdou, pokud snad předem určený objem tiskopisu toho dopouští. V takovém případě ten,

kdo by docházející příspěvky přijímal a dle toho do tisku dával, nevykonával by tím patrně nějaké činnosti redaktorské, nýbrž spíše úkol jakéhosi metteura en pages.

Než to byl by stav čiré žurnalistické anarchie. Časopis takto vedený postrádal by jednotného řízení, jež je zajisté přední podmínkou zdaru podniku na spolupůsobení většího počtu osob odkázaného. Již přirozená povaha a zařízení nynějších podniků časopiseckých a novinářských vzhledem k zásadě dělby práce toho vyžadují, aby tu byla osoba, kteréž by připadal úkol, by látku pro periodický tiskopis sbírala, zkoumala a vybírala, tedy obsah jednotlivých čísel určovala a pořádala, dle okolností (ač nikoli nutně) také plody vlastní práce duševní přičiňujíc. A to je právě úkol připadající redaktoru.

Redaktora zřizuje, jak přirozeno, ten, kdo založil neb od jiného převzal podnik časopisecký, o nějž právě jde, tedy osoba, kteréž přísluší vůbec právo činiti disposice podniku se týkající, ať již osobu tu jmenujeme vydavatelem, majetníkem či vlastníkem listu. Táž osoba může nepochybně, ač je-li to ovšem osoba fysická, i sama býti redaktorem neb aspoň spoluredaktorem; může ale také činnost redaktorskou výhradně na jinou osobu neb na několik jiných osob přenésti, sama veškeré činnosti redakční se zříkajíc.

Jak z toho patrno, spočívá — nehledíme-li ku případu, kde podnikatel listu sám redakci jeho převezme — právní podklad postavení redaktora v jeho smlouvě či lépe v jeho dohodě s podnikatelem listu, kterouž právě úkol redaktora naň se přenáší.

Je-li pojem redaktora vůbec pojmem faktickým, je pojem redaktora odpovědného již pojmem právním. Vyplynulť z potřeby života právního, z nezbytnosti náležité právní ochrany. Zákon sám nařizuje, aby odpovědný redaktor byl pojmenován, a to buď již předem úřadu ohlášen, aneb aspoň na každém čísle per. tiskopisu uveden. Povinnost pojmenování odp. redaktora padá přirozeným způsobem na toho, kdo povolán je k ustanovení redaktora vůbec, tedy na podnikatele (vydavatele, vlastníka) listu.

Toto pojmenování nemůže se ovšem státi bez souhlasu osoby pojmenované, bez dohody s ní; jinými slovy: má-li kdo

jako odp. redaktor býti pojmenován, musí býti prvé odpovědným redaktorem zřízen. A právě v tomto zřízení, v této dohodě mezi podnikatelem listu a osobou druhou, kteráž tím odpovědné redaktorství na se bere, sluší — právě tak jakož jsme to shledali u redaktorství vůbec — spatřovati konstitutivní moment redaktorství odpovědného.

Odpovědným redaktorem může tedy pojmenován býti jen ten, koho byl prvé podnikatel listu odpovědným redaktorem zřídil, t. j. s kým podnikatel se dohodl o tom, že mu odpovědné redaktorství náležeti má.

Ovšem může tato dohoda státi se i mlčky tím způsobem, že kdosi věda o tom a neodporuje jako odpovědný redaktor (úřadu neb na listě) pojmenován byl.

Rovněž jest nepochybno, že — jako redaktorství — také redaktorství odpovědné může převzíti podnikatel listu (vydavatel, vlastník) sám. V tomto případě sluší konstitutivní element odp. redaktorství spatřovati v podstatě důsledně v rozhodnutí podnikatele listu, kterýmž sám v odp. redakci se uvázal. Ovšem ale toto rozhodnutí dochází právního významu teprvé tím, že na venek se manifestovalo způsobem nepochybným, zejména tím, že podnikatel listu sám sebe odp. redaktorem (úřadu neb na listu) pojmenoval.

Rozhodně ale není odp. redaktorem ten, kdo byl úřadu neb na listě jako odp. redaktor pojmenován bez svého souhlasu, výslovně neb aspoň mlčky projeveného neboli dokonce přes výslovný odpor svůj. Takovéto pojmenování bylo by patrně nepravdivým. To však jest právě zřejmým důkazem, že zřízení odp. redaktora ve smyslu výše naznačeném je konstitutivním momentem této funkce.

Připustiti sluší, že tisková zákonodárství jen výminečně o tomto konstitutivním elementu t. j. o zřízení odp. redaktora se zmiňují, spokojujíce se namnoze předpisem, že odp. redaktor má býti tiskovému úřadu neb na listě pojmenován. Avšak nesprávno jest, jak tu a tam se děje, z toho souditi, že zřízení odp. redaktora nepřísluší význam konstitutivního elementu, a že snad na jeho místo v naznačeném směru nastupuje právě toto pojmenování. Naopak příčinu vzpomenutého zjevu sluší spatřovati v tom, že pochopitelným způsobem je předpokladem pojmenování

odp. redaktora, aby prvé byl zřízen a že to zákonodárci tak přirozeným býti se zdálo, že pokládal za zbytečno to zvláště vytýkati. Případnou illustrací správností tohoto názoru je rak. vládní osnova tisk. zákona z r. 1902, kteráž předpisujíc pojmenování odp. redaktora na listě (§ 8 od. 1) a jeho předběžné ohlášení úřadu (§ 9 č. 2) o jeho zřízení se nezmiňuje, pojednávajíc pak o případu mnohosti odp. redaktorů (§ 8 odst. 2) pojednou — patrně více instinktivně — o zřízení (bestellen) několika odp. redaktorů mluví. Z toho patrno, že osnova i v tom případě, kde pouze jediný odp. redaktor pojmenován byl, jeho předcházející zřízení předpokládá.

Než v čem záleží vlastně funkce odp. redaktora, jaký je obor působnosti jeho dle představy zákonodárcovy?

To patrno zajisté nejlépe z povinností, které zákon odp. redaktoru ukládá. Povinnosti ty jsou různé.

Přední (ne však jedinou) jeho povinností jest, aby pečoval o to, by do obsahu per. tiskopisu, jehož odp. redaktorem jest, se nevloudilo nic, co by se příčilo trestnímu zákonu. To zajisté jest nejdůležitějším úkolem jeho, úkolem v očích zákonodárce tak závažným, že nechybíme, jestliže v této funkci spatřujeme hlavní účel celé této instituce.

Někteří (jako *Löning*) jdou tak daleko, že navazujíce na dobu censury vidí v odp. redaktoru jakéhosi dobrovolného censora, kterýž odstraněného censora státního nahraditi má. V té příčině nelze však, jak za to mám, přehlednouti ten závažný rozdíl obou naznačených institucí, že povinnost státního censora ku kontrole obsahu per. tiskopisu plynula z jeho služebného postavení jako orgánu státního a že tudíž její zanedbání podléhalo týmž následkům, jako zanedbání služebních povinností vůbec, tedy zásadně jen trestům disciplinárním. Naproti tomu kontrolní povinnost odp. redaktora má za podklad jeho postavení v podniku soukromém, jsouc stanovena zákonem obecným a zajištěna sankcí trestu kriminálního.

Jest dojista s podivem, že řečená povinnost odp. redaktora, aby zkoumal obsah per. tiskopisu po stránce trestní, přes to, že tisková zákonodárství na ni tak velikou váhu kladou, nebývá

zpravidla ani v tiskových zákonech aniž kde jinde verbis expressis vyjádřena, nýbrž že teprvé z jiných ustanovení tiskových zákonů dedukována býti musí.

Že ona povinnost odp. redaktora nevyplývá z odpovědnosti jeho za obsah per. tiskopisu dle všeobecných zásad trestního zákona, jest na bíledni. Vždyť dle těchto zásad může k odpovědnosti za obsah per. tiskopisu poháněn býti i kdokoli jiný, kdežto naznačená povinnost odp. redaktora je povinností zvláštní právě jen na něho padající.

Tuto kontrolní povinnost lze odvozovati jedině ze zákonných ustanovení o tiskové nedbalosti, ovšem způsobem ne valně uspokojujícím. Neboť ustanovuje-li na př. naše platné právo ve čl. III. zákona z 15. října 1868 č. 14. ř. z., že odp. redaktor jest „odpověden za zanedbání oné pozornosti, kteréž kdyby byl dle povinnosti užil, nebylo by došlo ku přijetí (Aufnahme) trestného obsahu tiskopisu", pak je zřejmo, že toto ustanovení řečenou povinnost odp. redaktora ku zkoumání obsahu tiskopisu po stránce trestní sice předpokládá a ji tudíž implicite ukládá, že ale míra této povinnosti v zákoně nijak není určena. Totéž platí nepochybně o § 21. německého tisk. zákona, dle něhož, zakládá-li obsah tiskopisu skutkovou povahu trestního činu, má odp. redaktor býti potrestán pro nedbalost, „neprokáže-li, že užil povinné péče neb neprokáže-li okolnosti, které učinily nemožným, aby jí bylo užito". Nejinak má se věc, pokud jde o ustanovení naší osnovy, stihající trestem pro tiskovou nedbalost odp. redaktora, „kterýž opominutím opatrnosti jemu náležité umožnil, že byl zhotoven, uveřejněn neb rozšířen tiskopis, jehož obsah zakládá skutkovou povahu zločinu neb přečinu."

Z té pouhé skutečnosti, že vyšel tiskopis s trestným obsahem, nelze ještě — jak v praxi někdy se děje — beze všeho souditi, že odp. redaktor naznačenou povinnost svou zanedbal. To znamenalo by činiti jej odpovědným i za výsledek náhodný, kdežto trest dle základní zásady právní předpokládá vinu, tedy nejméně nedbalost, kteráž zásada plně platí ovšem také, pokud jde o zákonná ustanovení vztahující se na tak řečenou nedbalost tiskovou.

Také by nebylo správno, jak rovněž tu i tam se stává, odp. redaktoru beze všeho imputovati povinnost, aby přečetl celý rukopisný materiál pro každé číslo určený od první do poslední písmeny před jeho vytištěním a dokonce snad ještě jednou celý tiskopis po vytištění, aby se přesvědčil, zda-li snad se nedostalo do tiskopisu bez jeho „imprimatur“ něco, co by zakládalo čin trestný. To přesahovalo by u větších denníků i fysickou možnost.

Odp. redaktor nemá zajisté, pokud se týče zkoumání obsahu per. tiskopisu ve směru trestním, jiných povinností, než aby učinil vše, co žádati lze od svědomitého odp. redaktora dle pravidelného běhu redakčních záležitostí vzhledem k ustáleným v časopisectvu zvyklostem vůbec i také vzhledem ku zvláštním poměrům listu, o kterýž jde, pokud z mezí normálných nevybočují. Dostál-li odp. redaktor těmto povinnostem, nelze jej poháněti k zodpovědnosti pro tiskovou nedbalost, třeba by se do některého čísla per. tiskopisu bylo dostalo něco trestného.

(Dle těchto zásad slušelo by zajisté posuzovati i případ, že by v některém otištěném inserátu se objevil trestný obsah. Tu byl by zajisté odp. redaktor exkulpován, prokázal-li by, že zřízenec přijímáním inserátů pověřený, o jehož spolehlivosti pochybovati neměl příčiny, měl přikázáno, v pochybných případech toho druhu si vyžádati jeho rozhodnutí.)

Než kromě naznačené povinnosti ku zkoumání obsahu per. tiskopisu ve směru trestním bývají odp. redaktoru zákony tiskovými ještě jiné úkoly uloženy. Zejména bývá naň vznesena povinnost, aby pečoval o náležité uveřejnění tiskových oprav a úředních výnosů per. tiskopisu k povinnému uveřejnění zaslaných (§ 19—22 rak., §§ 10 a 11 něm. tisk. zákona). Je-li však odp. redaktor zodpověden za náležité uveřejnění těchto enunciací, je nepochybně povolán i k tomu, aby je k tomuto konci přijímal. Z toho plyne, že nesprávný jest — a to i dle německého tisk. zákona neznajícího předběžného pojmenování odp. redaktora úřadu — názor některých, dle něhož odp. redaktor teprvé v době vydání každého jednotlivého čísla a právě jen pro toto číslo svým pojmenováním na něm bývá zřízen, nýbrž že jest potřebí, aby odp. redaktor tu byl i po celou dobu mezi vy-

dáním jednotlivých čísel. To pak ukazuje právě na to, že zákon si představuje odp. redaktorství jako funkci trvalou předpokládaje zřízení odp. redaktora jako stálého zřízence podniku časopiseckého.

Další důsledky z uvedeného výpočtu povinností odp. redaktora vzhledem k naší otázce budou na svém místě ještě vyvozeny.

V.

Sluší-li, jak jsme se snažili dokázati, konstitutivní element odp. redaktorství spatřovati ve zřízení odp. redaktora, tož z toho ještě by nijak nevyplývalo, že by nemohla vedle toho ještě jiná skutečnost míti vlastnost takového konstitutivního momentu, jinými slovy že by nemohlo záviseti na splnění ještě další náležitosti, zdali kdo jest odp. redaktorem ve smyslu zákona.

Takovou náležitostí mohlo by býti zejména předběžné ohlášení odp. redaktora tiskovému úřadu a pojmenování jeho na tiskopise.

Snad všecka tisková zákonodárství znající instituci odp. redaktorů předpisují, aby jméno odp. redaktora uvedeno bylo na každém jednotlivém čísle per. tiskopisu. Kromě toho pak nařízeno tu a tam — tak zejména ve druhdy platném würtemberském tisk. zákoně z 30. ledna 1817 resp. nařízení z 24. prosince 1864, v bývalém saském tisk. zákoně z 18. listopadu 1848 a v platném právu rakouském (podobně i ve francouzském tisk. zákoně z 29. července 1881, pokud se týče odpovědného géranta) — aby jméno odp. redaktora bylo ohlášeno příslušnému úřadu tiskovému již předem současně s předepsaným oznámením o zamýšleném vydávání per. tiskopisu.

Že pojmenování odp. redaktora na tiskopise samo o sobě t. j. abstrahujeme-li od jeho zřízení, nemůže míti význam konstitutivního elementu přikládaný jemu theorií *Schwarze* a spol. pod č. I. 1 vyloženou, o tom bylo promluveno již svrchu při probírání tohoto učení. Avšak naznačenému momentu nelze přikládati kvalitu konstitutivního elementu ani vedle zřízení odp. redaktora, jakž tvrdí *Liszt* a jeho přívrženci (viz svrchu pod

čís. I. 3.). To plyne zajisté již z praktických důsledků, ke kterým toto učení vede. Vždyť kdyby zákonná kvalita odp. redaktora závislou byla kromě na jeho zřízení také na jeho pojmenování na každém čísle tiskopisu, mělo by důsledně úmyslné neuvedení jména odp. redaktora na některém čísle neb úmyslné pojmenování osoby jiné, snad osoby ani neexistující, za následek, že osoba, kteráž odp. redaktorství ve skutečnosti převzala, by odp. redaktorem ve smyslu zákona nebyla, že by tudíž neměla ani zákonných povinností odp. redaktora a z té příčiny by ani pro jich nedodržení k odpovědnosti poháněna býti nemohla. Než tyto právní účinky nastaly by nevyhnutelně i v tom případě, jestliže nedopatřením na tiskopise jiné jméno bylo uvedeno. Mohl by tudíž tiskař, tedy snad i poslední sazečský učeň obratem ruky zřízeného odp. redaktora zbaviti této jeho zákonné kvality a tudíž i jeho zákonných povinností, zejména zvláštní jeho odpovědnosti, třeba tato odpovědnost v daném případě plně byla odůvodněna (na př. zřízený odp. redaktor úmyslně opominul tiskovou opravu dáti do tisku neb přestoupil zákaz glossování oprav úředních a p.).

Zákonný předpis pojmenování odp. redaktora na listě nemůže tudíž míti než význam pouhého předpisu pořádkového, právě tak jako nařízené pojmenování ostatních osob při vydávání per. tiskopisu zúčastněných (na př. tiskaře, vydavatele, nakladatele) a jako někdejší předpis některých tiskových zákonodárství, dle něhož odp. redaktor na každém povinném exempláři tiskovému úřadu předkládaném měl býti podepsán, jakž to bylo předepsáno na př. v tisk. zákoně badenském z 28. prosince 1831 a u nás ještě v § 3 tisk. zákona z 27. května 1852, pak ve čl. 10 tisk. zákona francouzského z 29. července 1881, pokud se týče odpovědného géranta.

Předepsané pojmenování odp. redaktora na každém čísle per. tiskopisu slouží především k informaci publika (zejména aby každý věděl, komu zaslati opravu tiskovou, proti komu říditi obžalobu a p.), tam pak, kde není předepsáno předcházející ohlášení odp. redaktora úřadu tiskovému (jako na př. v platném právu německém), ovšem také k informaci úřadu.

Zdaž ale nepřísluší význam konstitutivního elementu vedle zřízení odp. redaktora aspoň předběžnému ohlášení jeho tiskovému úřadu tam, kde zákonem je předepsáno? Jinými slovy: nevyhledává-li se kromě zřízení ještě také tohoto ohlášení k tomu, aby kdo za odp. redaktora ve smyslu zákona pokládán býti mohl?

Tato otázka má, jak patrno, zejména pro naše právo, závažný význam.

Ze slovného znění příslušného předpisu platného tisk. zákona § 10:

> „Diese Anzeige hat Folgendes zu enthalten: 2. Den Namen und Wohnort eines verantwortlichen Redacteurs . . .“

nelze v tomto směru ničeho dovozovati. Hledíc k tomuto znění, dá se uvedené ustanovení zcela dobře vyložiti jako pouhý předpis pořádkový právě tak jako předpis § 9 odst. 3. nařizující pojmenování odp. redaktora na každém čísle per. tiskopisu. Tomuto výkladu nasvědčovalo by také ustanovení následujícího odstavce 3 téhož §u 10, dle něhož změny nastavší mezi vydáváním v některém z bodů, jež jsou předmětem oznámení, tedy též změnu v osobě odp. redaktora , sluší zpravidla ohlásiti ještě před dalším vydáváním a byla-li změna nepředvídanou, do tří dnů. Neboť z toho lze právem dovozovati, že dle názoru zákonodárcova je změna v osobě odp. redaktora možnou bez předcházejícího neb současného ohlášení.

Přes to pokládá kassační soud ohlášení odp. redaktora tiskovému úřadu patrně za konstitutivní element odp. redaktorství, vysloviv v rozhodnutí z 11. května 1894 č. 1796 sb. Nov. zásadu, že skutečný redaktor, kterýž úřadu oznámen nebyl, není odpověden za tiskovou nedbalost. (Podobně rozh. z 15. února 1895 č. 14514.) Zástupce generální prokuratury hájil mínění opáčné odůvodňuje je tím, že by jinak nebyl zodpověden ani redaktor skutečný, úřadu však neoznámený, ani ten, kdo úřadu byl oznámen, ve skutečnosti ale redaktorem není a že skutečný redaktor nemůže býti sproštěn viny proto, že nebylo vyhověno předpisu nařizujícímu předběžné ohlášení jeho.

Toto stanovisko zástupce generální prokuratury jest, jak

za to mám, správno, avšak jen za předpokladu, že osoba, o kterouž jde, nebyla snad jen redaktorem (což zástupce gen. prokuratury patrně za dostatečné pokládá), nýbrž že byla jako odpovědný redaktor zřízena, že odpovědnou redakci převzala. Stalo-li se tak, pak měla tato osoba dle mého mínění povinnosti odp. redaktora i tehdy, nebyla-li tiskovému úřadu jako odp. redaktor oznámena.

Zpravidla lze zajisté předpokládati, že byl-li odp. redaktor skutečně ustanoven, bude také úřadu ohlášen, a že podnikatel listu, jenž snad nastrčenou osobu jako odp. redaktora úřadu pojmenovati chce, ve skutečnosti žádného odp. redaktora nezřídí. (O rozdílu mezi skutečným a nastrčeným odp. redaktorem bude níže ještě řeč.) Avšak zajisté není vyloučeno, že odp. redaktor podnikatelem listu řádně zřízen byl a že jen nedopatřením nebo náhodou (na př. omylem pisatele neb opisovače příslušného oznámení a p.) se stalo, že v oznámení jiné jméno bylo uvedeno. Že osoba, jejíž jméno v oznámení skutečně (ač nesprávně) bylo uvedeno, nemá povinností a odpovědnosti odp. redaktora, o tom nemůže býti pochybnosti; vždyť osoba ta — ač-li vůbec existuje — odp. redaktorem vůbec zřízena nebyla. Zdaž ale ten, kdo odp. redaktorství a tedy plnění povinností s ním spojených skutečně převzal, by měl snad býti sproštěn odpovědnosti proto, že v oznámení nedopatřením bylo uvedeno jiné jméno?

To odporovalo by zajisté jak intencím zákonodárce, tak i potřebám praxe.

Co ale platí o případu, kde neoznámení jména skutečně zřízeného odp. redaktora se stalo jen nedopatřením neb náhodou, platí důsledně i tehdy, stalo-li se neoznámení to vědomě, zúmysla, jestliže tedy zřízený odp. redaktor úmyslně úřadu nebyl ohlášen neb byl-li místo něho vědomě ohlášen někdo jiný.

Z toho sluší souditi, že také předpis našeho zákona nařizující předběžné ohlášení odp. redaktora úřadu, má význam pouhého předpisu pořádkového, právě tak, jako předepsané pojmenování odp. redaktora na listě a jako nařízení, dle něhož i jiné osoby při vzniku per. tiskopisu účast mající (tiskař, nakladatel a p.) úřadu předem oznámeny býti mají.

Z této zásady nečiní výminky ani případ svrchu již dotčený, kde totiž vydavatel listu, jenž úřadu zamýšlené vydávání per. tiskopisu dle zákona ohlašuje, sám sebe jako odp. redaktora pojmenuje. Neboť ani tu neleží, jak jsme viděli, konstitutivní moment odp. redaktorství v tomto ohlášení, nýbrž v převzetí odp. redakce vydavatelem t. j. v jeho rozhodnutí, že sám odp. redaktorem bude, jehož pouhým vnějším projevem i důsledkem ono ohlášení jest.

Z toho, co uvedeno, plyne, že i dle našeho práva zbývá jediný konstitutivní moment odp. redaktorství, totiž zřízení odp. redaktora podnikatelem listu respective převzetí této funkce odp. redaktorem.

Zřízený odp. redaktor má dle výslovného předpisu zákonného ovšem býti úřadu tiskovému předem oznámen a kromě toho na každém čísle per. tiskopisu pojmenován. Nestalo-li se to neb ono, byl-li tedy pojmenován místo zřízeného odp. redaktora někdo jiný neb nebyl-li vůbec nikdo pojmenován, nemá to na právní postavení zřízené osoby jako odp. redaktora, tedy i na jeho odpovědnost žádného vlivu. Ohlášení úřadu učiněné neb pojmenování na listě je tu prostě v neshodě se skutečností a tudíž dle okolností trestné (§ 9 posl. odst., § 10 tisk. zák.)

Je-li zřízení odp. redaktora resp. převzetí této funkce jedinou pojmovou náležitostí její, pak nečiní obtíží ani otázka, jak dlouho tato funkce trvá. Viděliť jsme svrchu, že k tomu, aby kdo odp. redaktorem se stal, je třeba vzájemného souhlasu jeho a podnikatele listu o převzetí této funkce: podnikatel listu odp. redaktorství na někoho přenáší a ten je na se přijímá. Z toho plyne, že zřízený odp. redaktor zůstává jím potud, pokud trvá naznačený právě vzájemný souhlas. Poněvadž ale souhlas přestává již dissensem jedné z obou stran, není ku zaniknutí odp. redaktorství třeba snad souhlasu obou zúčastněných osob v tomto směru, nýbrž stačí jednostranné odstoupení té či oné.

Odp. redaktor přestává tudíž býti odp. redaktorem, jakmile podnikatelem listu byl propuštěn neb jakmile sám odp. redaktorství složil. Byl-li ten či onon k tomu dle smlouvy mezi nimi učiněné oprávněn čili nic, je v naznačeném směru zcela lhostejno. Rovněž nezávisí účinnost takového kroku na tom, zdali nastalá změna byla tiskovému úřadu neb v listě ohlášena (Argumentum svrchu

cit. § 10 odst. 3. tisk. zák.). To vyplývá, tuším, s dostatek z toho, co o právním významu tohoto ohlášení dosud uvedeno bylo.

Je-li vydavatel listu sám odp. redaktorem, stačí k tomu, aby jím býti přestal, ohlásí-li tiskovému úřadu, že odp. redaktorem na dále nebude. Pojmenuje-li současně hned jiného odp. redaktora čili nic, je v tomto směru lhostejno. I tu sluší však míti na mysli, že právní důvod zaniknutí odp. redaktorství nespočívá v tomto ohlášení, nýbrž v příslušném rozhodnutí vydavatelově, kteréž v ohlášení jen svého vnějšího projevu dochází. Z toho plyne, že manifestovalo-li se toto rozhodnutí jiným dostatečným způsobem na př. tím, že vydavatel zřídil místo sebe jiného odp. redaktora, přestává sám býti odp. redaktorem i tehdy, jestliže tato změna tiskovému úřadu oznámena nebyla. (Arg. § 10 odst. 3. tisk. zák.)

Pochybnosti nemůže zajisté býti o tom, že zřízený odp. redaktor nepřestává jím býti proto, že snad funkce své nevykonává t. j. že neplní povinností uložených mu zákonem, zejména pokud se týče zkoumání obsahu per. tiskopisu ve směru trestním. To plyne již z toho, že podstata tiskové nedbalosti se zakládá právě v tom, že odp. redaktor zanedbal tuto svou povinnost.

Kdyby tedy úplným zanedbáváním povinností svých odp. redaktorem býti přestával, nemohl by dle zásad logických pro tiskovou nedbalost v tomto případě býti potrestán, nýbrž jen v případě částečného neplnění povinnosti své na př. vzhledem k jednotlivému článku.

Odp. redaktor nezbavuje se povinností svých tím, že zřídí sobě dočasného zástupce. Jinak mohla by se věc míti v tom případě, kdyby takový zástupce byl zřízen podnikatelem listu samým neb aspoň s jeho souhlasem. Pak bylo by nutno položiti si otázku, nebylo-li zamýšleno a uskutečněno přenesení samé funkce odp. redaktora, tedy zřízení jiného byť i jen dočasného redaktora odpovědného. To byla by ovšem quaestio facti.

VI.

Nebude zajisté od místa, přihlédneme-li stručně k námitkám proneseným z různých stran proti hájenému zde mínění, dle

něhož ve zřízení odp. redaktora sluší spatřovati jedinou pojmovou známku této instituce.[13])

Dovolávají-li se odpůrci tohoto názoru historického vývoje ústavu odp. redaktorů, tož jest vzhledem k tomu, co v tomto směru svrchu bylo uvedeno, konstatovati, že v tento vývoj v ničem neodporuje zásadám zde dosud vyloženým.

Dále se namítá, že pojem podnikatele neboli vlastníka per. tiskopisu, na němž zřízení odp. redaktora dle našeho názoru závisí, jest tiskovému zákonu neznámým.

To je sice pravda. Náš zákon tiskový aspoň o vlastníku neb podnikateli per. tiskopisu se nezmiňuje a rovněž ani tiskový zákon německý. Mluví-li pak o vlastnictví k dílům literárním náš zákon o ochraně práva původcovského z 26. prosince 1895 č. 197 ř. z. (zvl. v §§ 17—19) a také jeho předchůdce, patent z 19. října 1846 č. 992 s. z. s. (zvl. v § 1), mají tyto zákony na mysli nepochybně právo zcela jiného druhu, totiž duševní vlastnictví ku plodům literárním, tedy právo, jehož předmětem může sice býti také tiskopis periodický, avšak jen pokud jde o čísla či sešity již tiskem vydané neb aspoň v rukopise k vydání připravené.

Avšak jest nepochybno, že vydávání per. tiskopisů (novin, časopisů) v tom způsobu, jak se vyvinulo ve státech kulturních, jest podnikem repraesentujícím hodnotu majetkovou, dle okolností velmi značnou, že tvoří — právě tak jako podnik obchodní, živnostenský neb tovární — kus majetku osoby oprávněné, ať jí jest osoba fysická či právnická, a že tento oprávněný, buď sám neb svými zástupci, tak jako má právo celým podnikem disponovati (jej sciziti, zastaviti a p.), jest zajisté oprávněn i vnitř podniku učiniti všecka opatření organisační a administrační, jež vhodnými uzná. K těmto opatřením náleží zejména též najetí potřebného personálu redakčního. Z toho vyplývá, že je věcí vlastníka podniku novinářského resp. časopiseckého, aby

---

[13]) Námitky takové činí zejména *Kloeppel*, cit. 364, *Buri* v Zeitschrift f. d. g. Strafrechtswissenschaft, 16, 48, *Sládeček*, cit. 59, *Appelius* v 4. vyd. Schwarzova Reichspressgesetz 48 a *Gaze* v Goltd. Archiv f. Stfr., 52, 536 d. Srv. také vývody zástupce říšského návladnictví uvedené při rozhodnutí říšského soudu něm. z 28. dubna 1903. Entsch. sv. 36, čís. 79 (s. 215).

také odp. redaktora zřídil a jestliže toho zákon žádá, jeho jméno tiskovému úřadu ohlásil. Je-li předepsáno, aby zamýšlené vydávání per. tiskopisu tiskovému úřadu předem oznámeno bylo — jako právě v platném tisk. zákoně rakouském — je i to zajisté přirozeně povinností podnikatele listu, z čehož patrno, že podnikatel v tomto smyslu a vydavatel našeho práva, jemuž v § 10 t. z. naznačená právě povinnost jest uložena, budou zpravidla — ač ne nutně — osobou totožnou.

Jestliže ale zákon tiskový výslovně se nezmiňuje o vlastníku neb podnikateli per. tiskopisu zvláštních povinností jemu neukládaje, dokumentuje tím, tuším, jen tolik, že je proň zásadně lhostejno, v čí majetkový okruh novinářský neb časopisecký podnik spadá. Tento zjev jest ale pro náš problém právě tak bezvýznamný jako na př. je se stanoviska práva trestního lhostejno, nečiní-li trestní zákon zmínky o podnikateli neb vlastníku dolů, podniku paroplavebního, továrního a p., ač snad strojník neb jiná osoba jím zřízená může dle výslovného zákonného ustanovení podléhati zvláštní zostřené zodpovědnosti trestní.

S tím souvisí do jisté míry další námitka vrcholící v tom, že dle mínění námi hájeného zřízení odpovědného redaktora má za předpoklad soukromoprávní smlouvu, na jichž osudech, pokud se dotýkají její platnosti a jejího trvání, by pak nutně bylo závislým i právní postavení odp. redaktora a jeho zodpovědnost.

Naproti tomu však s druhé strany (*Bülow*, G. Archiv f. Stfr. sv. 43. cit.) právem zajisté se ukazuje na to, že není nezvyklým zjevem, jestliže soukromoprávnímu poměru důležitý význam trestněprávní přísluší.

Ostatně jest, jak svrchu jsme viděli, rozhodnou pouze dohoda podnikatele listu s osobou druhou v tom směru, že onen odp redaktorství na tuto přenáší a tato že funkci tu na se bere. Pokud tento souhlas nastal, a pokavád trvá, jsou ostatní obsah, podmínky i osudy smlouvy služební, ač-li jaká vůbec ujednána byla, pro právní postavení zřízeného odp. redaktora bezvýznamny.

Konečně se ukazuje na značné obtíže, jež theorie zde zastávaná v praxi by způsobila, poněvadž pohánění k odpovědnosti osoby jako odp. redaktor pojmenované prý by předpokládalo

v každém jednotlivém případě důkaz, že tato osoba skutečně jako odp. redaktor zřízena byla.

Avšak tento důkaz by zajisté nečinil obtíží větších, než na př. důkaz, že kdo funkci redaktora resp. odp. redaktora vzhledem k určitému závadnému číslu skutečně vykonal. Tohoto důkazu by patrně bylo potřebí dle theorie svrchu pod čís. I. 2. naznačené a také zástupcové učení pod čís. I. 1. uvedeného, kteříž pojmenování odp. redaktora na tiskopisu za jedině rozhodno pokládají a tudíž ve směru průvodním nejpohodlnější stanovisko zaujímají, vidí se nuceni připustiti, že i pro soudce názoru jejich se přidržujícího mohou nastati obtíže průvodní v tom případě, tvrdí-li osoba pojmenovaná, že pojmenování se s pravdou neshoduje na př. poněvadž se stalo bez jejího vědomí a souhlasu.

Takové obtíže dostaví se pravděpodobně vždy tam, kde obviněný odp. redaktor správnost svého pojmenování na listu popírá, ať již se přidržíme názoru toho či onoho.

Ostatně pojmenování odp. redaktora na listě není právě tak jako jeho předběžné oznámení úřadu ani dle našeho mínění, byť i nemělo významu konstitutivního, nýbrž jen význam deklarativní, v praxi snad úplně bezvýznamno. Budeť z pravidla tvořiti důležitý podklad přesvědčení soudcovského, jakousi faktickou praesumpci toho, že osoba pojmenovaná skutečně odp. redaktorem zřízena byla, praesumpci, k jejímuž vyvrácení sotva asi postačí pouhé, ničím nepodepřené tvrzení obviněného, že pojmenování se skutečností se neshoduje.

VII.

Achillovou patou instituce odp. redaktorů byl ode dávna nešvar t. zv. redaktorů na oko t. j. osob nemajících v redakci žádného skutečného účastenství, nýbrž nastrčených jen k tomu konci, aby formálně vyhověno bylo předpisu zákona pojmenování odp. redaktora nařizujícímu. Takovým osobám připadal pak i ten ne právě příjemný úkol, aby tresty na svobodě trestným obsahem listu vyvolané za pravého vinníka odpykávaly.

Jest přirozeno, že zjevy toho druhu tím častěji se vyskytovaly, čím přísnější byla zákonná ustanovení o odpovědnosti redaktorské a čím hojněji a intensivněji jich v praxi bylo užíváno.

Tyto zjevy křižující intence zákonodárce nemohly jemu ovšem zůstati lhostejnými, nýbrž vyvolaly pochopitelným způsobem snahy nesoucí se k tomu, aby naznačenému nešvaru bylo čeleno. K tomuto cíli směřují především ona ustanovení tiskových zákonů, jimiž se prohlašuje za trestné, jestliže pojmenování odp. redaktora (úřadu neb na listě) s pravdou se nesrovnává. Než toto ustanovení ukázalo se zhola nedostatečným prostředkem ku potírání zlořádu, o němž řeč, a to jednak proto, že tresty na nepravdivé pojmenování odp. redaktora určené, jsouce svou povahou pouze tresty pořádkovými, zůstávají větším dílem daleko za tresty pro trestný obsah tiskopisu hrozícími, jednak i pro obtíže, jež v jednotlivém případě způsobuje důkaz, že pojmenovaný odp. redaktor je osobou nastrčenou.

Zkušenost učila, že osoby k tomuto jak nedůstojnému tak choulostivému úkolu se propůjčující bývaly rázu dosti pochybného, postrádajíce zpravidla onoho vzdělání, jakéž předpokládá redigování novin neb časopisu vůbec neb aspoň listu toho druhu, o který právě se jednalo. Proto někteří spatřují charakteristický rozdíl mezi odp. redaktorem skutečným a nastrčeným právě v tom, zdali osoba, o niž jde, má nejméně takové vzdělání, aby byla způsobilou k redigování listu. Tento stupeň vzdělání bývá dokonce prohlašován za pojmovou známku, za conditio sine qua non odp. redaktorství a bývá doporučováno, aby tato náležitost zákonem výslovně stanovena byla.[14]) To učinila skutečně některá tisková zákonodárství, zejména i náš tisk. zákon z 27. května 1852 ustanoviv v § 12 odst. 2, že odp. redaktor „má býti bezúhonných mravů a tou měrou vědecky vzdělán, jakž toho vyžaduje vedení podniku literárního".

Avšak nemůže býti pochybnosti o tom, že takovým ustanovením se obmezuje povážlivou měrou svoboda tisková a že ostatně v praxi se snad ani provésti nedá, nehledě ani k tomu, že nečiní rozdílu mezi způsobilostí k redigování listu vůbec a způsobilostí k vedení redakce odpovědné, ač to přece nejsou pojmy totožné, jak níže ještě jasně bude ukázáno.

Proto právem moderní zákonodárství tisková nečiní více

---

[14]) Srv. *Lõning*, l. c., 37, *Kloeppel*, Reichspressrecht, 203, proti tomu *Berner*, Pressrecht, 213 a *Lentner*, Die Grundlagen des Pressstrafrechts, 66.

způsobilost k zastávání odp. redakce závislou na stupni vzdělání duševního a sluší jen schvalovati, že do platného našeho zákona tiskového vzpomenutý předpis tisk. zákona z r. 1852 již nepřešel.

Ostatně nelze přehlednouti, že nedostatek některé z náležitostí, na kterýchž zákon způsobilost k odp. redaktorství činí závislou, nepraejudikuje ještě otázce, zda-li nezpůsobilý funkci odp. redaktora na se vzavší přes to snad za odp. redaktora pokládán býti může čili nic. Nebylo by zajisté nijak protismyslným, žádáme-li, aby ten, kdo přes nedostatek zákonné způsobilosti odp. redakci převzal, nedostatek tento zatajiv neb snad ani sám o něm nevěda, povinnosti zákonem odp. redaktoru uložené plnil, a pro jich neplnění k odpovědnosti poháněn býti mohl. Tento názor nedá se zajisté ani de lege lata jen tak zhola odmítnouti. Což bylo by snad tak absurdním dle našeho práva nezletilce neb cizozemce odp. redaktorem zřízeného trestati pro neuveřejnění opravy neb pro tiskovou nedbalost spáchanou prvé, než tiskový úřad, event. vydavatel listu neb i snad pojmenovaný sám o onom nedostatku se dověděl a příslušné opatření učiněno bylo?[15])

Proto bylo by tím více pochybeným, kdybychom z nezpůsobilosti osoby odp. redaktorem pojmenované, ať se jedná o nezpůsobilost zákonnou či nezpůsobilost faktickou, chtěli beze všeho činiti závěr, že jde o odp. redaktora na oko. Ovšem ale může býti uvedená skutečnost dle okolností závažným důvodem pro soudcovské přesvědčení o tom, že pojmenována osoba nastrčená. (Tak správně rozhodnutí č. 166 a 1149 sb.)

Nejúčinnějším prostředkem proti nešvaru odp. redaktorů na oko jest dozajista liberální tiskový a ovšem i trestní zákon a liberální jeho užívání v praxi. Čím více bude obmezeno trestní stíhání tisku na případy nezbytné, čím úzkostlivěji se bude vystříháno všeho, co by mohlo vzbuzovati dojem bezdůvodného umlčování neb šikány, tím méně bude příčiny, proč by slušní živlové se měli vyhýbati boji s hledím otevřeným a utíkati se

---

[15]) Totéž mínění de lege ferenda zastává *Friedmann*, Vorschläge, 26.

ku prostředku tak obskurnímu, jakým jest skrývání se za osobu nastrčenou.

Že tím tento nešvar bude na dobro vypleněn, to tvrditi se arci neodvažujeme. Proto také tiskové zákonodárství sotva se obejde bez ustanovení stíhajícího trestem nepravdivé pojmenování odp. redaktora. Vědě pak připadá úkol, aby zjistila, kdy pojmenování odp. redaktora je nepravdivým.

Nepochybno jest, že pojmenování odp. redaktora s pravdou se nesrovnává, když pojmenovaný odp. redaktorem ve skutečnosti není t. j. když odp. redaktorem vůbec ani zřízen nebyl. Případ ten je tu zejména tehdy, stalo-li se pojmenování bez výslovné neb aspoň mlčky učiněné dohody s pojmenovaným, zvláště snad bez jeho vědomí neb dokonce proti jeho vůli. O tom bylo již svrchu promluveno a nemůže to tuším, ani býti pochybným. Tomuto případu v praxi ostatně zajisté dosti řídkému dalo by se dle mého mínění s prospěchem čeliti ustanovením, že současně s ohlášením odp. redaktora tiskovému úřadu předložiti náleží jeho vlastní rukou (event. v ověřené formě) podepsané prohlášení, že odp. redakci přijímá.

Jádro problému, o kterýž tu jde, leží však jinde, totiž v otázce, může-li býti a kdy je nepravdivým pojmenování někoho odp. redaktorem, jež stalo se s jeho vědomím a svolením? Jde o případ, když osoba pojmenovaná odp. redakci formálně sice převzala, přes to však ve skutečnosti odp. redaktorem není, tedy o případ, kterýž právě bývá míněn, je-li řeč o odp. redaktoru na oko, o osobě nastrčené.

Která je charakteristická známka tohoto případu? Kde je kriterium lišící takového odp. redaktora na oko od odp. redaktora skutečného?

Je pochopitelno, že otázka tato u každé z různých theorií o pojmu odp. redaktora postavených různé dochází odpovědi.

Nejobtížnější stanovisko má theorie čís. 1. (*Schwarze* a spol.) spatřující jedinou pojmovou známku odp. redaktora v pojmenování jeho na listě. Vedeť tento názor, jak jsme svrchu již viděli, neodvratně k tomu dojista absurdnímu důsledku, že pojmenovaný v každém případě odp. redaktorem jest a že tudíž o pojmenování osoby nastrčené vůbec ani řeč býti nemůže.

Dle theorie čís. 2. pokládající za odp. redaktora (beze zření k pojmenování) toho, kdo činnost redaktorskou, pokud se týče určitého čísla, skutečně vykonal, je tu případ odp. redaktora nastrčeného tehdy, když pojmenovaný právě této činnosti, pokud jde o číslo, na němž je pojmenován, nevykonal. Toto rozřešení mohlo by na první pohled snad uspokojiti tam, kde jde o jediného redaktora, jenž celý list sám rediguje; avšak jakmile máme na mysli redakci vícečlennou, přichází naznačené učení do úzkých. Neboť pak musíme se ihned tázati: jaké je to činnost redaktorská, kterou pojmenovaný vykonati musil, nemá-li býti pokládán za osobu nastrčenou? Že to nemusí býti právě činnost šefredaktora, to uznává se, tuším, jednomyslně. Je tedy snad nutno, aby redigoval některou zvláště důležitou a význačnou část tiskopisu (na př. úvodní neb jiné politické články v žurnále politickém) či stačí aby redigoval vůbec nějakou část listu, snad i jen feuilleton neb docela část insertní? Je viděti, že toto mínění by poskytovalo nešvaru odp. redaktorů na oko zákonný pláštík neméně bezpečný než theorie čís. 1. Ostatně může nevykonání redakční činnosti dle okolností nepochybně zakládati tiskovou nedbalost; jak by ale odsouzení pro ni bylo možným, když ten, kdo činnosti redakční vzhledem k některému číslu nevykonal, již proto odp. redaktorem vůbec by nebyl?

Dle theorie *Lisztovy* (č. 3.) sluší za nastrčeného odp. redaktora pokládati toho, kdo byl jako odp. redaktor na listě pojmenován, ačkoli ve skutečnosti mu nebyl svěřen „vrchní dohled na celý postup redakčních prací v tom směru, že má zkoumati obsah čísla hledě ku případnému jeho významu trestnímu“. Totéž stanovisko zaujímá patrně také *Bülow*[16]) (theorie č. 4.).

Než ani *Liszt* ani *Bülow* nezabývají se touto otázkou podrobněji, ač důsledek z theorie jejich právě vyvozený nevystihuje, jak za to mám, podstaty věci, nýbrž potřebuje netoliko náležitého objasnění a prohloubení, nýbrž i opravy a doplnění. Vždyť nastrčenému odp. redaktoru bývá přece vrchní dohled na redakční práce v naznačeném směru formálně svěřen. Ta okolnost pak, že dohledu toho ve skutečnosti nevykonává, jest pro naši otázku zásadně bezvýznamnou. Jeť takové

[16]) Srv. Goltd. Archiv f. Stfr., 43, 327.

nevykonávání povinného dozoru také u pravého odp. redaktora možno. Odp. redaktor dopouští se tím dle okolností tiskové nedbalosti; avšak postavení jeho jako odp. redaktora zůstává tím nedotčeno. Proto nevykonávání dozoru nad redakcí nemůže sloužiti k zásadnému odlišení odp. redaktora nastrčeného od pravého.

Představmež si případ následovní, ležící zajisté v dosahu praktické možnosti.

Cizozemec zamýšlí v našem státě vydávati časopis. Poněvadž nezná ani sám ani některá z osob v redakci zaměštnaných našeho zákona trestního, s nímž by nerad se dostal do konfliktu, zjedná si tuzemce trestního zákona znalého, jemuž dle vzájemného dohodnutí náleží, aby články pro časopis určené před otištěním prozkoumal v tom směru, jsou-li s hlediska trestního práva nezávadny. Shledá-li v té příčině nějakou závadu, je povinen upozorniti na ni podnikatele listu, aby tento mohl učiniti opatření, by závadný článek resp. závadné místo do listu se nedostalo.

Lze ve zjednání tohoto tuzemce s naznačeným závazkem spatřovati zřízení odp. redaktora? Je tento muž skutečně odp. redaktorem?

Dle mého mínění nikoli, ač má-li se věc skutečně zcela tak, jak vylíčeno, přísluší-li totiž tomuto zřízenci jen, aby podal svůj posudek podnikateli listu, kterýž pak sám na utváření se obsahu tiskopisu příslušný vliv vykonává, třeba se řídil v každém případě přesně dle tohoto posudku. Dokud poměr tak jest upraven, nelze v naznačeném zřízenci spatřovati odp. redaktora, nýbrž pouze jakéhosi právního konsulenta podnikatelova. Jinak v tom případě, kdyby tomuto zřízenci byl vyhrazen bezprostřední vliv na obsah tiskopisu v tom směru, aby mohl zameziti, by se tam nedostalo nic, co se stanoviska trestního zákona závadným pokládá.

Avšak ani to by ještě nepostačovalo.

Máť odp. redaktor, jak již svrchu uvedeno bylo, ještě jiné povinnosti, než tento negativní v zákoně sice výslovně mu neuložený, avšak z trestních předpisův o tiskové nedbalosti dovoditelný úkol, aby zamezil, by v tiskopisu se nevyskytlo nic, co obsahem svým zakládá čin trestný, tedy povinnost toho, co *Löning* tak případně nazývá „kriticky inhibitivní

činností kontrolní". Odp. redaktoru přísluší vzhledem k obsahu tiskopisu také úkoly positivní, zejména je povinen pečovati o náležité uveřejnění tiskových oprav a úředních výnosů, pokud povinnost ta zákonem je vyslovena. On je pak ovšem také legitimován i povinen takové opravy i výnosy k naznačenému účelu přijímati. Proto nedostačuje ještě, aby odp. redaktor mohl svým vlivem zameziti, aby do tiskopisu se nedostal obsah trestnímu zákonu se příčící, nýbrž on musí býti s to, aby vyhověl i ostatním povinnostem zákonem jemu uloženým, zejména tedy dle našeho práva, aby přijímal tiskové opravy a úřední výnosy k otištění určené a aby pečoval o náležité jich uveřejnění.

Po stránce materiálné charakterisuje tedy odp. redaktora právě ta okolnost, že mu přísluší na utváření se obsahu per. tiskopisu jak ve směru negativním tak i ve směru positivním aspoň takový vliv, aby mohl vyhověti veškerým povinnostem, které jemu zákon vzhledem k obsahu per. tiskopisu ukládá.

Z toho vyplývá, že pojem odp. redaktora předpokládá z formálného hlediska, aby někdo funkci odp. redaktora převzal, ve směru materialném pak, aby měl takový vliv na obsah listu, by všecky úkoly zákonem na odp. redaktora vznesené náležitě plniti mohl.

V momentu na druhém místě uvedeném získali jsme zároveň kriterium odlišující skutečného odp. redaktora od odp. redaktora jen na oko zřízeného.

Byl-li totiž někdo formálně sice jako odp. redaktor zřízen, avšak nebyl-li mu vyhrazen materiálný vliv na obsah tiskopisu buď vůbec žádný neb aspoň ne do té míry, aby mohl dostáti zákonným povinnostem odp. redaktora, je to neomylná známka, že podnikatel listu ani nezamýšlel jej skutečně odp. redaktorem zříditi, nýbrž že chtěl jen zevně zákonnému předpisu vyhověti. Tato osoba také odp. redaktorem ve smyslu zákona není, nýbrž jen hastrošem nastrčeným k tomu konci, aby formě zákonem předepsané bylo zadost učiněno, po případě aby tu byl hromosvod pro odsuzující nálezy trestního soudu.

Takováto nastrčená osoba nejsouc odp. redaktorem ve smyslu zákona nemá ovšem ani povinností odp. redaktoru zákonem

uložených a nemůže tudíž se dopustiti ani tiskové nedbalosti. (Tak správně rozhodnutí čís. 222 sb. Rozumí se, že nemá těchto povinností a nemůže tudíž býti poháněn pro tiskovou nedbalost k odpovědnosti ani ten, kdo list skutečně redigoval, ale odp. redaktorem zřízen nebyl. Je-li zodpověden za delikty obsahem tiskopisu spáchané dle všeobecných zásad trestního práva, je ovšem otázka zcela jiná. Že v takových případech tu není vůbec osoby, na kterou by spadaly zákonné povinnosti odp. redaktora a eventuální zodpovědnost za tiskovou nedbalost, činí sice vydavatele per. tiskopisu, po případě i jiné osoby vinnými dle § 11 tisk. zákona, avšak na podstatě věci a vyvozených z ní tu důsledcích nemění to ničeho.)

Tím je zodpověděna také otázka, do jaké míry musí odp. redaktor míti účastenství v redakčních pracích t. j. ve sbírání, třídění a upravování event. i tvoření látky pro list, jinými slovy: musí-li odp. redaktor býti redaktorem v obecném smyslu, nemá-li jeviti se osobou nastrčenou?

Jeť z toho, co uvedeno, nade vši pochybnost patrno, že odp. redaktor v naznačených pracích redakčních nemusí míti účastenství žádného, že tedy redaktorem v obecném smyslu vůbec býti nemusí.

To jest přímý, neodvratný závěr z praemiss, na nichž spočívá hájený zde názor o podstatě odp. redaktorství. Proto je s podivem, že *Bülow*, s jehož theorií se tento názor ve vychodisku shoduje, k naznačenému právě důsledku, jak se zdá, odhodlati se nemůže.

Dle *Bülowa* (Goltd. Archiv. f. Stfr. 40, 250) totiž, má-li časopis jen jednoho redaktora, jest tento redaktor eo ipso redaktorem odpovědným; je-li redaktorů více, je odp. redaktorem ten, na koho z nich toto postavení podnikatelem listu bylo přeneseno. To nepřipouští zajisté jiného výkladu, než že podnikatel listu jest u volbě odp. redaktora vázán na kruh osob v redakčních pracích zúčastněných, a že, obstarává-li redakci pouze jediná osoba, nemůže jiného odp. redaktorem ustanoviti než právě tuto osobu. Však tím ocítá se *Bülow* v téže nesnázi, jako theorie č. 2. nemohoucí dáti odpověď na otázku, do jaké míry odp. redaktor účast na pracích redakčních míti musí,

nesnáz, ze které nelze jinak vybřednouti, než přizná-li se, že odp. redaktor nemusí v redakci míti žádného jiného účastenství, než onoho, jakého vyžaduje možnost dozoru na list ve směru trestním a konání ostatních povinností odp. redaktoru zákonem uložených. Pak ale jest zřejmo, že odp. redaktor v tom, co nazýváme vlastní prací redakční, totiž ve shánění, vybírání, pořádání a upravování materiálu pro list nemusí míti žádného podílu a že zejména v tom případě, je-li tato práce zastávána osobou jedinou, nemusí právě tato osoba, nýbrž může i jiný odp. redaktorem ustanoven býti.

To jest terminální stadium, k němuž theoretický rozbor pojmu odp. redaktora přes svrchu naznačený dějinný vývoj tohoto pojmu nutně dospěti musí.

Vedeť k němu ostatně i princip dělby práce, poněvadž vlastní úkol odp. redaktoru dle zákona připadající ve větším novinářském podniku snadno celou pracovní sílu jedné osoby konsumovati může. Je tudíž dokonce i v zájmu věci a tudíž i v intenci zákona, aby tato osoba nebyla od tohoto úkolu svého odvracována ještě jinými pracemi.

Ostatně jest postavení odp. redaktoru dle našeho názoru vyhrazené dostatečným právním podkladem, jak odpovědnosti jeho pro tiskovou nedbalost tak i zvláštní odpovědnosti jeho za trestný obsah listu dle § 20 odst. 2 něm. tisk. zákona, dle něhož platí odp. redaktor za pachatele deliktu obsahem per. tiskopisu spáchaného, „pokud tato domněnka zvláštními okolnostmi není vyloučena". Arci ukazuje toto — ostatně dosti pochybné a snad i pochybené — ustanovení nepochybně k tomu, že dle názoru zákonodárcova v pojmenovaném odp. redaktoru spatřovati sluší zásadně pachatele deliktu obsahem per. tiskopisu založeného, tedy osobu, která v pořizování tohoto obsahu měla dojista daleko intensivnější účastenství než jakého vyžaduje úkol odp. redaktora v našem smyslu; a milerád připouštím, že to bylo intencí i jiných tiskových zákonodárství instituci odp. redaktorů přijavších, zejména i našeho tisk. zákona z r. 1852, jenž skoro veskrze jen

o „redaktoru“ mluví. Avšak to nemění na theoretických důsledcích svrchu vyvozených praničeho. Zdaž se ostatně k tomuto cíli zákonodárci původně aspoň zcela nepochybně na mysli tanuvšímu přiblížíme i jen o krok blíže, obmezíme-li podnikatele listu u volbě odp. redaktora na kruh osob v redakci zúčastněných, nebráníce mu však nijak, aby jím učinil třebas i pořadatele části insertní?

Vyvinuté právě důsledky pokládám za zcela správné i s hlediska platného práva jak rakouského tak německého. Uvedený svrchu příklad časopisu cizozemcem založeného, při němž odp. redaktorem zřízený tuzemec nemá žádného podílu ve vlastních pracích redakčních, nýbrž jen úkol, aby zamezil kollisi podniku s naším trestním zákonem, jest zajisté i dle našeho práva zcela dobře možným a zákonně přípustným.

Dle zákona je zcela lhostejno a záleží úplně na podnikateli listu i na dohodě jeho s odp. redaktorem, chce-li ho obmeziti jen na ony úkoly, které zákon odp. redaktoru ukládá, či chce-li jej ještě jinak v redakci zaměstnati. Že poslez uvedený případ je v praxi pravidlem, nemění ničeho na věci. Zhostiti se sluší při tom jen názoru, kterýž, ač různým systémům zvláštní odpovědnosti tiskové za základ slouží, přece zcela pochybeným jest, že totiž rozhodnutím otázky, je-li kdo odp. redaktorem, je zásadně již také rozřešena otázka pachatelství deliktu obsahem per. tiskopisu spáchaného, otázka, která patrně jen dle všeobecných zásad trestního práva rozhodována býti může.

Ostatně koho by snad zaráželo, že vedle našeho názoru může býti odp. redaktorem osoba mimo redakci stojící, tedy úplný extraneus, mohl by snad upokojiti se, uváží-li, že odp. redaktor, i když jest obmezen jen na úkoly dle zákona jemu připadající, není s hlediska formálného postaven zcela mimo redakci, nýbrž že pověřením touto funkcí se stává členem redakce, a to členem povolaným právě k účelům, na kteréž zákonodárce zvláštní váhu klade, ač přiznati sluší, že tyto úkoly nenáleží k oněm, jež nazýváme vlastními prácemi redakčními.

Proto mám za pochybené rozhodnutí kassačního soudu čís. 208 sb., dle něhož není zákonného rozdílu mezi redaktorem a odp. redaktorem. S téhož hlediska je také nesprávným rozhodnutí čís. 166 sb., spatřující charakteristickou známku odp. redak-

tora na oko v tom, že u něho není úmyslu býti redaktorem, úmyslu redigovati t. j. časopis pořádati, a pochybené jest též rozhodnutí čís. 1149 sb., pokud prohlašuje za nutno, aby osoba jako odp. redaktor pojmenovaná redakci skutečně vykonávala.[17])

Z uvedeného plyne, že nelze spatřovati ničeho nepřípustného v tom, je-li na tiskopise jedna osoba označena jako odp. redaktor, jiná neb několik jiných jako redaktoři. Neboť kdo je pojmenován jako redaktor, není právě ještě pojmenován jako redaktor odpovědný, a to tím méně, poněvadž, jak jsme svrchu viděli, pojmenování na listě konstitutivním elementem odp. redaktorství vůbec ani není. (Nesprávně rozhodnutí čís. 208 sb. na opáčném stanovisku stojící, patrný to dozvuk § 10 č. 4 a § 34 tisk. zákona z r. 1852, kde mluví se o „redaktoru na listě pojmenovaném".)

Z uvedeného vyplývá dále, že označení „za redakci zodpovědný" (für die Redaktion verantwortlich), jehož tu a tam v praxi časopisecké pro odp. redaktora bývá užíváno, dosti případně vystihuje podstatu věci,[18]) ač nelze nepřiznati, že bez závažných důvodů se uchyluje od zákonného názvosloví. Ovšem bylo by šikánou, z této nepatrné úchylky formálné činiti v praxi věcné důsledky.

Nemusí-li však odp. redaktor býti redaktorem v obecném smyslu t. j. zúčastněn ve vlastních pracech redakčních, zda ne-

---

[17]) Správnějšími zdají se v podstatě býti vývody generálního prokuratora *Glasra* uvedené při rozhodnutí čís 222 sb.: „Zákon zůstavuje sice zařízením jednotlivých listů rozsáhlé pole a neurčuje podrobně, v čem funkce redaktora záležeti mají. Zákon spokojuje se tím, že jej označuje jako osobu, jejíž povinností jest, listu věnovati onu pozornost, jíž jest potřebí k zamezení toho, by trestný obsah do tiskopisu se nedostal. Této povinnosti dostáti může jen ten, kdo je s to, aby obsah v čas seznal a aby zamezil přijetí toho, co za nepřípustno pokládá. Je-li pak prokázáno, že kdosi nemohl nabýti pražádné vědomosti o obsahu listu a že nemohl vykonávati pražádného vlivu na tento obsah, je jisto, co snad za poměrů méně význačných by mohlo býti pochybno, že totiž tato osoba není redaktorem". Předpokládá se ovšem, že tu názvem „redaktor" míněn byl právě redaktor odpovědný.

[18]) Jiného mínění *Bülov*, Zeitschrift f. d. allg. Stfr., 14, 643 v polemice proti *Lõningovi* a *Schwarzovi*.

otvírá se tím nešvaru odp. redaktorův na oko brána dokořan? Mám za to, že nikoli a že zejména názor zde hájený nepodporuje naznačeného zlořádu dojista o nic více, než kterákoli z theorií odchylných. Jeť dle mínění našeho důležitým věcným kriteriem charakterisujícím nastrčeného odp. redaktora, jak řečeno, ta okolnost, že při formálním jeho zřízení nebylo úmyslu poskytnouti mu vlivu na obsah tiskopisu potřebného k tomu, aby mohl plniti zákonné povinnosti odp. redaktora. Je-li tomu tak čili nic, posoudí v konkretním případě soud dle volného uvážení na základě daných okolností. Takovou okolností pro úvahu soudu v naznačeném směru důležitou mohla by na př. býti skutečná neschopnost odp. redaktora k zastávání své funkce, jak jsme již svrchu se o tom zmínili.

Nerozhodno jest ovšem, zdali odp. redaktor onen vliv jemu vyhrazený v jednotlivých případech vykonává čili nic. Nečiní-li tak, dopouští se dle okolností tiskové nedbalosti neb jiného deliktu tiskového (na př. neuveřejněním opravy a p.). Ale jeho právní postavení jako odp. redaktora tím zůstává zásadně nedotčeno. To platí důsledně také v tom případě, kdyby zřízený odp. redaktor onoho vlivu vůbec neuplatňoval. Ovšem mohla by tato skutečnost býti dle okolností důležitým podezřívacím důvodem, že tu jde o osobu nastrčenou.

To jsou ovšem quaestiones facti nedotýkající se podstaty věci.

Z téhož hlediska slušelo by řešiti i případ, když by odpovědný redaktor svůj vliv na obsah listu sice náležitě uplatňoval, když by ale přes to v jednotlivém případě bez jeho vůle i vědomí se do tiskopisu dostalo něco, co zakládá skutkovou povahu trestního skutku nebo kdyby nařízené jím otištění tiskové opravy neb úředního výnosu nebylo provedeno, ať již se to stalo nedopatřením neb působením osoby jiné, která disposice odp. redaktora skřížila na př. zlomyslností sazeče neb svémocným zasahnutím podnikatele listu a p. Zda-li by v takovém případě přes to odp. redaktoru nějaké zavinění přičítáno býti mohlo, je quaestio facti. Pro naši materii sluší jen poznamenati, že z takového ojedinělého případu nelze ještě dovozovati, že odp. redaktor nemá vlivu na obsah listu potřebného ku plnění zákonných povinností svých a že tudíž odp. redaktorem není neb že jím býti

přestal. Jinak ovšem, kdyby takové případy často se opakovaly, zvláště kdyby opatření odp. redaktorem v oboru jeho působnosti učiněná konstantně byla ignorována a zejména kdyby podnikatelem listu samým neb s jeho vědomím a vůlí jinou osobou disposice odp. redaktora bez ustání svémocně měněny a křižovány byly. To bylo by zajisté nepochybným znamením, že zřízený odp. redaktor jím ve skutečnosti není t. j. že jím hned od počátku vůbec nebyl neb že jím býti přestal.

Z toho, tuším, je s dostatek patrno, že názor náš poskytuje ve všech případech, kde skutkové okolnosti odůvodňují podezření, že jde o osobu nastrčenou, soudu náležité rukověti, aby z okolností těch dovodil důsledky s intencí zákona se shodující.

Ku konci chceme ještě jen v souvislosti stručně dotknouti se otázky, jak přihlížeti sluší se stanoviska trestního vztažně tiskového práva k oné osobě, která právě v jednotlivém případě svémocně zmařila opatření učiněná odp. redaktorem a tím porušení zákona (delikt obsahový neb pořádkový) in objecto přivodila.

V té příčině je zajisté nepochybno, že, jde-li o delikt obsahový, osoba ta by dle okolností mohla býti stihána dle všeobecných zásad trestního práva. Pochybno by mohlo býti jen, zdali by bylo možno poháněti tuto osobu k odpovědnosti dle zvláštních trestních předpisů tiskového zákona, ku př. mohl-li by býti stihán tiskař, jenž o své újmě k úřední opravě nějakou poznámku připojil, pro přestupek zákazu glossování. V té příčině mohly by vzniknouti pochybnosti zejména v našem právu, poněvadž znění příslušného trestního ustanovení § 22 tisk. zákona je (a contr. § 21) do té míry všeobecným, že lze je vztahovati nejen na odp. redaktora samého, nýbrž i na každou jinou osobu překročení příkazu resp. zákazu zavinivší.

Přes to sluší za to míti, že v těch a podobných případech jinou osobu než odp. redaktora pro delikt pořádkový trestati nelze, a to z té příčiny, poněvadž povinnosti, jejichž zanedbání se tu trestem stihá, přirozeným způsobem jen na odp. redaktora padají, tedy zvláštními, ryze osobními jeho povinnostmi jsou.

Věc má se ne jinak, než kdyby ku př. někdo nepovolaný zasáhnul do stroje péči strojníka svěřeného a tím způsobil nehodu. I tu nelze pachatele stíhati tresty určenými na zanedbání

zvláštních povinností strojníka, nýbrž jen dle všeobecných ustanovení trestního zákona.

Názor *Friedmannův* (Vorschläge 33), že takové zasahování do práv odp. redaktora, takové nerespektování jeho právního postavení mělo by de lege ferenda stiháno býti trestem jako přestupek proti pořádku ve věcech tiskových, zdá se mně sice se stanoviska theoretického hodným diskusse; avšak ve skutečnosti není, pokud známo, pozorovati žádných takových častějších zjevů, že by ustanovení toho druhu s hlediska praktické potřeby žádoucím se jevilo.

Příspěvek k dějinám lenního práva v Čechách.

Sděluje prof. dr. *J. Stupecký.*

Dvorským dekretem ze dne 24. května 1806 poslán jest soudům appellačním návrh všeobecného rakouského řádu lenního[1]) s nařízením, by poradily se o něm komise složené podle dv. dekretu ze dne 16. ledna r. 1797,[2]) k nimž může se přibrati také ,,to neb ono individuum dobře znalé zvláštního zřízení lenního v zemi''. Dále pak se pravilo, že vedle všeobecného řádu lenního mají sice pozůstávati zvláštní práva provinciální a privilegia k manstvím se vztahující, ale jen ta a taková, která zeměpánem výslovně budou potvrzena a tudy k všeobecnému řádu lennímu přidána. Komise měly práva ta a privilegia sebrati a předložiti. Příčinou tou dekret řečený kázal: ,,Bei dieser den Kommissionen obliegenden Sammlung der Provinzialrechte und Privilegien wird vorzüglich darauf zu sehen sein, *a*) dass man so viel als möglich die dem Staate in so vieler Rücksicht gedeihliche Gleichförmigkeit der Gesetze befördere, folglich *b*) mit Übergehung der gleichgiltigen und zufälligen Verschiedenheiten nur die wesentlichen und in der Verfassung oder in erweislich erworbenen Rechten gegründeten Abweichungen aufnehme; dabei ist *c*) auch zu bemerken, ob die angeführte Abweichung des Provinzialrechts von dem allgem. Entwurfe nicht

---

[1]) Návrh ten vypracoval dvorní rada professor Jan Bernard šlechtic Fölsch a ve srozumění s ním opravil Zeiller, načež r. 1806 vytištěn jest ve dvorní a státní tiskárně ve Vídni s titulem ,,Entwurf der allgemeinen österr. Lehenordnung''.

[2]) Dekretem tím bylo nařízeno, aby o návrhu občanského zákonníka právě dohotoveném radily se v jednotlivých zemích komise, jichž složení zároveň předepsáno.

etwa an die Stelle des Entwurfes zum allgemeinen gleichförmigen Rechte erhoben werden soll, endlich *d*) bei der Abfassung des Provinzialrechts nach Möglichkeit die Ordnung des Entwurfes beizubehalten." Komisí u pražského appellačního soudu zřízené předsedal president téhož soudu hr. Jan Kazimír Deym, i přináleželi k ní dále app. vicepresident Leop. bar. Sternegg, dvorní rada Vilém Hugo bar. Macneven, zástupce gubernia, app. rada Josef rytíř Jordan, zástupce app. soudu a referent, app. rada Josef Albrecht bar. Kapoun, zástupce stavů, gub. rada a kr. fiskus Josef Krtička, zástupce kr. fiskálního úřadu, zemský rada Jan hr. Kounic, zástupce zemského práva, a magistrátní rada Jan Adam Rau, zástupce pražského magistrátu.[3]) Komise probrala návrh jí sdělený ve dnech 11. a 13. dubna 1808.

Hned na začátku prvé schůze zástupce gubernia uvedl, že v zemi české pozůstává prastaré t. zv. Karlštejnské právo lenní, jež, ačkoli nenajde se žádný reskript nebo nařízení dvorní je potvrzující, přece v deskách dvorských jest vloženo a zachovává se ode dávna na dvorském soudě. Když král. korunní manství Řídká a Čelín spadla v odúmrť, a nastala otázka, vedle jakého práva nápad ten a nároky manských praetendentů posuzovati jest, vláda zemská r. 1805 předložila právo to kr. české dvorské kanceláři s návrhem, aby došlo výslovného nejv. schválení a bylo předepsáno pro česká manství korunní intra curtem. Důsledně tudíž že správa politická na témž návrhu setrvati a přimlouvati se musí, aby ustanovení téhož práva zůstala.[4])

Komorní prokurator mínil, že navržený lenní řád jen ku kr. českým manstvím korunním vztahovati se má, i přál si, aby mohl nejprve přednésti „vylíčení těchto manství".

Předseda však prohlásil, že novou osnovu lenního řádu dlužno vzíti v poradu, a teprve, kdyby se ukázalo, že Karlštejnské lenní právo naprosto s ní se nedá srovnati a veskrz musí se zachovati, mohl by se obnoviti onen návrh ke dvoru podaný. A vylíčení českých manství korunních a jejich práva že příhodněji se stane při jednotlivých článcích osnovy, než aby přečtlo se především.

Probíral se pak řád navržený článek za článkem. Z podrobností porady té zmíniti se jest o následujících.

V § 47 pravilo se: „Auch die Erbhofämter sind mit den dazu gehörigen Gütern, Lehen und Mannschaften lehenbar." Referent navrhl, aby paragraf ten se vynechal, poněvadž v Čechách žádný dědičný úřad dvorský manstvím není, úřady ty k žádnému statku manskému

---

[3]) Jako náhradníci byli přítomni gub. rada Frt. X. Tvrdý, app. rada Ignác Hansgirg, zemský rada Jan Fridrich baron Lazari a mag. rada Ondřej Sommer.

[4]) Dvorním dekretem ze dne 13. června 1811 (*Haimerl*, Quellen des böhmischen Lehensrechts [1847] str. 96 a násl.; *Pštros*, Die böhmischen Kronlehen [1861], str. 76 a násl.) prohlášeno, že císař Karlštejnskému právu lennímu sankce neudělil.

nenáležejí, žádné lenní listy o nich se nezřizují, a žádné udílení jich v léno se neděje. Většina však shledala, že uvedený výrok na dědičné dvorské úřady v Čechách dopadá, a usnesla se ničeho nepřipomenouti.[5])

Podle § 60 udělením léna man obdrží všecka práva s manstvím spojená a všecky užitky, třeba hmotné držení nebylo mu ještě postoupeno, a také není potřebí, aby soudem nebo komisaři lenního pána byl uveden v držení, nýbrž má právo sám držby se ujmouti. Per diremta paria vsunuto obmezení: „insoferne die Modalitäten und Förmlichkeiten einer eigenen Einführung in das Lehen durch früher bestehende Provinzialrechte nicht vorgeschrieben wurden", poněvadž při opětném propůjčení lén na krále Českého spadlých zachovává se spůsoba ta, že odúmrť provolá se v městě odumřelému statku nejbližším, a když ve 14 dnech po projití lhůty provolací odporu nikdo neohlásí a neprokáže bližšího práva k témuž statku, než má král, povolí se soudní uvedení toho, jemuž léno, propůjčeno. Spůsoba ta že se zakládá na Zřízení zemském F. 65—67 a starodávném obyčeji. Důkazy se najdou v deskách dvorských. Také dekretem nejv. úřadu justičního ze dne 20. března 1804 že potvrzeno bylo rozhodnutí appellačního soudu ze dne 27. prosince 1803, aby veřejným provoláním ve třech sousedních krajích cum clasula praeclusi vyzvali se, kdo by právo před králem bližší k uprázdněnému statku manskému Řídké mohli dokázati, a když na takovou proklamaci nikdo bližšího práva nedokázal, prohlášeny jsou Řídká a manské dvory v Čelíně ležící, Deymkovský a Karhanovský, za odumřelé. Referent, zástupce magistrátu a vicepresident appellačního soudu byli proti tomu, poněvadž řízení ono dávno již se nekoná a jenom při odumřelých manstvích Řídké a Čelíně nově provedeno jest.

U § 61 přijat dodatek pro Čechy, že man, jenž statek manský prodává, musí nejprve od nejvyššího dvorského sudí u desk dvorských otázán býti, vzdává-li králi dobrovolně právo manské, a když prohlásí se, že dobrovolně tak činí, že má nejv. dvorský sudí na místě královu a králů budoucích to od něho přijmouti, a ten, jemuž ten statek manský do desk dvorských má se vložiti, že musí rovněž tak býti dotázán, chce-li se v tom podle práva lenního zachovati a takové právo přijmouti a ke králi podle vysazení téhož manství a práva se chovati. Řád takový podle Zř. z. F. 55 a 58 (Pr. karlštejnská §§ 10, 11, 13, 14) že se zachovává.

§ 103 většinou hlasů vynechán. V Čechách že není obyčeje, podle něhož manství, kteréž dědictvím přešlo a primo acquirente až ke čtvrtému stupni v linii sestupující, stane se manstvím rodovým; snad že jest v zemi některé, ale pak ať se pojme do práva provinciálního té země, k přijetí v právo všeobecné že není důvodu.

K §§ 191—196 většinou hlasů se připomenulo, že v Čechách proti manstvím korunním promlčení let místa dosud nemělo, ježto

[5]) Týž rozpor náhledův objevil se také při §§ 226 a 227 a 310.

vedle Maximilianského Zřízení zemského E. 32, k němuž Obnovené zř. z. P. 25 se vztahuje, proti králi, jeho regaliím a fisku promlčení nejde. Referent a vicepresident appell. soudu vyslovili se však proti tomu, poněvadž jsou v Čechách mnohá manství, při nichž vznik úvazku lenního není znám, a s druhé strany jsou mnohé zemské statky zpupné, jež prve manskými byly, a jichž titul allodialní na promlčení záleží, tudíž zjevno jest, že přední právo lenní, totiž observance, v Čechách svědčí promlčení.

V § 201 vyřčeno bylo: ,,Sind lehenherrliche Jurisdictionsgerechtsame mit Gütern verbunden, so kann die Veräusserung solcher Güter und Herrschaften an Lehenunfähige nicht geschehen.“ Většinou hlasů změněn předpis ten tak, že nespůsobilý držitel povinen jest ustanoviti spůsobilého probošta lenního, jenž bude práva ta vykonávati; poněvadž statek jest věc hlavní a svrchovanost lenní věc vedlejší, a nebylo by přiměřené, aby někdo proto nebyl spůsobilý držeti principale, že není spůsobilý držeti accessorium. Že také panství schönbašské prodáno bylo držitelům k lenům nespůsobilým, na jichž místě hr. Julius Zedwitz zřízen jest za probošta lenního nad Mulzskými vesnicemi Watzkenreuthem a Dürngrünem, na Schönbachu závislými.

V § 298 stanovilo se, že pro dluhy manské věřitel může právo vésti toliko na užitky léna, ,,es wäre denn, dass die Verbindlichkeit, die Lehenschuld abzutragen, sich auf alle Nachfolger im Lehen, selbst auf den Lehenherrn, bei dem Heimfalle erstrecket, und der Hauptstamm ausdrücklich verhaftet ward.“ Usneseno, aby zůstalo při textu jeho, ale president mínil, aby za slovo ,,Lehenherrn“ vložilo se ,,wenn solcher die Substanz zu belasten berechtigt ist“, poněvadž každé zavadění nebo zadlužení jest spůsob zcizení, v Čechách však ani král nemůže sám o sobě (,,vor sich“) korunní léna zciziti a od koruny odtrhnouti, a bránily by tudíž odstavci navrženému již samy zákony české, jež o nezcitelnosti českých manství platí.

Když všecky paragrafy jsou vyřízeny, referent prohlásil, že měl by nyní předložiti návrh českého provinciálního práva lenního, ale že není s to, aby tak učinil. Že přes tři leta studoval ve spisech lenního hejtmanství zvláštnosti manství německých, ale nevnikl hluboko, že studoval dějiny, zřízení zemské a Karlštejnské právo lenní, ale jednotlivých lenních listův a privilejí manů českých všech že neseznal. Že na vlastní útraty cestoval po kraji loketském, po okrsku chebském a aššském a po části Bayreuthska, leč vědomosti jeho že obmezují se na pojmy všeobecné a na to, že téměř každý manský dvůr má jiné právo lenní. On že nemá tedy všech vědomostí potřebných, aby provinciální práva a privilegia na manství Čech se vztahující mohl snésti a důkladné přednešení učiniti.

Nápadnou různost českých manství že světle ukáže následující skizza.

1. Úřad dvorského sudí jest stolicí manskou t. ř. českých manství, která dílem od hradu Karlštejna pocházejí, dílem od komorních statkův a dílem od statků skonfiskovaných. V deskách dvorských nalezá se zvláštní lenní právo Karlštejnské, jež není vyhlášený zákon, ale soudní památka pozůstávajících obyčejů manských a podle zásad lenního práva tedy na místě prvém má platnost. Ježto však nápis v deskách dvorských hlásá, že jest to lenní právo statků manských, jež k hradu Karlštejnu náležejí, není námitka vyloučena, že na jiná manství česká nelze ho užiti, a bylo by po každé dokázati, že také pro to které jiné manství zachovává se lenní právo Karlštejnské.

Nejpodstatnější zásady Karlštejnského práva lenního jsou tyto. Manství jsou veskrz mužská. Přecházejí na nejstaršího syna, jenž s bratry o dědické podíly jejich se porovná. Vybytné vdovy a dcery záleží z 10 kop čili 11 zl. 40 kr. konv. m. a jedné krávy. Povolení k zadlužení, zcizení a pořízení udílí dvorský sudí nástupcův a čekancův neslyše. Držitelé manství rytířských mají povinnost při vpádu nepřátelském hradu Karlštejnského hájiti, robotní manové musí na hradě stráž držeti, plac zámecký umétati a Ave Maria zvoniti.

2. Král. úřad purkrabský jest lenním pánem *a*) nad samostatnými statky a dvory in curte domini, *b*) nad jednotlivými pozemnostmi nebo právy, jež k jiným statkům, dvorům nebo domkům in curte domini nebo v bayreuthské Fraisi příslušejí, a konečně *c*) nad některými statky a pozemnostmi ve Fraisi hornofalcké. Všecka ta manství jsou dědičná, zcizují a zastavují se jako allodia, pořizuje se o nich jak o allodiích, a dědí se jako allodia. Jen při změnách vydá se manská rekognicí, a slibuje se bez přísahy rukou dáním povinnost manská. Odúmrti nejsou tu obvyklé.

3. Město Cheb má v okresu chebském a ašském, pak v Bayreuthu četné many. Mimo to obdrželo r. 1769 výsost manskou nad manstvími Sparneckými, jež v chebském okresu jsou roztroušena. Purkmistr chebský jest probošt manský. I tu záleží svazek manský jen na rekognicí manské při změnách. Manství jsou dědičná a dědí se jako allodia.

4. Křižovnická komenda v Chebu jest lenním pánem nad rozličnými pozemnostmi v Bayreuthu a ve Fraisi. Držitelé jejich nedostávají žádných listů manských ani rekognicí či listů mutovních, nýbrž jich kupní listiny zmiňují se jen o svazku manském a odúmrtnosti, jež „Erbfälligkeit“ bývá zvána. Když nastoupí nový komendator, vykonají řádnou přísahu manskou a poddanskou. Při změnách in manu serviente slibuje se povinnost poddanská a manská rukou dáním. Komendator obdrží, když zemře hospodář, nejlepšího vola, a když zemře hospodyně, nejlepší krávu. Není-li mužských potomků, zaplatí dcery několik vavřínových tolarů,[6]) nejvýše deset, in recognitionem

[6]) Laubtaler, écu de six francs. Srv. *Becher*, Das österr. Münzwesen (1838), I., 1, str. 126.

et reluitionem caducitatis. Dědická posloupnost srovnává se s posloupností allodiální, jenom že nastupuje v grunt syn nejmladší. Manové ponejvíce prodávají svá manství libovolně, jakož vůbec vykonávání komendatorovy lenní výsosti nad těmito many, jež dílem ve Fraisi dílem extra curtem regni se nacházejí, za nynějšího politického zřízení jest jen prekární.

5. Klášter sv. Klary v Chebu stal se takto lenním pánem. V Chebu jest t. zv. kamenný dům („Steinhaus")[7]). Byl fojtstvím kláštera waldsasského, od něhož některé pozemnosti v chebském okresu a ve smíšených vsích fraisských[8]) za léna se dávaly. Když bavorská vláda r. 1803 klášter waldsasský zrušila a zabrala, přikázána jsou tato manství na kamenném domě závislá ke klášteru sv. Klary.[9]) Úřad sv. Klary zakládá nyní manskou knihu, k níž však materialií nemá. Dotazuje se manův a opisuje si listiny, jež mají v rukou. Jaké tu právo manské, nedá se ještě určiti.

6. Manství Nothhaftská jsou rozličné v okrsku chebském roztroušené pozemnosti, nad nimiž svobodní pánové z Nothhaftu, držitelé kr. českých manství ve Falci ležících Poppenreuthu, Friedenfelsu a Weissenstadtu vykonávali lenní výsost skrze probošta lenního. Individuálné manské právo nepatrných těch manství bylo by teprve prozkoumati, a bude to s těžkostí lze, ježto falčtí nyní lenní pánové budou se míti na pozoru, aby podanými zprávami nebo vydanými spisy sami neosvědčili vzdání se vysosti lenní.

7. V ašském území celý úvazek manský záleží na tom, že veškery pozemnosti osob tam usedlých považují se za podmanství, a zapravuje se vrchnosti při každé změně in manu serviente 10% hodnoty, kteráž ustanoví se narovnáním nebo nestrannickým odhadem, a v případnostech smrti taxa úmrtní pro každé podmanství zvlášť vyměřená. Starší knihy gruntovní dokazují, že dříve děly se zápisy držební na základě vrchnostenských listů lenních, a pozemnosti zcizovaly se a zavazovaly jen s přivolením vrchnosti jako lenního pána. Od několika desítiletí však poddaní v okresu ašském nakládají s týmiž pozemnostmi zcela libovolně, a celý svazek manský záleží jen ve platu lenním.

8. Držitelé hraběcích Zedwitzských manství Předního a Zadního Liebensteinu vykonávají výsost podlenní docela téhož objemu jako pánové ašští. Grunty dotčené svobodně dědí synové a dcery, ony mohou se volně prodávati, jenom odvádí se desátý haléř jako plat lenní.

9. Na kr. manském statku Fleissen jsou všichni držitelé pozemností podmany vrchnosti. Tato podmanství přecházejí toliko na potomky, pohlaví mužského i ženského; otci propuštěno jest, aby mezi

---

[7]) Viz *Prökl*, Eger und das Egerland. 2. vyd. (1877), I, str. 479 a násl.
[8]) Viz k tomu *Prökl*, II., str. 403 a násl.
[9]) Zrušen již r. 1782. Byl v ten čas statek náboženského fondu. *Prökl*, I., str. 614 a násl.

dětmi svými pořídil. Jiní příbuzní posledního držitele nenastupují po něm, třeba byli potomky manů dřívějších nebo prvního nabyvatele. Žádný man nemůže bez vrchnosťenského povolení léno své zastaviti nebo posledním nařízením či jednáním mezi živými na osoby jiné než přirozené své děti převésti. Při změnách držebních in manu serviente nový nástupce v manství platí 10% jako plat lenní, a vrchnost vezme si nejlepšího vola. Zemře-li man bezdětek, vrchnost zabeře statek jako léno odumřelé, prodá jej dle libosti, ale s týmž úvazkem manským jako prvé.

10. Na kr. manstvích v. Mulzských Wallhofu, Novém Dvoře (Neuhof), Hörsinu a Steingrubu všichni poddaní jsou podmany. Manství přecházejí toliko na syny posledního držitele, dcery a agnati ostatní jsou vyloučeni. Podmanové ti nesmějí pozemností svých ani zciziti ani zastaviti bez přivolení vrchnosti jako lenního pána. Při změně in manu serviente vezme si vrchnost nejlepšího vola. Tolikéž, když pozemnost přejde na osobu cizí, nebo když více synův učiní smlouvu dílčí, obdrží 10. haléř t. j. 10% hodnoty, při čemž podotknouti jest, zakoupí-li se poddaný z panství cizího, že kromě téhož 10. haléře ustanoví se ještě pro vždy roční plat lenní a plat z proměny, kdež odvod 10. haléře při změnách budoucích mine.

11. Jest také více manství soukromých. Panství Schönbach jest lenním pánem v. Mulzských vesnic Watzkenreuthu a Dürngrünu. Ve Vildštejnu jest jeden man a v Altenteichu také jeden, oba však mají v lénu jen některé pozemky. A tak asi bude v Čechách ještě více manství soukromých, jichž vlastnost musila by se teprve vyšetřiti.

12. Největší a nejznamenitější manství království Českého jsou manství německá, jež podřízena jsou appellačnímu soudu jako lennímu hejtmanství a soudu. Všecka téměř, jež extra curtem království Českého leží, ztracena jsou člem. XV. míru prešburského.[10]) Zbývají z nich ještě pouze knížecí Schwarzburská manství Rudolstadt, Könitz a manství Zum Stein v Duryňkách a knížecí Reusská manství ve Fojtlandu. I ta přestala zrušením říše německé, a jest tuze pochybovati, že za nynějších poměrů diplomatických svrchovanost lenní nad knížaty ze Schwarzburgu a knížaty z Reussu uhájiti bude lze. Zůstávají tedy jen německá manství intra curtem. Jsou to celé území ašské, Přední a Zadní Liebenstein, Fleissen, Wallhof, Nový Dvůr (Neuhof), Hörsin a Steingrub, pak St. Niklasberg. Manství posléze řečené jest ženské, ostatní jsou manství mužská, v něž více nástupců následují secundum stirpes. Manům uděluje léna kancelář dvorská; manství své manové nemohou ani zadlužiti ani zciziti. Manové ašští požívají zejmena svobody od daní, soudnictví kriminálního a některých menších předností podle temperamentních punktů z r. 1775.[11])

---

[10]) Sb. pol. zák. cís. Frant., sv. 25. (r. 1805), str. 165 a násl.
[11]) *Haimerl*, Die deutsche Lehenhauptmannschaft in Böhmen (1848), str. 107 a násl.

Za takové různosti manství v Čechách ležících nebo na Čechách závislých že jest těžko přijmouti všeobecné právo lenní a ještě těžší sdělati právo provinciální. Jenom kdyby mu zjednána byla možnost poznati veškerá manství česká, byl by referent s to, aby nynější zřízení v provinciálním právu českém sestavil a předložil návrh důkladný, pokud jednostejnost měla by se zavésti, a pokud práva provinciální a privilegia zachovati.

Avšak studium zřízení a práva lenního že vedlo referenta k přesvědčení, že není na čase vyhlásiti nový řád lenní.

Dotud svazek manský posuzovati jest především podle lenního listu nebo jiných zvláštních listin o svazku tom sepsaných, potom dle obyčejův, jež pro dotčené manství zejmena nebo pro ten který lenní soud vůbec lze dokázati, nebo jež jsou notorické. Dalším pak pořadem, co se týče manství českých, podle Zřízení zemského a práva longobardského, a co se týče manství německých, podle práva longobardského a německého práva státního a lenního. Nový řád lenní změnil by tento pořad; nechtěl-li by však partikulárním zvláštnostem derogovati, nepomohl by nic, naopak zapletl by ještě více práva lenní již bez toho temná.

Duchu času, dobru státu, zájmům zeměpána i prospěchům občanů státních lépe by vyhovělo zrušení svazku manského, než upevnění jeho novým zákonem. Svazek manský jest plod doby nejtemnější, výmysl lidí, již měli nejzvrácenější pojmy o právu. V dobách, kdy tresty za zločin byly t. zv. compositiones, totiž pokuty peněžité, utvrzen byl svazek lenní zákony ripuarskými a salickými. Za pěstního práva a loupežení středověkého svazek manský měl cenu, poněvadž mocný zjednal si tak many a slabý sobě ochranu. Ochrana pánova a věrnost manova tvořily podstatu i obsah práva lenního. Dnes však ochrana lenního práva a věrnost manova nemají žádného smyslu, a těžko si při těch slovech něco mysliti. V čem pak záleží ochrana, již zeměpanský man od svého zeměpána požívá? Ve které příčině požívá větší ochrany než občan jiný? A zachovávají zeměpanští manové zeměpánu větší věrnost než jiní poddaní, konají mu vydatnější služby vojenské? U podmanství a manství soukromých všecka podstata svazku lenního již počíná býti směšnou. Čím pak chrání 72 držitelů panství schönbašského své many pány v. Mulz, a v čem záleží věrnost těchto k lenním pánům? Jest vůbec některý jiný lenní pán, jenž mohl by povídati o věrnosti svých manův, a jest některý man, jenž mohl by něco říci o ochraně, již mu poskytuje lenní pán? Není slušné, aby pozůstávalo zřízení, jehož podstatné podmínky již přestaly, aby lidé obtěžováni byli formalitami, jichž právní a rozumnou příčinu hledati jest v dějinách dob dávno minulých, a jež do časů dnešních po žádné stránce se nehodí. Duchu nynější doby svazek lenní se protiví a titulům nabyvacím, na jichž základě manové dnešního dne držení len docházejí, patrně není přiměřený.

Zrušení svazku manského bylo by také s prospěchem jak státu a zeměpánu tak zájmům soukromým. Dočasní uživatelé půdy bývají vůbec špatní vzdělavatelé její. Co má býti manům pohnutkou, aby na kulturu lesní vynaložili sumy znamenitější, z nichž užitku oni se nedočkají, nebo aby stavěli trvanlivá stavení, bytné cesty a zděné mosty, aby čistili rybníky a jinaké drahé náklady podnikali, jež nástupcům jejich k většímu budou prospěchu než jim samým. Má-li dcery, obává se man, aby jich nezkrátil, nebo syn z manství obživu přece míti bude, ale dcera může věna a zaopatření dojíti jenom z úspor rodičův. A man, který nemá dětí, tuze zřídka bude rozsívati, aby klidili jiní příbuzní, cizí čekalci nebo pán lenní. Zkušenost to potvrzuje. Tak n. př. jedno z největších českých manství, okrsek ašský, má 6 čtverečných mil plochy, neplatí žádných dávek zeměpanských a přece všem hrabatům a pánům Zedwitzům dohromady nevynáší ročně celých 30.000 zl., kdežto jiné panství takové rozlohy a stejné prostřední půdy nejméně 100.000 zl. musí vynésti. Ale fundus instructus všude je nedostatečný, lesy jsou vysekány a dílem se nekultivují. Poddaní nastupujíce v držení 10procentním poplatkem lenním se vysilují i nenamahají se, aby pozemnost jejich na ceně získala, čímž by také plat lenní se zvýšil.

Není potřebí dalších důkazů, že soustava lenní záhubná jest státu, jehož bohatství záleží v plodinách. Pozemnosti, na něž se nenakládá, vynášejí méně a zmenšují národní bohatství a blahobyt. Pro blaho vlasti jest zrušení svazku lenního si žádati. Blaho její jest však bohatství zeměpána nejen ve smyslu mravním, alebrž i ve smyslu kameralistickém. Svrchovanost lenní jest plané právo zeměpanské. V dobách dřívějších svrchovanost lenní poskytovala lesku, jenž spočíval na skutečné moci, v dobách dnešních neposkytuje ničeho. Dnešní svrchovanost lenní jest pouhou formalitou, jež úřady i strany zaneprazdňuje, psaní přidělává ale zeměpánu prospívá málo nebo neprospívá nic. Odúmrti jsou řídké. Co vynesly státu za posledních 25 let? Jsou nyní některá manství uprázdněna, Řídká totiž a Čelín. Ale Řídká jest velmi zadlužena. A má-li se lenní zřízení zachovati, musí se oba statky novým manům uděliti. Výnos tax udělovacích a schvalovacích zvažuje se náklady režie a častějších komisí, jež se na útraty aerární vypravují. Všecek prospěch záleží na tom, že časem naskytne se zeměpánu příležitost, aby odměnil zasloužilé služebníky státní.

Má-li však odměna taková míti žádoucí účinek, musí býti udělena v náležitý čas. Manství se však uprazdňují zřídka a nikoli právě v dobu, kdy bylo by na čase výtečnou zásluhou odměniti. Kdyby však svazek manský nezrušil se rychlým zákonem, nýbrž smlouvami allodialisačními, mohla by vláda opatřiti si fond, z něhož bylo by lze odměňovati zásluhy skvěle a v pravý čas. Ve všech odvětvích služby státní mohlo by se dosíci nejúčinnějšího povzbuzení k napjetí sil a k obětování prospěchů vlastních, kdyby polovice z výnosu allodialisačních záplat užilo se

k příplatkům při záslužných řádech a polovice k odměnám v penězích a realitách, kdežto kapitál sám zachoval by se pro vždy.

Soukromí lenní pánové získali by penězi allodialisačními a manové rádi by peníze ty zaplatili, aby nabyli úplných práv vlastnických.

Jenom o zkrácení agnatův a čekalcův mohlo by se mluviti, jejichž práva by allodialisací zanikla. Ale 1. jest smlouva manská od zřízení rodinného fideikomisu velmi rozdílná. Jen rodinný fideikomis má za účel zachování rodiny, bohatství prvorozencovo a appanažování kadetův. Při smlouvě manské na to se nepomýšlí, jediné pohnutky a podmínky jsou tu věrnost manova a ochrana lenního pána. Práva potomstva jsou tu tedy cosi nahodilého, nic podstatného, a není třeba k nim míti zřetel, když rozhoduje se otázka, má-li se svazek manský zrušiti. 2. U českých manství, u německých podmanství a manství selských nejedná se o čekalství a agnatech. Lenní pánové udílí konsens bez ohledu na nástupce. Zřetel onen byl by tedy jen při německých manstvích korunních. Než i tu může býti pominut, ježto, 3. blaho šlechtických rodin manských bylo by allodialisováním manství mnohem lépe opatřeno. Nebo v německá manství následují mužští dědicové in communione, hospodářství se tak rozděluje, jeden každý musí býti sám svým úředníkem, žádný nemá peněz, jimiž by hospodářství mohl vypraviti, a tak rodina klesá na zadlužené málo vzdělané zemany, z nichž stát vynikajících služebníků nezíská. Zrušení svazku manského jest jediný prostředek, aby se rodiny takové zase pozdvihly. A jestliže nicméně bralo by se v pochybnost, že práva nástupců k podstatě manského svazku nenáležejí, mohly by se 4. při allodialisaci německých manství korunních fideikomisní kapitály utvořiti a úmluvou rodiny dotčené a následujícím schválením zeměpanským v jistý řád nástupnický a požívací přivésti. Ovšem by kapitály ty nesměly býti tuze velké, aby nabyvatelé allodií sami nebyli ochuzeni.

Ježto nejde o věc stran, nýbrž o blaho všeobecné, že lze bez vyzvání zákonodárci navrhnouti, co dobré a správné jest, a tudíž přimlouvá se referent za podání návrhu, aby Jeho Veličenstvo neráčilo vydati nový řád lenní, nýbrž ráčilo ustanoviti komisi, která by cestou smírnou a to vyjednáváním komisaře se stranami, jež by se dělo v tom kterém manství samém, a při němž k místním poměrům bylo by podstatný míti zřetel, allodialisaci veškerých zeměpanských i soukromých manství ujednala a k nejvyššímu schválení předložila.

K podpoře návrhu toho referent uvedl ještě, že Ferdinand III. reskriptem ze dne 13. listopadu 1646 [12]) nařídil, aby manství kraje loketského za svobodné statky dědičné a allodiální byla vysazena, passiva jejich do desk zemských vtělena a při tom aby za vklad vybíraly se 2 zl. z 1000 zl. Tím celý kraj obdržel stejné zřízení s ostatní zemí, a pozoruhodné jest, že při allodialisaci této nebylo žádné řeči

[12]) Codex Ferd.-Leop., p. 249.

o právech agnatův, jakkoliv vlastnost manství loketských byla podobná jako posavadní vlastnost manství v okresu chebském a ašském. Tehdy byli zřízení manskému o půldruhého století blíže a neshledávali, že by nástupnická práva agnatů patřila k podstatě svazku manského. Okrsky chebský a ašský náležejí nyní ku kraji loketskému, i bylo by zajisté přiměřené dáti okresům těm stejné zřízení, jako jest v zemi ostatní.

Že pak i v novějších časech allodialisace manství jevila se státní správě prospěšným opatřením, dotvrzují nejv. dekrety ze dne 4. února r. 1787 [13]) a ze dne 8. ledna 1789,[14]) jež nařídily, aby uprázdněná manství zeměpanská nebo na náboženském fondu či na duchovenstvu závislá svobodně byla prodána, a položily tak již základ k ubývání lén.

Vicepresident appellační, komorní prokurator, zástupce stavovský a zástupce pražského magistrátu však mínili, že z úmyslu zeměpánova vydati nový lenní řád, zjevna jest již vůle jeho manské zřízení zachovati, a že bylo by vzhledem k jasné vůli takové tím odvážlivější navrhnouti zrušení lén, ježto bylo by pak uvážiti poměry, jichž dotýkati se komisi této nepřísluší. Zástupce zemského práva souhlasil s návrhem, aby, ježto zřízení manské k poměrům nynějším se nehodí, stalo se na nejv. místě předložení, nebylo-li by spíše radno svazek lenní zrušiti, nežli řád lenní obnoviti, ale v kameralistické podněty referentovy, aby se komise nespouštěla.[15]) Návrh referentův tedy padl.

Ale nezůstal bez povšimnutí.

Dv. rada Fölsch, jemuž došlé připomínky zemských komisí jsou odevzdány, podal o něm obšírné vyjádření.

Prohlašuje tu, že při veliké rozmanitosti lenního zřízení ve státech císařství rakouského nový všeobecný řád lenní bez zvláštních práv provinciálních spíše zmatky by spůsobil, než pořádek zavedl, a zdělání potřebných provinciálních práv že spojeno jest s velkými obtížemi, i nelze je očekávati v brzkém čase. Uvažuje pak o návrhu Jordanovu s hlediska politického, kamerálního a právnického. Uvažuje takto.

Od těch čas, co soustava lenní úplně se rozvinula, poměry hospodářské a poměry jednotlivých stavů mnoho se změnily, zákonodárství civilní bralo se za duchem času, a soustava lenní nesmí zůstati ve směru protivném. Ale v soustavě lenní poměrům nynějším přizpůsobené byla by žádoucí vis conservatrix, jež mírnila by ducha od změny ku změně snažného a vládu aristokracie peněžní, mravům nejzhoubnější, a působila jistou stálost v majetku a rodinách, státu užitečnou. Spojení povinnosti manské a povinnosti poddanské rozmnožuje svazky společnost sjednocující a přispívá k zachování pozůstávajícího zřízení

---

[13]) Jos. II. Verord. u. Gesetze in chron. Ord. VII., str. 250 (viz i str. 267, Handbuch d. unter Jos. II. ergang. Verord. u. Gesetze XIII., str. 572).

[14]) V téže sbírce IX., str. 33.

[15]) Srv. p. Macneven v sezení tom nebyl, a gubernium zastupoval gub. rada Tvrdý.

a občanského pořádku, monarchie dědičná zdá se jistý způsob soustavy lenní, řády rytířské a pod., již s sebou nésti. Mezi spisovateli politickými jsou důležití zastanci zmírněné soustavy lenní, kterou pokládají za ohradu svobody občanské.

Allodialisační komise stály by veliký náklad, narovnání o cenu lenní výsosti lehko se nestane, ježto manové budou povinnosti své manské nízko odhadovati. A jest na pováženou, máli se „hlavní kmen staroněmeckého lesa" poraziti, aby cena jeho přijala se najednou, nebo raději řádně opatrovati, aby také nástupcové pozdější měli užitek.

Kdyby šlo o allodialisaci soukromou a partikulární, neslušelo by dopustiti, aby držitel manství pro užitek svůj mohl nástupce zkrátiti a statek na př. dcerám svým zachovati. Ale bude-li státem provedena allodialisace všeobecná, pak dlužno přisvědčiti, že smlouva lenní směřuje k vzájemné ochraně, nikoli k zaopatření potomstva, a ti, kdo nápadu manství mohou se nadíti, že přísného práva nástupnického nemají. Proto také malé fideikomisy peněžní nemusily by se zřizovati všeobecně, mohly by se zříditi jen v případnostech takových, kde dá se to snadno dělati, a jsou zvláštní důvody slušnosti. K otázce té pouze s hlediska politického bylo by přikročiti. Mocnář nepochybně má právo zrušiti léna a ustanoviti zákonem, pokud fideikomisy bez ujmy celku mohou se zříditi. Náhrady allodialisační za manství zeměpanská náležely by patrně zeměpánu. Než, i co se tkne manství soukromých, pamatovati jest, že ochranu, již lenní pán a vasal měli sobě poskytovati, dávno již zeměpán sám na se vzal, a náklad na obranu země aerarium uhražuje. K tomu důvodu již poukazuje nařízení císaře Josefa II., že uprázdněná manství, jež od biskupův a opatův světským držitelům byla udělena, mají se zabrati ad fundum religiosum, poněvadž příčina, pro kterou biskupové a opatové dávali světským držitelům rozličné statky in feudum, nepozůstává již, alebrž všecky statky kostelův a duchovenstva požívají nyní ochrany státu sama.[16]) Jenom určení jich k náboženskému fondu nebylo přísně důsledné, neboť duchovenstvu nedostává se ochrany na útraty náboženského fondu, nýbrž na útraty státní. Ovšem blahovolná vláda císařská jde před se s šetrností co největší, a tudy nechťsi světští lenní pánové soukromí dotčenou náhradu obdrží.

Po úvahách těch praví se závěrkem, že jsou tedy některé důvody nikoli nepatrné pro zachování lén, ale přes to že nakloní se k návrhu Jordanovu, kdož uváží nedostatky starého práva lenního a nesnáze, jaké k pořízení nových úplných zákonův a zvláště k pořízení potřebných práv provinciálních bylo by překonati, a uváží dále, že svazek lenní již příliš proděravěl a na pouhou obtěžující formalitu sešel, aby mohl poskytovati prospěchů, jež se mohou na něm chváliti, prospěchů, jichž v státě tom bezpečněji nadíti se lze od zařízení účelnějších a v poměry doby nynější se hodících.

---

[16]) Svrchu citovaný dv. dekr. ze dne 4. února 1787 (pozn. 13.).

Zákonodárná komise justiční „shledala otázku namítnutou tak důležitou a kladné rozhodnutí její podepřeno od app. rady Jordana důvody tak závažnými, že pokládala za nutné vzíti především předběžnou otázku tuto v poradu, aby mohla podati Jeho Veličenstvu určité o ní dobré zdání".[17]) Vyžádala si, v únoru 1809, od spojené dvorské kanceláře zdání její. V červenci 1811 opakovala svou žádost a obdržela odpověď, že „vypracování dolnorakouské vlády o věci té jest již předloženo, a jakmile důležitost věci a jiné pilné záležitosti dovolí, že dobré zdání bude dáno."

Žádoucí chvíle dvorská kancelář dlouho nenašla. Zatím v listopadu 1812 učinila nejp. přednešení strany manství ve Štýrsku, k němuž došlo jí nejv. rozhodnutí ze dne 7. ledna 1813, že všecko allodialisování lén má minouti. A když později v několika případnostech, jež zdály se jí „zřetele hodnými", navrhla „výminečně", aby allodialisace byla povolena, odkázána jest na ono rozhodnutí dřívější.

V červenci 1816 císař přikázal, aby mu dvorská kancelář podala zdání své o navrženém zřízení ústřední správy pro záležitosti lenní ve všech zemích[18]) a oznámila, kam dospělo jednání o návrhu nového řádu lenního. Dvorská kancelář obrátila se k zákonodárné komisi s dotazem, jak daleko s prací dotčenou jest. Když zákonodárná komise na to připomenula, že dosíci chce nejprve rozhodnutí otázky, nemají-li se lena zrušiti, a dobré zdání od dvorské kanceláře opětovně vyžadované že dosud jí nedošlo, dvorská kancelář odpověděla jí, že otázka, mají-li se léna zrušiti, již jest rozhodnuta záporně, i sdělila s ní zmíněná nejv. rozhodnutí, jimiž se allodialisace nepřipouští. Na to zákonodárná komise uložila ihned dv. radovi Fölschovi, aby ujal se další práce o svém návrhu, oznámila to dvorské kanceláři i žádala ji, aby uveden byl postup jednání jejího k vědomosti panovníkově, ježto nezdá se, že by sdělená s ní nejv. rozhodnutí obsahovala v sobě již konečné vyřízení předběžné otázky, nemá-li se svazek lenní zrušiti, a nadíti se jest rozhodnutí určitějšího.

Nejp. přednešením dne 27. března 1817 dvorská kancelář učinila císaři zprávu. Zpráva ta vyřízena jest následujícím nejv. rozhodnutím ze dne 16. června 1817: Ich will, dass Meine über den Vortrag der vereint. Hofkanzlei vom 19. November 1812 erflossene Entschliessung vom 7. Jänner 1813 ad *d*, dass es von aller fernern Allodialisierung der Lehen überall abzukommen habe, zur allgemeinen Richtschnur genommen, und jede weitere Frage, ob der Lehensnexus aufzuheben sei, beseitigt werde."

Tím na ten čas otázka řečená jest odpravena.

---

[17]) Z protokolu zákonodárné komise ze dne 2. ledna 1817.

[18]) Návrh takový učinil vicepresident moravsko-slezského gubernia Filip ryt. Stahl.

Rozluka realní unie švédsko-norské.

Referuje Dr. *F. Vavřínek.*

IV. Krise dualismu švédsko-norského.

Kritický stav dualismu švédsko-norského nebyl způsoben snad jen náhlými konflikty za posledních let unie. Byl úkazem vleklým. První jeho příčiny tkvěly hluboko v samých základech právních oněch ústavních aktů, na nichž svazek obou říší spočíval, a ve zcela rozdílném nazírání obou národů na skutečnosti, jež spojení obou států přivodily.

A jestli za dob trvání unie příznaky krise nepropukaly akutní silou, bylo to tím, že společný král dříve měl ještě dosti moci a autority, aby mohl zmírniti národnostní protivy a přispěti k vyrovnávání protichůdných nároků a křižujících se zájmů.

Když však, jmenovitě v Norsku, společná moc královská stále více tratila na své neodvislosti od parlamentu a od vládnoucích politických proudů, mizela také působivost společného činitele vyrovnávacího.

Protichůdné zájmy a nároky ostřeji zu zase na sebe narážely. Král, byv nucen v jednom ze svých království ustupovati a povolovati stále větším požadavkům, musil také sám své druhé království švédské nutiti stále k větší povolnosti naproti Norsku, jen aby politické třenice byly zmírněny a oddalovány, a aby v Norsku strany radikalní nenabývaly stále většího počtu přívrženců. A na konec oba národy a státy začaly se míti za zkráceny: Norsko, že nedosahovalo toho, co chtělo, Švédsko pak, že se Norsku povolovalo.

Přičiněním královým a jeho povolností dařilo se také dosti dlouho zabrániti radikalnímu vystoupení se strany Norů. Roztržku přivodily teprve nároky Norska na samostatné diplomatické zastoupení a vlastní konsularní službu, ač před tím byly přece již větší konflikty. Konečně tu vznikl konflikt, jejž nepodařilo se zažehnati a jenž vedl přímo k rozluce. O oprávněnosti konfliktu tohoto, specielně o tom, zda Norové mohli si z něho vzíti záminku a důvody k vypovědění unie, je těžko souditi. Norové sami ve svých oficielních publikacích zpravidla nepokoušeli se o juristické zodpovědění otázky, zda je ve vůli, lépe řečeno libovůli, jednoho každého z obou spojených států, státní společenství či unii jednostranně vypověděti a rozloučiti.

Norové jen na základě svého dosavadního parlamentarního vývoje jaksi mlčky přijímali za nepochybno, že při zásadě parlamentní svrchovanosti parlament sám mohl by i království odstraniti a tím unii rozloučiti, že tedy pak království a unie švédsko-

norská trvají jen potud, pokud je n a v ů l i p a r l a m e n t u. Ale toto přesvědčení o bezmezné moci parlamentarismu Norové jen z daleka, nejasně a nevýrazně dávají cítiti, jen jako rozpačitě a stísněně podkládají si je na oporu svých argumentů, jimiž brání své „historické" právo se společným zřízením a s unií vůbec dle libosti nakládati.

Vzdálenému pozorovateli, jenž politické poměry na poloostrově skandinavském z vlastního názoru a z bezprostředních osobních styků nezná a znáti nemůže již proto, že neovládá řeči žádného z obou národův, a že literatura jazykem švédským a norským psaná je mu nepřístupna, těžko je osobovati si úsudek o tom, n a č í s t r a n ě s t á l a c e l á p r a v d a a v y š š í s p r a v e d l i v o s t.

Kdo odkázán je jen na politické brožury a spisy ve třech přístupných světových řečích vydané, kdo, ať pro nedostatek času či z jiných příčin nemohl zjednati si větší znalosti země, než že více méně po turisticku ji procestoval a její památnosti kulturní a historicko-politické na rychlo seznati se snažil, kdo o s o b n ě nezná jediné politicky významné a činné osobnosti z obou stran, osobnosti, jež by mu podala informace spolehlivé a nezabarvené, nemůže při uvažování celého průběhu krise býti než pouhým z p r a v o d a j e m o činech a názorech politiků obou stran. Nemůže zaručiti, že věci s k u t e č n ě, objektivně, stojí tak, jak se jemu zdá a jak se zdají těm, jejichž mínění jako směrodatná přejímá a uvádí. Vzdálený pozorovatel vždy tu může jen konstatovati, že věci tak a tak jsou vylíčeny ve spisech a spiscích, jež měl po ruce, může podati, že to a ono nalezl, ale nemůže zkoumati, zda poměry na obou stranách s k u t e č n ě t a k b y l y, jak ve spisech se jeví.

A pozorovatel kontinentalní odkázán je bráti svůj material takřka jen z p o l i t i c k ý c h brožur, drobných spisků příležitostných, sepsaných od různých osobností politicky činných, nevždy vynikajících, z nichž málokterá vyzná se v státoprávní literatuře světové a dovede si osvojiti běžné způsoby dnešního státoprávního usuzování.

A mimo to brožury ony vydány jsou po většině jen na obranu stanoviska určitých stran politických. Všude tu státoprávní dedukce vstupují do služeb politických stran, politických zájmů, začasté i méně idealních a i s pochybnou politickou morálkou, a začasté cesta, po níž strany jdou za svými specielními strannickými zájmy, zdá se každému straníku, jenž po ní jde, též cestou práva a obecného prospěchu národního.

A pokud užívati je významných projevů politických, jako jednání a adress i resolucí sněmovních nebo prohlášení stran parlamentních v obou říších, je třeba vždy a stále míti na zřeteli, že ony projevy hájí vesměs určité stanovisko, p ř e d e m již vytknuté a nezměnitelné, a teprve e x p o s t shledávají si důvody na podrobnější zdůvodnění názorů a přesvědčení předem již utkvělých, od nichž se vychází vesměs jako od pevných dogmat a axiomatických pouček.

Na obou stranách hlásají se určitá hesla a tvrzení jako bezesporná a žádné pochybnosti nepřipouštějící, ač jejich oprávněnost bylo by teprve důkladně zkoumati po stránce státoprávní a podrobiti je přísnému rozboru, a to chladně, bez onoho nadšení, jež tak často zakrýti má slabost věcných důvodův. Na obou stranách požadavky politické braly na se formu nároků právních, takových, které prý již dle práva stávajícího hned mají býti splněny. Nebývalo ani žádného uvažování o tom, zda takové bezesporné právo skutečně existuje.

Proto absolutní rozhodování o tom, kdo měl pravdu a právo a kdo nikoliv, je takřka nemožno: každá strana hleděla pro sebe uplatniti řadu spravedlivých důvodů a požadavkův oprávněných.

A tím těžší je každé podobné rozsuzování, ježto v celé přípravě a v průběhu krise mocně spolupůsobily, až i směrodatnými se staly vlivy a skutečnosti, jež zcela se vymykají každé právní kvalifikaci a čistě juristickému rozhodování i státoprávnímu ocenění.

Jsou to skutečnosti a vlivy obecného života sociálního, vlivy kulturní a hospodářské, účinky ideí národnostních, rozdíly, plynoucí z různého národního charakteru lidu v obou poloostrovních říších, různé postavení v mezinárodních stycích obchodních, různý pokrok duševní a hospodářský, vlivy různé geografické polohy. Je tu celá řada starých historickým vývojem vytvářených a stále zostřovaných důležitých rozdílů ekonomických a socialních.

Norsko přeje více principu volného obchodu, kdežto Švédsko chce být chráněno ochrannými cly. Norsko je svojí polohou již odkázáno na plavbu a obchod zámořský; naproti tomu Švédsko má zase značné zájmy agrikulturní, jeho obchodní plavba není tak rozvětvena jako norvéžská; nemají z daleka tak četné loďstvo obchodní, jako jejich sousedé. Dále ve Švédsku společensky vynikající místo zaujímá vysoká pozemková aristokracie, kdežto v Norsku není šlechty a stavovských rozdílů; šlechtické a stavovské tituly jsou vyloučeny bezpodmínečně samou ústavou.

Obě země ani oba národové nikdy nevytvořili sobě společnou dějinnou tradici, jež by je pojila vědomím užší příslušnosti a příchylnosti.

To vše jsou vlivy, jež nedají se souditi dle norem právních a dle jejich chladných formulí — vždyť právo neznamená vždy nejmocnějšího činitele života státního. Mocnější často než síla a váha norem právních a moci právní je síla jiných ideí kulturních a ethických, a stát, jenž přece není jen institucí právní, staví svoji státní moc také do služeb jiných socialních činitelů, úsilí kulturního, hospodářského, národnostního.

Právo je jen jednou mezi silami, jimiž na nás působí moc státu; život ve státu však ovládají také jiné moci, politicky i společensky vůbec. A váhu takových mocí politických a společenských nelze juristicky oceňovati, tu umlkají státoprávní dedukce!

Jsou tu i značné rozdíly národního charakteru a cítění národnostního u širokých vrstev, smýšlení švédské je méně hybné, potřebuje silnějších impulsů, je více konservativní a uklidněné, kdežto Norové jsou vždy spíše radikalní, pokrokovější, také demokratičtější. Jeví mnohem větší zájem na věcech veřejných a politických, jako národ pokročilý, obchodně dávno podnikavý a odvážný, kdežto národ zemědělský mívá i střední třídy a inteligenci konservativní, méně přístupnou proudům novým. Norové jsou mnohem prudčí, přístupnější politické dráždivosti, někdy i trochu revolučního nádechu, jak tak pěkně líčí *Garborg* ve svých studentských románech.

Odtud také ve Švédsku sklon byl k tomu, že se vyvinula silná moc královská, sice konstitučně omezená, ale pevná a opírající se o kruhy konservativní a o vysokou šlechtu velkostatkářskou, kdežto Norsko spělo vždy k ústavě demokratické a parlamentarní, k neomezenému parlamentarismu, k svrchovanosti parlamentu a tím k zásadě svrchovanosti lidu.

Již ta skutečnost, že král švédský, resp. jeho zástupce korunní princ švédský, aby unii švédsko-norskou umožnil, musil předem přijmouti ústavu Eidsvoldskou, byla předzvěstí, že konstituční poměry v každém z obou států budou se jinak vytvářet. Tehdy v r. 1814 založen je již dualism ústavních poměrů, první začátek krise a první příčina rozluky.

V Norsku nemohlo se vytvořiti nikdy potom již silné království, byvši omezeno podmínkami předem přijatými; moc královská nikdy pak již ani za změněných poměrů politických nemohla se vzchopiti. A tak království stávalo se stále více jen dědičným titulem, pomalu ztrácelo politicky a socialně svůj význam silné, směrodatné instituce státoprávní, jež by byla schopna vždy nových činorodých podnětů. Hned z předu již celý souhrn ustanovení norvéžské ústavy směřoval k tomu, že parlament, z všeobecných lidových voleb vycházející, politicky má znamenati všechno, král pak takřka nic, tak že hrál úlohu jako pouhý figurant s dědičným titulem, skoro jako dědičný president nějaké republiky.

Spojení obou států pod týmž králem nepřivodilo žádného vnitřního, ideového splynutí jich; oba státy zůstávaly sobě cizí i pohlížely na sebe větším dílem s nedůvěrou a řevnivostí: druh druhu pomalu nechtěl přáti žádných výhod ze společného svazku.

Norové byli žárlivi, že král stále sídlí ve Stockholmu a málo přichází do jejich země; žehrali na to, že stojí výhradně pod švédským vlivem, že není králem národním, hlavou národa, a viděli ve větší moci a v převaze Švédska stálé nebezpečí pro samostatnost a neodvislost svoji.

Král skutečně také v ohledech kulturních mnohem více se staral o Švédsko, hlavnímu městu Švédska, residenci mälarské, připadly všechny přednosti sídelního města a centra obou říší, král zvelebil je po stránce representační a umělecké, staral se neunavně o povzne-

sení své země ve všech oborech kulturního a hospodářského života, mezitím co Norové pracně se namáhali překonati obtíže, jež po staletí nepřátelsky kupila jim v cestu tvrdá, neúrodná a komunikacemi málo obepjatá půda jejich hornaté vlasti.

Švédové zase zlobili se na separatistické a partikularistické snahy spojené země, střehli každé odstředivé hnutí norského parlamentu a norské vlády a reptali na to zle, že takové spojení s Norskem není pro Švédsko žádnou náhradou za ztracené Finsko a za zmenšenou tím politickou váhu Švédska.

Švédové ostatně více méně právem vytýkali Norům, že ve své přepjaté dráždivosti konec konců svůj reformní program na znovuuspořádání unie rozvinuli jen ve směru k čisté personalní unii. A za tímto programem již zjevovala se přímo rozluka unie jako předmět vřelé touhy radikalní strany norské. Pro svazek obou států chtěli Norové uznávati na konec jen formu personalní unie v politickém smyslu, t. j. takovou formu, jež by utkvěla jen na jediné zevnější skutečnosti historického společenství osoby panovníkovy bez každého společenství jiných záležitostí.

Švédové však v každém uvolnění svazku, jmenovitě v personalní unii, hledali poškození svého národnostního zájmu a nebezpečí, že dosavadní vliv Švédska v unii způsobem neobyčejným bude zatlačen.

Švédové báli se jmenovitě, ježto moc královská byla jediným skutečným pojítkem, jež obě země spojovalo, že po oslabení mocenského postavení králova, jak zvláště po r. 1884 v Norsku nastalo, těžiště vší moci uvnitř unie stále více bude se překládati do norského stortingu; nebezpečí toto ukázalo se později skutečně pravdivým.

Prudké obviňování Švédska od politiků norských, že si osobuje nadvládu, mělo ovšem stálý a hluboký zdroj ve zcela rozdílných názorech o právní povaze unie; také v různých programech, jež s obou stran byly podávány na reformu unie, rozdíly názorů vystupují velmi přiostřeně.

Odtud také pročítání oficielních dokumentů sporu norskošvédského budí zvláštní pocity. Veliké nejasnosti a leckdy úmyslně zmatené koncepce v právních dokumentech, jež platí za základní psaná pravidla o unii, způsobovaly, že vyjednávání mezi oběma vládami a projevy politických stran švédských a norských za posledních let dělají silný dojem velikého právnického procesu, při kterém s obou stran dějí se pravé divy ve vyumělkovaném výkladu zákonů, v subtilním umění interpretačním a ve vyšroubovaných konstrukcích, až otázky praktické skutečnosti stále více ustupují do pozadí, a boj se vede již jen o drobné juristické finty.

Částečně nesly vinu na tom oba parlamenty se svým značným počtem advokátů, školených v umění hledati díry v zákonech, ovládajících mistrovsky drobné lsti právnické a prostředky, jimiž protivníka lze vehnati do úzkých, známé prostředky, jež navykli si tak obratně

čerpati z nejhlubších tajů civilního processu a z jeho mnohdy nevypočítatelné mystiky.

Rozumí se, že při tom rozmáhalo se čistě formalistické nazírání na věc, zrovna tak jako při formách soudního řízení a při zásadě formalní pravdy, a že důkladně přeceňovány jsou otázky podřízeného významu až k malichernosti: tak spor o to, aby, jak Norové si přáli, z obchodní vlajky norské úplně zmizely úzké modrožluté proužky veselých barev švédských, znamenající značku unie Norska se Švédskem, protáhl se na celou dlouhou řadu let. Norové nechtěli strpěti, aby prý na jejich vlajce byla značka, znamenající, že jejich země je „státem vasallským“.

Se strany švédské pokládá se mír dne 14. ledna 1814 v Kielu uzavřený dosud za přední právní podklad pro spojení Norvéžska se Švédskem a za stále platný právní titul pro právo švédského krále na norskou korunu. Otázka připojení Norska k Švédsku byla prý mírem v Kielu již státoprávně rozhodnuta, a dnešní unie spočívá prý dosud na základních ustanoveních oné smlouvy o mír mezi králem dánským a švédským. Švédsko nikdy prý neustalo v ustanoveních míru kielského spatřovati konstituující právní základ pro připojení Norska.

Politikové švédští drží se vesměs tohoto tak zv. „stanoviska míru kielského“. Dle tohoto názoru spojení Norska se Švédskem založeno bylo státoprávně mírem v Kielu, a to s právně závaznými účinky pro budoucnost, aniž již mohlo býti otřeseno odporem Norů. Všechna branná opatření, jež pak Švédsko bylo nuceno podnikati, měla již jen za účel, provésti fakticky ona právní pravidla smlouvy kielské a podrobiti Norsko fakticky koruně švédské.

S norské strany tvrdí se však, že tento poměr, mírem v Kielu založený, byl změněn, když Norové připojení se vzepřeli a mečem hleděli upevniti své stanovisko. Norové nabyli sami úplného faktického panství ve své zemi; Švédsko musilo jejich faktické panství uznati a začíti válku v pravém slova smyslu dle práva mezinárodního — již tím „právo“ Švédska na Norsko bylo odstraněno. Těžko je rozhodnouti — krev lpí na těchto ústavních otázkách a tam, kde meč převzal rozhodování, věda pouští péro z ruky a pozbývá již hlasu.

Otázka tato je zásadní důležitosti pro celkové základní nazírání na charakter státoprávního poměru švédsko-norského: od otázky vzdání se platnosti míru kielského nebo setrvání na něm a uplatňování jeho zásad závisela totiž také pak síla oněch garancií, jichž Švédové se mohli dovolávati pro další trvání unie naproti možným pokusům Norska o rozluku.

Dle článků míru v Kielu dávají se země norské králi švédskému pod plné vlastnictví a svrchovanost i mají tvořiti království se Švédskem „spojené“. (Zároveň však

zaručeno bylo Norsku další trvání jeho zvláštních práv a svobod.) Politikové švédští vždy stáli na tom, že tu založen byl právně primát Švédska v unii; názor tento pak theoreticky zdůvodnili především representanti tak zv. „suprematistického" směru, z nichž vynikal zvláště zemřelý již professor university v Upsale *Oskar Alin.*

Švédové stáli na tom, že oním ustanovením míru v Kielu stalo se Norsko částí Švédska, ale že jeho postavení mělo se lišiti od postavení jiných provincií, neboť se pravilo také, že „Norsko má tvořiti království se Švédskem spojené".

Dle pojetí švédského Norvéžsko mělo se tedy státi částí státu švédského, ale nemělo s ním být tak inkorporováno, aby své individuality politické zcela pozbylo, nemělo být prostě zařazeno do obecného správního organismu švédského, nemělo zaniknouti v v prodlouženém provincialním rozdělení Švédska.[1]) Norsko mělo zůstati zvláštní souvislou administrativní jednotou pod vrchní mocí švédskou a poručnictvím Švédska. Tento smysl mělo prý ustanovení mírové smlouvy, že Norsko podrží své staré zákony, svobody, práva a privilegia, tak jak je mělo v době při uzavírání smlouvy. Mělo nadále podržeti též název království.

Ani tedy dle pojetí švédského Norsko nemělo mít ráz pouhé provincie; nemělo ovšem být Švédsku koordinováno, nýbrž subordinováno, mělo být jen vedlejší zemí švédskou — vždyť prý se praví ve smlouvě kielské, že má náležeti pod plné vlastnictví a svrchovanost krále švédského.

Král má prý ve své vlastnosti krále švédského býti též vládcem Norvéžska.

Než politikové norští vždy popírali, že by smlouva kielská byla závaznou pro Norsko. Mír v Kielu pokládá se tu jen za pouhé historické faktum beze všeho státoprávního významu a účinku.

Král dánský mohl prý sice za svoji osobu vzdáti se královského svého postavení a svých práv v Norsku, ale on nemohl ústavní práva, která mu dle norské ústavy příslušela, jednostranně na cizího panovníka přenésti. Když král dánský abdikoval a všech práv na korunu norskou se vzdal, nabylo Norvéžsko samo sebou práva svrchovaného státu, o své ústavě a svém trůnu samo rozhodovati. Resignací dánského krále na trůn norský nenabyl ještě král švédský žádného práva na norskou korunu, nýbrž v držení práv koruny vstupuje nyní svrchovaný norský národ, jenž nabyl takto nyní plného a volného sebeurčení.

Král dánský mohl se vzdáti jen svých osobních nároků na trůn norský, nemohl však sám založiti žádných práv koruně

[1]) Sami státoprávní theoretikové švédští výslovně uvádějí, že myšlénka inkorporace byla opuštěna a že výrazy o inkorporaci byly ze smlouvy odstraněny z iniciativy Karla Jana (Bernadottovy)!

švédské na držbu země norské. Když král dánsko-norský onu moc, kterou mu dávala ústava norvéžská, přenesl na cizího krále, bylo přenesení toto bezprávným a neplatným a nemohlo národ norský k ničemu zavazovati. Mírem v Kielu přestal sice svazek mezi královstvím dánským a norským, ale tím neukládala se Norsku ještě žádná právní závaznost, vejíti v jakékoli státní spojení se Švédskem.

Ostatně v celém traktátu kielském nedochází žádného výrazu idea, ani že má Norsko splynouti se Švédskem, ani že má býti jeho podřízenou, poddanou říší.

Král dánský sám nebyl oprávněn odstoupiti zemi norskou, ježto Norvéžsko nebylo částí Dánska, nýbrž říší zvláštní a státem se samostatným postavením státoprávním.

A tím méně byl oprávněn postoupiti zemi bez souhlasu zástupců země a representace jejího obyvatelstva. A konečně, i kdyby postoupení bylo bývalo uznáno za platné, bylo Norsko postoupeno toliko králi švédskému osobně, nikoli říši švédské, a vláda švédská mohla tedy jen uplatňovati osobní nároky královy na trůn, nikoli nároky Švédska na připojení země norské.

Švédové na to zase dovozují z obsahu mírové smlouvy v Kielu pravý opak: ve smlouvě stojí, že král dánský neodvolatelně a na vždy se vzdává svých práv a nároků na království norské, jež napříště náležeti má králi švédskému v plném vlastnictví a pod jeho svrchovaností.

Dle výkladu švédského „král švédský" neznamená tu snad osobu královu, nýbrž krále jako representanta švédského státu, čili znamená tu korunu a říši švédskou; dle starých zvyků diplomatických titulu vladařova užívalo se i na označení celého státu.

Norsko nebylo tedy od krále dánského pouze za jeho osobu odstoupeno králi švédskému osobně, nýbrž stát dánský postoupil prý je říši švédské. Norsko na vždy náležeti mělo králi švédskému jako hlavě státu švédského.

Když Norsko odstoupeno bylo státu švédskému a mělo dále tvořiti království připojené či se Švédskem spojené, bylo tím již vyloučeno, že má býti královstvím rovnoprávným a Švédsku koordinovaným. Norsko dle smlouvy v Kielu prý stalo se „vlastnictvím" státu švédského!

Bezpodmínečným odstoupením dostalo se Norsko dle názorů švédských s účinky právně závaznými pod vrchní moc a poručenství koruny švédské, jež vstoupila ve všechna dřívější práva koruny dánské. Ratifikací míru v Kielu občané norští stali se poddanými švédskými, a smlouva o mír nedala jim žádného práva, aby se mohli vyjadřovati, zda se Švédskem spojeni být chtějí či nic. Byli bezpodmínečně podřízeni moci svého nového absolutistického panovníka, neměli proti smlouvě o mír co mluviti, neboť byli

odstoupení taktéž panovníkem, jenž ve své říši neobmezeně vykonával práva absolutistické státní moci.

Ostatně při odstoupení Norska králem dánským nejednalo se dle Švédů o žádnou cizí říši, nýbrž král dánský a norský tu svá královská práva v Norvéžsku prostě přenesl na krále švédského. A to mohl prý učiniti právě tak, jako když v r. 1864 po válce svá práva vévody šlesvicko-holštýnského přenesl na Rakousko a Prusko. Mírem v Kielu veškera absolutistická moc panovnická krále dánského nad Norvéžskem přešla prý na krále švédského.

Ježto dle švédského pojetí Norsko octlo se pod státoprávní nadřízeností a vrchním poručnictvím Švédska, záleželo také na vůli Švédska, kdy se chce uchopiti držby nad odstoupenou zemí, chce-li jí dáti ústavu, nebo chce-li ji ovládati po absolutisticku, jako prý bývalo dříve. Jedině koruna švédská z volného rozhodnutí a uvážení měla oprávnění zříditi ústavu norvéžskou.

Nebylo třeba žádného ohledu na souhlas lidu norského; spojení se Švédskem již mírem kielským státoprávně existovalo, ať pozdější události přinášely jakékoli změny politické.

Ústava norvéžská mohla svoji právní platnost čerpati jedině z udělení a sankce krále švédského, neboť dosud měl ještě nad Norskem onu neobmezenou moc, kterou mu přenesl král dánský mírem v Kielu.

Mírem v Kielu, tvrdí dokonce Švédové, Norsko tvoří švédský vasalský stát, od Švédska plně odvislý. Právní platnost míru v Kielu nebyla prý pak již dotknuta ani zrušena pozdějšími akty, jmenovitě ani konvencí v Moss, ani sankcí ústavy z 4. listopadu 1814. Konvence v Moss je prý jen faktická úmluva se vzbouřenými povstalci, a sankce ústavy z 4. list. 1814 je sankcí se strany svrchovaného pána švédského.

Na to Norové klidně odpovídají, že volbou vlastního krále norského r. 1814 byl mír v Kielu zrušen a odsunut stranou, že zvláštní, jen sám sobě náležející stát norský byl úplně znovuzřízen, a že uskutečněna tak jeho úplná neodvislost, jak od Dánska, tak od Švédska.

Dle názoru politiků norských nemohla pak tedy unie být zřízena již na právním základu míru kielského, nýbrž byla zřízena teprve volným usnesením norského stortingu jakožto representanta svobodného, svrchovaného státu norského. Švédsko tehdy zásadně uznalo prý svrchovanou samostatnost Norska; odtud spojení Norska se Švédskem může mít jedině charakter dobrovolného spolku mezi dvěma svrchovanými státy.

Argumentace Švédské odráželi politikové norští dále prostým poukazem na to, že vydáním zvláštní norské ústavy Eidsvoldské platnost míru v Kielu nezbytně byla zrušena, neboť Norsko prohlásilo

se za stát svrchovaný a ustavilo své zřízení s hlediska státu plně samostatného.

Dle norského pojetí o vzniku unie nespočívala unie na odstoupení Norska mírem v Kielu, nýbrž byla výhradně založena na volném souhlasu a úmluvě dvou rovnoprávných státův. Švédsko prý hned již v r. 1814 vzdalo se původních svých zámyslů míti traktát kielský o připojení Norska ku Švédsku za základ unie a přestalo mír kielský pokládati za právně konstituující listinu pro spojení obou státův.

Švédové sami prý tu, jak s norské strany se ukazuje, opustili dřívější své stanovisko, jež opíralo se o uplatňování právní závaznosti míru kielského pro Norvéžsko; Švédové uznali bezpodmínečně Norsko za svrchovaný stát. Nastal tu rozhodný převrat dřívějšího stanoviska švédského.

Norové správně ukazovali k tomu, že kontinuita švédského královského panství v Norsku byla volbou samostatného krále norského nutně a skutečně přerušena.

Mezi panováním krále dánského a krále švédského v Norsku nastala časová mezera, vyplněná trváním zcela samostatného království norského pod zvláštním, úplně samostatným a vlastním králem. Královské panství dánské přestalo, švédské ještě nezačalo a nebylo fakticky uskutečněno či provedeno, a mezitím, byť na krátkou dobu, nastoupilo panství nového krále z jiné dynastie a samostatné vlády norské.

Švédové naproti tomu — asi jako se choval dvůr rakouský v r. 1849 naproti Uhrům — pokládali volbu vlastního krále norvéžského za pouhou vzpouru a revoluční vzbouření, za usurpaci trůnu proti legitimní královské moci.

Veškero jednání Norů po míru v Kielu se stanoviska švédského bylo prostě nezákonností, vzpourou proti nové zákonné vrchnosti a vzpouru takovou žádná vláda strpěti nemohla, neboť Norsko bylo prý Švédsku odstoupeno ve formách dle práva mezinárodního závazných.

Když Švédové byli nuceni zakročiti brannou mocí, nebyla prý to dle názorů švédských válka v obvyklém smyslu. Švédové nestáli tu proti svrchovanému státu, jemuž by válku vyhlásili, nýbrž měli proti sobě jen vzbouřenou, revoluční část své země, kteráž část k poslušnosti přivedena býti musila.

Pozdější, válkou vynucené svolení Norvéžska ku spojení se Švédskem nebylo prý státoprávně rozhodnutím vynuceným svrchovaného státu, nýbrž bylo pouhým podrobením vzbouřených poddaných určitému faktu, státoprávně již stávajícímu; faktum toto nemohlo již býti zrušeno ani protesty ani odporem.

Nešlo prý o to vynutiti usnesení norského sněmu o přivolení k svazku se Švédskem, nýbrž o prosté podrobení vzbouřené země a o faktické provedení toho, co státoprávně již platně

bylo založeno. Šlo jen o to, aby král švédský také fakticky došel své panovnické moci nad Norskem.

Naproti tomu Norové vyvozovali zcela správně, že odboj státu svrchovaného nemůže být nikdy považován za rebellii či vzpouru, a že také v r. 1814 šlo o válku dle pravidel mezinárodního práva a že Norsko bylo také skutečnou válčící mocností. Norští politikové připomínali správně, že i král švédský ve válce r. 1814 skutečnosti tyto byl nucen uznati. Král švédský nemohl tehdy jednati a nejednal s norskými občany jako se vzbouřivšími se poddanými svými, nýbrž jako s protivníky válečnými dle práva mezinárodního. Nenakládal s nimi dle zákonníka trestního, nýbrž dle pravidel práva mezinárodního, jež ovšem je více chránilo.

Král švédský vedl válku ve vší formě a jen jako vítěz na poli válečném dle práva mezinárodního uzavřel s vládou norskou konvenci v Moss dne 14. srpna 1814 a to konvenci o ujednání míru opět dle práva mezinárodního. Tím vším král švédský v r. 1814 uznal Norsko za válčící či válečnou mocnost a přiznal odbojnému státu povahu samostatné osobnosti práva mezinárodního, t. j. svrchovaného státu.

Tím uznáno bylo dle tvrzení Norů také, že Norsko je státem rovnocenným, rovnoprávným a že je se Švédskem koordinováno. Mimo to uznal král švédský totéž ještě, když slíbil v konvenci mosské, že přijme ústavu Eidsvoldskou, ovšem s případnými změnami, jichž unie by vyžadovala. A ústava Eidsvoldská má jen v jednom bodu být měněna, totiž v tom, že Norsko má být nyní se Švédskem spojeno svazkem realní unie místo dosavadní odloučenosti!

Norští politikové líčí tedy situaci takto: i kdyby dle míru v Kielu Norsko bylo se mělo státi vedlejší zemí švédskou, již ústavou Eidsvoldskou stalo se státem úplně neodvislým od Švédska a od každého spojení s ním.

Na to pak konvencí v Moss bylo „smluveno", že Norsko, dosud se Švédskem nespojené a od něho neodvislé, má se spojiti se Švédskem pod týmž společným panovníkem. Panovníka švédského mělo Norsko zvoliti také za svého krále.

Švédové těší se ovšem zase z toho, že, když svrchovaný stát norský obrátil se v r. 1814 o uznání svých nároků na státní samostatnost k jednotlivým mocnostem evropským, ani jedna mocnost neuznala „usurpovanou" samostatnost norskou, nýbrž všechny odmítly. Přání Norska být uznánu ve stycích mezinárodních za svrchovaný stát se tehdy nesplnilo. Mezitímní norská vláda nebyla uznána od mocností ani královská důstojnost zvoleného prince dánského. Naopak Švédsko bylo ještě podporováno od svých spojenců, čtyř evropských mocností, aby Norové brannou mocí byli donuceni bezpodmínečně uznati nároky švédské a svrchované panství krále švédského.

Norové hledí naopak dokázati, že i vyslanci spojených mocností, které Švédsku byly zaručily nabytí Norska, v průběhu vyjednávání mezi Karlem Janem švédským a vládou norskou, stále vycházeli z předpokladu, že norský samostatný stát a norské orgány státní i vláda norská uznány jsou a platí za právně a zákonně existující. Vycházeli prý též z toho, že spojení se Švédskem může být uskutečněno jedině volným usnesením sněmu norského. Dle tvrzení norských historiků působili pak vyslanci v tom směru i na vládu švédskou a na Bernadotta.

Uznávali prý, že mezi Švédskem a Norskem má se vyjednávati jako mezi dvěma samostatnými mocnostmi.

Stále a stále v konfliktu švédsko-norském pronikají ona dvě protichůdná zásadní nazírání o státoprávní povaze svazku švédsko-norského. Státníci, politikové i theoretikové norští posuzují jednání vedená v r. 1814 mezi říšským sněmem norským a komissary krále švédského jako vyjednávání mezi dvěma svrchovanými státy. Král švédský prý uznal, že stojí naproti Norsku jen jako cizí panovník, jenž koruny norské ještě nemá, ale doufá, že jí nabude svobodnou volbou říšského sněmu norského.

Švédové však pohlížejí na tutéž věc tak, jakoby šlo tu jen o spolupůsobení representativního zastupitelstva norského na vnitřní, vnitrostátní, úpravě ústavy. Vždyť prý říšský sněm norský nemohl již činiti usnesení dle vlastní vůle, nýbrž jen se souhlasem a schválením královských komissařů švédských. Mohl jen spolupůsobiti na bližší organisaci vnitřních poměrův ústavních, jejichž konečnou úpravu náleželo však sankcionovat králi švédskému.

Celá řada sporů točí se především o výklad smlouvy 14. srpna r. 1814 v Moss ujednané, jež skutečně je „mistrovským kouskem diplomatického umění ve volbě výrazův". (*Laband.*)

Všechny státoprávní otázky co nejopatrněji se obcházejí a pečlivě zatemňují, tak že dnes obě strany stejným právem smlouvy se dovolávají, ježto z nejasných ustanovení tohoto diplomatického aktu pro každou stranu dá se něco prospěšného vyvozovati. Obě strany také stále se vracejí k tomuto pramenu všech pochybností a vzájemných sporů. A tak v úvahách o povaze státoprávního spojení švédsko-norského všude dominující místo zaujímá výklad smlouvy v Moss, s důkazy pro to, či ono stanovisko.

Norové vykládají uzavření konvence v Moss jako mezinárodně právní uznání norských snah o samostatnost se strany švédské. V celém rozsahu uznána byla prý tu nejen ústava Eidsvoldská, ale uznány jsou i norské státní a vládní orgány, ústavou onou dosazené, ovšem mimo osobu zvoleného krále Christiana. Přijetí ústavy Eidsvoldské králem švédským nebylo žádnou sankcí oprávněného pána země, nýbrž tu král švédský jako zástupce cizího

státu ve formách práva mezinárodního uznal svézákonnost a svrchovanost Norska i přijal ústavu na těchto principech založenou.

Dle politiků norských již samo faktum uzavření konvence bylo důkazem, že král uznal Norsko za stát svrchovaný a odboj Norů za oprávněnou a zákonnou obranu státu. Konvence má prý úplně charakter smlouvy mezinárodní a tato může být uzavřena vždy jen mezi dvěma samostatnými státy. Odtud mluví se v konvenci jen o králi švédském jako o jedné smluvní straně, panovník ještě neoznačuje se za krále švédského a norského. Je to prý jen další známka toho, že se dřívějších svých nároků musil vzdáti a že naproti Norsku stál jen jako panovník cizí.

Švédové na to zase odpovídají, že král švédský v konvenci Mosské ani nemusil být titulován také králem norským, ježto prý mírem v Kielu Norsko státoprávně bylo pojato do monarchie švédské a zacházelo v ní jako země přivtělená, ovšem se zaručením určitého zvláštního postavení. Odtud titul „král švédský“ zahrnoval v sobě již i svrchovanost nad Norvéžskem, jež nebylo tehdy ještě samostatným státem unie, ale toliko zemí podřízenou. Mohl tedy král švédský užívati pouze titulu monarchie švédské — vždy již v tom byla zahrnuta i vrchní moc a držba nad Norskem, a nebylo prý třeba zvláště vypočítávati všechny části monarchie a všechny tituly.

Konvence v Moss poskytuje juristickému ostrovtipu a bystrosti interpretační nejširší pole a nejtvrdší překážky. Stala se také přímo juristickým cvičištěm pro theoretiky obou stran, kteří s virtuositou nevšední co možno ještě více zamotali bez tak spletité již otázky. A je skutečně pravým uměním vyznati se v kartách, jimiž se hrálo s obou stran, dle potřeby zakrytě nebo odkrytě.

Především smlouva v Moss ujednaná nenavazuje na mír Kielský, jímž král dánský předal svá královská práva nad Norskem králi švédskému — nějaká kontinuita se ani slovem nepřipomíná, o míru Kielském není zmínky, tak jako kdyby král švédský vzdal se všech dosavadních nároků býti svrchovaným pánem Norska na základě míru v Kielu.

Události mezitím v Norsku sběhlé a volba Kristiana neprohlašují se sice výslovně ani za revoluční ani za protizákonné, ale král švédský přece slibuje, že nebude nikdo při nich zúčastněný trestán. Norvéžské hnutí za samostatnost přece se tím uznává.

Ale ani princ Christian, ani král švédský, neoznačuje se v konvenci za krále norského. O králi norském se mlčí obezřele. Princi Christianu přiznává se jen „moc exekutivy“, „jíž je nadán“, jaksi tedy jen faktická držba vládních oprávnění. Praví se jen, že jeho „král. Výsost“ princ Christian má okamžitě svolati stavy říše norské způsobem předepsaným v ústavě

právě platné, a že princ prohlašuje i slavnostně se zavazuje, moc exekutivní, jíž je nadán, beze vší výhrady odevzdati zpět do rukou národa.

A princ v konvenci prohlašuje, že „je to jen vyplnění této formality, proč říšský sněm svolává!"

Hned při sestoupení se říšského sněmu pak má princ toto prohlášení obnoviti.

Švédové ovšem tvrdí, že byť se i kontinuita s mírem v Kielu výslovně nepřipomínala, že přece právo krále švédského na korunu norskou, — kteréž spočívá prý jen na míru Kielském —, mlčky se uznává, ježto uskutečnění onoho práva krále švédského je právě celým a jediným účelem konvence Mosské. Tak budují Švédové most kontinuity mezi mírem v Kielu a konvencí v Moss. Vždyť prý není v konvenci ani řeči, že by se král švédský byl vzdal svých nároků a že by přestal pokládat mír v Kielu za právně závazný i pro Norvéžsko, nebo že by uznal státní svrchovanost norskou.

Princ Christian má sice svolati říšský sněm, avšak nikoli jako král a jen proto, aby mohl sněmu dáti zpět přenesenou svoji moc — a tento akt zpět odevzdání moci prohlašuje se výslovně za vyplnění pouhé formality.

Švédové dle tohoto článku tvrdí, že svolání sněmu znamenalo jen formu, kterou si odstupující Christian vymínil pro svoje odstoupení. Dle názorů švédských prý svolání stortingu norského bylo jen proto potřebí, ježto Christian Fridrich rozhodně prohlásil, že svoji moc složí jedině do rukou sněmu říšského. Vyslanci velmocí i Švédové na to prý přistoupili.

Z tohoto povolení svolati říšský sněm, tvrdí dále Švédové, však nikterak ještě neplynulo uznání, že storting má právo o dalším osudu Norska volně rozhodovati.

Vyslanci mocností dávali si totiž největší práci, aby dle možnosti připravili cestu pro abdikaci mezitímného krále Christiana. Chtěli mu přirozeně poskytnouti možnost ústupu co nejčestnějšího. Z důvodů legitimistických trvali ovšem na bezvýminečné povinnosti Norska podrobiti se králi švédskému, ale chtěli, aby nezbytná abdikace „revolučního" krále norského stala se ve formách, jež by jeho vzbouřených citů se co nejméně dotýkaly, bez pokořujících závazkův a ústupků. Odtud přistupovali na návrh, aby resignující král svoji moc složil do rukou národního shromáždění.

Titul královský se Christianovi důsledně odpírá. I vyslanci cizích mocností, jichž pomocí a spolupůsobením konvence byla uzavřena, neuznávajíce jeho důstojnosti královské titulovali jej toliko král. Výsostí a mluvíce o něm vyhýbali se slovům „trůn" nebo „koruna". V celé konvenci Mosské jeho královké důstojenství důsledně se ignoruje, tak že se při uzavírání konvence má jen za faktického náčelníka norské vlády, a vystupuje-li jako smluvní strana,

vystupuje jen ve svém faktickém vůdčím postavení, nikoli jako zákonný representant norského státu. Odtud celá jeho moc a autorita vládní je označena jen za „moc exekutivní," jíž prý je „nadán".

Akty běžné správy až do sestoupení se říšského sněmu nemají být vedeny ani ve jmenu Christianově, bývalého krále zvoleného, ani však ve jménu švédského Karla XIII., nýbrž mají se vydávati s prázdnou a bezobsažnou formulí „na nejvyšší rozkaz."[1]) Běžnou správu má tu vésti státní rada. Praví se ve zvláštním článku konvence: „Princ Christian má okamžitě přenésti exekutivní moc státní radě, a tato má ji podržeti až do konce zasedání říšského sněmu nebo až do doby, kdy říšský sněm se určitě prohlásí o způsobu vlády. Státní rada má své funkce vykonávati „dle ústavy", — to znamená, že král švédský ústavu Eidsvoldskou uznává za základní zákon, dle něhož se má vláda v Norsku vykonávati.

V konvenci Mosské dále výslovně se určuje, že král švédský jednati bude kommissary svými přímo a bezprostředně se sněmem říšským. Mezitímný král norský opět úplně se vylučuje.

Z toho dovozovali politikové švédští, že, kdyby prý tehdy se švédské strany byla se uznávala právní existence a zákonnitost vlády norské, bylo by se v konvenci mluvilo také o králi norském jako zástupci a nejvyšším representantu státu norského. Nestalo-li se tak, je vidno, že vláda švédská neuznala ani Christiana Friedricha za krále norského, ani Norsko za samostatný stát se zákonnou ústavní vládou; naopak, již volbou výrazů protestovala prý vláda švédská proti každé možnosti uznání.

Právní závaznost ústavy Eidsvoldské není v konvenci uznána přímo za nepochybnou, nýbrž král švédský jen slibuje ve čl. III. konvence, že přijme „ústavu, složenou poslanci" říšského sněmu Eidsvoldského. Král pak nenavrhuje v ústavě této žádné jiné změny, než jakých vyžaduje příští spojení obou království. Nápadno je jistě, že mluví se opatrně o ústavě „složené" poslanci v Eidsvoldu, nikoli o platné ústavě vůbec.

Dle Norů uznal tím král ústavu Eidsvoldskou za platný základní zákon státu norského, přes to že byla dílem „protizákonného" shromáždění vzbouřených, uznal státní orgány ústavou touto dosazené, jako státní radu a říšský sněm, uznal ústavu onu za zákon, dle něhož v zemi se má vládnouti — slovem uznal Norsko jako cizí panovník za svrchovaný stát.

[1]) Princ Christian nepřistoupil na to, aby v konvenci bylo řečeno, že vláda v Norsku má být vedena „ve jménu krále švédského a norského". Švédští vyjednavatelé pak od tohoto požadavku ustoupili i dostala se do konvence formulace tak neurčitá, že obě strany si ji mohly vykládati na svůj prospěch.

Naproti tomu zase Švédové namáhají se vším úsilím dokázati, že tu uznána byla jen faktická existence ústavy; bylo uznáno jen, že ústava právě existuje, nikoli však, že právně platí a že je vydána zákonnitě. Slibem „přijmouti" ústavu Eidsvoldskou není otázka právní platnosti ústavy ještě nikterak rozřešena.

Říšský sněm norský přece musil být svolán dle nějakých pravidel a fakticky stávající státní rada norská musila vládu v zemi vykonávati také dle nějakých pevných pravidel. Pravidla pro mezitímnou vládu norskou byla tedy prozatím vzata z ústavy Eidsvoldské, aby nemusila být nově zřizována a vyhlašována anebo odjinud vzata. Ale tím ústava nikterak nebyla uznána ještě v celosti svých ustanovení; provisorně bylo z ní vzato a za platná uznáno jen několik ustanovení pro činnost mezitímné vlády norské, bez ohledu na právní charakter a závaznost ostatního celku ústavy.

Teprve až král švédský ústavě Eidsvoldské dal sankci a ji přijal s určitými změnami i vyhlásil, teprve pak stala se právně platným základním státním zákonem Norvéžska. Do té doby ani říšský sněm ani státní rada nebyly institucemi zákonně potvrzenými, jež by existovaly na základě platné ústavy, nýbrž byly povolány jedině konvencí Mosskou k určitým jednotlivým, výslovně vytknutým funkcím a spočívaly jedině na zvláštním ustanovení konvence. Nefungovaly jako řádné státní úřady, ale toliko jako okamžitá zařízení ad hoc, pro určité jednotlivé funkce.

Dle politiků a právníků norských Švédsko uznalo státní samosprávnost Norvéžska výslovně, když dle ústavy norské přiznalo svolání říšského sněmu. Tu již dle Norů záleželo jen na volném rozhodnutí a na vůli sněmu norského, chce-li usnésti se na spojení se Švédskem svobodnou volbou krále švédského i za krále norského. Říšský sněm zastupoval svrchovanost Norska a mohl nároky krále švédského ze smlouvy Kielské zavrhnouti i mohl nad trůnem, jenž uprázdněn byl abdikací, prohlásiti též svoji volnou disposici.

Ježto tu bylo na vůli norského sněmu, chce-li či nechce-li spojení uskutečniti, padlo tím úplně stanovisko švédské, dle něhož již na základě míru v Kielu Norsko mělo být připojeno k Švédsku a jemu podřízeno; další pokusy švédské uplatniti závaznost míru v Kielu byly znemožněny již přiznáním možnosti svobodné volby krále norského.

Dle politiků norských i po konvenci Mosské král švédský mohl se jen ucházeti, aby nabyl koruny norvéžské, ježto tato očekávanou abdikací měla se uprázdniti v brzku; neměl však žádných právních nároků dřívějších, neboť tyto pominuly prohlášením svrchovanosti norské.

V této svobodné volbě krále viděli Norové také jediný právní důvod pro právo švédského krále na korunu norskou. Říšský sněm

norský od počátku stavěl se na stanovisko, že svrchovanost norského státu, tak jak byla proklamována ve shromáždění Eidsvoldském, zůstala nedotčena, že po abdikaci královë sněm říšský sám stal se výhradným držitelem vší vládní moci ve státu norském a že má plnou volnost u volbě krále.

S tím ovšem je v příkrém odporu, že politikové švédští spatřují ve volbě krále jen pouhou formalitu a jen slavnostní, formalní uznání práva švédského, založeného již mírem v Kielu. „Volba" znamenala dle názorů švédských, že norští poddaní královi jen výslovně uznali svého zákonného krále, jenž však byl jejich vládcem již na základě mezinárodní smlouvy v Kielu.

Vždyť prý říšský sněm norský neměl žádné volnosti při volbě krále, nemohl nikoho jiného voliti než krále švédského, a musil také jej voliti dle původní smlouvy v Moss uzavřené, sice by bylo nastalo pokračování ve válce.

A jest-li Švédové a vyslanci mocností přistoupili na to, že princ Christian má svolati říšský sněm, jenž by přijal a schválil jeho abdikaci, stalo se tak jen s očekáváním a v přesvědčení, že sněm norský nemůže činiti žádné jiné usnesení, než přijati abdikaci, načež konečný výsledek že bude samo sebou uskutečnění unie.

Se stanoviska švédského nově svolaný norský sněm říšský měl jen přijmouti abdikaci Christianovu, žádné jiné oprávnění prý nebylo jemu přiznáno; naprosto však prý bylo vyloučeno, že by storting měl míti právo prohlásiti se pro nebo proti podrobení se králi švédskému a spojení se Švédskem buď schváliti nebo zavrhnouti. Usnesení sněmu říšského mělo být pouhou „závěrečnou formalitou".

Mezitímný král Christian Friedrich neměl již žádného práva klásti nové podmínky pro svoji abdikaci, byl odkázán prý jen na velkomyslnost krále švédského. Jen že Christian nedal bezpodmínečný slib, že složí svoji moc, ale vyhradil rozhodnutí o tom stortingu, zda abdikaci schválí nebo zamítne — toto faktum Švédové stále hledí obcházeti a zakrývati jak možno nejvíce, vykrucujíce se všelijak a nelekajíce se sofistiky, jíž užívati může jen národnostní chauvinism bezmezně vypjatý.

Švédové ujišťují, že prý, když dle konvence Mosské svoláno mělo být shromáždění říšské, nebyla tím nikterak ještě uznána zákonnost říšského shromáždění. Švédové snažili se namluviti sobě i jiným, že tu Christian jako vůdce povstání obdržel jen příležitost, aby se poradil se zástupci svých přívrženců, kteří společně s ním k odporu se vzchopili a nyní také společně s ním měli rozhodnouti a smluviti se o ukončení a výsledcích svého odporu. „Norská vláda" mezitímní prý neměla žádných nároků, aby byla uznána za zákonného representanta a zákonnou vládu Norska.

Odtud Švédové hleděli světu namlouvati, že konvence v Moss je pouhou smlouvou mezi švédským králem a jeho vzbouřenými podda-

nými (!), resp. mezi králem a vůdci vzbouřených, nikoli však mezinárodní smlouvou mezi dvěma státy. Připuštění takové „smlouvy" se vzbouřenci není prý nic absurdního a když se vyjednávalo s „vládou norskou", neuznávala se tím její státoprávní existence, nýbrž toliko faktická vůdčí úloha a vůdčí postavení některých osob mezi vzbouřenci.

Tu ovšem Švédové s nevinnou schvalností přehlížejí, že král švédský s říšským sněmem norským jednal ve formách práva mezinárodního. Sněm norvéžský nebyl tu snad nějakým zástupcem vzbouřených poddaných, nýbrž zaujímal a požadoval postavení jako zástupce rovnoprávného, samostatného státu, jenž nestojí ani pod vrchní mocí koruny švédské ani kohokoli jiného.

Že král švédský neuznal v konvenci Mosské ústavu Eidsvoldskou za platný základní zákon svrchovaného státu norského, dovozují theoretikové švédští, jako *Nils Edén* a *Otto Varenius*, professor university v Upsale, oba přívrženci školy *Alinovy*, ještě z těchto státoprávně závažných skutečností:

V čl. III. konvence Mosské slibuje král švédský, že nebudou navrženy žádné jiné změny ústavy Eidsvoldské, než kterých je potřebí pro spojení obou států, a zavazuje se, že změny takové budou předsevzaty jen se svolením říšského sněmu norského.

Kdyby prý Norsko bylo bývalo uznáno za stát svrchovaný, nebyl by král švédský potřeboval zvláště slibovati, že změny ústavy budou se díti jen se svolením sněmu, protože by se rozumělo samo sebou, že ve svrchovaném státu norském má sněm nepopíratelné právo na spolupůsobení při každé změně státní ústavy, nebylo by bývalo třeba žádného takového přiznání se strany krále švédského, ježto právo spoluúčastenství bylo by stortingu bývalo dáno již z předu a storting nemusil by se dovolávati žádného zvlášť uděleného přiznání králova.

Z toho prý viděti, že uvedená ustanovení konvence zřejmě vycházejí z předpokladu, že jedině král švédský má disposiční právo nad ústavou norvéžskou, a že jen pod určitými podmínkami sliboval, že svého disposičního práva bude užívati způsobem v konvenci naznačeným. Z toho prý také viděti, že ani vláda norská, ani říšský sněm nebyly uznány za orgány, jimž by příslušelo právo representace státu norského. Říšský sněm, dokud neobdržel ujištění královo, docela nebyl jist, že podrží nějaké účastenství při přepracování Eidsvoldské ústavy.

Dle jmenovaných theoretiků švédských jedině král švédský měl zákonnou moc určovati ústavu norskou a účastenství při úpravě ústavy bylo jen následkem slibu králova, daného v konvenci.

Ústavu Eidsvoldskou, kterou Norové pokládali již za základní zákon svého svrchovaného státu, redukoval král švédský v konvenci Mosské na pouhý „návrh", jenž teprve jemu má k sankci býti předložen;

tedy panovník „cizí“ země, za kterou Norové Švédsko stále pokládali, obdržel tak právo spoluusnášení se na revisi ústavy norské, a toto právo, plynoucí již ze smlouvy v Kielu, Norové musili uznati.

Král švédský neuznal prý ústavu Eidsvoldskou za právně platnou, nýbrž akceptoval ji jen jako návrh, jenž zákonem mohl se státi teprve, až bude nově zredigován v souhlasu s požadavky unie, až po této stránce králem by byl prozkoumán a schválen. Konvence v Moss uznala jen volené zástupce norského lidu za jeho mluvčí, s nimiž by se vyjednávalo, za faktické orgány, jichž jedině možno se držeti, má-li nějaká úmluva i za zemi přijíti k místu. Ústava Eidsvoldská pak slibem královým byla označena prý jen za faktický podklad pro příští vyjednávání, a ustanovení její mají sloužiti jen za „návod“, jehož užiti je při svolávání stavů norských — tím ústavě nedostalo se ještě žádné legalní existence ani právně závazné moci.

Konvence v Moss byla prý jen formou pro provedení nároků právních, v Kielu nabytých. Záleželo pak jen na vůli krále švédského, chce-li a má-li za účelno přiznati Norsku větší míru samosprávy a jak dalece chce se vzdáti svých korunních práv nad zemí odstoupenou.

Nejen tedy ona instituce, která měla representovati samostatný stát norský, totiž norské království, nebyla uznána, nýbrž ještě nad to králi švédskému přiznána byla dle theoretiků švédských v konvenci výslovně moc nad ústavou norskou, a sněm norský, jenž činil nároky, aby spolusdílel státní moc norskou, potřeboval zvláštního slibu se strany krále švédského.

Z toho všeho dovozují státoprávní theoretikové a historikové švédští (*Reuterskiöld*, *Kjellén*), že konvencí Mosskou, Švédsko nikterak nevzdalo se svých nároků, na základě míru v Kielu míti vrchní moc nad zemí norskou, a že trvalo na svém starém právním stanovisku míru v Kielu.

Neobmezená byla moc králova disponovati s ústavou norskou, král však vzdával se sám oné moci, zavazoval se konvencí Mosskou, že svrchovanosti své užívati bude jen určitým způsobem, totiž jen dle ústavy, kterou si Norové již dříve dali, a se spolupůsobením zástupců lidu norského. Byť i ústavu v Eidsvoldu složenou neuznával za zákonnou, naopak ji dle vzniku jejího za protizákonnou prohlašoval, chtěl prý přece dobrovolně moci své uložiti meze dle dřívějších předpisů oné ústavy, chtěl jí dáti „zákonné posvěcení“, když Norové fakticky za krále jej uznají.

A takto Norsko se svým vlastním základním zákonem státi mělo pak samostatně po boku Švédska; schválením ústavy Eidsvoldské král byl ochoten pojistiti Norsku i postavení zvláštního státu uvnitř unie, zaručiti, že nebude již zemí dobytou a podrobenou.

Takto Švédové vykládají obsah konvence v Moss a fakta, za jakých byla uzavřena i její účel.

Účelem konvence v Moss dle theoretiků švédských bylo faktické provedení státního spojení Norska se Švédskem, při čemž Norsko mělo zůstati zvláštním státem s přepracovanou Eidsvoldskou ústavou, jakožto se svým základním zákonem.

Kdyby konvence byla chtěla uznati Norsko za svrchovaný stát a storting za neobmezeného majitele státní moci, byla by musila též uznati, že usnesení stortingu znamenají svobodnou a rozhodující disposici samostatného státu o uprázdněném trůnu. To se však nestalo, nýbrž v konvencí praví se jen zcela nejasně, že „říšský sněm má se určitě vyjádřiti o způsobu vlády", t. j. měl se jen určitě vyjádřiti, chtějí-li se Norové podrobiti moci zákonného krále a tím fakticky uskutečniti spojení státní, státoprávně již existující. Norové neměli již nejmenšího práva usnášeti se o tom, chtějí-li být se Švédskem spojeni či nic.

Úkolem svolávaného říšského sněmu norského dle názorů švédských mělo být jen složiti „holdovací přísahu" králi a pak za pomoci komisařů švédských složiti přepracovanou ústavu; o právu krále švédského na korunu norskou se vůbec nemělo mluviti, jmenovitě nikoli o tom, bylo-li správně nabyto od krále dánského; právo krále švédského spočívalo prý na normách mezinárodních. Říšský sněm norský měl již jen „holdovat" králi švédskému, ať již ve formě prostého uznání, nebo ve formě volby nebo v obojí, věcně vyšlo to na jedno.

Než říšské shromáždění norské nezachovalo se tak, jak prý se mělo chovati dle politiků švédských. Chtělo totiž samo nejprve stavěti své podmínky pro volbu krále švédského za panovníka Norska. Dříve než se přikročiti mělo k volbě, žádali Norové, aby se stala dohoda o změnách ústavy Eidsvoldské. Švédové po dnes namahají se dokazovati, že Norové nebyli k tomu tehdy oprávněni; nesměli prý stanoviti žádných podmínek, nýbrž králi, jenž dle míru v Kielu již byl jejich panovníkem, napřed prostě holdovati a na to pak mohlo se prý jednati teprve o změnách příští ústavy a předložiti změněnou ústavu králi k sankci. Říšský sněm norský volbou krále měl jen přitisknouti „poslední pečeť" na uznání svazku se Švédskem; dříve však měl podrobiti se změnám ústavy a uznati tím svazek obou říší.

Norský sněm však neustupoval od svého stanoviska a pečlivě hleděl zachovati vnější formy, jež dávaly výraz zásadám svrchovanosti norské; stavěl se na stanovisko, jakoby měl úplnou volnost u volbě krále a vycházel vůbec z předpokladu mezinárodněprávní platnosti prohlášení neodvislosti norské.

Storting nechtěl dříve krále zvoliti, čili, jak Švédové říkají, „králi holdovati", až by se dohodl s komisary švédskými o všech příštích změnách norské ústavy. Uplatňoval tedy zcela protichůdné stanovisko, stoje na tom, že jemu samému přísluší vyhotoviti ústavu, jejíž přijetím teprve král švédský stane se panovníkem nor-

ským. Kompromiss konečně ujednán byl na základě tom, že sněm norský přiznal zásadně, že Norsko jako samostatná říše spojeno bude se Švédskem, že však volba bude předsevzata, až se stane dohoda o změnách příští ústavy Eidsvoldské.

Storting musil tedy zásadně uznati spojení se Švédskem, než se počalo s revisí norské ústavy. Formální uznání krále švédského tím však přece bylo odročeno. Švédové vykládají o tomto kompromissu, že tu poskytlo Švédsko samo z dobré vůle lhůtu, aby storting mohl později přistoupiti k „formalitě volby" královské, ač mělo právo žádati hned za „holdování" králi svému. Švédsko prý vědělo však, že má dostatečnou garancii, když storting zásadně již svolil k spojení obou států. Král švédský nechal platit usnesení stortingu o kompromissu, ač bylo formálně nezákonné, jen když faktický obsah usnesení byl uspokojivý; storting nemohl se přece klamati o tom, že svazek se Švédskem fakticky uskutečněn býti musí, a tak výsledek volby byl jen nevyhnutelným následkem svolení k svazku.

Musilo tehdy dojíti ku kompromisu, byť dle rozkladů švédských jednání stortingu bylo nezákonné, protože prý byl svolán jedině na základě konvence v Moss, t. j. na základě smlouvy diktované králem švédským, jenž dle pojetí norského byl panovníkem státu cizího.

A jaký prý to svrchovaný národ — volají Švédové —, jenž o své ústavě musí vésti formalní vyjednávání i s vládou cizího státu a jenž svoji ústavu musí dáti k potvrzení této cizí vládě? Princip svrchovanosti norské těmito fakty prý je rozražen.

Kdyby prý říšské shromáždění norské bylo mohlo se usnášeti se svrchovanou mocí, bylo by přirozeně mohlo též samostatně rozhodovati o formulování ústavy svého státu, a hlasy své bylo by mohlo libovolně soustřediti na kandidáta trůnu, i nebylo by mu potřebovalo přiznati žádného práva spoluusnášení se na základním zákonu státním, nýbrž bylo by jej prostě postavilo před alternativu, chce-li korunu za nabízených podmínek přijmouti či nic.

Místo toho však, jak uvádějí Švédové, storting uznal krále švédského za spolukontrahenta při vypracování základního zákona norského; storting své návrhy zajisté vždy předkládal švédským komisařům k přijetí a potvrzení. Komisaři švédští obdrželi tak právo spolurozhodovati při určování obsahu ústavy. Ústavní změny děly se navázáním na návrhy švédské a s ohledem na švédské námitky, dokonce oficielní návrh švédský byl za podklad při revisi ústavy. Lze tudíž mluviti o svrchovanosti říšského sněmu norského? A bylo správno, když storting tvrdil, že po abdikaci výhradně representuje svrchovaný stát norský a chtěl domnělou svrchovanost tuto udržeti různými formalitami? Svolení krále švédského bylo dle Švédů nutnou a předběžnou podmínkou,

že návrh základního zákona norského nabude právně závazné moci a účinnosti.

Švédové stále opakují, že dle práva mezinárodního volba byla tu jen osvědčením, že poddaní uznali svého zákonného krále a svrchovaného pána. Celá formalita volby neznamenala, než že „holdování králi" dělo se ve „formě volby". Nic jiného prý nemohlo se díti, ježto král švédský byl již svrchovaným pánem na základě traktatu závazného dle mezinárodního práva; ať si Norové dělali co dělali, vždy prý dle mezinárodního pojetí jejich jednání mělo jen ráz „holdování" a uznání toho, jenž již byl oprávněným a řádným majitelem koruny norské.

Norové však v aktech říšského sněmu hledali a viděli stále jen výrazy základního stanoviska, že jen volná usnesení norského lidu mohla by být pokládána za konstituující právní základ svazku, i hájili důsledně, že volba byla volbou skutečnou, že storting volil jako zástupce svrchovaného státu a že korunu norskou z volného rozhodnutí švédskému králi nabídl.

Švédové zase namítali, že prý konstituující právní základ již dříve tu byl a to neodvisle od usnesení říšského sněmu norského. Odtud nemohou prý považovati volbu krále za konstituující akt pro svazek obou států, a vůbec za žádný rozhodující akt; šlo tu jen o poslední formalitu a to o takovou, že i bez této formality byla by se unie musila uskutečniti.

Švédové s tvrdošíjností uznáníhodnou namáhají se udržeti fikci, že platnost traktatu v Kielu a jeho právní závaznost pro Norvéžsko v ničem nebyla dotknuta, že založil právní poměr a nároky jen mezi Švédskem a Dánskem, a že Norsko jako pouhý objekt smlouvy nemá práva odporovat tomu, co obě smluvní strany ujednaly.

Ve scholastickém hájení různých těchto formulí švédských vynikl zvláště uvedený professor při starobylé universitě v Upsale, *Otto Varenius*. Vůbec akademičtí učitelé z Upsaly činili se ve sporu znamenitě. Bohužel, že jejich některé argumentace, jež neštítily se někdy ani rabulistiky dost banální a chauvinismu čistě maloměstského, jaký vybujeti mohl jen v klidném zátiší a sousedském spolužití menšího universitního města, kde stará universita se studentstvem a jeho tradicemi ode dávna hrála první úlohu a měla první slovo, nedělaly ve světové literatuře svým původcům velkou čest. A začasté mluví z nich více autorita učitele, obklopeného svými žáky v úzkém kruhu v některé z malých a nečetných poslucháren upsalských, tak nutících k těsnějšímu styku, jako celé ono město, na něž z university je krásný pohled dolů, — než bystrost politika či juristy širokého rozhledu.

Smlouva o postoupení Norska byla prý dle švédského pojetí *Vareniova* ujednáním jen mezi dvěma kontrahenty, králem dánským a švédským, a její přímá závaznost platila jen pro oba kontra-

henty. Každý z obou kontrahentů byl ústavou svého státu k uzavření smlouvy oné oprávněn i zmocněn. Určení objemu kompetence k uzavření smlouvy bylo otázkou vnitřního práva státního obou smluvních států. Mezinárodní smlouva opírala se v tomto bodu o positivní ustanovení zákonná, kteráž v každém z obou států platila. Ústava žádného ze smluvních států, dánského ani švédského, nekladla překážky uzavření podobné smlouvy.

Naprosto pak nebylo prý dle ústavy obou států potřeba, k platnosti odstoupení země norské vyžadovati souhlasu obyvatelstva. Mezinárodněprávní platnost odstupovací smlouvy dána byla již z předu státoprávní kompetencí resignujícího krále dánského. Obsah odstupovací smlouvy nepřekročoval státoprávní kompetenci ani krále dánského ani švédského.

Byla-li smlouva uzavřena jen mezi dánským a švédským kontrahentem, byla výrazem jejich vzájemných slibů, a práva, povinnosti a nároky, ze smlouvy plynoucí, platily jen mezi nimi. Obyvatelstvu norskému státoprávně nepříslušelo prý do uzavření smlouvy mluviti.

Jedině prý oba kontrahenti byli zavázáni — a to pód sankcí mezinárodněprávních repressalií — smlouvu provésti; král dánský měl ji jen ohlásiti obyvatelstvu norskému a dáti rozkaz k podrobení se; král dánský tak učinil a teprve tímto aktem nabyly odstupovací formule právně závazné moci naproti obyvatelstvu země norské; král švédský hned tu právoplatně stal se vladařem norským.

Pokud jde o theorii, kterou hájili Norové, že země, tvořící samostatnou říši, nemůže být svým vladařem postoupena jiné mocnosti bez souhlasu obyvatelstva resp. zástupců jeho, bránili se Švédové (hlavně *Varenius*) tím, že theorie tato není normou práva mezinárodního. Nauka o tom, že k platnosti traktátu odstupovacího vyžaduje se souhlasu obyvatelstva, čili že vyžaduje se plebiscitu v odstoupené zemi, je theoretiky mezinárodního práva zavržena. Známé plebiscity, jichž pořádání navrhoval Napoleon III., byly jen hříčkou, jež zakrýti měla choutky dobývačné, nebo jiná fakta politická.

V mezinárodním právu je dle *Varenia* uznáno jedině t. zv. právo opce, t. j. právo obyvatelův odstoupené země, aby do určité doby se mohli rozhodnouti, chtějí-li zůstati poddanými staré či nové vlády a dle toho v zemi zůstati nebo se vystěhovati. A takové právo jako prostředek k uplatňování určitých individualních zájmů bylo odstupovací smlouvou zaručeno a sice s lhůtou 6 let.

Ve volbě krále všichni theoretikové švédští spatřovali jen uznání zákonného krále národním shromážděním norvéžským. Aktem volebním nebylo snad připojení Norska k Švédsku státoprávně teprve založeno, nýbrž dostalo jen se mu svolení faktického se strany zástupců lidu norského.

Od tohoto svolení však dle pojetí předních státoprávních znalců švédských datovala se „unie" norsko-švédská.

„Unie" byla dle professora *Nilse Edéna* (z university v Upsale) zvláštním druhem státního spojení: každá z obou zemí byla organisována jako stát zvláštní, žádná nad druhou neměla panovati, ani jí rozkazovati, nýbrž obě vedle sebe měly státi samostatně, byť i jedna ze zemí mohla před druhou požívati určitých předností v některých směrech. (Jen že zvláštní náhodou mělo určitých „předností" požívati vždy jenom Švédsko).

Dle *Nilse Edéna* svazek švédsko-norský byl skutečnou unií, nikoli pouhým „spojením" dvou zemí; pouhé „spojení" vzniká prý mezi dvěma zeměmi, jakmile mají již téhož panovníka společného, bez ohledu na to, jaký je jinak jejich vzájemný poměr a jak upraveno je jejich vzájemné postavení právní. Je tu důležitý rozdíl: při pouhém spojení může prý jedna země státi pod vrchní mocí a svrchovaným poručenstvím země druhé, jako prý Pomořany stály pod vrchní mocí koruny švédské; dle *Nilse Edéna* však unie je něco jiného, neboť je svazkem zvláštních států, vedle sebe samostatně stojících.

„Unie" norsko-švédská dle *Nilse Edéna* byla tedy sice spojením dvou státův, ale nevznikla prý tak, že by dva svrchované státy, každý o sobě, se byly usnesly, že spojí se pod týmž panovníkem; vždyť Norsko nebylo prý před unií státem tím méně svrchovaným státem. Norsko bylo pouhou „zemí", jež koruně švédské byla odstoupena a ve státu švédském státoprávně mizela; neměla státní existence a její nároky být uznánu za samostatný stát byly od evropských mocností odmítnuty.

Teprve aktem krále švédského, potvrzením norského základního zákona, stalo se prý Norsko zvláštním státem.

Král švédský, jenž jedině měl neobmezenou vrchní moc státní nad Norskem, potvrdil Norsku ústavu Eidsvoldskou s určitými změnami, a touto potvrzenou a přijatou ústavou stalo se Norsko státem.

Původní ústava Eidsvoldská, dokud králem švédským nebyla potvrzena, nemohla Norsko povznésti k povaze státu, protože prý nebyla udělena onou autoritou, jež výlučně k tomu měla oprávnění dle práva mezinárodního, t. j. nebyla udělena králem švédským.

Teprve potvrzením norského základního zákona z 4. listopadu 1814 oprávněná autorita ona, koruna švédská, užila definitivně svého výhradného práva uspořádati ústavu norskou a rozhodovati o vládní formě země norské.

Unie přišla dle *Nilse Edéna* k místu ve formě úmluvy mezi norským stortingem a králem švédským. Ale jedině prý na základě slibu králova, uděleného v konvenci

Mosské, směl storting býti druhou stranou smluvní, ale nefungoval jako zástupce norského státu. Mohl míti postavení pouze jako shromáždění předních mužů Norvéžska, kteří svoláni byli z iniciativy krále švédského. Svoji mezinárodněprávní platnost neodvozovala norvéžská ústava z přijetí ze strany stortingu, nýbrž jedině ze sankce krále švédského.

Norský základní zákon je tedy předním aktem o unii, jak co do vzniku svého, tak i co do obsahu. Obsah jeho organisuje spojení norsko-švédské jako svazek dvou státův, jako pravou unii.

A co do vzniku svého je dle *Nilse Edéna* norský základní zákon prý smlouvou mezi korunou švédskou a stortingem norvéžským, tak že ústavu norská má tedy povahu smluvní, (Konstrukce tato je opravdu velmi podivuhodna.)

Později jen říšskou aktou ještě sněm švédský přistoupil k oněm základním zásadám unie, jak již v norském základním zákonu byly stanoveny. Švédský sněm musil přivoliti, ježto nastávaly také určité změny v ústavě švédské. Říšská akta dle *Nilse Edéna* netvoří již konstituující základní zákon unie, nýbrž jen akt, jenž podmínky unie již za hotové přijal a v jednotlivostech podrobněji ustanovil.

Ústava norvéžská, i když se posuzuje jako úmluva se Švédskem, neměla však přes to dle *Nilse Edéna* a jiných theoretiků švédských charakter smlouvy dle práva mezinárodního, nýbrž je prý pouhým organisačním aktem uvnitř území, podléhajícího svrchovanosti krále švédského, jež uznána byla právem mezinárodním. Zajisté prý státoprávně králi švédskému příslušelo ústavu sankcionovati a v době oné, když udílel sankci, musil již býti králem, aby mohl platně vyjadřovati státní vůli, nemohl snad sankcí ústavy státi se teprve králem. Nemohl tedy se svého vnitřního státoprávního stanoviska dáti norské ústavě z 4. listopadu 1814 charakter nějaké mezinárodní smlouvy státní.

Král švédský dal Norům ústavu, jež zároveň je smlouvou o unii. Kdyby prý Norové chtěli jednostranně změniti tuto smlouvu resp. ústavu, tu země jejich ztratí všechna práva, jež král v ústavě jim zaručil. Země norská nebude mít v unii žádných práv, jichž požívala dříve, a Švédsko nabude prý opět práva, vynutiti veškerá ustanovení odstupovací smlouvy v Kielu a nakládati s Norskem jako se zemí odstoupenou, jako s odstoupeným inventářem. Státní moc švédská bude tu zbavena všech závazků, jež jí uložil kontrakt o unii, resp. ústava norská.

Tato theorie švédská nebyla ničím jiným, než starou theorií o propadnutí práv — a tuto odbytou theorii neostýchal se hlásati ani professor *Varenius*.

Kdykoli by Norové chtěli porušiti pravidla o unii platná, vždy prý jednání takové mělo by za právní následek *ztrátu* práv dříve užívaných.

Státoprávní charakter unie švédsko-norské byl tedy na konec celkem souhlasně s obou stran posuzován, tak že unie byla spojením dvou samostatných *států* pod týmž panovníkem. Norvéžský základní zákon státní praví: Království Norské je svobodnou a samostatnou říší, jež *spojena je* se Švédskem *pod jedním králem*. Právní společenství osoby mocnářovy bylo pro oba státy přímo jejich vzájemnou *právní povinností*.

Norsko v ústavě své *spojuje se* se Švédskem; spojení obou států bylo *ústavně* zajištěno v *zákonech* obou států; *svazek* unie v každém z obou států prohlášen byl za *ústavní pravidlo*, za předpis *ústavy*.

Spojení Norska se Švédskem *nebylo* tedy jen *náhodné*, způsobené tím, že by z nějaké právně náhodné příčiny táž osobnost nebo táž dynastie byla zasedla na trůn *obou* státův, jako když po vymření rodu panovnického v jednom státu přejde posloupnost na rod druhého státu, a *jediný* rod tak sloučí vládu obou států ve svých rukou.

Spojení Norska se Švédskem *nebylo* založeno pouhou skutečností, že by táž dynastie posloupností dědickou nabyla vlády v obou státech, nýbrž naopak, *spojení obou států, v jejich ústavních aktech prohlášené*, způsobilo, že táž osobnost byla panovníkem v obou státech. Unie nebyla uskutečněna tak, že by byl za krále norského dosazen ten, kdo náhodou je také králem švédským, nýbrž Norsko ve své ústavě *jako stát* spojuje se se Švédskem. Šlo tu o svazek států s *právním společenstvím* nejvyššího monarchického státního orgánu a toto *právní společenství* bylo vysloveno přímo jako povinnost v souhlasných normách *základních zákonů* státních obou říší.

Spojení obou států mělo být také zajišťováno společenstvím určitých organických zřízení.

Státní společenství norsko-švédské *nebylo* také omezeno na určitou dobu, nebylo ani omezeno na dobu trvání panující dynastie švédské. Spojení Rakouska s Uhrami naproti tomu je omezeno na dobu trvání určitých členů panující dynastie, neboť Uhři pro případ vymření určitých linií rodu vyhradili si úplně *svobodnou volbu* krále. Proto také mluvilo se někdy o tom, že Rakousko-Uhersko je jen „quasi-realní unie“.

Norvéžská ústava a říšská akta činila opatření na udržení unie švédsko-norské i pro případ, že by panující dynastie královská vymřela. V případu tom mělo dojíti *k volbě* nového dědičného a společného vladaře říšským sněmem švédským i norským nebo zvláštními výbory. Volba krále měla se díti *společně* oběma státy.

Volba krále upravena byla v říšské aktě podrobnými předpisy a bylo postaráno, že volba musí padnouti na společného oprávněného. Dále ústava norská i říšská akta činily opatření pro případ, kdyby bylo třeba, aby nastoupilo regentstvo nebo prozatímná vláda; všude tu nastupovati měla společná volba obou parlamentů, jakožto zástupců obou států: tak společně měli být voleni poručníci, kteří by vedli vládu za krále nezletilého.

Pro všechny tyto případy zřizovány byly orgány, jež měly býti činny pro oba státy společně. Spojení obou států bylo tedy myšleno jako v budoucnosti trvalé.

Pokuď jde o otázku celkem podřízeného významu, byla-li unie švédsko-norská realní či personalní unií v obvyklém smyslu, jsou názory autorů skandinavských nepříliš jasny; otázkou touto se patrně mnoho nezabývali. Dle nich byla by se právní povaha unie pohybovala tak asi mezi obvyklými formami personalní a realní unie, byla by stála na přechodu od personalní k realní unii. Nebyla tu čistá personalní unie, ježto celý řád posloupnosti trůnní byl týž; též byla smluvena identita panovníka i po zániku dynastie právě panující. Dále válka a mír byly prohlášeny za společné oběma státům. Ale přece unie švédsko-norská nebyla prý realní unií v obvyklém smyslu, protože scházely obory obvyklých společných záležitostí.

Státní spojení Norska se Švédskem nespadalo sice pod pojem personalní unie, nýbrž spíše pod pojem unie realní, nebylo ale „čistou" realní unií v obvyklém smyslu.

Krise dualismu norsko-švédského ostatně v lecčems vykazuje i shodné body s vývojem státoprávních poměrů monarchie naší — tak jmenovitě v Uhrách vždy pohlíželo se na svazek rakousko-uherský jinak než v Předlitavsku, a tato protiva názorů vedla ku konfliktům zrovna jako ve Švédsku a Norsku. Ovšem, že krise norsko-švédská měla ještě hlubší kořeny. Vůbec celý poměr norsko-švédský od samého počátku nutně byl kritický, jak projevilo se v oněch značných rozdílech názorů o vzniku a povaze aktů, jimiž unie byla založena. Poměr tak kritický sotva mohl končiti jinak.

Vše, co následovalo za posledních let unie, byly jen následky prvotních příčin: unie končila tím, čím vznikla, volným dohodnutím.

Opravdu je škoda všech oněch prostředků, jež s obou stran vynaloženy byly na přesvědčení nebo poražení odpůrce, oné bystrosti ducha, neobyčejné píle a plamenné vášnivosti, v níž ovšem přece vždy převahu podržely motivy ušlechtilé. Veliká byla láska obhajců na obou stranách k věci, kterou hájili: v obecném zápalu na arenu denního politického zápasu vstupovali i muži takoví, jako švédský slavný cestovatel *Sven Hedin* a norský polarní badatel *Fridtjof Nansen.* Neváhali chopiti se péra na obranu stanoviska svých národů, psali články i polemické brožurky, jako celá řada více méně obratných ochotníků v obou táborech.

Dnes, po konečné rozluce, najdou se snad, kdož pohrdlivě a suše konstatovati budou, že veškera ona síla ducha a celá práce vyplýtvána byla nadarmo. Možno snad říci, že byla marna, pokud směřovala k udržení unie, ale rozhodně nebyla nikdy marna potud, pokud sloužiti bude na vzdělání a poučení budoucím. Boj norsko-švédský politické zkušenosti obohatil a bude věcí státníků jiných zemí, aby těchto zkušeností dovedli využiti. A to zajisté zvýšenou měrou platí pro státníky před Litavou a za ní. (Konec příště.)

O dvorské komoře za Ferdinanda I.

Z habilitační přednášky, kterou měl dne 28. června 1905

JUDr. *Jaroslav Demel.*

Již císař Maximilián I. provedl podle výtečných vzorů burgundských, resp. nizozemských oddělení správy financí zeměpanských od ostatní zeměpanské správy, zřídiv ještě za živobytí otce svého generálního pokladníka (Schatzmeister-General) jako ústřední orgán pro správu financí říše římsko-německé i dědičných zemí rakouských. Uložiltě mu vybírání jak císař. důchodů, které Maximilianovi cís. Bedřichem III. byly zastaveny za útraty válečné výpravy proti Uhrům, tak i zeměpanských důchodů ze zemí dolnorakouských; platy z těchto důchodů nesměly se díti beze svolení generálního pokladníka, jemuž účetní komora (Raitkammer) pro hornorakouské země v Inšpruku podávala roční výkaz výdajů a příjmů, a jenž na základě těchto výkazů podával králi přehled aktiv i passiv s bilancí. Později r. 1496 zřídil Maximilian jako kollegiální ústřední orgán pro finanční správu dědičných zemí rak. i říše jakož i Burgundska „Schatzkammer" v Inšpruku, přiděliv její radům, šacmistry zvaným, generálního šacmistra či pokladníka r. 1491 zřízeného, a burgundského šacmistra. Když pak tento první pokus o zřízení ústředního úřadu finančního s pevným sídlem se neosvědčil života schopným, zřídil r. 1498 „dvorskou komoru", v níž opět se soustředila veškerá finanční správa dědičných zemí i říše; tato dvorská komora Maximiliánská však neměla žádného pevného stanoviště, nýbrž nalézala se vždy tam, kde král měl svůj dvůr. Kollegium této dvorské komory sestávalo z předsedy a čtyř místodržících (Statthalter) či radů, z nichž jeden byl zároveň říšským pokladníkem (Reichsschatzmeister); přidělen jí byl nejvyšší pokladník zemí dědičných a tak zvaný „Pfenningsmeister" (správce důchodů určených pro osobní potřebu krále i dvora) a četní úředníci pomocní. Ona byla též nejvyšším úřadem disciplinárním ohledně všech úředníků finančních, i soudní stolicí ve věcech finančních. Centrální účetní kontrollu však tato dvorská komora, nemajíc pevného stanoviště, prováděti nemohla;

ta svěřena Inšprucké „Schatzkämmer", která byla nyní přetvořena v centrální orgán účetní kontrolly, a přezvána r. 1499 na „Raitkammer", jsouc jinak podřízena dvorské komoře. Dvorská komora prováděla ve věcech, jež účetní kontrolle Inšprucké účetní komory podléhaly, jen superrevisi, když zřejmě chyby (Mängel) v účtech se odkryly; od r. 1500 stala se však Inšprucká „Raitkammer" opět pouhým úřadem hornorakouským. Než tato organisace z let 1498—1500 podržela jen krátkou dobu svou působnost, neboť dvorská komora zanikla v létech 1505—1506, a když r. 1507 byla opět k životu povolána, lze její úřední činnost stopovati jen až do r. 1510; v létech 1511 a 1512 zaniká její činnost úplně, obstarávána jsouc dvorskou radou pospolu s jinými administrativními záležitostmi. Teprvé v létech 1513 a 1514 objevuje se opět kollegiálně organisovaná dvorská komora, jíž přidělen byl generální pokladník, zaniká však již v roku 1515 nadobro, takže od té doby až do smrti císařovy nemáme již žádné zprávy o existenci zvláštního kollegia dvorské komory. Na sklonku vlády Maximilianovy spojeny úkoly dvorské komory s úkoly dvorské rady, což značí návrat k poměrům před r. 1491, sloučení správy zeměpanských financí s ostatní správou zeměpanskou.

Když tedy arcikníže Ferdinand I. v létech 1521 a 1522 ujal se vlády v dědičných zemích rakouských, nebylo tu žádného samostatného centralního orgánu pro správu zeměpanských financí. Podnikavý a osvícený arcikníže však takový orgán záhy utvořil, zřídiv počátkem r. 1527 opětně dvorskou komoru jako centrální orgán pro zeměpanskou správu finanční nejen zemí starorakouských, ale i nově získaných zemí koruny české a uherské; podřídiltě Ferdinand své dvorské komoře i nově zřízené komory českou a uherskou.

Avšak instrukce dvorské komory z r. 1527 se nám nezachovala a lze za to míti, že tato dvorská komora brzo po svém zřízení odsouzena k smutné nečinnosti; neboť nezachovala žádných stop své činnosti, a když Ferdinand I. r. 1537 opět obnovil dvorskou komoru a vydal pro ni řád z 1. září 1537, pokládá tento obnovenou dvorskou komoru za zcela novou organisaci a ne za pouhé obnovení (reorganisaci) instituce tu již jsoucí. Tento řád dvorské komory z 1. září 1537 se nám již zachoval a možno tedy blíže seznati organisaci a kompetenci tehdejší dvorské komory.

Co se týče organisace, byla dvorská komora tato úřadem zřízeným dle systému kollegiálního. V čele kollegia dvorské komory stál rada a superintendent, jemuž byli přiděleni 4 radové. Podřízený personál skládal se ze dvou tajemníků dvor. komory, potřebného počtu písařů a registrátora, který byl zároveň taxatorem. Kromě toho byl dvorské komoře přidělen dvorský pokladník (Hofzahlmeister), který požíval jisté, byť celkem obmezené samostatnosti. (Všem zřízencům těmto bez rozdílu byly ukládány jisté všeobecné povinnosti, jež nebudu blíže uváděti, podotýkaje pouze, že byly vesměs důsledkem povinností

svědomitého a nestranného úřadování, blížíce se velmi podobným povinnostem moderních úředníků.)

O všech do oboru působnosti dvorské komory spadajících věcech bylo nutno jednati a usnášeti se vždy v plenum celého sboru radů komorních. Nebylo žádného vnitřního differencování práce, žádných referátů, všickni radové měli o všem věděti. Výminku tvořily záležitosti, v nichž některý z radů byl súčastněn, kde pak tento se nesměl porad súčastniti; dále jednání se stranami, které uložila rada dvor. komory dvěma radům jménem komory celé. Většinu záležitostí do kompetence dvorské komory spadajících vyřizoval ovšem panovník sám na základě dobrého zdání dvorské komory a jen v některých případech méně důležitých rozhodovala dvorská komora samostatně; ale i v těchto posledních případech musila býti podána zpráva králi, když vota radů komorních se rozcházela, neboť tu pak král dirimoval. Za účelem vyřizování věcí komorních uděloval král nejméně dvakrát týdně audience radům dvorské komory a musili dva z nich býti při přednášce přítomni.

Sekretáři komorní měli podání došlá, jež superintendent otevřel a jim odevzdal, pročísti a dle nutnosti, resp. dle časového pořadí k poradě předkládati, o poradách, pokud byla vota disparátní, protokoly sepisovati a tyto uschovávati, jednohlasná rozhodnutí zapisovati, potřebné expedice na základě usnešení vyhotovovati a na strany vypravovati. Účetní zprávy dvorské komory podpisovaly se nejprvé presidentem a 1 radou, pak panovníkem, na to registrátorem, jenž je registroval, a že se tak stalo, na nich potvrdil, načež sekretář dvorské komory opatřil je menší pečetí (sekrétem).

I česká komora musila dle instrukce z r. 1527 účty překládati panovníkovi ke schválení, při čemž si vyžádal dobré zdání dvorské komory, a pak teprvé česká komora mohla účet uzavříti. Dle instrukce čes. komory z r. 1530 mohla však již tato zpravidla sama účty uzavříti, vystaviti Raitbrief, podepsati jej a panovníkovi ku podpisu zaslati, načež jej čes. dvor. kancléř opatřil svou pečetí; jen účty kammermistra a horních hejtmanů musila i po r. 1530 čes. komora jako dříve nejprvé předkládati panovníkovi ku schválení a mohla teprvé, když tento, poradiv se s dvorskou komorou, je schválil, účty ty uzavříti.

Co se týče jiných expedicí, nenáležely dvorské komoře expedice v záležitostech zemských, pokud šlo o strany, t. j. při jednání na venek; tu příslušela expedice výhradně dotyčné zemské komoře. Jen listiny s menší pečetí (dopisy panovníka neb na panovníka) musily i v zemských záležitostech projíti dvorskou komorou.

Z listin ostatních, kromě účetních zpráv, jež se netýkaly zemských záležitostí, byly listiny pergamenové s větší pečetí podepisovány registratorem dvorské komory, pak opatřeny voskem a odevzdány dvorskému kancléři dotyčné zemské skupiny, jehož účelem bylo zkoumati, jsou-li správně vyhotoveny; teprvé shledal-li kancléř vyhotovení jich správným, mohly býti expedovány. Zdvihl-li však dotyčný dvorský kancléř odpor pro nesprávné jich vyhotovení a učinil o tom zprávu

panovníkovi, nemohly se takové listiny expedovati, dokud se neodstranila vytčená jím vada. Tato výminka vztahovala se však pouze na listiny pergamenové s velikou pečetí, jež se týkaly záležitostí dvorských nebo jiných osobních záležitostí, nikoli však na ty, jež se týkaly záležitostí zemských; tu expedice i při listinách pergamenových s velkou pečetí příslušela výhradně zem. komoře.

Zřízením dvorské komory byla provedena centralisace nejdůležitějšího oboru zeměpanské správy, t. j. správy zeměpanských financí v zemích rodu Habsburského; ale tím nebyla nikterak provedena uniformita této správy, nýbrž centralisace ta byla obmezena jen na nejnutnější míru. Mělo se přiměřené zření ku oprávněným zvláštnostem jednotlivých skupin zemských, a tuto individualitu respektovati bylo úkolem komor dolnorakouské ve Vídni, hornorakouské v Inšpruku, české v Praze (od r. 1558 též slezské ve Vratislavi) a uherské v Prešpurku. Kromě toho měla Ferdinandova dvorská komora v Uhrách, kde cizí vliv centralisační byl již v době Ferdinandově větší než v Čechách, bezprostřední styky s horními městy a později s jedinou komorou těchto měst, jakož i s úřady cla třicetinového a jinými úřady finančními. Prostřednictvím dvorské komory prováděl se přehled veškerého finančnictví v monarchii, kdežto vlastní správu finanční obstarávaly z největší části komory zemské, i některé jiné úřady jednotlivých zemí, podléhajíce však stálému prostřednictví a kontrole komory dvorské, která byla ústředním poradním a dohlédacím pomocníkem panovníka.

Z toho, že se praví v instrukci dvorské komory, že tato má udržovati s podřízenými zemskými komorami ,,guten Verstand und Correspondenz" t. j. korrespondenci a dobré dorozumění, dalo by se souditi, že dvorská komora vlastně nebyla zem. komorám nadřízena. Naproti tomu z toho, že veškeré listy zem. komor znějící na panovníka předkládají se dvorské komoře, která je otvírá, zkoumá, o nich relaci a dobré zdání podává a pak teprvé je panovníkovi předkládá, vyplývá přece jistá, byť obmezená podřízenost zemských komor vůči dvorské komoře. Zemské komory mohly panovníkovi psáti jen prostřednictvím dvorské komory a panovník jen prostřednictvím této zem. komorám. Při tom ve věcech zemských jako nejvyšší stolice rozhodoval vždy jen panovník sám, řídě se nejvíce radou dvorské komory; na venek však se podobá, jako by se řídil radou dotyčné zemské komory ku př. české. Zemské komory byly povinny vůči dvorské komoře zachovávati úctu (,,auf uns und unser Hofcammer aufsehen haben"); nebyly však povinny rozkazů dvorské komory poslouchati, pokud tyto nebyly schváleny panovníkem. Vzhledem k tomu lze českou komoru přirovnávati českému ministerstvu financí jen, pokud šlo o repraesentaci na venek a moc správní v užším smyslu, nikoli však pokud jde o úkol nynějšího fin. ministra jako vrchního rádce koruny, ministerstva financí jako vrchního orgánu kontrolního a rozhodovacího. Zajisté však vykonávala dvorská komora jako poradní úřad panovníka i značný vliv na obsazování míst

úřednických při zemských komorách. Byla to tedy centralisace zastřená osobou panovníkovou a při tom ještě obmezená na nejnutnější míru. Nicméně v tomto obmezeném rozsahu byla přece úplnější než centralisace finanční správy za nynější dualistické ústavy rakousko-uherské. Neboť prostřednictví a kontrole dvorské komory podléhaly veškeré zemské komory Ferdinandových zemí, tedy zejména i česká (od r. 1558 též slezská) a uherská; naproti tomu v nynějším dualistickém soustátí rakousko-uherském stojí vedle sebe předlitavské, uherské a společné ministerstvo financí, a nejsou první dvě tomuto nijak podřízena.

Co se týče kompetence, příslušela dvorské komoře předkem jistá činnost dohlédací ohledně veškeré správy finanční. Nic, ať to bylo sebe větší nebo menší, nesmělo býti odňato vědomosti dvorské komory, v ní se měly sbíhati nitky celé správy finanční, jejíž úplný přehled měla míti. Tento se měl usnadniti tím, že u jednotlivých komor vedly se rejstříky, obsahující seznam všech příjmů z komorních statků dotyčné zemské skupiny, seznamy dluhů i vzájemných pohledávek, rejstříky duchovních lén, far a obročí, a jich ročních důchodů. Jakmile se vyskytl konkretní podnět, dala si dvorská komora zaslati rejstřík k úplné orientaci potřebný a měla pevný základ pro další opatření. Za účelem provádění tohoto dohledu měla právě dvorská komora udržovati stálou korrespondenci s podřízenými komorami zemskými.

Dvorská komora měla vésti zejména též kontrolu veškerého zeměpanského účetnictví; avšak v té příčině nebyla žádným centrálním orgánem účetní revise v tom smyslu jako Maximilianova Schatzkammer z r. 1498, ježto komory zemské vykonávaly i účetní revisi v jednotlivých skupinách zemských, a dvorská komora měla pouze nad tím bdíti, aby zemské komory kontrolu účtů všech jim podřízených úředníků přesně prováděly, s touto nijak neprodlévaly, a tím jmění komorní nepoškozovaly. Komora dvorská sama revidovala toliko účty dvorského pokladníka, jenž musil každoročně o vánocích účty skládati; jinak prováděla pouze superrevisi oněch účtů, kterým zvláště značné nedostatky byly vytýkány, neb jejichž výtky ti, kdož účty složili, nechtěli uznati. Tu měla dvorská komora jako úřad revidující, zemské komoře představený, definitivním rozhodnutím difference odstraniti.

Dvorská komora měla míti též stálý přehled pohybu zeměpanských financí v celé monarchii a za tím účelem musily jí veškeré kassovní úřady předkládati periodické zprávy o stavu příjmů a výdajů. Zemské komory, jimž byl přidělen kammermistr, musily to činiti každoročně, dvorský pokladník čtvrtletně.

V nejužším poměru k dvorské komoře byl ovšem přidělený jí dvorský pokladník. Úkolem tohoto bylo přijímati s vědomím radů dvorské komory veškeré peníze i příjmy záležející z jiných věcí než hotových peněz, které mu ze všech zemí korunních, jak z neobmezených důchodů zeměpanských, tak i z berní stavy povolených, z půjček z darů králi na cestách daných atd. přijati bylo nařízeno.

Měl pak tento příjem v řádném sezení rady komorní zapsati a naň kvitovati; kvitance jeho musila býti vlastnoručně spolupodepsána zeměpanským účetním, jenž tu měl zastávati úkol kontrolora („gegenschreiber") a zapsati se do zvláštní k tomu určené knihy. Seznam všech příjmů v té které době došlých podepsaný dvorským pokladníkem a dvěma rady komorními musil se předkládati zeměpánu, aby nejen dvorská komora, ale i zeměpán o každém příjmu věděl.

Pro kassovní službu vydávací měl velikou důležitost rozdíl mezi výdaji řádnými a mimořádnými. Výdaje řádné byly dávány do zvláštních rozpočtů, jež nesly název „königlicher Hofstaat", a byly v nich uvedeny netoliko personální potřeby dvořanů (Hofgesinde), ale i služné členů úřadů, které při dvoře měly své sídlo, tedy tajné rady, dvorské komory a její kanceláře, dvorské rady a jejího kancelářského personálu. Ježto tyto seznamy byly základem pro výplaty, byl dvorské komoře dán příkaz, tyto stále míti v patrnosti a za tím účelem dvorský rozpočet před každou kvartální výplatou nejvyšším hofmistrem a dvorským maršálem dáti revidovati, což se dálo tím způsobem, že odpadnuvší položky se škrtly a nově přibyvší se připisovaly. Ohledně výdajů mimořádných obsahoval řád dvorské komory z r. 1537 ustanovení, že král o výdajích mimořádných má míti s rady dvorské komory obsáhlou poradu a na základě této teprvé rozhodnouti, co se má státi. Kdežto řádné výdaje byly vyznačeny v dvorském rozpočtu a na základě tohoto přijetí jich do rozpočtu každá položka jich mohla býti vyplacena, takže tento rozpočet se jevil všeobecným rozkazem platebním, platila ohledně mimořádných výdajů zásada již císařem Maximilianem I. do finanční správy zavedená, že placení takových výdajů se může státi jedině na základě řádného platebního poukazu. Výdaje mimořádné měl dvorský pokladník činiti jen s vědomím celého kollegia dvorské komory a sice na základě platebních poukázek (bevelch-zettel), které, pokud šlo o výdaje vyšší 10 zl. rýnských, musily býti podepsány superintendentem a jedním radou dvorské komory a kromě toho zeměpánem; když však nebylo možno v čas podpis zeměpána si opatřiti, stačil podpis superintendenta a jednoho rady, avšak pak musil pokladník takovou platební poukázku do 8, nejdéle do 14 dnů zeměpánu k podpisu předložiti, jinak se stala dotyčná položka výdajová při súčtování předmětem výtky. Při výdajích mimořádných do 10 zl. včetně stačilo, když poukázka podepsána byla superintendentem a jiným radou dvorské komory, musil se však i takový výdaj díti s vědomím celého kollegia dvorské komory.

Z toho viděti, že dvorský pokladník požíval jen nepatrného stupně samostatnosti; ve všech směrech jeví se podřízeným dvorské komoře, jejíž rozkazy jsou podmínkou každého jeho výkonu; tyto rozkazy uvádějí teprvé stroj pokladniční v pohyb. A přece jest při tom proveden princip oddělení úřadu poukazujícího a platícího velmi přísně; již při tomto začátku moderní správy finanční přichází k platnosti názor, který i dnes platí, že pokladny jsou jen výkonnými orgány, jež bez

výslovného rozkazu finančního úřadu správního nesmí ničeho vydávati ani přijímati. — Ale i v jiném směru jeví celková organisace kassovnictví za Ferdinanda I. podobu s moderní organisací touto: dvorský pokladník odpovídá moderní hlavní pokladně státní (při ministerstvu financí), kammermistr či rentmistr jednotlivých zemí nynější zemské hlavní pokladně, vicedomové zemí staro-rakouských nynějším berním úřadům, úředníci a správcové (Pfleger- und Amtsleute), jimž vydávání a přijímání zeměpanských peněz bylo svěřeno, moderním lokálním pokladnám státním.

Pokud jde o vlastní správu finanční, byl rozsah její u dvorské komory úzký; tu bylo hlavním těžištěm pečování o potřeby krále a jeho dvora. Velikost dvorského rozpočtu byla stanovena dvorským řádem (též z r. 1537), který stanovil fixum pro jeho vydržování. Pro případ, že obnosy, které se musily k tomu účelu čtvrtletně odváděti, z berní nemohly býti kryty, bylo věcí dvorské komory „den Abgang von anderen Orten daran zu anticipiren und aufzubringen". V žádném případě však nesmělo se s výplatami platů radům a dvorským úředníkům prodlévati a je zadržovati, aby se prý lepší poslušnost a kázeň na dvoře udržela. Společná akce dvorské komory s jednotlivými úředníky byla kromě darů králi učiněných, které se zpravidla odevzdávaly dvorskému pokladníku, nutnou před nastoupením nějaké královské cesty. V tom případě mělo se kollegium dříve s dvorním maršálem a podkoním raditi o tom, co jest nutným pro povozy a p. a všechna nutná opatření učiniti. Ve všech oborech pronikají se, jak zřejmo, ačkoli moderní státní myšlénka znenáhla již v popředí se dere, v pestré směsi výdaje pro potřeby krále a výdaje k účelům státním.

Veledůležitou byla naproti tomu poradní a prostředkovací činnost dvorní komory. Všechny návrhy a zprávy podřízených komor zemských králi podané přicházely do dvorské komory, která o nich podávala své dobré zdání králi, jenž pak podle toho učinil svá případná rozhodnutí. Též všeliká podání týkající se komorního statku (na krále k ruce dvorské komory podávaná), i když je obdržel a otevřel dvorský kancléř, musila býti odevzdána superintendentu dvorské komory, která o nich podávala svá dobrá zdání králi. Ale i když došla krále podání na „Jeho Veličenstvo" bez dodatku „k ruce dvorské komory", sliboval král, že je bude, pokud se týkala komorního statku, vyřizovati s plenem dvorské komory aneb je této aspoň k podání dobrého zdání zašle. Vše, co nějak souviselo se státním hospodářstvím, musilo procházeti rukama dvorské komory, zejména i věci válečné, když šlo o způsob hražení těchto výdajů.

Sem patří též činnost dvorské komory směřující nejen k uspořádání rozrušeného stavu finančního, ale i k povznešení státního hospodářství v každém směru. Za tím účelem ukládal král dvorské komoře, aby provedla co nejdůkladnější šetření o zcizeních a zastaveních komorních statků, jakož i o povoleních darů z milosti. Tato šetření měla se konati

vysýláním zvláštních kommissařů neb rekvisicí zemských komor. Výsledek tohoto vyšetřování musila dvorská komora v seznam sestaviti a v tomto uvésti všechny pro posuzování těchto aktů rozhodné momenty jako jméno kupce, zástavního věřitele neb toho, jemuž byla milost udělena, skutečnou cenu předmětu a výši kupní ceny neb zástavní pohledávky. Kde taková zcizení se dála za podmínek zvláště nevýhodných, musila o tom dvorská komora podati zprávu, aby se mohly nalézti prostředky ku zrušení takovýchto nevýhodných právních jednání.

Za účelem povznešení financí ukládáno časem též dvorské komoře, aby zkoumala, jak prováděna byla starší nařízení zeměpanská k tomu cíli směřující, a shledala-li, že nařízení takových někde se přísně nešetří, aby s příslušnou zemskou komorou o potřebných opatřeních za účelem lepšího jich provádění se dohodla. Za účelem povznesení rozrušeného stavu finančního měla se také nová odvětví příjmů znaleckými poradami dvorské komory otvírati, jíž nařízeno, aby nejméně dvakráte týdně se radila o prostředcích ku docílení větších příjmů komorních. K tomu směřovala též ustanovení řádu dvorské komory, aby tato při uprázdnění celních a mýtních úřadů uvážila, zdali by z důvodu úspory nebylo vhodnější propachtování; dále nařízení téhož řádu, že všechny dle konaného šetření bez svolení zeměpána povolené provise, zápisy a zvýšení platů úřednických se mají škrtnouti; ustanovení, že si dvorská komora má od zemských komor vyžádati seznam všech v jejich obvodech od dřívějších panovníků povolených provisí a platů, tyto prozkoumati a králi podati dobrá zdání o tom, dá-li se nějakých úspor docíliti; konečně ustanovení, že nové žádosti za uprázdněné provise má dvorská komora, pokud ucházeči nejsou zvláště zasloužilí a potřební, prostě zamítati. Rozmnožování úřednictva bylo se dle možnosti vyhýbati a jevilo-li se nezbytným, smělo se státi jedině s vědomím a radou dvorské a dotyčné zemské komory.

Z toho, co bylo řečeno, jest zřejmo, že zeměpán chtěl při výkonu svých finančních práv výsostných vždy jednati ve srozumění s úřady jím dosaženými, aby tyto věděly o všech v jejich obor spadajících vládních aktech a takto veškerá správa finanční spočívala na jednotných zásadách. Ve finanční správě zeměpanské, tomto nejvlastnějším oboru neobmezené moci zeměpánovy, objevují se takto zárodky výkonu správní moci v mezích zákona, který jest základní ideou moderního státu právního. Ferdinand položil si v nevelkém, ale důležitém oboru své neobmezené moci sám přesné meze a nařídil svým úřadům, aby v tom případě, když by z nedopatření v určitém případě vydal nařízení příčící se služebním instrukcím jejich, těmto rozkazům odepřeli provedení. To platilo zejména o dvorské komoře.

Na konec nutno se zmíniti též o r o z h o d o v a c í č i n n o s t i dvorské komory v z á l e ž i t o s t e c h s t r a n, o všech „parteisachen, so unser kuniglich und fürstlich camerguet an mitl belangt". Činnost tato není v řádě dvorské komory blíže vymezena, vymezení toho dostává

se jí jednak řády zemských komor, jednak jest zřejmo, stopujeme-li praxi. Dle mého náhledu záležela předně v administrativním rozhodování o stížnostech stran proti výši dávek, proti bezprávnému jich vybírání, o žádostech věřitelů domáhajících se dluhů zeměpanských, pokud šlo o rozhodování, jež nevyžadovalo cesty soudní a o smírná vyjednávání se stranami, a tato činnost vztahovala se na všechny Ferdinandovy země, tedy zejména i na země české a uherské; byly to stížnosti proti rozhodnutím nižších úřadů finančních, zejména komor zemských, a stížnosti neb žádosti ve věcech finančních, jež strany přímo králi podaly a jež jí král neb dvorská rada přikázaly k rozhodování. Vedle této administrativní činnosti rozhodovací příslušela však radě dvorní komory, jak se zdá, též skutečná soudcovská činnost v řízení kontradiktorickém, pokud šlo o spory fiskální, kamerálií se týkající, jež v první stolici rozhodovaly podřízené orgány finanční (vicedomové, zemští hejtmanové) a v druhé stolici regimenty dolno- a hornorakouský v smíšených senátech radů vládních s rady komory, pokud se týče, o nichž v první stolici oba řečené regimenty vynášely rozsudky; dvorská komora byla tu revisní, pokud se týče odvolací stolicí, konkurujíc v té příčině s dvorskou radou r. 1527 zřízenou, z jejíž právomoci ,,vinanzsachen" a věci, které ,,unser chamerguet belangen", byly vyloučeny. To ovšem platí jen o Ferdinandově dvorské komoře do r. 1636. Dvorské komory r. 1564 v Štyrském Hradci a Inšbruku utvořené byly — podobně jako od r. 1636 i Vídeňská dvorská komora — zároveň zemskými komorami a měly tedy též úplnou kompetenci zemských komor, zejména soudili radové jejich v soudcovských senátech dotyčných regimentů. V zemích českých ovšem dvor. komora neměla žádné soudcovské kompetence — tu byla jen administrativní stolicí rozhodovací, a to platí, jak se zdá, i ohledně zemí uherských.

Není účelem této přednášky sledovati další vývoj dvorské komory, jejíž obvod působnosti po smrti Ferdinandově r. 1564 zúžen decentralisací správy komorní, jež záležela v povýšení zemských komor štýrskohradecké a inšprucké za dvorské komory pro země vnitrorakouské, resp. pro horní a přední země rakouské, takže pak působnost vídeňské dvorské komory zůstala obmezena jen na Dolnorakousko (totiž nynější Dol. a Hor. Rakousy), země české a uherské. Tato decentralisace potrvala až do Josefa I. V době obnovené centralisace nastává zase odlučování speciálních úřadů od dvorské komory, která v dobách tereziánských a josefinských i za Františka I. podléhá různým změnám, na čas i zanikajíc, až r. 1802 zase byvši v plném rozsahu obnovena, potrvala do r. 1848. Z dvorské komory vyvinulo se nynější ministerstvo financí předlitavské i společné. Byla tedy Ferdinandova dvorská komora institucí, jež dočkala se staletého vývoje, a postavil si v ní osvícený panovník ten skutečné ,,monumentum aere perennius".

O způsobech zániku členství v hospodářských a výdělkových společenstvech durante societate.

Dle práva rakouského pojednává a s právem německým srovnává
Dr. *Jos. Oskar Worel.*

L i t e r a t u r a zkráceně citovaná:

Ludolf Parisius: Die Genossenschaftsgesetze im Deutschen Reiche. Berlin, 1876.

Dr. Josef Kaserer: Das Gesetz vom 9. April 1873 über Erwerbs- u. Wirtschaftsgenossenschaften mit Materialien. Wien, 1873.

—k (Pražák), Zákon o společnostech výdělkových a hospodářských, Právník, 1873, str. 546—551, 588—595, 659—665, 730—737.

Dr. Ant. ryt. Randa, Soukromé obchodní právo rakouské. Seš. I., vyd. 5., seš. II., vyd. 4. — 1902. Seš. III., vyd. 3., 1903.

Dr. Ant. Rit. v. Randa: Das oest. Handelsrecht, B. I., B. II.

Dr. Em. Stross: Das österreichische Genossenschaftsrecht. Erwerbs- u. Wirtschaftsgenossenschaften mit unbeschränkter u. beschränkter Haftung. Systematische Darstellung des in Oesterreich geltenden Genossenschaftsrechtes unter Berücksichtigung der ausländischen Gesetzgebung. Wien, 1887.

Dr. R. Freiherr von Canstein: Lehrbuch des Oesterreichischen Handelsrechts unter steter Berücksichtigung der Rechtssprechung des obersten Gerichtshofes. I. Band. Allgemeines Teil u. Gesellschaftsrecht. Berlin, 1895.

Dr. Moric Weden: Die Statuten der landwirtschaftlichen Produktivgenossenschaften. Prag, 1905.

Dr. Hans Crüger: Das Reichsgesetz betreffend die Erwerbs- u. Wirtschaftsgenossenschaften. Kommentar zum praktischen Gebrauch für Juristen u. Genossenschaften, herausgegeben von Lud. Parisius u. Dr. Hans Crüger. 5. vermehrte u. umgearbeitete Auflage. Berlin 1906.

Dr. Hans Crüger: Das Reichsgesetz beteffend die Erwerbs- u. Wirtschaftsgenossenschaften. Textausgabe mit Anmerkungen u. Sachregister von Lud. Parisius u. Dr. Hans Crüger. 11. vermehrte Aufl. Berlin, 1905. Guttentagsche Sammlung Deutscher Reichsgesetze, Nr. 29.

Z k r a t k y j i n é:

Kde není naznačen z á k o n (neb písmenem „*z*"), rozumí se onen o společenstvech hospodářských a výdělkových ze dne 9. dubna 1873 č. 70 ř. z.

A. Cl. = Sbírka rozhodnutí nejvyššího soudu ve věcech obchodních od L. Adlera a R. Clemense od 1868—1902, sv. I.—XI.

off. roz. = sbírka rozhodnutí nejvyššího soudu, vydávaná tímto soudem jako příloha k věstníku min. práv.

spol-vo = společenstvo; *spol-ti s r. o.* = společnosti s ručením obmezeným.

ÚVOD.

Vzhledem na obsáhlé ručení členů společenstev hospodářských a výdělkových, jež vždy je sice osobní, ale subsidiarní, někdy obmezené, někdy i neobmezené (§§ 2., 53., 76. zák.),[1]) t. j. dle povahy společenstva, zda zřízeno s ručením obmezeným či neobmezeným — jest

[1]) Randa, cit. seš. III., vyd. 3., str. 148.

pro členy ale i pro věřitele společenstev otázkou veledůležitou, jakým způsobem zaniká členství ve společenstvech těch?

Obrali jsme si za úkol v krátkosti probrati veškeré způsoby zániku členství a při tom srovnávajíce zákon náš se zákonem německým, řešiti nejdůležitější ve směru tom stávající pochybnosti a kontroversy.[2])

Kolik stává druhů zániku členství?

Zákon o společenstvech výdělkových a hospodářských v § 5. č. 4. připouští trojí způsob zániku členství durante societate a sice:

1. dobrovolné vystoupení,
2. smrť,
3. vyloučení.

Všechny tyto způsoby zániku blíže upraviti, pokud tak zákon sám nečiní — tudíž v mezích zákonních, ponecháno stanovám.

Mimo to zaniká členství ovšem též zánikem společenstva samého, ať se tak stane z kteréhokoli v § 36. uvedeného důvodu.[3])

Sporno, zda vypočtení dotčených tří případů zániku členství je taxativní a zda vzhledem na kategorické znění § 11., dle něhož odchýlky od zákonního ustanovení ve stanovách, pouze pokud toho zákon připouští, obsaženy býti mohou — lze připustiti ve stanovách ještě jiné důvody zániku členství, ku př. následkem přesídlení neb následkem změny povolání, prodeje, neb zničení nemovitosti společníkovy (zboření domu) a pod.?

Jsme toho náhledu, že taxative druhy zániku vypsány,[4]) neboť nehledě k tomu, že zákon, kde jde o demonstrativní výpočet, tento vhodným způsobem slovy: u. dgl., a p. (ku př. v § 1.) vyznačuje, svědčí tomu znění § 11., pak ta okolnost, že události nejrůznější na vůli společníků nezávislé důvodem vystoupení neb vyloučení býti mohou, tudíž pod shora vypočtěné druhy zániku členství subsumovati se dají, konečně, že skutečnost tak důležitá, jako zánik členství vyhledává, ač-li člen fysicky existuje, buďsi projev vůle jeho, aneb organů společenstvo, k němuž náleží, zastupujících.

---

[2]) Jest litovati, že ani z porad o zákonu společenstevním v Kasereru vypsaných nenalézáme vysvětlení, pokud se týče společenstev s ručením obmezeným, kteréžto předpisy z bavorského zákona ze dne 29. dubna 1869. jak motivy (Kaserer s. 52) doznávají, převzaty.

Co se týče předpisů společenstev s ruč. neobmezeným se týkajících, nalézáme v motivech ku vzoru těchto předpisů — zákonu pruskému ze dne 27. března 1867 resp. severoněmeckého svazu ze dne 4. července 1868 vypsaných v Parisiu mnohdy vysvětlení.

[3]) O tomto způsobu zániku nejednáme, poněvadž by to vybočovalo z rámce našeho pojednání.

[4]) Stross 189 uvádí ještě 2 případy zániku členství, totiž při společenstvech s ruč. neobm. výpověď členství soukromým věřitelem dle § 59. a převedení veškerých podílů dle § 83. na osobu třetí, jež nastupuje na místo cedenta v členství. Z těchto 2 případů dá se prvější subsumovati pod případ dobrovolného vystoupení, jak o tom doleji pojednáno bude, druhý případ je skutečnou úchylkou od taxativního výpočtu.

Nicméně zákon sám zásadu taxativního výpočtu způsobů zániku členství v § 5. vyslovenou prolamuje.

Připouští totiž jednak při společenstvech s r. obm. eventuelně ještě další čtvrtý způsob zániku, t. j. převodem podílů závodních dle § 83., ač-li tomu stanovy neodporují. Tento způsob zániku nedá se pod žádný ze zákonních v § 5. vypočtených subsumovati.

Na druhé straně připouští dle § 54. při spol-vech s r. neobm. vyloučení smrti jako důvodu zániku členství, tak že pro tuto kategorii společ-ev platí eventuelně pouze 2 způsoby zániku.

Rekapitulace: Zákon v §. 5. č. 4. vypočítává taxativně způsoby zániku členství, prolamuje ale zásadu tu §§ 83. a 54.

KAPITOLA PRVNÍ.

O zániku členství smrtí.

Úmrtím, třeba dle zákona ze dne 16. února 1883 č. 20. ř. z. toliko praesumptivně vysloveným (u osob právnických a jiných korporací, jež členy společenstev jsou, pominutím jich právní existence)[1]) (tudíž zrušením) zaniká členství.

Fysická smrt dle zásady: „Mortis hora semper certa an, sed incerta quando“ působí zánik členství, ať třeba nenastane nejméně 4 neděle před uplynutím správního roku (totiž v době, ve které výpověď z členství dáti možno, §§ 54., 77.). Naše zákony neznají t. zv. občanskou smrť, t. j. ztrátu způsobilosti k právním činům[2]) následkem různých událostí (odsouzení, prohlášení za šíleného, konkursu a p.) nastalou. Odsouzení člena pro zločin třeba do žaláře doživotního nelze co do účinků rovnati jeho smrti fysické. Podobně vyhlášením konkursu na člena nenastává zrušení společenství.

Nastává otázka, zda připouští se ustanovení stanov, dle něhož zánik členství smrtí se vylučuje? Účelem společenstev jest podpora výdělku neb hospodářství členů společným provozováním podniku neb poskytováním úvěru. Bude tudíž (ač je neobmezený počet členů), pravidelně záležeti a stanovami předepsána, jistá osobní individuální qualifikace společníka. Členství skýtá jistých s osobou spojených práv a závazků.[3])

---

[1]) Dle § 1. zákona o nucené revisi ze dne 10. června 1903 č. 133 ř. z. a dle §§ 16., 32., 61. a 95. zákona o společnostech s ručením obmezeným ze dne 6. března 1906 č. 58. ř. z., nemůže býti nyní více pochybnosti o tom, že korporace všeho druhu mohou býti členy právních útvarů, jako jsou společenstva výdělková a hospodářská, pak společnosti s ručením obmezeným — jinak dle starší judikatury A. Cl. 2136. Srov. moje spisy: Zákon o revisi výdělkových a hospodářských společenstev a jiných spolků, str. 26. a pozn. 24. a Společnost s ručením obmezeným, str. 85.

[2]) Canstein, I. sv., s. 632.

[3]) Stross 188.

Následkem toho všeobecně tvrditi lze, že členství smrtí člena zaniká, že nestává jakési nástupnictví v členství a že tento účinek smlouvou společenstevní (stanovami) vyloučiti nelze.

Že tomu tak je, plyne v příčině společenstev s ručením obmezeným z § 78., jenž o ručení vyhostěného člena a jeho dědice jedná — tudíž bezpodmínečný zánik členství smrtí předpokládá.

Ustanovení toto, nalezající se v III. hlavě zákona, jednající o zvláštních ustanoveních v příčině společenstev s r. o., nenalézá se ve vzoru našeho zákona v zákonu o společenstvech severoněm. svazu ze dne 4. července 1868 a převzato z § 75. bavorského zákona z 29. dub. 1869, jenž zní: „Im Falle des Ausscheidens eines Gesellschafters dauert die vertragsmässige Haftung desselben noch 2 Jahre nach Ablauf des Geschäftsjahres, in welchem das Ausscheiden efolgt ist, fort".

Naproti tomu v příčině společenstev s ručením neobmezeným obsahuje § 54. od. 2., nalézající se v kapitole zvláštních předpisů o společenstvech s r. neobmezeným — odchylku — tím, že praví, že smrtí končí se členství, ač-li stanovy nic jiného nepředpisují. Jest tudíž možno smlouvou vyloučiti zánik členství následkem smrti člena a nastupují dědicové na místo člena, aniž by vykazovati musili event. zvláštních, stanovami předepsaných náležitostí.[4])

Z historického vývoje § 54. rovnajícího se doslovně od. 1. a 2. § 38. severoněm. z.[5]) plyne však, že ani v příčině těchto společenstev neminěno úplně vyloučiti účinek smrti jako zániku členství. Dle vysvětlení ku § 38. nelze ani smlouvou nutiti dědice, aby do společenstva se solidárním ručením vstoupili, ani společenstvo nutiti, aby je přijmouti musilo. Lze tudíž pouze ustanoviti, že na podíl závodní resp. dědictví zemřelého člena ještě po jistý čas, zejména až do konce roku závodního v příčině práv a povinností ku společenstvu tak se hleděti má, jako by člen na živu byl a dopouští se ustanovení stanov, dle nichž v příčině zápisného, úroků, dividend a p. jeden neb více dědiců zůstavitele (člena) jaksi nastupuje v členství, ač-li shledán spůsobilým za člena býti přijat. Ne tedy ipso jure nýbrž teprve přijetím za člena stává se členem dědic zůstavitele, nelze tu proto mluviti o sukcessi, aneb vyloučení účinků smrti. Zajisté také hospodářské motivy nasvědčují tomu, že nemůže býti pozůstalost nucena, aby konala povinnosti členů.

Následkem všeobecného znění § 54. nicméně dle zásady, že neplatí úmysl zákonodárce, nýbrž slova zákona, připustiti sluší v příčině společenstev s r. neobmezeným, aby stanovy vyloučen byl zánik členství smrtí tím způsobem, že dědic nebo dědicové nastupují v práva a povinnosti zemřelého člena ipso facto a aby zastoupeni společným plnomocníkem neb zákonným zástupcem vykonávali tato práva a plnili závazky jeho.

---

[4]) Tak Canstein 632.
[5]) Parisius s. 352

Při tom, přihlásili-li se k dědictví vůbec, nezáleží na tom, zda cum beneficio inventarii se přihlásili čili nikoli, poněvadž nevykonávají pouze povinnosti zůstavitele, nýbrž i své jako společníků.

Vzhledem ku znění § 1208. ob. obč. z. tvrdíme, že na substituty dědice práva a povinnosti členů nepřecházejí, ať jde o fideikomissární či obecnou substituci.

I když stanovy dovolují, aby dědicové neb legatáři stali se nástupci zemřelého člena, tím, že k pozůstalosti se přihlásili aneb legat přijali, mohou stanovy určovati dále, že buď dědicům a legatářům přísluší bez obmezení zákonního ručení § 54. se prohlásiti, že nechtějí trvati ve společenstvu, aneb že společenstvu přísluší teprve jako o přijetí každého jiného nového člena rozhodovati (ku př. představenstvem a valnou hromadou) aneb že dědicové jen tehdy mohou nastupovati jako členové na místo zemřelého, vyhoví-li zvláštním podmínkám, na nichž vznik členství jest dle stanov učiněn závislým, ku př. zaplatí-li zápisné, nabudou-li nemovitosti v okresu, podrobí-li se povinnosti dodati jisté množství surovin a p.

Povždy ovšem přísluší oběma stranám jiným zákonním způsobem zánik členství přivoditi, dodrženy-li budou zákonní toho podmínky (výpověď, vyloučení).

Velice sporno v teorii i praxi, kterým okamžikem nastává zaniknutí členství následkem smrti člena (zrušení korporace)?

Z pojmu smrti (či zrušení korporace) zdá se nade vši pochybnost plynouti, že nemůže býti ani jinak, než že zánik členství nastává již okamžikem nastalé smrti (právoplatným zrušením právní existence dotyčné korporace).

Nicméně sluší tu činiti rozdíl mezi společenstvy s ručením obmezeným a neobmezeným.

V příčině prvějších soudíme, že vzhledem k tomu, že zákon pouze dobu, kdy výpověď dána býti může, v § 77. upravuje, o době, kdy smrť účinkovati může co důvod zániku členství, se nezmiňuje, ač v § 78. o ručení dědiců jedná — že členství okamžikem smrti zaniká.[6])

Jinak má se věc v příčině společenstev s r. neobmezeným. § 54. od 2. z. praví: „Ferner erlischt die Mitgliedschaft durch den Tod, insofern der Genossenschaftsvertrag keine entgegengesetzte Bestimmungen enthält."

---

[6]) Jinak Pražák, Práv., 1873, str. 732, který praví, že při společenstvech s ruč. obm. nemá úmrtí toho kterého společníka významu co do jeho poměru ku společnosti a nechtějí-li dědicové ve společenstvu setrvati, náleží jim dáti náležitou výpověď, jakou by zůstavitel sám byl musel dáti. Odvozuje tento náhled z §§ 77. a 78., z nichž to však, jak shledáme, neplyne. Rovněž Canstein, l. c., str. 631, jenž pouze při společenstvech s neobm. r. vystoupení smrtí připouští, ač-li stanovy neobsahují, že dědici nastupují na místo zůstavitele. Při spol-vech s r. obm. praví ale, že pro případ smrti nastupují prý dědicové již ze zákona na místo zůstavitele a musí, chtí-li vystoupiti, vypověděti.

Účinek smrti nastává tudíž sice rovněž již okamžikem smrti (neb právoplatným zrušením korporace), nicméně může stanovami něco jiného býti nařízeno.

Z motivů ku severoněm. zákonu § 38. (Parisius l. c. 353) vyplývá ovšem, že úmysl zákonodárce směřoval k tomu, že ponecháno ustanovení stanov — a nerozumí se již dle zákona — určiti, že pro případ smrti člena se o podílu závodním resp. o pozůstalosti zemřelého člena za to má, jakoby po určitou dobu, zejména až do skončení roku správního v příčině práv a závazků člen dosud živ byl. Poněvadž ale nikoliv motivy, nýbrž výslovný předpis zákona platí a kdyby i v příčině té ohledně společenstev s r. obmezeným předpisů stávalo, těchto analogicky na spol-va s r. neobmezeným užiti by nebylo lze, připustiti sluší ustanovení stanov, dle něhož zaniknutí členství okamžikem smrti nenastává.

Co se týče účinku zániku členství smrtí (neb zrušením korporace) rovněž činiti sluší rozdíl mezi oběma jmenovanými druhy společenstev.

Při společenstvech s r. neobmezeným, při nichž členové ručí osobně, subsidiarně ale neobmezeně za dluhy společenstva vůči věřitelům, trvá ručení vyhostěných (zemřelých) členů, resp. jich dědiců, po dobu promlčení t. j. dle § 73. z. po dobu 2 let po zápisu vyhostění v rejstřík členů.

Není-li ve stanovách nic ustanoveno, čítá se lhůta 2letá ode dne zápisu nastalé smrti (rozloučení korporace) v rejstřík členů.

Je-li v stanovách určeno, že ku př. teprve koncem roku správního, v němž zemřel člen, se účinek smrti počítá, tedy připočítá se ku lhůtě promlčecí (2leté) ještě doba do konce správního roku, v němž člen zemřel — běžící.

Dle znění zákona § 55. ručí vyhostěný zůstavitel „*a*" dědicové zdánlivě za závazky společenstva. Správně ručí toliko buďsi pozůstalost, dokud k ní se dědic nepřihlásil — event. zastoupená opatrovníkem aneb přihlásili-li se jeden neb více dědiců, tedy tento resp. tito. Nástupnictvím v podíl vyhostěného člena nemůže se zvětšiti objem ručení stanovený sice dle zákona obnosem podílu, jež ale jest neobmezené.

Závazky, za něž pozůstalost ev. dědici ručí, musí společenstvem podniknuty býti. Poněvadž společenstvo samo jednati nemůže, nýbrž jeho repraesentanti, ručí jmenovaní za závazky podniknuté jednak představenstvem společenstva dle § 18., likvidatory dle § 44., úředníky v mezích jim dané plné moci § 26., výminečně dozorčí radou § 24. od. 2., konečně usneseními valné hromady představenstvem dle § 34. provedenými.

Ručení není vyloučeno ani tehdy, pakli představenstvo závazky ty překročivši obmezení uvnitř společenstva jemu dané §§ 19., 45. podniká, ovšem ručí tu představenstvo osobně a rukou společnou a nerozdílnou ssebou § 23., kdežto likvidátoři stejným způsobem pouze tehdy ručí, jednají-li proti usnesení valné hromady (§ 47.).

Ve závazek, o nějž jde, muselo společenstvo do doby vyhostění vejíti. Tu opět sporno, jak čítati sluší tuto dobu vyhostění?

Není-li v stanovách nic obsaženo, ručí shora jmenovaní toliko za závazky společenstvem podniknuté, až do zápisu vyhostění v seznam členů dle § 14. vedený. Vyžaduje to účel seznamu toho, totiž, aby věřitel o počtu členů informovati se mohl dříve, než podnikne úvěrní operaci se společenstvem a dle toho posouditi mohl hodnost úvěru společenstva samého. (O tom, jak čítá se den zápisu v seznam ten, doleji.)

Ve stanovách může ovšem, jak z § 54., věta poslední, odvoditi lze, obsažen býti předpis, že ručí člen vyhostěný resp. jeho dědicové také za závazky až do konce roku správního, v němž člen zemřel, tedy vlastně po jeho vyhostění uzavřené.

Přijetí podobného ustanovení stanov odporoučí se, aby nahodilá okolnost úmrtí (vyhostění) nezpůsobovala nesnáze v hospodaření společenstev, jež, hledě na změněný počet členů (ručitelů) podniknouti může bezpečně teprve po seznání roční činnosti, t. j. koncem správního roku.

Vešlými (eingegangene) závazky ve smyslu § 55. rozumí se toliko závazky smlouvami právoplatnými uzavřené, offerty, punktace sem nenáleží, rovněž neručili by jmenovaní za závazek, jehož neplatnost člen žalobou proti dotýčnému usnesení valné hromady s úspěchem podanou uplatnil, aniž za závazky teprve po době vyhostění resp. po roku správním, v němž vyhostěn, valnou hromadou usnesené.[7])

Co se týče d o b y, po jakou ručí pozůstalost resp. dědicové, praví zákon § 55., že po dobu p r o m l č e c í. Vzhledem na kategorický předpis § 55. od 1. a § 11. nelze toto ručení přes dobu promlčecí stanovami prodloužiti ani pod tuto dobu zkrátiti, ku př. na 1 rok. Dobou tou nerozumí se zpravidla obyčejná doba promlčecí té které pohledávky 3letá §§ 1480, 1487—1489 obč. z., neb 30letá §§ 1478, 1479, výminečně 40letá §§ 1472, 1485, ani lhůta 5letá čl. 146 obch. z., nýbrž vzhledem k obsáhlé neobmezené závaznosti členů, dále vzhledem k tomu, že vyhostěnému členu resp. dědicům jeho na tom záležeti musí, aby co možná brzo z pochybného postavení ručení se dostal, věřitel pak sotva spokojí se s žalobou na jediného člena vyhostěného,[8]) stanovil zákon § 73 zvláštní kratší lhůtu promlčecí, totiž dvouletou ode dne zápisu vyhostění neb rozloučení společenstva v seznam (matriku členů)[9]).

Pouze, nastupuje-li dle povahy pohledávky kratší doba promlčecí (praeklusivná), ku př. dle §§ 1111, 1097, 1082, 1075 obč. z. ev. směneční dle čl. 78—79 sm. ř., platí též tato lhůta a nikoli lhůta 2 let. Ručení

[7]) Viz rozh. A. Cl., 935, 968, 1103, 1157.

[8]) Srov. historický vývoj § 73. = 63. zák. severon. svazu resp. § 51. pruského zákona ze dne 27. března 1867 (Parisius, s. 389); proto zkrácena promlčecí lhůta čl. 146. obch. z. ze 5 let na 2 leta.

[9]) Jest litovati, že nepřejal zákon úplně znění § 63. severoněm., dle něhož promlčení počíná mimo dnem zápisu také kdy vyhostění bylo soudu obchodnímu oznámeno, aneb že nepřevzato ustanovení § 71. něm. zák. ve znění dle čl. 13. úv. z. k obch. z. něm. ze 10. května 1897 (vydaného dne 14. června 1898) o záznamu vyhostění.

delší bylo by v tomto případě neodůvodněné. Podobně běží započatá lhůta promlčecí dále a skončí v době zákonní, ač-li je kratší 2 let.[10])

Dospěla-li pohledávka teprve po zápisu vyhostění k placení, počíná doba promlčení teprve dnem dospělosti.

Při pohledávkách nedospělých, které jsou vypověditelny a tím dospělými se stávají — počíná promlčení uplynutím lhůty výpovědní, bez ohledu na to, dána-li výpověď čili nic,[11]) čili kdy pohledávka byla by se stala splatnou, kdyby se byla vypověděla hned při vystoupení (vyhostění) člena, ku př. pohledávka splatná jest teprve $^1/_57$, zůstavitel zemřel $^1/_25$, končí se závaznost dědiců ve společenstvu správním rokem do $^1/_{11}$ trvajícím, teprve $^1/_59$.

Byla-li pohledávka nedospělá, ale připouští-li se ku př. $^1/_4$letní výpověď, tedy končí se závaznost, zemřel-li zůstavitel $^1/_25$, teprve 1. května r. 1907, připočítají se totiž 2 leta ku lhůtě výpovědní.[12])

Dle § 73. od. 3. nelze namítati věřiteli dvouleté promlčení, je-li tu neděleného jmění společenstevního a domáhá-li se věřitel ukojení toliko z tohoto jmění.

Co se týče přetržení promlčení ustanovuje § 74., že promlčení žalob (nároků proti společenstvu) na člena (třeba vyhostěného) nepřetrhuje se právními činy proti jiným členům, ovšem ale právními činy proti stávajícímu společenstvu a v případě zrušení společenstva právními činy proti likvidátorům resp. správci konkursní podstaty.

Proč odchýlil se zákon v příčině té od svého vzoru čl. 148. obch. z., od. 1., dle něhož promlčení žalob právními jednáními proti trvající společnosti se nepřetrhuje,[13]) o tom dovídáme se z motivů ku pruskému návrhu vládnímu ze dne 2. února 1866 předchůdci to zák. severon. svazu, v němž § 63. se velice podobá § 74. našeho zák. (Parisius str. 388.) V těchto motivech praví se: ,,Postavení jednotlivého člena spol-va vůči věřitelům spol-vním liší se od postavení členů společnosti ve veřej. společnosti obchodní velmi podstatně tím, že na poslednější pro každý splatný dluh společenský ihned nastupováno býti může, kdežto členové spole-va ručí pouze pro nedoplatek, jejž věřitelé spol-va v řízení likvidačním aneb v konkursu utrpí. Proto třeba, aby každý věřitel spol-va nejprve proti spol-vu svého práva se domáhal, aby pak na subsidiarně ručící členy spol-va nastupovati mohl. Z toho plyne, že

[10]) Srov. Parisius 389 II., 2.

[11]) V severoněm. zák. § 63. praveno: ,,Bei kündbaren Forderungen tritt die Kündigungsfrist der Verjährungsfrist hinzu, ohne dass gekündigt zu sein braucht" — čímž, jak Parisius cit. s. 391 praví, byla odstraněna pochybnost v theorii stávající, zda 1. promlčení počíná teprve po skutečné výpovědi a uplynutí lhůty výpovědní či 2. promlčení počíná uplynutím lhůty výpovědní počítaje dnem, kdy výpověď ponejprv možnou byla aneb 3. počíná-li promlčení dnem, kdy výpověď poprve možnou a přípustnou byla.

[12]) Srov. Randa, III. seš., str. 195 a pozn. 231.

[13]) Pražák, l. c., 735, praví, že tím celý ústav promlčení žalob na společníky takřka stává se illusorním.

jednání právní, jež proti spol-vu se podnikají, pokládána býti musí zároveň za provedení práva proti (Rechtsverfolgung) jednotlivému členu spol-va, a proto odchylkou od čl. 148. obch. z. musí tato jednání pokládána býti za způsobilá promlčení proti jednotlivému společníku přetrhnouti."

Parisius ku § 63 str. 392 praví, že zásada solidarního ručení a contr. solidarního závazku při obchodní společnosti veřejné přenesení čl. 148 obch. z. na společenstva činí nemožným. Neboť, poněvadž může věřitel právo z pohledávky proti vyhostěnému členu společenstva teprve po likvidaci aneb po konkursu ku platnosti přivésti a mnohý spor snadno 2 roky trvati může, bylo by společenstvo, z něhož se ku placení způsobilí a úvěru hodní členové uchýlili, s to, učiniti nárok věřitelův, jenž po případě pouze k vůli vyhostěným členům v obchodní spojení se spolevem vešel, illusorním. Nicméně radí, aby zvláštním předpisem věřiteli bylo zachováno právo přerušiti promlčení jednáním přímo proti vyhostěnému členu směřujícím.

V konkursu společenstva již ohlášením pohledávky ke konkursu přerušuje se promlčení, není-li uznána pohledávka za likvidní, nečítá se do lhůty promlčecí lhůta od podání ohlášky k soudu až do vrácení dokladů § 8 konk. ř.[14])

Sporno je, zda-li důvody stavení promlčení §§ 1494—1496 obč. zák. platí či nic?

Dle mínění většiny spisovatelů v příčině čl. 149 obch. z.,[15]) jenž skoro doslovně rovná se § 75. spol. z. resp. § 65. severoněm. a § 53. prus. zák., neplatí důvod stavení § 1494 obč. z. a běží promlčení proti nezletilým a opatrovancům (dle čtvrté hlavy I. dílu obč. z., srov. § 36. úv. z. k obch. z.), jakož i korporacím dle § 1472 obč. z. s výhradou dle práva obč. § 264 a násl. příslušného regressu proti poručníkům, opatrovníkům a repraesentantům i tehdy, když pro tyto osoby (nezl. a korporace) zákonní zástupce zřízen nebyl. Stavení promlčení dle § 1495 nemá zde významu, ono dle § 1496 obč. z. ovšem platí i zde.[16])

V příčině spole-v s r. obmezeným nestává zásadné zvláštní žaloby na společníky ze závazků společenstva a nelze tedy mluviti o promlčení nároku na společníky.[17]) Veškerý závazek pomíjí, jakmile mu vyplacen podíl.

K vůli jistotě věřitelů předpisuje pouze zákon velice nejasným způsobem § 78.: „die Haftung eines ausgeschiedenen Genossenschafters oder seiner Erben dauert noch durch ein Jahr nach Ablauf des Ge-

---

[14]) Randa, III., seš., s. 196.

[14]) Canstein, I., s. 493. Randa, III. seš., s. 194., pozn. 228. Týž se o tomto případě v příčině společenstev vůbec nezmiňuje.

[16]) Pražák, l. c., s. 735, vyslovuje pochybnost, zda-li běží o promlčení, není-li zřízen zástupce zákonní a praví, proč by příčina zastavení dle § 1494 o. z. o. dotknuta býti měla, když ostatní zajisté méně důležité příčiny zastavení promlčení §§ 1495, 1496 i v našem případě beze vší pochybnosti místa mají a nazývá § 75. spol. z. hádankou.

[17]) Pražák, Právník, 1873, str. 730.

schäftsjahres, in welchem das Ausscheiden des Genossenschafters erfolgt ist, insofern nicht durch den Genossenschaftsvertrag eine längere Dauer der Haftung festgestellt ist und erstreckt sich auf alle Verbindlichkeiten, welche von der Genossenschaft bis zur Ausscheidung des Genossenschafters eingegangen waren".

Ručení již správněji označeno slovy § 78.: „eines ausgeschiedenen Genossenschafters" oder „seiner Erben", tak že nestává pochybnosti, že nikoli oba, nýbrž buďsi jeden neb druhý ručí.

Ručení to vztahuje se zpravidla, ač-li totiž stanovy něco jiného nenařizují, na závazky společenstvem až do vyhostění podniknuté, tudíž nikoli ku př. na ony, jež potom valnou hromadou usneseny.[18])

Tu platí vše to, co o představenstvu, likvidatorech, dozorčí radě a valné hromadě při společenstvech s ruč. neobmezeným právě řečeno.

Co do počítání doby účinku vyhostění nelze, jak z § 77. od. 3. a contr. jednajícím o zápisu výpovědi, plyne — čítati ji od zápisu vyhostění v seznam členů, ač by se to z důvodů při společenstvech s r. neobm. přivedených odporoučelo.[19])

Podobně z důvodů možnosti prodloužení ručení § 78. věta první — tvrditi lze, že připouští se ustanovení, dle něhož dědicové ručí též za závazky po vyhostění člena společenstvem uzavřené, ku př. do konce roku správního, v němž člen ten zemřel.

Co se týče výkladu slova vejití v závazky, poukazujeme rovněž na onen o společ. s r. neobm.

Co se týče doby ručení, není tu rozhodnou doba promlčecí § 73.[20]) nýbrž zákon stanoví, že doba ta trvá po jeden rok po uplynutí správního roku, v němž vyhostění člena se stalo — ačli stanovy delší lhůtu ručení nepředpisují. — Tedy ku době od úmrtí do konce správního roku připočte se ještě jeden rok: zemřel $^1/_2 5$, správní rok trvá do $^1/_{11}$, tedy končí ručení $^1/_{11} 6$. Zdánlivě nehledí se na kratší snad lhůtu promlčecí (praeklusivní) pro dotýčný nárok stávající.

Nicméně jsme toho náhledu, že lhůtou ručení 1 roku ve prospěch jak věřitelů tak členů stanovenou rozumí se jen potud, pokud v zákoně není kratší promlčecí lhůta dle povahy pohledávky určena, jak shora naznačeno při společenstvech s r. neobm. Vždyť ručení delší by bylo bezpředmětným.

Ovšem připouští se, aby stanovami ustanovena byla delší lhůta ručení, ku př. 2—3 let, nikoliv kratší.[21])

R e k a p i t u l a c e: P ř i s p o l - v e c h s r. o b m e z e n ý m n a s t á v á z á n i k č l e n s t v í p o v ž d y o k a m ž i k e m s m r t i a s t a-

---

[18]) Tak viz rozh. nejv. soudu, Sbírka A. Cl. 935, 968.

[19]) Srov. též Randa, III., 196, pozn. 234.

[20]) Pražák, Práv. 1873, str. 735, praví, že nelze tu mluviti o promlčení, poněvadž nestává tu zvláštní žaloby na společníky ze závazků společenstva.

[21]) Srov. cirkulář praes. vrch. z. s. pro král. České ze dne 27. ledna 1906 č. praes. $\frac{1763}{1/6}$.

novami účinek ten vyloučiti nelze. Při spol-vech s r. neobmezeným zaniká členství rovněž smrtí, možno však stanovami jak účinek zániku smrtí vůbec vyloučiti, tak dobu, kdy následkem smrti účinek její nastati má, libovolně upraviti.

O zápisu vyhostění v rejstřík členů.

Aby t. zv. matrika (rejstřík) členů, již dle § 14. z. vésti sluší, účelu svému vyhovovala a pravý obraz o množství členů a jich podílů a tím též o stavu jmění společenstevního poskytovala, jednak, aby účinek zániku nastal — jest třeba dle § 14 zápisu dne vyhostění do této matriky. Při zániku členství smrtí (zrušením korporace) bude třeba ohlášení nastalé smrti (zrušení korporace),[22]) aby zápis proveden býti mohl.

Ohlášení učiní buďsi členové při skončení členství jiným způsobem mimo smrt, neb dědicové při fysické smrti; při praesumptivní dle zákona ze dne 16. února 1883 č. 20. ř.z. kurator dle §§ 6. resp. 10. cit. z. zřízený, eventuelně soud pozůstalost projednávající resp. za mrtvého někoho prohlašující (srov. čl. VIII. č. 2. j. n. cís. nař. 21. pros. 1855, č. 2. ex 1856 ř. z. § 3. od. 3. min. nař. 14. kv. 1873 č. 71 ř. z.) při zániku vyloučením dotyčný orgán vyloučení vyslovující, při zániku výpovědí věřitelem dle § 59, tento.

Při zrušení právnických osob a jiných korporací, jež jsou členy společenstva, učiní oznámení repraesentanti korporace, t. j. představenstvo, dozorčí rada, společníci ev. likvidatoři a j., dle toho, o jaký druh korporace jde.

Ohláška děje se představenstvu společenstva, jež matriku členskou vede.

Bohužel nestává výslovného zákonního ustanovení po způsobu §§ 10. od 4—6. a 26. od. 4. zák. o společnostech s r. obm. (6. břez. 1906 č. 58. ř. z.), dle něhož by představenstvo ručilo za správnost seznamu členů, § 87. z. o spol-vech tu nepomáhá, nejednáť se ani o průkaz, ani o sdělení.

Jest tudíž věcí osob ohlášku činících, zejména členů resp. jich dědiců, aby toho dbali, by zápis dne vyhostění vůbec a úmrtí zvlášť, v seznam onen v čas a správně proveden byl, aby doba ručení se zby-

---

[22]) Pro německé právo velmi případně líčí totéž motivy cit. v Parisius-Crüger, l. c., s. 419 ad 1.): „Ebenso wie die Entstehung der Mitgliedschaft muss auch das Ausscheiden aus der Genossenschaft von der Eintragung in die Liste abhängig gemacht werden, wenn die Zuverlässigkeit der letzteren gewährleistet sein soll. Die Liste hätte keinen ernstlichen Wert, wenn sie blos die Gewissheit gäbe, dass die darin aufgeführten Personen irgend einmal Mitglieder der Genossenschaft gewesen, nicht aber, dass sie es geblieben sind. Die Gefahr, dass Unrichtigkeiten in derselben durch Unterlassung der Anzeige des Ausscheidens von Genossen entstehen, liegt jedenfalls noch näher, als die Gefahr der Eintragung von Personen, die überhaupt nicht beigetreten sind.“

tečně neprodlužovala. §§ 2., 55., 78. Nebyl-li zápis proveden, mohou na provedení jeho představenstvo ev. radu dozorčí, ač-li zřízena, neb likvidatory žalovati žalobou podanou u obecného soudu (okresního neb krajského) toho kterého společenstva §§ 49., 50., 56. ad 2, 75, j. n., § 12. od. 2. z. o společ., výminkou dle § 13. zák. a § 51. č. 1. j. n., též u obchodního soudu (okres. soudu obch. právomocí se zabývajícího). Dokazovati zaniknutí členství musí žalobce.

Úmrtí (výpověď, vyloučení) poskytuje titul, na základě něhož výmaz státi se může a odůvodňuje nárok, aby výmaz proveden byl.

Na základě právoplatného rozsudku možno exekucí dle § 354 ex. ř. zápis ex tunc, t. j. dnem, kdy členství dle učiněného a pořadem práva opodstatněného oznámení zaniklo, vykonati dáti.

Pakli následkem neprovedení výmazu věřitelé se na členech hojí, ač tito více členy nejsou, ručí za škodu tím způsobenou členům nedbalí orgánové, již zápis provésti měli, věřitelé, jednají-li bona fide, mohou se odvolávati na formelní stav v rejstříku.

Litovati sluší, že nezná zákon náš záznam okolností členství zrušujících po způsobu § 71. a násl. něm. z., spravení tohoto záznamu následkem uznání představenstvem neb rozsudkem je k tomu odsuzujícím, aniž řízení v příčině odporování uvedenému výmazu v seznam členů dle § 36. něm. zákona o zápisu v rejstříku.

Mimo to může soud rejstříkový na provedení výmazu člena naléhati dle § 87. zák. pokutami pořádkovými do 200 kor. ukládanými členům představenstva, dozorčí rady resp. likvidatorů,[23]) ačli se o tom doví.

Dle § 1. zák. z 10. června 1903 č. 133 ř. z. a § 15 prov. nař. z 24. čna r. 1903 č. 134. ř. z. mají dále revisoři zákonní proprio motu neb dle pokynů jim daných orgány, jež je zřídily, dohlížeti nad tím, aby výmaz takový proveden v knize členské a nebylo-li uposlechnuto jich příkazu dle § 9. téhož zákona a § 23. prov. nař. z 24. června 1903 č. 134 ř. z. soudu rejstřík vedoucímu o tom oznámení učiniti, načež tento pokutami dle § 37. zák. o společ. orgány dotyčné k uposlechnutí přinutí.

Zfalšuje-li zúmyslně některý z orgánů společenstva (představenstva, člen dozorčí rady, likvidatoři a jiní zmocněnci společ-tva) matriku v příčině vyhostění, ku př. zapsáním pozdějšího data úmrtí, dopouští se mimo to dle § 89. zák. o společ. přečinu, ač-li v činu jich nelze přísněji trestný čin shledati — dle cit. § 89. trestného.[24])

Dle lege ferenda navrhujeme, aby matrika členů buď vedla se u soudu jako dle § 11. něm. zák., buď doplňována byla povinným

---

[23]) V návrhu něm. zákona ku § 77. (srov. Parisius Crüger, st. 448, pol. 7.), bylo též vyhroženo představenstvu pokutou od 150 *M*, neuposlechnou-li jim zákonem daného příkazu, aby ohlásili smrt člena, ale bylo to pak v komissi škrtnuto, poněvadž představenstvo dle § 823 obč. z. něm. za ohlášení zániku ihned ručí, podobně soud dle § 839 obč. z. za nedbalost v příčině zápisu.

[24]) Randa, Obch. pr. III. 150, pozn. 149 *b*).

ohlašováním periodickým měsíčně neb čtvrtletně každé změny ve členství po způsobu § 26. od. 3. zák. o spol-tech s r. o. a min. nař. z 26. dub. 1906 č. 12. ř. z.

Výnosem c. k. vrch. praesidia vídeňského ze dne 5. pros. 1894 č. 9860 (věšt. min. práv z 1895 č. 15) upravený a odporučený roční dotazník tu nestačí. Aneb měl by buďsi u obch. komor neb u zem. výboru, jeho revisní kanceláři neb zemědělské rady zřízen býti zvláštní oddíl, jemuž by příslušela povinnost knihu členů vésti a o jeho doplňování se v čas starati.

Dle § 14. zapsati sluší d e n v y h o s t ě n í, t. j. den, kterým člen vyhostěný z kteréhokoli důvodu, tedy i následkem smrti za vystouplého (vyhostěného) se pokládá. Při společenstvech s r. neobm. počítá se ode dne zápisu vyhostění promlčení pohledávek § 73. od. 2.

Poněvadž nezapisuje se, jak řečeno, den smrti, výpověďi neb vyloučení a p., nýbrž den, kterým tyto důvody vyhostění působiti počínají, zdá se, že doplniti sluší § 73. od. 2. v příčině zápisu vyhostění § 14. Poněvadž by tím ale doba promlčecí na úkor členů prodlužována byla, dále vzhledem ku historickému vývoji § 73.[25]) a k tomu, že § 73. nemluví o dnu vyhostění, nýbrž o zápisu vyhostění samém, tvrdíme, že v příčině počítání lhůty promlčecí neplatí všeobecná zásada § 14., nýbrž, že tato počítá se ode dne skutečného zápisu vyhostění.

Zvláštnosti v příčině zániku členství, jsou-li členy korporace.

P ř i k o r p o r a c í c h, jež, jak nyní z § 1. zák. o revisích z 10. června 1903 č. 133 ř. z. nade vší pochybnost jde, členy společenstev býti mohou, rovná se smrti rozloučení téže,[26]) ať se stane z jakéhokoli důvodu, ku př. při společnostech rozejitím se, společenstvech z důvodů § 36. č. 1—4 (uplynutím doby, usnesením společenstva, vyhl. konkursu, opatřením správ. úřadů), při veřej. společnosti z důvodu čl. 123, 125, 126, kom. společnosti z těchže důvodů s výjimkou čl. 170 od. 1; srov. čl. 170, od 2., kom. spol-ti na akcie z těchže důvodů s odchylkou čl. 200 věta druhá; srov. čl. 200 věta 3.; akciové spol-ti z důvodů čl. 242 a 247, tiché spol-ti z důvodů 261, spol-ti r. obm. z důvodů §§ 84., § 95. od. 1. a 96.

Stává se zejména velmi často, že úvěrní společenstvo zřízeno bývá

---

[25]) Totiž § 63. od 2. severoněm. zák., jenž je vzorem § 73., který zcela jasně praví: „die Verjährung beginnt mit dem Tage, an welchem die Auflösung der Genossenschaft in das Genossenschaftsregister eingetragen oder das Ausscheiden beziehungsweise die Ausschliessung des Genossenschafters dem Handelsgerichte angezeigt ist.“

[26]) Totéž pro něm. právo Crüger l. c. 448. Nesprávné jest tudíž rozh. tamtéž citované, ve Blätter f. d. Genossenschaftswesen 1894, str. 181 uveřejněné, soudu komorního, dle něhož po zrušení společnosti členství dále trvá a likvidátory neb při veřejné společnosti těmi, kdož firmu podrželi, členství vypovězeno býti má. Jak správně Crüger tamtéž podotýká, vedlo by to ke nesmyslným důsledkům, že by společenstvo mělo členy neexistující, což by odporovalo podstatě a účelu seznamu členů.

ku podpoře více různých hospodářských společenstev a že tudíž tato onoho členy jsou.

Při společenstvech s ruč. neobmezeným vzhledem k ustanovení § 54. od. 2. připustiti sluší též ustanovení stanov, dle něhož po zrušení společenstva (*A*), jež členem je jiného (*B*), zůstávají jednotliví členové zrušeného společenstva (*A*) jako takoví členy onoho společenstva (*B*).

Při společenstvech s r. obmezeným dle § 77. a contr. takové ustanovení stanov přípustným není. Zrušení korporace působí, jakmile právoplatně nastalo, tedy ipso facto s modifikací čl. 129. resp. 25. obch. z., (srv. čl. 171), bez této modifikace při akciové komanditě a akciové spol-ti čl. 201 a 243 obch. společenstvech a spol-tech s r. o., srov. §§ 39., 40. z o. společenstvech a §§ 88. a násl. z. o spol-tech s r. o.

Na zápisu zrušení v rejstřík ať k ohlášení interessentů, ať z moci úřadu se děje, pravidelně nezáleží, rovněž ne na provedení likvidace. Ovšem při společenstvech s r. neobmezeným, jejichž členy některé ze shora dotčených korporací jsou, může stanovami vytčeno býti, že teprve zápisem v rejstřík aneb koncem roku práv., v němž zápis proveden aneb teprve po provedené likvidaci a výmazu firmy zrušení korporací těch působí. Při spol-vech s obm. ruč. takové ustanovení stanov se nepřipouští. Co se týče opovědi zrušení v rejstřík, sluší činiti rozdíl dle různých druhů korporací, o něž jde:

1. Při veřejné společnosti opověď tu mají všichni společníci podati; podá-li ji toliko jeden z členů, má soud rejstříkový ostatní členy dle čl. 129, od. 4., resp. § 12. úv. z. k obch. z. pokutami k tomu donutiti.[27]) Je-li sporno, zda zrušení společnosti (nikoli smlouvy společenské)[28]) nastalo, musí žalobou určovací dle § 228 c. ř. s. společníkem na popírajícího okolnost tu podanou, to prve prokázáno býti.

Pouze vyhlášení konkursu se na základě oznámení soudu konkursního v rejstříku poznamenává z moci úřadu.

2. Ve společ. kom. a kom. na akcie mají komplementáři toto oznámení učiniti; co se týče donucování, platí totéž co ad 1.

3. Při akciové společnosti, společenstvech a společnostech s r. o. ohlašují zrušení likvidatoři a mohou k tomu pokutami donucováni býti, pouze při spol-tech s r. o. ručí tito za správnost ohlášení dle §§ 26. resp. 10, zák. Pouze zápis zrušení konkursem při společenstvech a spol-tech s r. o. též správním úřadem a při těchto také výrokem soudu děje se z moci úřadu.

Při akciových spol-tech a společenstvech musí též zrušení spol-ti (va) vyhlášeno býti po třikrát v listech k vyhláškám spolkovým určených, čl. 243 obch. a § 40 z. o společ-tvech, při spol-tech s r. o. vyhlašuje se pouze výmaz firmy po provedení likvidace § 93. od. 2.

Nastává otázka, zda vzhledem k ustanovení čl. 144, 172, 202, 205, 244, 245, obch. z., 40. zák. o společenstvech, a §§ 92 a násl. zák.

---

[27]) Randa, III. seš., str. 165, pozn. 175 a tam cit. rozhodnutí.
[28]) Srov. Canstein, I., str. 585, pozn. 5. a str. 591.

o spol-tech s r. o., že totiž až do ukončení likvidace přihlíží zákon ku dotyčné společnosti resp. společenstvu, pokud z povahy likvidace neb z předpisu zákona jiného neplyne, tak jako by ještě trvala — nemá se pokládati za to, že korporace taková jsouc členem společenstva, do skončení likvidace vždy za člena se pokládá.

Vycházejíce z pojmu likvidace, jakožto veškerosti jednání, jichž účelem je po zrušení společenského útvaru skoncovati obchody, zpeněžiti majetnost, zaplatiti dluhy společenské a konečně rozděliti čistý zbytek mezi společníky mimo případ konkursu,[29]) jsme toho náhledu, že — ač-li to při spole-vech s r. neobm. stanovy nenařizují — na otázku danou záporně odpověděti sluší.[30]) Vždyť společnost (-vo) již zrušena, ano v rejstříku zrušení provedeno, svazek a závod společenský zrušen, pomíjí plná moc představenstva a plnomocníků společenských, je tu jen jakýsi podnik společenský, nikoli společnost (-vo).[31]) Ze znění § 1. zák. o revisi spol-tev ze dne 10. června 1903 č. 133 ř. z., dle něhož platí předpisy zákona revisního i pro případ likvidace společenstev, zdá se plynouti kladné zodpovědění dané otázky. Poněvadž ale zákon ten má název: o revisi výdělkových a hospodářských společenstev a jiných spolků — nikoli tedy likvidační firmy — zůstáváme nicméně při záporném zodpovědění.[32])

Co se týče ručení vyhostěného útvaru společenského (korporace), musíme rozeznávati mezi společenstvy s r. neobmezeným a obmezeným.

Byla-li korporace zrušená členem společenstva s ruč. neobmezeným a neobsahují-li stanovy ustanovení, že ku př. členové zrušené korporace se na místo korporace té členy společenstva stávají — aneb že při prodeji závodu společenského neb při fusi akciové společnosti s jinou neb ve spolt. s r. o., nabyvatel neb nová spolt ipso facto členem se stává, tudíž členství původní se nezrušuje — ručí toliko společenský útvar zrušený ev. konk. podstata neb likvidační massa za závazky společenstvem podniknuté až do vyhostění této korporace po dobu promlčecí v § 73. naznačenou. Srov. § 55 a výklad o tom. Jsme však toho náhledu, že kupec závodu s aktivy a passivy a při fusi nový společenský útvar na místo původního nastupující analogicky dle § 55. za zavázaného jako dědic vyhostěného útvaru pokládán býti má.

---

[29]) Canstein, I., str. 589, Randa, III. seš. 172.

[30]) Jinak dle něm. práva § 77., dle něhož se za to pokládá, jako by člen teprve koncem roku správního, v němž smrt nastala, vystoupil, tu tedy při společnostech, jež členy jsou společenstev, končí také členství teprve koncem roku správního, v němž rozloučení společnosti nastalo a do té doby mají likvidatoři resp. ostatní zástupci společnosti práva členská vykonávati. Srov. Crüger, st. 448.

[31]) Srov. Behrend, § 81., pozn. 16. Staub, u čl. 133, § 2. a literaturu v Canstein 590, pozn. 16., 18. uvedenou.

[32]) Srov. můj spis: Zákon o revisi výdělkových a hospodářských společenstev a jiných spolků, daný 10. června 1903 č. 133 ř. z. V Praze, 1905. S. 26.

Při společenstvech s r. obm. trvá ručení zrušeného útvaru spol-kého (massy konk., likvidační) a dle analogie § 78. ohledně dědiců — též právního nástupce zrušeného útvaru shora dotčeného, ještě nejméně 1 rok po uplynutí onoho správního roku, v němž zrušení onoho spol-kého útvaru (nikoli skončení konk. neb likvid. řízení a výmazu firmy, jak shora prokázáno) nastalo, ač-li stanovami není připuštěno delší ručení, ku př. až do skončení likvidačního neb konk. řízení neb po dobu 2—3 let, za veškeré závazky podniknuté společenstvem, až do zrušení společenského onoho útvaru, arg. § 78.

Právo německé nynější. Německý zákon o společenstvech dle znění ze dne 1. května 1889, opraveného zákonem 12. srpna 1896 resp. 14. června 1898 č. 25. ř. z., upravil mnohem přesněji otázku zániku členství smrtí a účinky zániku toho. § 77. zákona toho zní: „Im Falle des Todes eines Genossen gilt dieser mit dem Schlusse des Geschäftsjahres, in welchem der Tod erfolgt ist, als ausgeschieden. Bis zu diesem Zeitpunkte wird die Mitgliedschaft durch den Erben desselben fortgesetzt. Für mehrere Erben kann das Stimmrecht durch einen Bevollmächtigten ausgeübt werden.

Der Vorstand hat eine Anzeige von dem Tode des Genossen ohne Verzug dem Gerichte zur Liste der Genossen einzureichen. Die Vorschriften in § 70. A. 1., §§ 71—75 finden entsprechende Anwendung."

Především naznačuje tím zákon výslovně, že končí členství smrtí samou a že toliko účinek zániku nastává koncem roku správního („gilt"), proto musí dědic až do té doby v členství pokračovati. Nepřipouští se vůči tomu ipso facto nastalému účinku žádné odchylné znění stanov, ani usnesení společníků.[33])

Nevyhledává se zejména zápisu smrti, aby účinek její nastal, poněvadž, jak praví motivy: „Denn die Achtsamkeit, welche von dem Genossen, der aus Gründen in seiner Person ausscheidet, ohne Härte gefordert werden kann, ist von den Erben, die oft nicht wissen und nicht leicht erfahren, dass ihr Erblasser Mitglied der Genossenschaft gewesen ist, nicht zu verlangen"[34]); i když pozdě se smrt oznámí, zapisuje se původní den správního roku, v němž smrt nastala jako doba vyhostění.

Smrti rovná se též prohlášení za mrtvého.

Členství není tudíž zděditelným.

Členství končí koncem roku správního, v němž člen zemřel. Tento den zapisuje se pak na základě ohlášení smrti. Tím upraveno zákonem to, co dříve se připouštělo ustanovením stanov.

Výslovným vytčením v zákoně, že se dědicem pokračuje ve členství, vyznačeno také, že témuž přísluší veškerá práva, jako hlasovací, ve valné hromadě (více dědiců může právo to vykonávati pouze plnomocníkem, vykázaným písemnou plnou mocí, pro kterou zvláštní

[33]) Crüger, st. 440.

[34]) Begründung des II. Entwurfes ze dne 27. listop. 1888, st. 101 cit. v Crügeru, § 77., st. 446.

forma předepsána není). Je-li dědic také sám členem, má hlasy dva. Jakým způsobem dědictví přikázáno, je důležito teprve při vyplácení podílu na zisku.

Dědic může též užiti zařízení společenstva, zboží bráti, úvěru upotřebiti, tak jako zůstavitel.[35])

Zrušení korporace, jež může členem společenstva dle § 9. a 43. zák. býti, rovná se dle převážné většiny spisovatelů proti náhledu praxe fysické smrti člena.[36]) Členství této korporace končí rokem správním, v němž zrušení korporace nastalo; až do té doby mají likvidatoři resp. jinačí zástupci korporace vykonávati práva a povinnosti společenstva.

Představenstvo společenstva má ihned, jakmile o zrušení korporace se doví, oznámiti zrušení to buďsi na základě ohlášení repraesentace korporace neb usnesení o zrušení jemu doručeného.

K ohlášení smrti stačí oznámení pozůstalými učiněné o úmrtí neb představenstvu zvláště dodané, aneb i prohlášení představenstva samotného, že smrť nastala. Ohlášení to nemá a nemůže soud zkoumati co do pravosti její, týž provede dle § 70. ihned zápis, zkoumaje toliko formelní, nikoli materielní pravost listin jemu za základ sloužících.

Soud ohlásí zápis zániku členství dědicům, ač-li mu tito známi budou, následkem dotazu na představenstvo. Toto ovšem není povinno po dědicích pátrati. Představenstvo ručí dle § 823 obč. z. za to, že ihned oznámí zánik členství. Soud ručí dle § 839 obč. z. při nedbalosti v příčině provedení zápisu zániku, avšak toliko, nemůže-li poškozený jinak náhrady si zjednati.[37])

Dle § 71. má soud na žádost patrně dědiců skutečnost, na základě níž vyhostění člena (předchůdce) žádáno a konec roku dotýčného bez prodlení v seznam členů zaznamenati; uzná-li pak představenstvo nárok ten ve formě ověřené aneb odsouzeno-li k tomu právoplatným rozsudkem, pokládá se po oznámení těchto skutečností za to, že vyhostění nastalo dnem záznamu.

O zápisu vyhostění smrtí, jakož i o záznamu aneb jeho odepření má soud vyrozuměti dle § 72. zák. jednak představenstvo, jednak dědice. Listiny toho se týkající zůstávají u soudu. Vzdání se tohoto vyrozumění se nepřipouští.[38])

Co se týče ručení dědiců, nezná zákon německý promlčecí lhůtu práva rakouského, nýbrž ustanovuje v § 125 při společenstvech s neobmezenou povinností ručení (unbesch. Haftpflicht), že ručí dědic po dobu 2 let, pakli smrt po době v § 77. od. 1. naznačené, totiž po skončení roku správního, v němž nastala, zapsána a sice v příčině závazků společenstvem až do dne zápisu podniknutých, ač-li dědic ten nepro-

---

[35]) Crüger st. 448.
[36]) Srv. literaturu u Crügra, 448, pol. 6. a tam citovanou praxi.
[37]) Crüger, st. 425, pol. 4.
[38]) Srov. malé vydání zák. něm. od Dr. Hans Crüger-a, II. vyd. 1905, u § 72. pozn. 1.

káže, že při uzavření závazku toho věřiteli známo bylo úmrtí člena. Vyhlášením konkursu na společenstvo se přerušuje tato lhůta.

KAPITOLA DRUHÁ.

O zániku členství vystoupením (výpovědí).

A) Výpověď členem daná.

Dalším způsobem zákonním, jakýmž členství v hospodářských a výdělkových společenstvech zaniká, jest vystoupení (výpověď), t. j. jednostranný dobrovolný projev vůle člena, že ve společenstvu nadále setrvati nechce. Od výpovědi členství lišiti sluší výpověď podílů, o čemž doleji pojednáno.

I. Pro společenstva s ruč. neobmezeným

upravuje tento způsob zániku členství § 54. slovy: „Každý společník má právo ze společenstva vystoupiti i tenkráte, uzavřena-li společenstevní smlouva na určitý čas. Není-li ohledně lhůty výpovědní a doby vystoupení ve smlouvě společenstevní nic stanoveno, nastává vystoupení pouze koncem správního roku nejméně po 4nedělní výpovědi.“

Ustanovení § 54. pokud o vystoupení tomto jedná, jest doslovně převzato z § 38. severoněm. zákona o soukromoprávním postavení výdělkových a hospodářských společenstev z 4. července 1868 č. 24. spolk. zákonníka severoněmeckého spolku, resp. § 37. pruského z. o hosp. a výd. společenstvech ze dne 27. března 1867.

Z historického vývoje [1]) § 37. cit. pruského z. plyne, že zákonodárce měl zcela něco jiného na mysli, než co z výslovného znění plyne.

Dle návrhu Schulzova z r. 1863 mělo dobrovolné vystoupení pouze při společenstvech na neurčitou dobu uzavřených dovoleno býti a sice dle lhůt výpovědních ve smlouvě společenské stanovených — nikoli tedy při společenstvech, na určitou dobu uzavřených.

Vládní návrh z 1866 odstranil rozdíl mezi společenstvy určitého a neurčitého trvání a praví motivy v § 31., že vystoupení jednotlivých členů dle zásady § 1. všeobecně dovoleno jest, ať zní smlouva spole-

---

[1]) Parisius, Die Genossenschaftsgesetze im Deutschen Reiche, 1876, s. 347. Srov. též Pražák, Právník, 1873, str. 731: Z právnické povahy společenstva vyplývá, že vystoupení toho kterého společníka nikterak netýká se existence společenstva co takového, pročež co do vystoupení jednotlivých společníků je úplně nerozhodno, byla-li smlouva společenská uzavřena na dobu určitou neb neurčitou a v pozn. 15. praví: Nemá tu významu domněnka v závěreční větě čl. 123. obch. z. obsažená. Nelze tu mluviti o stálém společenství, ježto vyloučeno jest §§ 832 a 1208 obč. z., an společenstvo je samostatnou právnickou osobností, jednotliví společníci toliko zevnější repraesentanti osobnosti té. Smlouva, kterou by se kdo zavázal býti na vždy neb na určitý čas údem společenstva, příčila by se tudíž již o sobě (ač nejde-li pouze o ustanovení zvláštní lhůty k výpovědi) právní povaze společenstva i neměla by platnosti žádné.

čenská na určitou neb neurčitou dobu. Bližší předpisy o tom mají především smlouvě společenské býti přenechány a pouze, není-li jich, odporučuje se připustiti vystoupení pouze koncem roku správního s přiměřenou výpovědní lhůtou, za jakou 4nedělní se pokládá.

Dle výkladu komisse říš. rady rozuměla tato odstavci § 37. tím způsobem, že se oněm členům, kteří společenskou smlouvu (původní) spoluuzavřeli, při společenstvech na určitou dobu uzavřených nedovoluje vystoupiti — později přistouplým ano.

Proto připojena v komissi panské sněmovny slova: „i když smlouva společenská na určitou dobu zní". Dle mínění některých členův panské sněmovny rozumělo se pak tomuto ustanovení, že společníkům umožněno vystoupení ze společenstva během 1 roku, i když smlouva na delší dobu zní.

Když pak osnova do říšské rady zpět přišla, pokládala tato dodatek v panské sněmovně připojený za pouhou redakční změnu a vykládala říš. rada § 37. tím způsobem, že je-li konstituováno společenstvo na určitou dobu, avšak společník nezavázal se pro svou osobu výslovně určitou dobu ve společenstvu setrvati — může kdykoli vypověditi a dav 4nedělní výpověď, uplynutím běžného správního roku vystoupiti. Zavázal-li se ale společník na určitou dobu, nepřichází mu doložka zákona k dobru.

Dle znění zákona našeho nelze[2]) při společenstvech s r. neobmezeným činiti rozdíl mezi společenstvy za jistým účelem, tudíž na určitou dobu uzavřenými, ku př. za účelem vykácení a zužití jistého lesa a mezi společenstvy neurčitého trvání, povždy společník má právo ze společenstva vystoupiti.

Odporovalo by to zajisté zásadní povaze společenstev „jako spolků s neuzavřeným počtem členů", tudíž fluktuaci členů a přiostřovalo nad potřebu bez toho přísné ručení členů (neobmezené), nedovolovalo-li by se jim kdykoli vystoupiti a závazků svého se sprostiti![3])

Proto zásadně dovoluje se i oněm členům, již založení společenstva se zúčastnili, z něho kteréhokoli roku vystoupiti, nestává tudíž jakéhosi rozdílu mezi základními členy a později přistouplými a nepřipouští se úmluva, dle níž ve společenstvu s r. neobmez. určitý počet členů by se zavazoval po určitou neb neurčitou řadu let, ku př.

---

[2]) Srov. mnohem přesnější a jasnější ustanovení § 65. nynějšího něm. z.: „Jeder Genosse hat das Recht mittelst Aufkündigung seinen Austritt aus der Genossenschaft zu erklären. Die Aufkündigung findet nur zum Schlusse eines Geschäftsjahres statt. Sie muss mindestens 3 Monate vorher schriftlich erfolgen. Durch das Statut kann eine längere, jedoch höchstens 2jährige Kündigungsfrist festgesetzt werden. Ein den vorstehenden Bestimmungen zuwiderlaufendes Abkommen ist ohne rechtliche Wirkung."

[3]) Srov. rozhodnutí nejvyššího soudu off. sbírka č. 428, cirkulář praesid. c. k. vrch. zem. soudu pro král. České z 27. ledna 1906, č. praes. $\frac{1763}{1/6}$, str. 5 a Pražák, shora, str. 731.

po dobu trvání společenstva ve společenstvu setrvati, tak že by toto setrvání společenstvem neb jeho orgány na nich vymáháno resp. výpověď nimi daná zamítnuta býti mohla (arg. §§ 11 a 54).[4])

Poněvadž však dle odstavce 2. § 54. ponecháno především stanovám ustanoviti lhůtu výpovědní a dobu vystoupení, zdá se, že není toto dle odst. 1. zaručené každému členu právo vystoupení ze společenstva kdykoli zajištěno v tom smyslu, že by povždy každému členu volno bylo buďsi během dotyčného roku neb nejdříve koncem příštího roku správního vystoupiti. V teorii tvrdí vykladatelé zákona severoněmeckého[5]) ale i novější judikatura rakouská,[6]) že proti prodloužení lhůty výpovědní na několik let svědčí úmysl zákonodárce, tak že nelze vykládati přípustnost stanovení delší výpovědi v ten smysl, že by tím právo členu příslušící, kdykoli ze společenstva vystoupiti, stalo se illusorním.

Parisius zejména praví, že každé společenstvo má svůj budoucí život rozděliti na několik období správních, z nichž každé inventářem jmění společenského a rozdělením zisku a ztráty končí.

Pakli stanovy určily trvání společenstva na určitý počet takovýchto období a pakli přes to zákonem poskytnuto členu právo po výpovědi vystoupiti, zdá se prý z toho plynouti, že má člen na konci každého období správního býti s to se rozhodnouti, že bude toliko budoucí správní období ku společenstvu přináležeti, t. j. lhůta výpovědní nesmí období správní převyšovati.

Podobně při společenstvu na neurčitou dobu tudíž při takovém, jež uzavřeno na neurčitý počet období správních. Ustanovují-li stanovy lhůtu výpovědní, jež převyšuje správní období, určuje se tím doba trvání společenstva napřed na více než 1 období správní, čímž nabývá společenstvo pro jistý počet období správních ráz společenstev určitého trvání.

Nicméně tvrdíme dle zásady, že nikoli úmysl zákonodárce, nýbrž slova zákona platí, že, ačkoli náhled ten příčí se povaze společenstva s fluktuací členů a zavádí vázanost členů, nestává překážky, aby při společenstvech s ruč. neobmezeným jak doba výpovědi tak den, kdy člen vystoupiti může ze společenstva, libovolně upravena byla, že tudíž připouští se u společenstev s ručením neobmezeným ustanovení, že každý člen bez výminky[7]) výpověď na $^1/_4$, $^1/_2$ roku, ano na 1 neb více let dáti může a že den vystoupení určen býti může dle právoplatného při-

---

[4]) Pražák, st. 731. Srov. rozh. nejvyš. soudu 21. kv. 1901 č. 5499. Sammlung, Neue Folge, 1420.

[5]) Parisius, l. c., 351, ad 2.

[6]) Rozh. nejvyššího soudu off. č. 428 a Crüger, l. c., 71 a tam cit. literatura.

[7]) Zásadně musí všickni členové sobě na roveň postaveni býti. Crüger, str. 409. Jiná je otázka, zda připustiti lze ustanovení stanov, dle nichž pro případ dřívější výpovědi ztrácí člen nárok na výplatu podílu.

jetí výpovědi neb jinak koncem kalend. roku a p.[8]) Ze stanoviska národohospodářského lze i tvrditi, že tím způsobem hledí se stabilisovati úvěrní podklad pro věřitele, aby hospodářsky se společenstvo sesíliti mohlo, zařízení ku řádnému opatření potřebná v čas a přiměřeném množství si opatřiti mohlo, a hromadnou výpovědí po čas přechodných kalamit hospodářských po krátké době trvání svého účelu, jemuž sloužiti má, se neodcizilo.[9])

Bude věcí revisorů a organů je zřizujících dle zákona o povinné revisi z 10. června 1903 č. 33 ř. z., aby upozorňovali a poučili společenstva o převážné neprospěšnosti takových předpisů stanov, ač-li se přiházejí. De lege ferenda pak odporučiti lze přijetí ustanovení německého zákona § 65., dle něhož výpověď vůbec pouze ku konci roku správního se připouští a sice že musí písemně na 3 měsíce napřed dána býti a že stanovami sice delší, avšak nejdéle 2letá výpovědní lhůta se připouští a že každé tomu odporující ustanovení stanov je neplatné. Pak by zajisté množství v tom ohledu stávajících kontrovers odpadlo.

Není-li předpisu stanov o lhůtě výpovědní a době vystoupení, pak platí dle § 54. od. 2. předpis zákonní, že vystoupiti lze pouze koncem roku správního po 4nedělní výpovědi. Spadá-li tudíž buďsi část neb celých 4 neděl po konci roku správního, platí výpověď pro následující rok. Nelze ovšem připustiti ustanovení stanov, aby člen vůbec vzdal se práva výpověď dáti aneb společenstvo jej sprostiti mohlo povinnosti dodržovati lhůtu zákonní neb statutární ku výpovědi stanovenou.

Co se týče významu „správní rok", rozuměti sluší dle převážného mínění teorie[10]) tím správní období i kratší, ku př. $^{1}/_{2}$letí neb $^{3}/_{4}$ leta, ač-li by společenstvo v takových terminech činnost svoji zakončovalo. Ostatně není zvykem v takovýchto kratších obdobích účty skoncovati. Rok správní nesouhlasí pravidelně s rokem slunečním, ku př. při skladištích obilních je konec jeho 30. června, lihovarech 31. srpna, lnárnách 30. dubna, jinak většinou 31. prosince.

Náš zákon pokládá 4nedělní výpovědní lhůtu za dostatečnou, aby společenstvo dle toho svoji správu zaříditi mohlo při hromadném vystupování — pochybujeme ale, že právem. Vzhledem na obchodní závěry, jež společenstva po případě i na několik let uzavírají, na investice kapitálové, jež nelze snad vůbec neb snadno beze ztrát realisovati, jest pokládati lhůtu 4 neděl před koncem roku správního za dobu velmi krátkou. V Německu uznána § 65. lhůta 2 let za přiměřenou a již i tam ozývají se hlasy, že lhůta ta v příčině některých společenstev, jako mlékařských a stavebních, skutečné potřebě neodpovídá.[11])

---

[8]) Pro Stross § 187. Jinak rozhodnutí nejvyššího soudu, sbírka Pfaff, Schey, Krupský, Neue Folge, 1420, jež praví, že dle odst. 2. vůči odst. 1. § 54. smí stanovy pouze usnadnění vystoupení obsahovati.

[9]) Srov. též Crüger, str. 409, 5.

[10]) Tak Parisius ku § 38. str. 352, Crüger ku § 65. str. 409, 3. a tam citovaná literatura.

[11]) Crüger, s. 409, 410.

Co se týče podrobností v příčině výpovědi, sluší pojednati o tom: 1. K d o vypovídá? 2. K o m u výpověď dáti sluší? 3. J a k ý m s p ů s o b e m? 4. O z á p i s u výpovědi. 5. O ú č i n c í c h výpovědi.

ad 1. Co se týče otázky, k d o vypovídá, sluší činiti rozdíl dle toho, kdo je členem.

Je-li člen sám způsobilý k právním činům, vypovídá buď on sám, buďsi jím zřízený, všeobecnou plnou moc mající zmocněnec. Za osoby k tomu nezpůsobilé (nezletilé, šílené, marnotratné) vypovídají jich zákonní zástupci (poručníci, opatrovníci), kteří k tomu žádného zvláštního schválení nepotřebují. Je-li při společenstvech s r. neobmezeným ustanoveno, že dědic po smrti zůstavitele stává se členem, může i on v zákonní (statutární) lhůtě výpověď dáti. Je-li členem korporace, řídí se otázka, kdo vypověditi smí, povahou korporace. Ku výpovědi obcí, okresem, zemí třeba usnesení orgánu záležitosti korporace té spravujícího (obec., okres., zem. výboru), výpověď dává repraesentant, starosta obec., okresní, zem. výbor, při společnostech obchodních veřej., komanditní a kom. na akcie jsou k tomu oprávněni veřej. společníci, komplementáři, nikoli komanditisté, při spol-ti akciové představenstvo ev. dozorčí rada, rovněž při společenstvech a sice pravidelně, ač-li stanovy nic jiného neobsahují, po schválení valnou hromadou, při společnostech s r. o. jednatelé ev. dozorčí rada rovněž po schválení valnou hromadou, ač-li stanovy nic jiného nenařizují.

ad 2. Co se týče otázky, k o m u výpověď dáti sluší, odpovídáme, že orgánu k tomu dle stanov povolanému, t. j. zpravidla orgánu, společenstvo právoplatně zastupujícímu, tudíž představenstvu event. dozorčí radě, vyminečně též osobám jiným, jako úředníku společenstva. O dané výpovědi má právo člen žádati potvrzení, aby byl zajištěn pro případ požadování na něm ručení, k němuž je jako člen dle stanov neb zákona povinen.

Co nastati má tehdy, pakli orgán, jemuž výpověď ve lhůtě stanovami neb zákonem předepsané dána, zdráhá se výpověď tu přijmouti? Pro případ ten bývá ve stanovách učiněno opatření, že lze se odvolati na valnou hromadu neb zvláštní smírčí soud; není-li podobných předpisů, připustiti sluší žalobu člena na oduznání členství, podanou na orgán, zdráhající se jeho výpověď přijmouti. Žalobu tu, i když společenstvo obchody provozuje, podati sluší u obecního soudu nikoli soudu obchodního dle § 51. č. 1. a 2. j. n. a contr. Naproti tomu výpověď daná orgánu k přijetí jejímu dle stanov nepovolanému, ku př. úředníku místo představenstvu, nemá platnosti. Rovněž neplatí výpověď, dána-li členu představenstva, jenž sám nejsa členem (nebyv jako takový dle stanov přijat) byl neprávem volen do představenstva, ač toto pouze ze členů voleno býti smí. Rovněž dána-li orgánu k tomu povolanému, ale způsobem dle stanov nepřípustným, ku př. ústně, ač předepsána písemní výpověď.

ad 3. Pokud se týče z p ů s o b u výpovědi, není v zákoně žádný způsob předepsán, možno tudíž dáti ji ústně neb písemně. Jest litovati,

že, ač třeba dosti nepřesně zákon ku nabytí členství písemní přihlášky vyžaduje, arg. § 3. od. 3., totéž nevyžaduje pro zánik členství výpovědí (jinak § 65. od. 2. něm. zák. nynějšího).

Tím podporuje se pro případ náhlých katastrof hospodářských lehkomyslné propouštění jednak vůdčích orgánů, jednak členů s nimi v přátelském styku se nacházejících a snadná možnost zbaviti se obtížného ručení. Odporoučí se proto předpis stanov, že pouze písemní (ev. legalisovanou) výpověď dáti sluší. Je-li pak písemní forma předepsána, je, jak shora již praveno, každá jiná neplatná a bezúčinná. Člen ku př. výpověď ústně davší ručí pak dále, jako by výpověď nedal. Dokud ústní výpověď změnou stanov nepřipuštěna, nemůže ani představenstvo neb valná hromada takovou připustiti a stanovy překročovati. Je-li písemní předepsána, může ten, kdo psáti neumí, dle § 294 c. ř. s. pouze soudem neb notářem ověřeným znamením své ruky výpověď dáti. Slepci a hluší neumějící číst, němí neumějící psát mohou pouze not. aktem dle § 1. *e*) zák. z 25. července 1871 č. 76 ř. z. výpověď dáti, jednáť se o důležité právní jednání mezi živými.

ad 4. Jak shora již podotčeno, předepsáno jest dle § 14., by do matriky členů den vyhostění člena a výpověď jednoho neb více podílů zapsána byla. Zápis výpovědi členské tudíž předepsán není, nýbrž toliko zápis výsledku výpovědi.

Co se týče otázky, kdo toto vyhostění zapisuje a jak totéž vymoci lze, poukazujeme na to, co o zápisu vyhostění při zániku smrtí shora řečeno. Dbáti o to musí člen sám neb jeho zákonní zástupce.

ad 5. Účinkem výpovědi je zánik členství. Tento účinek nastati by měl posledním dnem doby, na kterou výpověď dána, počítaje ode dne, kdy výpověď představenstvo neb orgán, jenž za společenstvo listiny přijímati jest oprávněn, došla. Dnem výpovědi mohl by účinek ten nastati tudíž toliko tehdy, připouštěla-li by se okamžitá výpověď. Tomu však tak není. Dle obvyklého výkladu ustanovení § 54. od. 2. může doba výpovědní a den vystoupení býti prodloužen na dobu delší 4 neděl a tím účinek výpovědi býti oddálen, nepřipouští se ale zkrácení této 4nedělní lhůty[12]) (arg. slovo „mindestens" v § 54. od. 2. věta druhá).

Důsledně tvrditi musíme, že lze připustiti ustanovení stanov, že účinek výpovědi, t. j. vyhostění člena, nenastane koncem roku správního, v němž výpověď dána byla, nýbrž buďsi dříve, neb později — pakli dle ustanovení stanov doba výpovědní nedosahuje neb přesahuje rok správní — jinak zejména, není-li o výpovědní lhůtě a době vystoupení ničeho ve stanovách obsaženo, nastupuje účinek ten koncem roku správního, v němž zákonná výpověď 4nedělní dána. Byly-li po právoplatném přijetí výpovědi, ale před tím, než dle zákona neb znění stanov v čas výpovědi účinek její nastal — následkem změny stanov lhůta, ve které výpověď dáti se může, aneb doba účinku výpovědi v příčině

[12]) Pro zkrácení Stross, s. 187.

správn. roku změněna, nemá to na člena výpověď davšího žádného vlivu, jednáť se o jus quaesitum.

Jinaké změny stanov po výpovědi usnesené, ku př. i zvýšení ručení, usneseny-li před tím, než výpověď účinkovati má — působí i ohledně tohoto vypověděvšího člena.

Z toho, co shora uvedeno, shledáváme, že nejasné znění našeho zákona zavdává podnět ku mnohým pochybnostem.[13]) Tyto de lege ferenda měly by předpisem § 65. něm. podobným, odstraněny býti.

Co se týče ručení členů, t. j. doby, do kdy toto ručení trvá, platí totéž, co o ručení dědiců členů zemřelých shora praveno a stačí na předpisy ty (srv. §§ 55. 73—75.) poukázati.

II. O výpovědi členů ve společenstvech s ručením obmezeným.

Co se týče těchto společenstev, ustanovuje zákon v § 77. od. 1., že vystoupení společníka nesmí před uplynutím roku správního a pouze po předchozí „nejméně" 4nedělní výpovědi se státi. Ve vládní osnově praveno, že vystoupení díti se smí toliko uplynutím roku správního po předchozí výpovědi. Dle § 77. od. 2. každá výpověď má „ihned" do dle § 14. vedeného rejstříku členů býti zapsána.

Z toho plyne, že nepřipouští se ustanovení stanov, dle něhož by člen jiným dnem, než koncem roku správního, v němž výpověď dal, vystoupiti mohl, že ale připustiti sluší ustanovení stanov prodlužující lhůtu výpovědní na dobu delší než 4 neděl, arg. slovo „mindestens"[14]), ku př. půl roku, celý rok, avšak v mezích tohoto správního roku, tedy nikoli na dobu tento rok převyšující, ku př. $^5/_4$, $1^1/_2$ neb více let. Ustanovení § 78. o ručení vystouplého člena, jež tak jako při dědicích zemřelých členů trvá zpravidla ještě jeden rok po uplynutí správního roku, v němž člen vyhostěn, avšak připouští ustanovení stanov, že ručení to déle trvati má,[15]) nemá s otázkou, do kdy výpověď dáti lze, co činiti — řešíť látku zcela různou.

---

[13]) Zajímavo je, že již v roce 1873. kdy vydán byl zákon ten, Pražák v Právníku 1873, str. 737 vzhledem na přemnohé záhadné otázky, které vyvolává již pouhý text zákona, prohlašuje za nanejvýš žádoucné, by zákon ten v co možná brzkém čase důkladné revisi byl podroben. Bohužel po 33 letech jest to posud pium desiderium. Srv.: Dr. Moriz Weden: Die Statuten der landwirtschaftlichen Produktiv-Genossenschaften, Prag 1905: Die Revision dieses Gesetzes (1873) ist eine unabweisliche Nothwendigkeit.

[14]) Randa, III. seš., s. 150 β). Pro prodloužení Pražák, Právník, 1873, str. 731; nejasně též Stross, 187, Weden, l. c. 12.

[15]) Tím a uveřejněním výpovědi v seznamu členů dle motivů (Kaserer, s. 52) mají věřitelé v čas o vrácení podílu resp. o zániku zaváznosti se dověděti a tím chráněni býti. 2leté ručení dle bavorského, 5leté dle francouzského a belgického zákona bylo za příliš dlouhé pokládáno pro tento druh společenstev, jež vypočteny jsou na velkou pohyblivost fondu, a na ponejvíce lokalní obvod obchodu.

Otázka připustnosti ustanovení stanov, dle nichž lze prodloužiti dobu výpovědi, jest však v theorii i praxi velice spornou.

Praxe uvádí pro přípustnost následující důvody: Každé společenstvo překonávati musí, zvláště, je-li předmětem činnosti jeho provozování nějakého podniku, sloužícího ku zvelebení zemědělství, ku př. společenstevní skladiště obilní, mlékárny, sušárny na čekanku a p., v počátcích své činnosti různé překážky a obtíže. Aby tudíž úvěrní podklad pro věřitele se stabilisoval, společenstvo se sesíliti mohlo a zařízení ku řádnému hospodaření v čas a v přiměřené míře si opatřiti mohlo, hromadnou výpovědí pak po čas přechodných hospodářských kalamit, po krátké době trvání svého účelu, jemuž sloužiti má, se neodcizilo — třeba delší vázanosti členů na společenstvo aspoň po dobu t. zv. dětských nemocí.[16])

Pro nepřipuštění uvádí se, že § 77. zabezpečuje členům možnost koncem roku správního vystoupiti, když dali v čas řádnou výpověď.

Zákon ale výslovně nepřipouští, že by smlouva společenstevní mohla členům toto právo na určitý čas odníti. Společenstvo by tím pozbylo své povahy, záležející ve spolku s neobmezeným počtem členů.

Smlouva společenstevní smí se odchylovati dle § 11. jen v těch bodech, ve kterých to zákon výslovně dopouští.

Jiní[17]) odůvodňují nepřípustnost prodloužení tím, že poukazují na analogii § 54. od. 1. o spol. s r. neobm. se nalézajícího, dle něhož má každý společník právo, vystoupiti ze společenstva kdykoli, i když toto na určitou dobu uzavřeno; právo to nemůže ustanovením stanov odňato býti, ježto jest to ius cogens, jež dle § 11. odchylek nepřipouští, i praví, že od. 2. § 54. připouštějící, aby stanovy lhůtu výpovědní a dobu vystoupení odchylně dle jednotlivých poměrů upravily, — sluší vykládati tak, aby právo členům zákonem poskytnuté vystoupiti ze společenstva nestalo se illusorním.[18])

Že však předpisy zákona v kapitole o společenstvech s ručením neobmezeným nelze analogicky vůbec užiti na společenstva s r. obmezeným, plyne z následující úvahy:

---

[16]) Weden, l. c., 13. Nichts ist der Entwickelung und dem Bestande der Genossenschaften schädlicher als das taubenschlagähnliche Ein- u. Austreten der Mitglieder. Dem muss durch das Statut ein Riegel vorgeschoben werden — odvozuje oprávnění to ale nesprávně z analogie předpisů o spol-vech s ruč. neobm. § 51. (vlastně § 54.) o přípustnosti samostatného opatření stanovami v příčině lhůty výpovědní a vystoupení členů. Přiznáváme se, že jsme ve své praxi u c. k. vrchního soudu zemského v král. Českém až do nedávna klonili se rovněž ku náhledu tomuto, od něhož v tomto pojednání následkem studia historického vývoje zákona o společenstvech hospodářských a výdělkových ustupujeme.

[17]) Cirkulář praes. vrch. s. ze dne 27. ledna 1906 č. $\frac{1763}{1/6}$ následkem výnosu min. práv. ze dne 19. ledna 1906 č. 27310/5.

[18]) Rozh. off. sbírky č. 428 ze dne 20. května 1901 č. 5499.

Zákon o hospodářských a výdělkových společenstvech vytýká především v §§ 1—52. předpisy všeobecně platící pro společenstva obojího druhu, jak s ruč. neobm., tak obmezeným, na to pojednává v §§ 53—75. zvláště o společenstvech s r. *ne*obmezeným a v §§ 76—86 zvláště o spol. s r. obmezeným.

Specielní předpisy platící pouze pro společenstva s r. neob., nelze právě proto, poněvadž jde o jus speciale, analogicky vztahovati na společenstva s r. obm., podobně ne naopak tyto na ony,[19]) jdeť tu o dvě různé skupiny společenstev. Proto také přeměna společenstev s ruč. neobm. ve sp. s ruč. obm. nemůže se státi pouhou změnou stanov, nýbrž jen po předchozí likvidaci.[20])

Výminka by mohla nastati toliko tehdy, kdyby a pokud zákon sám předpisy pro jednu kategorii společenstev platné prohlásil za platné také pro kategorii druhou.[21])

Tak mají ku př. dle výslovného ustanovení zákona předpisy vydané pro společenstvo s r. neob. ohledně repartice §§ 62—65. platiti pro společenstva s r. obm. s tou modifikací, že na místo představenstva nastupuje správce konkursní podstaty; arg. § 85. od. 2.

Pokud však zákon společenstevní sám analogii nepřipouští, nelze ji dle všeobecných zásad také připustiti.

Co se týče otázek, k d o vypovídá, k o m u výpověď dáti sluší, j a k ý m z p ů s o b e m se dává a j a k s e z a p i s u j e, poukazujeme na to, co ohledně spol. s ruč. neobm. řečeno. Pouze co se týče z á p i s u v ý p o v ě d i, zdá se, že z § 77. od. 3. plyne, že zapsati se má daná výpověď a ne den, kdy člen podle výpovědi za vyhostěného se pokládá a to ihned, jakmile výpověď dána. Rovněž nepřipouští se ani zde úmluva, dle níž člen může se vzdáti výpovědi vůbec, aneb společenstvo jej může sprostiti dodržení zákonních neb statutárních lhůt výpovědních.

Právoplatně daná a orgánem k tomu povolaným přijatá výpověď nemůže, ať se jedná o spol-vo s r. neobm. či obm., vzata býti zpět. Chce-li člen výpověď davší nicméně zůstati členem, musí znova se písemně přihlásiti a býti ev., vyžadují-li toho stanovy, dotyčným orgánem přijat. Ač výpověď dána, může zánik členství vedle toho a třeba dřívějším momentem nastati než následkem výpovědi, ku př. následkem úmrtí neb vyloučení a není zejména tím, že kdo dal výpověď,

---

[19]) Srov. Kaserer, str. 52, „Die Anordnung des Stoffes, wornach die allen Genossenschaften gemeinsamen Bestimmungen im I. Hauptstücke zusammengefasst wurden, gestattete es dieses Hauptstück kurz zu fassen und auf die Normirung des für die B e s o n d e r h e i t dieser Genossenschaftskategorie entscheidenden Haftungsverhältnisses zu beschränken."

[20]) Tak ku př. bavorský zákon ze dne 29. dubna 1869, jenž je v příčině spol-tev s r. ob. vzorem našeho zákona, v čl. 72. výslovně prohlašuje, že že též v příčině spol-tev s r. obm. platí předpis § 38. severoněm. = § 54. našeho v příčině výpovědi.

[21]) A. Cl. 1644, 1646.

zabráněno, aby nemohlo jej společenstvo z důvodů v stanovách určených vyloučiti.

Rekapitulace: Při společenstvech s ruč. neobmezeným lze stanovami jak lhůtu výpovědní, tak dobu vystoupení libovolně určiti, prodloužiti neb zkrátiti a pouze nestalo-li se tak, lze vystoupiti pouze koncem roku správního po 4nedělní výpovědi.

Při společenstvech s ruč. obmezeným připouští se toliko ustanovení stanov prodlužující právo výpovědi v mezích správního roku na dobu delší 4 neděl — v těchto mezích každý člen libovolně výpověď dáti smí, ale vystoupiti může toliko koncem správního roku, v němž výpověď dal.

III. O výpovědi podílů.

Od výpovědi členství lišiti sluší výpověď podílů členských. Dle § 77. od. 2. při společenstvu s r. obmezeným může totiž člen, mající více podílů závodních, některé z nich vypověditi a ponechávaje si po případě jen jeden podíl, ve společenstvu na dále setrvati.

Každý člen jako takový musí míti aspoň jeden podíl závodní, pokud se týče minimalní počet závodních podílů stanovami předepsaný. Člen může míti i více podílů, pokud to stanovami připuštěno, čímž obnos ručení a větší base úvěrní se získá.

Vypovídá-li člen pouze některé podíly, ostatní si ponechávaje, nezaniká členství.

Jen tehdá je výpověď podílu zároveň výpovědí členství, měl-li vypovídající člen toliko jediný závodní podíl. Při poradě zákona[22]) poukazováno na vadnost tohoto ustanovení, poněvadž neskýtá se jistota, že pod jistý minimální obnos společenstevní se jmění nestenčí — jak franc. právo předpisuje — a poněvadž mizí úvěrní base společenstva, proto navrhováno škrtnutí tohoto ustanovení jak v § 77. tak v § 14. aneb oprava, aby aspoň jeden podíl vypovězen býti nesměl a ve spolvním fondu zůstal, pokud je kdo členem a při vystoupení ještě rok po uplynutí roku správního; návrhy ty ale neprošly.

Pro výpověď podílů závodních platí tytéž předpisy, které o výpovědi členství shora uvedeny; neplatí totiž výpověď taková před uplynutím roku správního a musí nejméně na 4 neděle dána býti. — Ve vládní osnově praveno, že musí výpověď jednoho neb více podílů zá-

---

[22]) Srov. Kaserer, s. 109, řeč poslance Fuxa, pak s. 138 a 144 řeč poslance Dr. Pickerta. Jest litovati, že nebylo při poradě na jiné nejasnosti zákona poukazováno, šmahem návrh zákona přijat. Rovněž litovati jest, že největší část debaty platila pouze otázce, zda podklad úvěrní má se zakládati pouze na solidárním ručení, či též na obmezeném ručení a neobírala se sněmovna mnohými ještě důležitějšími otázkami zákona společenstevního.

vodních, aniž by zároveň vystoupil člen ten uplynutím roku správního a sice na nejméně na 4 neděle napřed dána býti.

Při společenstvech s r. neobmezeným zákon o výpovědi jednotlivých podílů nejedná, a zde tudíž neplatí, netřeba toho také následkem neobmezeného ručení po dobu promlčení. Nesprávně z analogie předpisů § 77. a z všeobecného znění § 14. odvozuje Stross str. 139, že právo výpovědní jednotlivých podílů platí též při spol-vech s r. neobm.

Avšak i při společ. s r. obm. jsou veškeré podíly závodní dle své povahy obnosem, jejž člen do společnosti přináší a dle něhož ručení jeho za ztrátu na společenském jmění nastalou se řídí,[23]) a nelze připustiti, aby následkem výpovědi některého z podílů společenstevních vůbec více neručil a pouze užitky ze společenstva bral.

Dle nynějšího práva německého má každý člen dle § 65. právo prohlásiti výpovědí, že vystupuje.

Výpověď připouští se ale toliko ke konci roku správního, musí dána býti písemně a nejméně 3 měsíce před koncem tohoto správního roku. Tato lhůta smí stanovami na nejdéle na 2 roky býti prodloužena.

Veškeré úmluvy těmto předpisům se příčící jsou neplatné.

Lhostejno je, zda společenstvo na určitou či neurčitou dobu uzavřeno, vždy má každý člen právo výpovědní. Nepřipouští se tudíž úmluva členů vůbec, že po dobu, pokud společenstvo trvá, ve společenstvu zůstanou a nevypoví členství.

Dnem výpovědi rozumí se onen, kdy dojde společenstva. Výpověď dána býti má představenstvu — dojde-li pozdě, platí teprve pro příští rok správní.

Vypovídá člen sám neb jeho zástupce, plnou moc (zda má býti písemní, sporno) tohoto zkoumá představenstvo.

Za společnost vypovídají její repraesentanti.

Výpověď analphabeta musí býti soudně neb notářsky ověřena, žena může sama výpověď dáti.

Za kridatáře vypovídá správce konkursní, tento nemůže ale vykonávati ostatní práva společenská, zejména nemůže hlasovat zaň ve valné hromadě.

Co se týče účinku prodloužení lhůty výpovědní aneb přeložení roku správního na jinou dobu — obé usnesením změny stanov, platí prvnější pro ony členy, kteří v čas právoplatnosti této změny výpověď nedali. Druhá změna platí rovněž pouze pro ty, kdož výpověď nedali. Kdož ji dali mají právo vystoupiti ze společenstva a tudíž právo na vyrovnání se (Auseinandersetzung) se společenstvem na základě bilance.

---

[23]) Srov. Stross, s. 144: Die Einlage stellt sich als ein Betrag dar, welcher von dem Genossenschafter zur reelen Bedeckung des ihn im Geschäftsbetriebe der Genossenschaft nach dem Gesetze und den Statuten treffenden Verlustanteiles in die Genossenschaft einzuwerfen ist.

Jinak musí členové vypověděvší snášeti účinky všech, do jich vystoupení zapsaných změn stanov. Daná a v seznam členů dle § 70. zapsaná výpověď nemůže býti vzata zpět. Chce-li člen následkem výpovědi koncem roku správního vystouplý členem zůstati, musí v následujícím roce zase řádně přistoupiti.[24])

Výpovědí nevylučuje se právo společenstvu příslušející člena vyloučiti z důvodů v stanovách naznačených. Rokem správním rozumí se i kratší období správní. Výpověď musí dána býti 3 měsíce před koncem tohoto období, ovšem může stanoveno býti, že výpověď na dobu delší než období 1 roku dána býti může.

Co se týče formy výpovědi, předepsána forma písemní, tak jako pro přihlášku, poněvadž musí soudci společenstevnímu v originalu dodána býti.

Lhůta výpovědní musí, poněvadž zákon zásadně vychází ze stejných práv a povinností členských, pro všecky členy býti stejná.

Vyměřena pak býti má takovým způsobem, aby při větším počtu vystoupení členů mělo společenstvo dosti času objem svého obchodování přiměřeně změniti.

Poněvadž jednak právo volné výpovědi nemá býti zkracováno, jednak mnohá společenstva, zejména výrobní, by do velkých nesnází přišla, snad i likvidovati musila, kdyby členům krátká lhůta výpovědní příslušela, proto zavedeno maximum 2 let, ač i toto při velkém vlastnictví nemovitostí snad nestačí.

Výpověď musí býti zapsána do listiny členů.

Úmluvami příčícími se § 65. rozumí se pouze, že nepřipouští se, aby jednak člen vzdal se práva na výpověď, ani aby společenstvo sprostilo člena povinnosti, aby dodržoval příslušnou zákonní (neb statutarní) výpovědní lhůtu.[25])

Zákon německý zná mimo výpověď členem podanou ještě jiný druh pominutí členství, výpovědi velmi podobný — totiž pouhé písemné prohlášení, že vystupuje (což není výpovědí) a sice tehdy, váží-li stanovy členství na bydliště v určitém okrsku a vzdá-li se člen bydliště v tomto okrsku. Tu může ku konci toho kterého správního roku prohlásiti, že vystupuje (§ 67.).

Toto ustanovení má za základ obvyklé ustanovení stanov při Raiffeisenských pokladnách, dle něhož členství vázáno je bydlištěm v určitém okrsku.

Prohlášení o opuštění bydliště musí učiněno býti písemně a připojeno býti osvědčení úřední, že skutečně člen bydliště to opustil. Vystoupení nastává ovšem teprve koncem roku správního a předpokládá, že zapsáno bylo v seznam členů týž rok, zapsáno-li teprve bu-

---

[24]) Srov. o tom všem Crüger, l. c., u § 65., s. 407—409 a tam cit. další literaturu i judikaturu.

[25]) Crüger u § 65., s. 409—410.

doucí rok, vystupuje teprve koncem tohoto, proto podáno býti musí oznámení o vystoupení v čas.

Nejen člen sám, nýbrž i společenstvo svým představenstvem může prohlásiti členu písemně, že má vystoupiti koncem roku správního — tehdy, ustanoveno-li, ve stanovách, že členem může býti pouze ten, kdož v okrsku určitém bydlí a člen tento okrslek definitivně opustil § 67. od. 2. Tu opatří si společenstvo osvědčení veřejného úřadu o tom, že člen bydliště opustil. Toto osvědčení a opis dopisu členem zaslaného předloží společenstvo soudu společenstevnímu. Společník má pak připoje osvědčení opuštění bydliště, prohlásiti společenstvu, že vystupuje.

Poněvadž zákon z 1868 (jenž jest vzorem našemu zákonu) neposkytoval, jak všeobecně v Německu uznáváno, dostatečných kautel, že listina členů odpovídá skutečnému stavu členskému a poněvadž je nebezpečnějším, pakli nesprávně nezaneseno vystoupení člena, nežli pakli zapsán bude někdo, kdo členem není [26]) — učiněno bylo vystoupení členů závislým na zápisu v seznam členů.

Výpověď poskytuje toliko titul, na základě něhož výmaz se díti může a nárok, aby člen ze členství byl propuštěn. Skončení členství závisí na zápisu v rejstřík a nastává koncem roku správního, v němž skončení to zapsáno.

Představenstvo má při tom následovní povinnosti:

Výpověď členem danou v originale i s písemním ujištěním, že výpověď dána byla v čas, podati má nejméně 6 neděl před koncem roku správního, v němž podána k soudu za účelem zápisu v seznam členů (§ 69. od. 1.).

Při tom dopouští se dle § 147 zák. činu trestného představenstvo tehdy, pakli v ohlášce neb ujištění tom vědomě něco falešného oznámilo a tresce vězením až do 1 roku a pokutou do 3000 *M*, s čímž spojena býti může ztráta čestných práv občanských. Je-li tu zmírňovacích okolností, ukládá se pouze pokuta.

Poněvadž obmeškání zápisu výpovědi má za následek, že zápis je teprve během pozdějšího období možným, následkem čehož vyhostěný zůstává až do konce tohoto období členem — záleží na tom, aby výpověď v čas ohlášena a zapsána byla. — Proto povstane-li členu z opozděného zápisu škoda, má nárok náhradní proti představenstvu a sice z culpa lata a levis dle § 823 něm. obč. z., může se ovšem jednati též o spoluzavinění vyhostěného dle § 254 ob. z. něm., poněvadž tento má nárok, aby zapsán byl záznam jeho vyhostění dle § 71., čímž mu zachován pořad, jako by představenstvo v čas ohlásilo výpověď, a může tak škodlivé účinky opomenutí zabrániti. Musí ovšem v konkretním případě posuzováno býti, zda o nějakém spoluzavinění člena a jak dalece mluviti lze.[27])

---

[26]) Motivy ku zák. 1889 v Crügrovi, str. 419.
[27]) Crüger, str. 422 a tam uvedené případy z judikatury.

Dle § 70. má pak soud v seznam členů ihned zapsati důvody jeho vyhostění, skutečnost tu odůvodňující a rok správní, v němž toto nastati má.

Následkem tohoto zápisu vystupuje člen koncem roku správního v listině členů naznačeného a stal-li se zápis teprve během pozdějšího roku správního, teprve koncem tohoto roku.

Soudce zkoumá pouze formelní,[28]) nikoli materielní správnost listin oznámení, vždyť má ihned oznámení to zapsati. Ovšem odepře zápis, je-li mu neplatnost listin těch známou, aniž by dalšího šetření bylo třeba, ku př., že je člen živ, ač oznámeno jeho úmrtí.

Správní rok nemusí být oznámen při ohlášení vystoupení — musí toliko plynouti z listin přibera k tomu stanovy a zákon, který správní rok se tím míní.

Zápis ten musí se státi ihned, třeba by soud věděl, že pochybno je, zda výpověď právoplatnosti nabude či nic.

Je-li dle stanov připuštěna 2letá výpověď, vyžaduje se rovněž, aby zapsána byla toliko před uplynutím správního roku, jímž členství končiti má.

Dle § 869 obč. z. něm. ručí úředník za opomenutí pouze tehdy, nemůže-li poškozený jiným způsobem náhrady si zjednati.

Dle čl. 77. úv. z. k obč. z. něm. zachovány zůstávají předpisy zemských zákonů o ručení státu, obcí a jiných kommunalních svazů (provincialních, krajských a úředních) za škodu jejich úředníky u vykonávání jim svěřené moci — způsobenou, jakož i předpisy právo poškozeného na úředníku požadovati náhradu takovéto škody, potud vylučující, pokud stát neb kommunalní svaz ručí.

Co se týče odporování zápisu, působí tento nehledě na listiny, jež mu za základ slouží, neboť jím zjišťují se toliko skutečnosti, ku př. výpověď a p. Odporovati lze toliko z toho důvodu, že výpověď nestala se po právu, že nebyla zákonní neb statutární doba výpovědní dodržena, podobně odporovati lze pro neoprávněnost vystěhování se, neboť jsou to dotyčné skutečnosti, jež zápis soudní o vyhostění odůvodňují.[29])

Odporovati lze ovšem též výmazu členství nastalému na základě falšovaných listin.

Zápisem vyhostění, schází-li tu zákonní podmínky, nezaniká členství. Předložení listin nemůže pokládáno býti za podstatnou podmínku pro zápis v tom smyslu, že by, není-li jich, zápis jako nepřípustný vymazán býti musil.

Dokazovati musí ten, kdo vyhostění tvrdí, zápis svědčí domněnce, že vyhostění nastalo.

---

[28]) Srov. odůvodnění prvního návrhu něm. z. str. 143, cit. v Crügerovi s. 424, 1.

[29]) Srov. odůvodnění v předešlé pozn. citované, str. 144.

Neprávem vymazaný člen zůstává jak vůči společenstvu, tak vůči věřitelům členem, a sice i vůči oněm věřitelům, kteří smlouvu se společenstvem uzavřeli v době, kdy výmaz proveden, poněvadž vůči společenstvu výmaz neplatí, omylem vymazaný člen zůstává členem. Zrušení takového výmazu působí nazpět a provádí se soudem, ač-li záleží v přehlédnutí jeho dle § 36. nař. ze dne 1. července 1899 č. 28 ř. z. o vedení rejstříku společenstevního a ohláškách do tohoto rejstříku. Jinak při stávajícím společenstvu, jedná-li se o patrnou chybu v písmu neb patrnou nesprávnost v zápisu, poznamená se to soudem a označí v poslední rubrice dle § 36. cit.

Uznána-li neplatnost zápisu souhlasným prohlášením účastněných společníků a představenstva v ověřené formě, aneb právoplatným rozsudkem — má to soud rovněž k návrhu jedné ze zúčastněných stran v seznam členů poznamenati dle cit. § 36.

Při společenstvech v konkursu se nalézajících musí správce konkursu, neuzná-li vymazaný své členství, téhož žalovati.[30])

Zvláště důležité a pro členy prospěšné je ustanovení § 71. zák. o možnosti záznamu. Soud má totiž k návrhu člena skutečnost, na základě níž vyhostění jakož i konec správního roku, jehož se požaduje, ihned do listiny členů zaznamenati.

Tím poskytnuta členstvu možnost, tehdy, když představenstvo za výmaz nežádá, aneb s tím prodlévá, samostatně hájiti toto své právo na vyhostění.[31])

Žádá-li se za záznam po uplynutí správního roku, jehož koncem mělo vyhostění nastati — působí záznam onen pouze pro následující a ne předešlý rok.

Za záznam písemně žádati a v žádosti pouze uvésti sluší skutečnosti, na základě nichž zakládá se nárok na vyhostění — důkaz neb osvědčení jich se nevyhledává a soudem vyžadovati nesmí. Odmítne-li soud zápis, poněvadž skutečnosti vyhostění neodůvodňují, přísluší navrhovateli právo stížnosti dle § 19. říz. nesporného.

Spravení záznamu toho děje se uznáním nároku na vyhostění představenstvem ve ověřené formě aneb na základě rozsudku právoplatného, jímž nárok žadatelův byl uznán. Pravidelně bude žalobcem člen — ovšem ale i společenstvo může jako žalobce nastupovati a sice na uznání členství, můžeť úvěr společenstva takovými záznamy trpěti, poněvadž věřitelé takové členy, při nichž záznam toho druhu přichází, za členy při posuzování povahy společenstva nepokládají.[32])

Uznáním neb rozsudkem určený nárok na vyhostění zapíše se k návrhu jedné ze stran v seznamu členů dle § 36 nař. o vedení rejstříku. Ověření stačí obec. představeným neb policej. úřadem dle § 8. říz. nesp.

---

[30]) Srov. Crüger u § 70., str. 425, 426.
[31]) O historickém vývoji tohoto práva záznamu srov. Crüger, str. 426.
[32]) Crüger, str. 427.

Poněvadž zákon neobsahuje předpisy o tom, co nastati má, je-li záznam neplatný — jest třeba ověřeného prohlášení výmazného se strany navrhovatele, aneb rozsudku po způsobu § 36. od. 1. nař. o vedení rejstříku.

Co se týče účinku záznamu, zachovává se jím členům právní postavení dle § 71. posl. věta, jež by měli, pak-li by představenstvo v čas výpověď ohlásilo a příslušné listiny podalo. Záznamem má definitivnímu zápisu moc zpětného účinku poskytnuta býti, ač-li záznam stal se v roku tom, jehož koncem vyhostění nastati mělo. Až do definitivního zápisu zůstává členem, jest tudíž jeho věcí, aby o zápis ten se staral.

Soud má dle § 72. jak o zápisu vyhostění, tak o záznamu jeho a odepření obojího jednak představenstvo, jednak člena, jehož se to týče, vyrozuměti. Listiny toho se týkající zůstávají ve schování soudu. Vyrozumění děje se poštou, netřeba rekomandovaného dopisu. Proti rozhodnutí o zápisu přísluší stranám stížnost dle § 19. nesp. řízení a sice i členu, ačkoli může rozsudkem zjištění svého členství vymáhati.

Co se týče promlčení pohledávek proti vyhostěným členům společenstva, poukazujeme na to, co o tom v oddílu o vyloučení členů praveno.

B) *Výpověď věřitelem daná.*

Výpověď může za účelem zániku členství dána býti mimo členem samým také jeho věřitelem.

I. Při společenstvech s ručením neobmezeným poskytuje zákon v § 59. soukromým věřitelům společníka právo, aby, ač-li po marně provedené exekuci v jeho jmění soukromé vymohli si exekuci na pohledávku společníku pro případ jeho vyhostění [33]) příslušející — žádati mohli za vyloučení člena ze společenstva, ať toto na určitý čas uzavřeno či nic. Při tom musí dáti společenstvu výpověď a sice nejméně na 6 měsíců před uplynutím správního roku. § 59. je úplně recipován z práva severoněm. svazu a sice § 16. resp. prus. zákona § 15.; od prvějšího liší se pouze tím, že místo pohledanosti (Guthaben) pro případ vyhostění jedná severon. zákon o „bei der demnächstigen Auseinandersetzung zukommende Guthaben" v pruském zákonu pak na místo toho stálo „demnächstigen Auflösung zukommende Guthaben".

Podmínky užití tohoto práva jsou:

1. Musí se jednati o soukromou pohledávku věřiteli společníka příslušející, nikoli tudíž o pohledávku společenstva (jinak v něm. právu § 22.).

2. Věřitel, jenž výpověď dáti chce, musí prve marně exekuci ve jmění soukromé dlužníku (společníku) náležející vésti.[34]) Nevykáže-li

---

[33]) V osnově obsaženo: exekuci na pohledanost jenom při zrušení společenstva příslušící, což opraveno v sněm. posl. (Kaserer, str. 175).

[34]) Jinak rozh. ze 19. února 1901 č. 13.633 ex 1900 JBl., 1901, str. 490, dle něhož tehdy, vešel-li výměr zabavení oné pohledanosti povolující v moc

toto marné vedení exekuce, má žádost zamítnuta býti. Pochybno, zda stačí, aby marné vedení exekuce bylo pro pohledávku vůbec jinou prokázáno, ku př. složením přísahy manifestační dle § 63. konk. ř. Conclusione a majori ad minus zdá se, že stačí. Tak nyní výslovně v § 66. něm. zák. Z historického vývoje cit. § 16. plyne ale, že takový výkaz nestačí.[35]) Třeba že marné vedení exekuce na soukromé jmění člena není podmínkou povolení zabavení[36]) oné pohledanosti, arg. § 56., jest nicméně podmínkou práva dáti jménem člena výpověď.

3. Další podmínkou jest, aby výpověď dána společenstvu k rukám orgánu k tomu povolaného a sice nejméně na dobu 6 měsíců před uplynutím správního roku, v němž zabavení se stalo. Určují-li stanovy dobu delší, platí tato. Z historického vývoje § 59. totiž z porad severoněm. § 16. vychází. že v komissi a v plenu panské sněmovny bylo proti této lhůtě 6 měsíců živě protestováno.[37]) Proč prý dle § 38. (54.) může každý člen pravidelně po 4nedělní výpovědi před koncem roku správního vystoupiti a v tomto případě teprve po 6nedělní. Podle všeobec. práv. zásad pravil prof. Dernburg, rozumí se, že věřiteli nejméně tolik práv přísluší jako jeho dlužníku, pročež navrhoval na místo 6 měsíců 4nedělní výpověď.[38])

Historicky vysvětliti lze odpor tím, že § 16. napodoben čl. 126 a tento zase čl. 124 obch. z.

Vládní komisse naproti tomu jak v komissi tak v plenu uváděla, že nelze inkongruence shledati mezi § 16. a 38., poněvadž věřitel ne nejméně, nýbrž na nejvíce tolik práv míti má, jako společník, jest však v zájmu věřitele třeba, aby jednou provždy určitá lhůta ustanovena byla, nutí-li věřitel člena, aby ze společenstva vystoupil, aby se mohl na jeho jmění hojiti. Věřitel jest pak lépe na tom, i když tomuto dle stanov delší než 6měsíční lhůta výpovědní přísluší.

Nepřijetí výpovědi dané orgánu ku přijetí povolanému ve formě stanovami předepsané jest neplatným, vyloučenoť jest zákonem.

4. Exekuce vede se dle §§ 331 a 333 ex. ř.[39]) nikoli na podíl závodní[40]), arg. § 56. věta druhá, nýbrž na pohledanost v § 56. větě druhé

---

práva, může dáti výpověď, aniž by třeba bylo vykázati marné provedení exekuce. Výpověď jest prý následkem zabavení pohledanosti, nikoli jeho přikázání.

[35]) Crüger u § 66., str. 410, I. 1.

[36]) Jinak dle rozh. A. Cl. 753.

[37]) Parisius, str. 277.

[38]) Tato výpovědní lhůta nápadnou jest též Pražákovi, Právník, 1873, str. 733, jenž praví, že přece věřitel toliko co smyšlený zástupce dotyčného společníka výpověď dáti jest oprávněn.

[39]) Srov. Flieder O exekuci na pohledávky výplatných papírů, 1902, str. 16.

[40]) Jinak Randa, Handels-Recht, II., str. 24. „um aus dem ausgelieferten Geschäftsanteile desselben die Berichtigung seiner Forderung zu erhalten“ — správně ale na str. 168, kde mluví o „Guthaben“ a praví, že „die Ueberweisung des Geschäftsanteiles ohne Kündigung der Mitgliedschaft des

blíže popsanou: „was der Genossenschafter an Zinsen u. Gewinnanteilen zu fordern berechtigt ist und was ihm im Falle der Auflösung der Genossenschaft oder des Ausscheidens aus derselben bei der Auseinandersetzung zukommt". Srov. doslovně § 13. severoněm. a § 51. prus. z. Srov. též čl. VII. úv. z. k exek. ř.

5. Následkem toho nemění se tím ničeho na právech společenstva na podíl závodní člena.

Tento podíl zůstává až do vyrovnání se (Auseinandersetzung) ve jmění společen kém. Věřitel nenabývá vůči společenstvu těmito kroky exekučními více práva, leč žádati vyrovnání se a vydání pohledanosti.

Zvláštní práva v příčině podílu odpočívají jaksi po čas zabavení, kdežto na ostatních, všem členům v záležitostech společenstva příslušejících člen participuje, totiž ku př. hlasování na valné hromadě (§ 27. = § 10. severoněm.) a tato se mu nikterak neztenčují; může ku př. užiti zařízení společenstevního úvěru a p. jako dříve.[41])

6. Nárok na vyrovnání se s členem pro případ jeho vyhostění, je jeho volným vlastnictvím, záleží v obnosu peněžitém, připadajícím naň dle výše jmění společenstva a počtu členů v čas vyhostění. Slouží tudíž také věřitelům za předmět úkoje. Aby částka ta realisována býti mohla, poněvadž předpokládá skončení členství, musí býti věřiteli dána možnost, aby přivodil tuto podmínku.[42])

7. Vzhledem ku kategorickému znění § 59. a § 11. nepřipouští se ustanovení stanov, dle něhož věřitelé na pohledávání v § 56. členu příslušné exekuci vésti nesmějí.

8. Věta § 59., nechť společenstevní smlouva uzavřena na určitou dobu čili nic, sama sebou bezúčelná, vysvětluje se z historického vývinu ze severoněm. zákona resp. jeho předchůdce, Schulzeova návrhu[43]) 1863, dle něhož dobrovolné vystoupení pouze při společenstvech neurčitého trvání se dovoluje dle terminů, ve smlouvě stanovených. Vyloučení společenstvem dovolováno při všech druzích, smrtí končilo členství rovněž pouze při spol-vech neurčitého trvání, nikoli při určitého. Tu dědicové až do doby, do kdy společenstvo trvati má, zavázáni zůstávali, leč by smlouvou jiného se ustanovovalo, aneb usnesením spol-va byli toho sproštěni.

II. Velice sporno jest, zda toto právo výpovědní přísluší věřitelům též při společenstvech s obmezeným ručením?

Randa, Handelsrecht II. str. 169 a Obch. právo III., str. 126 přimlouvá se za analogické užití předpisů § 59. též na společ. s r. obmezeným, poněvadž prý obmezení § 83. platí pouze pro dobrovolný postup

---

letzteren unzulässig ist". Srov. správně A. Cl. 2024, nesprávně A. Cl. 2021. Správné rozh. v Práv., 1887, str. 413, 414. Správně Neumann, Comentar zur Ex. Ordnung, str. 806.

[41]) Parisius, str. 279.

[42]) Crüger, str. 411.

[43]) Tak také Pražák, Právník, 1873, str. 733, pokládá zcela správně okolnost tu pro otázku, může-li společník vystoupiti, za zcela nerozhodnou.

podílu a poněvadž kdyby věřiteli tato práva byla odepřena, byl by podíl členů ve společenstvu s ruč. obmezeným příslušející úplně z exekuce vyloučen. V dřívějších vydáních hájil Randa náhled, že § 59. jen tehdá při obmezeném ručení průchod má, když představenstvo neb stanovy postup nepřipouštějí (§ 83.) — tento náhled opustil dle vyd. 3., seš. III., str. 127, pozn. 121*a*), ježto § ten plyne spíše ze všeobecné povahy společenstev. Pražák v Právníku 1873, str. 733 prohlašuje se pro nemožnost užiti analogicky ustanovení § 59. na spol-va s r. obm., ač že se tak v zákoně samém nestalo toho prý želeti jest, neb tentýž důvod zákonodárný platí, ačkoli ne touž měrou též při těchto společenstvech s r. obm. Górski, Zarys prawa handlowego, str. 377, 386 citovaný v Randovi l. c., nepřipouští analogii § 59., Krasnopolski, Haftung aus genossenschaftl. Verbindlichkeiten nach dem Gesetze vom 9. April 1873, R.-G.-Bl. 70 v Grünhutově časopisu, VIII., str. 66 zmiňuje se sice povšechně, že předpisy společenstva s ruč. neobm. se týkající platiti mají též ohledně spolec-ev s r. o., výslovně ale mluví toliko o §§ 56.—58., nikoli o § 59. Rozhodnutí A. Cl. 1374 praví, že toliko §§ 56., 57. analogicky užiti nelze, o § 59. nejedná, opačné rozh. A. Cl. 1807 analogii připouští.

Správně vysvětluje Stupecký v pojednání nadepsaném: „Může-li se v stanovách společenstva platně ustanoviti, že ztráta, vlastním jměním jeho neuhražená rozvrhne se na jednotlivé členy", obsaženém v Právníku 1903, str. 486, pozn. 24., že nelze § 59. analogicky ohledně spol. s r. obm. užiti a praví, na ledabylou redakci zajisté nesluší pomýšleti. Nejspíše skladatelé pomýšleli na zákon obchodní. Čl. 119,, 120, 121, 126 jsou v titule o veřej. společnosti a v titule o spol-ti akciové se k nim dokonce neodkazuje. Výbor sněmovny poslanecké rozšiřuje ručení obmezené vůbec neobrátil zřetele k důsledkům změny zamýšlené a v dalším jednání zákonodárných sborů také zůstaly nepovšimnuty.

Canstein 632 přimlouvá se, aby též při spol. s r. o. věřitelům právo § 59. příslušelo, poněvadž prý jim exekuční objekt bez výslovného osvobození od exekuce nemůže býti odňat a tito nemohou býti nuceni, aby exekutivním přikázáním podílu závodního se stali členy společenstva, jichž účely jsou jim cizí. Rovněž prý společenstvu nemůže společník býti vnucen, zejména vzhledem k tomu, že dle zákona převod podílu obmez. ručících společníků pouze se svolením představenstva státi se smí, ve stanovách také výslovně za nepřípustný prohlášen býti může.

Konečně Dr. Georg Neuman: Kommentar z. Exek. Ordnung vom 27. Mai 1896 N. 79. R.-G.-Bl. Wien 1906, str. 852, připouští dle § 308 přikázání podílu závodního, jímž ale rozumí se pohledanost (Guthaben) dlužníka jako člena společenstva vůči zaps. společenstvu s r. obmez. Tím prý zmocňuje se vymáhající věřitel, aby požadoval na společenstvu podíl závodní podle jeho právní existence a splatnosti (tak jak v rozh. Gl. U., Neue Folge N. 211 vytčeno).

Může prý proto vym. věřitel podíly záv. dlužníkovy vypověditi a jakmile zabavení na podíly ty pro něho provedené právoplatným se stalo, nemůže prý namítáno býti, že povolení exekuce nepředcházela marně provedená exekuce na jmění soukromé dlužníkovo, požadavek to dle § 59. zák o spol. vyžadovaný. (Tento důvod opsán z rozhodnutí shora citovaného v Jur. Bl., 1901, č. 41.)

Z důvodů již shora popsaných, z nichž analogii předpisů o společ. s r. obm. na ona s r. neobm. a navzájem za vyloučenou pokládati musíme, dále vzhledem ku čl. VII. úv. p. k exek. ř., dle něhož výslovně zachovány jsou předpisy, jimiž určité věci, práva a pohledávky zcela vyňaty jsou z exekuce pro pohledávky peněžité, aneb jimiž tyto exekuční prostředky vzhledem k takovým věcem, právům a pohledávkám jsou dopuštěny toliko v mezích určitých nebo s obmezeními určitými — pokládáme analogii § 59. za vyloučenou, nepřipouštíme tudíž při společenstvech s ruč. obmezeným právo věřiteli, aby vypověditi mohl členství za svého dlužníka (člena) a připouštíme toliko obyčejný způsob vedení exekuce na podíl závodní, resp. pohledanost člena dle všeobecných předpisů exekuč. řádu, totiž: § 294 ohledně zabavení,[44]) přikázání dle § 303, tu pak při zodpovědění otázky č. 1. a 2. dle § 301. poddlužníkem totiž společenstvem doví se vymáhající věřitel o obmezení postupitelnosti dle stanov event. stávající, dále přikázání na místě placení § 316[45]) zejména § 333 ex. ř. exekuci na jiná majetková práva, vždy však pouze tehdy, pokud stanovy to připouštějí, dle zásady: „pacta dant legem contrahentibus". Vymahající věřitel je nuceným (ex decreto judicis) cessionářem člena, nemůže tudíž míti více práv než-li cedent sám.

Rekapitulace: Věřitel člena může zaň členství vypověditi a tím jeho vyhostění ze spole-va přivoditi toliko při spole-vech s ruč. neobmezeným, nikoli při oněch s ruč. obmezeným.

Nynější právo něm. § 66 obsahuje opět mnohem přesnějších předpisů v příčině výpovědi, jež věřitel jménem svého dlužníka člena společnosti dáti může.

Věřitel společníku, jenž pakli během posledních šesti měsíců o exekuci ve jmění společníka marně se pokoušeno, vymohl zabavení a přikázání členu při vyrovnání se se společenstvem příslušející pohledanosti, může za účelem svého ukojení právo výpovědní členovo na místě jeho vykonati, ač-li titul exekuční není tolik prozatím vykonatelným.

Výpovědi musí připojen býti ověřený opis titulu exekučního a listin o marném vedení exekuce, výkaz o zabavení a přikázání pohledanosti dlužníku při vyrovnání se příslušející; ku ohlášce výpovědi třeba ještě ujištění představenstva, že výpověď v čas podána, § 31. č. 2. zák.

---

[44]) Nesprávné rozh. nejv. soudu G. Halle 1906, č. 39, jež při obm. ruč. také analogicky § 56. 2. odstavce o neobm. ruč. užívá a exekuci na podíly vylučuje.

[45]) Tak Randa, l. c., 126 a A. C. 1376 i bez svolení představenstva.

o vedení rejstříku společ. a ohláškách k němu ze 1. července 1899 č. 28. ř. z. Právo výpovědní přísluší také společenstvu samému vzhledem ku § 22.

Nevyhledává se, aby právě vymáhající věřitel marně exekuci vedl, stačí, pakli nemožnost dosíci ukojení také plynula z bezvýslednosti jinými věřiteli vedené exekuce.

Výpovědní lhůta je táž, jaké užíti může dlužník; není-li ve stanovách určena, je 3měsíční, před koncem správního roku, opozděná platí pro budoucí rok.

Aby nárok členu příslušející na vyrovnání se při skončení jeho členství rovnající se jeho platům na závodní podíl, připsaným dividendám a odepsaným ztrátám — stal se uskutečnitelným, je třeba skončení členství, pročež musí zákon poskytnouti věřiteli možnost, aby toto skoncování bylo přivedeno.[46])

Výpověď děje se písemně.

Lhůta 6 měsíců, během níž marně se pokoušeno o exekuci, připojena v komissi, poněvadž by každý sebe starší marný pokus o exekuci dostatečným býti musil.

Dle stylisace něm. zákona sporno, zda třeba marného pokusu o exekuci do veškerého jmění dlužníkova až do vyčerpání všech způsobů, čili zda stačí jen do movitého neb jen do nemovitého jmění.[47])

Rozumí se, že, bylo-li povoleno zabavení a přikázání pohledanosti dříve, než exekuce v nynější jmění dlužníka člena provedena, nemá takový věřitel právo výpovědní dle § 66., kdežto bylo li toliko zabavení před exekucí ve jmění povoleno, stačí ku uplatňování práva výpovědního, aby po exekuci povoleno bylo přikázání.

Prozatimně vykonatelnému titulu neposkytnuto podobné právo výpovědní, aby zamezeny byly spletitosti, jež by nastati musely při pozdějším opětném zrušení exekučních prostředků věřitelem vymožených.

Zabavení takové chrání pouze prioritu pro případ splatnosti pohledanosti. Podobně rozhoduje priorita, je-li pohledanost více věřitelům zabavena.

KAPITOLA TŘETÍ.

O zániku členství vyloučením.

V pruském zákonu § 57. resp. v osnově severoněm. zákona § 38. od 3. nalézalo se ustanovení následovní: „In jedem Falle kann die Genossenschaft einen Genossenschafter aus den im Gesellschaftsvertrage festgesetzten Gründen sowie wegen Verlustes der bürgerlichen Ehren-

---

[46]) Crüger u § 66. str. 411, 412.

[47]) Srov. pro první modalitu Birkenbihl u. Maurer, Das Reichsgesetz betr. d. Erwerbs- u. Wirtschaftsgenossenschaften vom 1. Mai 1889, 2. Aufl. 1898, str. 276, cit. u Crügra, str. 412, pro druhou Crüger tamtéž a tam cit. Proebst a Joel.

rechte ausschliessen". K tomu ještě v osnově připojen dodatek: „Bei Vorschuss- u. Kreditvereinen begründet die Mitgliedschaft in einer anderen solchen Genossenschaft die Ausschliessung auch wenn die letztere ihr Geschäft nicht an demselben Ort betreibt". V komissi tento poslednější odstavec škrtnut, aby nepovstalo nedorozumění, že při úvěrních společenstvech nenastává vyloučení ihned za jmenovaných podmínek, nýbrž stává pouze právo na vyloučení.[1])

Náš zákon celé ustanovení toto v § 53. vynechal, kdežto německý zákon o společenstvech v § 68. dotčené ustanovení severoněm. zákona z části převzal, z části blíže upravil.

Vzhledem k ustanovení § 5. č. 4. našeho zákona, dle něhož stanovám ponecháno mimo ustanovení o zániku členství smrtí a výpovědí též ona o zániku členství vyloučením upraviti — v mezích zákona a poněvadž zákon v §§ 55. ohledně spol-ev s r. neobm. a 78. a 79. ohledně spol-ev s r. obm. ručení a vyúčtování se s vyhoštěným tudíž i vyloučeným členem upravuje — čímž vše ostatní v příčině vyloučení upraviti stanovám přenechává, tvrdíme, že stanovy jak spole-v s r. obmezeným, tak neobmezeným libovolně v mezích zákona podmínky a modality vyloučení členů upraviti mohou.

Zejména mohou stanovy upraviti důvody vyloučení, dále stanoviti, že za určitých podmínek člen vyloučen býti může resp. musí, po případě, že jeho vyloučení navrhováno býti musí, dále ustanoviti orgán, který vyloučení vysloviti jest oprávněn (ev. povinnen), upraviti instanční pořad, dobu, ode kdy vyloučení účinkuje a pod.[2])

Podmínky, za kterých vyloučení nastati může, mohou ve stanovách velmi různě stanoveny býti.

Tak ku př. přestěhování se mimo sídlo společenstva, ač-li je podmínkou členství bydlení v sídle tom,[3]) dále nezaplacení zápisného neb podílu ve lhůtách stanovených, nesplnění povinností dalších mimo podíl, ku př. při mlékařských družstvech nedodávání mléka vůbec neb v předepsaném množství (denně, měsíčně neb ročně), při čekankových — čekanky zpravidla přes několikerou upomínku ev. přes to, že snad ustanovené pro případ ten konvenční pokuty marně za propadlé prohlášeny, dále nahodilá nemožnost konati povinnosti členské, ku př. trvalá nemoc, nezpůsobilost k právním činům, zastavení platů, prohlášení konkursu na jmění člena, prohlášení za šíleného, blbého, marnotratného, konečně i činnost příčící se účelu společenstva, t. j. poškozující jeho zájmy, ku př. zúčastnění se na konkurrenčním podniku,[4]) roztrušování falešných zpráv o společenstvu, jež úvěr ničí, odsouzení pro jistý čin trestní, vystoupení neodůvodněnou žalobou na společenstvo

---

[1]) Parisius, l. c., str. 353, Crüger, str. 415.
[2]) Nesprávně Canstein, I., str. 631, že připouští se vyloučení, ač-li stanovy o tom ustanovení obsahují — pouze žalobou.
[3]) Něm. zákon § 67. upravuje zvláště podrobně tento případ.
[4]) Srov. znění dřívější osnovy § 38. od. 3. severoněm. z.

neb jeho orgány, neb připuštění, aby sám ku plnění povinností žalobou doháněn býti musil a j. v.

Každý z těchto důvodů může podrobněji býti upraven.

Aby vyvarováno se bylo protekcionářství, odporučuje se, aby skutečnosti, jež žádného bližšího důkazu nepotřebují, působily nutně vyloučení, tak že orgán k tomu povolaný je pouze konstatovati má, ostatní pak teprve, aby po jich průkazu měly za následek vyloučení, ač-li nejvyšší orgán vůle společenstva (t. j. valná hromada) na jiném se neusnese.

Vyslovení vyloučení povždy třeba.

Nezaniká tudíž členství ipso facto. Tak ku př. nezaniká členství, odpadly-li podmínky, na nichž nabytí členství jest podle stanov odvislým, ku př. člen přestal býti majitelem hospodářství a stanovy dopouštějí za členy pouze majitele hospodářství, aneb člen nebydlí v okrsku společenstva a stanovy připouštějí za členy pouze osoby tam sídlící.

Stanovy mohou toliko určiti, že ve všech těchto případech vyloučení vysloveno býti může.[5])

Vyloučení prohlásiti může dle ustanovení stanov buďsi:

1. Představenstvo samo, event. k návrhu jistého minimalního počtu členů ($^1/_{10}$);
2. představenstvo a dozorčí rada ve společné schůzi;
3. dozorčí rada sama;
4. valná hromada.

O vyloučení vyrozuměti sluší vyloučeného člena způsobem žádné pochybnosti nezavdávajícím, patrně doporuč. listem. Není-li jeho bydliště v rejstříku členů zaznamenáno, stačí zaslání na místo jeho dřívějšího bydliště neb doručení opatrovníku neb veřejnou ohláškou.

Doručení po způsobu žalob se nevyhledává.

Útraty s doručením spojené nese vyloučený, poněvadž příčiny v jeho osobě nastalé povždy vyloučení to zavinily.

Co se týče práva odpírati usnesení dotyčného orgánu vyslovujícího vyloučení člena, bývá ve stanovách připuštěno z usnesení představenstva neb dozorčí rady odvolání k valné hromadě; z usnesení valné hromady, i když sama vyslovuje v první řadě vyloučení, zpravidla nepřipouští se další stížnost, někdy ovšem dopouštějí stanovy odvolání na rozhodčí soud.

Sporno, zda mohou stanovy obsahovati předpis, dle něhož proti vyloučení žaloba na soud je vůbec vyloučena.

Jsme toho náhledu, že po vyčerpání pořadu statutarního, nikoli dříve[6]) nelze ani stanovami vyloučiti přípustnost žaloby na řádný soud a to nejen tehdy, příčí-li se usnesení valné hromady zákonu a stanovám, nýbrž vůbec proti vyloučení, jednáť se o osobní právo člena, býti členem společenstva.

---

[5]) Srov. Chlum: v Českých listech hospodářských, 1904, str. 378, K otázce členství družstev zemědělských.

[6]) Správně Stross, 189.

Jemu záležeti bude nejen z důvodů hmotných (ztrácíť nárok na reservní fond dle § 55. od. 2. při spol-vech s neobm. a dle § 79. od. 2. při spol. s obm. ručením), ale i morálních na tom, aby vysvětleno bylo, že některé důvody vylučovací, ku př. roztrušování nepravých zpráv o spol-vu — nestávají po právu. Valná hromada zejména, má-li býti rozhodčím vůči dozorčí radě, jedná vlastně ve věci vlastní a není nestrannou.[7]) Takovým způsobem možno, že majorita snadno zkrátiti může minoritu — vyloučivši ji z členství a připraví ji o reservní fond, jejž pak mezi sebe rozdělí.[8])

Autonomie společenstva nemůže tak daleko jíti, aby poškozovala materielně i moralně jednotlivého člena v právech jeho a nemůže proto vyloučiti obvyklý pořad práva.

Soud tudíž oprávněn zkoumati, zda právem vyloučení se stalo, či nic. Žalobní prosba směřuje na uznání, že usnesení vylučovací je bezúčinným. Žalovaným je společenstvo, zastoupené zákonním repraesentantem, pravidelně představenstvem, výminečně dozorčí radou neb likvidatory a sice i tehdy, vyslovila-li ku př. valná hromada v I. řadě neb následkem stížnosti vyloučení, poněvadž domáhá se člen rehabilitace, t. j. opětného nabytí členských práv. Neobsahují-li stanovy podobný předpis, nestaví žaloba podaná na neplatnost vyloučení jeho účinek.

Nastává otázka, zda vyloučení prohlášené právoplatně může vzato býti zpět?

Jsme toho náhledu, že nikoli, tak jako výpověď. Kdo má se státi znova členem, musí znova se přihlásiti, event. přijat býti orgánem k tomu povolaným. Rovněž nelze připustiti, aby, bylo-li vyloučení s výsledkem odporováno, týž orgán z téhož důvodu vyloučení vysloviti směl, nezmění-li se podmínky.

Jiná je otázka, zda důvodů v stanovách naznačených analogicky na jiné podobné tam nevyznačené užiti lze, aneb zda z důvodů v stanovách nevyznačených vůbec vyloučení nastati může. Obé odpověditi sluší záporně s odchylkou doleji naznačenou § 1210 obč. z. Není-li ku př. delší nepřítomnost neb zmizení ze sídla spol-va zvláštním důvodem vyloučení — nelze proto člena vyloučiti. Jednáť se o práva, jichž člen vstoupením ve spol-vo v mezích zákonních a statutárních nabyl — pročež nemůže jich z jednostranných důvodů pozbyti.

Z důvodů shora naznačených (výkladu § 5. č. 4.) může též stanovami upravena býti doba, ode kdy účinkovati má vyloučení libovolně, zejména může řečeno býti, že toto působí ihned aneb až právoplatným vyřknutím vyloučení orgánem k tomu povolaným, aneb teprve koncem roku správního,[9]) v němž vyřknuto bylo aneb konečně i v době kratší neb delší.

---

[7]) Tak nejnovější judikatura říšského soudu něm. 3. března 1904, svaz. 57., str. 154, cit. v Crügerovi, str. 417, 5.

[8]) Stross, str. 189, pozn. 4.

[9]) Nesouhlasíme se Strossem, že z § 5. č. 4. a § 55. v příčině nároku vyloučeného člena na podíl plyne, že působí vyloučení vždy teprve koncem

Účinkem bude zejména odnětí práva[10]) účastniti se valných hromad vůbec, činiti tam návrhy a hlasovati zvlášť a ztráta funkcí ve společenstvu, jejichž podmínkou je členství, t. j. v představenstvu neb dozorčí radě — ovšem též pozbytí jiných výhod, jež společenstvo poskytuje, ku př. užití úvěru ze společenstevního jmění — na druhé straně ale sproštění se všech povinností, jež společníka stíhají, ku př. dodávání jisté suroviny. Podle toho, ode kdy účinkuje vyloučení, budou neb nebudou míti též usnášení se valné hromady pro vyloučeného závaznou moc[11]) a rovněž jednání ním předsevzatá budou platná neb neplatná, ku př. podpis jeho na návrhu dle § 29. od. 2. bude se počítati mezi $^1/_{10}$ členů, jež svolání valné hromady navrhuje neb ne. Pouze jednak co se týče ručení pro případ konkursu neb likvidace, jednak co se týče vyplacení jeho podílu závodního a toho, co společníku na základě smlouvy společ. připadá k dobru, platí zvláštní zákonné předpisy a poukazujeme v příčině té na to, co v případě vyhostění smrtí resp. výpovědí bylo řečeno.

Také nikoli vyloučení, nýbrž den vyloučení, t. j. den, kterým se člen za vyloučeného pokládá, zapsati sluší v seznam členů dle § 14., o čemž rovněž platí to, co o vyhostění smrtí praveno. Den ten zapsati se má teprve po právoplatném vyslovení vyloučení, neboť teprve pak den ten jest bezpečně zjištěn. Zrušeno-li vyloučení na základě stížnosti u příslušného, dle stanov povolaného orgánu, aneb následkem žaloby členem podané, má se zápis členství znova provésti a pokládá se za to, že v členství bezprostředně nepřetržitě bylo pokračováno, t. j. členu musí ev. užitky, jež mu ušly, býti nahraženy; nelze-li tak více učiniti, ručí za škody mu culpa lata i levis způsobenou, dle § 1330, 1331 obč. z., § 23., 24. zák. o spol. orgán vyloučení vyslovivší.

Neobsahují-li stanovy vůbec předpisu o možnosti vyloučení členů, jsme toho náhledu, že by nicméně přípustným bylo vyloučení společníka dle § 1210 ob. z. obč. z důvodů tam naznačených, totiž:

1. nesplnil-li podstatné podmínky stanov;
2. upadl-li do konkursu;
3. dán-li pod opatrovnictví;

roku správního, v němž vyloučení nastalo, vyrovnání se s vyloučeným členem jest jedním z účinků vyloučení a to účinkem zákonně upraveným, poněvadž ostatní účinky zákonně upraveny nebyly, jest společenstvu dle cit. §§ 5. čís. 4. a 11. zák. volno, tyto další účinky libovolně upraviti.

[10]) Dle něm. § 68. nastává účinek vždy koncem roku správního, v němž člen vyloučen a nelze stanovami předpis ten změniti. V zákoně výslovně naznačeno, že již od dne zaslání (ne obdržení) rekomandovaného dopisu o jeho vyloučení nesmí se účastniti val. hromady a nesmí býti členem představenstva neb správní rady. Srov. Crüger, str. 418.

[11]) Dle Crügra 418 a tam citovaného rozh. říšs. soudu, sv. 30., str. 38. mají i po vyloučení učiněná usnesení valné hromady pro vyloučeného závaznou moc.

4. ztratil-li důvěru následkem zločinu, který ovšem ani odsouzením konstatován by býti nemusil.

Neuznal-li by člen důvody vyloučení, musel by orgán, vyloučení vysloviviší vystoupiti žalobou na uznání.

Rekapitulace: Při spol-vech s r. obmezeným i neobmezeným připouští se, aby stanovy podmínky a modality vyloučení členů, v mezích zákona libovolně upravily.

Co se týče nynějšího německého práva, vyslovuje § 68 nejdůležitější příčiny, z nichž může (ale nemusí!) člen ze společenstva všeho druhu vyloučen býti, totiž pro ztrátu občanských práv, členství v jiném společenstvu, jež v tomtéž místě obchod stejného druhu provozuje, dále vypisuje způsobem již v § 38. severoněm. svazu popsaným důvod vyloučení ze společenstev úvěrních, totiž, je-li členem v podobném společenstvu a sice i tehdy, pakli poslednější neprovozuje obchody v tomtéž místě.

Mimo to připouští zákon, že stanovami zvláštní důvody stanoveny býti mohou. Ustanovuje pro všechny důvody vyloučení — že nastává vyloučení koncem roku správního a nelze stanovami jiný termin určiti.[12]) Zákon upravuje též způsob vyrozumění o vyloučení, předpisuje doručení doporučeného listu představenstvem a sice ihned, jakmile vyloučení vysloveno — a stanoví konečně účinek vyloučení, že se totiž nemůže společník od zaslání tohoto listu ve valné hromadě účastniti a nemůže býti členem představenstva neb rady dozorčí.

Nevyslovuje se tudíž zákon o orgánu, jenž vysloviti může vyloučení — pročež tu rovněž stanovy volně tento orgán určiti mohou,[13]) ev. jest tím představenstvo.

Vyloučení odporovati lze buďsi stížností na nadřízený orgán, ku př. valnou hromadu, při čemž odporučuje se určiti lhůtu, do kdy stížnost podati sluší, povždy ale po vyčerpání tohoto pořadu žalobou a sice, aniž by tu třeba bylo podmínek § 51. (porušení zákona anebstanov)[14]).

Žaloba ta nepřekáží ale provedení zápisu zrušení dle §§ 69. a násl. v seznamu společníků, nemá účinek suspensivní. Soud může ale odkládací účinek dle nespor. řízení § 127 něm. z. o nesp. ř. vysloviti. Zrušení vyloučení rozhodnutím valné hromady o stížnosti, může dle § 36. zákona o vedení rejstříku společenstev ze dne 1. července 1899 č. 28. ř. z. na zákl. souhlasného prohlášení člena a představenstva v ověřené formě, vysloveno-li rozsudkem — k návrhu člena neb představenstva v rejstříku vymazáno býti.

---

[12]) Crüger, str. 418, 7.

[13]) Srv. odůvodnění prvního návrhu str. 124 cit. v Crügerovi, str. 415, I., 1.

[14]) Srov. množství nejnovějších odporujících si rozhodnutí německých soudů v Crügerovi, str. 417, 5.

Odvolání vyloučení po jeho zápisu se nepřipouští.[15])

Vyrozumění o vyloučení doporučeným dopisem jest toliko předpis pořádkový a nemá významu v příčině vyloučení samého a počátku promlčení dle § 74. (dle něhož žaloba vyhostěných členů na vyplacení pohledávek jich z obchodu jim příslušejících [Geschäftsguthaben] promlčuje se ve dvou letech).

Bylo-li opomenuto vyrozumění, může to míti za následek ručení členů představenstva dle § 69. ad 3., stal-li se následkem toho zápis vyhostění příliš pozdě.

Usnesení valné hromady, jež po vyloučení člena usnesena byla, mají pro něho závaznou moc.[16])

Účinek vyloučení nastává i tehdy, připouštějí-li stanovy odvolání na jiný orgán společenstevní aneb nastoupí-li vyloučený pořad práva.

Vyloučení zapsáno býti má v seznam členů a zrušeno-li ať na odvolání neb žalobu, má původní stav zaveden býti.[17])

Co se týče ručení vyhostěných vůbec (dána-li výpověď členy samými dle § 65., věřiteli jich dle § 66., oznámeno-li vystoupení společenstvem dle § 67., vyloučením dle § 68. aneb postoupil-li člen svoji pohledanost dle § 76.) ustanovuje v příčině společenstev i s neobmezeným ručením § 125, že předpisy §§ 122—124 platí v příčině členů v posledních dvou letech před zahájením konkursního řízení ze společenstva vyhostěných, ač-li již dle § 75. neručí (poněvadž společenstvo během 6 měsíců po jich vyhostění zrušeno, tak že se za to pokládá, jako by vyhostění se nestalo). A sice ručí tito členové za závazky společenstev až do doby jich vyhostění podniknuté s tím obmezením, že nároky věřitelů mohou teprve 6 měsíců od prohlášení vykonatelnosti rozvrhovacího výpočtu dle § 114 uplatňovány býti.

Ručení to není vlastním přetržení podléhajícím promlčením, nýbrž omezeno je tak dalece lhůtou, že po 2 letech ihned zanikne, není-li v této lhůtě na společenstvo vyhlášen konkurs.

§ 122 ustanovuje, že ručí v případě konkursu vedle spol-va (s r. neobm.) jednotliví členové solidarně a celým svým jměním věřitelům konkursním za nedoplatek, jejž věřitele ty stíhá v příčině pohledávek, na něž při konečném rozvrhu (dle § 161 konk. ř.) hleděno.

Po uplynutí 3 měsíců od doby, kdy výpočet doplatků byl prohlášen za vykonatelný, mohou věřitelé, pokud úkoje nedosáhli, naléhati na jednotlivé členy. Zjištěné pohledávky, jež při stání zkušebním představenstvem aneb likvidatory nebyly výslovně popřeny, nemohou též členy, na něž nastupováno, býti popírány.

Právoplatný rozsudek, jenž ve sporu o pohledávce při zkušebním roku představenstvem neb likvidatory popřené pro neb proti členu vydán byl, platí vůči všem členům.

---

[15]) Srov. Crüger, str. 416.
[16]) Rozhod. říš. s. 30. sv., str. 38 v Crügerovi, str. 418, 7.
[17]) Crüger, 419.

V příčině pohledávky, jež v řízení konkursním spornou zůstala, nemůže, pokud není na jisto postavena, společník odsouzen býti.

Dle § 123 promlčují se žaloby věřitelů proti jednotlivým členům z přímého jich závazku, pokud dle povahy pohledávky nenastupuje kratší lhůta promlčecí, ve 2 letech od doby § 122 od. 2. (3 měsíců po roku, při čemž výpočet doplatků byl prohlášen za vykonatelný). Pohledávky časem vázané pokládají se za splatné dle § 65. konk. ř., pohledávky s podmínkou resolutivní dle § 66. konk. ř. za bezpodmínečné, kdežto ony pod suspensivní podmínkou opravňují pouze ku pojištění dle § 67. konk. ř.

Pro povinnost úhradní neplatí promlčení.[18]) Promlčení ve prospěch člena přerušuje se jednáními, jež proti společenstvu aneb ním předsevzata (rovněž i proti konkursní neb pozůstalostní podstatě). Nepřetrhuje se ale jednáními, jež proti jednotlivému jinému členu neb jím se předsevezmou. O přetržení jedná §§ 208—217 obč. z. něm. a násl. Odstavec o přetržení promlčcní pohledávek (§ 117 od. 3. starého znění) vůči nezletilým byl úv. z. čl. 10.: XIII. jako dle obč. z. zbytečný, vyškrtnut. (Srov. §§ 204—206 obč. z.) Rovněž platí stavení dle § 203 obč. z., dle § 124 zák. o spol. nastupují členové spol-va pokud dle § 122 z. uspokojí věřitele — v práva jejich vůči spol-vu.

KAPITOLA ČTVRTÁ.

O zaniknutí členství postoupením všech podílů.

Mimo taxative v § 5. č. 4. vypočtené způsoby zániků členství zná zákon při společenstvech s r. obm. ještě zvláštní způsob zániku postupem všech podílů.

Dle § 83. dovoluje zákon, aby všechny závodní podíly a vše, čeho člen na základě poměru společenstevního nabyl (t. zv. Guthaben) na jiné osoby přeneseny byly, vyžaduje se ale již dle zákona k tomu svolení představenstva a předpokládá se, že tomu stanovy neodporují. Co se týče osob, na něž převod se státi smí, neustanovuje zákon ničeho.

Podíly mohou tudíž, poněvadž zákon nerozeznává[1]), postoupeny býti členům i nečlenům.

Členové nepotřebují se více na základě nově nabytých podílů přihlašovati, nečlenové zajisté buďsi písemní přihlášku podati aneb podepsati musí smlouvu o postupu aneb zapsati se do matriky členské

[18]) O tom všem Parisius-Crüger, malé vyd., str. 138.

[1]) V bavorském zákonu ze 29. dub. 1869, vzoru to našeho zákona v příčině spol-ev s r. obm. obsažen v čl. 76. předpis všeobecný, dle něhož v stanovách určeno býti má, zda-li a za jakých podmínek závodní podíl člena na jiného člena převeden býti může.

s vědomou vůlí, že členy státi se chtějí, jinak by členství původní zaniklo a nové se nenabylo.[2])

Převod podílů na společenstvo samo se pojmu společenstva příčí jakožto personalní associace, při níž pouhé účastenství se vklady peněžními nestačí, nýbrž společné provozování je nutnou podmínkou dle § 1. zák. Společenstvo po nabytí podílů nemůže se tak jako člen účastniti se na svém vlastním podniku. Společenstvo jest organisací za tím účelem zřízenou, aby spolčením se bylo umožněno neb usnadněno dosažení cíle, jehož by jednotliví členové sami dosíci nemohli. Dosažením vlastních podílů nemohlo by společenstvo členy v plnění jich úkolu podporovati. Zejména pak v příčině subsidiarního ručení při spol-vech s r. obm. by nabytí vlastních podílů učinilo ručení v příčině podílů těch, jež spol-vo nabude, úplně illusorním, ježto nastupuje ručení členů, je-li spol-vo passivní.[3]) Proto postup na spole-vo zákonně za nepřípustný prohlásiti sluší. Tím by provedeno bylo odepsání kapitalu závodního bez likvidace.

Zákon dovoluje pouze převod všech závodních podílů, nikoli tudíž jen jednotlivých a také toliko celého pohledávání člena vůči společenstvu — nikoli toliko části jeho; neboť obé by mohlo snadno zavdati příčinu ku klamání věřitelů a ohrožování společenstva.

Pohledáváním z obchodu (Geschäftsguthaben) rozumí se obnos mimo závodní podíl přibylé dividendy a odepsaných ztrát; řídí se tudíž stavem jmění společenstva a počtem členů. Jest to majetek člena, o němž může volně disponovati. Splatnost pohledávání podmíněna skoncováním poměru členského.

Co se týče formy převodu, nevyžaduje se žádná určitá forma, zejména ne notářského aktu po způsobu převodu záv. podílu při spol-ti s r. o. § 76. zák. o spol-ti s r. o. Poněvadž nějakým způsobem převod vykázati třeba za účelem zápisu v seznam členů, bude ve stanovách z pravidla písemní forma vyžadována.

Mimo to bude pravidelně ve stanovách požadováno, aby osoba, na niž převedení se státi má — měla náležitosti pro členy požadované, ku př. sídlo v obvodu, aby byla majitelem hospodářství a p., aneb také uplynutí určité doby, aneb vyhraženo býti může právo předkupní pro členy, jež ovšem v určité době provedeno býti musí, jinak pomíjí.

Tím vším má vyvarováno býti, aby cizí nelibé a ke konání povinností členských nezpůsobilé osoby se do společenstva nedostaly.

Co se týče souhlasu, plyne z § 83., že nepříčí-li se stanovy převodu, potřeba pouze souhlasu představenstva.

Stanovy zapověditi mohou vůbec převod, tu nelze souhlas nahraditi při dobrovolném převodu výrokem úřadu (soudu obch. po způsobu § 77. ohledně spol-ti s r. o.).

---

[2]) Tak Stross, str. 190, 5.

[3]) Srov. cirkulář praes. vrch. s. 27. ledna 1906 č. praes. $\frac{1763}{1/6}$. Srov. § 81. zákona o spol-tech s r. o.

Stanovy mohou předepsati krutější podmínky souhlasu, ku př. svolení valné hromady s kvalifikovanou většinou. Dle § 83. a 11. nelze ale připustiti ustanovení stanov, dle něhož se převod vůbec na základě pouhého ohlášení dovoluje, aniž by představenstvo svoliti musilo [4]) (arg. slova: mit Bewilligung des Vorstandes). Conclusione a majori ad minus připustným by bylo ustanovení, že připouští se převod po souhlasu dozorčí rady aneb toliko valné hromady.

Postoupí-li člen závod. podíly aneb svoji pohledanost a dodatečně postup nebyl schválen orgánem jiným mimo představenstvo a je-li to jedinou podmínkou neprovedení převodu — ručí postupující cessionáři pouze tehdy, nemohl-li tento dotyčné ustanovení stanov znáti aneb byl-li cedentem v omyl uveden. Leží-li v osobě cessionáře příčina nepřípustnosti převodu, ku př. nedostatek kvalifikace pro členy vyžadované, neručí cedent, ač-li cessionáře neuvedl v omyl aneb nemohl-li tento ustanovení stanov toho se týkající znáti. Nebyl-li převod schválen představenstvem, neručí cedent — neboť převod se již dle zákona stal pod podmínkou souhlasu představenstva.

Při společenstvech s ručením neobmezeným převod závodních podílů a pohledanosti nelze připustiti arg. § 83. a cont. v kap. o společ. s r. obm. se nalézající; dokladem toho jsou, jak praví Randa, l. c., předpisy §§ 53.—60., ježto obdobné předpisy obch. z. čl. 112, 119—126 spočívají na hledisku individualního nexu společníka ku společnosti. Také tu ručí cedent, ač-li cessionář neznal povahu spol-va aneb uvedl-li jej cedent v omyl.[5])

Převod zapsati sluší také v rejstřík členský, totiž den, kterým vystupuje bývalý člen a jméno, případně stav nového člena a den, kdy vstupuje.

Bohužel neplatí ale podobný předpis jako v § 78. zák. o spol-ti s r. o., že teprve ten, kdo zapsán, pokládá se vůči spol-tvu za člena. Převod podílů a pohledaností není vázán dobou určitou.

Cedent i v tomto případě sprošťuje se členství teprve koncem roku správního, v němž převod proveden. Cessionář nabývá členství počátkem příštího roku.

Cedent ručí ale dle § 78. ještě jeden rok přes onen rok správní, v němž cesse provedena, ač-li stanovami delší ručení nepředepsáno.[6])

Ručení to vztahuje se na veškeré závazky, jež společenstvem až do vyloučení byly podniknuty.

---

[4]) Jinak Stross 190, 5.

[5]) Nesouhlasíme s Pražákem, Právník, 1873, str. 732, že bezvýminečně tento převod platí mezi kontrahenty, vždyť již při obmez. ručení bylo závislé na souhlasu představenstva, tedy nejméně toho třeba — a tento praesumovati se nemůže. Stross, str. 190, 5, dovoluje též při spol-vech s r. neobm. tento převod. Správně Canstein, str. 634, Randa, Obch. právo,, III. str. 125.

[6]) Stross, str. 191, nesprávně mluví tu o ručení po dobu promlčecí — ač tato platí pouze pro pohledávky při spol-vech s ruč. neobm.

Ručení cedenta je sekundární, subsidiarní, cessionaře primerní.[7])

Rekapitulace. Zánik členství postupem všech podílů připustiti lze za podmínek § 83. pouze při společenstvech s ruč. obmezeným.

Při té příležitosti řešiti sluší otázku v teorii i praksi velespornou, jak dalece připouští se exekuční zabavení event. přikázání podílu, resp. pohledanosti při spol. s r. obmez.? Mimo to, co již shora při výpovědi podílu věřitelem řečeno, sluší uvésti ještě následující: Judikatura tu nápadně kolísá a možno přivésti mnoho rozhodnutí pro povolení a mnoho proti.

Rozh. ze dne 7. června 1898 č. 7977 Neue Folge č. 211 povoleno zabavení a přikázání ku vybrání pohledanosti (Guthaben) člena dle §§ 294, 303 a 308, poněvadž prý tím zmocňuje se vym. věřitel, aby jménem dlužníka na společenstvu požadoval zaplacení podílu dle své právní existence a splatnosti, tudíž dovoluje se jemu, aby předsevzal právní jednání členu v příčině podílu závodního příslušící, čímž prý právní obor společenstva se nesúžuje.

Podobně rozh. z 16. července 1901 č. 10669, Právník, 1901, str. 726, povolilo exekuci zabavením i podílů, poněvadž exekuce k vydobytí pohledávky peněžité lze vésti zabavením §§ 249, 253 na veškeré věci hmotné, které ani zcela ani z části nejsou z exekuce vyňaty buďto exekučním řádem samým aneb zvláštními zákonními ustanoveními dřívějšími v úv. zák. k exek. ř. výslovně v platnosti ponechanými. K těmto nezabavitelným předmětům nepatří však závodní podíly členů spol. s r. obm. Ustanovení §§ 76.—80. zák. o spol. obmezují ovšem pro dočasné ručení společníka jeho volné nakládání s jeho závodním podílem, nevyjímají však tento podíl o sobě z exekuce pro pohledávku soukr. věřitele, ano § 83. i prohlašuje závodní podíly za výminečně přenositelné. Vytýká pak, že předpisy o spol. s r. neobm. nelze užiti obdobně na spol. s r. obm.

Podobně rozh. z 24. září 1903 č. 13.677 J. Bl. 1903, str. 918, z podstatně těchže důvodů, jako právě dotčené předchozí rozh. Důvody ty přivádí také Neumann ve svém nejnovějším kommentaři k ex. ř. str. 807.

Pro odepření zabavení rozhodl se c. k. nejvyšší soud rozhodnutím ze dne 15. června 1898 č. 8213, GlU. Neue Folge 225, uváděje za důvod, že podíly nejsou vlastnictvím člena, nýbrž společenstva, dle § 48. č. 1. zák. k účelu tam naznačenému slouží, teprve přebytek dle § 48. č. 2, 3 a 81. zůstává na rozdělení mezi členy jako jich pohledanost (Guthaben), proto nemohou soukr. věřitelé prý jako při spol-vech s r. neobmez. dle § 56. vésti exekuci na podíly, nýbrž na to, co v § 56. naznačeno. Poněvadž mimo to dle § 83. převod se toliko se svolením představenstva dovoluje, nepřipouští se zabavení dle § 292 a přikázání dle § 303. Mimo to starší rozh. GlU. 13222, 15781 v kom. Neumannově, l. c., str. 807, poz. 5. uvedené.

---

[7]) Stross, 191. Randa, Obch. právo, III., str. 150. Canstein, str. 634.

N ě m e c k é p r á v o zná dle § 76. vystoupení člena následkem převodu pohledanosti na osobu třetí aneb spolučlena.

Připouští se totiž dle citov. § 76., aby člen kdykoli, tedy i během roku správního svoji pohledanost (Geschäftsguthaben) písemní úmluvou na jiného převedl a následkem toho ze společenstva vystoupil, aniž by se společenstvem se vyrovnal (ohne Auseinandersetzung), předpokládá se při tom, že tento třetí se stane členem aneb pakli již členem jest, aby jeho posavadní pohledanost s touto novou nepřevyšovala jeho závodní podíl.

Stanovami mohou ještě další podmínky býti předepsány aneb také postup takový býti vyloučen — nerozumí se tím ale, že postup takový je možným pouze, povolují-li jej stanovy.[8])

Ku vyrovnání se společenstvem není v tomto případě vystoupení člena zapotřebí, poněvadž tato pohledanost ve společenstvu zůstává, pouze mění se její vlastník.

Dnem vystoupení je den zápisu v seznamu členů.

Nestačí pouze ústní prohlášení jedné nebo druhé strany, nýbrž třeba písemní úmluva. Převod dovoluje se společníku pouze, pakli jeho dosavadní pohledanost nepřevyšuje s novou jeho závodní podíl, proto, poněvadž jen celá pohledanost a ne díl její převésti se může, aby člen vystoupiti mohl, ač je to v literatuře něm. právní sporno.[9]) Nečlenu lze postoupiti pohledanost, ač-li se stane členem, totiž nabude-li dle zákona neb stanov členství. Proti vůli společenstva nemůže se státi nikdo členem — toto může odepříti nabytí členství i tomu, kdo chce pohledanosti nabyti. Prohlášení, že za člena přistupuje, může se díti již v prohlášení o převodu pohledanosti.

Písemní úmluvou nikoli testamentem pohledanost převésti lze. Dědic na sebe neb člen, jenž výpověď dal, na jiného nemůže převod pohledanosti provésti,[10]) poněvadž právo převodu je spojeno se členstvím a kdo členem není neb ním přestal, nemá tohoto práva.

Představenstvo má tuto úmluvu ihned soudu oznámiti (podati) a je-li nabývatel již členem, má zároveň písemní ujištění podati, že jeho dosavadní pohledanost s připsaným obnosem závodní podíl nepřevyšuje.

Převod má se v seznamu členů u scizujícího člena bez prodlení zapsati. Za den vyhostění (Ausscheiden) platí den zápisu. Vyhostění smí se státi toliko současně se zápisem nabývatele co nového člena, pakli nabývatel ním dosud není. Při tom platí obdobně předpisy §§ 15., 71. a 72. Srov. § 32. od. 3 zák. o zápisu v rejstřík spol.

Co se týče nároku člena na to, aby vyloučen byl, zodpovědnosti představenstva, a soudce, je-li tu průtahu při provedení zápisu, pak záznamu vyhostění, platí to, co shora při výpovědi uvedeno.

---

[8]) Srov. porady ku § 76. v Crügerovi, str. 443, 4.
[9]) Srv. Crüger, str. 440 a tam vypsaný spor pro et contra.
[10]) Crüger, str. 440.

Nemůže-li nabývatel býti za člena zároveň zapsán, nemůže vyhostění zapsáno býti. Je-l ve stanovách převod pohledanosti podmíněn schválením dozorčí rady neb valné hromady, aneb obsahují-li stanovy dalšího obmezení, nemá soud přes to zkoumati, zda podmínky splněny jsou — nýbrž toliko, zda stanovy vyhostění převodem zapovídají.

Ustanovení o možnosti převodu pohledanosti a s tím spojeném vystoupení člena — je důležité pro ony členy, kteří se vystěhují aneb bydliště změní a v novém bydlišti výhod ze společenstva plynoucích účastni býti nemohou, svůj obchod nebo jeho provozování prodají a svoji pohledanost ve společenstvu zpeněženu míti chtějí. Společenstvu nepovstává z toho nebezpečí, poněvadž nového člena, zástupce předešlého přijmouti nemusí.

Převede-li se pohledanost na jiného člena a odepře-li souhlas představenstvo, přísluší vystupujícímu právo žalobní, takovéhoto práva nemá — má-li se převod díti na nečlena.[11])

Co se týče společenstva s ručením obmezeným, platí dle § 134 a násl. zvláštní předpisy.

Dle § 138 může člen, jenž má více podílů závodních, s účinkem pro společenstvo pouze celou svou pohledanost jako nedílný celek postoupiti a nemůže tudíž pouze jednotlivé podíly závodní postoupiti a s ostatním ve společenstvu setrvati.

Postup tento musí se státi na člena, jehož dosavadní pohledanost vpočítaje v to obnos připsánu býti mající nepřevyšuje celkovou summu odpovídající dle stanov připustnému nejvyššímu počtu podílů závodních.[12])

* * *

Zbývalo by pouze ještě pojednati o zániku členství zrušením společenstva. Pojednání o tomto druhu zániku bylo by ale pojednáním o zrušení společenstva vůbec, což by vybočovalo z rámce dané osnovy. Konečně zbývalo by pojednati o otázce, co vyplaceno býti má členu vyhostěnému?

Pojednání o tomto velesporném thematu ponecháme si době pozdější.

---

[11]) O tom všem pojednává a příklady prospěšnosti tohoto převodu jakož i důsledky převodu vypisuje podrobně Crüger, str. 444—445.

[12]) Srov. Crüger, str. 441, tamtéž controversu v příčině povinnosti ujištění představenstva dle § 137, od. 2., dále luštění otázky, jakým způsobem provésti sluší převod pohledanosti tehdy, byla-li tato z části ku krytí ztráty obchodu odepsána.

LITERATURA.*)

Právo obchodní.

„*Dodatek ke spisu: Šek ve vědě a v zákonodárství*". Napsal Dr. *Antonín Pavlíček*, advokát, řádný člen České Akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. — V Praze. Nákladem České Akademie 1905. (Str. 44.)

Dílo zákonodárné o šeku, od let připravované a soustřeďující k sobě zájem jak kruhů praktických, zejména obchodních, tak i pracovníků vědeckých, dovršeno konečně a vstoupilo v život zákonem z 3. dubna 1906, č. 84 ř. z. Celkem zajisté jest o něm chvalný úsudek na místě, jenž — jak očekávati lze — utvrzen bude i praktickým použitím zákona. Přední zásluhu mají ve směru tom připravovatelé půdy v oboru dotčeném, zvláště ovšem pracovníci a badatelé vědečtí na poli tomto. A tu právě naše česká věda honosí se literárním dílem autora, jenž s důkladností práce jeho vůbec vyznamenávající a zejména za nejbedlivějšího zřetele k zákonodárstvím cizím přispěl měrou obzvláště vydatnou k rozboru a prohloubení této choulostivé a v četných směrech kontroversní látky právní. Jest to jak známo, Pavlíčkův spis o šeku, o němž měli jsme v těchto listech roč. III., 1902, str. 147 násl. příležitost referovati.[1])

Ve spisu tom bral autor, pokud jde o přípravné reformní práce v Rakousku, zřetel k osnově z r. 1895, kteráž sice zákonu našemu v celku jest podkladem, nicméně však přece v ustanoveních svých jisté různosti vykazuje. I dlužno vzhledem k tomu zajisté vřele vítati doplnění díla, jež slovutný autor v „Dodatku" přítomném podává, dovršuje tu takřka výklad spisu hlavního v úroveň nynějšího zákonného stavu ve právu šekovním.

Různosti ony, jež zákon vůči osnově r. 1895 vykazuje, předvádí nám spisovatel v rozboru podrobném látku vyčerpávajícím, vycházeje povždy z osnovy zmíněné resp. úvah jí ve spise hlavním věnovaných, osvětluje při tom důvody změnu přivodivší a dodávaje spolu i kritické ocenění pozměn dotyčných. Zvláště pak jest s povděkem poznamenati, že rozsáhlý srovnávací apparát ve spise uvedený jest „Dodatkem" rozhojněn co do látky tu projednávané, zvláště ještě bližším zřetelem zejména k novému japonskému zákonu obchodnímu z r. 1899, jakož i k osnově uherské zákona o šeku z r. 1903.

Daleko přes rámec nám vykázaný vedl by nás podrobnější výpočet otázek v „Dodatku" projednávaných; i budiž tedy jen k některým z nich blíže přihlédnuto.

Jakožto nejvýznačnější změny, jež zákon oproti osnově z r. 1895 vykazuje, uvádí autor jednak pozměnu předpisu § 1. o passivní způsobi-

*) Vzhledem k většímu rozsahu článků bylo nutno referáty literární odložiti celkem do příštího čísla.

[1]) O německém spise autorově „Der Scheck" (1898) srv. zejména též referát v Právníku 1898, str. 234 sl. z péra *Randova*.

losti šekovní, jednak pak ustanovení § 20. v příčině šeků falešných a padělaných. V prvé příčině spisovatel provází souhlasem, že zákon náš přidržel se zásady obmezené passivní způsobilosti šekovní,[1]) podrobuje bližší provedení její důkladné úvaze, vytýkaje pak zvláště s pochvalou, že škrtnut byl v zákoně požadavek osnovou kladený stran zvláštního rejstříku bankéřů a směnárníků k šekům passivně způsobilých.

Přihlédnuv dále v podrobném rozboru k řadě menších odchylek zákona vůči osnově (§§ 2., 9., 11., 13. a 16.) věnuje spisovatel rozsáhlou pronikavou úvahu zmíněnému výše ustanovení § 20. o ručení za šeky falešné a padělané, o otázce to zejména též prakticky nemálo důležité, v příčině kteréž se spisovatel ostatně také již časopisecky vyjádřil (srv. Právník 1906, str. 37 sl., Gerichtszeitung 1905, č. 40, 41, Deutsche Juristen-Zeitung 1906, č. 7., Zeitschr. f. das ges. Handelsrecht sv. 57, str. 573 sl.). Výsledkem těchto velmi poučných a podrobných úvah jest pochvalný celkem úsudek autorův o cit. ustanovení zákona, jež pokládá za zcela účelné (str. 21.).

Naproti tomu zaujímá vůči zákonu stanovisko odpíravé v příčině další otázky, totiž stran úpravy důvodů promlčení přetrhovacích; vytýká zde totiž — a to po našem soudu právem — že opominul zákon uvésti jako případ promlčení přetrhující i důvod čl. 45. uvád. zákona k civ. ř. s., čímž vzniká ve směru tom mezera citelná; důvodně dovolává se tu autor právní konsekvence, jakož i praktického významu předpisu dotyčného pro majitele šeku, pro něhož jest nárok *z šeku* arci valně cennější než příslušící mu dle § 19. nárok z materiálního poměru právního, nastala-li ztráta šekového nároku promlčením. (Srov. též Právník 1906, str. 179.)

Souhlas vyslovuje spisovatel dále s dovoláním se t. zv. Jasińskiho novelly (zák. z 19./6. 1872, č. 88 ř. z.) v § 20., č. 10. zák. šekového v příčině nedostatečných podpisů šeku, jakož i účelnými shledává též změny ve předpisech o amortisaci šeku ze směnečného řádu recipovaných. Blíže rozbírá v dalším výkladu též doplnění norem o šeku zúčtovacím a pozměny provedené v § 23. osnovy v příčině represse proti vydateli šeku nekrytého; schvaluje tu zejména přijetí účelné střední cesty, totiž prostředku pořádkové pokuty se strany soudce civilního, zpravidla jen k návrhu majitele šeku, a jen výjimečně též z úřadu.

Bohaté výklady zakončeny jsou úvahou o pozměnách v § 21. zákona stran kompetence a řízení soudního v příčině nároků šeku se týkajících, jakož i v § 24. v příčině kolkování šeků. Ku spisu připojen posléze přehled růzností mezi osnovou z r. 1895 a zákonem, souběžným umístěním znění zákona a různících se míst osnovy.

O značné vědecké i praktické hodnotě výkladů, jichžto hlavní postup tuto stručně načrtnut, netřeba se zajisté při známých přednostech autorových prací šířiti. Stejně jako již hlavní spis jeho o šeku potkal se

[1]) Opačnou zásadu neobmezené způsobilosti též ve Francii platnou přijal ostatně, jak spis. poznamenává, též nový zákon japonský a i osnova uherská.

se všestrannou zvučnou pochvalou, uvítána bude zajisté i přítomná práce — jevíc se doplněním vzácných jeho výkladů de lege ferenda ve právo platné — s povděkem nejvřelejším. *K. Herrmann.*

Civilní řízení.

Přehled literatury v roce 1905. (Konec.)[1])

K něm. zákonu o exekuci na nemovitosti nově se objevily komentáře *O. Lindemann-a*[2]) a *A. Steiner-a*[3]) (Gr. sv. 49., str. 734 *Jaeckel*), dále ukončeno 2. vydání komentáře *E. Jaeger-a*[4]) k něm. ř. k., o kterémž referují *Th. Wolff* (J. Ltbl. sv. 17., str. 201) a *Biermann* (Z. f. C. P. sv. 34., str. 517). Soustavně pojednali *G. Walker*[5]) (Not. str. 166 *Coulon*, G. H. r. 49., str. 605 *W. Sternberg*, G. Z. str. 184 *Dr. G-g*, Oe. R. str. 294 Dresdner) o ex. ř. a *Heilfron-Pick* (Z. f. C. P. sv. 35., str. 278), *Nöldeke*[6]) o něm. právu konkursním. Potřebám studujících, vztažně praxe slouží díla *A. Kulow-a*[7]) a *S. Dispeker-a.*[8]) Zprávy o spisech v dřívějších letech uvedených podali *Vierhaus* (Z. f. C. P. sv. 35., str. 308 *Köhler* a *Exner*), *Boethke* (Gr. sv. 49., str. 161 *Jaeckel*, str. 163 v. d. *Pfordten*, str. 443 *Schubert*), *Peiser* (Z. f. C. P. sv. 35., str. 260 *Altmann*, v. d. *Pfordten*, *Samter*), *Heinsheimer* (Ctbl. f. Rechtsw. sv. 24., str. 119, *Jaeckel*, *Kretzschmar*), *Jaeckel* (Gr. sv. 49., str. 442 *Altmann*) a *Ungewitter* (Gr. sv. 49., str. 441 *Meyerhoff*). *Klibanski* uveřejnil v Z. f. intern. Priv. u. öff. Recht sv. 15., str. 31 se stručnými poznámkami překlad nového k. ř. ruského, kterýž *Kleinfeller* (tamtéž str. 105) porovnává s právem německým.

J. O. Worel (Pr. roz. r. 7., str. 45, 56) doporučuje důkladnou revisi celého exekučního řízení, při které by též veškeré předpisy dosud mimo ex. ř. stojící byly jednotně kodifikovány, a připojuje podrobný návrh na změnu jednotlivých ustanovení s obzvláštním zřetelem k exekuci na nemovitosti. *H. Meyer* (Z. f. C. P. sv. 35., str. 229) hájí pro něm. právo názor, že exekuční titul zavazující dlužníka k vyplacení jiné osobě než vymahajícímu věřiteli sluší vykonati dle pravidel o exekuci pro pohledávky peněžité a nikoli dle zásad exekuce, aby něco bylo vykonáno neb

---

[1]) Viz Sborník VI., str. 424.

[2]) Das Reichsgesetz über die Zwangsversteigerung und Zwangsverwaltung nebst dem Einführungsgesetz und dem preussischen Ausführungsgesetz mit Erläuterungen und Beispielen. Breslau 1905 Marcus.

[3]) Gesetz über die Zwangsversteigerung und Zwangsverwaltung vom 24. März 1897 unter besonderer Berücksichtigung des bayrischen Ausführungsgesetzes und der einschlägigen Vollzugsvorschriften erläutert. München 1905 Schweitzer.

[4]) Konkursordnung, Berlin 1905, Guttentag.

[5]) Grundriss des Exekutionsrechtes (aus: Grundriss des Oesterreichischen Rechtes), Leipzig 1905, Duncker Humblot.

[6]) Lehrbuch des Konkursrechtes, Berlin 1905, Speyer Peters.

[7]) Repetitorium des Konkursrechtes, Leipzig 1905, Rossberg.

[8]) Die Praxis der Zwangversteigerung und Zwangsverwaltung, München 1905, Schweitzer.

opomenuto. V otázce reformy našeho konkursního řádu, již minulá léta živě přetřásané, uznává *R. Pollak* (G. Z. str. 294) nutnost důkladné opravy platného zákona, jehož doslov jest nepřesný, názvosloví kolísavé a který vykazuje mnoho odporů i mezer. Hlavní vadou ovšem jest, že základní myšlenka úplné samosprávy věřitelstva následkem nevědomosti a netečnosti súčastněných kruhů obyvatelstva nedošla praktického uskutečnění. Při upravení nejdůležitější otázky, jak totiž lze věřitelům zabezpečiti poměrně největší kvotu, bude zákonodárce ovšem vzhledem na zájmy reálního úvěru donucen, aby zástavním právům smlouvou neb ze zákona nabytým ponechal jich dosavádní výsady. Podstatně obmeziti lze však soudcovská práva zástavní, kterým v případu získání během posledních šesti měsíců před úpadkem sluší vůbec odepříti účinnost, kdežto dříve nabytá byla by zachována jen potud, pokud vymahající věřitel došel již uspokojení. Náklady řízení dosahují nepoměrné výše toliko byrokratickým prováděním realisace a nečinností věřitelů, čímž práce správcova nutně nabývá přílišného objemu. Za správce buďtež i nadále povoláváni právníci, avšak pod vedením soudu dle vzoru ex. ř. za poradního spolupůsobení věřitelů. Pro donucené narovnání budiž stanovena minimální kvota 25% a zabezpečeno brzké zapravení její. Právo věřitelů k postihu zboží (Verfolgungsrecht) a předběžné vyrovnání zamítá v souhlasu s *L. Munk-em* (Not. str. 54), který vládní předloze o tomto ústavu vytýká, že by následkem těžkopádného řízení a přísných podmínek nepřímo podporovala veškeré nešváry s nynějším soukromým vyrovnáváním spojené. Třeba reformy k. ř., která by pojistila i při úpadku další trvání zdravých podniků a učinila donucené narovnání pravidelným spůsobem ukončení konkursu. Příznivěji soudí v G. Z. str. 123 o dotyčné předloze *A. Gertscher*, který tamtéž (str. 19 nn., č. 3—5, 8) podrobně vylíčil zákonodárství francouzské, belgické a švýcarské o předběžném vyrovnání. Považuje ji celkem za vhodný základ pro přispůsobení cizích vzorů našim poměrům, ačkoliv v jednotlivostech jest nutným, aby kruh osob tohoto dobrodiní účastných byl rozšířen, podmínky jeho poskytnutí zmírněny, řízení urychleno a věřitelé zabezpečeni proti úskokům svých soudruhů neb kridatáře. V stejném smyslu vyslovují se *A. Fischl* (J. Bl. str. 361) a *S. Elias* (J. Bl. str. 61, 73), který obzvláště zavrhuje podmínku hodnosti dlužníka, poněvadž věřitelům nezáleží na příčině úpadku nýbrž toliko na výši kvoty. Má-li zákon dosíci svého účele, aby přihlášené pohledávky došly stejnoměrného uspokojení a hospodářská existence povinovaného byla zachována, třeba žádost o předběžné vyrovnání uznati za bezvýminečný důvod pro odložení všech navržených neb povolených exekucí. Pro německou říši označuje *Jaeger* (D. J. str. 753) po přehledu dějinného vývoje, nynějšího práva a důvodů, uplatňovaných pro et contra jakožto body pro reformu směrodatné, aby vyrovnávání se dělo za spolupůsobení konkursního soudu s poradou důvěrníků věřitelstva, aby bylo přístupným každému poctivému dlužníkovi, kterému zásadně se ponechá správa a realisace podstaty a aby během vyjednávání konkurs i exekuce byly vyloučeny. Uspokojení věřitelů může za souhlasu kvalifikované většiny upraveno býti kterýmkoliv spů-

sobem, řízeni pak budiž rychlé a laciné, opírající se ovšem o vzor k. ř. Konečně upozorňuje ještě *J. Kohler* (Z. f. C. P. sv. 34., str. 536) na to, že v Řecku po krátké platnosti předběžného narovnání tento ústav nebyl nikterak zrušen pro vady s ním nutně spojené, nýbrž toliko pro zvláštní poměry místní.

Uv. z. k ex. ř. čl. IX. Vhodnou pomůckou pro praxi jest komentář *G. Meyer-a*[9]) k něm. zákonu o zabavení mzdy a služebních platů. (Z. f. C. P. sv. 34., str. 531, *H. Hirsch*) čl. **XVII.**, Ohledně klausule pravidelně do vykonatelných spisů notářských pojímané, že vymahající věřitel není povinen dokazovati okolnosti, kterými byla předčasná splatnost pohledávky spůsobena, připomíná *W. Löw* (J. Bl. str. 25, 37), že neplacení úroků neb annuity vůbec věřitelem se nedokazuje a tato klausule v tomto nejčastějším případě procesního významu nemá. Při splatnosti následkem jiných okolností, ukládá klausule dlužníku žalobou dle §u 36 provedený odvod, že pohledávku ještě vymahati nelze. Považuje-li se taková úmluva ohledně břemena průvodního §em 3 not. ř. za vyloučenu aneb dokonce za vzdání se práva k protidůkazu, nemá vůbec vlivu na průběh řízení. Přípustnost odvodu cestou žaloby zastává *R. Hauenschild* v J. Bl. str. 113. *A. Gutman* (J. Bl. str. 375) dovozuje, že přeměna exekuce k zajištění v onu k zaplacení nastane dle obdoby čl. **XXXVIII.** pouhou poznámkou vykonatelnosti se zachováním přednosti nabytých práv zástavních, k jejímuž povolení jest však příslušným soud procesní. **§ 7** viz čl. XVII. ex. ř. **§ 9.** *O. Geib* (Arch. f. civ. Pr. sv. 97., str. 161) uvažuje zvláštnosti exekuce na přínos manželčin, podmíněné hmotným právem něm. říše. *A. Rudolf* (Pr. str. 459, 496, 538, zejména str. 502 nn.) dokazuje pro naše občanské právo platnost zásady, že náklady kvitance tíží pravidelně dlužníka a toliko při právních poměrech zahrnujících zastoupení věřitele jakožto stranu zastoupenou. Jelikož ex. ř. zvláštního předpisu postrádá, sluší i v exekuci uvedeného principu použíti a ospravedlňuje uložení větších nákladů zde s kvitancí někdy spojených již okolnost, že vinou exekuta k vedení práva došlo. Útraty kvitance stíhají jej buď jako přímého dlužníka neb jako zastoupeného, ať již kvituje vymahající věřitel neb ustanovený opatrovník bez ohledu na to, kterým prostředkem exekučním neb ve kterém období řízení vykonatelná pohledávka došla uspokojení, a nečiní též rozdílu, zda-li kvitance se vydává exekutovi neb poddlužníku. **§ 37.** *W. Wieselthier* (J. Bl. str. 4) vybízí soudy, aby žaloby o vyloučení pokládaly jen tehdy za vymahajícím věřitelem zaviněné, když žalobce ve svém vyzvání k upuštění od exekuce podrobně uvedl okolnosti jeho nárok zakládající, a aby v nedostatku toho při submissi použily §u 45 c. ř. s. na prospěch žalovaného. *Altschul* (J. Bl. str. 498) přimlouvá se za to, aby nároky třetích osob teprve po zabavení přihlášené byly vyznačeny v zájemním protokolu a aby také těmto účastníkům dostalo se vyrozumění o dalších přístupech, uschování neb nařízení dražby. Z dávna spornou otázkou, jaké nároky přísluší vlast-

---

[9]) Das Recht der Beschlagnahme von Lohn- und Gehaltsforderungen, 2. Auflage. Berlin 1904, Guttentag.

níku věci, pro cizí dluh exekučně prodané, k výtěžku, zabývá se *M. Wolff*,[10]) o jehož stati referuje *S. Schultzenstein* v J. Ltbl. r. 17, str. 159. § **39** viz § 295 ex. ř. § **46** viz § 25 ex. ř. Oproti panujícímu mínění dovozuje *Rietsch* (Not. str. 41), že § **52** odstranil nutné zastupování advokáty pro celé řízení exekuční bez rozdílu instance a že nelze z §u **53** vyčísti platnost §u 78 ex. ř. a § 520 c. ř. s. ohledně podání písemních. Poněvadž povaha exekuce jakožto řízení nesporného dosud popřena nebyla, nelze pak notářům upírati právo k podávání stížností jejím průběhem vyžadovaných. *J. J. Mück* (Oe. R. str. 163) stěžuje si na pochybené ustanovení §u **70** odst. 1., dle něhož soud exekuční se zpravuje o rekursu proti povolení exekuce podaném jen tehdy, když následkem jeho byla exekuce odložena aneb ji povolující usnesení změněno, důsledkem čehož zákaz §u 266, aby se pravidelně k prodeji nepřikročilo, dokud povolené zabavení nenabude moci práva, stává se často illusorním.

§ **89** viz § 81 j. n.

Byla-li po uvedení vnuceného správce exekuce odložena, zůstane jeho činnost tím netknutou a jest proto v tomto stavu přístup dalších věřitelů možný. V mnohem častějších případech, kde odklad povolen již před uvedením správcé, nelze správu vzhledem k materialiím §§ů **98—103** považovati za již zavedenou a nemá důsledně přístup nýbrž samostatné vedení exekuce místa, ku kterému původní exekvent se připojiti musí, pakli v odložené správě pokračovati chce. Usnesení zrušující správu k návrhu vymáhajícího věřitele vylučuje přístup od svého vydání, při jiném důvodu zastavení však teprve vzejitím v moc práva. Nastal-li faktický klid řízení, protože soud neměl způsobilého správce po ruce, věřitel vyžádaný návrh nepodal a též dlužník nenavrhl zrušení správy, mohou další věřitelové se připojiti a buďtež ihned k navržení správce vybídnuti. Tak *V. Hora* (Pr. roz. str. 135 nn., viz §§ 139, 169, 188, 204, 206, 280 ex. ř.) O povaze práva úkojného (§ **104**) obšírně pojednal *C. šl. Ohmeyer* v Grünh. sv. 32. str. 361. Náš ex. ř. spočívá na zásadě částečného vyloučení ostatních věřitelů (beschränkte Ausschlussexekution), dle kteréž vymahající věřitel nabývá vedením exekuce na určitý předmět majetkový výsadního práva, aby z něho došel uspokojení. Význačným pro takto upravené řízení jest zabavení jeho předmětu ve prospěch exekventa, za kterýmž účelem již úvodní krok požadavky třetích osob k hodnotě pro uspokojení prvního věřitele nutné vylučovati musí. Účinek ten nevyžaduje však, aby k zabavenému předmětu byl poskytnut zvláštní nárok soukromoprávní, nýbrž může se přímo zakládati na vykonatelném závazku judikátním, který směřuje proti veškerému jmění dlužníka a návrhem exekučním se toliko dočasně na jednotlivý předmět obmezuje. Při exekuci na věci hmotné, na pohledávky peněžité a na jiná práva majetková nespokojil se ex. ř. s tímto pouhým vyloučením a pojí k zabavení vznik práva zástavního.

---

[10]) Die Zwangsvollstreckung in eine dem Schuldner nicht gehörige bewegliche Sache, aus: Festschrift für Bernhardt Hübler, überreicht von ehemaligen Schülern. Berlin 1905, Vahlen.

Oproti tomu zůstalo v případech exekuce immobiliární a v podniky živnostenské při ostatní věřitele vylučujícím nároku ryze procesní povahy, aby exekvent v konkretním řízení exekučním ze zabaveného jmění došel výsadního uspokojení a tento nárok označujeme jako právo úkojné. Ono vzniká povolením exekuce a jest ohledně svého trvání s ní nerozlučně spojeno, ačkoliv absolutní účinnosti a pořadí nabývá teprve veřejnoprávním úkonem zabavení. Jediným obsahem jeho jest vyloučení ostatních věřitelů, aniž by zakládalo samostatné právo věcné neb obligační k zabavené věci, tak že právní poměr mezi vymahajícím věřitelem a jměním dlužníkovým i nadále spočívá výlučně na vykonatelném nároku rozsudkovém. Důsledkem toho nevzniká poznamenáním práva úkojného nijaké právo knihovní, čímž převod, zatížení neb nabytí v důvěře v knihu veřejnou jest vyloučeno. Objem věcného ručení zabavením vznikajícího určuje výlučně právo procesní, nikoli občanské a taktéž nelze použíti ustanovení ohledně exekuce na práva knihovní ani předpisů ohledně poznamenání zamítnutých žádostí aneb ohledně výmazu hypotek podzástavami stižených. Právo úkojné přechází na náhražky nejvyššího podání (předrážek, cena přejímací neb expropriační) a rovná se v konkursním řízení právům věcným, neosvobozuje však od složení vadia a pomíjí zánikem procesního nároku bez ohledu na okamžik výmazu poznámky knihovní. Vytknuté povaze jeho neodporuje ani §em 208 poskytnutá možnost k nabytí úplně samostatného práva zástavního, pro které poznámka řízení dražebního zrušením svého významu zbavená určuje toliko pořadí, ani § 201 účinek zabavení pro řízení dražební na vnucenou správu rozšiřující aneb § 218 odškodňující věřitele provádějícího vnucenou správu za odňatý mu předmět uspokojení. Také jus offerendi §u 200 č. 2 není důsledkem práva úkojného, nýbrž samostatným oprávněním, jehož věřitel potřebuje, aby mohl poskytnouti poshovění snad v jeho zájmu nutné vzhledem k možnosti nabytí práva zástavního dle §u 208. Týž *Týž spisovatel* (G. Z. str. 259 nn., č. 33, 34, 44—50, G. H. str. 279, J. Bl. str. 125, Not. str. 125) zkoumá postavení hypotekáře při vnucené správě a jakožto předpoklad téhož povahu funkce vnuceného správce. Jelikož ústav vnucené správy vykazuje prvky z práva veřejného i soukromého, lze také postavení správce pochopiti toliko se zřetelem na spolupůsobení obou, nikoli však z jednostranných hledisek označujících jej za zástupce aneb za soudní orgán. *O.* jej považuje za soudem ustanovený orgán veřejný, který jemu podřízené jmění dlužníkovo z vlastní moci spravuje za tím účelem, aby realisoval právo úkojné vymahajícímu věřiteli k užitkům exekučního předmětu náležející. Správou postižené jmění tvoří zvláštní podstatu pro uspokojení exekventa vyhraženou, ohledně které zákon uznává toliko právní poměry s jejím úkolem srovnatelné, tedy pravidelně toliko závazky z věcných práv vyplývající, kdežto vztahy obligační se zachovají jen potud, pokud toho další hospodaření a důsledně i účel exekuce vyžadují. Ve sporné otázce, zda-li při dobývání hypotéky cestou vnucené správy právo ukojné se teprve jejím zavedením zakládá aneb jest-li vzniklo již vtělením, přidržuje se v odporu s panujícím míněním názoru poslednějšího, poněvadž

by jinak hypotéky na užitky obmezené byly vydány ztrátě kapitálu a zadrželých úroků, přednost ohledně běžných dávek slušelo uznati také pro pouhá práva požívací teprve za vymahanou hypotékou vtělená, a konečně exekvent byl doháněn k nucené dražbě. Takto vytčené pojmy o postavení vnuceného správce a hypotekáře oproti ostatním interesentům určují zodpovědění dalších otázek, pokud právo požívací může překážeti zavedení správy ve prospěch hypotéky, pokud správec jest vázán obligačními smlouvami dlužníkem před zahájením exekuce uzavřenými, obzvláště postupem neb zastavením příštích užitků, a jest-li § 1102 vš. obč. z. dosud platí. Je-li pro hypoteku směrodatným knihovní pořadí, musí při hypotékách privilegovaných každé právo užívací jindy aspoň později vtělené ustoupiti ve prospěch pohledávky správou vymahané. Pro poměr práv věcných toliko k užitkům zřízených a hypoték není více rozhodnou časová priorita, nýbrž byl § 457 vš. obč. z. nahražen §em 119, dle něhož disposice vlastníka nemovitostí i třetích osob ohledně nedospělých důchodů jsou oproti hypotekáři během doby, kdy svou pohledávku vnucenou správou vymahá, bezúčinnými. K dodržení ryze obligačních závazků dlužníka ohledně správy a hospodaření na zabavené nemovitosti, zejména smluv ohledně prodaných plodů neb zakoupených potřeb hospodářských, prováděných staveb a meliorací správec povinen není, což souhlasně uznává *A. Münz* v G. Z. str. 256. Výjimka platí pro hospodářská opatření §u 120 č. 2 a 3, pak dle **§u 111** pro smlouvy nájemní a pachtovní, které svou platnost zachovají, ať jsou sebe nepříznivější. Proti zaplacení činže předem, původně neb dodatečně smluvenému, nechrání věřitele ani § 110 ani § 119 a není proto důvodů pochybovati o další platnosti §u 1102 vš. obč. z., na který se může odvolávati jen hypotekář nikoli též osobní věřitel správu vedoucí. Snahou praxe budiž, aby vnucená správa nebyla pouhým úvodem pro řízení dražební, nýbrž vždy více plnila svůj úkol jakožto samostatný prostředek exekuční, uspokojující věřitele bez zničení dlužníka. *W. Wieselthier* (G. H. str. 615) upozorňuje na dalekosáhlá oprávnění, která **§ 119**, odst. 3. poskytuje vnucenému správci ohledně plodů při jeho uvedení již zabavených, jelikož dle vlastního uznání může rozhodnouti o spůsobu jich zpeněžení a není vázán na prodej soudní dražbou. Ovšem jest povinen, aby bděl také nad zájmy věřitelů zástavních, kterým podstata vnucené správy ručí za každé opomenutí povinné péče, což nejen cestou stížnosti u soudu exekučního, nýbrž i samostatnou žalobou o náhradu škody lze uplatniti. **§§ 120, 125** viz § 104 ex. ř.

Dr. P. S. (J. Bl. str. 89) shledává příčinu malého zájmu, který nucené dražby v obecenstvu budí, v nejistotě, zda-li vůbec k prodeji dojde. De lege ferenda bylo by proto vhodným, aby za jistou dobu po povolení dražby odbýváno bylo zvláštní stání, při kterém by v případu nezaplacení vymahaného dluhu zástava se prohlásila za propadlou a odevzdala ihned prozatimnému správci, načež by bezpodmínečně musilo dojíti k prodeji. Živější účastenství koupěchtivých by dlužníku toto obmezení jeho volnosti hojně nahradilo. *Krejčí* (P. str. 561) popírá nutnost, aby k návrhu na zavedení řízení dražebního byly též připojeny knihovní výtahy vedlejších

vložek knihovních v něm nezahrnutých, jelikož § **133** vyžaduje toliko výtah o prodávané nemovitosti a mimo to by z vedlejších vložek ani případné změny práva zástavního ani okolnosti pro vypočtení nároků náhradních (§ 222) rozhodné nevyplývaly. § **139**. Jakožto úryvek z větší práce uveřejnil *V. Hora* stať o zásadách práva exekučního v případech plurality věřitelů (Sb. r. V. str. 340). *Týž* (Pr. roz. r. 6 str. 135 nn. viz též §§ 103, 169, 188, 280 ex. ř.) nepřipouští přístup k odloženému řízení dražebnímu na věci nemovité aneb movité, poněvadž řízení toto není více v běhu, přístupem by se účel odložení zmařil a přistoupivší věřitel z každé činnosti byl vyloučen. Usnesení exekuci zrušující k návrhu vymahajícího věřitele vylučuje přístup ihned, jindy teprve po vzejití v moc práva. Přístup jest dle *něho* (Zp. str. 250) také nemožným, když několik věřitelů zahájilo současně dražební řízení ohledně rozličných ideálních podílů téže věci aneb ohledně podílu a věci celé. Ve všech případech těchto jde hospodářsky o předměty úplně různé a sluší proto exekuce tyto provésti úplně samostatně. Nesprávnou jest ovšem domněnka, že prodejem podílu ztenčí se předmět dražebního řízení ohledně celku vedeného na zbytek, poněvadž také vydražitel podílu kupci celé reality ustoupiti musí (§ 135). Dojde-li dříve k dražbě celku, skončí exekuce na podíl vedená přirozeně tím, že dotyčný věřitel od pokračování upustí a si zjedná zástavní právo dle §u 208. § **150** *V. Fryc* (P. str. 863) poukazuje k nesnázím způsobeným právním zaniknutím reálních služebností, které teprve za vymahanou pohledávkou jsou vtělené a v nejvyšším podání uhražení nedošly, ačkoliv panující pozemek jich fakticky postrádati nemůže. Jelikož dražební podmínky pravidelně odpomoci neposkytují, nezbývá než změna zákona v ten smysl, že vydražitel služebnosti reální bez ohledu na jich pořadí přejímá bez započtení do nejvyššího podání, pokud nebylo již při odhadu zjištěno, že cenu prodávané nemovitosti snižují. Taktéž by znamenalo de lege ferenda velké zjednodušení, kdyby osobní služebnosti vždy se včítaly a vydražitelem jen při plném uhrazení byly přejímány. Nejasnost předpisů ohledně nakládání s vloženými právy nájemními neb pachtovními vytýká *S. Fläschner* v G. H. str. 434; otázky, kdy může vydražitel smlouvy takové vypověděti, zda-li ihned po příklepu aneb teprve po převodu knihovním, jak náhrada má býti stanovena a přikázána, jest-li vydražitel závazek takový musí převzíti, jsou často příčinou sporu. I zde jest třeba vydání předpisu zákonného, aby nájemce neb pachtýř byl o zavedení dražebního řízení zpraven a vyzván nejdéle do 3 dnů před odhadem k prohlášení, zda-li chce v smluvním poměru setrvati. Nevyjádří-li se neb záporně, zrušuje se smlouva udělením příklepu bez náhrady. V ostatních případech jest vydražitel povinen, aby se co nejdříve prohlásil, jest-li v stávajícím nájmu neb pachtu chce pokračovati a odpadá jeho souhlasem vyměření odškodného. K vyšetřování tohoto dojde tedy jen při zrušení smlouvy proti vůli nájemce a řízení odhadní i rozvrhovací dozná značného zjednodušení. Viz též § 170 ex. ř. *K. Drbohlav* (Oe. R. str. 278) obrací se proti praxi odvozující z §*u* 151 všeobecnou zásadu, že zřízení dražební třeba vždy zrušiti, jakmile stání dražební nevedlo k prodeji. Zákonodárce takového úmyslu neměl, neboť

dle vládní osnovy bylo zavedení nového řízení dražebního vyloučeno po dobu jednoho roku toliko z ohledu na celoroční platnost dřívějšího odhadu (§ 142), pro jehož zachování příznivějšího výsledku druhé dražby nebylo lze očekávati, kdežto v případech §§ů 185 a 188 se výslovně připouští další rok dražební. Opětování téhož jeví se pak obzvláště při nedocílení nejmenšího podání aneb nedostavení se koupěchtivých mnohem vhodnější než zrušení řízení a jeho obnovení po 6 měsících se zachováním ekonomických základů dřívějším odhadem daných.

Th. Bujak (J. Bl. str. 593) považuje rekurs proti dražebnímu ediktu za vyloučený, třeba nebylo šetřeno ustanovení §*u* **169**, aby stání dražební bylo položeno na čas za jeden neb dva měsíce, a že mezi ním a povolením dražby musí býti doba nejméně tří měsíců. Vždyť jde o pouhé nařízení roku (§ 66), podstatné vady ediktu jsou v §u 184 č. 1—3 taxativně vypočtěny a odporem proti příklepu odstranitelné, a odst. 3. a 4. §u 169 zmiňuje se toliko o právní moci povolení dražby i dražebních podmínek, ačkoliv při možnosti rekursu proti ediktu také jeho vyřízení by slušelo vyčkati. Opomene-li vymahající věřitel zapravení inserčního poplatku za edikt dražební, aniž by dlužník se domahal zrušení exekuce, nastane faktický klid řízení, za jehož trvání noví věřitelové přistoupiti mohou. (*V. Hora*, Pr. roz. r. 6 str. 172, 173, viz §§ 103, 139, 188, 204, 206, 280 ex. ř.) *A. Červinka* (P. str. 73 nn. zvláště str. 124, 154) zabývá se otázkou převzetí dluhů hypotekárních, ovšem hlavně z hlediska práva hmotného. Ačkoliv **§ 171** předpisuje povinné zprostění dlužníka od hypotek vydražitelem přejatých, nestává se tento již ze zákona osobním dlužníkem dotyčných položek, nýbrž teprve průtahem v splnění dražebních podmínek aneb zvláštním ustanovením těchto. Tím však reální poměr úvěrní nepomíjí, pročež sluší zachovati veškeré vedlejší závazky převzatých dluhů případně v podmínkách uložiti jich převzetí bez započtení do podání nejvyššího. Poněvadž vydražitel pravidelně většinu dluhů hypotekárních a v základě §u 150 i různých ustanovení veřejnoprávních také četná břemena reální přejímá, nelze příklepem nabyté vlastnictví považovati za originární. Vzhledem k panujícímu výkladu §u 150, že reální břemena vymahané pohledávce předcházející dojdou převzetí bez započtení do nejvyššího podání toliko tehdy, když jsou vložena v první prioritě, dokazuje *W. Pietsch* (G. Z. str. 333), že i osoby z takových břemen oprávněné dlužno počítati k věřitelům hypotékárním a že také jim přísluší právo odporu proti příklepu dle **§u 184** č. 8. **§ 188.** *V. Hora* (Pr. roz. r. 6 str. 135, 172, 173 viz též §§ 103, 139, 169, 204, 280 ex. ř.) označuje přístup nových věřitelů za možný, pak-li příklep byl právoplatně odepřen, exekvent otálí s návrhem na ustanovení přípustné dražby obnovené a dlužník zrušení řízení exekučního dosud neprovedl. Přistupující může ihned navrhnouti ustanovení dalšího roku dražebního. *Fläschner* (G. H. str. 569) domnívá se, že lhůta půl roku **§em 200** č. 3 stanovená platí jen při pouhém upuštění od dražby, kdežto při úplném zrušení řízení dražebního toto již před uplynutím šesti měsíců opětně zavésti lze. *V. Hora* (Pr. roz. r. 6 str. 135, 155, 173, 185 viz též §§ 103, 139 ex. ř.) připomíná, že odložení dražebního řízení následkem návrhu na převzetí ne-

movitosti (§ **204**) jest ve skutečnosti toliko odložením dražby, kdežto exekuce sama prodejem z volné ruky dojde svého cíle. Není proto závady, aby v tomto období další věřitelové přistupovali. § **206** vykládá dle jeho materiálií v ten smysl, že všickni zbývající exekventi bez ohledu na jich knihovní pořadí se vyzvou k vyjádření a že projevený úmysl pokračovati v řízení působí toliko pro věřitele k tomu se hlásící, což platí též při dražbě movitostí vzdor chybné stylisaci §u 282. Ustanovení toto rozmnožuje věřitelům zbytečně práci, zvyšuje exekutovi náklady a jest pro soud neproveditelné, když stání dražební spadá již do lhůty k vyjádření; de lege ferenda by se doporučovalo, aby bylo z moci úřadu v řízení pokračováno, pokud neodpadnou všichni vymahající věřitelé.

§ **213** viz § 81 j. n. § **216** viz § 150 ex. ř. § **219** viz §§ 226, 233 ex. ř. *Webr* (Pr. str. 19) a *Krejčí* (P. str. 561) odpírají vlastníku spoluzávázané nemovitosti, na které nárok náhradní ve smyslu §**u 222** odst. 4. pojištěn býti má, právo rekursu proti usnesení rozvrhovému, jelikož nepatří k osobám, které k roku rozvrhovému předvolány býti musí a toliko těmto opravné prostředky odporu a stížnosti přísluší (§§ 209, 234). Oproti tomu upozorňuje *F. Kavečka* (P. str. 525) na to, že rozvrhové usnesení obsahující povolení vkladu pro nárok náhradní jest zároveň usnesením tabulárním, které vlastníku zatížené nemovitosti jest doručiti a proti němuž on si může stěžovati. Dle *Kornitzer-a* (G. H. str. 337) spočívá podstatný rozdíl ročních důchodů §u 219 a reálních břemen §**u 225** oproti výměnku §**u 226** v hospodářském účelu posledňějšího, aby oprávněnému poskytoval trvalé zaopatření. Je-lį tato podmínka splněna, nemá podnět k zřízení, poměr oprávněného k vlastníku nemovitosti a obsah závazku na jeho povahu nijakého vlivu. Zaopatření oprávněného slouží nejen úroky uhražovacího kapitálu, nýbrž i tento sám, čímž vysvětluje se možnost strávení jeho při nedostatečnosti úroků. Následující věřitelé hypotekární nemají nároku na zachování kapitálu a právem mluví tudíž judikát č. 159 při postupu přednosti ve prospěch položky bezprostředně následující o výměně místa s výměnkem, kdežto při ustoupení věřiteli zadnějšímu ohled na mezihypotekaře okamžitému přikázání uhražovacího kapitálu vadí, i když po jeho uvolnění předstupující pohledávka z něho dojde zaplacení. *V. Fryc* (Zp. str. 105) spatřuje v jistině dle rozvrhovacího usnesení hotově složené jedinou úhradu výměnkářovu, důsledkem čehož knihovní vklad vyznačuje toliko závazek dočasného vlastníka nemovitostí, aby za úroky plnil dávky. Pravidelně není takto uhrazený výměnek hospodářským břemenem a nesluší v pozdějším řízení dražebním více přihlížeti ani k němu, ani k pohledávkám na uhražovací kapitál odkázaným, jichž právní poměr rozvrhovacím usnesením byl konečně upraven. Budiž proto dražebními podmínkami stanoveno, že vydražitel jest povinen k poskytování dávek dle původního usnesení rozvrhovacího a že se při odhadu na výměnek tento zřetel bráti nebude, což ovšem předpokládá, že jest zabezpečeno uspokojení věřitelů jemu snad předcházejících.. § **227** vide § 150 ex. ř. § **228**. Ohledně nakládání s knihovními záznamy dovozuje *Kornitzer* (G. H. r. 50 str. 61), že z moci úřadu sluší toliko k tomu přihlížeti, zda-li lhůta ku spravení

záznamu ještě neprošla, kdežto důkaz, že řízení za tímto účelem jest v běhu, tedy aspoň již rok k ústnímu líčení nařízen, připadá straně. Lhůta musí býti již povolena a nesmí v případu odložení roku rozvrhovacího před posledním stáním uplynouti, kdežto ohledně běhu řízení stačí průkaz v dřívějším roku podaný a ani dodatečně nastalý klid neškodí. Byla-li jedna z těchto podmínek splněna, přihlíží se k zaznamenané pohledávce při rozvrhu, čímž ovšem neztrácí povahu spornosti třeba výslovný odpor podán nebyl. Další spor spravovací má dosvědčiti její likvidnost a směřuje proto nejen proti dlužníkovi, nýbrž též proti odporujícím věřitelům. Tvoří pak stejně jako spor o podaném odporu část řízení rozvrhovacího, důsledkem čehož ani klid řízení ani vzdání se výkonu rozsudku dlužníku příznivého místa nemá. **§ 229** vide § 233 ex. ř. **§ 231** předpokládá, že na pořad práva bude odkázán odporující, poněvadž se pravidelně bude odvolávati na okolnosti vzniku popíraného nároku bránící neb jej zrušující. Tvrdí-li se však nedostatek zákonných podmínek vzniku jeho, připadá důkaz věřiteli jej přihlašujícímu, kterému pak také úkol žalobce vykázán budiž. Při dani z výdělku závisí privilegované pořadí na okolnosti, zda-li nemovitost jest úplně neb převážně věnována provozování zdaněného podniku a pro něj zařízena. Nelze-li tuto odporem popřenou okolnost v řízení exekučním zjistiti, budiž erár vyzván k žalobě. Tak *J. Mauczka* v G. Z. str. 343. *Kornitzer* (G. H. str. 481) poukazuje na snahu ex. ř., aby dodatečné rozvrhy nejvyššího podání byly dle možnosti vyloučeny a objem nového projednávání na nejmenší míru obmezen. Rozvrh takový nastává jedině v případu **§u 233** odst. 2., ale i zde jsou z jednání veškeré položky vyloučeny, které již tvořily předmět roku dřívějšího aneb které jakožto pohledávky v případu příznivého vyřízení odporu uspokojení docházející slušelo přihlásiti, vztažně v odpor bráti. Výjimka nastane jen tehdy, když dřívější rozvrhovací usnesení se objeví neúplným a bude třeba přihlédnouti k nárokům ve smyslu §u 212 odst. 2. opomenutým, kde pak i ohledně jen zaznamenané pohledávky lze podati důkaz, že řízení ku spravení jest v běhu neb lhůta pro ně ještě volnou. Toto rozdělovací řízení jest toliko částí původního, jeho předmětem přikázání dílu nejvyššího podání a proto počítají se i tříleté úroky (§ 216, č. 4) ode dne příklepu. K dodatečnému rozvrhu nedojde, když se uvolní uhražovací kapitál, jenž v usnesení rozvrhovém věřitelům přikázán býti nemohl. Tu nerozděluje se již nejvyšší podání, nýbrž přikázaná pohledávka dle obdoby §u 315 za šetření §§ 285 až 287; pro vypočtení tříletých úroků rozhoduje pak den skutečného rozdělení, ačkoliv § 286 zásady §u 216 prohlašuje za směrodatné. Ustanovení §u 229, že v rozvrhovém usnesení má býti uvedeno, jak se naloží s uvolněnými obnosy, slouží též k zabezpečení věřitelů na dotyčnou jistinu poukázaných, jichž pohledávky v pozemkové knize budou vymazány, a sice v ten způsob, že se přikázání poznamená v knize pozemkové aneb v pádu složení k soudu v knize depositní při kapitálu uhražovacím. **§ 237** viz § 25 ex. ř. *W. Schwab* (G. H. str. 181) hájí názor, že vkladem pohledávky na nemovitost, k níž vlastnictví jest ideálně děleno, nastává poměr obdobný závazku simultánímu a že věřitel jest při dražbě oprávněn žádati i nepo-

měrné uspokojení z nejvyššího podání na jednotlivé díly vypadajícího, pokud toho následkem různého zatížení k uhražení pohledávky jest třeba. Podobné stanovisko zaujímá *Kornitzer* (G. H. str. 169), který mimo případ tento hypotekáři právo libovolného súčtování jistiny na různé podíly odpírá a v požadavku poměrně menší kvoty vidí vzdání se zbytku. Prodá-li se toliko ideální část, nelze ovšem věřiteli brániti, aby požadoval zaplacení celé pohledávky, která i v případu pouze částečného zaplacení bude dotýčným obnosem na celé nemovitosti vymazána. Zda-li kapitál vázne solidárně či nikoliv, a jest-li vlastnictví již v čas zastavení bylo děleným, jest pro použití těchto zásad nerozhodným. *Pollenz* (J. Bl. str. 390) dokazuje, že **§ 239** vylučuje obdobné užívání §u 528 c. ř. s. ve smyslu § 78 ex. ř. a že tudíž proti usnesení rozvrhovému jest v případu potvrzení soudem odvolacím další rekurs přípustným, třeba by se týkal toliko výroku o útratách.

O exekuci na předměty vlastnictví horního obšírně pojednal *O. Goldmann* (Grünh. sv. 32., str. 637), který po přehledu dějinného vývoje uvažuje především dalekosáhlý význam, jehož pojem příslušenství v oboru práva horního nabyl. Oproti tomu nelze v řízení exekučním mluviti o zvláštním soudnictví horním, neboť pro povolení exekuce platí všeobecné zásady §u 4, kdežto soudem exekučním jest sice horní soud avšak bez přibrání soudce laika a stává též dalekosáhlá možnost delegace. Velmi spornému ustanovení **§u 240** odst. 1. (str. 658) rozuměti sluší v ten smysl, že pravidelně společný zmocněnec podílníků za vnuceného správce ustanoven býti má a že v případu závažných pochybností proti jeho osobě lze jiného správce jmenovati toliko po předběžném slyšení všech podílníků. Předpisem § 240 odst. 2. mínil zákonodárce odstraniti možnost dvojité správy, aniž by však svého úmyslu dosáhl, poněvadž plná moc podle §u 188 ob. z. hor. zahrnuje toliko odborné řízení hornického podniku, nikoli však řízení obchodní, pro které podílníci svého zmocněnce ustanoviti mohou. Při správě podílu dochází §§ 99 odst. 3., 112 odst. 3., 114 odst. 2., 130 odst. 1. plné platnosti a taktéž potřebuje vnucený správce pro opatření nenáležející k hospodaření obyčejnému souhlas ostatních podílníků, ano jest povinen dotyčná usnesení jejich vykonat, i když byl snad přehlasován a schválení soudu exekučního ohledně spravovaného podílu neobdržel. **§ 241** (str. 683) připojuje k 5 skupinám výloh, které správa a obyčejné hospodářské užívání s sebou nese a které správcem bezprostředně z výtěžků zapravovány býti mají, 3 další, ohledně jichž pořadí rovněž platí § 121. Náleží tudíž příspěvky k pokladnám bratrským do třídy druhé, mzdy a služební platy do první, taktéž poplatky a dávky pod č. 1 uváděné, pak-li se považují za nutné k udržování a hospodaření na horách. Čítají-li se k výdajům se správou a obyčejným užíváním spojeným, požívají toliko přednosti před opětujícími se platy §u 120 č. 5. Nebyly-li položky §u 241 předem zaplaceny, buďtež při rozdělení přebytků od podstaty odečteny vyjma příspěvky k bratrské pokladně spadající pod § 124 č. 2. **§ 242** odst. 2. (str. 692) usnadňuje koupěchtivým seznání prodávaného předmětu a jeho nešetření může tvořiti důvod k odepření příklepu, když nedostatečnost

vyhlášky mohla dle okolností konkretního případu nepříznivě působiti na výsledek dražby. Že **§ 243** (str. 702) nařizuje bezvýminečně převzetí horních služebností §em 191 ob. z. hor. uváděných bez započtení do podání nejvyššího, jest ospravedlněno tím, že jen za souhlasu úřadu horního zřízeny býti mohou a úplata za ně poskytovaná vždy záleží v opakujících se dávkách, které vydražiteli újmu z nich vzcházející nahradí. Nejmenší podání bylo vzhledem na značné kolísání důchodu z hor **§em 244** (str. 690, 695, 712) přiměřeně ustanoveno třetinou hodnoty dražbě za základ položené, ale velmi pochybený jest předpis §u 14 odh. ř., poukazující pro její vypočtení na § 254 ob. hor. z., který slouží účelům úplně různým. Nebylo-li při dražbě nejmenší podání nabídnuto, neplatí § 151 odst. 3. a lze bezprostředně po zrušení řízení dražebního je opět povoliti. **§ 245** (str. 712) dojde použití v četných případech, kdy se za udělené míry odvádí sice plat, avšak důl v odporu s ob. zák. hor. nebyl ani odkryt ani se neprovozuje. Nepracuje-li se v horách skutečně již odkrytých, jest úkolem horního úřadu, aby po bezvýsledném dohánění vlastníka k provozování po podrobném odhadu podnik prodal, kdežto v případech nehod zaviňujících neschůdnost bude prodej v základě §u 245 jen tehdy přípustným, když také práce jest na nedohlednou dobu zastavena a tím vyloučeno zneužití přechodného přerušení ku vyhození podniku za nepatrný peníz. Přednost **§em 246** č. 1 (str. 717) zadrželým mzdám a služebním platům poskytovaná spočívá na úvahách sociální politiky, a nemá proto místa, když na dotyčné příjmy byly poskytnuty zálohy a nárok postoupen osobám třetím. V č. 2 bylo by žádoucím, kdyby zadrželým obnosům byla přednost poskytnuta jen potud, pokud nejsou protipohledávkami dlužníka vyčerpány. Zásada č. 3 byla přijata z §u 268 č. 3 ob. z. hor., ačkoliv neodpovídá platnému zákonu o bratrských pokladnách, dle něhož dlužníkem příspěvků jest sice vždy podnikatel, který však za schodky v pokladně pravidelně již neručí. Dávky v č. 4 uvedené jsou zadrželé z posledního roku, pak-li tvoří úplatu za služby během něho poskytované. Neodůvodněno jest, že nedoplatky z roku druhého a třetího, jindy stejného pořadí s jistinou požívající (§ 216 č. 4) odkazují se za veškeré hypotéky. Dle obdoby §u 172 dlužno nároky v §u 246 vypočtěné ohlásiti nejpozději při stání dražebním před počátkem dražby, aby získán byl spolehlivý základ pro nedostatečnost úhrady ve smyslu §u 184 č. 8. Vzhledem k čl. XVIII. uv. z. k ex. ř. platí § 246 též při dražbách dolů dle práva horního v případech jich odnětí neb zrušení, dále v základě čl. I. měnícího § 41 k. ř. při zcizení v řízení konkursním.

§ 252. *Salinger* (D. J. str. 757) líčí od našeho práva se ovšem značně různící obmezení, která §§ 811 a 865 něm. c. ř. s. ukládají samostatné exekucí v příslušenství nemovitosti. *Levis* (Z. f. C. P. sv. 35., str. 87) obrací se proti v Německu panující praxi, že při vznesení nároků excisních k příslušenství zruší se řízení dražební toliko ohledně tohoto, což vede k velkým nepřístojnostem. Mnohem vhodnější jest zastaviti řízení vůbec a teprve po právoplatnosti výroku, že dosavadní předmět se rozděluje na podstatu nemovitou a movitou, povoliti prodej holého statku. **§ 253** viz § 37 ex. ř.

§§ **257**, **267** vide § 139 ex. ř. § **266** viz § 70 ex. ř. § **271** viz § 204 ex. ř. § **272** vide §§ 37 a 169 ex. ř. *W. Wieselthier* (Not. str. 341) vytýká, že ustanovení §*u* **280** odst. 1. často se zneužívá ku poškození věřitelů v ten spůsob, že nadstrčený exekvent navrhne prodej zabavených movitostí z volné ruky jinému příteli, který je pak dlužníku k užívání zapůjčí. Budiž proto v takových případech soudem bedlivě zkoumáno, zda-li tento spůsob zpeněžení pro všecky věřitele zástavní jest výhodným, jde-li o skutečný prodej a odpovídá-li nabízená cena hodnotě jednotlivých předmětů také se zřetelem k tomu, že dohromady tvoří zařízení nějakého podniku. Když při dražbě nejmenší podání nabídnuto nebylo, a vymahající věřitel nevyhoví vyzvání k podání návrhu na jinaké zpeněžení, pokládá *V. Hora* (Pr. roz. r. 6 str. 135, 172, 173) za trvání takto nastalého klidu přístup dalších věřitelů za možný, kteří ihned k návrhu dle §u 280, odst. 2. vyzváni budou. § **282** viz § 206 ex. ř. § **286**. *Vonschott* (D. J. str. 853) pokouší se o důkaz, že dle hmotného práva německého při současném zabavení pro několik pohledávek sluší výtěžek rozděliti dle hlav a nikoli dle poměru dobývaných obnosů.

§ **290**. *M. Leimdörfer* (J. Bl. str. 49, 62) podává dějiny vydání a počátečného výkladu dv. dekr. ze dne 18. července 1828 sb. z. s. č. 2354, z nichž vysvítá, že jeho význam a závaznost ihned se staly velice spornými. § **295**. *W. Wieselthier* (J. Bl. str. 387) upozorňuje, že oznámení úřadu zabavený plat poukazujícího o nepřípustnosti vedení exekuce jest dle § 39 odst. 2. pouhým návrhem na zrušení, o kterémž před rozhodnutím strany slyšeny býti musí. Ohledně uváděných okolností skutkových přísluší jeho udáním sice průvodní moc veřejné listiny, ale posouzení poměrů právních, zejména trvalé povahy poměru služebního, zůstává vyhraženo jedině soudci. Zabavení pohledávek z papírů v §**u 296** vytčených nelze s odvoláním na § **300** odst. 1. považovati za provedené již okamžikem, kdy papír byl orgánem výkonným v uschování vzat, nýbrž jest mimo to třeba zřízení protokolu zájemného. Vždyť ex. ř. odnětí zabaveného předmětu bez současného sepsání zájemného nezná, hledí k tomuto vždy jakožto k listině zabavení přímo zakládající a projevuje též formou přístupu názor, že protokol o prvním úkonu zájemném k dokonání téhož jest nezbytným. Tak *G. Petschek* v Oe. R. str. 383. §§ **313**, **315**, **322** vide § 25 ex. ř. §§ **320**, **324** *M. Fryc* (Oe. R. str. 538) dovozuje, že dle motivů vládních i dle zákona samého věřitel zabavením nabývá zástavní právo toliko k pohledávce nikoli též k hypotéce jí obtížené, o čemž nestává pochybnosti, jde-li o přikázání pohledávky knihovní k vybrání, aneb o přikázání pohledávky ruční zástavou pojištěné, ať již k vybrání neb na místě placení. Důsledně nelze zabavení připisovati účinek zájemný ohledně hypotéky, když bylo v exekuci pokračováno přikázáním domnělé pohledávky na místě placení a žádati opětné zapravení indebite váznoucí položky. Ani na svou důvěru v knihy veřejné nemůže se vymáhající věřitel odvolávati, poněvadž pro jeho právní postavení jedině ex. ř. jest směrodatným.

§ **325**. *Fläschner* (G. H. str. 373) hájí názor, že zástavní právo nabyté

k věci samé předchází věřiteli, který zabavil sice nárok na vydání věci této dříve, avšak teprve po jeho zřízení vymohl odevzdání věci výkonnému orgánu, neb správci, což se zřejmě objevuje při nemovitostech, kde pohledávka vložená před odevzdáním reality nikdy neustupuje právu úkojnému vymáhajícího věřitele. Oproti tomu tvrdí *W. Wieselthier* (G. H. str. 398) s poukazem na doslov **§u 327** a zvláště na kompetenční předpis odst. 2., že vydáním věci vůbec zástavní právo nevzniká, nýbrž že zabavení nároku na vydání zakládá bezprostřední právo na uspokojení z věci samé, které každému později nabytému právu zástavnímu předcházeti musí.

§ 330. Zajímavou otázkou, pokud lze dle práva německého sužitkovati nájemní právo dlužníkovo k vydobytí pohledávky peněžité, zabývá se *F. Paech* v Arch. f. bürg. R. sv. 26., str. 7. Exekuce na právo takové jest přípustnou, pak-li smlouvou nebylo jeho úplné přenesení na osobu třetí zakázáno, i provede se zabavením a prodejem jeho. Poměr nájemní tím zůstává netknutým, exekut jest nadále povinen k placení činže, kdežto vydražitel nabývá oproti pronajímacímu nárok na užívání bytu. Je-li vymahajícím věřitelem sám pronajímatel, dochází zabavením přímo nároku na odevzdání pronajatého předmětu. Tento prostředek exekuční bude výhodným, když činže byla předem zaplacena na dobu celého nájmu, aneb sužitkování opět nabyté disposice nad dotyčným předmětem se jeví hospodárnějším než dobývání dlužného nájemného. *C. šl. Ohmeyer* (G. H. r. 50 str. 101, J. Bl. str. 569, Not. str. 393) poukazuje k tomu, že pojem podniku, t. j. souhrnu statků a vztahů majetkovou hodnotu vykazujících (vermögenswerte Beziehungen), který slouží dosažení jistého hospodářského účelu, nedošel v právu dosud patřičného ocenění. **§ 341** poskytuje sice možnost, aby podnik také v exekučním řízení zůstal zachován, avšak není vyloučeno, aby věřitel nesáhl na jednotlivé součásti jeho. Výjimky stanoveny ovšem také již v tomto směru, zejména pro podniky dopravní (čl. VIII., č. 7, č. XI), pro železnice (§ 6 z. ze dne 19. května 1874 č. 70 ř. z.), hory (§ 121 ob. z. hor.), lékárny (§ 251 č. 9) a podniky zemědělské (§ 252). Pokud výjimky takové neplatí, lze často odpomoci vhodnou praxí, na př. může při vnucené správě nemovitosti, podniku sloužící, správce v základ §u 111 se spokojiti s vybíráním činže, aneb může při současné exekuci na podnik a na koncesi jeho právní základ tvořící věřitel poslednější provádějící býti odkázán na přiměřený podíl z výnosu podniku. *W. Wieselthier* (J. Bl. str. 327) připomíná, že v takovém případu jde o dva různé předměty, důsledkem čehož zabavení koncese vylučuje sice disposice dlužníka, nezakládá však nikterak zástavní právo k výnosu podniku. Při rozdělování přebytků vnucené správy na něj vedené aneb pachtovního rozhoduje proto o pořadí vymahajících věřitelů jedině okamžik, kdy návrh na povolení vnucené správy aneb propachtování došel soud exekuční. *Týž* (Not. str. 129, 138) doporučuje, aby také pro živnostenské podniky byla sestavena listina vnucených správců a pro osoby do ní pojaté vymoženo všeobecné schválení příslušných úřadů k jich ustanovení za zástupce v živnosti, čímž by se odstranily průtahy dosud zdar tohoto exekučního prostředku ohrožující. I napotom potká se vzhledem k tomu,

že správec bude při menších podnicích pravidelně odkázán na spolupůsobení dlužníka a že mu bude scházeti provozovací kapitál, s velmi značnými obtížemi. Ještě řidčí jest příznivý výsledek při vnuceném propachtování, poněvadž neurčité trvání takového poměru řádné pachtýře odstrašuje.

§ 370. O prozatimné vykonatelnosti německého práva pojednal soustavně *E. Raydt,*[11]) ohledně jehož díla viz zprávy *S. Schultzenstein-a* (J. Ltbl. r. 17, str. 111) a *Gelpcke-ho* (Gr. sv. 49., str. 437). Srv. též čl. XXXVIII. uv. z. k ex. ř. **§ 376** vide § 394 ex. ř. **§ 378.** Prozatimným opatřením jest věnován spis *A. Rintelen-a,*[12]) o kterémž referovali *R. Pollak* (J. Ltbl. r. 17, str. 225), *Dresdner* (Oe. R. str. 565), *A. G. Fuchs* (Pr. roz. r. 6, str. 216) a z něhož otištěn § 45 uvažující vazbu dlužníkovu v Ctbl. f. jur. Pr. sv. 23., str. 529. *G. Fuchs* (G. Z. str. 150, 161) shledává v úkonech exekučních, vydobytých před právomocným přiřknutím dotyčného nároku jednání na vlastní nebezpečí, za jehož následky vymahající věřitel dlužníku ručí, i když mu ani nedopatření přičítati nelze. Zásada tato došla svého uznání jak při exekuci k zajištění (§ 376) tak při prozatimných opatřeních (**§ 394**), ovšem v nestejném objemu, podmíněném růzností obou ústavů. Exekuce k zajištění jest přípustnou toliko pro pohledávky peněžité, poskytuje jen právo zástavní a spočívá na základech nasvědčujících tomu, že vymahaný nárok dle vší pravděpodobnosti skutečně stává. Právem obmezeno proto ručení věřitelovo na případy, kde buď povolení došel podloudným spůsobem (§ 376 čl. 1) aneb soudním výrokem pozbyl dosavadního titulu (§ 376, č. 3 a 4). Náhradu vzešlých útrat uloží mu soud exekuční usnesením, spůsobená škoda určí se sporem, v němž bude ovšem vyšetřena jen její výše, poněvadž ručení věřitelovo a neodůvodněnost vedené exekuce jsou již jejím zrušením a zákonem na jisto postaveny. Žádá-li dlužník také ušlý zisk, jest mu prokázati zavinění navrhovatelovo, Mnohem přísnější jest závazek téhož při prozatimných opatřeních, pro které stačí pouhé osvědčení nároku, jež se povolují pro nároky veškeré a jichž účinky mohou daleko přesahovati meze pouhého zájmu. Ručí nejen při pravomocném zamítnutí, nýbrž již tehdy, když jeho žádost dodatečně se objeví neodůvodněnou aneb byla zmeškána lhůta ustanovená k patřičnému pokračování v řízení, bez ohledu na jeho zavinění aneb možnost odvrácení škody rekursem dlužníka, a nahradí všechny majetkové újmy prozatimným opatřením spůsobené, tedy i ušlý zisk. Nedostatkem zákona jest, že neposkytuje žádného dostiučinění za vzniklou pohanu, kdežto naopak zmírněné ručení se doporučovalo v případech, kde prozatimné opatření povoleno na místě exekuce k zajištění při nároku nepeněžitém. Byla-li jeho povolením spůsobena škoda osobám třetím, přísluší jim náhrada jen v základě důkazu o vině vymahajícího věřitele. Veškerá náhrada určí se k návrhu dlužníka usnesením, ačkoliv také sporem dobývána býti může. —

[11]) Die vorläufige Vollstreckbarkeit, Leipzig 1904, Veit.

[12]) Die einstweilige Verfügung, eine Untersuchung aus dem österreichischen Rechte, Wien 1905, Manz.

K. ř. 51. 61. Byl-li saským soudem vyhlášen úpadek saského poddaného, kterému v Rakousku náleží movité i nemovité jmění, jsou dle min. nař. ze dne 2. března 1854 č. 54 ř. z. všichni věřitelé konkursní povinni, aby své pohledávky přihlásili v Sasku, kam též veškeré spory budou odkázány, tak že u rakouského soudu konkursního zbudou toliko věřitelé s nároky reálními aneb výsadními. Následkem toho nedojde ani k stání přihlašovacímu a likvidačnímu ani k volbě věřitelů, a přísluší zde ustanovenému správci konkursnímu postavení zvláštního správce statků nemovitých, který místo souhlasu scházejícího výboru jest poukázán na schválení svých opatření soudem. Jmění movité odvede se ihned, výtěžek jmění nemovitého po uspokojení věřitelů reálních a výsadních saskému soudu. Tak *Janisch* v Not. str. 371. **§ 76** *Voss* (D. J. str. 354 Z. f. C. P. sv. 34., str. 193) zkoumá povahu držby konkursního správce a prostředky jemu německým právem k jejímu dosažení poskytnuté, které ovšem od případných ústavů našich valně se liší. **§ 144.** Různost obou zákonodárství jasně vystupuje také v dalším článku *téhož spisovatele* (Arch. f. civ. Pr. sv. 97., str. 396), lícícím význam shromáždění věřitelstva jakožto jednotného orgánu všech věřitelů, jímž se ovšem stalo teprve okamžikem, kde věřitelství povoláno vedle konkursního soudu k spolupůsobení v spenězení podstaty. Shromáždění jest orgánem věřitelů konkursních ve smyslu §u 3 něm. k. ř., totiž oněch osob, jimž při vyhlášení úpadku příslušel majetkový nárok oproti kridatáři a které jej řádně přihlásily, z nichž opět požívají práva hlasovacího pouze majitelé pohledávek za likvidní uznaných. Činnost věřitelstva spadá v obor práva procesního, neb jeho shromáždění odbývají se za povinného řízení soudem konkursním v soudních stáních a dle případných předpisů c. ř. s. Povaha shromáždění jako orgánu objevuje se ve spolupůsobení všech věřitelů ku tvoření shromáždění a jeho usnesení, záležejícím buď v účasti činné aneb v mlčení jich a tím přivoděné preklusi, dále ve výlučném uplatnění společných práv věřitelstvem; v těchto usneseních nelze jen spatřovati vůli většiny společníků ve sporu, které by menšina byla povinna se podříditi, poněvadž jednotlivec nemá vůbec možnosti, aby práva dotyčná samostatně uplatňoval. Taková společná práva stávají jednak ohledně podstaty rozdělovací a vykonávají se spolupůsobením v její realisaci, jednak oproti souhrnu dluhů, kde dochází svého výrazu v rozhodnutí o donuceném narovnání. Na rozdíl od shromáždění věřitelstva není výbor věřitelů orgánem souhrnným, nýbrž každý člen jeho jest samostatným orgánem věřitelstva. Činnost výboru jest toliko výslednicí z úkonů členů, jeho usnesení vůlí většiny, které se menšina podříditi musí a v jejímž utvoření nezastupují členové přítomní nikdy scházející. Poněvadž výbor není orgánem jednotným, nebylo též třeba každý úkon jeho vázati na spolučinnost soudu. **§ 199.** Pouze teoretický zájem budí u rakouského právníka dílo *K. Bett-a*[13]) o konkursu akciové společnosti a jejím obnovení (Z. f. C. P. sv. 34., str. 535 *Goldstein*), pak stať *A. Nuss-*

[13]) Der Konkurs der Aktiengesellschaft und ihre Erneuerung. Leipzig 1904, Deichert.

baum-a (Z. f. C. P. sv. 34., str. 134) o postavení spolků právnické osobnosti nepožívajících v konkursu, jelikož dotyčné ústavy práva německého jsou v Rakousku neznámy neb naprosto odchylně upraveny. **§ 207.** *J. Bl.* str. 195 upozorňují na četné vady s donucovacím narovnáním snad nezbytně spojené, zejména na nešvary vyskytující se při postupech nároků konkursních. Odpomoc by poskytovalo počítání hlasů dle přihlášek bez zřetele k pozdějším změnám a úřední vyšetření pravého stavu věci přísežným výslechem účastníků, jakmile se objeví nápadný nepoměr mezi podstatou a přijatou kvotou vyrovnávací; takové záruky by dovolovaly, aby nejen cesse, nýbrž i otevřené poskytnutí vyšších podílů bylo připouštěno.

III.

Zprávy o spisech z oboru řízení nesporného v minulých letech uvedených podali *R—r* (Prz. str. 508 *Ott*), *Kleinfeller* (Krit. Vjsch. sv. 46., str. 398 *Jastrow*), *Hinsberg* a *E. šl. Moeller* (Ctbl. f. Rwsch. r. 24, str. 150. J. Ltbl. r. 17, str. 201, Z. f. C. P. sv. 34., str. 417, *Rietsch*). *Landauer* (D. J. str. 588) stěžuje si na nedostatky úřadů pověřených ve Virtemberku správou záležitostí nesporných a částečně sestávajících z laiků. *E. Josef* (D. J. str. 1094) poukazuje na obtíže vznikající smrtí, odpadnutím plnomocníka neb konkursem některého účastníka v případech, kde německé právo odkázalo do nesporného řízení záležitosti náležející svou povahou na cestu spornou.

§ 9. *A. Unger* uveřejňuje v Z. f. C. P. sv. 34., str. 233 nn. obšírné pojednání o opravných prostředcích v nesporném řízení, které není dosud ukončeno. *R. Muhri* (Not. str. 11) považuje účinné vedení znalců soudním komisařem za možné toliko při větších pozůstalostech, pročež při obyčejných statcích rolnických provedeny budou inventura a odhad nejvhodněji při roku k projednání pozůstalosti v ten spůsob, že se povolaným znalcům uloží, aby si dotyčnou usedlost podrobně prohlídli, a zároveň požádá obecní úřad o opis movitostí. Soudní komisař by dle navržené praxe předsevzal inventuru nemovitostí na místě samém jen tehdy, kdyby přesahovaly jistou výměru aneb pozůstávaly z domů činžovních, továren či průmyslových podniků: taktéž by se odhadu movitostí súčastnil jen při skladech zboží, knihovnách a předmětech, jichž odhad vyžaduje zvláštní znalosti, dále v případech, kde zabezpečení pozůstalosti soudním zamčením a oddělením jest nutným. **§ 181.** O loni uvedené knize *W. Burckhardta*, zabývající se reformou našeho zákonodárství ohledně duševně chorých *Janisch* v Not. str. 151.

Not. ř. *A. Šimon* přeložil do němčiny spis *V. Pappafavy* o notářství v Žaponsku, kdežto *Not.* str. 105 porovnává s našimi poměry snahy notářů belgických po stejnoměrném upravení jejich teritoriální příslušnosti. V přehledu rozvoje od r. 1848 dovozuje *W. Reich* (Not. str. 221), že notářství v období tomto vzdor velkým překážkám a nepřátelství mocných činitelů se vžilo a blahodárně působilo. Nelze mu více upírati jeho zvláštní, v osvědčování právních jednání spočívající obor, jehož význam pro veřejnost

činí nezbytným, aby notáři byli jmenováni státem a aby forma notářského spisu pro důležitá jednání právní byla povinnou. *Not.* str. 3, 57, 87, 387, 403 obrací se proti snahám na říšské radě vystupujícím po obmezení působnosti notářské a proti stálé soutěži soudních kanceláří.

Not. str. 33, 53 potírá názor **§em 1** a § 173 odůvodňovaný, že notář jest povinen, aby ve svém úředním sídle měl též soukromé bydliště. Výslovného předpisu o tom nestává, dotyčná ustanovení not. ř. (§§ 18, 31, 137) tomu nenasvědčují a též o nezbytnosti, aby notář vždy byl po ruce, mluviti nelze, nehledě ani k tomu, že ještě před několika roky nejvyšší dvůr soudní a ministerstvo spravedlnosti přidržovaly se mínění opačného. **§ 3** viz čl. XVII. uv. z. k ex. ř. **§ 5** viz § 52 ex. ř. **§ 18** viz § 1 not. ř. **§ 25** *Baš* (Not. str. 113) připomíná, že kauce notářské ručí toliko za úkony úřední, nikoli za jednání notářem jako soukromým zástupcem předsevzatá, že se zřizují pro činnost notáře vůbec bez obmezení na určité sídlo neb jednotlivý obvod dvoru soudního, a že při správném vyhotovení listiny věnovací při vydávání kauce dojde k řízení ediktálnímu toliko v případech §*em* **28** vypočtených. Kauce jsou vůbec zbytečnými, poněvadž ani nezvyšují vážnost stavu ani v případě nastalých nepravidelností neposkytují dostatečnou náhradu pro nároky náhradní. **§§ 31, 137, 173** vide § 1 not. ř.

Na konec mohu jen opětovati své loňské přání, aby literární pracovníci i na dále civilnímu řízení zachovali svůj zájem.

Dr. Ludvík Popel.

Prof. ALOIS ZUCKER

† 1. října 1906.

Budiž mu vděčná paměť!

Celní tarif dvojitý.

Napsal Dr. *Emanuel Schindler.*

I.

Zabývajíce se dvojitým celním tarifem, nesmíme pustiti ze zřetele, že máme před sebou živoucí, vyvinující se útvar současné obchodní politiky, jejíž podklad a cíl se mění právě tak, jako názory, jež ji posuzují nebo jež se domnívají, že ji vedou. Změna methody nejeví se nikde tak ostře jako při nazírání na politiku obchodní a při zpracování její látky. A nikde není snažším zabřednouti ve výstřednost tu neb onu. Dedukce a abstrakce individualismu nahražena indukcí a konkrétním pojímáním historismu. Široké liberální, kosmopolitické pojímání obchodní politiky vystřídáno úzkým nacionalistickým. Těžisko chýlí se od theorie k politice, a tak bývalá základná otázka: „Svobodný obchod či ochrana" pozbyla valně kouzla.

To považoval jsem za vhodné předeslati, ačkoli práce přítomná ani tou ani onou methodou nechce a nemůže dojíti jakýchkoli výsledků konečných, obmezujíc se pouze na objasnění vzniku a účelu dvojitého tarifu, vytknutí jeho postavení v soudobé politice obchodní a na stručné vylíčení jeho konkrétního užití.

Vpadneme-li za tím účelem hned in medias res, stačí, vzpomeneme-li obchodní politiky let šedesátých, kdy svobodný obchod, ovládnuv vlasť svou, přechází vítězným pochodem na pevninu. Počátek učiněn smlouvou zvanou Cobdenovou mezi Anglií a Francií z 23. ledna 1860, jíž v nejbližších letech následuje řada

smluv jí podobných, obecně známých pod jménem „system smluv let šedesátých“.

Smlouvy ty byly buď smlouvy tarifové anebo pouhé smlouvy o největších výhodách. Váha smluv posléz řečených řídí se ovšem obsahem smluv tarifových, jež vlastně „system“ tvoří. Smlouvy ty

obsahovaly snížení neb vázání sazeb celních,

byly dlouhodobé,

uzavírány byly jednotlivě bez určité soustavnosti, tak jak poměry dopouštěly. Právě tak nebylo soustavy ve výši a rozsahu redukcí sazbových. „System“ jevil se pouze v tom: snižováním tarifu přiblížiti se, pokud možno, svobodnému obchodu.

Konečně opatřeny byly vesměs doložkou největších výhod, a to tak zvanou hladkou doložkou t. j. doložkou bez klausule reciprocity. Následkem této doložky každá výhoda, každé snížení tarifu, které stát v tomto poměru smluvním stojící poskytuje nebo poskytne státu jinému, eo ipso připadne i ostatním státům smluvním. Výhoda poskytnutá jednomu státu, se ihned zevšeobecňuje. Za tendence při zjednávání smluv tarifových tehdy vládnoucí působí tedy ovšem doložka největších výhod jako opatření tarif snižující.

Stav, který se na základě smluv z let šedesátých vytvořil, byl tedy ten, že ze snížení tarifu generálního, obsaženého v jednotlivých smlouvách a generalisovaných doložkou největších výhod, utvořil se tarif smluvní, užívaný proti státům smluvním. Poněvadž pak hlavní státy stály navzájem v poměru smluvním, platil pro převážnou většinu styků obchodních, těmito státy representovanou, tarif smluvní, stav se tak z tarifu původně výjimečného vlastně tarifem normálním, kdežto původní tarif generální pozbyl skoro úplně této své povahy, dopadaje toliko na dovoz států, s nimiž smluv nebylo.

Platil tedy tarif dvojí: smluvní pro státy požívající největších výhod a generální pro státy ostatní.

Nám není třeba zabývati se příčinami tohoto náhlého všeobecného vzplanutí pro svobodný obchod, ať už to bylo kouzlo a přítažlivost liberalismu politického či převaha názorů vědeckých a publicistických, posílená odporem proti řádům dosa-

vadním anebo nenadálé převraty prostředků výrobních a dopravních; aneb konečně ať a pokud spolupůsobily též pohnutky jednotlivým státům výlučně vlastní ku př. státopolitické. Tolik dlužno ale říci, že pro svobodný obchod nebylo tu předpokladů, jaké vedly k jeho vítězství v Anglii. Proto také svobodný obchod na pevnině dlouhého trvání neměl.

V Anglii vyrůstá svobodný obchod jako přirozený požadavek průmyslu, nepotřebujícího již ochrany, schopného každé soutěže, průmyslu představujícího již hlavní větev celého národního hospodářství. Přechod ku státu ryze průmyslovému tu již dokonán. Jinak u států kontinentálních. Tu průmysl teprve se vyvinující, odchovaný ve sklennících merkantilismu, stěží postrádati může ochrany, třeba by potřeba ta v době všeobecného rozkvětu nebyla tak citelna. Skutečnou oporu má tu svobodný obchod v zájmech zemědělství. Ale i ten poměr se mění, jakmile pokračujícím vývojem ze států obilí vyvážejících stávají se státy obilí dovážející a vedle toho nová neočekávaná zámořská soutěž se dostavuje — dřívější rozpor zájmů agrárních a průmyslových mizí a nastupuje koalice zájmů agrárních a průmyslových. Tu spočívá vnitřní příčina obratu k ochraně, jaký nastává koncem let 70tých. Krise let 70tých a nepřízeň, v jakou liberalismus upadá následkem neúspěchů v otázkách jiných (dělnické, živnostenské) jsou toliko podněty vnějšími.

Je tu týž vývoj jaký byl v Anglii. Hnutí staré, přerušené toliko krátkým intermezzem svobodného obchodu, posílené novým zdůrazněním národní příslušnosti a pospolitosti, jaké vystřídává tu liberalismus s tendencí kosmopolitickou; hnutí, jak je krásně — ač trochu volně — charakterisuje *Schmoller* ve shromáždění ,,Spolku pro sociální politiku" r. 1901.

Praví: ,,Jednostrannosti nauky o svobodném obchodu a přehánění, s jakým i slabší státy v letech 1866—1875 svůj tarif snižovaly, vytvořilo nové období ochrany. Ale ne ony samy. Působila tu krom toho okolnost, že nové utváření se států utvořilo několik obrovských velkostátů a četné malé státy a kolonie, jež nyní měly anebo nabyly zájmů podobných, jaké měla Anglie, Francie, Prusko a Rakousko v 17. a 18. století. Nové útvary chtěly se konsolidovati ve své moci a ve svém hospodářství, roz-

šířiti je všestranně a osvoboditi se z hospodářské závislosti na starších průmyslových, kapitálem mocnějších státech. Je přirozeno, že vrátily se opět ke clům ochranným a opatřením podobným. Tak vzniká nová éra ochrany, neomerkantilismus — ne proto, že theoretikové a státníci byli neschopni porozuměti krásným argumentům svobodného obchodu, nikoliv proto, že všude několik monopolistů nebo velkotovárníků ovládalo vládu. Ona vznikla a vyrostla z přirozených instinktů národních, právě i v zemích s nejsvobodnější demokratickou ústavou. Neopírá se výhradně, ani ne často v prvé řadě o Listovu nauku cel výchovných, nýbrž vychází z motivu spíše instinktivně vycítěného než jasně pochopeného — že ve clu leží mezinárodní mocenský prostředek, jenž, vhodně užit, vlastní zemi prospěti může.“

Nastává tak reakce proti svobodnému obchodu, representovanému dosavadní soustavou smluvní. Svobodný obchod a smlouvy se tu stotožňují. Odtud nedůvěra, odpor vůči smlouvám. Vytýká se jim, že:

snižují clo bez ohledu na poměry domácí a způsobují jich nejistotu,

váží státy na dobu příliš dlouhou, nesrovnatelnou s rychle se měnícími poměry výroby a dopravy, jaké nová doba přináší,

nedopouští náležitého vlivu se strany interessentů, se strany parlamentu.

Ježto pak doložka největších výhod následkem své generalisující působnosti tyto vady co do rozsahu ještě zvětšuje, přenáší se odpor i na ni.

Výtky systemu dosavadnímu činěné, nechuť proti smlouvám a doložce největších výhod, spějí všechny za stejným cílem. Jest to požadavek autonomie, který všude se projevuje. Nejjednodušším a nejdůležitějším jeho provedením jest ovšem přechod k jednotnému tarifu autonomnímu, stanovenému v zájmu domácím. Přechod ten nehoví ale uskutečněnému zatím vývoji obchodní politiky, která víc a více stává se dvoustrannou, majíc účelem podporovati domácí vývoj nejen přímo — tedy ochranou, nýbrž i nepřímo — přiměřenou úpravou styků mezistátních. Pouhý ochranný tarif autonomní odpovídá toliko úloze prvé a jest sám o sobě nevalně schopen pojistiti provedení

úlohy druhé,[1]) jež velí: získati u států druhých — není-li více možno — alespoň nakládání takové, jakého dostává se státům jiným, pojistiti si alespoň nakládání dle největších výhod. To nedokáže pouhý tarif autonomní, jejž jeden stát si zavede, ježto — nakládaje dle něho se všemi státy stejně — sám vůbec výhod poskytnouti nemůže, tedy také ne největších výhod, ježto nejsou přirozeně myslitelny při tarifu jednom, nejsou možny bez dvojitosti tarifu.

Snaha, odpomoci alespoň částečně této kusosti tarifu autonomního, jest příčinou jeho doplnění připojenými k němu předem stanovenými cly retorsními, aby odvrátilo se tak diferentní nakládání ze strany států cizích.

Ačkoliv tedy nepopíratelně celý směr doby k autonomii směřuje, zaráží tu přece tato nedostatečnost pouhého tarifu autonomního vzhledem k úpravě styků s cizinou, úpravě, která se stala těžko postradatelnou. Jest otázka, jak provésti reformu ve směru autonomním, aniž by při tom styk s cizinou byl ohrožen. Pojistiti si u států cizích při nejmenším ne horší postavení, než jaké mají státy ostatní! Požadavek tento staví se tak vedle požadavku autonomie.

Zachování si největších výhod v cizině je za normálních poměrů pravděpodobným a zajištěným jen tenkráte, bude-li dotyčný stát sám s to, aby největších výhod poskytl. Tak učiniti může jen tehdy, bude-li tu dvojitost tarifu. Týž požadavek který vede ku vytvoření cel retorsních, vede tu k podržení dosavadní dvojitosti, representované dosud tarifem generálním a tarifem smluvním.

Trvající však hlavní požadavek autonomie jeví se při podržené dvojitostí tím, že obojí tarif, nejen vyšší, ale i nižší se autonomně určuje ať už přímo, kdy předem oba tarify, anebo nepřímo, kdy toliko krajní mez tarifu nižšího se stanoví.

Z těchto složek: snahy po autonomii na straně jedné a snahy zachovati si alespoň čá-

---

[1]) Nehledě ku okolnostem vedlejším. Tak úspěch a možnost provedení jeho v Německu závislo jest i na současné politice francouzské. Postavení Ruska po smlouvách z r. 1891. K obojímu se vrátíme.

stečný vliv na úpravu styku s cizinou na straně druhé — vzniká dvojitý tarif, mající dvojí sazby, vyšší a nižší, obecně zvané sazba maximální a minimální, z nichž tato značí summu resp. maximum úlev, poskytovaných státům cizím.

Z motivů dvojitého tarifu podává se nám i přibližná doba jeho vzniku. Skutečně také konstatujeme počátky tohoto tarifu dvojitého v polovici let 70tých.

S retorsním clem, jaké doplňuje pouhý tarif autonomní, zastává v jistém směru stejnou funkci — ovšem že dokonaleji, ježto retorsní clo je právě clem retorsním! Následkem společného východiska se pak dvojitý tarif s tímto clem retorsním v potomním svém vývoji i kříží.

Oproti pouhému tarifu autonomnímu udržuje dvojitý tarif vnitřní i vnější kontinuitu s dosavadním tarifem smluvním. Tato okolnost je příčinou, že při utváření dvojitého tarifu dosavadní tarif smluvní může býti i jeho východiskem, maje tvořiti tarif minimální. Snaha po autonomii jeví se tu ovšem prozatím pouze negativně, snahou nejíti v úlevách dále za stávající resp. bývalý tarif smluvní.

Jednostrannost pouhého tarifu autonomního vede později k novým smlouvám, jaké zahájeny skupinou smluv z r. 1891 — typ smluv, který není návratem k svobodnému obchodu, značí naopak pokračování v politice ochranné, pouze modifikované v jejím vlastním zájmu, v témž zájmu, jemuž sloužiti má dvojitý tarif. Tento system smluv má za účel přenésti ochranu a podporu výroby domácí i za hranice státu. Ze vzniku těchto smluv podává se nám zajímavý poměr dvojitého tarifu k nim.

Jinou tendencí vývojovou obchodní politiky — chtějící se vyhnouti jednostrannosti pouhého tarifu autonomního a i nivelisujícímu vlivu smluv a doložky největších výhod, jest úprava styků mezistátních na základě reciprocity. S ní souvisí i snaha po obmezení doložky největších výhod ve směru místním i věcném.

Tolik pokládám za dostatečné k celkové předběžné orientaci. Celá věc objasní se v každém směru lépe, přejdeme-li ku přehledu užití dvojitého tarifu v konkrétních případech a — pokud

to je možno — k motivům, jež k tomu vedly, a cílům, jež měly býti dosaženy.

Nejlepší obraz těchto tendencí — odporu proti smlouvám i jaksi nevědomého cítění jich výhod oproti autonomii — spolu příklad jak dvojitý tarif se odtud vyvíjel, podává nám průběh celních reforem francouzských, zakončených tarify z r. 1881 a 1892. Tu možno nám sledovati celý vývoj a přechod od politiky smluvní až k autonomii, hledající a nalezající svého výrazu v tarifu dvojitém. Tu poměr dvojitého tarifu ke smlouvám starým i k pouhému tarifu autonomnímu se nám nejlépe osvětlí.

Ačkoli ve příčině skutečného zavedení dvojitého tarifu má prioritu Španělsko svým tarifem z r. 1877, dáváme přednost tarifu francouzskému, nejen z toho důvodu, že tu na základě dosti hojného materiálu podává se nám obraz úplně ujasněný, ale i proto, že vylíčením vývoje dvojitého tarifu ve Francii budeme moci vylíčiti také, alespoň částečně, v hlavních rysech vývoj celé soudobé politiky obchodní, pokud toho náš účel vyžaduje. Představuje nám politika francouzská, dvojitým tarifem vyjádřená — právě jako na druhé straně politika Německa, jíž takto v souvislosti s francouzskou nejlépe dotknouti se můžeme — jeden z krystalisačních bodů, podmiňující přítomný stav a další utváření se světové obchodní politiky. Najdeme toho hojně dokladů!

Z důvodů těchto všimneme si napřed dvojitého tarifu ve Francii a teprve na to vrátíme se krátce k užití jeho ve Španělsku, a do milieu, získaného vylíčením politiky francouzské a ostatní soudobé, pokusíme se postaviti vhodně ostatní případy užití dvojitého tarifu a sice — dodržujeme tu chronologický pořádek — v Řecku, Rusku, Spojených Státech Severoamerických, Brasilii, Německu, Rakousku a Černé Hoře, podobně jako návrhy jeho zavedení.

II.

Francie. Reforma tarifu francouzského, končící tarifem z r. 1881, zahájena ve stejném směru, v jakém pohyboval se system dosavadní, smlouvou Cobdenovou založený. Reakce proti systemu tomu objevuje se porůzně sice již před tím — působí

tu i následky války z r. 1870—71 — ale teprve během reformy a po ní se odpor upevňuje a sjednocuje.

Jako podklad pro reformu tarifu, jež stala se nutnou blížícím se vypršením smluv dosavadních a zastaralostí tarifu generálního, zahájena dotazníkem ze 7. dubna 1875 anketa komor obchodních a poradních.[1]) Poslední bod dotazníku vztahuje se k tomu, zda při budoucí úpravě sluší dáti přednost smlouvám před pouhým tarifem autonomním.

Z 55 komor obchodních a 24 poradních, které dotazník zodpověděly, vyslovuje se 47 prvých a 15 druhých pro obnovení smluv. (Mezi nimi Paříž, Lille, Havre, Marseille a j.) Jsou pro smlouvy, ježto ony zaručují žádoucí stabilitu. Většina z nich přeje si ale v zájmu této stability

aby smlouvy vypršely vždy společně,

aby vypuštěna byla z nich doložka největších výhod, ježto stabilitě a reciprocitě smluv odporuje.

„Il est inutile de peser, dans les négociations les avantages réciproques, si cet équilibre doit être immediatement détruit par une convention parallèle." Naopak „si on tient pas compte, dans un traité, de la situation particulière de contractants, de leurs forces respectives, des ressources dont ils disposent, du degré de faveur qu' on peut leur accorder sur le marché national, le régime des traités n'est plus qu'un tarif général incessament remanié, sans les avantages de contrôle et d'indépendance que garantit le vote régulier d'une loi de douane."

Pouze 14 komor obchodních a poradních dalo před smlouvami přednost pouhému tarifu autonomnímu, který dle jich mínění by vycházel od dosavadního tarifu smluvního. Rozhodnutí svoje motivují takto: Tarif smluvní nedopouští oprav případně nutných a činí trvalými chyby stavší se při uzavírání smluv. Stát vzdává se jím své svobody ve směru finančním. Při zjednávání a uzavírání smluv připadá administrativě rozhodující slovo a kontrola parlamentu činí se illusorní, neboť parlament nemůže tu tarif jemu předložený změniti, může toliko celou předlohu buď schváliti anebo odmítnouti. Parlament, budiž jeho hospodářský názor jakýkoliv, bude ale vždy váhati smlouvu zamítnouti, jsa si vědom krise, která by vznikla rozporem mezi ním a vládou v otázce

---

[1]) Průběh ankety podán na základě přílohy E celní předlohy z 21. I. 1878.

mezinárodní. System smluvní vede k svobodnému obchodu. Cizina opouští system smluvní.

Vypracování návrhu svěřeno „Conseil supérieur de l'agriculture, de l'industrie et du commerce", který dle direktivy vládou mu dané navrhl dosavadní tarif smluvní za budoucí tarif generální. Toliko při přízi a tkanivech bavlněných navrhl zvýšení o 10% a to ještě ne jako definitivné, nýbrž jako prostředek negociační.

Rozpor nastal v „Conseil supérieur" ohledně přirážky 24% (décimes de guerre a taxe additionelle), dopadající dosud na sazby tarifu generálního. Má přirážka ta v budoucím tarifu býti podržena či ne? Pro podržení její byli ti, kteří již dosavadní tarif smluvní považovali za stěží postačující; uváděli, že Francie, činíc z dosavadního tarifu smluvního budoucí tarif generální, bude při zjednávání smluv obchodních před alternativou, buď cizině neposkytnouti ústupku žádného anebo poskytnutými úlevami sejíti pod dosavadní tarif smluvní. Francie vzdává se dle jejich mínění zbraně v okamžiku, kdy jí třeba. Naopak podržení přirážky znamená zvýšení tarifu. „Conseil supérieur" rozhodl se přirážku nepodržeti; návrh jeho, dosavadní tarif smluvní užiti jako budoucí tarif generální, znamená při uzavírání budoucích smluv, že dosavadní tarif nejnižší tvořiti bude na příště jako tarif generální maximum, pod které půjdou úlevy smlouvami stanovené.

Návrh, jejž učinil „Conseil supérieur", byl jako vládní předloha podán 9. února 1877 sněmovně. Toliko při produktech koloniálních navržena přirážka 24%. Návrh ten následkem rozpuštění sněmovny nebyl ale projednán; 21. ledna 1878 klade vláda nový návrh, lišící se od prvého tím, že přirážka 24% navržena skoro vesměs.[1])

Dosah a příčiny toho vysvětluje nám odůvodnění této druhé předlohy. Hned ze začátku jeho vysvitá směr vlády, setrvati na situaci dosavadním systemem utvořené „de consolider la situation que quinze années de pratique d'un régime de liberté commerciale modérée ont créé dans notre pays." Následkem toho chce vláda podržeti za základ pro budoucí tarif dosavadní tarif smluvní.

---

[1]) Obmezuji se při obou reformách toliko na sněmovnu poslaneckou.

Odůvodnění přechází k vylíčení obchodní politiky francouzské. O obratu, jaký se stal r. 1860, připouští, že nemohl než působiti rušivě na některých místech. Stopy toho jeví se i ve sborech zákonodárných a nebude tedy s podivením výsledek ankety obchodních komor.

Odůvodnění vylučuje prozatím otázku smluv — „la question des traités de commerce viendra en son temps" — a konstatuje pouze, že mínění obecné jest příznivo revisi tarifu ve směru dosavadním. Na to pojednává o přirážce 24%, o důvodech pro i contra, o rozřešení otázky té v „Conseil Supérieur". Také vláda v prvním návrhu z 9. února 1877 srovnávala se s jeho míněním a přirážku zamítla, „předpokládajíc, že zásady hospodářské, mající od r. 1860 převahu, podrží ji i na dále". Předpoklad ten se ale nesplnil, naopak všude jeví se známky reakce.

„En présence de cette situation nouvelle, surgissant à l'heure où les traités de commerce arrivent tous à échéance, la France ne saurait prudemment désarmer ses négociateurs en accordant spontanément le bénefice du tarif couventionnel aux nations, qui ne la payeraient pas de réciprocité, qui feraient leur marché moins accessible aux produits de ses manufactures et de son agriculture, qui rendraient par leurs exigences la conclusion des conventions commerciales impossible."

Podržení přirážky neznamená krok zpět, nýbrž děje se jedině za účelem přípravy k budoucím smlouvám a to tak, že dle čl. 4 celního zákona se určité sazby samostatnou 24% přirážkou zvýší.

Příčinou užití přirážky bylo patrně současné vyjednávání o smlouvy. O užití její podotýká *Amé*,[1]) že zdála se hověti záměru, aby se návrhu, jenž vyšel z „Conseil supérieur" jakožto tarif maximální, užilo jako tarifu minimálního, smlouvou nesnižitelného.

Předloha odkázána komissi, která podává 20. prosince 1879 svoji zprávu. Zabývá se předně otázkou, má-li budoucí tarif býti a zůstati autonomním, anebo mají-li se uzavírati smlouvy. „Ferat-on un tarif autonome ou simplement un tarif destiné à servir de base aux négotiations?" Smlouvy — uvádí zpráva — zbavují stát jeho svobody. Pokud se týče stability, není tato pojištěna lépe smlouvami než tarifem autonomním. Změna tarifu

[1]) *Amé*, Le nouveau tarif génórel des douanes. Journ. d. Économ. 1880.

autonomního vyžaduje spolupůsobení parlamentu; smlouvy ovšem také, jenom že tu vliv jeho je povahou věcí valně omezen.[1])

Pro smlouvy se naopak uvádělo, že není možno, aby se Francie isolovala.

Jako střední cestu, „moyen terme" mezi oběma názory, mezi autonomií a smlouvami, navrhl *R. Waddington* postaviti tarify dva: „l'un minimum qui serait offert à tous ceux, qui consentiraient à nous accorder le traitement de la nation la plus favorisée, l'autre maximum, qui serait le tarif général applicable aux autres peuples".

Návrh ten ale komisse nepřijala. Skoro jednohlasně vyslovila se pro smlouvy. Pro smlouvy, uzavřené po zralé úvaze, odsuzujíc smlouvy přenáhleně a pod vlivem příliš výlučně politickým uzavírané. Základem, východištěm, oporou a ochranou smluv musí býti ale tarif generální.

Rozhodnuvši se pro smlouvy, přikročila komisse ku stanovení sazeb. Jaký vliv má toto rozhodnutí pro sazby budoucího tarifu? „Má se utvořiti minimum,[2]) pod které tarify smluvní jíti nemohou, anebo maximum, které by dopouštělo ústupků, anebo se má utvořiti najednou i maximum i minimum, mezi nimiž vyjednavatelé se mohou pohybovati?" Tento poslední způsob není — praví zpráva — než „obnovení návrhu Waddingtonova způsobem daleko nebezpečnějším a zvláště daleko méně praktickým".[3])

---

[1]) Car toute modification, même d'un seul chiffre dans un tarif général exige l'intervention directe, immédiate des deux Chambres du Parlement, qui examinent, étudient, discutent en détail, tandis que, pour un traité de commerce, l'intervention du Parlement est en quelque sorte indirecte, médiate, incomplète. Le Gouvernement étant déja engagé, la question n'est plus entière; il faut adopter ou rejeter le tout en bloc; il faut, le plus souvent, adopter, sous peine de crise ministérielle, sous peine d'embarras, de difficultés, de dangers diplomatiques; le Parlement n'est pas libre."

[2]) Komisse má tu patrně na mysli možnost vázání tarifu smlouvou.

[3]) „La proposition Waddington avait au moins l'avantage de poser franchement le principe de la simplification, un peu radicale sans doute, des négociations diplomatiques, en disant aux nations étrangères: C'est à prendre ou à laisser. Mais en inscrivant d'avance sur les préliminaires d'un traité un chiffre minimum que les étrangers ne manqueraient pas de réclamer immédiatement avec énergie, on rendrait les négociations ou inutiles ou dangereuses."

Komisse utvořila (částečným zvýšením návrhu vládního) pouze tarif jediný, který by mohl býti podkladem a východiskem smluv. Má důvěru ve vládu, která v daném případě znáti bude míru ústupků, jež učiniti lze. Pokud se týče 24% přirážky, tak jak navržena byla čl. 4. návrhu vládního, zdá se komissi, že „toto dělení cla na dvě části, jednu hlavní, druhou akcessorní, příliš se podobá dvojitému tarifu celnímu“. Obávala se, aby tu nebylo nepříjemností a obtíží při ujednávání budoucích smluv a započetla přirážku přímo do jednotlivých sazeb.

Vláda vyhověla komissi novou, v tomto pouze směru (ne tak pokud se týče zvýšení sazeb komissí navrhovaného) změněnou předlohou z 12. února 1880.

Názor a návrhy, obsažené a zmíněné v odůvodnění předlohy a ve zprávě komisse, opakují se v několikerém vydání v následující debattě ve sněmovně. Zvlášť silně probírá se otázka obmezitelnosti smluv, a tak přichází i dvojitý tarif na přetřes.

Člen komisse *Méline*, který se stal ponenáhlu mluvčím její většiny, vysvětluje, proč někteří členové její navrhovali dvojitý tarif. V přítomné době náhlých převratů, byli toho mínění, že jest nebezpečno vázati hospodářský osud země na dlouhou dobu; lépe jest „zůstati pánem svých tarifů“. I navrhovali proto tarif dvojitý (à double base): minimální pro státy, které poskytnou největších výhod a maximální pro ty, již tak neučiní. „Le tarif minimum aurait été offert par nous aux nations qui auraient bien voulu nous traiter sur le pied de la nation la plus favorisée, et le tarif maximum aurait été appliqué à titre de représailles à celles qui nous auraient refusé toute concession.“ Méline sám považuje system ten za logický. Komisse jej ale přece zamítla, a sice z ohledu na velké industrie vývozní, které jsou solidárními se systemem smluv obchodních, i nechtěla komisse „jim odepříti naději smluv je uspokojujících, ač-li vláda vůbec bude moci jaké uzavříti.“

Rozhodnými odpůrci smluv byli agrárníci, ochranářsky smýšlející, kteří však při této reformě ještě nevalně pochodili. Tak *de Kerjégu* vyslovuje se proti smlouvám: Žádáme, aby tyto smlouvy obchodní — které nic nezaručují, naopak všechno vydávají v šanc a nejsou konečně ničím jiným než prostředkem

často záhubných koncessí politických — byly prostě nahrazeny tarifem generálním, majícím určité minimum pro každou položku, dobře kalkulované a stanovené, tak aby vláda nemohla, z důvodu jakéhokoli, uzavírati smlouvy s úlevami většími. „N'aliénons pas notre liberté, conservons la entière et absolue!"

Situaci charakterisují i amendementy, podané *Kellerem* a *Guichardem*, směřující k tomu, aby sazby budoucího tarifu byly nesnižitelny smlouvami. Oproti nim hájí vláda své právo ústavou jí dané, smlouvy uzavírati (ovšem s potomním schválením parlamentu). První vzat zpět, o druhém, vztahujícím se pouze na výrobky zemědělské, nepřipuštěno jakožto o protiústavním hlasování.

Tarif stal se zákonem 7. května 1881 a sice v té formě, jak navržen poslední předlohou. Ohledně smluv, i pokud se týče jich uzavírání i jejich rozsahu, ponechána vládě volná ruka. Pronikající tendence ochranářské a protismluvní, které jednání v parlamentě i ve sborech poradních na jevo vyneslo, měly toliko ten následek, že vláda ústy ministra *Tirarda* zavážala se ve sněmovně při budoucích smlouvách nesestoupiti pod dosavadní (starý) tarif smluvní a obilí a dobytek vůbec do smluv nepojati.

Reforma zahájena tedy ve směru dosavadní politiky smluvní. Odpor proti ní vznikající — důkazem toho: návrh dvojitého tarifu v komissi, hlasy agrárníků, amendementy Kellerovo a Guichardovo — měl za následek sice seslabení jeho, ale v celku dosavadní system smluvní podržen. Uzavřením nových smluv tarifových s Belgií, Španělskem, Italií, Portugalskem, Švédskem-Norskem a Švýcarskem utvořen nový tarif smluvní. Obilí i dobytek byly vyňaty ze smluv, rozdíl 24% všude nedodržen.

Přirovnáme-li konečný výsledek reformy k současné politice států ostatních, znamená tarif z r. 1881 pokračování — ač zmírněné — v dosavadní politice smluvní, kdežto jinde nastává obrat k ochraně a autonomii. Především jde tu vzhledem ku Francii a budoucí její politice o Německo, které od politiky, skoro identické se svobodným obchodem dle vzoru Anglie přechází v ten čas (r. 1879) náhle k autonomii a k ochraně postupně zvyšované.

Německo neuzavírá v té době — až do r. 1891 — v podstatě smluv tarifových, vyjímajíc podřízené a vzhledem k položkám,

na které se vztahují, jen pro dotyčné státy smluvní důležité smlouvy s Italií, Španělskem, Řeckem a Švýcarskem. Jinak styk Německa s cizinou upraven toliko dle největších výhod. Přišla mu tu ovšem vhod soudobá politika Francie.

Následkem toho, že Francie, trvajíc při politice smluvní, uzavírala smlouvy tarifové, požívalo Německo za poskytnutí svého tarifu autonomního i výhod a snížení tarifů, jež Francie vykoupiti musela úlevami ze své strany. Obrazně vyjádřeno Německo „jedlo se stromu, který nesázelo". Dále požívalo Německo i ve Francii tarifu smluvního následkem čl. 11. frankfurtského míru, stanovícího na věčné časy: Francie a Německo poskytují si vzájemně výhody, které jeden neb druhý stát poskytne Belgii, V. Britannii, Nizozemí, Rakousko-Uhersku, Rusku a Švýcarsku.

Po provedené reformě ve Francii r. 1892 byl ovšem poměr úplně jiný. Tu Německo s pouhými největšími výhodami vystačiti nemohlo a spojen je takto alespoň z části přechod Německa roku 1891 k novým smlouvám se změnou politiky francouzské. Okolnost tato, nepříznivé postavení Francie oproti Německu, byla jednou příčinou k opuštění politiky dosavadní. Ale i domácí poměry se změnily. Vlivy, které při reformě z r. 1881 byly ještě v menšině, nabyly mezitím úplné převahy. Leta 1884, 1885, 1887, značící zvýšení ochrany pro cukr, obilí, dobytek a lih, jsou toho doklady. Proti staré škole politiků, odchovaných v zásadách, jaké *Michel Chevalier* prakticky uskutečnil ve smlouvě Cobdenově, opírající se o mohutnou oporu vědy výhradně liberalismem ovládané, vystupuje řada nových lidí, kladoucích váhu na to, „že neposuzují věc s hlediska dogmat, nýbrž s hlediska skutečných potřeb." Proti liberalismu zdůrazňuje se, jako jinde, tak i zde moment národní, proti mezinárodní dělbě práce staví se „zájem práce národní".

Průmysl francouzský, vyjímaje velký průmysl vývozní, smýšlel vždy ochranářsky. Ochranné pak hnutí agrární vydatné dostalo posily, když Jih víno produkující, dosud odpůrce Severu, nyní se s ním spojil. Řáděním phylloxery stal se z vinaře, dosud na vývoz počítavšího a tudíž zastance svobodného obchodu, výrobce právě tak tísněný cizí soutěží, jako pěstitel obilí nebo dobytka. Rozpor vlastních zájmů agrárních tak odstraněn. Uzavřen také kruh koalice průmyslově-agrární, charakteristický dnes pro

kontinentální státy agrárněprůmyslové. Příkladem byla tu i současná politika jiných států evropských a tlak obilní soutěže zámořské.

Blížící se konec smluv, uzavřených na základě tarifu z r. 1881 a s tím souvisící možnost úpravy nové, nalezá půdu zcela jinou. Výrazem toho je anketa z t. 1889. Skoro všechny z komor obchodních i poradních vyslovují se pro vypovězení dosavadních smluv; proti systemu smluv vůbec vyslovují se jich plné dvě třetiny. Zahájené na to jednání v „Conseil Supérieur" vede k návrhu zavedení dvojitého tarifu, který také položen v základ zahájené reformě celní.

Předloha vládní i zpráva komisse sněmovní i debatta podávají nám tudíž dosti zajímavého materiálu. Dodržuji postup, jaký tam zachován, třeba ale i tak tříbiti si látku dle hlavních hledisek:

odůvodnění navrhovaného obratu vůbec,

pohnutky, proč dána přednost tarifu dvojitému,

jakým způsobem má se dvojitého tarifu užiti.

Návrh vládní předložen 20. října 1890.

Předloha ve svém odůvodnění obírá se předně zásadní změnou dosavadní politiky, kterou charakterisuje. Kritisuje smlouvy, opakujíc asi to, co již dříve jim vytýkáno. Popírá, že by zajišťovaly žádoucí stabilitu. Zvláště vytýká jim nespravedlivost vůči jednotlivým industriím, která jest skoro nevyhnutelným následkem tohoto systemu, ježto jest tu třeba „svoliti k ústupkům na straně jedné, aby se získaly výhody na straně druhé", „à faire ainsi de certaines industries la rançon d'autres industries privilégiés."

Následkem těchto vad — pokračuje odůvodnění — bylo navrhováno vzdáti se vůbec smluv a utvořiti pouhý tarif autonomní, který by zajistil práci národní minimum ochrany jí nutné. Tarifu tohoto, vždy měnitelného parlamentem, užívalo by se proti státům, vůči nimž by nebylo příčiny užívati sazeb vyšších, t. j. buď že stát neposkytne nejvyšších výhod, anebo že stihá dovoz francouzský cly nepoměrně vysokými. „Vláda nenabyla přesvědčení, že může doporučiti tento způsob, vylučující a priori všechen živel smluvní; způsob, mající tu těžkou vadu, že by vydal Francii úplnému osamocení hospodářskému a vy-

volal nebezpečí represalií jako odvetu surtax, kterých bychom my byli nuceni prví užiti."

„Nous n'avons pas cru de passer brusquement d'un pôle à l'autre."

„Jest ale možno vyhověti výtkám, které byly činěny spíše proti působení přítomného systemu než proti jeho principu a nevzdáti se při tom podstatných výhod, které zajišťuje. Kombinace, která, jak se nám zdá, vyhovuje těmto podmínkám, zakládá se na koexistenci tarifů dvou: tarifu generálního, odpovídajícího našemu nynějšímu tarifu generálnímu a tarifu minimálního, který představuje nejnižší, nejkrajnější hranici ústupků, jež ten který průmysl učiniti může, ne aby byl chráněn před cizí soutěží, nýbrž aby mohl s ní toliko zápasiti, nejsa při tom v nevýhodě. Tarif generální zůstal by naším tarifem obecným, užívaným v nedostatku každé jiné úpravy a neměl by následkem toho nikterak povahu opatření mimořádného, směřujícího výhradně proti určitému státu. Pokud se týče tarifu minimálního, byl by applikován na dovoz států, které by dovozu francouzskému poskytly vzájemných výhod (pays, qui feraient béneficier les marchandises françaises d'avantages corrélatifs) a které by především neužívaly na dovoz tento cel vyšších, než jaká dopadají na dovoz států druhých; ale ani tato cla nesmějí býti tak vysoká, aby tvořila nepřekročitelnou překážku našemu vývozu. En résumé, nous nous sommes attachés a nous tenir a égale distance des théories extrêmes de la politique des mains liées et de celle de l'isolement."

Vyjádřiti se o tom, jak má minimálního tarifu býti užito, považuje vláda za předčasné.

Návrh vládní odkázán komissi, jejíž jmenem podává *Méline* 31. března 1891 zprávu. Většinou svou je komisse odpůrcem systemu, založeného v letech 60tých. Předem zabývá se zpráva příčinami a odůvodněním změny v politice obchodní, která chystanou reformou nastati má. Na to přechází k otázce dvojitého tarifu. Považuje za vyloučenou kombinaci tarifů tří, t. j. aby vedle tarifu generálního a minimálního byl tu ještě jeden tarif prostřední; přirozeno, že by každý stát buď požadoval tarif minimální anebo volil raději snášeti tarif generální. Zpráva

odůvodňuje rozhodnutí komisse, která podobně jako předloha dala přednost tarifu dvojitému před tarifem jediným. Pouhý tarif autonomní má dle názoru komisse tyto vady:

Ochrana se jím zbytečně zvyšuje, ježto tarif ten jsa stejný oproti všem státům, tedy i oproti státům s politikou skutečně prohibiční, musí býti i vzhledem k těmto dostatečně vysoký. Poškozuje zájmy průmyslu vývozního; s ním ztratila by Francie výhod, jež očekávati může, nabízejíc svůj tarif minimální, a zvláště nakládání dle největších výhod. „Si nous nous mettons hors d'état d'accorder des faveurs aux autres, dequel droit pourrions-nous en exiger d'eux?" Možno tu ovšem užiti represálií, způsob ten ale komisse zavrhuje jako „nejnebezpečnější ze všech".

Přechází na to k hlavní otázce: jak má býti minimální tarif poskytován. Může se tak státi s dvojím následkem: buď se váže anebo ne. V případě prvém poskytuje se smlouvou tarifovou („traité" dle komisse), ve druhém buď pouhou smlouvou o největších výhodách („convention") anebo zákonem.

V případě prvém, při smlouvě tarifové byly by ovšem sazby tarifu minimálního po čas jejího trvání vázány. Tu „tarif minimální by zaujal místo dosavádního tarifu smluvního s tím rozdílem, že by byl poskytnut en bloc, kdežto dosavadní tarif smluvní byl utvořen po částech a postupně."

Mezi oběma způsoby rozhodla komisse proti vázání tarifu minimálního, aniž by tím ale chtěla dávati direktivu vládě. Jest mínění, že zájem Francie žádá „neuzavírati smluv tarifových a zůstati pánem svých tarifů. Pourquoi aliénerions nous notre liberté commerciale au profit de l'Allemagne quand elle veut garder la sienne."

Zajímavé — vzhledem k potomnímu užití dvojitého tarifu v Německu a Rakousku — jest odůvodnění, proč dvojitý tarif nepoužit u obilí a dobytka. Obojí, již dle vládní předlohy, vykazuje sazby toliko v tarifu generálním. U obilí je tu — dle komisse — příčinou, že sazba podržená i v návrhu, teprve nedávno (r. 1887) byla zvýšena. Kdyby tato sazba byla podržena v tarifu minimálním a vedle ní postavena vyšší sazba v tarifu generálním,

vzniklo by odtud snadno zvýšení cen, ježto většina dovozu přichází ze zemí, oproti nimž pravděpodobně bude míti platnost tarif generální. U dobytka důvodu toho sice nebylo, stalo se tak ,,afin de prendre acte de la déclaration du Gouvernement, qu'il n'entendait pas comprendre le bétail et les céréales dans les traités, s'il été jamais amené à en faire.“ Hlavní příčinu — patrně v obou případech — uvádí zpráva toliko nepřímo: nedůvěra kruhů agrárních, jež se chtějí pojistiti, aby nebyly zapleteny do eventuelních budoucích smluv.

Následující na to debatta ve sněmovně nevybočuje z mezí obvyklých a nepřináší nic nového. Dvojitému tarifu dostalo se od duchaplných jeho odpůrců případné, často vtipné kritiky. Tak *Lockroy*, narážeje na nesnižitelnost tarifu minimálního, míní, že Francie se stane ,,une sorte de magasin à prix fixe.“ *L. Say* poukazuje na nevhodnost dvojitého tarifu, zvláště minimálního, má-li sloužiti za podklad budoucí úpravě styků s cizinou, ježto stanoven jest přece toliko jednostranně v zájmu domácím. ,,Vyjednáváme sami s sebou; představujeme své zájmy vlastní a domýšlíme se představovati zároveň zájmy cizí — a tak se znamenitě dohodneme.“ Ve skutečnosti všechno to nemá ale cenu. ,,On peut se mettre d'accord, quand on prend entre soi un avocat du diable pour discuter, mais quand on est en présence du diable lui-même, c'est autre chose.“ *P. Deschanel* — ač souhlasí s reformou — míní, že dvojitý tarif má naznačovati toliko povšechnou orientaci pro budoucnost a nemá býti systemem absolutním, nezměnitelným. ,,Car si nous adoptons comme régime de droit commun le système de double tarif, nous supprimons les négociateurs, le diplomate — nous nous substitutions à lui jusqu'à un certain point; c'est nous, ici, en quelque sorte, de cette tribune, qui négocions; nous faisons la convention en faisant le tarif.“

Zákonem stal se celní tarif 11. ledna 1892.

Tarif minimální poskytuje se dle odst. 2. prvého článku státům, jež povolí dovozu francouzskému vzájemných výhod (avantages corrélatifs) a výhod největších. Dvojitost tarifu provedena vyjma 3. skupinu: dobytek, obilí a produkty koloniální (tu jsou příčinou ohledy finanční). Skupiny tyto vyskytují se toliko v tarifu generálním.

Pokud se týče úpravy styků na základě tarifu dvojitého, třeba uvésti toto: Smlouvy, dosavadní tarif smluvní tvořící, byly Francií k 1. únoru 1892 vypovězeny. Podklad úpravy nové dán zákonem z 29. prosince 1891, kterým vláda byla zmocněna:

prodloužiti smlouvy vypovězené, vyjímaje ustanovení tarifových,

užiti tarifu minimálního úplně neb částečně oproti státům, jež dosud požívají tarifu smluvního a jež naopak poskytnou největších výhod. Tarif minimální poskytuje se tak na výpověď 12měsíční.

Francie chrání tedy svoji autonomii, vyhýbajíc se smlouvám tarifovým. Poskytuje pouze svůj tarif minimální a i poměr takový má býti pouze krátkodobý. Jak a pokud na základě tomto poměr Francie k cizině byl upraven, ponecháváme, ve smyslu úkolu, který jsme si vytkli, stranou. Uvésti možno, že system dvojitého tarifu vybudován tu později vztažením jeho i na produkty koloniální (zák. z 24. února 1900) i na dobytek (zák. z 31. července 1903). Obojí za účelem sesílení negociační funkce dvojitého tarifu.

Španělsko. Ne tak zřejmě jako ve Francii jeví se nám vznik a motivy dvojitého tarifu ve Španělsku. Neujasněnost jeho ke smlouvám a neznalost jeho motivů [1]) je příčinou, že pojednáme o něm stručně teprve teď. Posouzení jeho je tím obtížnější, čím nestálejší je ve směru svém celní politika španělská následkem jednak časté změny ve směru vládním a událostí politických, jednak příliš velkým vlivem hospodářství finančního na politiku celní.

Dvojitý celní tarif zavedený ve Španělsku r. 1877, byl reakcí proti pronikání liberalismu do obchodní politiky španělské. Postup jeho jest vyznačen celní reformou z r. 1862, smlouvou s Francií z r. 1865 a reformou z r. 1869, kterou stanoveno, že vlastní cla ochranná v době 12 let, počínaje 1. červencem 1875 postupně až na 15% hodnoty snížena býti mají. Následkem změny ve vládě — restaurací monarchie a tak i posílením živlů konservativních — a zbědo-

---

[1]) Při úplné nepřístupnosti pramenů původních byl jsem nucen omeziti se pro prvou dobu toliko na *Gwinnerovu* Spanische Handelspolitik, která vysvětlení ohledně motivů a cílů zavedení a provedení dvojitého tarifu nepodává.

vanosti finanční reforma neprovedena. R. 1875 odložena, až pak 11. července 1877 provedena nová ve směru opačném.

Stanoveny totiž tarify dva, jeden pro státy, jež by poskytly Španělsku největších výhod, druhý pro státy ostatní. Prvý utvořen na základě tarifu z r. 1869, druhý byl o něco vyšší. Skutečně nastalo ale značné zvýšení cla současně zavedenou samostatnou daní na předměty dovozu.

Zda skutečně bylo cílem upraviti postavením tarifů dvou na základě jich styk s cizinou, říci nelze. Smlouvy, krátce po tom uzavřené, pochod opakující se při reformách potomních i zpráva ministra financí provázející potvrzení tarifu z r. 1892, nezdají se tomu nasvědčovati.

S prvou smlouvou — s Francií z 6. února 1882, jíž Španělsko snížilo 91 položek svého tarifu minimálního — souvisí revise tarifu z 6. července 1882, kdy tarif nižší utvořen hlavně ze sazeb smlouvy francouzské.

System dvou tarifů podržen i v tarifech z 1. února 1892, 1. ledna 1900 a 20. března 1906. Prolomen ale hned smlouvami tarifovými, obsahujícími snížení tarifu minimálního, takže stav po r. 1900 byl ten, že vedle obou tarifů byl tu ještě nižší tarif smluvní, užívaný proti státům smluvním, vyjímaje výhod obsažených ve smlouvě s Portugalskem.

Časovosti nabyla otázka dvojitého tarifu při příležitosti poslední celní reformy německé a rakouské.

Německo. V Německu jest spor o dvojitý tarif částí sporu v to, zda podporovati se má vývoj Německa ve směru světohospodářském či ve směru národní soběstačnosti.

V obou státech, jsou to v prvé řadě kruhy zemědělské, které vyslovují se pro dvojitý tarif, především ovšem na produkty zemědělské. Průmysl — hlavně vývozní a polotovary zpracující — vyslovuje se proti němu.

Literatura časopisecká a letáková i dobrozdání různých korporací, více nebo méně důležitá, vzrůstají tu na neovladatelnou massu. Všude celkem opakují se obvyklé důvody pro i contra.

Novou kritiku přináší pamětní spis o dvojitém tarifu berlínské „Centralstelle zur Vorbereitung von Han-

delsverträgen",[1]) volného sdružení interessentů, přejících smlouvám. Dvojitý tarif posuzuje se tu se stanoviska praktické upotřebitelnosti, se stanoviska techniky celní. Prozkoumavši snížení a vázání tarifu, jaké obsahují smlouvy Německa z r. 1891 a potomní smlouvy s Ruskem, Rumunskem a Srbskem, dochází k náhledu, že při smlouvách těch nešlo ani tak o snížení nebo vázání celých položek, jako o snížení nebo vázání cla na jednotlivé v položkách hromadných zahrnuté předměty. „Vystupovala potřeba po rozložení položek původních, kterou jako bezprostřední následek vývoje ku specialisaci průmyslové označiti třeba." Z toho vychází, že „tarif smluvní t. j. potřeba obchodně politická, tak jak nalezla svého uspokojení ve smlouvách, nedoplnil tarif autonomní ve směru vybudování dvojího tarifu, t. j. tarifu, jenž pro všechny položky snižuje sazby tarifu původního — nýbrž ve směru větší specialisace." V tomto ohledu tarif dvojitý vyhověti nemůže. Stanoví-li se úlevy budoucí předem autonomně, je zřejmo, že nelze se při tom obmeziti na položky, které právě toho času sníženy nebo vázány jsou. Další vývin světového obchodu měl by patrně za následek i další vybudování tarifu smluvního; vývoj ten a změny ty nedají se ale toho času předvídati, ježto požadavky ciziny dosud známy nejsou. Nezbude tedy nic jiného než stanoviti eventuelně přípustné snížení všude. Tím zjednán ale stav úplně jiný než dosud. Snížení nejsou již korrigováním tarifu generálního, nýbrž tvoří samy o sobě samostatný tarif!

Spis vytýká krom toho dvojitému tarifu, že zbytečné clo zvyšuje, ježto dvojitost utvoří se pravidelně zvýšením a ne snížením sazby, jinak úplně dostačující a přiměřené.

V předloze objevuje se dvojitý tarif toliko u obilí (žita, pšenice, ječmene a ovsa). V odůvodnění uvádí se, že v zájmu průmyslu vývozního nesluší dáti přednost autonomii na podkladě dvojitého tarifu před smlouvami. Odůvodnění vyslovuje se i proti obmezení smluv budoucích vytknutím jich mezí. Výjimkou je pouze obmezení smluv u obilí.[2])

---

[1]) Denkschrift betr. Einheits- und Doppeltarif, podaná vládě 20. prosince 1900.

[2]) „Eine Ansnahme ist bei den Zöllen für die wichtigsten Getreide-

Ve smyslu předlohy stanoví pak celní zákon z 25. prosince 1902, že sazby na obilí při smlouvách pod míru v zákoně stanovenou sníženy býti nesmějí.

Rakousko. Podobně užit dvojitý tarif pouze pro obilí v Rakousku.[1]) Otázka, má-li býti dvojitý tarif podkladem celé reformy, vzbudila i tu projevy pro i contra.

Odůvodnění předlohy, podobně jako v Německu, nedotýká se vůbec jádra věci, motivujíc stanovení minimálních sazeb toliko ohledem na zájem zemědělství.[2]) Čl. III. celního zákona z 13. února 1906 stanoví dvojitý tarif pro obilí způsobem stejným jako zákon německý.

---

arten gemacht werden. Mit Rücksicht auf die weittragende Bedeutung, welche ihrer Bemessung für das Wohl der Landwirtschaft und der Gesammtheit innewohnt, erschien es trotz den entgegenstehenden gewichtigen Bedenken angezeigt, durch die Gesetzgebung eine Weisung über den bei Vertragsverhandlungen festhaltenden Mindestbetrag zu geben und hiedurch einerseits dem Wunsche der Landwirtschaft nach einer Sicherung, soweit als thunlich zu entsprechen, andererseits späterem Meinungsstreit über das zulässige Ausmass der vertragsmässigen Zollherabsetzung möglichst vorzubeugen. — — Ein Doppeltarif nach dem Muster Frankreichs ist hierin nicht zu erblicken."

[1]) V Rakousku navrhovali dvojitý tarif již r. 1875 *A. Peez* a *M. Menger* resolucí přednesenou na sjezdu národohospodářů rakouských. Po vylíčení současných poměrů a tendencí vyslovuje se resoluce pro neobnovení resp. vypovězení smluv a pro stanovení tarifu budoucího cestou autonomní.

Jako basis budoucího tarifu budiž stanoveno clo, které by odpovídalo všeobecnému nepříznivému postavení výroby domácí vzhledem k cizině. Za takové považují navrhovatelé průměrem clo vyjádřené 10 až 20% hodnoty. Tento autonomní tarif má platiti vůči státům, jež Rakousku poskytnou největších výhod. Naproti státům druhým, má vstoupiti v platnost dosavadní tarif generální.

[2]) „Bei der grossen Bedeutung der Zölle für die Hauptgetreidearten und in Berücksichtigung der diesfällig vorgebrachten Wünsche der breiten Bevölkerungsschichten hat sich die Regierung entschlossen, auch für die etwa sich ergebenden Vertragsverhandlungen ausnahmsweise eine Untergrenze im Artikel III. des Zolltarifgesetzes zu fixiren, die eine Differenz — — für Negotiationen zur Verfügung stellt. Es sind dies nicht etwa bereits autonom zur Verfügung stehende Minimalzölle, sondern lediglich Ansätze für die unterste Grenze, unter die auch bei Vertragsverhandlungen nicht gegangen werden soll."

Obilní tarify německý a rakouský jsou tedy formálně rázu úplně stejného a vyjadřují snahu vyhověti prospěchům zemědělství, ježto obmezením smluv se ochrana jeho pojišťuje. Tendence stejná jako při obilním clu francouzském, jenom že tam v témž zájmu se smlouvy vůbec vylučují. V obou případech (Německu i Rakousku) jde tu o skutečný dvojitý tarif, ačkoliv obě vlády to popírají, poněvadž — jak bylo již řečeno — nerozhoduje tu, zda sazby minimální jsou přímo stanoveny anebo nepřímo obmezením smluv. Povahou věci dochází tu tedy dvojitý tarif provedení teprve smlouvami!

Samostatnou skupinu tvoří dvojitý celní tarif Spojených Států Severoamerických, tarif brasilský a zamýšlené jeho užití v Kanadě.

Spojené Státy Severoamerické. Při dvojitém tarifu Sp. Států sestoupiti třeba k t. zv. „reciprocal trade provisions" tarifů z r. 1890 a 1897. Oba tarify značí nám silně zvýšenou ochranu proti dovozu ze států evropských a část nové panamerické politiky Sp. Států oproti státům středo- a jihoamerickým, mající za účel jich užší hospodářské připoutání k Unii. Částečně je úprava jich (myslím tu odst. 3. tarifu z 1897) odrazem politiky trancouzské.

Klausulí reciprocitní tarifu z r. 1890 — Mc Kinleyova tarifu — zmocňuje se (odst. 3.) vláda, aby — v případě, že by některý stát, dovážející do Sp. Států cukr, melassu, kávu, čaj a surové kůže (předměty vesměs dle Mc Kinleyova tarifu cla prosté), položil na vývoz Sp. Států taková cla, jež vzhledem k volnému dovozu předmětů výše uvedených by byla nepřiměřena — položila na tyto, jinak svobodně dovážené předměty clo, jehož výše se ihned v odst. 3. určuje.

Klausule tato vypuštěna z nejbližšího tarifu z r. 1894, Wilsonova, pojata ale do tarifu z r. 1897, Dingleyova. Mimo ni obsahuje zákon z r. 1897 ještě 2 další klausule.

V ostd. 3. zmocňuje se vláda snížiti cla na předměty tu vyjmenované (likéry, víno obyčejné a šumivé, malby a skulptury) na míru zároveň udanou v případě, že stát, dotyčné předměty do Sp. Států vyvážející, uzavře se Sp. Státy smlouvu aneb poskytne vzájemných rovnocenných úlev „Whenever the government of any country or colony, producing and exporting the

above-mentioned articles, or any of them, shall enter into a commercial agreement with the United States, or make concessions in favor of the products or manufactures thereof which, in the judgment of the President shall be reciprocal and equivalent — — — the duties levied collected, and paid upon such article or articles shall be as follows, namely. —

V odst. 4. zmocňuje se pak vláda v době nedelší 2 let od přijetí přítomného zákona k uzavření smluv ne delších 5 let, ve kterých za přiměřené úlevy poskytnouti může

buď snížení cla nejvýše 20% pod sazby přítomného tarifu

nebo sprostiti vůbec ode cla ten dovoz, který jest přírodním produktem dotyčných států a při tom ne Sp. Států

nebo pojistiti svobodný dovoz těch předmětů, jež současně jsou prosty cla.

Tyto klausule reciprocitní stanoví tedy (v odst. 3., prvá možnost odst. 4.) dvojí tarif. Nejsou sice dvojitým tarifem dle jmena, ale dle skutečnosti! Tarif minimální poskytuje se smlouvou anebo také autonomně.

Zavedení dvojitého tarifu i dle jmena navrhl koncem minulého roku[1]) ve sněmovně *Lodge*. Dosavadní tarif Dingleyův má tvořiti tarif minimální. Tarif maximální má se utvořiti jeho 25% zvýšením, a má dopadati na dovoz států, jež s dovozem Sp. Států differentně nakládají. Návrh ten — braný v úvahu již dříve[2]) — má za účel vynutiti nakládání dle největších výhod, aniž by Sp. Státy svůj tarif (krom odst. 3., odst. 4. již neplatí) snížily. Z motivů těchto můžeme tarif maximální označiti jako retorsní. Návrh souvisí patrně s tím, že Německo k 1. březnu 1906 vypovědělo úpravu z 10. července 1900, podle které Německo poskytuje Sp. Státům své sazby smluvní, tak jak byly stanoveny ve smlouvách z let 1891—4. a Sp. Státy poskytují naopak Německu výhody ve smyslu odst. 3. tarifu Dingleyova.

Brazilie. Politika Sp. Států byla částečně příčinou zavedení dvojitého tarifu v Brazilii z 19. března 1900. Maximální tarif utvořen 100% zvýšením tarifu dosavadního, který tak

[1]) 1905.

[2]) Resoluce vyslovující se pro dvojitý tarif přijatá na „National reciprocity conference", Chicago 16—17. srpna 1905.

tvoří tarif minimální a kterého se má užívati na dovoz států nemajících žádná cla na kávu anebo clo nízké.

Zavedení tarifu maximálního souvisí jednak s odst. tarifu Dingleyova, majíc mu býti protiváhou, jednak má účelem pomoci vývozu kávy, následkem nadprodukce v ceně kleslé, vývozu to, který má pro Brazilii vitální důležitost.

Kanada. S politikou Sp. Států souvisí i zamyšlené užití dvojitého tarifu v Kanadě z podzimu minulého roku. Má vlastně obsahovati trojí sazby: tarif minimální oproti státům, které mají na dovoz z Kanady cla toliko nízká, — tarif maximální proti těm, jež užívají cel vysokých — a zvláštní preferentiální tarif pro dovoz V. Britannie a kolonií. Poslednější jest jenom podržením již stávajícího preferentiálního nakládání ($33^1/_3\%$) dovozem anglickým, kteréž plyne ze snahy po užším hospodářském spojení kolonií se zemí mateřskou.

Rusko. S uzavřením smluv z r. 1891 souvisí dvojitý tarif ruský. Následkem smluv, které Německo uzavřelo r. 1891, octlo se Rusko v postavení potud nepříznivém, že dovoz jeho do Německa podroben byl tarifu generálnímu. Rusko snažilo se získati sazeb smluvních a proto ještě během vyjednávání za tím účelem zahájeného doplnilo svou výzbroj tarifem dvojitým z 1./13. června r. 1893.

Zavedení jeho motivuje „Journal du ministère des finances"[1]) následovně: Rusko přidržovalo se dosud jediného tarifu autonomního, který podroboval veškerý dovoz bez ohledu na jeho původ stejnému clu. Způsob, který zajišťoval nejen svobodu Rusku, nýbrž i stejné nakládání a rovnost státům ostatním. Následkem toho mohlo Rusko očekávati, že i s jeho dovozem ve státech druhých nebude nakládáno hůře než s dovozem států jiných. Tomu také tak bylo. Uzavřením smluv z r. 1891 snížena byla ale celá řada položek — zejmena na výrobky agrární, snížení ta však Rusku neposkytnuta, čímž porušena reciprocita, ježto Rusko stále s dovozem všech států, i těchto, i oněch, jež mu poskytly největších výhod, nakládalo stejně. Podržení jediného tarifu bylo za těchto okolností nemožno a Rusko, ač i dosud

[1]) Handelsmuseum 1895, str. 367.

klade váhu na zachování jediného tarifu, bylo nuceno sáhnouti k tarifu dvojitému, a užiti jeho dle toho, zda ten který stát poskytne největších výhod či ne. Jako minimální vzat dosavadní tarif z r. 1891, maximální utvořen na jeho základě přirážkou 30% pro tovary a 25% pro polotovary.

Ježto jednání s Německem nevedlo k cíli, užilo se proti Německu tarifu maximálního, a sáhlo se potom na obou stranách ke clům retorsním. Narovnání docíleno smlouvou vešlou v platnost 20. března 1894, čímž odstraněna i příčina, pro kterou dvojitý tarif v život vstoupil.

Norsko. Podobný účel — v prvé řadě negociační — má tarif norský ze 7. března 1897 s platností od 1. ledna 1900 a revise jeho z 25. dubna 1903 vstoupivší v platnost 8. září 1905. System dvojitého tarifu existuje tu vedle smluv tarifových, které podávají i jeden případ jeho užití. Tarifu maximálního užije se totiž

když stát, s nímž není smlouvy, s dovozem norským nepřízniněji nakládá než s dovozem států jiných,

dojde-li některá smlouva tarifová, užije se té položky maximálního tarifu, která v dosavadní smlouvě byla upravena.

Řecko. Smíšení tarifu dvojitého s tarifem smluvním vykazuje Řecko. Tarif řecký — na základě vydání z r. 1903 totožný v tomto ohledu se zákony z 18./30 dubna 1887 a 30. prosince 1892 — skládá se z tarifu generálního a tarifu smluvního. Tento „tarif smluvní" skládá se jednak ze skutečných sazeb smluvních, jednak ze sazeb autonomně stanovených, proti sazbám tarifu generálního ale nižších. Tohoto nižšího tarifu užívá se — pokud tu jest — proti státům smluvním a proti těm státům, jimž ze strany Řecka z důvodu reciprocity se největší výhody poskytnou.

Černá Hora. Tarifu dvojitého užito konečně na Černé Hoře v tarifu z 6. prosince 1903 modifikovaném zákonem z 15. a 28. ledna 1905. Tarifu minimálního užívá se proti státům smluvním až do uzavření smluv nových, předpokládajíc, že i dovoz černohorský do států těchto požívá největších výhod.

III.

Z užití a motivů dvojitého tarifu v případech tu uvedených, vidíme, že všude má dvojitý tarif úkolem pojistiti ochranu a upraviti styk s cizinou získáním největších výhod, třeba se někde úlohy té zhosťoval trochu radikálně, blíže se tak de facto clu retorsnímu.

Dle cíle, který jsme si vytkli, ponechali jsme modifikace, jež případně doznal i výsledků, jakých v jednotlivých státech dosáhl, stranou, ježto otázka ta jednotlivě dle všech daných poměrů řešena býti musí. Následkem toho vzdáváme se prozatím posouzení dvojitého tarifu z tohoto hlediska a všimneme si jen potud jeho vlastností, pokud z jeho vlastní podstaty, bez ohledu na konkrétní applikaci, vyplývají. V tomto ohledu přineslo, myslím, předcházející vylíčení jeho s dostatek světla a s dostatek látky, kterou zbývá jen stručně rekapitulovati a tříditi.

Dvojitý tarif vznikl ze snahy nalézti střední cestu mezi pouhým tarifem autonomním a systemem smluv. Vzhledem k účeli svému — dvojitostí při zachování autonomie dosáhnouti žádoucího poměru ke státům cizím — musí dvojitý tarif býti upraven následovně:

Napjetí mezi oběma tarify budiž co možná největší, tak aby užití toho neb onoho tarifu znamenalo pro druhý stát značný rozdíl — užití tarifu minimálního značný prospěch, užití tarifu maximálního značnou škodu. Požadavku tomu dále lépe odpovídá, je-li napjetí specialisováno dle povahy jednotlivých položek, než je-li pouze všude stejné, ku př. určitým procentem stanovené.

Dvojitost budiž provedena pokud možno ve všech položkách. Čím více položek vykazuje pouze sazby maximální, tím menší cenu má tarif minimální a tím stává se dvojitý tarif méně schopným dosáhnouti svého cíle. Tak tomu je i tehdy, jsou-li v obou tarifech sazby stejné. Případ nastane tehdy, když sazba některá se nechce v minimálním tarifu snížiti, ale také ne v maximálním ku př. v zájmu jistoty konsumentů zvýšiti (uhlí v tarifu francouzském), Uvedení stejných sazeb v obou tarifech má při užití smluv pro stát

druhý ten následek, že po čas úpravy s ním sazba ta zvýšena nebude (ovšem pouze ne v tarifu minimálním).

Úprava na základě dvojitého tarifu provedena býti může buď tak, že

tarif minimální se poskytne pouze jako takový,

anebo se poskytne smlouvou tarifovou s následkem, že se váže. Posledňejší případ jest tu zvláště tehdy, stanoví-li se minimální tarif toliko nepřímo vytčením krajní meze snížení.

Máme tedy dva druhy dvojitého tarifu: jeden autonomní a jiný existující za podkladu smluv nebo dokonce nemohoucí bez nich existovati (ku př. v Německu a Rakousku).

Vidíme tak, že pojem dvojitého tarifu a pojem smluv se rozhodně nevylučuje, ježto tarif minimální pouze smlouvy obmezuje, jiné jich následky zůstávají nedotčeny. Smlouvy z r. 1891 vycházejí z týchž pohnutek jako dvojitý tarif. Rozdíl mezi nimi je ten, že u oněch převládá právě složka smluvní, u tohoho složka autonomní.

Okolnost, že dvojitý tarif spojuje v sobě vedle autonomie alespoň částečně živel smluvní, je příčinou jeho předností oproti pouhému tarifu autonomnímu.

Nestojí na stanovisku tak příkrém, jako tento a poskytuje svou dvojitostí rozhodně více naděje na možnost úpravy s cizinou, aniž by při tom měl na sobě odium cla retorsního, jaké doplňuje pouhý tarif autonomní. Přechod od tarifu smluvního k dvojitému není tak náhlý jako k pouhému autonomnímu.

Oproti smlouvám naopak zakládají se přednosti a vady dvojitého tarifu na převládání v něm složky autonomní.

Přednosti jeho:

Uplatnění vlivu interessentů a především parlamentu na jeho utvoření a udržení. Následkem toho ani parlament ani vláda nepřijdou do nepříjemné situace — onen, maje schváliti smlouvu, jež odporuje jeho přesvědčení, tato jsouc v nebezpečí býti diskreditována v očích ciziny, jestliže smlouva neprojde.

Jistota, že sazby nebudou pod danou míru sníženy a odtud vzcházející stabilisace domácích poměrů výrobních.

Opora, kterou poskytuje vyjednavatelům smluv, zvláště u států slabších.

Vady:

Přílišné stupňování ochrany i dvojitostí samou způsobené, ježto schází činitel sazby stlačující (na rozdíl od smluv).

Nemožnost přizpůsobiti se požadavkům státu druhého, nemožnost vyhověti jim, třeba by byly sebe oprávněnější neb v daném případě úplně neškodné, následkem toho i ztráta sebe cennějších výhod. Uniformita ve styku s cizinou a nebezpečí, že vůbec k úpravě nedojde.

Nemožnost specialisace při položkách hromadných.

Dvojitým tarifem „hraje se s odkrytou kartou". Cizí stát, jím informovaný, až kam úlevy jdou, neopomene toto jich maximum požadovati. Naopak nestačí-li mu, je vědomí toho malou pobídkou, aby vůbec vyjednával. Odtud i návrhy, aby tarif minimální byl pouze důvěrným, v kterémžto případě by ovšem výhody svoje ztratil! —

Tyto přednosti a vady dvojitého tarifu vyvážiti a pronésti tak konečný úsudek o jeho ceně, je možno toliko po ocenění jeho v konkretních případech jeho užití a porovnání s konkrétním užitím především smluv. Otázku, kterou pro rozsah její nechávám prozatím nerozřešenou.

Podotýkám jen tolik, že nelze tak dokonce činiti z pouhých číslic obchodu zahraničného a z konstatování, že dvojitý tarif měl v zápětí tu i tam občasnou válku celní aneb že ve slabých rukou nevhodně byl použit.

Vždyť šlo tu — ku př. ve Francii — o zásadní změnu celého systemu obchodní politiky a je zřejmo, že přechod takový nemůže se obejíti bez obtíží; obtíží, jevících třeba i účinek svůj v bilanci obchodu zahraničného. Jinak ani možno není a nelze také převrat takový posuzovati dle diagnosy tak krátkozraké, převrat, jenž se může v plných svých důsledcích jeviti teprve po době delší, nejsa tu omezen toliko na obchod zahraničný, nýbrž na celý obor hospodářství národního!

Nikde zajisté není unáhlený úsudek ve směru — post hoc, ergo propter hoc, tak na snadě jako zde!

PRAMENY A LITERATURA.

Amé, Étude sur les tarifs de douane.
Glier, Die Meistbegünstigungsclausel.
Handelsarchiv 1900—1905.
Handelsmuseum 1890—1905.
Matlekowits, Die Zollpolitik der öst. ung. Monarchie und des deutsch. Reiches.
Rausch, Französische Handelspolitik.
Schriften des Vereines für Socialpolitik.
Schriften der Centralstelle für Vorbereitung der Handelsverträge.
Taussig, The tariff history of the United States.
Witschewski, Russlands Handels-, Zoll- und Industriepolitik.
Zollcompass.
Protokolly sněmovní a jednotlivé celní tarify.

Nové právnické texty římské v jazyce latinském.

Podává Dr. *L. Heyrovský*.

Jak velkých rozměrů nabyly nálezy papyrusových textů literárních a listin, učiněné v Egyptě od r. 1878 do konce minulého století, dále o publikacích těchto papyrů, o úkolech papyrologie a důležitosti badání papyrového pro historii antického, zvláště také římského práva, promluveno bylo ve stati „O řeckých a latinských listinách papyrových z Egypta", uveřejněné na počátku r. 1901 ve Sborníku (r. I., str. 71—83). Poklady papyrové, od té doby odkryté, rozmnoženy byly zase měrou úžasnou. Stačiž, uvedeme-li že v loni „poslala neúnavná a šťastná dvojice anglická, Grenfell a Hunt, zase 131 beden nových papyrů z Oxyrrhynchu do Londýna" (Listy filologické, r. 33, str. 454). V publikacích materialií bylo pilně pokračováno. Dřívější edice papyrů vzrostly o mnohý další svazek, v různých střediscích vědeckého badání pak vypraveny byly nové a nové sbírky tohoto druhu. Přebohatého materialu papyrového bylo pak již užito s velkým prospěchem pro vědu ve statné řadě cenných spisů a pojednání, odnášejících se k právním dějinám starověkým.[1])

[1]) O důležitosti badání papyrového pro římskou historii právní pojednali nejnověji zvláště Wenger, Papyrusforschung und Rechtswissen-

Avšak krom nesčetných, z převalné části řeckých textů, zachovaných na jemných listech papyrových, podařilo se nalézti v posledních letech také právnické texty římské, napsané v jazyce latinském na látce pevnější, na mědi, na kameni, na dřevě nebo pergameně, tedy onoho druhu památky právní, vedle nichž listiny papyrové ještě před 25 léty hrály na poli právní historie římské úlohu dosti podřízenou.

Nadívajíce se toho, že o výtěžcích nejnovějšího badání na poli papyrologickém pro vědu o právu římském zpráva bude podána ve Sborníku se strany jiné, omezujeme se v tomto referátě na nepapyrové památky, na druhém místě uvedené. Ačkoli latinské texty, jimi zachované, nejsou příliš objemné, skytají nám přece nové hojné poučení o právu římském.

I. K římským právním památkám epigrafickým přibyl kus velice cenný nedávným nálezem římského řádu horního. V loni v květnu, kdy bylo tomu právě 30 let, co v dolech poblíže městečka Aljustrel v jižním Portugalsku odkryta byla jedna z více měděných desek, které obsahovaly řád pro hornický okres vydaný, zovoucí sama sebe *lex metalli Vipascensis*,[1]) byl nalezen v těchže místech na měděné desce nový zlomek řádu hornického, označeného rovněž jako *lex*. Francouzský učenec Cagnat v Journal de Savants z měsíce srpna 1906 (str. 441—43), podávaje zprávu o tomto nálezu, uveřejnil zároveň znění nového textu, v témže časopise pak v čísle prosincovém vypravil kopii nápisu podle fotografie, mezi tím obdržené, připojuje několik oprav. Podle prvního prozatímného vydání Cagnatova otištěn byl text v Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Rom. Abt., sv. 27 (1906) str. 355 násl. Cagnat v prvním svém článku prohlašuje text za nový zlomek nahoře dotčené *lex metalli Vipascensis*, k čemuž přidává se i Mitteis v Z. d. Savignystiftung na u. m. V druhém článku však Cagnat konstatuje pouze, že paleografie nového nápisu jest úplně podobná oné na měděné desce Aljustrelské, již známé. Můžeme dodati, že i způsob mluvy

---

schaft (1903), Ruggiero, I papiri greco-egici (u Pacchioni, Corso di diritto romano, I., 1905, str. 414—439) a Ivo Pfaff, Die Bedeutung der Papyrusforschung für das römische Recht, 1906.

[1]) Corp. Inscr. Lat. II., 5181; Bruns, Fontes iur. Rom. 6. ed. I. p. 266 sqq. Flach, La table de bronze d' Aljustrel (1878).

i pravopis v obou deskách se shodují. O totožnosti obou *leges* bude však lze bezpečněji rozhodnouti, až obdržíme podrobnější popis nové inskripce, jejž připravuje Leite de Vasconcellos, konservator musea Lisabonského.

Dobu vzniku nově získané památky lze bezpečněji určiti, nežli to bylo možno při dříve nalezeném zlomku *legis metalli Vipascensis.* V příčině této bylo pouze z písma i jazyka a z té okolnosti, že v inskripci děje se zmínka o *fiscus* a *procurator metallorum*, usuzováno, že lex náleží konci prvního nebo počátku druhého století po Kr. Nová deska však, zmiňujíc se o *liberalitas sacratissimi imp*(*eratoris*) *Hadriani Aug*(*usti*), mluví o císaři Hadrianovi způsobem, jak nápisové i římští právníci činí o císařích, doposud žijících. Podle toho naše *lex* spadala by do r. 117—138 po Kr.

Z jednotlivých odstavců *legis metalli Vipascensis*, odkrytých r. 1876, týkaly se vlastního hornictví pouze dva. Ostatních sedm odnášelo se pouze k různým živnostem, provozovaným v hornickém okresu: Správa císařská hleděla zabezpečiti horníkům, žijícím v kraji odlehlém, životní potřeby tím, že jisté živnosti (lázeňskou, obuvnickou, holičskou a valchářskou) monopolisovala a propachtovala. Naproti tomu nová *lex* zabývá se výlučně s vlastním hornictvím a skýtá takto pro poznání římského dolování a práva horního zpráv mnohem obsáhlejších.

Jako *metallum Vipascense* obsahuje také horní závod, jehož provozování a správu pořádá naše *lex*, jámy (šachty) na stříbro (*putei argentarii*) a na měď (*putei aerarii*) a náleži fisku. V čele správy hor jest císařský *procurator*, označený jako v *lex metalli Vipascensis* jednou jako *procurator qui metallis praeest* (§ 4.), někdy jako *procurator metallorum*, nejčastěji jako *procurator* zkrátka.

Hory jsou pronajaty, a to nikoli velkým podnikatelům (publikanům, společnostem publikanským), nýbrž pachtýřům drobným (*coloni*). Jim pronajímá *procurator* jednotlivé šachty (*putei*), což označuje se výrazem, při censorských pachtech obvyklým (*Festus, Venditiones*), jako *venditio* a *emtio putei*, a slove úplata *pretium.* V stejný pachtovní poměr vstupuje, kdo o své újmě béře v držení šachtu opuštěnou nebo zanedbávanou (viz doleji). I uvádějí se vedle sebe na rovni *adsignatio* a *occupatio puteorum* jakož i *coloni a occupatores puteorum. Occupator puteorum* může míti společníky. Společník učinivší náklad na společný podnik, jest oprávněn

žádati na ostatních poměrnou náhradu a má, není-li žádosti jeho vyhověno, účet o výdajích po tři dny, po sobě jdoucí, veřejně vyvěsiti a hlasatelem liknavého k zaplacení vyzvati. Po té propadne podíl, který prodlévající na šachtě má, ve prospěch společníka, domáhajícího se náhrady. Kolonům jest volno šachty od fisku najaté nebo podíly na nich jiným postoupiti. Jen *debitor fisci* nesmí tak učiniti bezplatně. Postupující i nabyvatel musí však o postupu učiniti prohlášení u prokuratora.[1])

Nové a zajímavé jest, že ruda, vytěžená z jednotlivých šachet, náležela z polovice fisku. Horničtí *coloni* byli tedy na rovni s *coloni partiarii* oněch dob, drobnými to pachtýři na velkostatcích státních, císařských nebo i soukromých, kteří byli povinni odváděti jako nájemné část úrody. Dokud nebylo zaplaceno fisku za část rudy, jemu náležející, *colonus* nesměl taviti dobytých rud, sice by propadla i jeho část za trest fisku a prodal by *procurator metallorum* celou šachtu. Udavač měl obdržeti čtvrtinu podílu fiskalního. Při dobývání mědi může právo fisku na rudu z té které šachty převedeno býti jednou pro vždy za úplatu na soukromého podnikatele.[2]) S tímto fiskalním právem souvisí předpis, že rudy, z jam vynesené,

---

[1]) Odstavec 4. zní: O(ccu)patori puteorum socios quos volet habere liceto ita ut pro ea parte qua quis socius erit impensas conferat. Qui ita non fecerit rationem impensarum factarum a se continuo triduo in foro frequentissimo loco propositum habeto et per praeconem denunciato sociis ut pro sua quisque portione impensas conferat. Qui ita non contulerit quive quid dolo malo fecerit quominus conferat quove quem quosve ex sociis fallat, is eius putei partem ne habeto eaque pars socii sociorum ut qui impensas fecerit esto. Et ii(s) coloni(s) qui impensam fecerint in eo puteo in quo pluris socii fuerint repetendi a sociis quod bona fide erogatum apparuerit ius esto. Colonis inter se eas quoque partes puteorum quas a fisco emerint et pretium solverint vendere quanti quis potuerit liceto. Qui vendere suam partem quive emere volet apud proc. qui metallis praeerit professionem dato; aliter emere aut vendere ne liceto. Ei qui debito(r) fisci erit donare partem suam ne liceto.

[2]) § 1. . . . Aug. praesens numerato. Qui ita non fecerit et convictus est prius coxisse venam quam pretium sicut supra scriptum est solvisse pars occupatoris commissa esto et puteum universum proc. metallorum vendito. Is qui probaverit ante colonum venam coxisse quam pretium partis dimidiae ad fiscum pertinentis numerasse partem quartam accipito. — § 2. Putei argentari ex form(a) exerceri debent quae hac lege continetur: quorum pretia secundum liberalitatem sacratissimi imp. Hadriani Aug.

smějí býti dopravovány do hutí pouze za dne. Krádež rudy tresce se jako *crimen extraordinarium* trestem veřejným. Trestní pravomoc soudní tu vykonává *procurator metallorum*. Spáchal-li krádež rudy otrok, má býti zmrskán a prodán s podmínkou tou, by trvale byl chován v okovech a nemeškal v nižádném obvodě hornickém. Cena z prodeje toho patří posavadnímu pánu otroka. Je-li pachatel svobodným, má jej stihnouti konfiskace jmění a trvalé vypovědění z hornického okresu.[1])

Lex, nesena snahou, by zabezpečeno bylo intensivní provozování závodu hornického, ukládá držitelům šachet dolování nepřetržité. Delší průtahy a přestávky v dolování mají v zápětí, že kdokoli může uvázati se v držení šachty zanedbané. Kdo vykonal toto *ius occupandi*, vstupuje tím v nájemný poměr k fisku.[2]) Ustanovení ta jsou úplně obdobná předpisům, jež zákonodárství pozdějších císařů římských vydalo o „*agri deserti*".

Na nové desce Aljustrelské máme konečně též celou řadu opatření, nesoucích se k pojištění bezpečnosti kovkopů a zachování hor samých. Šachty mají býti pečlivě vystrojeny. Dřevení zpuchřelé má býti nahraženo novým. Pilíře, jež ponechány byly k podpoře klenutí, mají zůstati nedotčeny. Při hloubení jam podnikatel má vyhnouti se štole, sloužící k odvodňování dolu a ponechati mezi štolou touto a jámami stěnu určité značné šířky. Ze štoly řečené smějí vykopány býti hutné jámy pouze s povolením

---

observabuntur ita ut ad eum pertineat proprietas partis quae ad fiscum pertinebit qui primus pretium puteo fecerit et sestercia quatuor milia nummum fisco intulerit.

[1]) § 5. Venas quae ad puteos prolatae (i)acebunt ab ortu solis in occasum ii quorum erunt in officinas vehere debebunt; qui post occasum solis vel noctu venas a puteis sustulisce convictus erit, HS∞ nummos fisco inferre debeto. Venae furem si servos erit procurator caedito et ea coditione vendito ut in perpetuis vinculis sit neve in ullis metallis territorisve metallorum moretur; pretium servi ad dominum pertineto; liberum procurator confiscato et finibus metallorum in perpetuum prohibeto.

[2]) § 3. Qui ex numero puteorum quinque unum ad venam perduxerit, in ceteris sicut supra scriptum est opus sine intermissione facito; ni ita fecerit alii occupandi (ius) esto. Qui post dies XXV praeparationi impensarum datas opus quidem statim facere coeperit diebus autem contiunis decem postea in opere cessaverit alii occupandi ius esto. Puteum a fisco venditum continuis sex mensibus intermissum alii occupandi ius (es)to ita ut cum venae ex eo proferentur ex more pars dimidia fisco salva sit.

císařského prokuratora a jen v rozměrech nevelkých. Kdo by jednal proti těmto předpisům a vůbec by co podnikl ze zlého úmyslu, čímž by pevnost šachty ohrožena byla, propadne stejnému trestu, jaký byl nahoře uveden pro krádež rudy.[1])

II. Mezi četnými, v posledních letech v Africe nalezenými inskripcemi, které dávají tak hojnou zvěst o administraci císařských panství za doby římského principatu, vyniká objemný nápis, r. 1896 v Tunise odkrytý, obsahující řád pro panství císařské, od dvou prokuratorů za císaře Trajana r. 116 neb 117 vydaný, který opírá se o starší statut, zvaný *lex Manciana*. Z jiného nápisu, který byl nalezen již r. 1892 rovněž v Tunise a pochází z doby Septimia Severa, zachována byla část *legis Hadrianae*, jednající o okupaci půdy ležící ladem a o dávkách, jež okupanti mají plniti.[2])

---

[1]) § 6. Putei omnes diligenter fulti destinatique sunto proque putri materia colonus cuiusque putei novam et idoneam subicito. Pilas aut fulturas firmamenti causa relictas attingere aut violare dolove malo quid facere quominus eae pilae fulturaeve firmae et perviae sint ne liceto. (Q)ui puteum vitiasse labefactasse decapitasse aliutve quid dolo malo fecisse quominus is puteus firmus sit convictus erit si servos erit flagellis arbitratu proc. caesus ea-conditione a dom(i)no veneat ne in ullis metallis moretur; liberi bona proc in. fiscum cogito et finibus ei metallorum in perpetuum interdicito. — § 7. Qui puteos aerarios aget a cuniculo qui aquam metallis subducet recedito et non minus quam denos pedes utroque latere relinquito. (Cu)niculum violare ne liceto. Proc. explorandi novi metalli causa ternagum a cuniculo agere permittito ita ut ternagus non plures latitudinis et altitudinis quam quaternos pedes habeat. (V)enam infra quinos denos pedes ex utroque latere a cuniculo quaerere caedereve ne liceto. (Q)ui aliter quid in ternagis fecisse convictus erit, servos flagellis arbitratu proc. caesus ea conditione (a) domino veniet ne in ullis metallis moretur; liberi bona proc. in fiscum cogito et finibus ei metallorum in perpetuum interdicito. — § 8. Qui puteos argentarios (aget) a cuniculo qui aquam metallis subducet recedito et non minus quam sexagenos pedes utroque latere relinquito et eos puteos quos occupaverit adsignatosve acceperit in opere uti determinati erunt habeto nec ultra procedito neve ecbolas colligito neve ternagos ita agito extra finis putei adsignati . . . — Přísné tresty, stihající ty, kdož by ze ziskuchtivosti podtínali nebo osekávali rudové pilíře v dolech, nejsou bez příkladu ve starověku. Plutarch, Vita dec. or. 7 uvádí, že pro takové počínání byl podle zákonů Attických kdosi odsouzen k smrti.

[2]) Listina, r. 1896 nalezená, otištěna jest v Girard, Textes de droit romain, 3 éd. (1903) p. 183 sq. O ní pojednal zvláště Schulten, Die lex Manciana, eine afrikanische Domänenordnung (1897). Nápis, odkrytý 1892, otištěn jest u Bruns, Fontes I., 382 a Girard, Textes p. 186.

V Mélanges d'Archéologie et d'histoire (École française de Rome) sv. 26 (1906) str. 365 až 481 vydal právě Carcopiono text a výklad nápisu, jejž sám odkryl v červnu 1906, a to zase v kraji Tuniském. Nápis ten, který jest uveřejněn nyní také od Mispouleta v Nouvelle revue historique de droit sv. 30 (1906) str. 812 násl., pochází z doby císaře Hadriana. Obsahuje především žádost, vznesenou na prokuratory, ve které žadatelé domáhají se toho, aby jim pozemky pusté byly dány k osazení olivami podle *lex Manciana*, zachovávané prý v sousedním *saltus Neronianus*.[1]) Následuje vyřízení: *sermo procuratorum*,[2]) který v podstatě kryje se se *sermo procuratorum*, zachovaným v nahoře dotčené inskripci, která odnáší se k *lex Hadriana*, tak že mezery v ní se vyskytující lze doplniti z nápisu nového. Z něho vychází též na jevo, že správně soudil Schulten, když právo okupační vztahoval také k oněm částem pozemků pronajatých, které jsou od pachtýřů zanedbány. Dále jest jasno, že *lex Hadriana de rudibus agris et iis, qui per X annos continuos inculti sunt*, není než užitím staršího řádu, zvaného *lex Manciana*.

III. Novým důležitým pramenem pro poznání správy císařských panství jest též obsáhlý latinský výnos císařů Valentiniana, Valenta a Gratiana, který odkryt byl při rakouských výkopech podniknutých r. 1904 v Efesu. Jej uveřejnil Prof. dr. Heberdey ve Vídni v Anzeiger der kais. Akademie der Wissenschaften, r. 42 (1905) str. 88—90. V Zeitsch. d. Savignystiftung, Rom. Abt.

K oběma sr. Cuq, Le colonat partiaire dans l'Afrique romaine (1897), nejnověji pak Roztowzew, Geschichte der Staatspacht (1903) str. 435 násl. a Hirschfeld, Die kais. Verwaltungsbeamten, (1905) str. 122 násl.

[1]) . . . rogamus procurato(res per pro)videntiam vestram quam (nomine ca)esaris praestatis velitis nobis (et majestat)i illius consulere dare nob(is eos agros) qui sunt in paludibus et in silvestribus instituendos olivetis et vineis lege Manciana condicione (s)altus Neroniani vicini nobis . . .

[2]) Sermo procurato(rum im)p(eratoris) (C)eas (aris) Hadriani (Aug)usti: quia Cae(sar n(oster) pro) infatigabili cura sua per qu(am adsi)due humanis utili(ta)tibus ex(cubat om)nes partes agrorum quae tam oleis au(t) vineis quam frumentis aptae sunt (exc)oli iubet: itcirco per missum pro(vident)iae eius potestas fit omnibus e(tiam) eas partes occupandi quae in c(enturi)s elocatis saltus Blandiani e(t U)densis (et) i(n illi)s partibus sunt q(uae . . . . et si quis lo(ca neglecta a co(nductoribus) occupaverit qua(e dari sole)nt tertias partes fructuu(m) dabit, de) eis quoq(ue) regionibus qu(ae ex) Lamiano et Domitiano (saltu) iunctae Turritano sunt (tantundem) dabit.

sv. 26 (1905) str. 490 Mitteis vytýká hlavní věci. Nařízení jest dáno asi mezi r. 375 a 380 po Kr. Svědčí Eutropiovi, prokonsulovi Asijskému, který byl dal císařům zprávu o stavu provincie. Dovídáme se, že různým městům v provincii Asijské byly od císařů ponechány důchody z jistých pozemků, náležejících k císařské *res privata*, by z nich kryla výlohy na zřízení a opravu hradeb. Důchody tyto byly však jim prý odváděny od císařských jednatelů (*actores rei privatae*) liknavě a neúplně. I žádaly obce, mezi nimi též hlavní město Ephesus, aby ony pozemky byly jim přikázány do vlastní správy a užívání. Císařové vyhovují prozatím pouze žádosti obce Efesské, chtějíce vyčkati, jak opatření to se osvědčí, a nařizují, by obci té odevzdáno bylo 100 jug. Další nařízení má, jak soudí Mitteis, asi ten smysl, že Eutropius má správu všech statků císařských v provincii se nalézajících svěřiti městům, tak že by tato místodržícímu odváděla jen kanon, další výtěžek pak by si směla podržeti. Zároveň se ukládá Eutropiovi, by na jisto postavil, mnoho-li z císařských statků, jichž výměra se pro celou provincii Asijskou udává na $6736^1/_2$ jug úrodné půdy, 703 (730?) jug pak neúrodné, a komu i zač jest propachtováno, mnoho-li pak ponecháno správě vlastní.

IV. Též co se dotýče druhé hlavní skupiny právnických pramenů, t. j. zachovaných spisů římských právníků, lze pro poslední léta zaznamenati potěšitelný přírost. Štrasburkská universitní a zemská biblioteka získala z Egyptu tři kusy pergamenové, obsahující zlomky z Ulpianových *libri disputationum*. O. Lenel uveřejnil zlomky tyto nejprve v Sitzungsberichte der Berliner Akademie, r. 1903 str. 922 násl. a 1034, a roku 1904 str. 1156 násl., později v Zeitschr. d. Savignyst. f. Rechtsgesch. Rom. Abt., sv. 24 str. 416 násl. a sv. 25 str. 368 násl. Z těchto zlomků náleží

1. jeden do druhé knihy Ulpianových *disputationes*. Ač zlomek tento jest pranepatrný, záleže je pouze ze sedmi začátků řádkových, jest přece nad míru zajímavým a poučujícím. Slova zachovaná patří k *fr. 32 pr. de peculio 15, 1*, k místu to důležitému pro nauku o processné konsumci. O něm kdysi slavný Keller napsal inauguralní disertaci, v novější době pak bylo místo to zase a zase předmětem pronikavých úvah. Ve *fr. 32 cit.* Ulpian dovolávaje se Juliana rozhoduje, že z více dědiců pána otrokova nebo z více usu-

fruktuářů nebo bonaefideipossessorů otroka jednotlivý jest oproti *actio de peculio* zavázán pouze do výše pekulia, jež sám má, že však přece vznesením žaloby na jednoho ostatní se osvobozují (*unus conventus ceteros liberat, quamvis non maioris peculii, quam penes se est, condemnari debeat*). K tomu se však dodává: *sed licet hoc iure contingat, tamen aequitas dictat iudicium in eos dari, qui occasione iuris liberantur.* Dodatek ten prohlašovali v posledních letech romanisté téměř jednomyslně za interpolaci Justinianskou.[1]) Štrasburkský zlomek však, obsahující právě tento podezřívaný text, dokazuje nyní jasně, že dodatek onen napsal Ulpian sám. Tím je nyní pevně prokázáno, jednak, že litiskontestací s jedním ze spoluzavázaných nastala *ipso iure* konsumce *actionis de peculio*, jednak, že již za dob Ulpianových účinek ten odstraňován byl *restitutione in integrum.*

2. Mnohem obsáhlejší jsou zlomky z třetí knihy disputací. Zlomek na líci listu, asi z polovice zachovaného, jedná o případě tomto. Dvě rozvedené ženy nastupují *actione rei uxoriae* na muže, který se proti nim dovolává t. zv. beneficia *competentiae.* I uvažuje se v místě o tom, jaký účinek má okolnost ta, že jedné žalobkyni byl již odsouzen, na nález druhý a na exekuci.[2])

3. Na rubu téhož listu jest výklad, odnášející se k *actio subsidiaria*, kterou lze nastupovati na municipalní magistraty, když tito při zřízení poručníkově něčeho nedopatřili, zejména nepostarali se

---

[1]) Tak zejména Lusignani, La consummazione dell' actio de peculio (1899) str. 31 násl.; Ferrini Z. d. Savignyst. Rom. Abt. 20(1899) str. 243 násl.; Erman, tamtéž sv. 21 (1900) str. 194 násl. a v Mélanges Ch. Appleton (1903) str. 251 násl.

[2]) . . . facit, tunc eum et sequenti condemnandum: sic fieri, ut sua, inquit, culpa ab altera bona eius veneant aut, ut quibusdam, inquit, videtur, ducatur . sed verius est nec post condemnationem maritum facile duci . . . nec ducitur nu(dus. sed me)lius est sic dicere utriusque rationem habendam, etiamsi altera postea litem sit contestata, ut post condemnationem alterius in (bo)norum venditione aequas partes ferant, cum sive metu vinculorum sit futurum, sibique inputet, qui poterat se liberare a sequenti condemnatione, si satis fecisset priori sententiae.

Marcellus tamen libro VII digestorum putat, si haec fuit patrimonii qualitas, ut difficile esset explicari pecunia, aequissimum esse, etiamsi sequenti fuerat condemnatus, denegari sequenti iudicati actionem aut certe . . .

o náležitou jistotu poručenskou. Ze zlomku dovídáme se poprvé, že *actio subsidiaria* byla nejen proti dědicům magistratů, nýbrž i proti těmto samým udílena pouze *causa cognita*, a že mezi římskými právníky byl spor o tom, zda-li magistratové ručí jako *sponsores* nebo jako *fideiussores*.[1])

4. Ve zlomcích, zachovaných z 3. knihy disputací na druhém listě Štrasburkském, činí se rozhodnutí o tom, zda přísluší *exceptio*, tam uvedená, závislým na té okolnosti, zdali *pignus* bylo *contractum in Italia* nebo *in provincia* a uvažuje se o tom, které zastavení jest pokládati za to, které za ono. O jakou *exceptio* tu vlastně jde, jest, ježto text má mnoho mezer, velmi pochybno.[2]) Zcela nové jest, co se dovídáme o poli platnosti zákona Furiova. Zpráva Gajova, že *lex Furia tantum in Italia locum habet* nebo *valet* (Gai. III. 121 a. 122) dochází nyní vysvětlení naším místem, kde se praví: *in Furia lege spectamus, ubi sponsor acceptus est, non ubi obligatio contracta, cui sponsus accedit. denique ex duobus sponsoribus, quorum alter in Italia alter in provincia acceptus est, eum demum relevat qui Italicus est.* Podle toho *lex Furia* nebyla ani zákon s omezenou místní platností, ani zákon platný pro všechny Italiky, nýbrž

---

[1]) ... eamque actionem causa cognita in eos dandam esse divumque Pium rescripsisse et in heredes eorum itidem causa cognita, quamvis Iulianus in heredem magistratus non putaverit tribuendam actionem, cum idem heredem iu(dicis), qui litem suam fecisset, teneri existimaverit. sed utrumque contra est, cum heres magistratus teneatur et iudicis non teneatur et magistratus non ut tutores tenentur: denique in bonis eorum privilegium cessare procul dubio est.

quaestionis fuisse, ut sponsores an potius ut fideiussores deberent teneri. et Iulianum quidem ut fideiussores conveniendos putasse, Marcellum vero magis sponsorum locum optinere apud Iulianum notare. Marcelli sententiam ratione iuvari negari non posse: sufficere enim, si in locum eorum succedant, quos accipi neglexerunt vel quos minus idoneos acceperunt.

[2]) Lenel v publikacích právě uvedených pokládal za to, že řečená exceptio jest exceptio longae possessionis oproti žalobě zástavní a dovozoval z našeho zlomku, že exceptio byla omezena na pignora in provincia contracta, však při pignora in Italia contracta že místa neměla. K mínění tomu přidal se též Partsch, Die longi temporis praescriptio im klass. röm. Recht (1906). Nejnověji však Lenel zastává hypothesi, že ona exceptio jest pověstná exceptio annalis Italici contractus (Zeitsch. d. Savignystiftg. f. Rg. Rom. Abt. sv. 27, 1906 str. 70 násl.).

zákon s účinkem potud omezeným, že platil pouze pro *sponsores in Italia accepti.*[1])

V. Hlavní forma římská pro zřízení listin soukromoprávních byla v době klassických právníků, jak známo, ta, že o ústním prohlášení stran, po případě o tom neb onom jiném ději, sběhlém před svědky, bylo učiněno sepsání vyrytím na vnitřní, voskem potažené stránky dvou, tří nebo i více dřevěných destiček (*diptychon, triptychon*), spojených po způsobu listů knihy. Dosud znali jsme pouze triptycha z let 131—167 po Kr., nalezená v dolech Sedmihradských poblíže Verespataku v l. 1786—1855, pak voskové desky z let 15—62 po Kr., vykopané r. 1875 a 1887 v Pompeji.[2]) Ještě roku 1902 mohl Lenel (v Holzendorffově Encykl. 6. vyd. I., 142) tvrditi, že tato forma listinná v Egyptě se nevyskytovala. Za nedlouho se však ukázalo, že tvrzení to správným není. R. 1906 získal totiž Lord Amherst egyptské diptychon z *Harmupolis maior* s textem latinským, dosvědčujícím římskou *manumissio inter amicos* z r. 221 po Kr. Zajímavé jest, že zde užito formule „*liberam esse iussit*“. Text uveřejnil Seymour de Ricci v dodatku ku Girard, Textes de droit romain, 3. vyd. (1903) str. 349—350, pak s překladem a komentářem v Proceedings of the society of Biblic Archaeology, May-June 1904.[3]) V Nouvelle revue historique de droit, sv. 30 (1906) str. 477 násl. pak publikuje nyní týž Seymour de Ricci čtyři další latinské listiny na deskách voskových, jež pocházejí z Fayum a jsou již od více let v museu Kahirském. P. F. Girard připojil na str. 487 násl. obšírný a

[1]) Tak nyní již Appleton v Zeitsch. d. Sav. St. Rom. Abt. 26 (1905) str. 19 a Girard, Manuel de droit romain, 4. vyd. (1906) str. 755 p. 2. Jinak ovšem dřívější literatura; sr. zejména Wlassak, Röm. Processgesetze II., 156 násl. Mommsen, Staatsrecht III., str. 696 n. 1. Karlowa, Röm. Rechtsgesch. II., str., 734.

[2]) Corp. inscr. Lat. vol. III. p. 921 sqq. vol. IV., Supplem. Pars prior. Bruns, Fontes I., 288 sq. 314 sq. 375 sq. Sr. Heyrovský, Dějiny a system soukr. práva římského str. 65, 66.

[3]) O listině této podal zprávu také Mitteis v Zeitsch. d. Sav. St. R. A. 25 (0905) str. 377 a Wilcken v Archiv f. Papyrusforschung III., 2 (1904) str. 309. — V Proceed. of the soc. of., Bibl. Arch. 1904 (26, 196) dává Seymour de Ricci též zprávu o zlomku latinské voskové desky z r. 147 po Kr., nalezající se v Bodleian Library v Oxfordě. Sr. k tomu také Arch. f. Papyrusforschung III., 2 (1904) str. 309 a IV., 1 (1907) str. 267.

velmi poučný výklad.[1]) Tři z listin těch mají tvar diptycha, jedna jest na desce jediné.

1. Posléz dotčená listina, datovaná ze dne 4. ledna 122 po Kr., náleží mezi t. zv. vojenské diplomy, odchyluje se však ode všech ostatních listin tohoto druhu[2]) po stránce nejedné. Vojenské diplomy, doposud známé, jsou ověřenými výtahy, vyhotovenými na měděných diptychech a vysvědčujícími zvláštní výsady, jež strany římského občanství a konubia tomu neb onomu vysloužilci propůjčil císař sám. Listina Kahirská však obsahuje pouze vysvědčení o čestném propuštění z vojska, uděleném od praefekta Egyptského.[3]) S tím souvisí, že toto úřední vysvědčení, které jest originalem, ne přepisem, napsáno jest pouze na desce dřevěné. Jde zde tedy, jak dobře postřehl Girard, o vysloužilce, náležejícího mezi **οἱ χορὶς χαλκῶν οὐετρανοί** (*sine aere veterani*), o kterých se zmiňuje již Berlínský papyrus BGU. 113 l. 5. 6.

2. Ve dvou diptychech, jež obě mají datum z téhož dne (29. září 170 po Kr.) dosvědčuje tatáž dědička testamentární skrze svého bratra a poručníka — v kontextu slove tento *procurator*, v subskripci však **ἐπίτροπος** (*tutor*) — že uvázala se v dědictví po své matce i po své bábě, a to *cretione*.[4])

3. Čtvrtá listina, zase ve formě diptycha zhotovená, z 3. listopadu 148 po Kr. obsahuje ověřený, otci novorozeného dítěte vypravený výtah z úředního seznamu přihlášek dětí narozených (*tabula albi professionum liberorum natorum*). Jde zde o přihlášky,

[1]) Krátkou zprávu o těchto listinách s několika poznámkami dávají Mitteis v Z. d. Sav. St. R. A. 27 (1906) str. 354 a Wilcken v Arch. f. Pap. F. IV., 1 (1907) str. 252—54.

[2]) Z diplomů těchto zachoval se velký počet. Z valné části jsou uveřejněny od Mommsena v Corp. inscr. Lat. III., pp. 843 sqq. Suppl. (1893) pp. 1955 sqq. Příklady u Bruns, Fontes p. 252 sqq. a Girard, Textes, pp. 117, 118. Sr. Heyrovský, Dějiny a system, str. 33 násl.

[3]) T. Haterius Nepos prae(fectus) Aeg(ypti) L. Valerio Nostro, equiti alae Vocontiorum turma Gariana honestam missionem dedit. Na to následuje inscriptio praefectova: Perlegi o(mnia) s(upra) s(cripta) e(t) h(onestam) m(issionem) dedi prid(ie) non(as).

[4]) Valeria Serapias, Antinois virgo, per procuratore L. Val. Lucretiano . . . fratre eius testata est se hereditatem Flaviae Valeriae matris eius (listina druhá: Lucretiae Diodorae aviae de patre) adiisse crevisseque, seque heredem esse secundum tabulas testamenti eius. Viz Gai. II., 164—166, Ulpiani fr. XXII., 25, 27 28. Sr. Heyrovský, Dějiny a system, str. 1141.

jež zavedl jako obligatorní v celé říši císař Marcus Aurelius [1]) Diptychon Kahirské dosvědčuje tyto *professiones* pro Egypt již pro dobu vlády Antonina Pia. Listina ta jest zajímavá i pro historii římské literatury právnické. Salvius Iulianus, konsul r. 148 po Kr., o němž zmiňuje se více nápisů, býval od novějších historiků mnohdy stotožňován se slavným právníkem doby Hadrianovy, tvůrcem to *edicti perpetui*. Z nápisu, nalezeného v Africe r. 1899 zvěděli jsme plné jméno tohoto právníka, zejména že *praenomen* jeho bylo Lucius.[2]) Avšak v diptychu Kahirském slove konsul r. 148 po Kr. Publius Salvius Iulianus, což, jak se podobá, brání tomu, by konsulat právníka kladen byl, což jinak by bylo dosti pravdě podobno, do r. 148 po Kr.

VI. V Bullettino dell'Istituto di diritto Romano, sv. 18 (1906) str. 115—17, oznamuje Gatti, že v dubnu 1906 vykopán byl v Římé nápis, z něhož vysvítá, že v říjnu r. 2. po Kr. konsulat zastávali L. Caninius Gallus a C. Fufius Geminus.[3]) V nich jest spatřovati navrhovatele známého zákona, manumisse testamentarní omezujícího, který podle nich slul *lex Fufia Caninia*.[4]) Vznik zákona toho lze nyní bezpečně položiti do druhé polovice r. 2. př. Kr. (752 *a. u. c.*).

---

[1]) Vita Marci, 9: Liberales causas ita munivit, ut primus iuberet . . . unumquemque civium natos liberos profiteri intra tricesimum diem nomine imposito. Sr. Marquardt, das Privatleben der Römer, I. 85.

[2]) Řečený nápis nalezený nedaleko města Hadrumetum, z něhož právník Iulianus pocházel, dává celé jméno jeho a vypisuje úřednickou dráhu jeho. Plné jméno Julianovo jest: L. Octavius Cornelius P(ublii) f(ilius) Salvius Iulianus Aemilianus. Sr. k tomu Mommsen, Zeitsch. d. Sav. St. R. Abt. 23 (1902) str. 54—60 a Boulard, L. Salvius Julien, 1903, pp. 9—20.

[3]) Na zprávu Gattiho upozorňuje též Mitteis v Z. d. Sav. St. R. A. 27 (1906) str. 355.

[4]) Gai. I., 42—46; Ulpiani fr. I., 24; Paul. S. R. IV., 14; Inst. I., 7; Cod. VII., 3 Sr. Heyrovský, Dějiny a system, str. 138.

O kriminelně relevantních vztazích zevnější činnosti ku výsledku čin trestný odůvodňujícímu.

Se zřetelem k trestnímu právu rakouskému, německému, francouzskému a italskému uvažuje Dr. *Karel Drbohlav*, náměstek státního zástupce v Kutné Hoře.

O vztazích různých jevů, z nichž předcházející dle našich nám přístupných poznatků podmiňuje jev následující, slove příčinou a onen podmíněný následkem, bylo již mnoho jak v oboru filosofie, ve vědách přírodních, tak na poli filosofie právní jmenovitě ve vědě práva trestního uvažováno, přemýšleno a napsáno.

Význačnější spisy a theorie sem spadající uvádí doc. dr. Prušák v tomto časopise ročník IV. v článku „Vztah příčinný" a dále částečně i doc. Miřička ve zvláštním svazku tohoto ročníku věnovaném Dru. Ant. ryt. Randovi ve článku: „Trestní vina a vztah příčinný". Kdežto první spokojuje se toliko rozborem jednotlivých spisův a theorií nepřipojuje v žádném směru svůj názor o předmětu tom, projevuje Dr. Miřička svůj samostatný úsudek, podává výsledky vlastního přemýšlení domnívaje se, že v úsudku svém pronáší novou theorii o příčinném vztahu činnosti k nastalému výsledku čin trestný odůvodňujícímu. Názor jeho vrcholí v této větě: „Bez viny žádné příčinnnosti ve smyslu práva trestního."[1]) Názor ten však ku rozřešení problému přičinnosti ve smyslu

[1]) Myšlénku tuto však nelze pokládati za novou, moment viny proniká ve mnohých teoriích, jež povstaly o příčinném vztahu kriminelně relevantním. Moment ten nepozorovaně vetřel se do theorie Kriesovy, na této zbudovaných dalších theorií Merkelovy, Liepmannovy, a vyznívá i z názoru Radbruchova. Tak dle názoru Kriesova projeveného v práci: „Begriff der objektiven Möglichkeit und einige Anwendung desselben" dlužno při posuzování objektivní možnosti nastalého výsledku sdíleti stanovisko pachatelovo a nehleděti ku všem těm skutečnostem, jež pachateli buď vůbec známy nebyly, nebo byly známy jen velice nedokonale, — v čemž zajisté mlčky zahrnut je vztah vůle pachatelovy k nastalému výsledku a tedy moment viny; Liepmann pak ve své Einleitung str. 45 praví do slova: „Ein Erfolg ist im Sinne des Strafrechts nur dann durch eine Handlung verursacht, wenn diese in einem berechenbaren Zusammenhang mit dem Erfolge steht, derart, dass mit ihrer Wirklichkeit das Wirklichwerden des Erfolges in berechenbarer Weise nothwendig erscheint." Není pochybnosti, že v pojmu: „in einem berechenbaren Zusammenhang" a „in berechenbarer Weise" jest vyjádřen vztah vůle pachatelovy ku nastalému výsledku a tedy moment viny. A podobně praví i Merkel ve své učebnici něm. práva trestního: Právo trestní přihlíží jen k takovým poměrům podmínek, jimž zkušenosť přiznává jakýsi všeobecný význam." Tuto zkušenosť však, jak z dalšího o zodpovědnosti plyne (sr. str. 99), dlužno právě u pachatele předpokládati, címž opět do pojmu příčinnosti vložen moment

práva trestního vésti nemůže. I pro obor práva trestního jsou pojmy „vina" a „příčinnost" zcela různy, nemají v poměru k sobě pranic společného a jsou také jeden ku druhému beze všeho vztahu, beze vší závislosti. To jest právě jednou z nejpádnějších výtek, která se činí jinak logicky správným theoriím Barově, Kriesově, Merkelově a Liepmannově, že neprávem směšují přičinění se zaviněním. Jiná jest otázka, dlužno-li někomu nastalý výsledek — porušení neb ohrožení právních statků — přičítati za vinu ve smyslu kriminelním a jiná opět otázka, možno-li o nastalém porušení neb ohrožení právních statků, jež je důvodem trestnosti činu lidského, míti za to, že jest výsledkem zevnější činnosti lidské kriminelně relevantním.

Vina je vztah vůle pachatelovy k nastalému porušení neb ohrožení právních statků po rozumu trestního práva rozhodný, příčinnost je vztah mezi zevnější činností a nastalým vysledkem — porušením aneb ohrožením právních statků — kriminelně relevantní.

Trestní zákony definujíce činy trestné uvádějí výsledky zevnějších činností v zevním světě se manifestující a tyto výsledky prohlašují přihlížejíce ku vztahu vůle pachatele zevnější činnosti k těmto výsledkům za činy trestné.[2]) Výsledky ty naznačují trestní zákony určitými výrazy, které dle všeobecného významu jim přikládaného značí buď jen výsledek zevnější činnosti sám o sobě, nebo zevnější činnost s určitým výsledkem.[3])

---

viny. Radbruch konečně mluví výslovně o takovém vztahu vůle k následku na straně pachatelově, jaký právě odůvodňuje vinu se stanoviska kriminelního. Praví ve své Lehre von der adäquaten Verursachung, že při objektivním vzniku následku, jest třeba ještě: „Ein hoher Grad der Voraussehbarkeit des Erfolges. Sr. Zeitschrift für gesammte Strafrechtswissenschaft XX. str. 128 et seq. Ač praví „objektiver Voraussehbarkeit" přece stojí tu na subjektivním stanovisku pachatelově a vyjadřuje v obratu zřetelně vinu ve smyslu práva trestního.

[2]) Při tom pranic na tom nezáleží, je-li výsledek ten, abychom tak řekli, materielní (ku př. porušení cizího majetku, t. j. změna věci, nebo porušení života, zdraví a pod., anebo jen slovní t. j., záleží-li v účincích na smysl sluchový, ku př. nadávka a pod.

[3]) Srovnej ku př.: rak. trest. zákon: § 68 (Die Zusammenrottung), § 85 (Andere boshafte Beschädigungen), § 89 (Boshafte Beschädigungen), § 129 (Unzucht wider die Natur), 131 (Blutschande), 132 (Verführung), 411 (Vorsätzliche und die bei Raufhandeln vorkommenden körperlichen Beschädigungen), trest. zák. něm.: §§ 128 a 129 (Die Theilnahme an einer Verbindung), 172 (Der Ehebruch), 173 (Der Beischlaf), 175 (Die widernatürliche Unzucht) 185 (Die Beleidigung), 201 (Die Herausforderung) etc.; trest. zák. franc. čl. 295 (L'homicide)., čl. 296 (Tout meutre), 299—301 a j. trest. zák. ital.: čl. 353 (La moglie adultera), naproti tomu pak rak. tr. z.: §§ 58, 134 et seq., 152 et seq. 335 a jiné, něm. trest. zák. § 211 et seq., 223 et seq. jmenovitě § 230 a m. j., ital. trest. zák. čl. 364, 368, 372, 375 a j.; franc. trest. zák. čl. 309, 319 a m. j., kde všude označena je definice činu trestního zevnější činnosti s určitým výsledkem t. j. určitou změnou na hmotných předmětech, proti nimž činnosť směřovala, a naproti tomu ještě dále delikty spáchané slovy, posunky, tiskem ku př. § 58 lit. *c*, 63, 65, 80, 99, 305 a m. j. trest. zák. rak., § 83, 85, 87, 92, 94, 95, 98, 99, 131, 153, 166

To shledáváme při všech činech trestných, ať dolosních, ať jen kulposních. Nějaký výsledek je při každé zevnější činnosti.

Výsledek jeví se buď na předmětech, proti kterým, anebo na nichž je zevnější činnost předsevzata, ve změně těchto předmětů (ku př. porušení zdraví, života — změna na těle lidském — nebo porušení majetku — změna na věcech) — anebo jen v okolnostech, kterými právě zevnější činnost samotnu vyjadřujeme (ku př. při deliktech slovy spáchaných, řeč, slova, která označována jsou jako zevnější činnost, ač slyšený zvuk jest vlastně výsledkem zevnější činnosti, t. j. pohybův orgánů, jež podmiňují mluvu). Zevnější činnost nelze ani jinak označovati než podle jejích na venek se manifestujících výsledkův. A tak mohou činiti i trestní zákony definujíce činy trestné. Dle svých všeobecných i ustálených názorů vidíme výsledek zevnější činnosti jen ve změně způsobené v našem zevním okolí, ku př. na předmětech, lidech, a to změně našimi smysly snadno pozorovatelné. Kde takovéto snadno a všeobecně pozorovatelné změny neseznáváme, tam mluvíme jen o pouhé zevnější činnosti beze všeho výsledku.

Trestní zákony definujíce činy trestné uvádějí de facto vždy jen určité, smysly lidskými pozorovatelné výsledky činností těla lidského a jeho orgánův a dlužno proto při posuzování každého činu trestného vždy uvažovati, zda to, co smysly lidskými bylo pozorováno a chápáno, jest právě onen výsledek, jenž v definici trestní jest jako důvod trestnosti vyznačen, a je-li při tom zároveň to, co jest jako zapověděný výsledek pozorováno a chápáno, v takové souvislosti s úkony těla lidského nebo jeho orgánů, že jest to po rozumu zákona naznačeno buď jako zevnější činnost sama, nebo její výsledek.

Z toho pak vidno, že otázku příčinnosti máme v širším smyslu při každém činu trestném, nikoli jen tam, kde jest jen nějaká zevní změna na hmotném předmětu naznačená jako výsledek zevnější činnosti prohlášena za důvod trestnosti činu. Otázku příčinnosti máme při všech deliktech slovních, stejnou měrou jako při deliktech proti tělesné integritě spáchaných porušením tělesné integrity, nebo při deliktech proti cizímu majetku spáchaných porušením, poškozením tohoto majetku. Uvedeme příklad: Při vraždě dle § 134 rak. zák. trest. jest výsledek trestnost odůvodňující „smrť člověka“ a zevnější činnost kterýkoli úkon těla lidského nebo jeho orgánů, kterým tento výsledek byl přivoděn.

---

a j. trest. zák. něm., ital. zák. trest. čl. 122 et seq., 212, 214 a m. j., franc. zák. trest.: Livre III titre I. chap. III. Section III. § II., § III & IV. Section VI. a j. kde dle běžžných názorů páchány činy trestné jen pouhou zevnější činností beze všeho následku, kde však de facto následek úkonů těla lidského nebo jeho orgánů skutečně nastává a důvodem trestnosti jest právě onen výsledek úkonů těla pachatelova nebo jeho orgánů, který s dotčeným úkonem jest tak spojen, že úkon ten bývá onim výsledkem všeobecně naznačován.

Dle trest. zák. něm. § 211 jest výsledkem zapověděným rovněž smrť člověka, tento výsledek jest však v souvislost s činností zevnější uveden výrazem: ,,tödtet," ,,usmrcuje". V obou případech máme však otázku příčinnosti, i při definici rak. zák. trest.: ,,Wer gegen einen Menschen in der Absicht ihn zu tödten, auf eine solche Art handelt, dass daraus dessen oder eines anderen Menschen Tod erfolgte . . ., i při definici zák. něm. § 211: Wer vorsätzlich einen Menschen tödtet . . . .

Při vraždě dle zákona rakouského jest hledati vztah příčinný v otázce, zda smrť vzešla ze zevnější činnosti, zda jest následkem zevnější činnosti, při čemž dlužno ovšem hleděti k dalšímu ustanovení o tom, kdy zákon pro svůj obor smrť jako následek zevnější činnosti považuje, čili, kdy vztah nastalé smrti ku zevnější činnosti za dostatečný prohlašuje, by se pro jeho obor za to mělo, že smrť ze zevnější činnosti vzešla.

Naproti tomu příčinnost při vraždě dle trest. zák. něm. leží v otázce, zda nastalá smrť jest v takovém vztahu ku zevnější činnosti pachatelově t. j. k jeho úkonům, aby tato činnost, jeho úkony mohly býti považovány za takovou činnost, kterou nazýváme ,,usmrcovati". Při tom ovšem zákon něm. nemá nižádných ustanovení v tom směru, jaké činnosti dlužno pro jeho obor zahrnovati pod pojem ,,usmrcovati", a dlužno proto otázku příčinnosti řešiti ze všeobecného pojmu, jaký se výrazu ,,usmrcovati" přikládá, t. j. dlužno i pro obor trest. zákona zahrnovati pod pojem ,,usmrcovati" jen ty činnosti, které se dle všeobecného názoru pod pojem ten hodí. Nebo ještě jiný příklad: Rak. trest. zákon definuje v § 58 lit. *a*) zločin velezrady: . . . . ,,Wer etwas unternimmt, wodurch die Person des Kaisers an Körper, Gesundheit oder Freiheit verletzt oder gefährdet oder eine Verhinderung der Ausübung seiner Regierungsrechte bewirkt werden soll" . . . a v § 59 lit. *c*): ,,Wurde endlich durch öffentlich oder vor mehreren Leuten vorgebrachte Reden, durch Druckwerke, verbreitete bildliche Darstellungen oder Schriften zu einer der im § 58 bezeichneten Handlungen aufgefordert, angeeifert oder zu verleiten gesucht." V prvém případě jest zevnější činností takový úkon těla pachatelova nebo jeho orgánů, který přivodil, po případě jen měl přivoditi ,,Verletzung" nebo ,,Gefährdung" der Person des Kaisers an Körper, Gesundheit oder Freiheit", anebo ,, die Verhinderung der Ausübung seiner Regierungsrechte", následkem pak jest toto Verletzung, Gefährdung oder Verhinderung resp. jen nebezpečí jich.

V druhém případě jest zevnější činností vlastně ten úkon, který měl za následek pronešený zvuk, slova, která jsou Aufforderung, Aneiferung anebo Verleitung k činům naznačeným v § 58.

V prvém případě jest otázkou příčinnosti, zda ono ,,poškození, porušení neb zabránění" jest v takovém vztahu k příslušnému úkonu těla pachatelova, že tento úkon dle všeobecných pojmův a názorův označován jest slovy: ,,verletzen, gefährden, verhindern". V případě druhém pak leží otázka příčinnosti v tom, jsou-li pronešená slova, pro-

nešený zvuk dle všeobecných názorů tím, čemu vkládáme výraz ,,auffordern, aneifern, verleiten."

Tak seznáváme, že při každém činu trestném máme vždy nějaký následek, který ten který čin trestný odůvodňuje, a tomu že tak i při těch činech trestných, při kterých dle běžných názorů není žádných následků, které páchány jsou jen zevnější činností samotnou. Tomu-li tak, pak jest na bíledni, že máme při všech činech trestných činiti s otázkou příčinnosti, že však otázku tu nelze s jednotného stanoviska řešiti, nýbrž že ji sluší při jednotlivých kategoriích činů trestných s různých hledisk uvažovati. Otázka příčinnosti není problémem jednotným a nelze také ji rozřešiti způsobem všeobecným, pro všecky případy činů trestných stejně platným. Proto marna jest snaha otázku příčinnosti generalisovati a tím nějaké všeobecné pravidlo dovoditi, jež by pak mělo míti všeobecnou, pro všecky případy stejně rozhodnou platnost.

Všichni spisovatelé v tomto oboru promlouvajíce o vztahu příčinném, o příčinnosti, mají na mysli jen ty případy, v nichž dle všeobecných názorů nastal činností zevnější ,,výsledek", t. j. nějaká zevní změna, a nehledí k těm případům, kde výsledek obsažen jest v označení zevnější činnosti samé.[4])

Ona změna činností lidskou nastalá, kterou dle všeobecných názorů nazýváme výsledkem zevnější činnosti, má po stránce kriminelní tento význam:

1. Činí z pokusu čin trestný dokonaný.
2. Mění čin méně trestný v čin trestnější.
3. Zvyšuje trestnost téhož činu trestného.

Již z té okolnosti, že ve skutečnosti při každém činu trestném je vždy nějaký výsledek, že tento výsledek jest v definicích činů trestných obsažen jednak již ve výrazu zevnější činnosti samé, jednak že zevnější činnost jest označena dle výsledku a jednak, že výsledek ten jest vedle zevnější činnosti zvláště samostatně vytknut a vyznačen, jest patrno, že dle těchto zákonných definic vyhledává se ne u všech činů trestných vždy stejný vztah mezi výsledkem a zevnější činností a že jest tudíž již dle zákona samotného u různých činů trestných různý vztah příčinný, různá příčinnost.

---

[4]) Sr. Buri ,,Causalität" a Die Causalität und ihre strafrechtlichen Beziehungen, M. E. Mayer: Die schuldhafte Handlung, Beling: Die Grundzüge des Strafrechtes, Bar: Causalzusammenhaug, Merkel: Lehrbuch des Strafrechtes, Liepmann: Einleitung in das Strafrecht, Binding: Die Normen und ihre Uebertretung, Lizst: Lehrbuch des deutschen Strafrecht, Glaser: Abhandlungen aus dem österr. Strafrecht, Kries: Begriff der objectiwen Möglichkeit und einige Auswendung desselben, Rümelin: Verwendung der Causalbegriffe, Radbruch: Die Lehre von der adäquaten Verursachung, Fischer: Das kausale Element im sogen. Begehungsdelikt durch Unterlassung v. Z. f. d. ges. S. R. XXIII. str. 459—508, a mnozí jiní, mezi nimi hlavně ještě: Finger: Das Strafrecht, Lammasch: Grundriss des Strafrechtes, Birkmeyer: Ursachen begriff und Causalzusammenhang in ‚Strafrecht (Gerichtssaal 1885 str. 257 et seq. a j.

Problém příčinnosti nelze tudíž řešiti všeobecně, se stanoviska pro všecky činy trestné stejně platného, nýbrž u každého činu trestného zvlášť vzhledem ku zvlášť užitému výrazu v zákonné definici k označení zevnější činnosti, jíž čin trestný páchán a k označení i výsledku, jenž právě jest důvodem trestnosti.

Pojem a povahu příčinnosti kriminelně relevantní nelze proto všeobecně vytknutím všeobecného pravidla určiti. Chceme-li problém příčinnosti všeobecně naznačiti, pak jest nám od něho vše abstrahovati, co bylo by pro některé činy trestné již jeho řešením.

Pak naznačíme to všeobecně takto: Problém příčinnosti jest vztah zevnějšího úkonu, jímž čin trestný páchán, k následku jeho, jakožto důvodu trestnosti, v každé trestní normě zvláště určený.

Jak patrno z tohoto všeobecného určení problému příčinnosti, nemá problém ten s problémem viny nic společného. Problém viny spočívá ve zcela rozdílném poměru, v rozdílném vztahu rozhodných momentů mezi sebou, ve vztahu vůle pachatelovy k zevnějšímu úkonu a jeho následkům.

Za příčinou řešení problému příčinnosti rozdělíme si činy trestné dle toho, jak zákony positivní ve svých definicích označují zevnější činnosti a jich následky jako hlavní elementy skutkové povahy činů trestných:

I. Činy trestné, jichž povaha založena jest pouhou zevnější činností, t. j., v jichž definicích vytčen jest pouze nějaký zevnější úkon jako hlavní element skutkové povahy beze všeho dalšího následku.

II. Činy trestné, při nichž následek jako jeden z hlavních elementů skutkové povahy obsažen jest v označení již samé zevnější činnosti.

III. Činy trestné, při nichž vytčen jest jen následek, jako jeden z hlavních elementů skutkové povahy, beze zvláštního označení zevnější činnosti, kterou vytčený následek bývá přivoděn.

IV. Činy trestné, při nichž vytčen jest následek zevnější činnosti ne jako element skutkové povahy, nýbrž jako zláštní okolnost, trestnost zvyšující.

Ad I. Sem spadají všecky ty činy trestné, o nichž dle běžného názoru jak v theorii tak v praxi se praví, že páchány jsou již samotnou zevnější činností beze všeho následku. Jako zvláštní a typický druh těchto činů trestných jsou delikty verbálné. K pokusu a k těm případům, kde jest pokus zvlášť prohlášen již za čin trestný dokonaný, zvláště nehledíme.

Dle všeobecných názorův o těchto deliktech není při nich žádného výsledku zevnější činnosti, tato sama, po případě ještě s nějakými jinými okolnostmi, vyplňuje skutkovou povahu činu trestného. Ovšem i zde je ve skutečnosti výsledek úkonu lidského, výsledkem tím však je právě označen onen úkon. Úkon ten dle všeobecných názorů ztělesňuje se právě v onom výsledku, jímž úkon nazván.

Tak ku př.: Urážka osoby panovníkovy, § 63 rak. trest. zák., § 95 trest. zák. něm., čl. 86 al. IV. trest. zák. franc. a čl. 122 trest. zák. ital. Zevnější činností jsou zde urážlivá slova, urážlivé spisy nebo zobrazení. To jest ale ve skutečnosti již výsledkem určitých úkonů. Výsledku toho užívá se však všeobecně k vyjádření těchto úkonů, tak že výsledkem tím přichází k výrazu vždy jen onen úkon a naopak jest užitým výrazem k označení úkonu vyjádřen de facto výsledek úkonů lidských.

Problém příčinnosti je zde v otázce, je-li úkon, o nějž se v konkretním případě jedná, zahrnut v zákonném výrazu, kterého positivní právo užívá k označení zevnější činnosti, kterou čin trestný páchán.

Pro posouzení to nedává positivní právo žádných předpisů, takže dlužno i konkretní úkon i zákonné označení zevnější činnosti zkoumati dle všeobecného pro ně užívaného smyslu a významu. Abychom však při posuzování příčinnosti v tomto případě měli na mysli vztah výsledku k zevnímu úkonu, jest nám otázku příčinnosti zde vyjádřiti v ten rozum, zda výsledek v zákonném označení zevnější činnosti vyjádřený souhlasí dle všeobecného názoru a smyslu s oním úkonem, který právě pachatel předsevzal a o který se jedná Příklad: Někdo chce spáchati urážku panovníka slovy. Chce před shromážděním hlasitě pronésti urážlivá slova. Hlasivky mu selžou tak, že není s to slova ta pronésti slyšitelně. Pomocí apparátu, kterého bez jeho vědomí bylo použito, se však šepot jeho sesílí, tak že urážlivá slova stanou se slyšitelnými. Otázka, zda z apparátu slyšitelná slova urážlivá zakládají urážku panovníkovu pachateli přičítatelnou, jest otázkou příčinnosti, a podstata otázky bude spočívati v té okolnosti, má-li býti pachateli dáván za vinu jen pokus, (urážlivá slova nepromluvil slyšitelně jen proto, že mu hlasivky selhaly), anebo již trestný čin dokonaný.

Nebo: Někdo sepsal hanlivý spis o panovníkovi v úmyslu dáti ho do tisku. Na cestě do knihtiskárny ztratí spis, jiný ho najde a vytisknouti dá. Otázka příčinnosti spočívá v tom, zda výsledek „urážka panovníka tiskem", jest k činnosti této osoby v takovém poměru, jaký naznačen jest, — pokud se týče rak. trest. zák., — v § 63 ve slovech: „Wer die Ehrfurcht gegen den Kaiser verletzt . . . durch Druckwerke." Dlužno za to míti, že dle všeobecného smyslu tomuto označení zevnější činnosti přikládaného, nelze v úkonu: sepsání hanlivého spisu a nesení jeho do tiskárny, shledávati výsledek: „Verletzung der Ehrfurcht gegen den Kaiser d u r c h D r u c k w e r k e" v zákonném označení zevnější činnosti vyjádřený a že bude pachateli t. j. pisateli hanlivého spisu přičítati jen pokus zločinu urážky panovníka a nikoli zločin dokonaný.

Při činech trestných, které páchány jsou dle běžného názoru jen předsevzatou zevnější činností, spočívá otázka příčinnosti vždy v tom, zda ten který konkretní úkon resp. jeho název jest dle všeobecného názoru a smyslu mu přikládaného obsažen v zákonném označení zevnější činnosti, která jest důvodem trestnosti.

Ad II. Názvy jednotlivých zevnějších činností v zákonných definicích činů trestných uvedené, odvozeny jsou z následků jednotlivých úkonů těla lidského, nebo jeho orgánů. Takováto zevnější činnost naznačuje již sama o sobě určitý — třeba ne vždy přesně vytčený a ohraničený — výsledek. Ku př.: „zraňuje", „poškozuje", „usmrcuje", „verletzet, gefährdet, tödtet" a pod. Tento název zevnější činnosti odvozen jest z výsledku skutečně nastalého a jest také proto skutečným nastoupením tohoto výsledku podmíněn. Název ten označuje úkon takový, který výsledek přivodil. Jedná se nyní o to, jaký vztah skutečně nastalého výsledku k předsevzatému úkonu jest v takovém označení zevnější činnosti zahrnut.

Positivni zákony trestní pro svůj obor zvláště neustanovují, jaký vztah nastalého výsledku k předsevzatému úkonu dlužno v takovém výrazu rozuměti. Ve výkladu tohoto vztahu spočívá právě otázka příčinnosti u těch činů trestných, jichž zevnější činnost jest podobným výrazem v zákonné definici označena.

V positivním právu trestním nenalézáme podkladu pro výklad ten. Nezbývá než přihlížeti ku všeobecnému smyslu, jaký se dotčeným výrazům naznačujícím jistý výsledek přikládá, a k úsudkům, jaký jest to vztah nastalého výsledku ke konkretnímu úkonu těla lidského nebo jeho orgánů, jenž dle všeobecných názorův odůvodňuje zákonný název v definici trestního činu k označení zevnější činnosti užitý a z nastalého výsledku vzatý i pro konkretní úkon, o nějž se jedná. Zde dlužno vždy uvažovati, je-li mezi nastalým výsledkem, který spadá pod tu kterou normu trestní, která z tohoto výsledku odvozuje, označuje zevnější činnost, a konkretním úkonem, o který se v daném případě jedná, dle všeobecných názorů takový vztah, že se onen konkretní úkon všeobecně označuje nebo může označovati výrazem v zákonné definici k označení zevnější činnosti užitým.

Vztah ten možno určiti a vysvětliti nikoliv výkladem o příčině určitého zjevu, o příčině bližší nebo vzdálenější, o příčině převládající, výkladem o subjektivní neb objektivní možnosti nastoupení výsledku úkonem těla lidského nebo jeho orgánů, jak činí všichni spisovatelé, kteří se dosud příčinným vztahem zabývali po stránce kriminelní, nýbrž jen rozřešením otázky, zda dle všeobecného názoru a pojmu o vztahu výsledku ke konkretnímu úkonu, o nějž právě jde, možno pro úkon ten užíti názvu odvozeného z nastalého výsledku a to právě názvu takového, jakého užívá zákon v definici činu trestného pro označení zevnější čin-

nosti. Vycházeti dlužno tedy vždy z nastalého výsledku a postupovati až ke konkretnímu úkonu, o který se jedná. Úkon ten bude se nám po případě, snad z pravidla vždy jeviti jako příčina nastalého výsledku. Zda bližší nebo vzdálenější, na tom nebude záležeti. Nyní bude uvažovati, zda jest nastalý výsledek v takovém vztahu k dotčenému úkonu, že můžeme úkon ten dle všeobecného názoru, pojmu a smyslu nazvati výrazem, jakým jest v zákonné definici naznačena zevnější činnost.

Příklady nám věc objasní: Dle něm. zák. trest. § 211 dopouští se vraždy, „wer vorsätzlich einen Menschen t ö d t e t, wenn er die Tödtung mit Ueberlegung ausgeführt hat." — Pachatel v úmyslu vražedném poraní někoho, jenž následkem poranění toho odebéře se do nemocnice, při jejímž požáru uhoří. Nastala tedy smrť osoby poraněné. Nejbližší příčina smrti byl požár nemocnice. Vzdálenější ono poranění a tedy konkretní úkon, o který se jedná. Jak určiti nyní kriminelně, t. j. dle § 211 trest. zák. něm. relevantní vztah nastalé smrti poraněné osoby k dotčenému úkonu? Nijak jinak, než výkladem slova „tődtet", jež značíc zevnější činnost odvozuje název pro tuto z nastalého výsledku a zahrnuje samo v sobě problém příčinnosti. Jakého vztahu,-jaké spojitosti mezi nastalým výsledkem a dotčeným úkonem třeba, by příčinnost po rozumu ustanovení zákonného byla dána, zákon pro svůj obor zvláště nikde nevytknul. Příčinnost dlužno stanoviti jen ze slova vyznačující zevnější činnost, tedy ze slova „tödtet". Ne každý úkon, který k nastalému výsledku nějakým způsobem přispíval, příčinou byl, možno dle všeobecných názorův a náhledů nazvati dle nastalého výsledku, odvoditi proň název z tohoto nastalého následku. V uvedeném případu nebude zajisté žádných pochybností, že z nastalé smrti uhořením v nemocnici nelze odvoditi pro úkon, kterým poranění bylo způsobeno, název „tödten", že dle všeobecných názorův a náhledův o spojitosti mezi určitým úkonem a nastalým výsledkem, dle něhož se pro určité úkony názvy dle nastalého výsledku tvoří, nemůže naznačený úkon býti označen pojmem „tödten". A dle toho pak uvedený případ rozhodneme v ten rozum, že v něm vztahu mezi nastalým výsledkem — smrtí uhořením — a úkonem poranění způsobivším kriminelně relevantního nestává, že v něm příčinnosti dle zákonné definice žádané není.

Anebo: Napadený, chtěje se vyhnouti smrtelné ráně skokem, spadne do hlubokého úvozu a přijde o život buď pádem anebo tím, že jej dole přejede vůz. Je možno uvedenou smrtelnou ránu ve spojení se smrtí nastalou pádem nebo přejetím, nazvati slovem „tödten?" Zajisté nikoliv — a nebude tu také příčinnosti po rozumu zákona trestního. Anebo: V úmyslu vražedném napadený zmešká následkem zasazeného mu poranění vlak, jímž chtěl odejet. Jede vlakem následujícím, který se srazí s vlakem jiným a poraněný při srážce přijde o život, — anebo most, přes nějž tento druhý vlak jede, se sřítí, při čemž poraněný jest usmrcen. Neaí nejmenší pochybnnosti, že činnost, kterou bylo přivoděno poranění s úmyslem usmrtiti, nelze vzhledem k smrti nastalé následkem srážky nebo sřícením mostu nazvati slovem „tödten".

Naopak ale, poraní-li někdo druhého v úmyslu ho usmrtiti, poraněný zůstane následkem poranění ležeti a nemoha krev zastaviti, vykrvácí, nazvána bude činnost, kterou poranění přivoděno, dle platných názorův a náhledův vždy slovem „tödten", pojmenování její bude vzato z nastalé smrti, protože je zde taková souvislost mezi úkonem a nastalou smrtí, že úkon dle ustálených názorův obdrží výraz z nastalého následku. Anebo: Někdo v úmyslu usmrtiti, udeří znečistěným předmětem druhého, způsobí mu poranění, do něhož nečistota z předmětu vnikne, následkem které vznikne otrava krve a poraněný zemře. I tu úder dotčeným předmětem jest dle všeobecných názorův usmrcením, souvislost mezi nastalou smrtí a dotčeným úderem jest dle tohoto všeobecného hlediska takovou, že zakládá příčinnost dle příslušného ustanovení trest. zák. Anebo: Někdo chce vedenou ranou usmrtiti druhého, jenž stojí právě na okraji vysoké skály. Následkem utrpěné rány skácí se dolů se skály a usmrtí se. I tu jest zajisté ona činnost, která přivodila pád dolů a smrť, činností takovou, kterou zahrnujeme pod pojem „tödten".

Srovnáme-li tyto případy s případy napřed uvedenými, kde příčinnost dle cit. ustanovení zákonného popíráme, zejména případ, kde napadený, chtěje se vyhnouti smrtící ráně, sám do hlubokého úvozu skočí, s případem naposledy uvedeným, bude zajisté nápadno, proč v prvém příčinnosti neshledáváme a v druhém ji máme za danou. K tomu bychom arciť mohli odpověděti, že všeobecný pojem a smysl výrazu „tödten" v prvém případě příčinnosť vylučuje a v druhém případu naproti tomu ji přiznává.

Odpověď tato mohla by ovšem postačiti, poněvadž trestní zákonodárce stanově zákonné předpisy, počítá a počítati musí jen se všeobecným pojmem a smyslem výrazů jím v zákonných předpisech užitých, a kde tak činiti nechce, jest nucen pro svůj obor dáti užitému výrazu zvláštní výklad, má-li se v něm rozuměti něco jiného, než všeobecný pojem a smysl káže — avšak kriminalista pátrá po příčinách, proč při jedné souvislosti mezi výsledkem a úkonem všeobecný názor odvozuje pojem úkonu a jeho název z nastalého následku a při jiné nikoliv a jaký jest mezi těmito souvislostmi rozdíl? Neboť je jisto, že ani všeobecný názor a pojem těch kterých výrazů bez příčin se nevyvinul a nevytvořil.

Přihlížíme-li k rozdílům mezi prvními a druhými třemi uvedenými případy, shledáváme především, že úkon pachatelův v prvých třech případech, ač jest jednou v řetězu příčin nastalého následku, přece k nastoupení následku toho přímo nepůsobil, kdežto v případech na druhém místě uvedených vidíme, že dotčený úkon k nastalému následku přímo přispíval. A v tomto direktním působení k výsledku dlužno hledati i příčiny, proč všeobecný názor některé úkony lidské, které jsou příčinou nastoupení následku, nazývá dle tohoto následku, jiné nikoliv. Sluší jen nyní vyložiti, co jest direktním působením toho druhu, že ten který úkon nabývá výrazu dle nastalého následku?

Každý jev jest souhrn podmínek a příčin. Z podmínek a příčin těch, pokud je svými smysly můžeme znamenati — a jen tyto jsou ve směru kriminelním směrodatny a rozhodny — jsou jedny toho druhu, že se v onom jevu, o který nám jde, uplatňují, ztělesňují, že jím nabývá úkon určitých vlastností, určité tvářnosti našimi smysly pozorovatelné, jiné pak naproti tomu druhu takového, že na dotčeném jevu, k němuž ovšem také přičinily, se nijakým způsobem neztělesnily, na něm samotném se k platnosti nepřivedly, žádných známek, žádných stop po sobě nezanechaly a vůbec při něm nějakým pro naše smysly znatelným způsobem k výrazu nepřišly.

Mezi příčinami jistého jevu jsou dále jednak takové, které založeny jsou v přirozených daných poměrech a okolnostech, jednak toho druhu, že přirozené poměry k nastoupení následku uzpůsobují, upravují, k působnosti přivádějí (causae moventes).

Tyto causae moventes mohou záležeti, pokud jde o činy lidské, nejen v positivním činění, konání, nýbrž i v opomenutí přivoditi v příčině spočívající v nastalých anebo daných poměrech a okolnostech změnu ku př.: přivoditi otevřením ventilu změnu ve vysoké atmosféře vytopeného kotle.

Činy lidské mohou působiti vždy jen jako causae moventes, ať jsou to činy positivní nebo jen opomenutí. Ve směru kriminelním rozhodny jsou proto jen causae moventes. Ostatní příčiny nějakého jevu jsou pro vědu kriminelní důležity jen potud, pokud přispívají ku seznání a posouzení causae moventes. Causae moventes nejsou však jen činy lidské, nýbrž všecky ony příčiny, které přivádějí ve stávajících poměrech změnu. Tak ku př. změny v samé přírodě, jako mráz, blesk a pod. Veškeré causae moventes naznačujeme všeobecně nikoli dle podstaty jejich, nýbrž dle následků našimi smysly pozorovatelných. Je-li causa movens čin lidský, bývá tento naznačován rovněž dle následků jím jako causa movente přivoděných.

Dle všeobecných pojmův a názorů není však každá causa movens, která při některém rozhodném jevu působila, označována dle tohoto jevu. Dle všeobecných názorů jest to jen ta causa movens, která působila na nastoupení jevu *direktně*, t. j. která působila naposled, která dle poznatků našim smyslům přístupných přímo, byť ne samojediná sama o sobě, nýbrž po případě ve spojení s jinými podmínkami a příčinami přivodila onen jev, o nějž se jedná.

Sestávajícími okolnostmi a poměry všeobecný názor nepočítá, k těm dlužno přihlížeti jen potud, pokud causa movens k tomu přičinila, by tyto stávající okolnosti a poměry k nastoupení dotčeného jevu působily.

Je-li tedy čin lidský jako causa movens jednaz naposled působících příčin, pak jest naznačován dle všeobecných názorů dle nastalého jevu.

Proberme nyní s tohoto zde vytčeného hlediska napřed uvedené případy:

V prvém případě (poraněný zahyne při požáru nemocnice) jest poslední causa movens vzniknutí požáru nemocnice, předcházející causa movens jest odebrání se poraněného do nemocnice a teprve před tímto ještě přichází čin poranění způsobivší jako causa movens. Jev, o který jde — smrť poraněného — dá označení poslední causae moventis, tak že smrť ta dle všeobecných názorů přijde k výrazu slovem „uhořel".

V druhém případě (napadený skočil do úvozu a zabil se) jest poslední causa movens rozhodnutí napadeného a skok do úvozu a jako předcházející causa movens jest vedená smrtelná rána. Jelikož vedení této rány není jednou z posléz působících causae moventes, nemůže činnost tato dle všeobecného názoru podle nastalého následku skokem do úvozu — dle usmrcení tím nastalého — býti nazvána.

Ve třetím případě (usmrcení při pádu vlaku s prasklého mostu, nebo při srážce vlaků) je jednou z posledních causa moventes prasknutí mostu, srážka vlaků, předcházející causa movens jest použití tohoto vlaku poraněným a ještě dříve působící causa movens jest vražedný útok, kterým poranění bylo způsobeno. Tak vzdálená příčina smrti nemůže dle všeobecného názoru podle nastalé smrti býti pojmenována.

Ve případě na posledním místě uvedeném (vražedné vedení rány t. j. úder v úmyslu vražedném, jenž způsobil pád se skály) seznáváme, že činnost lidská — úder v úmyslu vražedném — byla jednou z posléz působících causae moventes, která zavdala příčinu, že vzniklo působení již daných, stávajících poměrův a okolností (výška strmé skály) a tím přivodila třebas prostřednictvím stávajících poměrův a okolností smrť udeřeného. Všeobecný názor, ač mu není tajno, že pravá a poslední příčina jest pád s vysoké skály, přece připisuje pravý účin jen této posléz působící causae moventi — úderu — a činnosť tato — úder — nalézá ztělesnění v nastalém výsledku — smrti — dle níž také dochází výrazu ve slově „usmrtiti", „tödten". Tak tomu i v předcházejících případech uvedených na místě čtvrtém a pátém.

Ve čtvrtém případě jest jedna z posledních causae moventes úder, jenž způsobil krvácející ránu a učinil poraněného nezpůsobilým s místa odejeti a pomoci vyhledati, v pátem případě jest to úder nečistým nástrojem a vsunutí nečistoty do otevřené rány. Pak následuje již řetěz příčin založených v daných stávajících poměrech a okolnostech. Uvedené causae moventes působící dle všeobecného názoru naposled, obdrží výraz od nastalého výsledku — smrti.

Ovšem sluší uvésti, že k nastalému výsledku nepůsobí vždy jen ojedinělá příčina, nýbrž celý souhrn jich, že nejen současně s onou, kterou označujeme jako causa movens naposled působící, nýbrž i po ní až k nastoupení rozhodného výsledku působí mnoho různých příčin, z nichž některé mohou býti označeny rovněž jako causae moventes. Pro naši úvahu mohou býti jen ty causae moventes rozhodny, které na utváření

se všeobecného názoru o úkonu lidském působí, t. j., které pro naše smysly jsou přístupny a jimi pozorovatelny.

Při tom však nutno výslovně vytknouti, že v těch případech, ve kterých úmysl pachatelův směřuje k tomu, by určitý výsledek určitým úkonem nastal a zamýšlený výsledek také tímto úkonem nastane, nemůže býti nikdy pochybnosti o příčinnosti ve smyslu kriminelním.

V těch případech jedná se vždy jen o otázku, je-li dotčený úkon, kterým zamýšlený výsledek přivoděn, resp. k jehož nastoupení úkon příčinu zavdal, takovou činností, kterou čin trestný v té které zákonné normě uvedený může býti spáchán, po případě, je-li dotčený úkon po rozumu zákona činností způsobilou k vykonání činu trestného.[5]) Příčinnosť, jejíž pojem byl napřed uveden, jest ovšem při každém činu lidském bez ohledu k úmyslu, k vůli, v jaké čin se předsebere, poněvadž příčinnosť a vůle jsou dva zcela různé pojmy, na sobě nijak nezávislé, avšak nemůže býti případu, kde by při nastoupení zamýšleného

[5]) Případy tyto byly dosud často — ovšem omylem — s hlediska příčinnosti řešeny. M. E. Mayer uvádí ve svém „Der Kausalzusammenhang" výslovně takovéto případy za příčinou řešení otázky příčinnosti. Tak jím uvedené případy: „Pán pošle sluhu za bouřky do lesa v úmyslu, by sluha byl zabit bleskem" a „pachatel v úmyslu, by druhého o život připravil, uváže ho na klesající loď". Nastal-li v obou případech zamýšlený výsledek, řeší M. E. Mayer otázku, má-li se přičítati pachateli nastalý výsledek se stanoviska příčinnosti. V prvém případě příčinnosť popírá, v druhém má ji za danou. Podobné případy chce i Dr. Miřička řešiti se stanoviska příčinnosti, (ovšem s toho stanoviska, se kterého on se na příčinnosť ve smyslu kriminelním dívá: „Bez viny žádné příčinnosti ve smyslu práva trestního"), jak patrno z poznámky při jeho článku „Trestní vina a vztah příčinný" ve Sborníku věd právních a státních, ročník IV. „Pocta Randovi str. 471 a 472., kde namítá správně M. E. Mayerovi, že mezi oběma případy, pokud jde o kausalitu, není žádného rozdílu, nicméně však si dostatečně neuvědomuje, že otázku, zda oba tyto případy spadají stejně pod totéž ustanovení trestní, zda jeden ano, druhý nikoli, nelze řešiti se stanoviska příčinnosti, nýbrž se stanoivska subjektivního, je-li totiž v obou případech ten vztah vůle pachatelovy k nastalému výsledku, jaký zákon k určitému činu trestnému — zde k vraždě — vyžaduje, pokud se týče, je-li tu způsobilá činnosť zevnější, kterou případný čin trestný může býti spáchán.

Podrobíme-li především tyto dva zde uvedené případy zkoumání po stránce subjektivní, seznáváme, že v prvém případě pán, jenž posýlá za bouřky sluhu do lesa, neví, zda hrom vůbec udeří, a udeří-li, zda právě zasáhne sluhu. Předsebere tudíž čin, posýlaje sluhu do lesa, o němž nemůže býti ani subjektivně přesvědčen, že přivodí výsledek, kterého si přeje. On o nastoupení výsledku není přesvědčen, nemůže tudíž jeho vůle při úkonu jím předsevzatém k němu směřovati. Naproti tomu v případě druhém pachatel uvazuje oběť svou na potopující se loď, ví, jest alespoň subjektivně o tom přesvědčen, že loď se potopí a že následkem toho čin jeho — přivázání oběti k lodi — výsledek, kterého si přeje, — smrť člověka přivázaného — přivodí. O nastoupení tohoto výsledku následkem svého činu jest přesvědčen, vůle jeho při úkonu tom k naznačenému výsledku směřuje. Rozumí se pak samo s sebou se stanoviska subjektivní stránky, že i při nastalé smrti v obou případech a za předpokladu, že v obou případech příčinnosť je dána, v prvém případě povahy vraždy nebude, kdežto v druhém případě povaha zločinu vraždy bude založena.

výsledku zamýšleným úkonem skutečně předsevzatým byla po stránce kriminelní příčinnost vyloučena. Má-li kdo určitou příčinu na mysli, kterou má býti přivoděn určitý výsledek, a je-li touto příčinou také onen zamýšlený výsledek přivoděn, pak jest nutně vždy příčinnosť dotčeného úkonu, jenž onu příčinu založil, dána. Jen omylem může býti při činech s výsledkem zamýšleným a skutečně také rovněž zamýšleným způsobem nastalým spor resp. nějaká pochybnosť o příčinnosti po stránce kriminelní

Omyl ten spočívá v nepravém pochopení především pravé podstaty vůle, úmyslu jednajícího. Zamýšlený výsledek spatřuje se dle běžného názoru již všude tam, kde jednající by si přál, aby ten který určitý výsledek nastal, beze zřetele však k tomu, zda k tomu konci, by výsledek ten nastal, předsebere také takovou činnosť, o níž třeba jen subjektivně jest také přesvědčen, že příčinu k zamýšlenému výsledku zcela určitě přivodí. Kde není takovéto alespoň subjektivní jistoty o tom, že předsevzatým úkonem bude dána příčina k nastoupení žádaného výsledku, tam nemůže býti řeči o zamýšleném výsledku, o úmyslu výsledek určitý přivoditi, nýbrž jen o pouhém přání, by určitým úkonem ten který výsledek nastal. Pachatel je srozuměn s tím, aby určitý výsledek, ku př. smrť, nastal, ba přeje si, by nastal, neví však ani subjektivně, nastane-li určitá příčina tohoto výsledku, povstane-li určitá událosť, a vznikne-li, přivede-li onen určitý výsledek. V takových případech pachatel nějakého úkonu, jenž byl sám příčinou, anebo zavdal tuto k výsledku, jehož si pachatel přál, není ani subjektivně přesvědčen, zda a že příčina výsledku nastane,, a nemůže proto jeho vůle směřovati ani ku příčině ani ku výsledku, kterého si přeje. Tu pak ovšem stává se i otázka příčinnosti ve smyslu kriminelním aktuelní, poněvadž není tu přímého vztahu vůle pachatelovy ani k příčině ani k výsledku, ve kterémžto případě by byla příčinnosť po stránce kriminelní vždy dána!

Ovšem nutno v těchto případech řešiti vždy především i jinou otázku a to po stránce subjektivní povahy činů trestných. Tu není možno spokojiti se rozřešením otázky příčinnosti, nýbrž dlužno uvažovati, zda jest tu ten vztah vůle pachatelovy k nastalému výsledku, který zákon ke skutkové povaze činu trestného, o který dle nastalého výsledku nám jde, po stránce subjektivní vyžaduje.

Jen s této subjektivní stránky není v mnohých případech zodpovědnost za nastalý výsledek založena, ač nutno příčinnost uznati právě tak jako v případech jiných, v nichž k otázce zodpovědnosti přisvědčujeme. Neujasněnost, že v jednom případě zodpovědnosť popíráme, v jiném pak ji připouštíme, ač v obou jest příčinnost totožna, nikoli se stanoviska subjektivní povahy, t. j. se stanoviska náležitého zákonem žádaného vztahu vůle k následku, nýbrž — ovšem omylem — se stanoviska příčinnosti, zaviňuje, že nečiníme přesného rozdílu mezi příčinností a subjektivní stránkou činu trestného, že tyto dva pojmy zaměňujeme, čímž se stává, že příčinnost jest nám pak pojmen nejasným, spletitým a stále záhadným.

Při činech trestných, v jichž zákonné definici jest výsledek zahrnut již v označení zevnější činnosti, nemůže příčinnost býti hledána jinde než ve vztahu nastalého výsledku ke konkretnímu úkonu lidskému a spočívá její řešení v otázce, je-li ten vztah toho druhu, že konkretní úkon lidský dle všeobecných názorův a pojmů v tom směru se ustálivších a platných nabývá výrazu, pojmenování dle nastalého výsledku.

Dle všeobecně platných názorův a pojmů nabývá úkon lidský výrazu dle nastalého výsledku a jest tedy příčinnost v tomto směru založena v těchto případech:

1. Je-li určitý výsledek i určitá příčina jeho zamýšlena.

2. Je-li úkon lidský poslední causa movens nastalého výsledku.

Ad III. Zde mluví se o deliktech výsledkem kvalifikovaných. Zákonné definice těchto deliktů neuvádějí žádných zevnějších činností resp. neoznačují zvláště dle určitého pojmenování zevnějších činností, nýbrž uvádějí jen určitý výsledek s určitým vztahem vůle k němu, s určitým úmyslem, naznačujíce nanejvýš jen všeobecným výrazem pro každý lidský úkon se hodícím vztah mezi nastalým výsledkem a pachatelem resp. jeho úkonem.

Typ těchto deliktů jest ustanovení o zločinu vraždy jak v našem, tak dále ve francouzském a italském trestním zákoně a ustanovení o poškození na těle v těchto trestních zákonech a dále i v trestním zákoně německém.

Rakouský trestní zákon uvádí všeobecně činnost zločinu vraždy v § 134: „Wer gegen einen Menschen ..... auf eine solche Art handelt, dass daraus dessen oder eines anderen Menschen Tod erfolgte.“ Vztah příčinný vyznačen jest ve spojení vět naznačujících zevnější činnost a výsledek její a obsažen jest ve slovích: auf eine solche Art handelt, „dass daraus“. Co však jest ve spojení tom rozuměti, vykládá trestní zákon pro svůj obor dále v témž paragrafu. Rakouský trestní zákon tedy příčinnost při zločinu vraždy pro svůj obor přesně stanoví. Tak činí i při zločinu těžkého poškození na těle v § 152. a dlužno míti za to, že příčinnost vytčenou v § 134. má rakouský trestní zákon všude tam na mysli, kde stanově podstatnou náležitostí činu trestního nastalý výsledek mluví o výsledku vzniklém ze zevnější činnosti (daraus).

Zde leží otázka příčinnosti ve výkladu, jaké vztahy zevnějšího úkonu lidského k nastalému výsledku jsou v § 134. rak. zák. trestního zahrnuty.

Francouzský trestní zákon definuje vraždu v čl. 295: L'homicide commis volontairement .... Příčinnost spočívá ve spojení slov: l'homicide commis. Vztah těchto dvou slov k sobě zákon pro svůj obor již zvláště nevytýká. Slovo commis znamená úkon lidský, homicide výsledek k povaze činu trestného požadovaný. Otázka příčinnosti leží

tu ve výkladu, kdy, za jakých podmínek a pokud považuje všeobecný názor a náhled o úkonech lidských a jich výsledcích se vyvinuvší ten který úkon, o který jde, za takový, že jím usmrcení člověka bylo spácháno (l'homicide commis).

Mnohá ustanovení trestních zákonův označují zevnější činnost, jíž čin páchán, jen pojmem příčiny k výsledku k povaze deliktu požadovanému, více méně tento pojem příčiny určujíce neb obmezujíce. Tak činí zejména italský zákon při definici vraždy v čl. 364. (omicidio volontario), v definici usmrcení s úmyslem způsobiti poškození na těle čl. 368 (omicidio oltre l'intenzione, dle rak. zák. trest. zabití v § 140.), v definici poškození na těle čl. 372 (laesioni personali volontarie), v definici kulposního usmrcení v čl. 371, kulposního poškození na těle čl. 375. („Omicidio colposo" a „laesione personale colposa"), v definici poškození na těle v úmyslu nepřímém v čl. 374. (laesione personale oltre l'intenzione), něm. trestní zák. v definici o kulposním usmrcení v § 222., v definici o usmrcení při tělesném poškození v § 226, kde pojem příčiny obmezuje slovy: ist d u r c h d i e K ö r p e r v e r l e t z u n g der Tod .... verursacht, při rvačce v § 227, kde obmezuje se pojem příčiny podobně jako v § 226 slovy: Ist d u r c h e i n e S c h l ä g e r e i oder d u r c h e i n e n v o n m e h r e r e n g e m a c h t e n A n g r i f f der Tod eines Menschen oder eine schwere Körperverletzung verursacht worden.[6])

Na mnohých místech užívají trestní zákony opět jiného obratu, chtějíce uvésti nastalý výsledek v příčinnost se zevnější činností. Tak užíváno obratu: má-li za následek (zevnější činnost anebo její bezprostřední výsledek) a pod.[7])

Z toho pak lze seznati, že zákon příčinnost všude stejně neoznačuje, že pro příčinnost mezi lidským úkonem a nastalým výsledkem u různých činů trestných různých užívá výrazův a obratů, že výrazy a obraty nemohou dle povšechného jim přikládaného smyslu znamenati jeden a týž pojem, jeden a týž vztah mezi lidským úkonem a nastalým výsledkem, že tudíž dle zákona samého jest u různých činů trestných míněn různý vztah mezi rozhodným úkonem lidským a nastalým výsledkem a že nelze tudíž pro všechny činy trestné sem spadající vyvoditi jednostejné, pro všecky stejně platné všeobecné pravidlo, dle něhož by se příčinný vztah mezi zevnější činností a nastalým výsledkem vždy posuzoval.

Takové všeobecné pravidlo možno vyvoditi z označení příčinného vztahu v zákoně užitého jen pro ty činy trestné, u nichž vztah příčinný jest týmž obratem vyznačen.

---

[6]) Slova „verursachen" užívá německý trestní zákon nejčastěji k označení příčinnosti: Srovnej §§ 178, 221, 229, 239, 251, 307, 309, 312, 314—316, 321—324, 326.

[7]) Srovnej imenovjtě §§ 150, 151, 156, 157, 161, 126, 127, 130 trest. zák. rak., §§ 224, 327, 328 trest. zák. něm. a pod.

Tak tomu v rak. trest. zákoně bude všude tam, kde zákon příčinnost označuje tím, že nastalý výsledek vzešel ze zevnější činnosti, užívaje při tom obratů „daraus", „hieraus" a pod. Jaký vztah příčinný tím na mysli má, stanoví pro všecky takto naznačené případy výslovně pro svůj obor v § 134.

A tu dává zákon ve svém ustanovení o příčinnosti: „wenn auch dieser Erfolg nur vermöge der persönlichen Beschaffenheit des Verletzten, oder bloss vermöge der zufälligen Umstände, unter welchen die Handlung verübt wurde, oder nur vermöge der hinzugekommenen Zwischen-Ursachen eingetreten ist, insoferne diese letztere durch die Handlung selbst veranlasst wurden" — zřejmě na jevo, že rozeznává mezi příčinami nastalého výsledku jednak: 1. takové, které tu v době spáchání lidské činnosti již byly, jednak 2. takové, kterým činnost lidská sama příčinou byla.

Máme-li na zřeteli dělení příčin nějakého jevu na causae moventes a ostatní příčiny tu již jsoucí, jak jsme ad II. dělení tu provedli, tu pak seznáváme, že zákon podobné dělení na mysli má mluvě o zufällige Umstände unter welchen die Handlung verübt wurde, tedy o okolnostech jako příčinách nastalé smrti v době, kdy úkon lidský byl předsevzat, tu již jsoucích, a naproti nim ve větě „oder zufällig hinzugekommenen Zwischen-Ursachen . . . . insoferne diese letzere durch die Handlung selbst veranlasst wurden," — o příčinách, které tu v době činu dosud nebyly, však činem lidským vznikly.

I zde budeme tedy při řešení otázky příčinnosti pro obor zákona trestního rozeznávati mezi příčinami nastalého výsledku causae moventes na jedné a ostatní příčiny v okolnostech již jsoucích založené na straně druhé. Pro obor trestního zákona dlužno však dle výslovného ustanovení § 134 spatřovati na rozdíl od toho, co bylo o těchto příčinách ad II. pověděno, causae moventes jen v těch příčinách, kterým dán byl popud ku vzniku teprve dobou spáchání lidského úkonu. Ostatní všecky příčiny, založené v okolnostech již tu jsoucích a působících již před dobou anebo nejdéle právě v době páchání úkonu lidského, nelze po rozumu zákona ku causae moventes počítati.

Dle toho bude pak pro obor zákona založena příčinnost v těchto případech:

1. Vydal-li úkon osobu, u níž zamýšlený výsledek nastal, působení okolností tu již jsoucích.

2. Je-li úkon lidský causa movens nastalého výsledku.

V prvém případě jest úkon lidský také causa movens, však nikoliv v tom smyslu, že dal vzniknouti okolnosti, která jeví se pak jako příčina nastalého výsledku. Úkon lidský jest tu causa movens jen v tom smyslu, že vydává předmět v působení okolností i bez jeho činnosti vzniklých. V tom případě pak zvláště zákon vytýká, že činnost lidská musí býti předsevzata za těchto okolností. To znamená, by byla činnost předsevzata tak, že předmět, u něhož výsledek nastal, v působení okolností těch přímo vydala, čili že byla jedna z posledních causae mo-

ventes onoho vydání v působnost dotčených okolností. Zde dlužno tudíž při otázce příčinnosti vždy zkoumati, nastal-li výsledek oněmi okolnostmi, které tu v době lidského úkonu již byly nebo jichž podmínky alespoň dle našich nám přístupných poznatků byly v té době již dány, a dlužno-li k tomu přisvědčiti, dále, zda lidský úkon byl jednou z posledních causae moventes, které působení okolností těch na předmět přivodily, t. j., byl-li mezi těmi okolnostmi, jež daly působení tomu přímo vzniknouti. Příklad: Útočník v úmyslu usmrtit, poraní napadeného za mrazu a napadený zůstav následkem poranění ležeti, zmrzne. Mráz je poslední příčinou nastalé smrti. Okolnost tato, aneb alespoň podmínky její — byl-li útok proveden v době, kdy k mrazu se schylovalo, byla tu v době úkonu lidského, jenž byl jednou z posledních příčin, které osobu poraněného mrazu vydaly. Nebo: Na klesající loď přivázaný se utopí. Podmínky utopení — klesání lodi — jsou tu v době činu, jenž osobu přímo vydává působení okolností, jež smrť utopením přivodí.

Zde bude příčinnost dle § 134 rak. zák. trest. založena. Naproti tomu však v případech, — v úmyslu vražedném poraněný použije následkem poranění druhého vlaku, pod nímž zpuchřelý most se sřítí, při čemž poraněný jest usmrcen, nebo — poraněný následkem poranění jde do nemocnice, kde při povstalém požáru přijde o život nebo následkem nákazy zemře, — nebude ani dle § 134 rak. zák. trest. příčinnosť dána. Neboť působení okolností, jež přímo výsledek přivodily, v prvém případě sřícení se zpuchřelého mostu pod jedoucím vlakem, v druhém případu požáru nemocnice, nebo nákazy v ní trvající, nebylo vyvoláno přímo lidským úkonem, o nějž se jedná, t. j. útokem a poraněním jím přivodčným. Mezi útokem a sřícením se mostu, resp. v druhém případu požárem anebo nákazou v nemocnici, působilo ještě několik různých okolností a to nikoli současně s lidským útokem, nýbrž až po něm. V prvém případu jest to dle vůle poraněného použití druhého vlaku, jízda vlaku a sřícení se mostu, — ač ovšem podmínky tohoto sřícení, zpuchřelosť mostu tu již částečně při útoku byly, — v druhém případě pak odebrání se po vůli poraněného do nemocnice, způsobení požáru třebas by podmínky jeho — založení — byly již v době útoku), resp. zachvácení samo nákazou. Lidský úkon nebyl tu jednou z posledních causae moventes, jenž by byl působení ostatních příčin na předmět lidského úkonu vyvolal, a není proto mezi ním a nastalým výsledkem po zákonu žádné příčinnosti.

Druhý vztah příčinnosti v § 134 tr. z. spočívá v tom, že lidský úkon jest causa movens nastalého výsledku. Tu nezáleží na tom, je-li lidský úkon jednou z posléz působících causae moventes, nýbrž causa movens vůbec. Tomu dlužno rozuměti tak, že netřeba, by úkon lidský byl přímo causa movens nastalého výsledku, nýbrž stačí, je-li causa movens okolností t. j. těch příčin, které výsledek vyvolaly, po případě i jen, je-li causa movens causae moventis těchto okolností. Vyhledává se tudíž jen nepřetržitý řetěz od lidského úkonu jako causa movens až

k posledním okolnostem rovněž jako causae moventes nastalého výsledku, čili zkrátka stačí, je-li lidský úkon causa movens causarum moventium. Tu dlužno tudíž vždy stanoviti poslední příčinu nastalého výsledku a causa movens této příčiny, pak opět causa movens této causae moventis a tak postupně až k lidskému úkonu, o nějž se jedná. Je-li tento lidský úkon causa movens následující causae moventis a je-li pak takto nepřetržitý řetěz causae moventes až k poslední, jež přivodila nastalý výsledek, jest dle § 134. rak. zák. trest. příčinnost založena.

Příklad: Pachatel v úmyslu zastřeliti, vypálí ránu na osobu jedoucí ve voze, osoby se sice mine, avšak ranou se koně splaší, vůz převrhnou a osoba se zabije pádem. Causa movens usmrcení jest pád s vozu, causa movens pádu je splašení koní a causa moveus tohoto je výstřel v úmyslu usmrtiti. Dle toho, co tu pevěděno, jest v tomto případě příčinnost dle § 134. rak. zák. trest. dána. Anebo: Pachatel střelí po osobě, kterou chce usmrtití, nezasáhne jí, zasáhne však strom vedle, ze kterého ranou odrazí se tříska, která poraní dotčenou osobu a poranění toto přivodí otravu krve a smrť. Causa movens smrti jest otrava krve, causa moveus této jest poranění (předpokládáme ovšem, že otrava vznikla z tohoto poranění nikoli snad z jiné příčiny), causa movens poranění jest odraz třísky a causa movens tohoto, vypálená rána.

Dle toho zde možno zodpověděti případy, o nichž mluví Miřička v cit. článku „Trestní vina a vztah příčinný" a o nichž pronáší vážné pochybnosti, pokud se příčinnosti týče.[8])

---

[8]) Tak případy na str. 468: „Pocty": Osoba ve vražedném úmyslu zraněná zemře následkem chybného léčení, nebo nákazou tyfem v nemocnici nebo při požáru nemocnice, následkem nastuzení na cestě k lékaři — anebo, napadený chtěje se skokem vyhnouti vražedné ráně spadne do úvozu a přijde o život timto pádem anebo tím, že jej vůz úvozem právě jedoucí přejede anebo tím, že se koně splaší a vůz převrhnou, anebo že vůz je později přejet vlakem. V žádném z těchto případů nevydal čin pachatelův osobu přímo působení těch příčin, které smrť přivodily, ani není causa movens příčin smrti. O prvém případě nelze určitě rozhodnouti, poněvadž nevíme, jaká příčina smrti při chybném léčení to byla, v následujících případech (smrť nastalá v nemocnici) vidíme, že, byly-li příčiny ty tu již v době spáchaného činu, jest mezi činností pachatelovou a příčinou smrti causa movens (rozhodnuti a odebrání se do nemocnice), že tudíž činnosť pachatelova není jedna z posledních causae moventes, jež osobu dotčenou v působení příčin tam uvedených přímo vydala, a nebyly-li příčiny ty již v době spáchání činu, pak seznáváme, že příčiny smrti (nákaza, uhoření, nastuzení) přišly odjinud než z činnosti lidské, že mezi těmito příčinami a činem lidským působily ještě jiné okolnosti a příčiny, jež rovněž z činnosti lidské nepovstaly, a že tudíž čin lidský není causa movens příčin nastalé smrti resp. že od něho jako causa movens netáhne se nepřetržitý řetěz causae moventes až k těm, které jako takové naposled působily. V žádném případě nebude tudíž příčinnosť dle §134 rak, trest. zák. založena.

Z týchž příčin nebude příčinnosť dána ani v dalších případech. Neboť jest vidno, že mezi poslední příčinou smrti — nárazem do úvozu, na vůz, přejetím vozem, pádem z převrženého vozu, přejetím vlakem, — bylo několik causae moventes, tak skok dolů, splašení koňů, příjezd vlaku, tak že, byly-li tu tyto příčiny již v době činu, činnosť pachatelova jim předmět

Hledíme-li k tomu, co bylo řečeno o causae moventes již ad II., tu zmizí nám i zde rozeznávání případů, kde čin lidský jako z posledních causae moventes vydal předmět v působení okolností a příčin již tu jsoucích, od případů, v nichž čin lidský jest causa movens okolností a příčin nastalý výsledek přivodivších. Jak bylo pověděno již ad II., budeme i zde rozeznávati causae moventes jistého výsledku a ostatní okolnosti a příčiny..

Kdežto však v případech ad II. stačilo ku zkoumání příčinnosti, byla-li dotčená činnost lidská jedna z posledních causae moventes nastalého výsledku, musíme v těchto případech ad III. uvedených jíti dále a zkoumati, není-li činnost lidská causa movens dalších příčin jako causae moventes nastalého výsledku nebo causa movens té okolnosti, že předmět činnosti lidské byl vydán v působnost poměrův a příčin, jimž činnost lidská ani causa movens nebyla.

Zde dlužno vycházeti se stanoviska, je-li činnost lidská causa movens poslední z příčin nastalého výsledku. Je-li causa movens, pak pranic na tom nezáleží, kolikátá od poslední příčiny nastalého výsledku počítajíc causa movens lidská činnosť jest. Dlužno jen zkoumati, je-li od poslední causa movens nepřetržitá řada causae moventes až k činnosti lidské jako causae moventi.

Dle toho můžeme pak vytknouti všeobecné pravidlo o příčinnosti v § 134 rak. zák. trest. a na jiných místech stejným způsobem vyslovené takto:

„Příčinnost jest vždycky dána, je-li úkon lidský causa movens některé z posledních příčin nastalého výsledku.“

Při tomto všeobecném pravidlu mizí pak i rozeznávání doby v tom směru, zda příčiny nastalého výsledku resp. okolnosti, jež výsledek přivodily a jimž činnosť lidská causa movens nebyla, byly tu již aneb

---

svůj přímo nevydala, a vznikly li až po činu, činnosť pachatelova není jich causa movens. Jinak bylo by tomu, kdyby osoba, na niž útok podniknut, spadla dolů následkem utrpěné rány. Zabila-li se pádem do úvozu, nebo na vůz, byla činností pachatelovou vydána přímo v působení okolností tu jsoucích a jest pak příčinnosť založena. Splašili-li se koně v tomto případě pádem na vůz, převrhli-li následkem splašení vůz a osoba převrhnutím tím přišla o život, pak jest mezi poslední causa movens nastalé smrti a činností lidskou nepřetržitá řada causae moventes a příčinnosť jest opět dána. Splašili-li se koně nikoli následkem pádu na vůz, nýbrž pro nějakou jinou odjinud přišlou příčinu, a vůz převržen byl následkem tohoto z jiné příčiny nastavšího splašení, pak příčinnosti tu není. Neboť tu již činnosť lidská není causa movens splašení a převržení vozu a tedy nikoli causa movens poslední z příčin nastalé smrti. A podobným způsobem dojdou k rozřešení i ostatní případy v cit. článku uvedené, jichž řešení správně prohlašuje Dr. Miřička dle theorie Rümelinovy za velmi pochybné a pro něž dle této theorie nemůže nalézti kriteria pro přisvědčení či popření příčinnosti. My toto kriterion dle toho, co v textu bylo řečeno, shledáváme v povaze příčin, již nazvali jsme causa movens.

aspoň jich podmínky tehdy, kdy činnosť lidská byla předsevzata. Při tomto pravidlu jest rozeznávání „zufällige Umstände, unter welchen die Handlung verübt wurde“ a „hinzugekommene Zwischen-Ursachen,“ jak činí § 134 rak. zák. trest. v posledních větách, bezvýznamno. A podobně i výraz v prvé větě tohoto paragrafu: „wenn auch dieser Erfolg nur vermöge der persönlichen Beschaffenheit des Verletzten,“ znamená právě jako věta druhá tolik, že je k příčinnosti třeba, by činnosť lidská byla causa movens některé z posledních příčin nastalého výsledku.

Výslovně budiž vytčeno, že příčin, jež naposled účinkují, může býti několik. Není pak k založení příčinnosti třeba, by činnosť lidská byla sama causa movens všem posledním příčinám nastalého výsledku, neb aby ona poslední z příčin, jíž jest činnost lidská causa movens, byla nastalého výsledku příčinou samojedinou, samojedině působící.

Tu jest pak ovšem veledůležitou otázkou, co jest pokládati za jednu z posledních příčin nastalého výsledku. Otázku tu dlužno rozřešiti v ten rozum, že jako jednu z posledních příčin nastalého výsledku nutno pokládati tu příčinu, která z a d a n ý c h o k o l n o s t í a p o m ě r ů by dle poznatků lidskému vědění přístupných nastalý výsledek mohla sama o sobě přivoditi. Tak ku př. uvázání člověka na potopující se loď. Za daných okolností povede uvázání to jistě k utopení. Poslední z příčin nastalého utopení sluší tu považovati pohrouzení se s lodí pod vodu a causa movens tohoto pohrouzení se uvázaného člověka jest právě ono uvázání k lodi. Naproti tomu jest jinak při uvázání člověka k hromosvodu za panující bouře, při níž hrom do hromosvodu udeřil a člověka zabil. Za jednu z posledních příčin usmrcení jest pokládati zasažení uvázaného těla bleskem, ranou elektrickou. Uvázání k hromosvodu, tedy čin lidský, není tu však causa movens zasažení ranou elektrickou. Causa movens tohoto zasažení jest ta okolnost, že blesk zasáhnul hromosvod a po něm svezl se k uvázanému tělu a toto projel. Tedy tu není dána příčinnost ani dle § 134 tr. z. rak.

Ovšem že ve všech těchto případech dlužno vycházeti z předpokladu, že pachatel měl úmysl usmrtiti, však jinou příčinou než právě onou, krerá smrť přivodila, čili, bychom pravidlo generalisovali, že pachatel měl sice úmysl, aby nastalý výsledek nastal, ale vůle jeho směřovala k tomu, by nastal z jiné příčiny, než se skutečně stalo. Směřovala-li vůle pachatelova k tomu, by zamýšlený výsledek nastal určitým zamýšleným způsobem, z určité zamýšlené příčiny, a výsledek ten také skutečně z této příčiny vznikl, pak nelze příčinnost dle nižádného trestního zákona nikdy vyloučiti.

Dle dosavadních názorů o příčinnosti řeší se otázka příčinnosti i tu, nastal-li zamýšlenou příčinou zamýšlený výsledek.[9])

---

[9]) Srovnej již napřed uvedené citáty a názor vynikající z cit. článku Dra. Miřičky: „Trestní vina a vztah příčinný“ z poznámky 1. na str. 471. „Pocty“

V případech tu uvedených předpokládá se úmysl, aby zamýšlenou příčinou nastal zamýšlený následek. Pán pošle za bouřky sluhu do lesa

Problém příčinnosti spatřuje se tu pak v té okolnosti, že pachatel neví, není subjektivně přesvědčen, že zamýšlená příčina a tím zamýšlený následek nastane, skládá nastoupení příčiny do rukou náhody a je s tím srozuměn, nastane-li příčina a zamýšlený následek. V této náhodě, se kterou pachatel počítá a o níž neví, nastane-li, spatřována také otázka příčinnosti. Je však samozřejmo, že tu běží o vztah vůle pachatelovy k zamýšlené, ovšem náhodné příčině a tím k zamýšlenému, ovšem také k náhodnému výsledku a nikoliv o vztah činnosti pachatelovy k nastalému výsledku. V takových případech jde o subjektivní vztah vůle pachatelovy k nastalému výsledku, o subjektivní stránku případného činu trestného, o vinu ve smyslu subjektivním, nikoliv o otázku, dlužno-li nastalý následek pokládati za výsledek předsevzaté činnosti ve smyslu trestních ustanovení, o vztah činnosti k výsledku kriminelně revelantní, o příčinnosť. Zaměňováním těchto dvou problémů vnáší se do otázky příčinnosti ve smyslu práva trestního značná nejasnosť a neurčitosť.

V mnohých případech, kde pachatel nebyl ani subjektivně přesvědčen, nevěděl, nastane-li příčina jím toužená a tím i jím zamýšlený výsledek, příčí se našim názorům přisvědčiti k otázce viny za výsledek, jestliže tento vzdor nevědomosti pachatelovy o jeho vzniknutí a vzdor jeho nemožnosti příčinu jeho přivoditi přece nastal. Příčina, proč zdráháme se v takových případech ku zodpovědnosti za nastalý výsledek přisvědčiti, není v nedostatku příčinnosti, jak se v takových případech obyčejně praví, nýbrž v nedostatku subjektivní stránky toho činu trestného, jenž by nastalým výsledkem objektivně byl odůvodněn.

Nejčastější takovéto případy seznáváme tam, kde pachatel k dosažení zamýšleného výsledku chce použíti sil, o nichž vůbec není známo, zda, kde a jakým způsobem budou účinkovati. Tak ku př.: uvázání člověka za bouřky ku hromosvodu, by bleskem byl zabit. Kdyby pachateli bylo zcela určitě známo, že blesk po hromosvodu se sveze a čločlověka tam svázaného zasáhne a usmrtí, nebude tu vážných pochybností, že kausalita mezi činem a nastalou smrtí kriminelně relevantní tu jest. Není-li to však pachateli známo a jeví-li se zasáhnutí člověka

---

v úmyslu, by byl zabit bleskem — anebo, někdo uváže za bouřky člověka ku hromosvodu, by byl bleskem zasáhnut a zabit. M. E. Mayer v „Kausalzusammenhang", z něhož první případ vzat, neshledává v tomto případě, nastane-li zamýšlený výsledek, p ř í č i n n o s t i, rozeznávaje při řešení této otázky vydání v působnosť síly existující a naproti tomu síly dosud neexistující, ve kterém posledním případě příčinnosť popírá. Dr. Mířička vidí příčinnosť v druhém případu beze vší pochyby a neshledávaje žádného rozdílu mezi oběma případy dochází k důsledku, že i v prvém případu je příčinnosť dána. Dle našeho tu vytknutého stanoviska nastal zamýšlený výsledek ze zamýšlené příčiny a nemůže se tu jednati o spor o příčinnosť, nýbrž při okolnosti, že pachatel počítal se silou, prostředkem ku provedení nejistým, o němž nevěděl, bude-li účinkovati a zasáhne-li účinek jeho zamýšlený předmět, jen o otázku, je-li tu subjektivní stránka příslušného činu trestného, nastalým následkem objektivně odůvodněného, pokud se týče, je-li tu způsobilá činnosť zevnější.

k hromosvodu uvázaného bleskem se subjektivního stanoviska pachatelova jen jako náhoda, tu pak již pronášejí se o kausalitě kriminelně relevantní mnohé i odůvodněné pochybnosti. A přece jest objektivní vztah mezi činem a nastalou smrtí, jenž tvoří kausalitu v obou případech tentýž. Z toho jest patrno, že stanovením určitého vztahu mezi činností a nastalým výsledkem, nemůže se ještě stanoviti vztah kriminelně relevantní. Určitý vztah mezi činností a nastalým následkem stává se kriminelně relevantním teprvé určitým poměrem k vůli pachatelově.

Dle § 134 rak. zák. trest. a všech ostatních ustanovení, která stejným způsobem vztah mezi činností a výsledkem určují, jest vztahem kriminelně revelantním:

I. Každý vztah k zevnější činnosti podmínkou nastalého výsledku jakkoli vzdálenou dle všeobecných zkušeností vyznačovaný a pachatelem zamýšlený.

II. Vztah, při němž jest činnosť causa movens nastalého výsledku a vůle v takovém objektivním poměru k následku, že k témuž následku, ač jinakým způsobem směřovala.

V prvém případě jest vůle pachatelova v přímém poměru jak ku způsobu, jakým následek má nastati, tak i k následku, který má nastati a to v poměru takovém, dle něhož vůle směřuje přímo k výsledku i k způsobu. Jak při tom činnosť k nastalému výsledku přispívala, spolupůsobila, jest nerozhodno, jen tolik je nutno, by byla jednou z podmínek, příčin, třeba sebe vzdálenější. Nutno připomenouti, že mnohdy v takovýchto případech mluví se o tom, že tu není vůbec kausality, t. j., že není činnost s nastalým následkem v takovém vztahu, který pojem kausality v objektivním smyslu vyžaduje, ač jest tu vůle směřující i k následku, jenž nastal, i ku způsobu, jakým následek nastal. Ku př.: vyslání sluhy za bouře do lesa, by byl hromem zabit. K tomu odpovídáme, že v takových případech může tu býti kausalita objektivně založena, že však tu není kausality kriminelně relevantní a to z toho důvodu, že zde chybí subjektivní moment kriminelní relevantnosť zakládající. Ten, kdo sluhu do lesa posílá, nemůže věděti, ba ani předvídati, že hrom právě v onom lese a v onom místě, kde sluha bude, udeří, on si toho jenom přeje, stane-li se tak, ale poněvadž přivodění toho se vymyká z jeho moci, nelze říci, že vůle jeho k tomu směřuje. Tu pak vyloučena jest i subjektivní stránka příslušného činu trestného a tím i kausalita kriminelně relevantní.

Kriminelně relevantní kausalita prvého druhu předpokládá dva momenty:

1. Moment subjektivní.
2. Moment objektivní.

Moment subjektivní určován jest poměrem vůle k následku a ke zpusobu přivodění následku.

Moment objektivní podmíněn jest poměrem činnosti k následku.

Pro moment subjektivní pro kriminelní relevantnosť význačný, nazvem tuto kausalitu subjektivní.

V druhém případě kausality kriminelně relevantní je vůle pachatelova toliko v tom poměru k následku, že k témuž následku směřovala, není však a nemůže býti v žádném poměru ke způsobu, jakým následek nastal. Poměr vůle ke způsobu nahrazen tu jiným poměrem, určitým vztahem činnosti k následku, a to vztahem takovým, že činnosť musí býti causa movens nastalého následku.

V tomto druhém případu kausality kriminelně relevantní jsou rovněž dva momenty zahrnuty: moment subjektivní, t. j. směr vůle k témuž následku, který nastal, a moment objekttivní, t. j. určitý poměr činnosti k následku, čili lépe řečeno, ke způsobu, jakým následek nastal. Na poměru vůle k způsobu, jakým následek nastal, tu nezáleží.

Pro tento objektivní moment, t. j. objektivní určity vztah činnosti ke způsobu přivodění následku, význačný pro posouzení kriminelní relevantnosti, nazveme tuto kausalitu objektivní.

V trestním zákoně francouzském ani italském není tak všeobecného pravidla o kausalitě, jako jest v § 134 trest. zák. rak. V obou zákonech dlužno vykládati každé ustanovení zákonné, v němž bere se zřetel k nastalému výsledku nějakému, samo o sobě zvlášť. Teprve z těchto jednotlivých ustanovení bylo by pak možno vyvoditi všeobecné stanovisko, povšechné pravidlo o kausalitě dle jmenovaných zákonů.

Že kausalita dle těchto zákonů je všude tam založena, kde vůle pachatelova směřovala k určitému následku a k určitému způsobu přivodění tohoto následku a zamýšlený následek zamýšleným způsobem také nastal, není žádné pochybnosti. Kausalita subjektivní v předpokladu všech náležitostí subjektivní povahy příslušného činu trestného jest všude uznána.

Může se tedy jednati jen o to, zda a jakým vztahem objektivním mezi činností a následkem jest dle uvedených zákonů subjektivní moment nahrazen, zda kausalitu může založiti i objektivní moment a jaký?

Dle čl. 295 zák. trest. franc. zdálo by se, že tu vyjádřena jen kausalita subjektivní, že vůle pachatelova musí směřovati nejen k nastalému následku, smrti člověka (l'homicide), nýbrž i ke způsobu, jakým právě smrť nastala (commis volontairement).

Přihlížíme-li však i k jiným ustanovením trest. zák. tranc., tak menovitě ku čl. 309, posl. alin. a j., tu shledáváme, alespoň pokud se týče vraždy, že kausální moment subjektivní nahražován jest také momentem jiným, momentem, jenž vyznačuje, že činnosť, resp. nezamýšlený výsledek její způsobil výsledek trestný, k němuž vůle pachatelova sice směřovala však jiným způsobem. Moment tento, jenž kausalitu vyznačuje, vyjádřen jest slovem: „occasionner“, „způsobiti“.[10])

[10]) Čl. 309 zní: Si les coups portés ou les blessures faites volontairement, mais sans intention de donner la mort, l'ont pourtant occasionnée,

Jedná se tedy jen o to, jaké skutečné vztahy mezi činností a nastalým následkem to jsou, které ve slově „occasionner" jsou zahrnuty.

Pokud se vraždy týče, jest při určení těchto vztahů slovem occasionner označených důležito v první řadě také ustanovení čl. 295 a to výraz: „l'homicide". Jen ten kausalitní vztah naznačený slovem „occasionner" jest po rozumu zákona rozhodným, při kterém jest činnosť s nastalým následkem v takové na sobě závislosti, v takovém poměru, že dle všeobecného nazírání, dle všeobecných a ustálených pojmů nazývána činnosť dle nastalého výsledku nebo v označení následku zahrnuta jest všeobecně i činnosť. (Sr. commettre l'homicide, kde zahrnuty jsou všecky konkretní zevnější činnosti, které k nastalému usmrcení jsou v takovém vztahu, že dle všeobecných pojmův a názorův usmrcení konkretní činností přivoděné nazýváno je l'homicide.)

Dle francouzského zákona trestního jest při vraždě a jiných deliktech, v jichž zákonné definici jest činnosť všeobecným výrazem označena v následku ku skutkové povaze deliktu požadovaném, aneb následek zahrnut jest ve výrazu činnosti zevnější, t. j. zevnější činnosť nabyla výrazu dle následku, jen ten vztah mezi zevnější činností a nastalým následkem kriminelně relevantní, jaký byl vyložen napřed při výkladu kausality vyznačené slovem „tödten" v trest. zák. něm. v § 211.

Správnosti názoru tuto proneseného svědčí ustanovení čl. 319 franc. zák. trest., kde zákonodárce vedle kausalitního vztahu vyznačeného ve smyslu zde uvedeném spojením slov: „commettre l'homicide" užívá hned na druhém místě věty: ou en aura involontairement été la cause," a rozšiřuje tímto obratem kausalitu na jiné ještě případy než jen na ony označené výrazem: „commettre l'homicide".[11])

Kdežto v obratu čl. 319: „aura commis involontairement un homicide" jest, jak vyloženo bylo ve slově „tödten" užitím k označení kausality v trest. zák. něm., zahrnut jen ten vztah zevnější činnosti k nastalému výsledku, v němž jest zevnější činnosť poslední causa movens nastalého následku, jsou a musejí býti v dalším obratu čl. 319 kausalitu naznačujícím zahrnuty zajisté jiné vztahy zevnější činnosti k nastalému výsledku. Jak z výrazu samého plyne, jest v něm zahrnut ten vztah, při němž někdo zavinil onu činnosť, která dochází

---

le coupable sera puni de la peine des travaux forcés à temps. Způsobena-li smrť zasazenými ranami nebo přivoděným poraněním bez úmyslu smrť způsobiti, pak čin dlužno posuzovati dle tohoto ustanovení. A contr. z tohoto ustanovení však vychází na jevo, že, způsobena-li smrť ranami, nebo poraněním při úmyslu smrť přivoditi, nutno čin pokládati za usmrcení a posuzovati dle č. 295 et seq. bez rozdílu, nastala-li smrť právě tím způsobem, jakým pachatel zamýšlel, anebo způsobem jakýmkoli jiným jím nezamýšleným.

[11]) Čl. 319. zní: Quiconque, par maladresse, imprudence, inattention, négligence on inobservation des réglements, aura commis involontairement un homicide, on en aura involontairement été la cause, sera puni d'un emprisonnement de trois mois à deux ans, et d'une amende de cinquante francs à six cents francs.

výrazu ještě ve slově „l'homicide". Konkretní zevnější činnosť musí býti causa movens onoho jevu, který jako poslední causa movens jest příčinou nastalého usmrcení. To pak jest tentýž vztah, jak vyložen byl při ustanovení § 134 trest. zák. rak.

V právnické terminologii francouzské jest tato náležitost kausality kriminelně relevantní vyjádřena požadavkem, aby příčina nastalého usmrcení byla přímá a bezprostřední.[12])

V některých ustanoveních užívá franc. zák. trestní k označení kausality mezi zevnější činností a nastalým výsledkem ještě jiných obratů, tak ku př. v čl. 306: ... s'il est resulté de ces sortes de violence une maladie ou incapacité .... Quand les violences ci-dessus exprimées auront été suivies de mutilation, amputation ou privation de l'usage d'un membre ..... čl. 317: Quiconque, p a r aliments, breuvages, médicaments violences, ou p a r tout antre moyen, aura procuré l'avortement d'une femme enceinte .....

Ve všech těchto a podobných případech není jen všeobecně vyjádřeno, by činnosť lidská, resp. její bezprostřední následek, byly jen, ať jakoukoli a jakkoli vzdálenou příčinou nastalého a čin trestný odůvodňujícího následku, nýbrž jest přesně vytčeno, jak musí se činnosť resp. její přímý, bezprostřední výsledek míti ku následku nastalému a dle té které zákonné definice relevantnímu. Ve všech těchto obratech je vyjádřeno, že relevantní následek musí povstati z e zevnější činnosti nebo jejího bezprostředního výsledku. Dle toho pak všecky podobné obraty trest. zák. franc. znamenají pak totéž, co v trest. zák. rak. slovo „daraus" a v tomto slově jest, jak napřed bylo vyloženo, vyjádřen onen vztah zevnější činnosti k relevantnímu následku, při kterém jest zevnější činnosť c a u s a m o v e n s relevantního následku.

Tak shledáváme, že i dle franc. zák. trest. jest kriminelně relevantní jen ten vztah zevnější činnosti ku následku ten který čin trestný odůvodňujícímu, dle něhož jest zevnější činnosť causa movens nastalého následku a to při vraždě causa movens p o s l e d n í, při ostatních pak činech dle nastalého následku za trestné prohlášených causa movens j a k k o l i v z d á l e n á.

V italském trestním zákoně není rovněž žádného výslovného, zvláštního ustanovení o vztahu kausalním při činech trestných. Nutno tedy i pro obor trestního zákona italského řešiti problém příčinnosti dle téhož všeobecného pravidla, jak v oněch zákonech trestních, o nichž bylo tu již promluveno, t. j. dle významu oněch výrazů o jednotivých trestních ustanoveních, jimiž přiváděn jest výsledek čin trestný odůvodňující v souvislosť se zevnější činností.

Jak bylo již pověděno, jest tato souvislosť vyznačována buď jen názvem použitým pro zevnější činnosť samotnu, názvem, jenž obsahuje

---

[12]) Tak rozhodnutí kassačního soudního dvoru ze dne 16./6. 1864: Les articles 319 et 321 n'e exigent pas que la cause de l'homicide ou des blessures involontairement causés soit directe et immediate, ni que la victime n'ait eu d'elle-même aucune part d'imprudence.

nejen úkon lidský, nýbrž i také již jeho výsledek, nebo jen naznačením nastalého výsledku trestnosť odůvodňujícího, nebo konečně i zvláštními obraty jen kausalní souvislosť vyznačujícími.

Zde však jedná se nám o spojitosť kausalní jen při těch činech trestných, kde vyznačen jest v zákonné definici jen výsledek buď sám o sobě nebo jen ve spojení se zevnější činností povšechně naznačenou výrazem, která zahrnuje v sobě všecky možné jednotlivé specielní činnosti zevnější. A typ těchto činů trestných jest, jako v jiných zákonech trestních, tak i v trestním zákoně italském, v ustanoveních o usmrcení člevěka a poškození tělesném.

Z definic o vraždě (čl. 364), o kulposním usmrcení (čl. 371), o úmyslném poškození tělesném (čl. 372) a poškození kulposním (čl. 375) mohlo by se souditi, že kausální vztah jest tu vždy kriminelně relevantní, je-li zevnější činnosť jakoukoli příčinou nastalého výsledku, pokud ovšem možno zevnější činnost dle zkušeností lidskému vědění přístupných příčinou nazvati.[13])

Dle toho bylo by dle trestního zákona italského všecky praktické případy napřed uvedené, v nichž nejen dle trest. zák. něm., nýbrž i rakouského i francouzského kausalitu jsme vyloučili, rozhodnouti v ten rozum, že při nich kausalita po rozumu zákona jest založena a že v předpokladu ostatních náležitostí povahu zločinu vraždy odůvodňují.

Tomu však vzdor širokému výrazu „cagiona", „způsobí" tak není ani v trest. z. italském. Kapitola I. titulu IX. knihy druhé, která jedná o usmrcení vůbec, nadepsána jest: „Dell'omicidio. Tím vyznačeno jest, že pod obor trestního zákona spadají a po rozumu zákona dle ustanovení v téro kapitole daných jen ta usmrcení jsou kriminelně relevantní, která mohou býti nazvána „omicidio".

Přivede-li se pak tento výraz v souvislosť s činností lidskou, tu přicházíme k tomu důsledku, že výraz čl. 364 trest. zák. ital: „cagiona la morte, t. j. omicidio, znamená tolik, jako v trest. z. něm. slova: „tödten". Z toho pak by následovalo, že činnosť lidská musí býti poslední causa movens nastalé smrti, jak bylo napřed vyloženo.

Přihlédneme-li však k ustanovení čl. 368 ku slovům: „con atti diretti a conmettere una lesione personale, cagiona la morte di alcuno", nahlédneme, že ustanovení čl. 364, 371, 372 a 375 líší se od ustanovení čl. 368 jen jednak vnitřní stránkou, t. j. vztahem vůle k následku, jednak

---

[13]) Čl. 364. zní: Chiunque a fine di uccidere, cagiona la morte di alcuno, e punito etc. . . . čl. 371: Chiunque, per imprudenza, negligenza, ovvero per imperizia nella propria arte o professione, o per inosservanza di regolamenti, ordini e discipline, cagiona la morte di alcuno, è punito . . . . čl. 372: Chiungue, senzail fine di uccidere, cagiona ad alcuno un danno nel corpo o nella salute o una perturbazione di mente, è punito . . . . čl. 368: Chiunque, con atti diretri a commettere una lesione personale, cagiona la morte di alcuno, è punito . . . . čl. 375: Chiunque per imprudenza o negligenza, ovvero per imperizia nella propria arte o professione o per inosservanza di regolamenti, ordini o discipline, cagiona ad alcuno un danno nell corpo nella salute od una perturbazione di mente, è punito . . . .

právě nastalým následkem, že však co do kausalní souvislosti, t. j. co do souvislosti zevnější činnosti k následku jsou si na roveň postaveny.

A z ustanovení čl. 368 lze seznati, že kausalní souvislosť jest pro obor trest. zák. ital., pokud se týče činů trestných v cit. ustanoveních definovaných v otázce, byl-li následek ten který čin trestný odůvodňující, přivoděn „con atti", t. j. zevnější činností, čemuž tak dlužno rozuměti, by nastalý výsledek povstal z předsevzaté činnosti, čili, by zevnější činnosť byla causa movens nastalého následku jakkoli vzdálená.

Z toho pak následuje, že dle ital. trest. zák. je táž souvislost mezi zevnější činností a následkem jmenované činy trestné odůvodňujícím kriminelně relevantní, jako dle trest. zákona rakouského.

Že tato kausalita jest dle ital. zák, trest. kriminelně relevantní, jest patrno z původního návrhu dotyčných ustanovení jmenovitě čl. 364 a z porad o změnách těchto původních návrhů. Původní návrh čl. 364 (vlastně čl. 370) zněl: „E colpe vole di omicidio volontario colui che, con l'intenzione di uccidere, cagiona, *con* qualgunque mezzo, la morte ad alcuno, ancorchè abbia ucciso una persona per un'altra." V ministerské kommissi byl však výraz „con qualqunque mezzo" označen jako evidentní zbytečnosť. Výraz ten však ve spojení se slovem „cagiona" zřejmě označoval kausalitu v ten rozum, že činnosť, jíž smrť se způsobuje, musí působiti jako causa movens. Uvedený výraz nebyl však vynechán k tomu cíli, by kausalita byla změněna, nýbrž jako zbytečný. Kausalita jím vyjádřená byla tudíž ponechána.

Téhož náhledu o kausalitě dle ital. zák. trest., zejména pokud se týče vraždy, jest také kassační soudní dvůr italský, který náhled ten pronesl v různých rozhodnutích.[14])

Ostatně ustanovení čl. 371 II. odst. ve slovích: se *dal* fatto derivi la morte ....", ustanovení čl. 372 ve slovích: La pena è 1⁰.... ce il fatto produca l'indebolimento permanente... 2⁰.... se il fatto produca una malattia.... a v odst. III. ve slovích: se il fatto non produca malattia.... nenechávají nás v pochybnostech, že tam uvedený výsledek musí nastati činem samým, z činu, čili, jak praví trest. zák. rakouský „daraus".

Z toho, co zde o kausalitě kriminelně relevantní pověděno, seznáváme, že pojem kausality pro obor trestních zákonodárstev není pojmem všeobecným, filosofickým, abychom tak řekli přirozeným, z věci samé odvozeným a pro všecky případy v každém trestním zákonodárství stejně platícím, nýbrž pojmem umělým, každým zákonodárcem v jednotlivých zákonodárstvích trestních zvlášť utvořeným, při němž ovšem smysl výrazů, jimiž pojem ten vyjádřen, nutno, pokud není zákonem

---

[14]) Cass. 6. sett. — 90: Le parole cagiona la morte, che si leggono nell' art 364 del Codice penale italiano corrispondono sostanzialmente alla frase „dieni all'art. 541 del Codice penale sardo: per cui segua la morte.

samým výraz vyložen, vykládati dle významu všeobecného, jemu dle všeobecných ustálených pojmův a názorů přikládaného.

Nicméně však seznáváme dále, že z ustanovení, jimiž v jednotlivých trestních zákonnících vyjádřena jest kausalita pro obor jich relevantní, možno přece dovoditi, ne-li všeobecně platné zásady o kausalitě, tož alespoň pro většinu trestných činů, pro určité typy jich.[15])

A tyto zásady po většině v trestních zákonodárstvech k platnosti přivedené jsou právě ony, jež zde v tomto pojednání byly vyloženy.

Ovšem, jak jsme poznali, jsou při jednotlivých typech činů trestných přece v jednotlivých zákonodárstvech některé odchylky. (Sr. kausalitu při vraždě dle trest. zák. německého a naproti tomu dle trest. zák. rakouského).

Chceme-li proto vyjádřiti zásadu o kausalitě pro většinu trestních zákonodárstev platnou, nutno nám ji vyjádřiti způsobem negativním, t. j. vytknouti, jaký poměr zevnější činnosti k výsledku čin trestný odůvodňujícímu k založení krimineině relevantní kausality nedostačuje.

A tak dojdeme pak ku této všeobecně platné větě:

K založení kriminelně relevantní kausality nedostačí ten poměr zevnější činnosti k následku patřícímu ke skutkové povaze činu trestného, který nejsa pachatelem zamýšlen, není také causa movens dotčeného následku.

Pokud se týče judikatury, tu tato kloní se k názoru, že příčinnosť kriminelně relevantní jest dána vždy, kdykoli činnosť lidská, o kterou jde, jest jen jednou z příčin nastalý výsledek podmiňujících, ať jakkoli od tohoto výsledku vzdálena a jakkoli k němu působící. Tento názor vychází na jevo ze zásad vyslovených rakouským nejvyšším soudním dvorem v rozhodnutích ze dne 22. list. 1878 čís. 10695 č. sb. 182,[16]) ze dne 4. března 1882 č, 13136,[17]) ze dne 14. pros. 1888 čís. 10571 č. sb. 1231,[18]) v nichž vysloveny zásady o kausalním nexu všeobecně, dále v rozhodnutích ze dne 16. květ. 1878 čís. 13554, ze dne 26. květ. 1882 č. 3661 č. sb. 457, ze dne 31. října 1891 čís. 9104, ze dne

[15]). Mimochodem budiž podotknuto, že kausalita při činech trestných, o nichž tu mluveno, vyjádřena jest podobně jako v trest. zák. rak.

[16]) Das Handeln des Menschen wirkt nicht isolirt. Auch ein strafrechtlich relevanter Erfolg ist das Produkt einer Anzahl zusammentreffender oder nach einander wirkender Umstände. Es genügt, wenn ihnen menschliche Tätigkeit jene Richtung gab, welche für den Eintritt des Erfolges massgebend geworden ist; ja wenn sie ihre Wirksamkeit nach dieser Richtung hin auch nur sicherte, steigerte oder doch beschleunigte.

[17]) Die Ursachenqualität geht für ein Ereigniss nicht deshalb verloren, weil mit dem Erfolge auch noch irgend ein anderes demselben gleichfalls vorangegangenes Ereigniss durch das Band der Causalität verknüpft ist. Es genügt daher zur Zurechnung, wenn das schuldbare Handeln auch nur eine der verschiedenen Erfolgsursachen hergestellt hat.

[18]) Als causal ist eine Unterlassung anzusehen, wenn sich darin eine der Bedingungen für die Wirksamkeit jener Umstände darstellt, aus welchen der strafrechtlich relevante Erfolg hervorging.

16. ledna 1892 čís. 13660,[19]) ze dne 16. květ. 1890 čís. 2696,[20]) ze dne 16. květ. 1884 čís. 3622 č. sb. 642,[21]) ze dne 12. dub. 1888 čís. 835 č. sb. 1137[22]) ze dne 27. břez. 1897 čís. 1790 č. sb. 2060,[23]) jmenovitě však v rozhodnutích ze dne 27. února 1903 čís. 7980 č. sb. 2809 a ze dne 16. června. 1906 č. 4390 č. sb. 3201.[24]) Z některých rozhodnutí rak. nejvyššího jako kassačního soudního dvoru, však jmenovitě z rozh. ze dne 19. pros. 1898 čís. 12001 č. sb. 2292 vychází na jevo, že tento soudní dvůr vnáší v pojem kausality i moment subjektivní, ze kterého, jak napřed uvedeno, ani theorie při posuzování problému kausality vybaviti se nedovede. To jest jen následek záměny pojmu kausality se vztahem vůle pachatelovy k příčině, po případě k způsobu přivodění výsledku kriminelně relevantního. Neboť tam, kde pachatel má na mysli určitou příčinu kriminelně relevantního následku, po případě rovněž i zpusob přivedení této příčiny, nebo kde jest alespoň k příčině tohoto následku onen vztah vůle pachatelovy k nastalému následku, jaký zákon při trestném činu vzhledem k nastalému následku stanoveném k odůvodnění subjektivní stránky žádá, a z příčiny té resp. způsobem tímto relevantní následek také skutečně nastal, nemůže býti nikdy pochybnosti o kausalitě. V takových případech jest dle stanoviska zákona kausalita vždy dána. Kde dán je subjektivní vztah ku příčině výsledku kriminelně relevantního, tam jest dána i příčinnosť.

Trestní judikatura německá rozeznává předně kausalitu jako vztah činnosti ku nastalému následku, po případě k jeho příčinám, a na druhé straně subjektivní stránku činů trestných jako vztah vůle k nastalému následku trestnosť odůvodňujícímu. Spatřujeť kausalitu vyjádřenu

---

[19]) Der Urheber einer Körperverletzung haftet auch für die durch Mangel oder Verweigerung ärztlicher Hilfe herbeigeführte Verschlimmerung als für eine zufällig hinzugekommene Zwischenursache.

[20]) Ihn (den Urheber) treffen auch die Folgen fehlerhafter Behandlung der von ihm herbeigeführten Verletzung und insbesondere auch die Folge des Gebrauches schädlicher Hausmittel.

[21]) Selbst die durch einen Kurpfuscher herbeigeführte Steigerung der Folgen einer Verletzung ist dem Urheber dieser Verletzung zuzurechnen.

[22]) Die Weigerung des Verletzten sich einer, wenn auch ungefährlichen und nicht besonders schmerzhaften Operation, durch welche der Heilungsprocess beschleunigt werden konnte, zu unterziehen, befreit den Urheber der Körperverletzung nicht von der Haftung für die Gesammtdauer der Gesundheitsstörung oder Berufsunfähigkeit.

[23]) Der (dolose oder) culpose Urheber einer Körperverletzung haftet auch für Folgen der durch zufällige Verunreinigung der Wunde herbeigeführten Sepsis.

[24]) Für einen eingetretenen, strafgesetzwidrigen Erfolg ist jedes Tun kausal, welches eine seiner Bedingungen hervorrief; unterbrochen wird die Kausalreihe bloss durch ein auf freiem Willensentschlusse beruhendes Eingreifen eines Dritten.

[25]) Srovnej: § 222 něm. zák. ztrest.: Wer durch Fahrlässigkeit den Tod eines Menschen verursacht a k tomu rozhodnutí říšského soudního dvoru pro věci trestní čís.:' 1, 373, 4, 243, 6, 249, 10, 15, 151, 17, 260, 22, 173.

jen v oněch výrazech zákonných definic činů trestných, které skutečně vztah mezi činností a nastalým následkem vyznačují. Tak vidí kausalitu vyjádřenu ve slově: „verursachen", všude tam, kde tímto všeobecným výrazem přivedena jest v souvislosť konkretní činnosť, jíž čin trestný páchán, s následkem kriminelně relevantním.[25]) Stanovisko říšského německého soudního dvoru pro věci trestní vyjádřeno jest nejmarkantněji v zásadě vyslovené v rozhodnutí čís. 5, 29: „Zur H e r b e i f ü h r u n g (Kausalität) gehört, dass die Handlung des Täters sich unter den Faktoren befunden habe, auf welche der Erfolg als Ursache zurückzuführen ist." Tato zásada připouští ovšem různý výklad podle toho, jaký pojem, jaký význam vkládá se ve výraz „Ursache". Je-li touto „Ursache" každá z celého souhrnu podmínek k témuž výsledku působících, ať přičiňuje k výsledku jakýmkoli způsobem, je-li tato „příčina" jen podmínkou ať jakkoli vzdálenou a v jakémkoli vztahu k následku, pak jest stanovisko říšského něm. soud. dvoru totožno se stanoviskem nejvyššího kass. soudního dvoru rakouského, jenž v rozhodnutí ze dne 27. února 1903 čís. 7980 svůj názor o příčině následku kriminelně relevantního vyznačuje přesně v zásadě vyslovené arciť negativně, dle níž není mezi činností lidskou a následkem kriminelně relevantního vztahu jen tehdy, byl-li by dotčený následek nastal i bez této činnosti lidské.

Dlužno-li však výraz „Ursache" vztahovati nejdále jen na ty z podmínek, které p ř i č i ň u j í k tomu, že poměry a okolnosti tu již jsoucí nebo bez činnosti lidské vznikající k výsledku kriminelně relevantnímu působí a podmínkami jeho se stávají, pak jest stanovisko říšského něm. dvoru soudního pro věci trestní totéž, jaké bylo v tomto pojednání vytčeno.

Judikatura kassačního soudního dvoru francouzského vylučuje kausalitu tam, kde výsledek kriminelně relevantní nastal z příčiny nahodilé, činu lidskému úplně cizí, při čemž vždy hleděti dlužno však jen k výsledku skutečně nastalému a nikoli k příčinám jeho vědou více méně na jisto postaveným.[26])

Tím blíží se názor kassačního soudního dvoru francouzského názorům v tomto pojednání projeveným v těchto směrech:

1. Že dlužno výrazům označujícím v zákonných definicích vztah činnosti k výsledku kriminelně relevantnímu přikládati jen ten význam a smysl, jaký v něm dle všeobecných ustálených pravidel o smyslu a významu slov spatřovati možno.

2. Že o kriminelně relevantním vztahu rozhodují jen ty okolnosti, které ve výrazu kriminelně relevantní vztah vyznačujícím jsou dle všeobecného ustáleného výkladu a smyslu jako příčiny nastalého výsledku obsaženy.[27])

---

[26]) Cass. 18. mars. 1854 a j.

[27]) Tyto příčiny označili jsme v tomto pojednání jako poslední z causae moventes.

Ad IV. Tu jde o případy, kde určitý následek zevnější činnosti buď vůbec anebo nikoli v tom rozsahu a velikosti, jak nastal, nepatří ke skutkové povaze toho kterého činu trestného, nýbrž jen jako přitěžující okolnosť trestnost určitého činu trestného všeobecně zvyšuje, anebo pro ten čin trestný zvláštní, přísnější sazbu trestní podmiňuje.

Případů takových shledáváme v každém trestním zákonodárství s dostatek. Tak v rak. trest. zák. v § 81, alin. 2 (oder mit Verwundung begleitet) v § 86 alin. II., 94, 126, 128, 130, 150, 151, 160 et seq., 167, 195 a j. v něm. zák. tr. § 178, 206, 221 alin. III., 224, 226, 229 251, 307, 309, 312, 314—316, 321—324, 326—328; ve franc. zák. trest. čl. 231, 233, 316, 317, 351, 434, 437 a j., v ital. zák. trest. čl. 327, 351, 382, 383, 386 a j.

I v těchto případech jde o problém kausality, i tu dlužno uvažovati, zda nastalý a vyšší sazbu tresní podmiňující výsledek jest v takovém vztahu k zevnější činnosti, jaký zákonodárce má na mysli. I v těchto případech jest kriminelně relevantní vztah v zákoně vyjádřen a dlužno ho také dle příslušných ustanovení zákonných posuzovati.

Panující názor v theorii i praxi jest ten, že tu třeba jen, aby onen relevantní následek objektivně nastal beze všeho subjektivního vztahu. (Judikatura rak. nejv. kass. soudního dvoru, říšského soudu německého, Buri, Bar, Jenull, Geyer, Liszt Lammasch, Finger, Frank, Hälschner, Belnik, Janka, Berner, Birkmeyer, Löffler a m. j., jinak Binding a Merkel). Máme-li na zřeteli převládající a po většině za platný uznávaný názor o problému kausality, která dle tohoto názoru jest v kriminelně relevantním směru dána vždy tam, kde činnosť pachatelova jest v takovém poměru a vztahu k nastalému a kriminelně relevantnímu následku, že by byl tento bez této činnosti nenastal a vyloučena jest jen tehdy, byl-li by kriminelně relevantní následek povstal i jinak bez této činnosti, pak seznáváme, že není dle tohoto názoru mezi kausalitou v případech, o nichž pojednáno pod odst. III., a v případech tu uvedených, žádného rozdílu.[28])

Jako však při řešení problému kausality v případech ad III. uvedených, tak i v těchto případech upadá se do téže chyby, že vztah mezi následkem kriminelně relevantním a zevnější činností pachatelovou není dovozován z jednotlivých zákonných ustanovení vztah ten vyznačujících, nýbrž všeobecně methodou filosofickou pro všecky pří-

[28]) Tomu tak ovšem teprvé po vyloučení subjektivního momentu z pojmu kausality, který, jak bylo již k tomu poukázáno, i panující názor do pojmu kausality v případech v odst. III. uvedených vkládá, a jen tímto subjektivním momentem případy ad III. uvedené rozeznává od případů ad IV., dále do řešení kausality v posléz uvedených případech se nepouštěje. Že však subjektivní moment do problému kausality nepatří a že tudíž kausalitu v jednotlivých případech činů trestných sluší posuzovati jen dle výrazů objektivně kausalitu vyznačujících, bylo již na příslušném místě napřed pověděno.

pady stejně platnou bez ohledu na smysl a význam zákonného ustanovení pro každý případ zvlášť daného. A hledí-li se někde ku znění příslušného ustanovení zákonného, v němž kriminelně relevantní vztah k následku jest vyjádřen, pak činí se tak jen za příčinou výkladu momentu subjektivního, vztahu vůle pachatelovy k následku kriminelně relevantnímu, ač mnohdy tento subjektivní vztah v příslušném výrazu ustanovení zákonného neprávem a nesprávně se hledá.

Jednotlivé zákony trestní mají i v případech zde naznačených v příslušných ustanoveních, jimiž stanovena vzhledem na vzniklý těžší následek zevnější činnosti větší trestnosť, nebo dána vyšší sazba trestní, přesné a jasné výrazy, jimiž nastalý výsledek kriminelně relevantní se zevnější činností uveden v souvislosť, v nichž vytknuta jest kausalita zevnější činnosti s nastalým výsledkem.

Nutno i tu především zjistiti, ve kterém výrazu v zákoně použitém jest kausalita vytčena a jaký vztah dle všeobecného smyslu a významu těchto výrazů dlužno v něm spatřovati. Tímto postupem pak seznáme, že kausalita v jednotlivých z případů zde uvedených různými výrazy jest vyjádřena a že dle různého smyslu a významu těchto výrazů bude také různá, t. j. různými požadavky podmíněna.

Tak vyjádřena jest v rak. zák. tr. v § 81: oder mit einer Beschädigung oder Verwundung begleitet (d. i. der Widerstand). Z toho patrno, že poškození nebo poranění musí se státi při odporu, třeba nikoli činností, kterou odpor kladen, nýbrž jakýmkoli způsobem, který není ani causa movens ve smyslu ad III. uvedeném, že však není kausalita dána, stalo-li se poranění po vykonaném odporu, třebas tento je jako causa movens přivodil. V § 86 II. Alin. vytčena jest kausalita ve výrazu: „aus der Beschädigung, v poslední větě pak obratem: „Hätte endlich eine solche Beschädigung den Tod eines Menschen zur Folge“ v § 126, 128 a 130, podobným způsobem: „Hat die Gewaltthätigkeit einen wichtigen Nachtheil der Beleidigten an ihrer Gesundheit oder gar am Leben zur Folge gehabt“; a „hat das Verbrechen den Tod der Beleidigten verursacht.“

Zde zákon vyžaduje, by vzniklý výsledek kriminelně relevantní povstal buď *z* následku zevnější činnosti nebo *z* této činnosti samotné, nestačí tedy, by zevnější činnost byla toliko jakoukoli příčinnou kriminelně relevantního výsledku v tom smyslu, že příčinou tou není jen tehdy, kdyby byl kriminelně relevantní následek nastal i bez této činnosti, nýbrž nutno, aby následek ten nastal touto činností nebo jejím následkem, aneb abychom tak řekli: skrze ni nebo skrze její následek. Takovouto příčinu nazvali jsme, jak napřed vyloženo, causa movens.

Tak dlužno podobně vykládati kausalitu i v § 160: „Ist im Zweikampfe eine Verwundung geschehen,“ v § 161: Ist aus dem Zweikampfe der Tod eines der Streitenden erfolgt,“ v § 167: Wenn das

Feuer ausgebrochen und d a d u r c h ein Mensch .... getödtet wird, v § 195: Wenn aber bei dem Raube Jemand dergestalt verwundet oder verletzt worden, dass derselbe d a d u r c h eine schwere Beschädigung erlitten hat" a ve všech jiných případech, kde podobným způsobem souvislosť mezi činností a nastalým následkem větší trestnosť anebo vyšší sazbu podmiňujícím přichází k výrazu. Naproti tomu možno z výrazu §u 150 a 151 tr. z. rak: „und wenn der Tod des Kindes erfolgt ist" seznati, že zde není vyjádřena mezi zevnější činností a nastalou smrtí nižádná vnitřní souvislosť, že tu netřeba, by nastalá smrť byla k zevnější činnosti (odložení dítěte) v souvislosti jako následek ku příčině t. j. ku causae moventi, nýbrž že stačí, když jen zevnější činnosť, t. j. odložení s příčinou smrti na témž předmětu, t. j. na dítěti se sejdou. Ku př. odložené dítě bylo zanecháno pod vysokým stromem, do něhož udeřil hrom a dítě zabil.

V tomto případě platí zásada nejvyšším kassačním soudním dvorem rakouským o kausalitě vůbec pro všechny případy bez rozdílu vyslovená, dle níž jest kausalita ve smyslu kriminelním vyloučena jen tam, kde kriminelně relevantní následek byl by nastal i beze zevnější činnosti pachatelovy.[29])

Takovouto kausalitu možno právem shledávati se stanoviska kriminelního jen tam, kde souvislosť mezi následkem a zevnější činností jest označena jen podobným výrazem jako v § 150 a 151 zák. trest. rak., resp. správněji řečeno, kde ve výrazu k označení uvedené souvislosti užitém není obsažen žádný vztah ani subjektivní ani objektivní jako mezi příčinou a následkem, nýbrž jen ta skutečnost, že zevnější činnosť pachatelova umožnila působení těch příčin na objekt, jichž výslednicí je následek kriminelně relevantní. Něm. tr. zákon nenechává nás ani v těchto zde uvedených případech v nižádné pochybnosti, s jakého stanoviska dlužno tu kausalitu řešiti. Tento trestní zákon žádá i v případech zde dotčených po většině ke kausalitě tu náležitosť, aby relevantní následek povstal činností pachatelovou resp. z činnosti jeho. (Srovnej § 178: Ist d u r c h eine der in den §§ 176 und 177 bezeichneten Handlungen der Tod ... v e r u r s a c h t w o r d e n, § 221: Ist d u r c h die Handlung eine schwere Körperverletzung .... v e r u r s a c h t w o r d e n ... und wenn d u r c h die Handlung der Tod v e r u r s a c h t w o r d e n i s t, § 226: Ist d u r c h die Körperveletzung der Tod des Verletzten entstanden, § 251: ... oder d u r c h die gegen ihn v e r ü b t e G e w a l t eine schwere Körperverletzung oder Tod desselben v e r u r s a c h t w o r d e n i s t, § 309: wenn durch den Brand der Tod eines Menschen v e r u r s a c h t w o r d e n i s t, § 312, 314: wenn durch die Überschwemmung der Tod eines Menschen v e r u r s a c h t w o r d e n i s t etc.).

---

[29]) Srovnej rozhodnutí ze dne 27. února 1903 č. 7980. čís. sb. 2809 a ze dne 16. června 1906 č. 4390, č. sb. 3201.

Z toho nutno dovozovati, že tu hledí se ku vnitřní souvislosti činnosti pachatelovy k relevantnímu následku v ten rozum, že činnost pachatelova musí býti v nepřetržité souvislosti se všemi příčinami, zejména však s poslední příčinou nastalého relevantního následku, že zevnější činnost pachatelova relevantní následek jako příčina třebas jakkoli vzdálená přivodila, čili že jest causa movens nastalého následku v tom smyslu, jak bylo napřed vyloženo.

Že tomu tak, plyne jasně z té okolnosti, že zákon uváděje zevnější činnosť, po případě její následek, klade kromě toho ještě zvláštní důraz na to, by relevantní následek nastal touto činností nebo jejím následkem.

I tam, kde něm. zákon trestní jiným výrazem kausalitu vzhledem k nastalému relevantnímu následku stanoví, vždy hledí se k tomu, by činnosť pachatelova byla s následkem v takové vnitřní souvislosti, vzhledem k níž nazvali jsme tuto zevnější činnosť causa movens nastalého následku.' (Srv. ku př.: § 224: Hat die Körperverletzung zur Folge, dass der Verletzte etc. . . . . § 307 lit. 1: wenn der Brand den Tod eines Menschen dadurch verursacht hat, dass dieser zur Zeit der Tat in einer der in Brand gesetzten Räumlichkeiten sich befand. a. pod.).

A podobně vyjadřuje kausalitu v případech, o nichž zde řeč, i tr. zákon franc. i italský. Tak ku př. nalézáme ve franc. zákonu obraty ve čl. 231: Si les violences exercées . . . ont été la cause d'effusion de sang, blessures ou maladie . . . ., si la mort s'en est suivie dans les quarante jours; . . . čl. 316: . . . .Si la mort en est résultée avant l'expiration des quarante jours . . . . čl. 351: et, si la mort s'en est suivie, l'action sera considérée comme meurtre, v čl. 434: Dans tous les cas, si l'incendie a occasionné la mort d'une ou de plusieurs personnes . . . a pod. a v ital. trest. zákoně v čl. 327: Se dal fatto derivi la morte di più persone o auche la morte di una sola e la lesione di una o più . . . . v čl. 351: Quando da alcuno dei fatti preveduti negli articoli 331, 333, 340, 341 derivi la morte od una lesione . . ., v čl. 382: Se, in conseguenza **del fatto** del'aborto o dei mezzi adoperati per procurarlo, avvenga la morte della donna . . . . ., v čl. 386: Se dal fatto dell' abbandono derivi un grave danno nel corpo o nella salute, od una perturbazione di mente . . . .).

Z těchto ukázek jednotlivých zákonných ustanovení sem spadajících plyne, co jsme již dovodili, že:

1. I v těch případech, v nichž nastalý následek zevnější činnosti ke skutkové povaze činu trestného nepatří, nýbrž jen jeho trestnosť zvyšuje, po případě stanovení přísnější sazby trestní za následek má, jednotlivá zákonná ustanovení obsahují určité výrazy, v nichž kausalita jest přesně vytčena a z nichž také kausalitu v každém jednotlivém případě zvlášť nutno dovoditi.

2. Že, ač nelze z důvodu ad 1. uvedeného stanoviti všeobecné, pro všecky případy vždy stejně platné pravidlo o kausalitě, přece po většině vyjádřen jest v ustanoveních, jimiž kausalita jest vytčena, ten vztah mezi zevnější činností a nastalým následkem jako kriminelně relevantní. při němž jest zevnější činnosť causa movens nastalého následku. (Causa movens ve smyslu zde již napřed vyloženém.)

Osobní daň z příjmů z pozůstalosti neodevzdané.

Odpověď na kritiku p. Dr. (v roč. VI., str. 398.)*)

Na vývody p. Dr. chci odpověděti co možná nejstručněji.

Ad II. dovozuje p. Dr. citováním různých §§ů obč. z. a pat. z r. 1854, jakož i rozhodnutí správ. soudu B. 1822,[1]) že hereditas iacens trvá až do soudního odevzdání. a vyslovuje mínění, že vzdor různé terminologii zák. o osobních daních („ruhende“ a „nicht eingeantwortete“ Verlassenschaft) není a zajisté nebylo v tomto směru v praxi sporů. — Co se prvého bodu týče, není mi jasný účel tohoto důkazu, neboť nikde jsem opaku netvrdil; jinak v praxi pochybnosti v této otázce, a nemalé skutečně byly.

Ad III., IV. Hájil jsem a hájím i nadále mínění, že pro rok úmrtní samostatným subjektem bernim jest pouze zůstavitel (§ 229, odst. 2) a že pozůstalosť v tomto roce nese pouze daň jemu uloženou. S opačným názorem p. Dr., že totiž pozůstalosť jest již pro rok úmrtní samostatným subjektem berním, nelze, právě vzhledem k zákonu, na který se odvolává, souhlasiti.

Zákonodárce měl, jako při subjektech fysických jen dvoji cestu, buď pozůstalosť zdaniti jako „přírůstek“ hned pro rok úmrtni ve smyslu § 227, odst. 2., anebo zdanění toto odložiti pro nejbližší rok příští (§ 227, odst. 1., a princip § 232, odst. 1.).**) Zákon rozhodl se, jak z výminečného ustanovení § 227, odst. 2., jež stricte dlužno vykládati, plyne, pro eventualitu druhou, a pouze z důvodů slušnosti obmezil závazek pozůstalosti, platiti daň zůstaviteli pro rok úmrtní vyměřenou (§ 229, odst. 2., § 230, odst. 2.) na ony přijmy, které smrtí zůstavitelovou úplně nezanikly. Východiště tvoří zůstavitel jako samostatný subjekt

---

* Připojena zároveň replika p. Dr. ve hranatých závorkách.

[1]) Na toto rozhodnutí, týkající se oboru poplatkového, poukázal jsem na str. 66 pozn. 5.

** [Že jest mínění toto mylné, ukázáno již bylo ve kritice (Sborník 1905-6, str. 402). Výslovně tam praveno, že předpisem § 229, odst. 2. zák. ber. stalo se ustanovení nějaké o přírůstku zbytečným (srov. ostatně také Dr. Rob. Meyer, Zeitverhältnis, str. 67).]

berní; pozůstalosť jest pro rok úmrtní subjektem berním*) jenom potud, že platí, nese daň, jenom že ne — a o to se zde jedná —, na základě své vlastní povinnosti berní, nýbrž na základě berní povinnosti zůstavitele. Právě smysl, jaký se do slova „Steuerpflicht" vkládá, jest tu rozhodující, a dlužno tu přesně rozlišovati.

Volil-li zákon tuto zajisté jednoduchou eventualitu, pak nelze nijak nahlédnouti, proč by byl vzdor tomu chtěl případ upraviti ve smyslu samostatné berní povinnosti dle § 227, odst. 2.

Tvrzení p. Dr., že rozdíl mezi odst. 2. a 3. § 229 záleží jen ve způsobu[2]) uložení daně, jest mylný; bude ukázáno, že — co se objemu, rozsahu týče — povinnosť berní roku úmrtního a následujícího se nikterak nemusí krýti.**)

§ 153, odst. 2. nedokazuje ničeho, neboť nejedná se o to, že, nýbrž od kterého roku pozůstalosť podléhá jako samostatný subjekt osob. daní z příjmů; na tuto otázku slovo „ferner" v cit. § odpovědi neposkytuje.

Na zdánlivý protiargument slova „auch" § 229, odst. 3. jsem sám poukázal (str. 74); na výklad připojený p. Dr. nereaguje, jen tvrdí, že to mluví proti názoru mému. Analogii § 120. nepokládám vůbec za přípustnou; jednáť se přece o 2 organicky různé daně (daň výnosovou a příjmovou). V rozhodnutích B 1771, 2103, 856, 2241 je viděti podstatný rozdíl, o němž možno na praktickém případě se přesvědčiti.

Je-li pozůstalosť už pro rok úmrtní samostatným subjektem berním, pak bylo by bývalo skutečně záhodno, aby p. Dr. byl se na př. zmínil, od kdy vlastně?[3])***)

Co se rozsahu platební povinnosti pozůstalosti v roce úmrtním týká, zní otázka takto: jest třeba, aby příjem u zůstavitele zdaněný pouze objektivně nadále trval, anebo aby mimo to příjem takový v pozůstalosti trval? Konstatoval jsem — bez uvedení vlastního mí-

---

[2]) Podotýkám jen, že pro rok úmrtní o uložení daně pozůstalosti nemůže býti vůbec řeči.

[3]) Od smrti zůstavitele? Nejbližšího měsíce? Nejbližšího pololetí platebního? Anebo už od doby, kdy ještě zůstavitel byl s daní v nedoplatku (!)?

* [Tedy přece!]

** [Nebylo také nikde tvrzeno; naopak jest výslovně podotknuto, že příjmy pozůstalosti v roce úmrtním nabyté zdaňují se podle § 156, odst. 2. a 3. z. b. v roce příštím (str. 405, odst. 1. a 2. Sborníku).]

*** [Na několika místech (výslovně zvláště na str. 401, zdola 14. a 15. řádka; str. 406, 17., 19. a 20. řádka zdola; str. 407, řádka 16. shora) byla vyslovena zásada, že pozůstalost neodevzdaná pokračuje prostě v právní existenci zůstavitelově. Proto zřejmě vzniká pozůstalost neodevzdaná v okamžiku, kdy zaniká zůstavitel. Berní povinnost zůstavitele zaniká koncem měsíce úmrtního, takže počátkem měsíce příštího vzniká berní povinnost pozůstalosti neodevzdané. Subjektem k berní povinnosti způsobilým stává se ovšem jako subjekt právní pozůstalost neodevzdaná již smrtí zůstavitelovou. Prostý to následek kontinuity právní (§ 263 z. b.). (Srov. Dr. Rob. Meyer, Zeitverhältnis, str. 67, pozn. 2.)]

není —, že praxe (výnos min. financí z 22. pros. 1899, č. 61.509) a spr. soudní dvůr (Budw. č. 2516) přiklonil se k názoru prvnějšímu, přísnějšímu; [4]) výklad tento shledává p. Dr. mylným; rozhodnutí cit. prý jedná o případu jiném a výnos cit. nezastává prý mínění prvnější; daň nelze prý odepsati pouze proto, že smrť přednosty domácnosti je změna, na kterou se dle § 232, odst. 1. nehledí.

Výtky tyto sahají skutečně dále, než jest přípustno. P. Dr. nezná motivů cit. výnosu, a přece prohlašuje něco, co jest úplně nesprávným.*) Důkaz, že se jedná o změnu dle § 232, odst. 1., byl zbytečný; vycházíť cit. výnos, jak jsem na str. 77 uvedl, také z principu tohoto §u; všeobecné znění jeho, že daň od pozůstalosti placena býti má „von allem objektiv fortbestehenden Einkommen" (nikoliv Einkommen der Erbschaft), vystihuje správně principielní názor v otázce této, jež de lege lata plně jest odůvodněna (§ 232, odst. 1., § 263).

Nese-li pozůstalosť v tomto případě (z příjmů, jež trvají evidentně mimo pozůstalosť) daň zůstaviteli předepsanou, nese ji i v obdobných případech, k nimž patří i případ fiduciáře p. Dr. uvedený; jest to logický rozpor, v případě připočtěného příjmu členů domácnosti odpis odpírati, ježto se jedná o změnu §u 232, odst. 1., a v případě fiduciáře[5]) odpis žádati; či nejedná se i v tomto případě o změnu § 232, odst. 1.? Proč jest citace Budw. 2516[6]) nevhodnou, jest mi hádankou.

Z toho co uvedeno, jasně vysvítá, že platební povinnost pozůstalosti dle § 229, odst. 2. neobmezuje se jedině na příjmy z jmění pozůstalostního plynoucí a obj. nezanikající, nýbrž že může sahati i dále; p. Dr. jest zde v rozporu nejen se svou vlastní argumentací, nýbrž i s praxí a judikaturou.

Zanikl-li příjem u zůstavitele zdaněný pouze částečně, třeba k docílení částečného odpisu oznámení (§ 230, odst. 2.), k jehož podání jsou legitimováni pouze dědici (§ 230, odst. 2.) anebo pozůstalostní kuratoř

---

[4]) Dle cit. výnosu i rozh. sprv. soudu nese pozůstalost pro rok úmrtní i onu tangentu os. daně z příjmu, která vypadá na příjem členů domácnosti u zůstavitele zdaněný a objektivně dále trvající.

[5]) Že jmění fideikomissární náleží k pozůstalosti, mě nebylo neznámo, než páska soukromoprávní jest tak volná, že možno je zcela dobře — prakticky vzato — pokládati za jmění stojící mimo pozůstalosť.

[6]) Motivace tohoto rozh. není nepřesná, naopak má mnoho pro sebe.

* [Obtíže s příslušníky domácnosti budou se při výkladu § 229, odst. 2. a 3. i § 263 b. z. vyskytati každému, kdo neuváží, že subjektem osobní daně z příjmů jest zásadně a pravidelně osoba jednotlivá, ať fysická či výjimečně i právní. Zdanění domácnosti jako jednotky hospodářské jest proto výjimkou. Směšovati neb zaměňovati zůstavitele jako přednostu domácnosti s příslušníky její znamená prostě ignorovati tento výjimečný význam domácnosti pro osob. daň z příjmů. — Něco podobného jest právě srovnávání fiduciaře s příslušníky domácnosti. (Srov. str. 403, odst. 6. shora, Sborník.) Vždyť se jedná v § 229 z. b. jen o příjem zůstavitelův (das von demselben bezogene Einkommen!) a nikoli o příjem příslušníků domácnosti (das Einkommen der Angehörigen, § 157, odst. 1. z. b.). Proto tedy ty zmatky, z nichž pak ovšem není východu.]

(čl. 73, č. 2. vyk. nař. IV.). Ukázal jsem na to, že na odpisu daně mohou býti i jiné osoby interessovány, a že tudíž tato výměra legitimace jest úzká. Tyto „obavy“ postrádají dle p. Dr. zákonního důvodu, což znamená, že osoby tyto nemohou býti povinny daň pro nedostatek legitimace neodepsanou nésti.

Byl bych mohl očekávati, že p. Dr. nepřehlédne výslovnou výhradu, kterou činím „pokud osoby ty byly vůbec povinny k placení daně zůstavitelovy“ (str. 79). Výhrada ta měla, a má částečně i ještě dnes svůj dobrý smysl vzhledem k neobyčejné spornosti ručení za daň;*) do řešení problému tohoto nelze se zde pouštěti; jisto jest, že v praxi zejména v prvních letech — jak p. Dr. asi známo — právě v této otázce zájmy stran namnoze jen cestou milosti byly ochráněny, a pouze na to jsem chtěl poukázati.

Uvažuje-li Dr. pro „úplnosť“, že může soud pro interessenty zříditi kuratora (§ 811, obč. z.), tu vzpomíná, že jak tento §, tak i §§ 72, 73, 79 a 128 cís. pat. z r. 1854 předpokláda existenci, byť i sebe menšího jmění. Není-li toho, z čeho se zaplatí útraty kurately? Byl by kutator od soudu vzdor tomu zřízen?

Ad IV. a *V.* Berní povinnosť pozůstalosti končí rokem odevzdání (§ 263); jestliže však osoby k pozůstalosti povolané vstoupily v užívání její (§ 229, odst. 3.), nastává zdanění těchto osob a přestává zdanění pozůstalosti, byť by ještě nebyla odevzdána. Že tyto osoby nevstupují v užívání pozůstalosti teprve odevzdáním, nýbrž již dříve, hájil jsem v praxi od počátku, a týž názor vyslovil i spr. soud v opětných judikatech. Vzhledem však k námitkám v praxi činěným, že by eventuelně mohlo přijíti do kollise současné zdanění pozůstalosti a těchto osob, jsem hleděl blíže dovoditi, že § 229, odst. 3. může míti smysl jen tehda, jestliže všechny k pozůstalosti povolané osoby v její užívání vstoupí.**)

Tento argument přechází p. Dr. naprostým mlčením, a ač s výše uvedeným názorem o užívání souhlasí, vytýká, že vidím v § 229, v odst. 3. jen okolky s § 263 nesrovnatelné, a že přicházím při výkladu zákona v úplný s ním rozpor.***) Proč, rovněž neuvádí, dokazuje však, že pod osobami v § 229, odst. 3. uvedenými rozuměti dlužno nejen dědice, nýbrž i legatáře, a shledává omyl v tom, že pojednání moje se dotýká pouze dědiců.

Toto tvrzení není správné;†) na str. 89, řádek 4. mluvím o „Erbsinteressenten“, ne tedy pouze o dědicích, v pozn. 86. mluvím o legatářích; z dalšího (řádek 5, 6 na str. 89.) plyne, že pro nabytí užívání rozhodným

* [Srov. Budw. 3998 F; (4373 F a k tomu str. 404, odst. 3. zdola, Sborník).]

** [Srov. Dr. Rob. Meyer, Zeitverhältnis, str. 67, pozn. 2.]

*** [Rozpor jest patrný v tom, že pro zdanění dědiců má býti rozhodným zpravidla jen odevzdání pozůstalosti (§ 263 z. b.); jen výjimečně může prý rozhodovati užívání pozůstalosti a to ještě jen tehdy, když všechny osoby ho nabudou (tak Verw.-Archiv 1905, str. 91, odst. IV., posl. věta). A přec praví se v § 229, odst. 3. z. b.: „Solange die Personen nicht in den Genuss desselben getreten sind“. Zpravidla udělána výjimka!]

† [Srov. Verw.-Arch. 1905, str. 91 shora.]

jest zejména (tedy nikoliv pouze) § 840 obč. zák. a § 145 pat., na str. 90 posl. řádek mluvím výslovně o legatářích.

Proč citace rozh. B. 1987 není případnou, jest mi záhadou, neboť právě proto, že rozh. toto jedná o zdanění dědiců, tedy o osobách § 229, odst. 3., k materii této patří a jest námitka, že rozh. toto mluví o něčem docela jiném, přímo nepochopitelná. „Zvláště nemístným" shledává p. Dr. odvolání na B. 665 F.; pravil jsem totiž, že rozhodnutí toto mluví spíše (str. 89, řádek 1. a 2.) pro názor, že berní povinnosť pozůstalostní končí pouze odevzdáním, kdežto dle p. Dr. má toto rozhodnutí smysl právě opáčný. Dokladů pro práci svoji držel jsem se v originálech, a ponechávám úsudek i o této výtce p. Dr. klidně čtenáři.[7] *)

Jestliže vzhledem k povaze platební povinnosti dle § 229, odst. 2., pozůstalosť v roce úmrtním není samostatným subjektem berním ve smyslu § 227, odst. 2., pak vstupuje dle základního principu §§ 227, odst. 1., a 232, odst. 1. stejně jako každý jiný subjekt teprve v roce úmrtí následujícím „neu in die Steuerpflicht". Při tomto názoru, jenž souvisí i s výkladem § 263 (s pozůstalostí neodevzdanou nakládá se . . . stejně jako se zůstavitelem), setrvávám, pokud nebudou jiné námitky uvedeny. **)

Smysl § 263, o jehož formulaci se hlavně jedná, nemůže býti dle p. Dr. jasnější; přihlédněmež tedy k jeho formulaci z hlediska určitého případu. Úmrtím přednosty domácnosti se tato rozpadne; při zdanění pozůstalosti pro rok úmrtí následující nelze samozřejmě dříve připočítávaný příjem bývalých příslušníků domácnosti k příjmu pozůstalosti nyní opět připočítati. Téhož náhledu jest i p. Dr. (str. 407), jenže — a o to se jedná — není možno k tomuto výsledku dle jeho formu-

[7]) Příslušná místa rozh. toho (z 20./12. 1901 č. 9046) zní následovně: „. . . während der wirkliche Übergang d. erbschaftlichen Rechte u. Verbindlichkeiten auf d. Erben sich erst mit der Einantwortung vollzieht". „. . . unter einer ruhenden Erbschaft nach öst. Rechte (ist) jede noch nicht eingeantwortete Erbschaft zu verstehen". Teprve na konci rozh. tohoto u vyvrácení konkretních námitek se praví: „. . . woraus sich ergibt, dass die zur Nachfolge berufenen Personen noch lange nicht in dessen Genuss (cc. des Nachlasses) getreten u. demnach . . ." Dle názoru praxe, nedal se dle tohoto znění § 229 a 263 nijak jinak uvésti v soulad, než že „in den Genuss treten" se rovná „eingeantwortet erhalten".

* [Jde přece o výklad zákona, který snad možný jest i tomu, kdo takových originalů nemá.]

** [Námitky: Kdo vykonává podle § 7 voleb. řádu právo volební v roce úmrtním? Zajisté, že pozůstalost neodevzdaná, poněvač jest „ein personaleinkommensteuerpflichtiger Steuerträger!" Mohla by ale voliti, kdyby existovala jako subjekt berní až od roku příštího?! (Srov. Reisch, direkte Personalsteuern, II. Band, S. 143, pozn. 3.) Kdo zdaňuje zisky loterní, z losů, z konjunktur nahodilých v roce úmrtním vzniklých? Zajisté pozůstalost neodevzdaná v roce příštím podle § 156, odst. 2. zák. ber. (srov. Sborník 1905-6, str. 405, 1. odst. shora), poněvač právě v roce úmrtním již tu byla jako subjekt berní! — Kdyby pozůstalost neodevzdaná existovala jako subjekt berní až od roku po smrti zůstavitelově příštího, mohla by zdaňovati příjmy, kterých nenabyla a nabýti nemohla, když neexistovala?]

lace principu § 263 (str. 406) dojíti, neboť, ,,nemá-li změna v obou subjektech na zdanění vlivu" bývalých nebo ,,znamená-li před zákonem to, co měl a zdaňoval zůstavitel tolik, jako by totéž již byla měla (!) pozůstalosť", pak musí býti výše uvedený příjem příslušníků domácnosti přece připočítán. *) K témuž — prostě nemožnému — effektu vede formulace p. Dr. i v druhém případě, totiž činžovní hodnoty bytu, jejž zůstavitel měl ve svém domě, a který v roce úmrtí následujícím dosud pronajat není.[8])

Formulace p Dr. vede k výsledkům nemožným, neboť není možno dekretovati, že změny v subjektech nemají na zdanění vlivu, když právě úmrtím podstatné změny vznikají, přes které jak přirozeno ani zákon**) přecházeti nemůže a také nepřechází; takový smysl § 263 rozhodně nemá a nemůže míti.

Tvrzení, že berním právem (míní se tu patrně § 263) finguje se pokračování původního subjektu, t. j. zůstavitele i pro rok úmrtí následující stojí v úplném odporu s § 153, odst. 2., jenž dosavadní fikci § 3, pat. z r. 1849, jako by zůstavitel ještě žil, odstranil a pozůstalosť samu co subjekt berní uznal. Rovněž mylným jest názor, že, je-li pozůstalost berním subjektem samostatným a novým, není třeba fikce zvláštního ustanovení zákona; především zákon nestanoví žádné fikce, nýbrž pouze stejné nakládání pozůstalosti se zůstavitelem, a za druhé podrobné znalosti praxe by p. Dr. přesvědčily, že § 263 není zbytečný.

Druhá variace formulace p. Dr. jest již z logického stanoviska pochybenou, ježto klade pozůstalosť před zůstavitele. Analogii s II. hlavou zák. o os. d., jak jsem již uvedl, z principielních důvodů nepokládám za přípustnou.

Končím; další polemiku k thematu tomuto pokládám pro svou osobu za skončenu. *Fux.*

LITERATURA.

Právní dějiny.

Josef Kalousek, Řády selské a instrukce hospodářské 1627—1698. (Archivu Českého díl XXIII.) V Praze, 1906. (Stran 600.)

V několika měsících po vydání prvého svazku Kalouskových Řádů selských, vyšel svazek druhý, v němž jest obsažen materiál z doby od

[8]) Případu tohoto dotýká se p. Dr. tak všeobecně, že jeho stanovisko nelze dobře postihnouti. Zdá se, že má — mylně — na mysli rok úmrtní; o tom, že výnos domu smrtí nezaniká, nebylo vůbec řeči.

* [O domácnosti již byla svrchu řeč; proto opětný výklad zde zbytečný.]

** [Vždyť právě tu nejde o změnu subjektu, nýbrž o právní fikci *téhož* subjektu!]

obnoveného zřízení českého i moravského až do sklonku XVII. stol. Jak vydavatel sám dobře tušil a v prvém svazku poznamenal, nemohl tento druhý svazek při velikosti látky býti zakončením, nýbrž jen pokračováním materiálu pro dějiny českého selského stavu.

Většinu obsahu tvoří pravidla vydávaná vrchnostmi, jednak pro úřednictvo, jednak pro rychtáře, konšely a sedláky. Jsou to tedy vesměs pravidla rázu autokratického. Už tím se jeví v pravém světle poměr sedláků k vrchnostem. Kdežto v prvém svazku uveřejněno bylo ještě dosti materiálu svědčícího o selské autonomii, uvádí se ve svazku druhém jediný takový kus z doby kolem r. 1654 (samodílný řád městečka Frymburka nad Vltavou). Po někdejší poddanské autonomii není už ani stopy. Poddaní neupravují si už své obecní poměry sami, nýbrž řídí se jen tím, co jim každého roku — obyčejně v zimních měsících — na vesnickém soudě při obnovování ,,úřadu" (rychtáře a konšelů) vrchnostenským úředníkem bylo jakožto ,,poddanský řád" nebo ,,soudní artikuly" přečteno, jakož i tím, co jim z rozkazu vrchnosti nařizuje rychtář. Postavení sedláků zhoršilo se v XVII. stol. tou měrou, že nemohouce snášeti panských a jiných útisků, raději ze statků svých utíkali. A nebylo divu. Sedlák platiti musel vysokou kontribuci státu, desátek faráři, rozličné peněžné a naturální dávky vrchnosti a ke všemu ještě robotovati několik dní týdně. Poněvadž v zemích sousedních, jmenovitě ve Slezsku a v Uhrách, postavení sedláků bylo značně lepší, utíkali čeští a moravští sedláci do těchto zemí. (Na str. 286—297 otiskuje prof. Kalousek zřízení o poddanství a volnosti lidu obecného vydané 1. října 1652 knížaty a stavy slezskými.) Ve druhé polovici XVII. stol. pozorují už vrchnosti, že sedláků ubývá, a žádají své úřednictvo, aby tomu odpomáhalo a se sedláky šetrněji nakládalo. Hrabě Jan Adolf Schwarzenberg půjčoval Hlubockým sedlákům i svůj tažný dobytek, a teprve když si toho nevážili, dával působiti k tomu, aby měli svůj (čís. 303). Kníže Ferdinand ze Schwarzenberka nařizuje 18. ledna a 4. října 1685, aby úředníci na Třeboňsku robotami nepřiváděli poddané na mizinu (čís. 322). Takových vrchností jako Schwarzenberkové bylo však málo. Našliť se i duchovní, kteří sedláky vykořisťovali, žádajíce na nich mnohem více než k čemu podle obyčeje byli povinni. Tak žádá komora česká 18. listop. 1661 Hogena, hejtmana panství Pardubského, aby vyšetřil a dílem hned zastavil nové dávky a roboty ukládané lidem od faráře Ždanického a Osického (čís. 274). Mnoho bylo opuštěných selských statků, jež vrchnosti hleděly využitkovati tím způsobem, že pozemky k nim náležející buď daly vzdělávati ve vlastní režii nebo je propachtovaly sedlákům ,na třetí mandel", t. j. vybíraly od sedláků třetinu úrody, nebo se snažily osaditi je novými sedláky. (Srov. čís. 219, 264 a j.) Někde dávaly vrchnosti na takových pustých pozemcích pásti ovce, jichž mívaly hojnost (čís. 315). Pod čís. 231. uvádí vydavatel usnesení českého sněmu z r. 1650 (24. října až 7. prosince), kterým se osvobozují všichni ti, kdož by pustý dům v městě znova vystavěli, anebo pustý selský statek ujali a v něm obývali, ode všech kontribucí povinných císaři nebo zemi i od platů k vrchnosti na tři léta. Za příčinou srovnání budiž tu dodáno, že totéž obsaženo jest v instrukci

Ferdinanda III. pro král. komisaře k moravskému zemsk. sněmu, resp. v panovníkově proposici z 9. srpna 1650. (D'Elvert, Beiträge zur Geschichte der Rebellion . . ., str. 598.) Na Moravě byly vůbec podobné právní a hospodářské poměry jako v Čechách. V jedné i druhé zemi za tehdejších stálých nepokojů chovaly se v městských domech i selských statcích zbraně, které tvořily jich příslušenství (viz čís. 205, zřízení Meziříčské z doby okolo r. 1630). Sedláci tak byli zvyklí choditi se zbraní, že ji nosili i k řízení svému na zámek, což pak bylo zapovídáno (čís. 319). Za třicetileté války dávali se mnozí sedláci i mezi loupežníky anebo jim aspoň poskytovali přístřeší. Zdá se, že čeští Petrovští, o nichž se děje zmínka pod čís. 229 (sněm. usnesení z r. 1650), podobně jako moravští loupežníci valašští a jako uherští hajdukové doplňovali se hlavně z utiskovaných sedláků, kteří se pak mstili na vrchnostech a vedle toho ovšem i na jiných lidech páchali násilí. Podobná opatření proti loupežníkům, jaká uvádí vydavatel z r. 1650 (str. 234—235), ,,aby jeden každý z obyvatelův království tohoto na panstvích a gruntech svých v lesích z jedné i druhé strany silnice dříví velké toliko posekati a . . . pryč odkliditi . . . ano i budoucně každého roku v týchž místech . . . mládí a křoviny jedněch honův z šíři, aneb co by z pistole přestřeliti moh, . . . mejtiti dával,“ stalo se na Moravě již r. 1638. Sněm usnesl se tehdejšího roku, aby šlechta před blížícím se jarem k zamezení lupičského řemesla Valachů vysekati dala poddaným lidem na šíř provazce silnice a cesty, a to aby se dálo každého roku. Jak v Čechách tak na Moravě nařízeno bylo po uzavření Vestfálského míru desarmování sedláků, avšak z pozdějších zákazů, aby sedláci nenosili zbraň, vyplývá, že starý obyčej nedal se vykořeniti.

Druhý svazek Kalouskových Řádů selských podává znamenité doklady toho, jak ve starém stavovském státě všechno na venkově pracovalo jen pro milostivou vrchnost, všechno jen jí sloužilo: úředníci, čeládka i poddaní. Moc vrchnosti byla tak veliká, že na jejím území nesměl přímo nařizovati ani král. Každé panství bylo takořka zvláštním státem, naproti němuž ,,cizopanství“ bylo skutečnou cizinou. Na půdu cizí vrchnosti nesměl se poddaný sedlák bez vrchnostenského svolení vystěhovati, tam se nesměla ženská selská provdati, sirotci selští nesměli tam dáni býti do služby, za člověka cizího panství nesměl nikdo ručiti, z cizích poddaných neměl nikdo děditi, na cizí panství nesměl se dobytek prodávati, cizí pivo nesmělo se kupovati, v cizím mlýně nesměl nikdo mlýti atd. Zkrátka vrchnost byla na svém území pravým suverénem, a sedlák nevolníkem. Zajímavo je, že vývoj selského nevolnictví dovršil se právě v XVII. stol., kdy politická moc šlechty byla zlomena, tak že, co šlechta ztratila v oboru práva veřejného, bylo jí dvojnásobně nahraženo v ohledu hospodářském. Veškeren venkovský lid byl jí dán do úplné moci a všestranně byl využitkován. Aby vrchnost měla všeho dost, o to se starali mužští i ženské, mladí i staří, pro ni pracovali bezplatně v letě i v zimě, na polích, na lukách, v lesích, ve dvoře i jinde. Na panském statku pěstovaly se všechny druhy obilí, zelin, ovoce a jiných hospodářských plodin, choval se tam různý dobytek, velký i drobný atd. Četné úřednictvo pečovalo o to, aby vrchnost

nejen všemi možnými viktualiemi byla z vlastního panství opatřena, nýbrž aby produkováno bylo mnohem více, tak aby všechno, co se nespotřebuje, bylo prodáno. Rozličné vydavatelem uveřejněné instrukce, jež dávaly vrchnosti svým úředníkům, nejsou věru čtením suchopárným. Dovídáme se z nich, jak se u nás v XVII. stol. hospodařilo racionálně. Veškera práce dobře a úsporně je rozdělena na leto i na zimu, aby se zbytečně nemařil čas. Věci, které se sedlákům i jinému odevzdávají anebo od nich přijímají, řádně jsou odměřeny, zváženy, odpočteny a zapsány, tak aby o všem byl náležitý přehled a nic aby se neztratilo. Opětovně upozorňuje se úřednictvo na chytrácké praktiky služebnictva i sedláků (ovčáci na př. rádi bijí ovcím cvoky za ucho, „vytáhnouc z kůže, maso schovají a potom sežerou," str. 202). Řády selské vysvětlují nám také, proč český sedlák nabyl pověsti vychytralého ptáčka. Tato vlastnost jeho vyplynula z oboustranné neupřímnosti, jaká panovala mezi ním a vrchností. Poměr obou stran byl nepřirozený. Bezdůvodně žádáno bylo na jedné straně, aby pro druhou pracovala až do úpadu, a tím se vyvinula u sedláka snaha břemeno své co nejvíce zmírnit.

Obsah i tohoto druhého svazku jest tak bohatý, že jest ve stručném referátě těžko úplně jej udati. Užívání knihy usnadněno jest seznamem všech v ní uveřejněných písemností, rejstříkem jmen osobních a místních a rejstříkem věcným. K rejstříku věcnému měli bychom poznámku, že Granawetber nejsou brusinky, jak přeloženo jest s otázkou, nýbrž jalovec (Kranabiter). *Kadlec.*

Zikmund Winter. Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a *v XV. století.* V Praze 1906. Nákladem České akademie. Stran 976.

K řadě spisů svých o různých otázkách z českých dějin kulturních, připojil prof. Winter letos nový rozsáhlý spis, který od starších prací jeho i methodou a časovým obmezením se liší. Neobmezujeť se zajisté v práci o obchodu a řemesle v Čechách na jmenovanou dobu XV. a XVI. století, jak tomu bývalo v pracích ostatních, nýbrž počav dobou starší, stoletím X., a rozlišuje dobu přemyslovskou, lucemburskou a husitskou, dospívá ku století XVI., kterémuž zamýšlí věnovati práci zvláštní.

Ve příčině známé své methody, kterou Winter hájil již nejednou a o které v úvodě i tohoto díla se zmiňuje (str. III. a IV.), konstatovati dlužno, že Winter v dějinách řemesel a obchodu více než v ostatních starších pracích přihlížel k vývoji těchto odvětví lidské činnosti i mimo Čechy, zvláště v Německu a ve Francii, a že úvah všeobecných jak úvodních tak i souhrnných k jednotlivým oddílům speciálním značnou měrou přibylo, čímž ovšem výklad sám nestal se ani nezáživným ani suchopárným.

Práce sama začíná stručným vylíčením poměrů obchodních a řemeslných v době před založením měst v Čechách (str. 3.—29.). Není pochyby, ač pramenů pro to není, že nejstarším útvarem hospodářským u nás jako všude jinde bylo uzavřené hospodářství domácnostní, jež trvalo v původní své podobě až do převratu sociálního, jímž vytvořeny u nás byly třídy: šlechta, dědinníci a poddaní. Na tomto stupni vznikají nové hospodářské

útvary, veliká hospodářství, veliké dvory, v pramenech curiae cum villis, dvory, kolem nichž bydlí různí řemeslníci. V této době je práce nesvobodná, ale již značnou měrou specialisovaná. Hospodářství je posud naturální, práce nemá přesné organisace; jen tu a tam, kde je více stejných řemeslníků, vyskytuje se vrchnostenský dohlížitel.

V době tohoto naturálního hospodářství nebylo pro obchod mnoho místa. K obchodu domácímu vedly hlavně nedostatek soli a snaha dvorů a velmožů, aby své mocnější postavení i zevně označili. Důsledkem toho jsou v této době sůl a luxusní předměty nejobyčejnějšími věcmi dovozu, jako otroci a koně hlavními předměty vývozu. Hlavním obchodním centrem ovšem byla Praha, kam vedly a kde se soustřeďovaly hlavní cesty obchodní. Vedle toho na všech stranách vznikaly při cestách obchodních tržiště a vsi trhové. Ze zboží dovezeného i vyvezeného platilo se clo, původně naturální, později peněžní.

Obchod vedli většinou cizinci (hlavně židé), a tito soustřeďovali se v Praze ve hrazené hospodě, zvané týn.

Nových forem nabyly obchod a řemesla založením měst. Zde vsunuje Winter vlastně exkurs a podává stručně způsob zakládání měst u nás dle nejnovějších prací, zvláště pojednání Čelakovského (str. 30.—44.). Bylo by také bývalo snad radno precisněji a obšírněji vyložiti, že naše města zvláště venkovská, na rozdíl od německých jsou převahou rolnická, jen Praha byla hned od počátku městem obchodním, jakž tomu i zmínka na str. 38. nasvědčuje.

Založením měst nevymizel starý nesvobodný živel z dosavadních řemesel rázem, nýbrž postaven vedle něho nový, svobodný. Došlo tudíž ke konkurenčnímu zápasu obou, v němž ovšem druhý zvítězil. Nesvobodný řemeslník pracoval pro pána a na jeho účet; městský řemeslník však obdržel právo k samostatné práci od města jako korporace, pracoval pro sebe, získal samostatnou existenci hospodářskou a byl v ní také městem chráněn, kdežto nesvobodnému, který netrpěl s městem, činěny překážky všemožné. A tak konečně nesvobodný zatoužil vykoupiti se, což se mu podařilo tím spíše, čím méně pro mocnou konkurenci se svobodným živlem městským, jenž zatím v cešich nabyl pevné organisace, poskytoval vrchnosti užitku. (str. 45.—50.).

Ke zřízeni cechovnímu máme u nás v době Přemyslovců jen skrovné počátky; vždyť v době, kdy k nám přišlo zřízení městské, nebyla instituce tato ani v Německu ještě řádně vyvinuta a nebyla tudíž ani prostě recipována, nýbrž vyvinula se též u nás ze stejných poměrů jako tam. Při té příležitosti podává Winter dvě hlavní theorie o vzniku cechů v Německu, totiž jednu (Belowovu), která vykládá vznik cechů z městského hospodářského života, a druhou, která spojuje cechy se starými magisterieni, a zcela správně poznamenává, že není mezi nimi valného rozdílu, leč že nestejně oceňují tytéž momenty vývojové. (str. 50.—62.). U nás máme v této době pouze bratrstva, která sledují účely duchovní, nemajíce ráz svazkův účelně řemeslnických (str. 63.—69.). Z výpočtu různých řemesel

(str. 70—93.) lze uzavírati, že specifikace práce v této době již dobře se ujala a značně pokročila.

V obchodě ustoupilo znenáhla hospodářství naturální hospodářství peněžnímu, čímž zkvétal i obchod lokální. Tento byl buď drobný, nebo ve velkém. Drobný dál se buď v krámcích a kotcích, aneb na trzích jednak týdenních, pro denní potřebu stanovených, jednak výročních, tak řečených jarmarcích. Kdežto obchod v krámcích byl obmezen na příslušníky města, stýkal se na týdenních trzích venkov s městem, a jarmarky často i čtrnáctidenní poskytovaly příležitosti i cizím obchodníkům a řemeslníkům odbyti své zboží (str. 94.—100.). Praha byla i v této periodě středem obchodních cest, podél kterých byla zakládána přední města, jimž dostávalo se nuceného skladu zboží jako privileje. Z jednotlivých končin dováženo sem zboží různého druhu. Tak ze severu země sukna, slanečci a sůl, z východu hlavně uherské produkty, ze západu sůl, sukna a p., z jihu zboží benátské a prostřednictvím Benátek i zboží orientální. Nestejnost měr a váh a leckterý nepořádek v celnictví bývaly velice na újmu obchodu (str. 100.—114.).

V době vlády rodu Lucemburského specialisace výroby jen ještě pokročila. Všeobecný rozkvět blahobytu v zemi, který byl připravován již za vlády krále Jana, a který nastal za Karla IV. nutně měl za následek nebývalý dosud rozkvět řemesel, jež Winter (str. 116.—177.) uvádí. Z výpočtu toho vidíme, že Praha, která se stala za Karla předním městem střední Evropy, i v řemesle místo toto zaujímala, zastiňujíc daleko stará německá města, zůstávajíc v počtu řemeslníků a řemesel jen za Paříží. Ale i menší města jako Hradec nad Labem se svými 80 různými řemesly vykazují značný rozkvět řemeslný (st. 177.—179.).

Zároveň nastala řádná organisace řemeslnictva v ceších, které se vytvořily ze starých bratrstev. Městské rady sice odporovaly této přeměně, ale konečně byly nuceny od zásady volného obchodu, kterou dosud hájily, ustoupiti, a monopol s nuceným vstupem do spolku připustiti. Spolek ovšem přijímal svého správce od rady. V takto založeném spolku tvořila se pravidla znenáhla a návykem, která konečně předložena radě ku potvrzení jako statuta cechovní. Tato statuta cechovní mívají často v sobě vedle autonomních částí, i ustanovení rázu živnostensko-policejního, z nařízení konšelských přejatá, a privileje královské neb panské jednotlivým cechům udělené, neboť u nás nedošlo k tak všeobecným zápovědím cechovním jako v Německu. Sice i u nás na počátku vlády Karlovy a Václavovy ojedinělé zápovědi se vyskytují; v celku však panovník ponechával oběma zápasícím stranám — cechům a radě — volnost (str. 180—186.).

Nejstarším cechem je cech krejčí pražských, jehož statuta jsou z r. 1318. Po něm následuje celá řada jiných, vesměs ze XIV. století. (str. 187.—220.). Koncem století XIV. je u nás většina řemesel sorganisována. Ze statut cechovních vysvítá tuhá závislost cechů na městské radě. V čele cechů je mistr, původně radou, později cechem samým volený. I jurisdikce cechovní je po celé XIV. století velmi nepatrna. Přístup do cechu byl celkem volný, podmíněn jsa jen zaplacením určité sumy. K tomu přidružil se později požadavek vstupné svačiny a kusu mistrovského. Když

synové, dcery a vdovy řemeslníků počaly míti jisté výhody proti cizím osobám, do řemesla vstupujícím, vznikla tím přednost cechovního příbuzenstva, a cechovní právo stalo se tak právem dědickým. Statuta upravují soutěž jednotlivců i řemesel mezi sebou, jakož i poměry tovaryšů, plat, dobu pracovní a j. (str. 220.—230.).

S počátku v cešich jako v městech převládal živel německý, který však znenáhla českému přívalu ustupoval, až válkami husitskými vymizel. Winter snaží se přesně, pokud jen možno zevrubně, zvláště pro Prahu, postup tento vylíčiti str. (231.—244.).

Konečně věnuje p. spisovatel zvláštní pozornost znamenitější dílům průmyslovým a uměleckým této doby, práci řemeslné v tehdejším slova smyslu (str. 245.—302.).

A jako v řemesle, značí Karlova doba i v obchodě veliký rozruch. Za Karla počíná účelná obchodní politika, která překážky kladené českým kupcům odstraňuje buď smlouvami obchodními aneb retorsí (str. 303—306). Za tím domácí obchod se rozvinul a specialisoval. Trhy týdenní i místní nabyly velkého významu. Kupci se organisovali jako řemeslníci, a dostali také privilegia, zvláště veliké privilegium pro Prahu z r. 1351. Snaha celá směřovala k tomu, aby cizímu kupci znesnadněna, ač nikoli znemožněna byla soutěž s domácími, čehož docilováno prostředky různými (str. 306 až 348.).

Nucené sklady a privilegované cesty zůstaly v té periodě téměř beze změny; naproti tomu však za hranicemi obchod se rozvinul a rozšířil, byť i jak se zdá, dovoz měl větší význam, než vývoz (str. 349—364).

Obchod podporován i vzmaháním se hospodářství úvěrového, upravením cla, měr a váh (str. 365—391). Ku konci odstavce věnuje také pan spisovatel několik slov tehdejším cenám a židům (str. 381—389).

Doba husitská nebyla ovšem svými bouřemi pokojnému zaměstnání valně přízniva, ale neznamená pro české řemeslo takovou ztrátu, jakou by rádi konstatovali někteří němečtí historikové, tvrdíce, že odchodem Němců ve válkách husitských řemeslu městskému zasazena silná rána. Kdo snad byl v pochybnostech o tom, toho nyní Wintrovy vývody zajisté přesvědčí. Odchodem Němců stalo se řemeslo vesměs českým, které po válce i bez cizích živlů vzkvétalo neméně utěšeně, jako před ni. Čísla Wintrem v té příčině sebraná jsou věru poučná (str. 394—572).

Organisace řemesla spočívala i v této periodě v cešich, které hlavně po válkách husitských značně se rozmáhaly a téměř všude monopolu dosáhly, vynutivše si v statutech svých nucený přístup (přímus cechový). Nový nepřítel cechům vzešel najednou ve vyšších stavech, kteří, považujíce výtěžek z řemesel za sebe nedůstojný, až dosud o ně se nestarali. Koncem XV. století názor ten však změnili. Vrchnosti počaly pivo vařiti a na svých vsích řemeslníky usazovati, kteří stolířsky pracovali, a tím velkou konkurenci městským řemeslníkům dělali. Spor tím vzniklý urovnán smlouvou svatováclavskou, kterou vše ponechalo při starém, t. j. dovoleno vrchnostem i pivo vařiti i řemeslníky chovati. Tím byl učiněný průlom do dosavadního městského monopolu utvrzen (str. 572—608.).

Vedle cechů jednoduchých, zahrnujících v sobě jen jedno řemeslo, byly i spolucechy, kde buď souřadně nebo podřadně spojeno bylo řemesel několik. V Praze vyvinovaly se časem nejen cechy meziměstské, spojující řemeslníky obou měst pražských, ale i cechy vrchní, které tvořily jednak vrchní instanci pro cechy venkovské, jednak i jednotný teritoriální cech pro ony mistry venkovské, kteří (jako malíři) pro malý počet členů v městech netvořili cechův, ale přímo na pražském cechu záviseli. — Ve městech poddaných vznikaly též cechy interlokální, t. j. takové, které spojovaly řemeslníky různých měst (obyčejně téže vrchnosti) v jednotu. Cechy mívaly přesně určené místo v pořadí při slavnostech, při kterýchžto se svým odznaky se súčastnily. Prvními bývali řezníci, posledními lazebníci (strana 609—633). Ani král ani sněm nestarali se v této periodě mnoho o řemeslníky, kteří byli odkázáni na radu městskou jako vyšší instanci. Opírají se o tuto závislost řemeslných cechův a vykonávajíc živnostenskou policii nad řemesly, rada užívala této své moci v nejedné příčině ku prospěchu konsumentů.

Jinak ovšem cechy majíce orgány svými valnou hromadu a cechmistry, byly autonomní. Valná hromada, která pravidelně čtyřikráte do roka, vždy na suché dny se konala, jakožto nejvyšší orgán cechu rozhodovala o všech důležitějších věcech řemesla a živnosti se týkajících, usnášela se na statutech cechovních a volila cechmistry. Tito byli orgánem výkonným, spravovali pokladnu, vykonávali jurisdikci nad členy v záležitostech řemesla, dohlíželi na práci a výrobek a starali se o zachování statut cechovních (str. 634—681.).

Vstup do cechů vázán byl pevnými podmínkami, které pro syny a zetě, jakož i pro muže vdov po řemeslnicích byly usnadňovány. Podmínky ty byly: právo měšťanské, náboženství husitské (někde), listy o poctivém původu, znalost odborná (postup od učedníka k tovaryši a mistru a kus mistrovský), peníz přístupný a svačina a někde i podmínka, aby vstupující se oženil. Vstupem do cechu stával se mistr plnoprávným členem a měl nárok na všechny výhody. Cech jmenovitě staral se o rovnost svých členů, obmezuje soutěž mezi nimi a upravuje podmínky výrobní tak, aby chudý vedle bohatého mohl existovati. Ovšem úplná rovnost ani tu v tak malém okruhu zúčastněných docílena býti nemohla (str. 682—724.).

Cech si dělnictvo vychoval. Poměry mezi tovaryši a mistry byly dosti dobré, ač práce bylo dost a plat ne příliš veliký, a to stejný bez ohledu na poptávky, stanoven jsa statuty. Pravidlem býval plat týdenní a jen výjimkou plat od kusu. Znenáhla vyvíjely se poměry tak, že chudší tovaryš neměl mnoho naděje státi se mistrem samostatným; vznikly tím tovaryši jako stav. A stav ten hleděl se sorganisovati, aby se lépe vůči mistrům uplatnil. Neobešlo to bez bojů, stávek, až konečně tovaryši organisace přece dosáhli. V jejím čele stáli starší tovaryši, kterým náleželo jednak vykonávati jakousi jurisdikci nad tovaryši, jednak starati se o nemocné a vandrovné tovaryše (str. 725—770.).

Na to podává Winter ve dvou statích „práce umělecké“ a „díla všedních potřeb“ přehled tehdejší práce řemeslnické (str. 770—891.).

Obchodu se valně nedařilo. Války husitské, bouře po smrti Albrechta, boje za Jiřího, odpor a nechuť husitů k obchodu vůbec způsobily značné klesání jeho. Nezanikl tím ovšem úplně a zase se vzmáhal, jakmile nastala jen poněkud klidnější doba. Jinak zásady obchodní se valně nezměnily; rozvíjely se pouze ty, které již před tím se byly vytvořily (str. 892—962.).

Toť stručný nárys přebohatého látkou, spisu Wintrova. I z tohoto nepatrného vylíčení tuším je patrno, jak mnoho nového spis nám podává. Přináší nám pragmatické vylíčení řemesel a obchodu našeho, nejen v Čechách, ale v některých otázkách i na Moravě a ve Slezsku, od nejstarších dob až do počátku šestnáctého století, jakého jsme posud neměli. Práce založena jest v první řadě jako všechny práce Wintrovy na pramenech rukopisných. Velice dobře při tom užito i práv „Soběslavských", která u nás posud málo v úvahu brána bývají, ač onu dobu případně karakterisují, byť jako celek nikdy nebyla platila.

Mimo to velice slušný zřetel obracel pan spisovatel k literatuře, jednající o otázkách toho druhu u národů sousedních, čímž celá jeho práce nabyla rázu studia historicky srovnávacího a velice instruktivného. I tato práce jako všechny předcházející páně Winterovy, bude zajisté vítaným zdrojem pro poučení mnohým.

Těšíme se, že pan spisovatel brzy splní slib svůj v předmluvě daný. a vydá pokračování své práce, obsahující dějiny obchodu a řemesel v XVI, století, a k tomu přejeme mu již předem mnoho zdaru. *Kapras.*

Stieber Dr M., Das oesterr. Landrecht und die böhm. Einwirkungen auf die Reformen K. Ottokars in Österreich (Forschungen zur inneren Geschichte Österreichs-Hft. 3. 1905. 154 str.)

Spis tento jest spracováním oné části dřívější lit. práce téhož spisovatele: „K vývoji správy", kteráž se týče vzniku kratšího znění rak. práva zemského (Sborník III., str. 123 m.). Spisovatel část tuto podstatně rozmnožil a doplnil, tak že nová tato práce v mnohém ohledu od dřívějších vývodů sp. se liší. Rozdělena jest ve tři oddíly, z nichžto prvý se zabývá otázkou o povstání t. zv. kratšího znění rak. práva zemského (LR I.), druhá poskytuje pojednání o českém vzoru reforem, Otakarem II. v Rakousích zamýšlených, třetí pak základy soudních oprav Otakarových tamtéž objasňuje.

Vývody spisovatele ohledně prvé otázky vrcholí ve tvrzení, že širší znění rak. pr. z. (LR II.) jest starší kratšího (LR I.), jež náleží do r. 1295. Sp. blíží se v jednom ohledu názoru *Luschinovu* (Die Entsthg. d. oesterr. LR. 1872), dle něhož znění širší položiti sluší k r. 1298, odchyluje se však od tvrzení, kteréž od *Sieglova* dotyčného pojednání (Sitzgsber. d. W. Akad. 25, str. 109 nn.) takřka všeobecně panovalo, že LR I. jest starší než LR II. Prioritu tohoto před oním dovozuje sp. především z toho, že LR. II. čerpá bezprostředně z mohučského míru z r. 1235 a míru z. kr. Otakara z r. 1254, dále z té okolnosti, že LR II. jeví povahu jednotné kodifikace, kdežto LR I. se jeví jako druhdy dosti povrchní, k obmezení zeměpanské moci výkonné čelící, od rak. z. stavů pocházející spracování LR II. Podstatnou oporu

pro názor svůj nalézá sp. v tom, že LR I. přímo poukazuje k jednomu usnesení z. sněmu českého z r. 1265, dále v použití z. míru z r. 1276. Rok 1295 jeví se sp. proto jako doba povstání LR I., poněvadž v ten právě rok sahá vzpoura rak stavů proti Albrechtu, která as dala bezprostřední podnět k sepsání LR I., k obmezení zeměpanské moci čelícího.

V druhé části zkoumá sp. český vzor rakouských reforem Otakarových. Sp. tu přistupuje k názorům, od Lorenze, Luschina i Werunského vysloveným o českých vlivech, ve směru tom se jevících, podporuje je však zejména výkladem o původní organisaci veřejné správy v Čechách a oněch poměrech sociálních tamějších, které pro rozluštění otázky této důležitými se jeví. Sp. se odchyluje v posledním tomto ohledu od běžného názoru o t. zv. župním zřízení v Čechách, vycházeje z toho přesvědčení, že slovanský národ v Čechách původně žádnou státní jednotu netvořil, nýbrž jen v kmeny bez jakékoliv vnitřní souvislosti rozdělen byl; v jejich čele nestál žádný panovník, nýbrž jednotliví předáci z lidu, středisko pak všeho veřejného života každého kmene a útočistě proti vpádům nepřátelským že tvořily hrady, vůkol kterých se osady šířily. Opíraje se o podobné poměry u Germánů panovavší, tvrdí sp., že původní organisace slovanského národa v Čechách byla vojenskou, za vlivů avarských se uskutečnivší. Župa že nebyla nic jiného než avarský hrynk, do něhož se vůkolní obyvatelstvo ve válce utíkalo a obvod ke každé župě náležející, civitas, že se skládal z několika místních osad, z nichž každá byla sídlem jednotlivých dekanií, vojenských to oddílů. Župané pak byli vojenští náčelníci těchto osad, kteří měli jejich obyvatelstvo ve válce do žup uvésti a jejich obranu říditi. Tak jako v Německu bylo u t. zv. ministerialů, uzavřeli se v Čechách i župané, jejichž úřad pozvolna dědičným se stal, ve zvláštní třídu nižší šlechty zemské, stojící oproti vysoké šlechtě pozůstávající ze zbytků starých rodin kmenových náčelníků a úředníků, konsolidací moci vévodské vždy větší vážnosti nabývajících. K župám připojovala se též organisace soudní. Bylť pak v župách dva soudy v souladu s rozdíly osob, soudu podřízených, totiž soud panský i vladycký; v prvním vykonával právomoc soudní iudex, v druhém villicus. Řízení bylo podobným franckému.

Za vlády Otakara II. nastoupila však podstatná změna veškerého soudnictví v Čechách, v souvislosti s rozdělením krajským, za panovníka tohoto provedeným. Sp. stopuje tuto změnu, poukazuje k organisaci církevních arcijáhenství jako vzoru organisace soudní, zejména řádu t. zv. popravců i vzniku soudu zemského, církevními immunitami i soudní právomoci sněmu zemského připravovanému.

Část třetí věnována úvaze o Otakarových změnách soudních v Rakousích. Sp. pozoruje především soudní řízení, jak se tu do 13. stol. bylo vyvinulo a snaží se dokázati, že ono vykazuje v leckterém ohledu podobnost se souvěkou organisací soudů v Čechách. Tak vyskytuje se i v Rakousích župan a lze i tu předpokládati existenci hradů. Rakouské zemské soudy s hraběcí právomocí souhlasí s českými župními soudy a i český kmet jako orgán zeměpanské moci v župním okresu má totéž postavení jako rakouský soudce zemský; okresy soudů zemských, jejichž počet významným způ-

sobem blízkostí k slovanskému území na východ roste, souhlasí se zcela malými obvody župními. Tytéž momenty konečně rozhodovaly o kompetenci soudů zemských rakouských, jako o kompetenci českých župních soudů. Nelze-li takto popírati důležité podobnosti mezi právními poměry českými i rakouskými již před změnami Otakarovými, lze dle vývodů sp. přímý vliv českých vzorů na reformy jeho v Rakousích přímo dokázati. Reformy tyto uloženy jsou jednak v míru zemském z r. 1254, jednak ve zřízení zemském z r. 1266 (LR II), ačkoliv se jednotlivé z nich týkají řádů, již dříve v život uvedených. Reformy ty jdou před se souběžně s oněmi, jež přicházejí k místu v Čechách. To platí zejména o nejvyšším soudu zemském, zeměpanské radě, kteráž vlivem českým v Rakousích trvalou institucí se stává, o úřadu vrchních soudců zemských, upraveném dle vzoru českých popravců s tím pouze rozdílem, že oněm příslušela i soudní právomoc civilní. K českému vzoru poukazuje obzvláště též udělení zvláštního soudu pro rytířstvo, kteréž rozvoj stavovských poměrů velice podporovalo. A i v Otakarovu zákonodárstvu městském zrcadlí se rozmanitost českých práv městských zcela jasně.

Z uvedeného vysvítá, že spis Stiebra jest cenným příspěvkem k prozkoumání rakouských právních dějin a zejména že poukazuje k takovým činitelům rozvoje práva v Rakousku, jejichž význam doposud náležitě oceněn nebyl. Každý nový výzkum na poli dějin práva rakouského jest zároveň důležitým i pro dějiny německého práva a lze tudíž spisu sh. uv. též pro tento obor studia právnického, zejména pro historii německého territorialního práva veřejného nepopíratelný význam přikládati. *Hanel.*

Kapras Dr. J., Das Pfandrecht im böhmisch-mährischen Stadt- und Bergrechte. Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Rechtes (*Gierke*, Unterschg. deutschen Staats- u. Rechtsgesch. Hft. 83), 1906. 92 str.

Velice pilný i snaživý sp., jehož český spis o právu zástavním, sv. č. na tomto místě již s pochvalou oznámen byl (Sborník V., str. 554 sl.), zpracoval látku spisu tohoto na novo i uložil výsledek práce své v monografii sh. uv., kteráž poskytuje nový důkaz o tom, jak horlivě se sp. právními dějinami českými i německými zabývá a studia svá neustále doplniti se snaží.

Spis sh. uv. jeví se jako věcný i soustavný rozbor pramenů, z nichž zprávy o poručnictví čerpati lze. Prameny ty se z pravidla doslovně uvádějí a na jejich základě spočívají pak vývody spisovatelovy.

V úvodu poskytuje sp. stručný, ale jasný přehled o rozšíření se práva německého v Čechách i na Moravě a stanoví ony právní prameny, které nabyly platnosti ve městech, na německém právu tam osazených, pokud tyto jednak k právu m. Magdeburku, jednak k jihoněmeckému původu poukazují.

Vlastní obsah spisu poskytuje výklad oněch právních zásad, jež v pramenech těchto jsou obsaženy a k právu zástavnímu mobiliarnímu i immobiliarnímu se vztahují. Důsledně tomu dělí se celá práce na dvě kapitoly, z nichž prvá pojednává o zástavě exekuční i při obstávce, dále o zástavě mimosoudní pro úrok, pro škodu dobytkem spáchanou, pro škodu způsobenou někým na poli i v lese i pro náklady těžířské. K novým výsledkům

spisovatel sice nepřichází, jakož jinak ani očekávati se nedalo; avšak velezáslužným jeví se, že spisovatel prameny a sice ne pouze již vytištěné, nýbrž i některé rukopisné a i literaturu, k otázkám, o nichž spis pojednává se vztahující, svědomitě i pilně probírá a zejména v místních poměrech založené, druhdy dosti důležité odchylky práva v Čechách i na Moravě platného přesně vystihuje i vykládá. V posledním tomto ohledu obzvláštního uznání zasluhují výklady o oněch zvláštnostech, kteréž při t. zv. nové zástavě nemovité v českých právech městských se vyskytují a jež sp. zcela důvodně obmezenějšími společenskými i hospodářskými poměry, v českých i moravských městech panujícími, vykládá.

Podrobnější výklad o výsadách, kteréž židům v Čechách i na Moravě, vzhledem k movitým zástavám, jim daným, jsou udíleny, jakož i změnách, kteréž se během času vyskytují ohledně hypothek, ve prospěch židů znějících, zakončuje stručný, avšak obsažitý i též s hlediska formalního bezvadný spisek. *Hanel.*

Rudolf Dvořák: 1. Jednání sněmů Moravských v letech 1792.—1835. Z protokolův a jiných akt sněmovních. V Brně 1904. Stran XX. a 247.

2. *Jednání sněmů Moravských v letech 1835.—1848.* S dodatkem Akt korunovačních r. 1791., 1792., 1836. V Brně 1906. Stran 335.

Za Leopolda II. vrácena byla stavům moravským práva, která měli před Josefem II. A v tomto rozsahu udrželo se zřízení stavovské až do r. 1848. Byl to ovšem jen odlesk staré moci stavovské, zařízení vlastně více formálního než věcného významu. Že rozhodujícím faktorem byly tehda úředníci zeměpanští, viděti lze již i z formy vzájemného styku stavů s úřednickou vládou. Kdežto stavové ve svých suplikacích k vládě užívali výrazů velmi ponížených, projevovala vláda ve svých odpovědích stavům svou moc a povýšenost.

Z této doby stavovského zřízení uveřejňuje Dvořák jednání sněmů moravských v českých výtazích, které mimo vynechané zbytečné formality podávají úplný ač stručný obsah jednání toho.

V úvodě (I.—XX.) p. sp. v hlavních rysech předvádí stavovské zřízení této doby. Vidíme v nich jasně, že zůstala stavům hlavně jen působnost ve věcech finančních, jmenovitě v bernictví, a že centrální orgány vídeňské o to pečlivě se staraly, aby stavovská moc se nad to nepovznesla. Naproti tomu nebývalo námitky, aby stavům v různých formálnostech jmenovitě ve vnějších okázalostech stavovských bylo povolováno. Tak na př. 1807 povolena jim byla zvláštní uniforma a to slavnostní pro větší a kampaňová pro menší slavnosti (str. XV.). Složení, svolávání a zasedání sněmu dělo se způsobem obvyklým.

Stálým orgánem sněmu byl zemský výbor, volený a složený ze dvou zůstupců každého stavu. Tito zástupcové byli na šest let zvoleni a požívali za svou práci určité náhrady peněžní. Zemský výbor byl nejen orgánem sněmu, ale i komisí pro daň dědickou a komisí rektifikační pro daň pozemkovou (XVI.—XX.).

Z vlastních akt sněmovních, které vyplňují svrchu uvedené samotné publikace, jsou patrny jednak malá kompetence stavů sněmujících a zvláště naprostá bezmocnost ve věcech důležitějších, zákonodárných, jednak úcty hodná snaha a mnohonásobná činnost stavů v otázkách národohospodářských a kulturních. V té příčině jest vydání Dvorského důležitým a hojným pramenem pro studium kulturního života a národohospodářského vývoje moravského v první polovici XIX. století.

Z podrobných a pečlivě sestavených věcných a jmenných seznamů uvádíme, že stavové, jednají často a zevrubně o vyšším školství (stavovské akadamii, lyceum olomouckém, universitě, akademii výtvarných umění a j.), o různých kulturních ústavech (Františkovém museum), o zařízeních k obecnému prospěchu (Lužánkách, Františkovu), o historii země (zachování a získání sbírky Cerroniho, Codexu diplomatickém) a j.

Hlavní obsah akt ovšem tvoří otázky finanční, povolování a vybírání berní, věci vojenské, přijímání na sněm a do stavu a částečně i poměry poddanské.

Ze zajímavých, jednotlivostí budiž uvedena pouze jedna (str. 251). R. 1847 vznikl spor o platnost smlouvy, uzavřené r. 1486. mezi stavem městským a stavy vyššími a potvrzené r. 1493. Vladislavem, dle které přiřčeno měšťanům královských měst právo kupovati a držeti zemské statky. Jmenovaného roku totiž žádal na guberniu na základě té smlouvy velkoobchodník František Lettmayer aby mu dle měšťanského práva brněnského byla přiřčena schopnost držeti zakoupený statek Dukovany. Gubernium vyžádalo si dobré zdání sněmu v této záležitosti. Stav městský držel se zásady, že smlouva dosud jest platna, kdežto stavové vyšší považovali ji za zrušenou zřízeními obnovenými a pozdějšími habilitačními předpisy. Zůstalo na tom rozhodnutí ponechati panovníkovi.

K druhému svazku připojená akta korunovační z let 1791., 1792. a 1836. (str. 267.—320.) podávají zvláště zajímavé příspěvky k názoru moravskému o poměru k Čechám. V jednáních sněmovních samých je o tom zmínka pouze na jediném místě. V mimořádném sezení sněmu 14. března r. 1805. povoleno zvýšení platu ročního česko-voličskému vyslanci při říšském sněmě jednohlasně a bez debaty; ministerský list, jímž zvýšení to jest navrženo, mluví o stavech moravských jako „o těle dosud povždy s Čechami spojeném“ (str. 32.). Akta korunovační ukazují všude jevící se snahu stavů moravských, aby nebyli považováni za podřízené stavům českým. Snaha ta prozírá hlavně z žádosti opětované od doby korunovace Leopolda II. při každé korunovaci, a směřující k tomu, aby bylo moravským stavům dovoleno jako za korunovace Ferdinanda III. holdovati samostatně na Moravě. Žádosti té ovšem vyhověno nebylo a nařízeno holdování společné (str. 268., 277., 283.) s dodatkem, „že všechno to nemá býti na újmu jich nezávislosti od stavů českých (str. 288. a 291.).“

Také jazyková otázka je na několika místech dotčena, a všude po právu a spíše theoreticky je přednost jazyka českého před německým uznávána (I. str. VI., II. str. 280.) Prakticky ovšem stavové českého

jazyka v jednání sněmovním neužívali, protože většina z nich česky neuměla.

Jak viděti podávají vydané spisy Dvořákovy hojný a rozmanitý materiál a jsou velmi důležitým pramenem pro každého, kdo se chce zabývati hlavně kulturními a právními dějinami markrabství Moravského v prvé polovici předešlého století. Těm všem se p. Dvořák velice prací svou zavděčil. Ne menšího vděku zasluhuje též Matice Moravská, která tato v pravdě cenná díla svým nákladem vydala. *Kapras.*

A. Dubieński. Głowszczyzna w Statucie litewskim trzecim. (O. Balzer, Studya nad historyą prawa polskiego. T. II. Z. 3. Lwów 1906.)

Třetí Statut litevský z konce XVI. století tvoří v rozvoji práva trestního přechod od starší soustavy komposiční k soustavě trestů odstrašujících. Jmenovitě při vraždě a zabití je to patrno.

Výrazem hlava (Glowszczyzna) rozumí se tu jen zřídka vražda sama, obyčejně peníz za vraždu placený. Summu tu platí pravidelně sám pachatel, výminečně někdo jiný buď na základě smlouvy nebo předpisu zákonného. Úmluvou mohl totiž pachatel za souhlasu žalobce jmenovati za sebe zástupce. Častěji byla povinna k placení hlavy osoba cizí buď na základě pokrevenství (otec za rodinu, děti svými osobami za otce), dědického nápadu, poměru pána vůči sluhům a poddaným, na základě poměru rukojemského aneb proto, že pachatele kryla aneb úřadu v odkrytí jeho zabraňovala. Ze starší doby zachovala se ještě t. zv. kopa, kde ručili všichni na dvě míle od místa činu, mohouce se přísahou, že na vraždě viny nemají, sprostiti. Za vraždu z rozkazu odpovídal pán; při najmutí byli zavázáni jak najatý tak najimatel; za zvíře ručil ten, kdo zavinil, že zabití jím bylo způsobeno (str. 5.—22.).

Hlava se platila v případě mužebojstva, t. j. jak v případě vraždy tak i zabití. Osvobozovala od ní nutná obrana, odvrácení nebezpečenství proti své osobě a svému majetku. Stalo-li se zabití též bez vůle „nie z chęci nie z wásni, ale z niewiadomości," nebyl pachatel, ač od trestu jinak byl prost, od placení hlavy osvobozen (str. 23.—45.). Nárok na zaplacení měl u poddaného pán, u svobodného člověka příbuzní a to tím pořadem, jakým dědili; následkem toho byla žena vždy vyloučena. Zároveň byla osoba ta oprávněna žalobu z hlavy podati. Neboť převládala tehdy ještě žaloba soukromá, ač se již uznávalo, že vraždou porušena nejen práva soukromá, ale i rušen veřejný pořádek, na jehož zachování společnosti záleželo. Důsledkem toho připuštěna aspoň v určitých případech žaloba veřejná a to při otcovraždě, při vraždě manželky, při vraždě vlastního dítěte a při vraždě cizince (str. 46.—57.).

Čím výše postavená osoba byla zabita, tím vyšší placeno odškodné. Ale i vyznání a stáří zabitého, místo kde vražda se stala a nástroj, kterým se stala rozhodovaly o výši hlavy (str. 58—71).

P. sp. nepovažuje glowszczyznu třetího statutu Litevského více za trest, ani za instituci smíšenou, nýbrž na rozdíl od Demczenka (O karze

wedle Litewskiego Statutu w jego trzech redakcyach) jedině za odškodnění civilní.

Celkem práce, ač nepodává mnoho nového, je velmi svědomitě pracována. Sbírka prof. Balzerem založená a redigovaná, v níž pojednání Dubienskiho vyšlo, a která přinesla již řadu cenných monografií, podává důkaz, jak mnoho dá se poměrně malými prostředky při dobré organisaci provésti. Že by i nám v právní historii české podobná sbírka posloužila, dodávati netřeba. *Kapras.*

Dr. Przemysław Dąbkowski: Litkup. W dodatku: O przysiędze i klatwie. Studium z prawa polskiego. (Archivum naukowe D. I. T. III., Z. 2. Lvov 1906.)

O pojednáních dra Dąbkowskiho z dějin polského práva soukromého a zvláště obligačního měli jsme příležitost již několikráte referovati v těchto listech. Řadu těchto studií rozmnožil p. sp. o nový člen, jednající o litkupu a o utvrzení smluv tímto způsobem.

Napřed jest podáno dogmatické vylíčení instituce jmenované. Litkup vyskytá se u směn či frejmarků, rukojemství a zvláště u smlouvy trhové a to hlavně při koupi koní a jiného dobytka, méně při koupi ostatních věcí movitých a nejméně u nemovitých (str. 4.). Toto poslednější je zcela přirozeno, neboť u věcí nemovitých byly všechny prostředky utvrzení smluv, zvláště pak ty, které jako litkup v první řadě k důkazu, směřovaly zatlačeny zápisem do knih veřejných, jenž i v Polsku nepopíratelně českým vlivem nabyl nemalého významu. Pokud se týče terminologie na str. 7. sestavené, dodáváme, že v Čechách vedle obyčejného označení litkup, vyskytá se ojediněle i označení „boží peníz".

Průběh litkupu sestával ze tří částí: ze soudu litkupního (iudicare mercipotum), t. j. z úvahy o tom, je-li litkupní summa ceně hotové přiměřena, z blahoslavení litkupu, a z požití jeho (str. 9.). Litkup sestával pravidelně z určitého množství nápoje (v Polsku z medoviny a piva) a jen výminečně a to zvláště v dobách pozdějších dostával se v penězích. Mohl býti konán buď v krčmě, nebo v domě soukromém, ovšem teprve, když smlouva a její modality perfektně byly stanoveny. Tíhu litkupu nesla ta strana, které na tom záleželo, aby si zabezpečila svědectví o svém nabytí práva (str. 17.).

Litkupníci bráváni pravidelně z lidí na trhu přítomných, nejčastěji ovšem z lidí domácích, ale i cizích, při čemž se nehledělo na stav jejich, tak že na př. i šlechtici brali si k litkupu měšťany, jen když to byli lidé boni, probi, honesti, fidedigni (str. 21.) a byli při uzavírání smlouvy, aby ji mohli dosvědčiti. V starší době býval aspoň jeden z litkupníků důvěrníkem obou stran a v jeho ruce skládána byla i cena trhová i věc prodávaná. Později ovšem tato funkce odpadla a litkupníci zůstali pouze prostředníky při uzavírání smlouvy a svědky jednacími (str. 25.).

První zmínka o litkupu v Polsku je z r. 1385. Zvyk ten udržel se částečně dosud, nemá však již od XVI. a XVII. století rozsahu dřívějšího, jsa obmezen pouze na smlouvy o dobytek. Ačkoli se zdá býti institucí

zvykovou, všelidskou, dlužno přece v Polsku lišiti vedle původního zvyku i pozdější elementy, převzaté z práva německého (str. 33.). Proti německé teorii, která vidí v litkupu vesměs závdavek, přidržuje se p. sp. i pro polské právo názoru Estreicherova (Poczaki prawa umownego, Kraków, 1901), jenž vysvětluje litkup jako zbytek starých zvyků z doby pohanské, kdy pořádány hostiny na počest bohů, aby jejich přízeň k jednání nějakému byla získána. Hostin těch zúčastňovali se tehdy všichni přítomní, později jen dožádaní svědci. — Zvyk vzniklý prý původně v říši franské, rozšířil se odtud na východ (str. 41.).

Tolik je jisto, že význam litkupníků je v první řadě svědecký a potom utvrzovací, vždyť smlouva, která dosud volně mohla býti odvolána, litkupem stává se neodvolatelnou; ale Estreicherův názor, zbudovaný na methodě srovnávací, je jako celá jeho práce plný fantasií a hypothes a nebudí veliké důvěry.

Že litkup souvisí i se zálibou středověku v symbolismu, je rovněž nepopíratelno (str. 43.).

Litkupníci vystupovali zvláště účinně v řízení trestním, při nářku krádeže; kde, nebyl-li po ruce soukup, nezachránili sice věc, ale uchránili žalovaného od infamie (str. 48.).

V části této vloudilo se p. sp. nedopatření ve příčině práva českého. Tvrdí totiž, (str. 36.), že v XV. a XVI. století v právu moravském svědectví litkupníků bylo obmezeno na rok a den. Již lhůta tato mohla jej upozorniti na to, že v tom případě jde o právo německé a nikoliv o právo české.

Dodatkem (str. 56.—68.) přidán stručný výklad o klatbě (zaklínání se) a přísaze. Přísaha jako prostředek utvrzovací vyskytovala se hlavně v právu veřejném, mezinárodním a církevním. Zaklínání se bylo zbytkem starších pohanských dob, z něhož zbyly jen lání, přísaha a klatba církevní, která neobmezovala se pouze na pole církevního práva.

Svědomitá tato práce řadí se dobře k ostatním pracím pilného autora. *Kapras.*

V. Bogišić et C. Jireček, Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272. (Sumptibus Academiae scientiarum et artium Slavorum Meridionalium.) Zagrabiae, MCMIV.

Zaznamenáváme prozatím jen zběžně publikaci, která náleži bez odporu k nejpozoruhodnějším zjevům v oboru právni historie u Slovanů v posledních letech. Dva přední slavisté spojili se a vydali sbírku dubrovnických zákonů z r. 1272, a sice způsobem tak dokonalým, že nelze si vůbec přáti lepší edice. „Kniha statutů", t. j. zákonných ustanovení dubrovnických uveřejněna tu jest na základě dvou hlavních recensí s nepatrnými slovními změnami dalších dvou recensi méně důležitých. Za textem zákonníka, který zaujímá jen polovici celé knihy, následuje obsáhlý, neobyčejně cenný appendix, který jest jakýmsi klíčem k těžko srozumitelnému dubrovnickému zákonníku. Appendix tento jest — až na několik stránek — prací jednak slavného dubrovnického právníka XVI. stol·

Fr. Gundulića (de Gondola), jednak vydavatelů samých. Obsahuje několik kusů. Na prvém místě (str. 232—248) jsou Tabulae rubricarum singulis statutorum libris praemissae, totiž nadpisy jednotlivých kapitol zákonníka, nato Annotationes marginales, poznámky na okrajích tří kodexů (str. 249—251), kteréž odkazují čtenáře k jednotlivým kapitolám zákonníka z r. 1272 nebo jiných zákonných sbirek dubrovnických, o nichž níže bude řeč, nebo naznačují, že jisté zákonné ustanovení bylo změněno, resp. zrušeno.. Oba vedené prvé kusy Appendixu pocházejí ještě z doby před Gundulićem. Nejpozdější recense zákonníka — vydavatelé ji nazvali E—, uspořádaná v XVI. stol. Gundulićem, podává apparát mnohem dokonalejší než jsou dotčené Tabulae rubricarum a Annotationes marginales. Sepsalť Gundulić ke všem kapitolám důkladná, při tom však stručně stilisovaná summaria a hojná scholia a připojil znamenité indexy (vedle čehož ještě text recensoval a kapitoly rozdělil na paragrafy). Tyto kusy Gundulićovy zaujímají v knize str. 251—421. V summářích podává Gundulić stručně několika málo slovy obsah každé kapitoly zákonníka podle jednotlivých paragrafů. Poněvadž neužívá vždycky terminů zákona, nýbrž někdy svých vlastních slov, má summář jeho na některých místech velkou cenu pro výklad neznámých terminů zákona a ovšem i pro výklad slov ne zcela jasně stilisovaných. Index sestavený abecedně ve formě slovníka usnadňuje hledání v zákoně a opatřen jest novým indexem, seznamem všech hesel obsažených v indexu hlavním. Do tohoto hlavního indexu vložena jest pod literou P Praxis judiciaria, traktát o soudním řízeni dubrovnickém, rozdělený na 21 titul (str. 384—389). Své marginální poznámky (str. 409—421) nazývá Gundulić v indexu i v samých poznámkách apostillami. V jedněch děje se odvolání k jiným ustanovením nejen Knihy zákonů, nýbrž i jiných zákonných sbírek dubrovnických, kde se ty které právní předpisy nebo instituty ruší, mění, doplňují, potvrzuji, nebo kde se zákony mezi sebou nesrovnávají, ve druhých podán jest výklad slov v XVI. stol. zastaralých a instituci v oné době už ne dosti známých. Za apostillami Gundulićovými následuje Index nominum et verborum novus, jejž sepsali vydavatelé (str. 421—459). Jest to nejdůležitější část celého Appendixu, v níž se vykládají technické terminy zákonníka, část tak nezbytná, že bez ní nebylo by vůbec možno Dubrovnického zákonníka užívati. Obsahujeť jeho text takové množství neznámých terminů, že bez odbornického výkladu byla by mnohá místa nesrozumitelná. Vedle slov středověké latiny dnes už jen málo komu známých, vyskytuji se tam i středověká slova řecká, jako entega (ἐνθηκη), aptagi (ἐκταγιατικά), pivati (ἐπιβάται), perchivium (προῖξ), pitropi (ἐπίτροποι) a j. Sem tam užívá se i slov slovanských, z nichž některá jsou dosti znetvořena, jako patacum (potok), lidigna (ledina) a j. Velkou cenu maji i Prolegomena, obšírný vědecký úvod (str. V.—LX.), v němž vydavatelé pojednávaji o Knize zákonů dubrovnických a seznamují se i s jinými právními sbírkami dubrovnickými, podávají přehled literatury i edicí dubrovnického práva a rozepisuji se zvláště o rukopisech, na jichž základě uspořádali svou publikaci. Sdělíme stručně obsah prolegomen.

Přes jedno tisíciletí trvala Dubrovnická republika, ale Kniha statutů z r. 1272 jest jediným jejím soustavně uspořádaným zákonníkem. Kodex tento byl sepsán na základě starých zákonů (statutu) dubrovnických. Co si ze starých právních pravidel odporovalo, to bylo srovnáno, zbytečné věci vypuštěny, mezery vyplněny a temná místa vysvětlena. Liber statutorum civitatis Ragusii jest kodex povahy všeobecné. Podávát staré právo civilní, trestní, námořní i mnohá ustanovení týkající se veřejné správy. O starších zákonech vydaných před r. 1272 zmiňují se vydavatelé na str. VI. prolegomen a uveřejňují z nich některé na str. LXI. až LXIX. Dosti podivno jest, že zákony vydávané po r. 1272 nebyly už v jeden soustavný celek zredigovány, a že tedy přes půl tisíciletí neměla Dubrovnická republika žádného kodexu v pravém slova smyslu. Jsouť zákonné sbírky z pozdější doby (po r. 1272) uspořádány jen chronologicky. Jsou to tyto tři knihy zákonů popsané již ve starší práci Bogisićově Pisani zakoni na slovenskom jugu (Záhřeb, 1872, str. 106 a násl.):

1. Liber reformationum, redigovaný r. 1335. První konstituce této knihy byla sankcionována r. 1306. Dodatky jdou až do r. 1410.

2. Liber Viridis, sbírka zákonů od r. 1358 do r. 1460.

3. Liber Croceus počíná r. 1460 a jde až přes polovici XVI. st., v některých kodexech do pol. XVII. stol., v jednom exempláři do r. 1806, tedy do zániku republiky Dubrovnické.

Vydavatelé vypočítávaji dále právní sbírky obsahující jen určitou, úzce vymezenou právní látku, jež byly sepsány na základě zmíněných čtyř hlavních knih zákonů dubrovnických. Obsahujíť výňatky z nich. Jest to jmenovitě kniha zv. Criminalium (patrně zkráceno místo Liber legum criminalium), trestní předpisy ze všech čtyr zmíněných zákonných sbírek. (Psáno italsky.) Dále sem patří Statuta Stagni, sborník ustanovení, jež se týkala úřadu kneze (comes) dubrovnického v městě Stonu a v jeho poloostrově. Obsahuje výňatky nejen ze zákonných předpisů, nýbrž i z instrukcí (commissiones), které byly dávány knezům stonským nastupujícím úřad. Sbírka tato započata r. 1335, a zákony její, pokud jsou datovány, vyskytují se z let 1350—1406. Jiných rukopisných knih podávajících excerpta ze čtyr základních zákonných sbírek, vydavatelé neuváději.

Na str. VIII. prolegomen vypočítávají vydavatelé právní sbírky dubrovnické, zabývající se speciální látkou, jež však nejsou pouhým zpracováním zákonů již uvedených. Jsou to: *a*) Capitulare parvae curiae z doby před r. 1272, o němž se zmiňuje Liber statutorum v kn. VIII., kap. 3., které je však ztraceno; *b*) Liber statutorum doane z r. 1277, *c*) Capitolare della dogana grande z r. 1413 s dodatky do r. 1674, *d*) Regolamenti della dogana grande, per la navigazione nazionale, tišť. v Dubrovníku r. 1794 a 1815 (nové vyd. od Gelciche).

Na území republiky Dubrovnické měly své vlastní zákony ostrovy Lastovo (Lagosta) a Mlet (Meleda). I o nich zmiňují se vydavatelé.

Právo dubrovnické obsaženo jest dále v knihách rad dubrovnických:

malé rady, rady dožádaných (consilium rogatorum, srov. benátské consiglio dei pregadi, senát) a rady velké, v nichž jest popsána agenda těchto rad. „Libri de consiliis et reformationibus", počínají se r. 1301 a končí se zánikem republiky Dubrovnické r. 1806. Za tuto pětistoletou dobu čítají 430 svazků (chovaných v městském archivu) mimo Libri commissionum (Lettere e Commissioni) z let 1358 a násl. a jiné knihy. Knihy rad z let 1301—1379 vydala Jihosl. Akademie v Monum. Ragus., sv. I.—V. Na str. IX. a X. děje se zmínka o třech sbírkách soudních nálezů dubrovnických, jež má ve své bibliotece Bogišić. Důležitým pramenem k poznání práva dubrovnického jsou i soukromé právní knihy, jež se vesměs týkají soudního řízení. Jest to zmíněná již *Gundulićova* Praxis judiciaria, dále podobná práce *Šimona de Benessa* Praxis curiae ad formam legum et consuetudinum reipubl. Ragus., pak *Mikuláše de Bona* Praxis judiciaria a konečně *Marina Tudisi* Praxis juridico-civilis fori Rag. (str. X. a XI.).

Některé z uvedených právních pramenů dubrovnických byly vydány tiskem. Nápadné jest, že všechny čtyry hlavní sbírky zákonů — počínajíc Knihou zákonů z r. 1272 — kolovaly pouze v rukopisech a tištěny nebyly. Vydavatelé vyslovují domněnku (str. XII.), že snad schválně řečené sbirky nebyly dány do tisku a chovány byly v tajnosti. — Bibliografickými daty o literatuře a edicích pramenů dubrovnického práva (str. XIII. a XIV.) končí se prvá kapitola prolegomen.

Kapitola druhá zabývá se formální stránkou Knihy zákonů. Liber statutorum byl potvrzen r. 1272 jak malou, tak velkou radou a pak teprve schválen ve shromáždění celé obce (in concione, in arengo populi) a publikován dubrovnickým knezem (comes) Markem Justinianem (Giustiniani) z Benátek. Jest rozdělen na osm knih, ačkoli celá sbírka se nazývá Liber. V knize prvé jedná se o úřadech republiky Dubrovnické, o odměnách úřednictva, resp. dávkách obyvatelstva odváděných úředníkům a o některých právech církve, arcibiskupa, kleriků a řeholníků. V knize druhé obsaženy jsou přísežné formule úsech úředníků počínajíc od kněze až k nejnižším zřízencům a přísaha lidu holdujícího benátskému dožeti a dubrovnickému knezi. Kniha třetí zabývá se soudním řízením. Na konci jejím jsou ustanovení o soudních sjezdech Dubrovčanů se sousedy, zvaných lat. stanicum (od slov. stanak, místo sastanak = sejiti se, shromáždění, sněm), o nichž Bogišić napsal zvláštní rozpravu již r. 1877. Kniha IV. a V. věnovány jsou civilnímu právu. V knize čtvrté upraveno jest právo rodinné a manželské majetkové. Velmi mnoho podrobných ustanovení má tato kniha zvláště o věně. V knize páté jedná se o rozličných otázkách týkajících se vlastnictví k nemovitostem, o prodeji nemovitostí, o služebnostech, o podílnickém pachtu pozemků a jiných věcech. Kniha šestá obsahuje právo trestní, kniha sedmá námořní. V knize osmé — největší — upraveny jsou rozličné otázky. Jest to jaksi doplněk knih předešlých. Jen přední část osmé knihy uspořádána jest soustavně, jinak sestaveny jsou kapitoly podle časového pořadí až do r. 1358, kdy poslední comes benátský odešel z Dubrovníka.

Třídíce látku, sestavovatelé Knihy zákonů nedrželi se ani Instituci ani Pandekt, ani jiné nám známé právní sbírky, nýbrž rozdělili zákonník svým způsobem na osm knih, a knihy zase na větší nebo menší počet kapitol. Další rozdělení kapitol na paragrafy (čili numeri) jest, jak již uvedeno, dílem Fr. Gunduliće.

Jednotlivé kapitoly psány jsou stilem mnohomluvným, v němž se slov nešetří. Vykládáť se leckde důvod zákonného ustanovení, což se činí sice mnoha slovy, ale právě tyto výklady mají velkou cenu pro právního historika. Některé kapitoly zaujímají 2—2$^{1}/_{2}$ stránky, kdežto jiné jen jedinou nebo dvě řádky.

Jest otázka, kdo sepsal Liber statutorum? Že to nebyl comes, který zákonník ten prohlásil, jest jisto. Neboť comites bývali dožetem do Dubrovníka posíláni jen na dvě léta, a za tu krátkou dobu nemohli se s právem dubrovnickým tak seznámiti, aby mohli roztroušená jeho ustanovení sebrati a zredigovati. Liber statutorum byl tedy sestaven právníky domácími, nejspíše soudci. Jména jejich však ani nic bližšího o práci jejich není známo. Víme jen, že zákonník dubrovnický sepsán byl r. 1272 za knezování Marka Justiniana, který pocházel ze známé benátské rodiny, měl příjmení Ursi a byl po dvakráte dubrovnickým knezem, v l. 1270—72 a pak 1276—78. Vydavatelé podávají některá data z jeho života (str. XVIII. a XIX.).

Kapitola třetí prolegomen věnována jest vnitřní stránce kodexu. Redaktoři zákonníka sebrali právní normy již existující, uvedli je v soustavu, doplnili a jen částečně zrušili nebo pozměnili. Dílo jejich nemělo však býti úplnou sbírkou zákonů, vedle níž by neměly jiné právní prameny platiti. Zůstaloť ještě mnoho právních obyčejů nekodifikovaných, na něž se kodex výslovně odvolává.

Vydavatelé nadhodili otázku, jakého původu jsou jednotlivá ustanovení práva dubrovnického, a podávají na ni částečnou odpověď. Nelze pochybovati, podotýkají, že některá ustanovení práva dubrovnického jsou původu cizího, ale tyto elementy z největší části před r. 1272 přijaté již srostly se zákony staršími, než jest Liber statutorum. Ačkoli Dubrovník byl na půdě, kde se vždycky pěstovalo právo římské, jest v Knize zákonů podle slov vydavatelů velmi málo vypsáno z Corpus juris civilis. Co bylo recipováno, to jest změněno nebo zkráceno. Na str. XX. podány toho doklady.

Co se týče práva kanonického, podotýkají vydavatelé (str. XX.): Etsi in ordine litium instituendarum quaedam sine dubis accepta sunt ex jure canonico, tamen legem quandam ex hoc fonte in Librum statutorum ad literam translatam non animadvertimus. A také dějepisci dubrovničtí uvádějí, že ani právo římské ani církevní nemělo v Dubrovníku platnost podpůrnou. Výsadám církve a jejím snahám o moc se v Knize statutů přímo odporuje.

Naskytuje se další otázka, čerpal-li a pokud Liber statutorum z práva benátského. Ačkoli comites dubrovničtí byli od r. 1205 do r. 1358 dosazo-

váni benátským dožetem, který bděl nad tím, aby se do zákona nedostalo nic, co by nebylo na prospěch Benátek, právo benátské podle vydavatelů „Ragusinis fontem juris parum suppeditavit“ (str. XXI.). Již svým uspořádáním liší se statuta benátská z r. 1243 úplně od statutů dubrovnických z r. 1272. (Mají 5 knih proti osmi dubrovnickým.) Dalo by se očekávati, že Liber statutorum čerpal aspoň v VII. knize (v oboru práva námořského) mnoho ze statutů benátských. Ale ani tu nebylo přijato mnoho. Naproti tomu však čerpáno jest více z byzantského zákona námořského (*νόμος ναυτικός*) z VIII. stol.

S Knihou statutů dubrovnických srovnati sluší dále některá místa statutů obcí dalmatských, zejména Kotoru a Kurčoly. Vydavatelé uvádějí (str. XXI.) příklady. Z Knihy zákonů čerpaly statuty Lastova, Mletu a Hvaru.

Redaktoři zákonníka brali některá ustanovení i z práva obyčejového, ale jak již uvedeno, vedle zapsaných právních obyčejů připouštěli i platnost obyčejů nezapsaných.

Ve čtvrté kapitole prolegomen pojednávají vydavatelé o dodatcích a změnách Knihy zákonů. Změny činěny byly na dubrovnickém zákonníku již od třetího roku po jeho vyhlášení, tedy od r. 1275 až do r. 1408. Běží tu totiž o změny pojaté do zákonníka. Chronologický přehled těchto změn a dodatků podán jest na konci publikace (str. 459—463). Dodatky jsou dvojího druhu. Jedny učiněny byly za doby knezů benátských do r. 1358, druhé za doby správců dubrovnických, t. zv. rektorů, po r. 1358. Změny učiněné r. 1358 a později jsou nepatrné. Počalť se r. 1358 vésti Liber Viridis.

Obšírnější kapitola pátá prolegomen věnována jest Gundulićovi a jeho indexům a scholiím. Podávají se tu přesná životopisná data o Gundulićovi a vypisuje se i bohatá jeho činnost literární (str. XXIX.—XXXV.).

O summariích, indexech a apostillách Gundulićových ke Knize zákonů učiněna zmínka již shora. Podobným apparátem opatřil jmenovaný slavný právník dubrovnický i tři ostatní hlavní sbírky své vlasti. Také k Liber Reformationum sepsal summaria a indexy; poznámek marginálních přičinil však málo. Od Knihy statutů liší se Gundulićova recense Knihy reformací tím, že kapitoly nejsou rozděleny na paragrafy. Před indexy vypočítávají se knezové benátští, kteří se v těchto zákonech jmenují, a reformace zrušené. I Liber Viridis a Liber Croceus opatřeny jsou podobnými pomůckami. V indexu sbírky posléze uvedené jest pod slovem Consules nový kommentář o soudním řízení dubrovnickém, rozdělený na 26 titulů. Od Praxe soudní v indexu Libri statutorum liší se v tom, že doklady beře ze všech sbírek zákonů dubrovnických. Velmi důležitý jest titul tohoto kommentáře, v němž se pojednává o pravomoci světských soudců ve sporech o církevní statky. Gundulić píše tu o svém poslání do Říma v l. 1582—83 jménem Dubrovnické republiky. Z tohoto výkladu i jiných poznámek jest viděti, že apparát Libri Crocei pochází od Fr. Gunduliće. Rovněž tak jest to jisto o apparátu Libri Viridis, kdež to vysvítá z dedikačního listu před indexem opatřeného jménem Gundulićovým. Na str. XXXIX. a XL. dokazují vydavatelé, že i apparát (kommentáře, in-

dexy, poznámky) Libri statutorum a Libri reformationum dlužno přičítati témuž Gundulićovi.

Šestá kapitola prolegomen zabývá se pěti recensemi Knihy statutů, a podávají se tu i snímky ze dvou kodexů. Z kapitoly sedmé (poslední), dovídáme se, jak došlo k vydání Knihy statutů, a seznamujeme se s podrobnostmi edice.

Rádi bychom přešli i k obsahu jednotlivých knih Dubrovnického zákonníka, avšak to překročuje již meze stručného referátu. Učiníme tak na místě jiném.

Ke konci měli bychom jen přání, aby všechny slovanské právní památky vydány byly způsobem tak dokonalým jako Liber statutorum civitatis Ragusii. Dr. *Karel Kadlec.*

Právo občanské.

Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Napsal Prof. Dr. *Emanuel Tilsch.* Část I. V Praze 1905.

Jest to první, poměrně malý, kus objemného díla, jež autor připsal Jeho Excelenci p. ministru ryt. *Randovi.* Obsahuje úvod o principech práva dědického, oddělení první, v němž pojednává se o podmínkách, za nichž posloupnost dědická se zahajuje, a začátek oddělení druhého, jež nadepsáno jest „Určení osoby dědicovy“.

Jako principy práva dědického sp. vytýká princip zachování hodnot, princip přechodu na jednotlivce, princip volnosti zůstavitelovy ve volbě dědice, princip rovnosti a princip universální sukcesse, princip volnosti dědicovy u přijetí dědictví a princip úřední ingerence při jeho nabytí. V pěkném přehledu, nezatemněném přílišnými podrobnostmi ukazuje, kterak v rozličných dobách u rozličných národův utvářil se osud majetku pozůstalého, a jaké potřeby a prospěchy vedly k zpořádání záležejícímu na principech těchto.

V oddělení prvém pojednává o smrti zůstavitelově skutečné a domnělé a velmi zevrubně o pozůstalosti. Z oddělení druhého podává nauku o posloupnosti zákonné, již položil na místo první, poněvadž posloupnost zákonná jest historicky starší a obor působnosti její určen jest generálně.

Sp. bedlivě přehledl a důkladně prozkoumal náhledy posavadní. I jalové frási, že zákonné právo dědické adoptovaných jest jediný případ, kde zákonné právo dědické není vzájemné, věnoval pozornost a doličil její nepravdivost. V celku, jakž přirozeno, sp. nedošel výsledkův odchylných od nauky nynější, ale v mnohých jednotlivostech platně přispěl k jejímu vytříbení.

K velmi sporné otázce, náleží-li pohledávání summy na život pojištěné do pozůstalosti pojištěncovy, sp. přisvědčuje toliko pokud se týče případností, kde pojistka zní na jmeno pojištěncovo nebo na majetníka, a pojištěnec mezi živými vlastnictvím pojistky nenaložil. Záporně odpovídá i pro případnost takovou, kde pojistka svědčí osobě jiné, ale

pojištěnci zůstavuje se na vůli označiti oprávněnce jiného, poněvadž i tu jest smlouva in favorem tertii, a jenom tertius teprve smrtí pojištěncovou určuje se konečně. K otázce, zaniká-li držba smrti držitelovou, sp. odpovídá, že držba jest částí pozůstalosti jeho, poněvadž nebyla zvláště vyloučena. Znění § 547, míní, že by nerozhodovalo, ačkoli skladatelům zákonníka šlo výrokem tuto položeným o praktický prospěch „für die Fälle, wo in der Zwischenzeit für oder gegen die Verlassenschaft eine Rechtshilfe zu suchen ist." Mínění, že pozůstalý manžel vedle § 757 jest dědicem podílu příslušného obmezeným zákonnou fideikommissarní substitucí na prospěch dětí, sp. zavrhuje z důvodů přesvědčivých. Ususfructus přísluší pozůstalému manželu, po mínění jeho, in natura, svědčí mu také § 1257. Passus na konci dv. dktu. ze dne 21. listopadu 1807 č. 828 sb. z. j. „wo der Erblasser gestorben ist", sp. vykládá rovněž v ten smysl, že má se rozuměti na poslední bydliště, nikoli na nahodilé místo úmrtí.

Nové jest stanovisko spisovatelovo vzhledem ku sporu o právu repraesentačním. On uznává, že skladatelé zákonníka vyšli od principu repraesentace v předkovu právu a v §§ 541 a 780 jen slušné výminky připustili. Ale míní, že v zákoně jsou právě toliko §§ 541, 551 a 780 a jednotný princip že vysloven není. Nerozhodnuty že jsou tedy případnosti, kde předek byl absolutně nezpůsobilý, kde vzdal se dědického práva po smrti zůstavitelově, avšak před nápadem dědickým, kde zůstavitel dítě své neprávem vydědil, kde vydědil právem nebo neprávem předka svého a kde z dědictví vyloučil příbuzného pobočného. Případnosti ty že tedy rozhodnouti jest podle obdoby předpisů v zákonníku vyřčených. Podle předpisů těch že jest rozdíl, byla-li osoba dotyčná vyloučena zákonem (§ 541), nebo nařízením zůstavitelovým (§ 780), či byla-li vyloučena z vůle vlastní (§ 551). Byl-li předek absolutně nespůsobilý, že dlužno užiti obdobně § 541, vzdal-li se dědictví po smrti zůstavitelově, ale před nápadem dědictví, § 551, v případnostech ostatních že hleděti jest k § 780, podle jehož myšlénky potomek dítěte neprávem vyděděného měl by rovněž jen právo na povinný podíl, a potomek vyloučeného zůstavitelova předka nebo pobočného příbuzného neobdržel by ničeho. V praktických důsledcích se tedy sp. nerozchází s těmi, kdo za princip rakouského práva uznávají repraesentaci. Aby rozhodlo se v případnostech předkovy nespůsobilosti podle § 541 a propustilo se právo na podíl povinný i potomkům předemřelého předka, jenž neprávem byl vyloučen, není snad potřebí historického základu nedbati a pokládati, že jednotného principu v zákonníku není, že princip repraesentačního práva a práva vlastního platí souřadně. A co se tkne případností ostatních od principu repraesentace, týchž dojde se výsledků. Škoda, že sp. právě tu naprosto nevšiml si pojednání *Ehrenzweigova* „Die österreichische Erbfolgeordnung" (v „Zeitsch. f. Notariat" 1903 i v otiscích zvláštních), jež stojí při právu repraesentačním a povážlivé důsledky jeho přijímané pro vyšší parentely odmítá.

Výklady spisovatelovy jsou — až na nemnohá místa některá (na př. výrok o závazku rukojemském na str. 59) — přesné a těší čtenáře svou

stručností a jasností. Srovnávání s právy cizími veskrz přestává za věcech s hlediska legislativně politického podstatných. Nápadný citát na str. 135 v pozn. 37 „Nippel IV. str. 7 (dle Pfaff-Hofmanna str. 14 p. 3)" vytištěn asi nějakým nedopatřením, nebo na četných jiných místech snadně přístupné dílo Nippelovo se cituje. *Stp.*

Úvod do mezinárodního práva soukromého. Napsal Dr. *Jan Krčmář.* Část I. propedeutická. V Praze 1906.

První tato část nadepsaného díla rozdělena jest na osm kapitol.

V kapitole prvé spisovatel jedná o pojmu a významu mezinárodního práva soukromého. Staví vedle sebe výměry práva mezinárodního a mezinárodního práva soukromého učením panujícím uznávané a na nich ukazuje základovou různost obojí materie, pr. mezinárodní že upravuje poměry mezi státy jako korporacemi práva veřejného, m. s. pr. že upravuje poměry soukromoprávné. Potom doličuje velikou a stále rostoucí důležitost m. práva s. a uvádí četné causes célèbres, při nichž otázky jeho bylo rozhodovati.

V následující kapitole „o poměru mezinárodního práva soukromého k právu mezinárodnimu" sp. vykládá učení školy internationalistické a protivnou nauku separatistů a hlásí se k nauce této. Správně dovádí, že pr. mezinárodní nevytýká hranic, ku kterým panství jednotlivých řádů právnich dosahuje, nevymezuje zákonodárných kompetencí jednotlivých států. Jednotliví státové že z vlastní právomoci ustanovují, kdy a kterého práva cizího jest užíti, nejsouce obmezeni nijakými normami nadstátními. M. pr. s. že existenci práva mezinárodního, existenci právního společenství států předpokládá, ale není částí práva m. Rozváděje myšlenku, již *Stein* vyslovil v pojednání svém „Einige Bemerkungen über das internationale Verwaltungsrecht" (Schmollerův Jahrbuch VI. str. 395 a násl.), usuzuje však sp., že vývoj práva m. dospěje k upravení veškerých jevů života mezistátního, a tím postupem m. pr. s. stane se částí práva m.

Kapitola třetí nadepsána jest: „O důvodech formace m. práva s." Sp. chce tu zjistiti „povšechné ideje, které povolány jsou, aby inspirovaly činnost organů právotvorných v oboru m. práva s."

V starší době že se za důvod formace téhož práva považovala comitas gentium prokazovaná z ohledu na prospěch občanů vlastních, aby také jim ve státě cizím nesoudilo se zkrátka jen podle práva tamějšího. S důsledky pojmutí toho, že v platném právu dosud se potkáváme. Přímým důsledkem jeho že jest princip reciprocity. Za důsledek jeho sp. pokládá také theorii označovanou heslem „théorie de l'intéret des Francais", uznávaje však, že ona jest „v částečném odporu s primárním principem, ze kterého vychází". Podle mínění jeho „ § 35 obč. zák. je patrně také výsledkem podobných názorů", ale tomu zajisté přisvědčiti nelze. Paragraf ten nežádá, aby cizinec učinil jednání dotčené s tuzemcem, jest to beze vší pochybnosti favor negotii, na němž ustanovení jeho se zakládá.

V doktrině novější že proniklo pojmutí, vedle něhož m. pr. s. zpořádáno býti má s hlediska spravedlnosti mezinárodni (justice international). Z nejpřednějších povinností státu že jest povinnost garantovati právo. Po-

vinnost tu plniti má stát nejen oproti společnosti, již obsahuje, nýbrž oproti společnosti lidské vůbec, a proto nesmí podrobovati právnímu řádu svému všeliké poměry soukromoprávné, nad kterými de facto může osvědčiti autoritu svou. Povinností každého jednotlivého státu že jest opatřiti, aby také ti, kdo účastni jsou právních poměrů mezinárodních, docházeli v něm práva svého. Právní řád jednotlivého státu určen jest pro soukromoprávné poměry interní, a žádný stát že nemůže pokládati řád svůj za účelný pro všeliké právní poměry, ať vznikly kdekoliv a mezi kterýmikoliv subjekty. Poměry mezinárodní mají se posuzovati podle norem, jež s povahou jejich nejlépe se srovnávají. Touto zásadou že má se spravovati každý stát neohlížeje se, zdali stát jiný stejně se zachovává. Sp. jenž přijímá tu na cele *Jittův* názor a snaží se o další jeho zdůvodnění, neuvážil, myslím, že retorse jest prostředek, jímž se pro účastníky poměrů mezinárodních užívání práva přiměřeného vynucuje, a že by se nesnášelo právě s povinností garantovati právo vší společností, aby stát tohoto účinného prostředku donucovacího se vzdal.

Ale nezbytnou jest otázka další, již sp. pominul. Ve dvou státech spolu sousedících jisté poměry životní mohou býti úplně stejny. Zákonodárství státu jednoho může býti pokročilejší a obsahovati normy, jež s povahou poměrů těch co nejlépe se srovnávají, normy, jež byly by nejvhodnějším uniformním právem obou státův. Vyplnil by stát ten povinnost svou, kdyby předepsal, aby poměry ony posuzovaly se zkrátka a bez rozdílu podle norem jeho? Sp. sotva by byl nakloněn k otázce té přisvědčiti. Na str. 77 podotýká, že zajisté nebylo by účelné, aby mezinárodní poměry soukromoprávní podrobovaly se zvláštním předpisům přímo je upravujícím. Proč podle okolností právě cizí právo, právo určitého státu cizího, jest tím právem přiměřeným? Odpověď by tu byla na místě. Co sp. na str. 4. pověděl o „funkci“ m. práva s., správnou cestu k ní ukazuje.

Kapitola čtvrtá jedná „O normách m. práva s., o jejich struktuře a systematickém umístění“. O normách řečených hraničné sp. důsledně a správně dovozuje, že nejsou jus inter gentium leges, nevymezují zákonodárných kompetencí jednotlivých státův, nýbrž pořádají soukromoprávné poměry mezinárodní. Zpořádání to, jenom neděje se přímo, nýbrž tak, že ten který poměr podřizuje se určitému právnímu řádu. „Rozhraničení kompetencí právních řádů“ že jest tu jen „prostředkem techniky zákonodárné“, normy hraničné že pouze „formou svoji stanoví o působnosti pravidel právních, tuzemských i cizích“. Leč ani se sprostředkujícím formulováním takovým nelze souhlasiti. Zajisté že normy hraničné svou formou se dělí od jiných pravidel práva soukromého. Zvláštní forma jejich jest odkaz na určitý řád právní. Nelze však tvrditi, že normy ty „formou svojí stanoví o působnosti pravidel právních“, aspoň nikoli v ten rozum, že by po své formě obsahovaly rozhraničení kompetencí zákonodárných. Praví-li se na př. v § 34 obč. z., že osobní spůsobilost cizincův k pravním jednáním posuzovati jest podle zákonů toho místa, jimž cizinec ten jako poddaný jest podroben, nepraví se přece ani po formě, že ustanoviti o spůsobilosti osobní cizincově přísluší státu, jehož on jest poddaným, nebo, že se tomu

státu zůstavuje ustanoviti o tom. A kdyby snad někdo chtěl připustiti, že k. př. výrok že „spůsobilost osoby k jednání posuzuje se podle zákona toho státu, k němuž osoba ta náleží" (čl. 7 uv. z. k něm. obč. z.) formálně neliší se od výroku, že „ustanoviti spůsobilost osoby k jednání přísluší tomu státu, k němuž osoba ta náleží", tož bije přece do očí, že pravidlo, kteřéž obsahuje n. př. § 35 obč. z. nebo závěrečný passus § 36., nemá formy výroku o zákonodárské kompetenci. Forma i obsah norem hraničních úplně se shodují.

Mimo formy hraničné sp. v obsah m. práva s. správně shrnuje také právo cizinecké a mezinárodní právo uniformní, souhlase však, aby v theoretických pracích, jež se zvláštními problémy m. práva s. zabývají, m. pr. uniformní se pomíjelo, ježto zpracování jeho v ničem se nerůzní od zpracování práva pořádajícího poměry interní a s oněmi problémy nemá co činiti. Vším právem zavrhuje hojně obvyklé rozšiřování m. práva s. na všecko právo, jež pořádá poměry mezinárodní a nespadá již v objem práva mezinárodního (jako m. práva veřejného), ježto se tak materie velmi různorodé (m. právo processní, trestní atd.) přivádějí v spojení docela zevnější s nevhodným pojmenováním.

V kapitole páté sp. obhajuje název „m. p. s." dovolávaje se všeobecného označování zjevův, jež přes hranice jednotlivého státu zasáhají, několika států se týkají, jako výstav, kongressů a pod. za mezinárodní. Ovšem že pojmenování to má potřebí dalšího ještě označení podle státu, jehož právo se míní, dokud vývoj nedospěje universálního m. práva s. Názvy mluvících o kollisích nebo konfliktech zákonů že se jednak zakládají na nesprávném názoru, jakoby m. p. s. určovalo zákonodárské kompetence, jednak neobsahují materie celé. O místních mezích pravidel právních že také nemá býti řeči, ježto nejde tu o vymezení jakéhos konstantního prostoru. A rozličné jiné názvy jedny jsou úzké, jiné široké.

V kapitole sedmé sp. podává „načrtnutí nedostatků dnešní úpravy m. práva s." a uvažuje pak v kapitole následující „o prostředcích spůsobilých přivoditi úpravu poměrů dosavadních", Nejdůtklivější nedostatek spatřuje ovšem v různosti norem hraničných. Byly hojné rozdíly již za vlády theorie statutární, jejíž vyznavači v podrobnostech mnoho se různili, a theorie novější ještě přimnožily rozdíly ty, ježto dílem zjednaly průchod pravidlům jiným, ale dílem zůstalo právo dosavadní. Nestejnosti vyplývající dále z nestejného vytváření pojmů právních, jimiž ustanovují se právní poměry pod určitou normu hraničnou spadající, nebo se ustanovuje právní pravidlo cizí hraničnou normou určené — sp. oboji pojmy přesně rozlišuje mluví o „kvalifikaci právních poměrů tvořících skutkový základ norem hraničných" a „kriteriích kvalifikujících právní řád příslušným prohlášený". Nestejnost norem hraničných nese s sebou, že na nepředvídatelné okolnosti, kde vzniklý snad spor bude rozsuzován, záleží, podle jakých pravidel bude rozsuzováno, K tomu pak přistupuje, že není všeobecného společenství rozsudkův, a může o věci v jednom státě rozsouzené ve státě jiném opět býti rozsouzeno a jinak.

Sp. uvažuje o rozličných návrzích čelících k zamezení a uklizení konfliktů. Zaujímá stanovisko následující. Zákonodárci náleží, aby ustanovil

pravidla, vedle nichž soudové jeho mají posuzovati poměry mezinárodní a mohou osoby soukromé poměry své zpořádati. Podřídí-li zákonodárce jistý poměr cizímu řádu právnímu (t. j. odkáže-li na pravidlo téhož řádu), činí tak, poněvadž pokládá to za nejvhodnější. Nelze tudíž tvrditi, že by cizího pravidla nebylo užiti, nechce-li samo dotčené cizí právo, aby se ho v případnosti takové užilo, ani že zákonodárce v příčině poměrů, jež podrobuje právu cizímu, jest „désintéressé.“ A rovněž nelze odkázáni k cizímu právu vztahovati na jeho normy hraničné, nýbrž dlužno je rozuměti jediné na pravidla, jež o té které věci přímo ustanovují. Nevidí-li se zákonodárci vhodným býti, aby jisté poměry posuzovaly se dle práva tuzemského, nejsou mu proto poměry ty lhostejny, a podřizuje poměry ty právu cizímu, rozhoduje podle kterého práva mají se posuzovati, a nikoli nezůstavuje cizímu zákonodárci, aby ot ustanovil, zákonodárce, jak trefně praví *Labbé* „n' abdique pas, il se prononce.“ Se stanoviska svého sp. odmítá jak princip lepšího práva tak i princip zpětného odkazu. V úplné nápravě stavu nynějšího vidí cíl ještě daleký, za vhodné prostředky k nápravě postupné pokládá jednak unifikaci práva soukromého pro ty obory poměrů životních, pro něž možno ji beze škody provésti, jednak unifikaci norem hraničných, pokud tyto na úvahách zcela všeobecných se zakládají, a zvláštní poměry místní nejsou unifikaci na závadu. Že by se daly zameziti kollise z rozličné kvalifikace právních poměrů tvořících skutkový základ normy hraničné, pokud nedospěje se k unifikaci práva soukromého, sp. nedoufá, míní však, že by stačilo přijmouti všeobecná pravidla ustanovující, kterým pojmutím kvalifikujícího pojmu právního jest se v kollisích říditi. Z kriterií kvalifikujících příslušný právní řád, některá dopustila by unifikace — zejména státní občanství, prakticky nejdůležitější (mohlo by, pokud se týče nabytí a pozbytí, srovnalými pravidly býti upraveno) — i měla by se unifikovati. Jiná, zejména pojmy soukromoprávnímu řádu náležející, unifikaci ještě se nepodají, v příčině takových bylo by se snažiti o zvláštní ustanovení, kterak kollise nastalé mají se rozhodnouti. Ustanovení, vedle nichž bylo by rozhodovati v kollisích, sp. patrně si myslí jako právo nadstátní. Zpořádání takové sotva by však bylo snadnější a nadějnější než unifikace dotčených pojmů právních. Strany platnosti rozsudků cizozemských míní sp., že uznání jejich překáží na velkém díle nedůvěra k cizozemským soudcům, a že by tedy smlouvy o právní dopomoci mezi státy, z nichž jeden každý v zákony a soudní organisaci druhého chová důvěru, byly cestou nejvhodnější.

V kapitole poslední sp. doporoučí, aby účelné vytváření mezinárodního práva soukromého dělo se kollektivní kodifikací ve smlouvách státních. Připouští *Anzilottimu*, že všecka látka právní není ještě s dostatek propracována, avšak ukazuje na to, že s mnohými materiemi věda tou měrou již hotova jest, kterou toho úspěšná kodifikace vyžaduje. Takové materie že by v speciálních smlouvách mohly se kodifikovati, a bylo by tak lze krok za krokem přibližovati se k cíli. Na zabezpečení jednotné praxe institucemi mezinárodními tou dobou není pomyšlení, ale třeba se snažiti aspoň o pozvolné a částečné vyrovnání rušivých růzností.

V části druhé tohoto díla sp. podle předmluvy podati hodlá rozbor

snah po universálních formulích mezinárodního práva soukromého, vytknouti hlavní proudy ideové v jeho nauce, rozebrati hlavní typy pravidel jeho v různých legistacích a vylíčiti snahy a pokusy o kollektivní kodifikaci jeho. Proč uveřejněná první část nazvána jest zvlášť ještě „propedeutickou", není tudy dosti srozumitelné. Tou měrou přední část každého díla soustavného mohla by se tak nazývati.

Sp. podjal se práce velmi nesnadné. První tato část díla jeho dobře a slibně se zdařila; poskytuje po nynějším stavu mezinázodního práva soukromého a po názorech v doktrině jeho zápasících a přehled jasný a velmi zevrubný. Literatura novější zpracována jest ve vzorné úplnosti. U velikých rozporech náhledů sp. s kritickou obezřetností pravou cestu vyhledává a na cestě vyhledané důsledně kráčí vpřed. Těsnějši forma slovesná svědčila by spisu lépe.

Části druhé, jež podle plánu v předmluvě načrtnutého přinese také rozbor rakouského mezinárodního práva soukromého, čtenářstvo naše právnické zajisté bude velmi žádostivo. *Stp.*

Obecný zákon knihovní ze dne 25. července 1871 č. 95 ž. z. a ostatní zákony a nařízení na knihovní právo rakouské se vztahující. Uspořádali *Josef Dvořák* a *Dr. Jos. V. Bohuslav.* V Praze. Nákladem Unie, 1906. Str. X a 736.

Příruční toto vydání obsahuje obecný zákon knihovní, instrukci prováděcí, zákony a jiné předpisy o rozdělování a oddělení pozemků, o cestách, nezbytných, o ochraně majetníků dlužních úpisů dilčích, o půjčkách melioračních, o knihách horních a železničních, o zřízení a upravení knih pozemkových (v zemích Českých) o zachování přehledu katastru, o soudním personálu kancelářském, konečně některé předpisy poplatkové a berní k věcem knihovním se vztahující.

Text provázen jest hojnými poznámkami, které místy nabývají rázu komentáře. Přihlíží se v nich k judikatuře nejvyššího soudu, k literatuře zejména české, otištěny jsou tu i mnohé interní výnosy pro knihovní praxi velice důležité, které dosud jinde uveřejněny nebyly, vytýkají se též odchylky českého textu od textu německého.

V mnohých sporných otázkách neváhali autoři projeviti i svoje vlastní mínění, opírajíce je důvody. Tak na př. při § 16. knih. z. pojednávají o otázce, zda i útraty exekuce mobilární požívají zástavního práva při zapsané pohledávce. Rozhodují se pro odpověď zápornou, leč by ovšem právo zástavní pro útraty ty zápisem do knih zvláště bylo nabyto. Při § 17. rozebírají otázku, zda i tříletým úrokům, jež nejsou při jistině vloženy, přísluší právo zástavní a dospívají k tomu, že úrokům těm bylo §em 216 ex. ř. právo zástavní v pořadí kapitálu propůjčeno: pro tento náhled dovolávají se též argumenta a contrario z § 217 č. 2 ex. ř.

Vliv § 218 ex. ř. na § 30 knih. z. považují autoři za rozhodující, vyslovují se pro absolutní účinek poznámky přednosti, pro t. zv. záměnu míst: výmaz jedné z obou pohledávek nemůže na nabyté pořadí pohledávky druhé míti vliv. Tento řízný absolutní účinek poskytuje autorům též důvod,

proto, aby vyžadovali ověření podpisu na žádosti o povolení takové poznámky.

U §u 97 kn. zák. postrádám poukaz na otázku, zda § 97 byl změněn po případě v jakém směru, ustanovením §u 8 ex. ř. Takových opomenutí nelze však dobře se vyvarovati při díle, v němž snešen jest tak značný material.

Spis lze, zejména všem praktikům, vřele odporučiti. *Tilsch.*

Právo trestní.

Über Kriminalität, Rückfall und Strafgrund. Nähere Ausführung eines im Oktober 1905 im böhmischen Juristenverein zu Prag gehaltenen Vortrages von Prof. *A. Zucker.* Leipzig und Wien, Franz Deuticke 1907 (VII. a 65 stran).

Před námi leží poslední publikace nedávno zesnulého proslulého kriminalisty našeho, jenž tento spis sice ještě bezprostředně před svou smrtí dokončil, vytištění jeho však již se nedočkal. Úvod zmiňuje se o množících se v poslední době zjevech literárních, v nichž laikové trest v některé trestnici sobě odpykavší o nabytých při tom zkušenostech vypravují, a své názory o výkonu trestu a jeho nutné reformě pronášejí. Na to obrací se spisovatel v p r v é části spisu proti rozšířenému mínění, že stav kriminality v posledních letech se podstatně zhoršil. Probíraje podrobně přehledné číslice kriminální statistiky Německé z r. 1901 a 1902 dospívá k důsledku, že, pokud říše Německé se týče, o vzrůstu zločinců v užším smyslu mluviti nelze. Pokud pak jde o Rakousko, dovozuje *Zucker* rovněž na základě statistických dát, že stav kriminality ve dvacetiletí 1881—1900 se dokonce podstatně zlepšil.

D r u h á část spisu zábývá se z p ě t n o s t í, jejímuž stoupání se přikládá význam dle mínění *Zuckerova* přemrštěný. *Zucker* rozbíraje rovněž dopodrobna příslušná čísla statistická dokazuje, jak nesprávno je tvrzení vyskytující se právě v jedné z dotčených publikací laických (*Max Treu*, Der Bankerott des modernen Strafvollzuges, Stuttgart 1904), že totiž číslice zpětnosti v říši Německé činí 82% t. j. že ze 100 potrestaných 82 se stávají zpětnými. Uváděje pak rozsah zpětnosti na pravou míru, dospívá k závěru, že zpětnost v Německu i u nás sice stoupá, avšak nikoli způsobem, jenž by zavdával podnět k vážným obavám. Dle jeho názoru, je toto stoupání zpětnosti zjev zcela normální, jehož význam pro posuzování stavu kriminality se nesmí přeceňovati a o němž zejména není nikterak dokázáno, že by byl, jak často se tvrdí, ve příčinné spojitosti se způsobem našeho výkonu trestův.

T ř e t í část spisu obírá se d ů v o d e m t r e s t u. Předem děje se tu zmínka o známé pütce, která v té příčině nedávno byla svedena mezi *Lisztem* a *Birkmeyerem* v akademickém právnickém spolku M n i c h o v s k é m. *Zucker* sám prohlašuje se — zůstávaje v tom směru věren dosavadním názorům svým — pro *Birkmeyerovo* stanovisko t r e s t u o d p l a t n é h o. Při tom obrací se ale proti správnosti tvrzení *Birkmeyerova*,

že také nyní platné zákony trestní na řečeném stanovisku se zakládají. Dle mínění *Zuckerova* dají se předpisy platného práva vysvětliti jedině z hlediska odstrašení, kdežto ve způsobě výkonu trestů zase theorie polepšovací platnosti dochází. Ku konci reprodukuje spisovatel svůj častěji již pronesený a odůvodněný názor o trestu a jeho důvodů, dle něhož vznik trestu vysvětliti sluší sociálně pathologickým momentem, činem pachatelovým ve společnosti vzbuzeným. Společnost reaguje trestem proti činu, kterýž způsobil poruchu ve stavu jejím. Na důkaz správnosti tohoto svého názoru dovolává se *Zucker* vzniku četných zákonů, především z doby poslední a končí polemikou s některými spisovateli proti tomuto názoru jeho se vyslovivšími.

Publikace prof. *Zuckra* jeví se, jak již z titulu patrno, podrobnějším provedením přednášky jeho konané v roce 1905 v Právnické Jednotě v Praze (viz Právník 1905 s. *732* a *778*), kteráž doplněna zejména některými novějšími dáty statistickými. Že i tato poslední práce zvěčnělého učence vyniká veškerými přednostmi, jež u spisův jeho konstatovati jsme tak často již měli příležitost, netřeba snad zvláště podotýkati.

Spis provází velice vřelou předmluvou *Alfred Amschl*, státní zástupce ve Štýrském Hradci, jenž byl se zvěčnělým ve přátelském styku literárním a ku žádosti pozůstalých také korrekturu tisku ochotně obstaral.

Mířička.

Josip Šilović: Deseti obći kongres medjunarodne kriminalističke udruge. U Zagrebu 1907.

Známý kriminalista chorvatský, dlouholetý redaktor Mjesečnika pravničkoga družtva a tajemník chorvatské skupiny mezinárodní kriminal. jednoty, podává tu obšírnou zprávu o posledním (desátém) kongresu této jednoty, konaném v září r. 1905 v Hamburku.

I program kongresu desátého byl velice zajímavý. Předseda jednoty, bruselský profesor Dr. *Prins*, měl přednášku o dnešních obtížích repressivního problému, v níž akcentoval myšlénku, že jest nesnadno, aniž by se kompromittovala represse, ustanoviti náležitý poměr mezi velikostí trestu a stupněm zodpovědnosti vinníkovy. — Mezi thematy sjezdu byl na prvém místě boj proti mezinárodním zločincům. Referenti Dr. *Lindenau* a Dr. *Hopff* navrhli tyto these: I. Jako důsledek moderního stykového rozvoje povstali mezinárodní zločinci, proti nimž boj vyžaduje mezinárodních opatření; II. ve všech státech jest potřebí zavésti centrální úřady za účelem boje proti mezinár. zločincům; *a*) tyto úřady třeba opříti o hlavní policejní úřady, *b*) ony mají sbírati zprávy o mezinár. zločincích a mají je stále vzájemně vyměňovati za účelem praeventivních opatření, jakož i v zájmu trestního stíhání; *c*) jsou oprávněny přímo se stýkati; III. stálé vědecké zpracovávání materiálu, sebraného ústředními úřady, má býti základem k dalšímu boji proti mezinárodním zločincům. Oba referenti odůvodnili obšírně předložené these, k nimž promluvili i jednotliví účastníci kongresu, mezi nimi i prof. *Šilović.* These vesměs byly přijaty s tím dodatkem, že se správní výbor mezinár. krimin. jednoty žádá,

aby navrhl vládám, by sezvaly mezinárodní konferenci, která by se zabývala zásadami konvence za účelem represse mezinárodních trestných činů. — O dalším thematu: „Jak by se mohl pro určité kategorie zpětilých zločinců stanoviti pojem všeobecného nebezpečí místo pojmu zločinného skutku, jehož se dnes výhradně užívá“ — usneseno po delší debatě, aby se o něm znova jednalo na příštím sjezdu. — Dále jednáno, jak se má zakročovati proti těm, jejichž příčetnost není úplná, nýbrž jen částečná. Při hlasování přijaty jednomyslně tyto these: I. Proti duševně méně schopným osobám (s menší příčetností na základě vnitřních příčin) má zákonodárce, ať se staly zločinci čili nic, stanoviti ochranná opatření (zvláštní dozor, internování v bezpečnostních ústavech atd.), staly-li se nebezpečnými sobě, svému okolí nebo společnosti; II. pro duševně méně schopné zločince, ať se stali nebezpečnými čili nic, má býti stanoven zvláštní trest nebo zvláštní opatření. — Na to jednáno o rehabilitaci a po debatě, jíž se mezi jinými účastnil opět prof. *Šilović*, přijaty tyto dvě these: 1. Jednota navrhuje přijetí principu rehabilitace do zákonodárství oněch zemí, jimž tento ústav není ještě znám, ale zároveň upozorňuje na potřebu, že se musí objem použití tohoto prostředku určiti místními poměry a že se při tom má hleděti k citu a kulturnímu stavu každého národa; 2. jednota doporučuje v prvé řadě rehabilitaci soudním rozhodnutím. — Dále přijaty rozličné návrhy v příčině koncentrace mezinár. krimin. statistiky, jež má prozatím přestati na krádeži, jakožto deliktu nejrozšířenějším. — Jednání sjezdu skončeno přijetím návrhu, aby správní výbor pokračoval ve vydávání díla Die Strafgesetzgebung der Gegenwart in rechtsvergleichender Darstellung, kteréhož díla vyšly již dva veliké svazky.

Spis *Šilovićův* jest, pokud nám známo, jedinou informační prací slovanskou o 10. mezinár. krimin. sjezdu a zasluhuje již proto pozornosti našich odborných kruhů. Také o kongresu devátém, napsal prof. *Šilović* r. 1904 obšírnější zprávu. *K. K.*

Civilní řízení.

E. Ott, Geschichte und Grundlehren des österreichischen Rechtsfürsorgeverfahrens. (*Freiwillige Gerichtsbarkeit.*) In den Hauptzügen mit besonderer Berücksichtigung der Justizreformgesetze dargestellt. Wien 1906 Manz.

Slovutný autor spisu zde oznámeného sám ukázal v „Poctě Randově“,*) jak nedostatečně bylo až dosud postaráno o systematické vylíčení nesporného řízení. Tím vřeleji sluší vítati, že citelná mezera tato došla nyní vyplnění z péra nad jiné povolaného. Za hlavní účel tohoto díla označuje předmluva, že má sloužiti správnému ponětí základních nauk řízení nesporného a poměru tohoto oboru práva formálního k procesu; že chce nejen

*) Sborník r. IV., svazek zvláštní: O vývoji a předmětu řízení nesporného, str. 375—377.

objasniti různosť právní ochrany, poskytované jednak rozsudkem jednak péčí o zachování stávajícího stavu právního, a odtud vyplývající rozdíly v základech obou odvětví pravomoci soudní, ale také odhaliti dalekosáhlý vliv reformy zákonů processních na řízení nesporné.

Jakožto podklad pro část dogmatickou předeslán v kap. I.—VII. náčrtek dějinného vývoje od dob římské říše a států germánských, na jejích troskách založených, až na práh éry konstituční, v němž mimo vliv církve a kanonického práva, později osvíceného absolutismu, i význam středověké doktriny, notářství a populární literatury právnické docházejí důkladného ocenění. Přechod tvoří pak kap. VIII., obeznamující nás s naukou a literaturou nesporného řízení v době novější, s obzvláštním zřetelem k různým pokusům o zjištění pevných hranic mezi ním a procesem.

Následující kapitoly IX.—XIII. jsou věnovány všeobecným úvahám dogmatickým. Předmětem řízení nesporného (kap. IX.) jest dle platného práva rakouského poskytování soudní péče ve službě a k ochraně řádu soukromoprávního. Od soudnictví sporného líší je nejen odchylný účel (předstižné opatření proti civilnímu bezpráví), nýbrž i přímo opačný poměr účastníků, jichž zájmy se nesou stejným směrem, a těmito různostmi podmíněný útvar celkový, představující nám řízení nesporné jakožto souhrn rozličných právních jednání a prohlášení zájemníků, kterýmž odpovídají nařízení a úkony osob úředních. Ono zahrnuje úřední činnost k zabezpečení života právního, k vyvarování možného porušení platně nabytých práv neb stávajících právních poměrů, a k urovnání jistých sporů povahy zvláštní, kteroužto činnosti se dle sledovaného úkolu uskutečňuje úřední moc uplatňovací, nařizovací neb rozhodovací (kap. X., XI.). Po vylíčení organisace úřední a postavení účastníků, jich zákonných zástupců, plnomocníků a rádcu v kap. XII., rozvíjí kap. XIII. základní zásady nesporného řízení, účelem jeho podmíněné, totiž zásady: všestranného, věc vyčerpávajícího slyšení, vyšetření skutkové podstaty a řízení jednání z moci úřední, dále písemnosti, prostředečnosti a neveřejnosti.

Otázkami zvláštními zabývají se další kap. XIV.—XX. o důkazu, doručování, platnosti a zmatečnosti řízení, o útratách, spůsobu vyřízení, opravných prostředcích a o účincích i výkonu nařízených opatření. Jako v procesu platí také pro řízení nesporné zásada volného uvažování důkazů a sice ohledně všech zjištěných okolností, kdežto následkem vyšetřovací povinnosti soudu o břemenu důkazném vůbec mluviti nelze. Ačkoli přísežné slyšení strany jest vyloučeno, vyjímaje toliko řízení za účelem prohlášení někoho za mrtvého, zaujímá nicméně mezi osobami přezvědnými účastník první místo před svědky a znalci. Vedle listin mají též věci přezvědné ve smyslu §u 318 c. ř. s. a soudní ohledání značnější význam. Prekluse jako následek zmeškání lhůty neb roku nastává toliko ohledně právních úkonů, nikoli vzhledem k okolnostem skutkovým (kap. XIV., XV.). Následkem zásady vyšetřovací a výlučného vedení soudcem není povinností účastníků, aby dbali o platnosť řízení. Musí sice k odstranění zmatečních nařízení dovolávati se soudů vyšších, které však z moci úřadu na zmatky veškeré, třeba stěžovatelem neuplatňované, hleděti mají. Zmatečnosť za-

kladají celkem příčiny v §u 477, č. 1—6, 9 c. ř. s. uvedené. Formální mocí právní se pravidelně nezhojí, jest však bezvýznamnou, když zamýšlené ochrany právní bylo dosaženo vzdor nedostatkům řízení. Náklad nesou předem účastníci, jichž zájmy byly chráněny a toliko výjimečně nastává povinnosť k náhradě vzešlých útrat dle zásady zavinění neb jednání na vlastní nebezpečí (kap. XVI., XVII.). Záležitosti nesporné docházejí konečného vyřízení opatřeními povahy deklarativní neb konstitutivní, jichž ústního prohlášení třeba není, po předběžném rozhodnutí otázek prejudicialních v příslušném řízení. Nařízení toto upravuje tu kterou záležitosť úplně, bezpodmínečně a konečně, jest též z moci úřadu nezměnitelné, ačkoliv předseda senátu v určitých případech jest oprávněn usnesení zastaviti a nejdůležitější rozhodnutí soudů okresních v záležitostech poručenských a opatrovnických vyžadují schválení soudem sborovým (kap. XVIII.). Právo stížnosti jest ohledně obou druhů opatření stejnoměrně upraveno. Nejvýznačnějšími různostmi oproti procesu jsou vyloučení dvoustranného řízení, připustnost rozkladu proti usnesením první stolice a značné rozšíření kruhu osob legitimovaných k podání prostředků opravných, konečně neobmezená možnosť uváděti nové skutečnosti a důkazy. Mimořádné právní pomůcky, žaloby pro zmatečnosť a o obnovu místa nemají, jsou však nahraženy možností, přihlížeti i k opozděným rekursům aneb odstraniti dotyčné opatření cestou nespornou neb pravidelnou žalobou. Navrácení v předešlý stav dopouští se ovšem jen výjimkou (kap. XIX.). V řízení nesporném nepojí se účinnosť opatření (nastoupení právních účinků jím zamýšlených) a formální moc, právní neodporovatelnosť jeho, nutně k témuž okamžiku, nýbrž prvější nastává pravidelně již doručením. Také zde má formální moc právní zásadně materialní v zápětí, tak že positivní úprava dotyčného poměru právního jest pro budoucnosť směrodatnou, i když se stane později předmětem sporu, což však nikterak nebrání změně její cestou nespornou, jakmile původní skutková podstata doznala přetvoření. Pokud účastníci zamýšlejí toliko přivoditi nový stav právní, který nepůsobí bezprostřední změnu poměrů životních, nelze o exekuci dotyčného opatření mluviti, ačkoli tím není vyloučen výkon jeho přiměřeným chováním se súčastněných mezi sebou. Exekuce mocí státní nastává, když vydaný příkaz neb zákaz třeba uplatniti oproti osobám třetím, a provádí se celkem dle předpisů ex. ř., které i ohledně exekuce k zajištění a prozatímních opatření docházejí účinnosti (kap. XX.).

Závěrek knihy (kap. XXI., XXII.) tvoří úvahu o smírčí činnosti soudů a doslov, vytýkající nejen nutnosť revise řízení ve věcech pozůstalostních a poručenských dle potřeb dnešní doby, nýbrž dovolávající se též důkladné úpravy péče o zanedbanou mládež a odstranění křiklavých nedostatků opatrovnictví nad osobami duševně chorými.

Tento velice kusý náčrtek obsahu mohl jen nedostatečně naznačiti bohatosť poučení, které oznámené dílo čtenářům přináší, a zajisté bude každý z nich vděčně souhlasiti s výrokem *Brunner-a* (Ctbl. f. Rw., sv. 25 str. 235) a *Friedlaender-a* (G. Z. 1906 str. 221), že rakouští právníci, teoretikové jak praktikové, jsou slovutnému autoru zavázáni k nejvřelejším

díkum za toto první, všestranné a na výši moderní vědy stojící zpracování nesporného řízení. *P.*

Ústavní a správní právo.

Pražák Jiří, Rakouské právo správní. Část druhá: *Nástin zvláštní části práva správního.* Dle akademických přednášek upravil a doplnil Frant. *Fiedler.* Nákladem Jednoty právnické, Praha 1906 (str. 458).

Od úmrtí profesora Jiřího Pražáka uplynulo přes půl druhého roku. V poměrně krátké této době podařilo se Právnické Jednotě doplniti nezakončené velké dílo zesnulého o rakouském právu veřejném tak, že dnes jediná česká literatura právnická může honositi se dílem, podávajícím systematický obraz o celém oboru veřejného, t. j. ústavního a správního práva v Rakousku. Spisem právě uvedeným zakončeno dílo Pražákem započaté a jím jen pro obor ústavního práva provedené.

Okolnost, že prof. Pražák nemohl celé dílo sám zakončiti, nemohla zůstati bez účinků na povahu díla samého. Zjevno to již ze zevního objemu jednotlivých částí díla tohoto. Ústavnímu právu věnovány plné čtyři svazky; správní právo, předmět to nepoměrně obsáhlejší než ústavní právo, stlačeno do dvou toliko svazků. Příčiny tohoto nepoměru v objemu ústavního a správního práva vysvětleny jsou v předmluvách, jež pořadatelé obou svazků o správním právu každé části předeslali.

Pořadatel první, všeobecné části práva správního, prof. B. Rieger musil z nedokončeného rukopisu, z akademických přednášek, z některých článků a jiných spisů zesnulého dovršiti zamýšlený soustavný celek. Pořadatel druhé, zvláštní části práva správního neměl po ruce jiné pomůcky, než litografovaných akademických přednášek, pocházejících vlastně již z let osmdesátých.

Nejen zevně, co do objemu, ale také vnitřně, co do způsobu zpracování jednotlivých materií lze postřehnouti zvláště mezi posledním svazkem, jednajícím o zvláštní části správního práva, a mezi svazky, jež pojednávají o ústavním právu, značné rozdíly. V ústavním právu autor, probíraje se jednotlivými partiemi, snaží se je osvětliti ze všech stran a proniká až k jednotlivým i podrobným předpisům zákonným, luště při tom kontroversy již vzniklé, nebo jež by mohly teprve vzniknouti, na základě pomůcek, jež poskytuje odborná literatura i judikatura. Ve zvláštní části správního práva obmezují se výklady na to, že podává se přehled zákonného materiálu a obsahu téhož, aniž by zabíhalo se do podrobností neb do právnické kasuistiky; jen v partiích zvláště důležitých (ku př. o právu živnostenském, o obecném školství) vnikají výklady i do podrobností judikatury.

Tento jen přehledný a povšechný způsob výkladů nelze prohlašovati za vadu, protože je též důsledkem novodobého vývoje veřejné správy. Neníť právního oboru, který by tak bezpříkladně rychle rostl, jako obor správního práva. Pronikavé změny v ohledu kulturním, hospodářském a sociálním, jakých byla svědkem zvláště druhá polovice předešlého století,

pak zásadní převraty v názorech široké veřejnosti o úkolech a působnosti státní organisace, jaké nastaly během posledního třicetiletí, měly na vývoj zákonodárství a správy vliv tak rozhodný, že nemohlo to zůstati bez účinku na rozvoj vědy právnické. Kdežto druhdy obory práva soukromého, pak práva ústavního považovány byly právem za nejdůležitější a nejobjemnější, přerostl je dnes obor práva správního, dojista aspoň pokud jde o objemnosť. Kdo dnes nakresliti chce obraz veškerého práva správního, nesmí proto zabíhati do všech podrobností, nýbrž musí ukládati sobě obmezení, chceli opravdu, aby výklady svými dosáhl zamýšleného účelu. Podrobné propracování správního práva bude možné jen specialisací, t. j. tím postupem, že probírány budou vědecky a soustavně jednotlivá odvětví veřejné správy, ku př. školství, správa zemědělství atd. Tento postup jest nezbytným proto, že nestačí, aby jednotlivá odvětví veřejné správy projednávána byla jen z povšechných hledisek hospodářských, sociálních a pod., nýbrž aby propracována byla též právnicky tak důkladně, jak stalo se v oboru jednotlivých institucí práva soukromého. Na tuto cestu obrací se také již vývoj vědy práva správního.

Poslední část Pražákova díla o veřejném právu má v tomto smyslu podati současný přehled o rakouském právu správním, sledujíc při tom nikoliv vedlejší účel, aby byla pomůckou pro akademické studium tohoto oboru. Soustava, které se autor při tom přidržel, odpovídá takovému roztřídění práva správního dle předmětů veřejné správy, jaké nastíněno bylo již v prvním svazku. Z oboru práva správního vyloučeny byly správa záležitostí zevnějších, pak správa finanční a spravedlnosti, ježto tyto správní materie dle nynějších programů učebních na universitách i dle obyčeje ve vědě ustáleného bývají předmětem zvláštních vědeckých disciplin. Na nejpřednějším místě pojednává autor o správě vojenství, přidržuje se názoru Steinova, dle něhož vojenská organisace jest abstraktním představitelem státní moci. V části té probrána jednak branná soustava dle branného zákona s příslušnými předpisy k tomu se připojujícími, jednak povinnosti, jež ukládá branná moc občanstvu i mimo povinnost služební. V oboru vnitřní správy postavena do popředí správa policejní. Autor ohraničuje obor této správy velmi široce, zařaďuje sem zásadně všechna opatření veřejné správy, která nespadají do ostatních oborů vnitřní správy, jmenovitě do oboru správy kultu a vyučování, správy národohospodářské a sociální; v tomto smyslu pojednáno v rámci správy policejní jmenovitě též o správě zdravotní, ač novější směry ve správní vědě ovládány jsou tendencí, vykázati zdravotnictví v oboru veřejné správy samostatné postavení, jakož činí jmenovitě *Ulbrich* ve své učebnici (Lehrbuch des österreichischen Verwaltungsrechtes, 1903). Nad to rozšířen obor policejní správy názorem autorovým, dle něhož patří do tohoto oboru všechna opatření státní, kterými odstraňují se překážky vadící rozvoji státu samého i jiných svazků lidských i jednotlivců. Zařadil proto Pražák do policejní správy některé partie, které dnes zařaďují se do jiných oborů správy, do správy národohospodářské a sociální, a to s jistým odůvodněním. Tak zařaděny do policejní správy veterinářství (§ 113. „dohled k chovu zvířat“),

nebo policie komunikační (§ 110. „policejní předpisy týkající se užívání prostředků komunikačních"), ač tyto partie mohly najíti vhodnějšího umístění v příslušných oddílech správy národohospodářské.

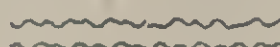
V kapitole o správě kultu a vyučování nejvíce místa věnováno školství obecnému. Hledíc k změnám jež právě v posledním desítiletí v tomto oboru byly provedeny, musily přednášky autorem zanechané, jež jsou podkladem tohoto spisu, pořadatelem zde býti značně rozšířeny. Hlavní zřetel obrácen zde k zákonným poměrům v Čechách, částečně i na Moravě. Je dojista mezerou tohoto díla, že nepřihlíženo i k zákonodárství, jež v oboru obecného školství vydáno v jiných zemích rakouských. Mezeru tu — jak dlužno spravedlivě doznati — bude lze vyplniti způsobem postačitelným toliko speciálními pracemi, jež by tento obor vyčerpávaly.

V kapitole o správě národohospodářské probrána vedle všeobecných opatření státních v oboru hospodářské správy opatření týkající se výroby prvotní, zvláště zemědělství, a potom právo živnostenské. Zvláště toto poslednější probráno velmi pečlivě; ovšem bylo třeba četných doplňků, podmíněných novým, v tomto oboru zvláště živým zákonodárstvím.

Do správy sociální pojaty byly správa chudinství, opatření za účelem vyrovnání hospodářských nerovností (opatření obmezující volnou soutěž), pak dělnické pojišťování, a konečně zvláštní opatření v zájmu dělnickém. Partie nejposledněji uvedená je vlastně novou, zařaděnou do tohoto spisu pořadatelem následkem vývoje zákonodárství z posledních dob.

Jako každá práce, která ve svém oboru je novou, má i tato práce své vady a nedostatky. Příčina jich netkví jen v tom, že spis o správním právu nespracoval Pražák sám a že vlastně z neúplných toliko pomůcek musili pořadatelé provésti poslední část stavby zesnulým postavené a nedokončené, nýbrž v povaze předmětu samého a též v jisté novosti věci. Nemáme dosud v rakouské literatuře právnické systematického zpracování, jež by vyčerpávalo celý obor správního práva. Jak obtížnou jest práce, která chce tuto mezeru vyplniti, dokazuje dříve citovaný spis Ulbrichův, který přicházeje od všeobecných úvah o veřejné správě k positivnímu rakouskému správnímu zákonodárství, obmezil svůj úkol toliko na vybrané partie práva správního. Vedle této obtíže, plynoucí z neobyčejné téměř neohraničené obsáhlosti předmětu a z novosti věci, spočívala při tomto díle další obtíž v tom, že dílo to má býti pomůckou k akademickému studiu. Z tohoto účelu vyplývala nutnost, aby vyloučeno bylo co možná vše, co by při studiu bylo přílišným a tudíž zbytečným zatížením.

Přes tyto nedostatky bude dílo o rakouském právu správním v české právnické literatuře vědecké míti svůj určitý význam, podávajíc přehledný nárys celého tohoto oboru, takže může býti základem pro speciální práce o jednotlivých oborech správního práva. Kdyby dílo Pražákovo, jež podařilo se uskutečniti s mnohými obtížemi, splnilo i jen toto očekávání, získalo by sobě zásluh neocenitelných. *F.*

O zabavení v právu tiskovém.

Napsal JUDr. *František Storch*, c. k. dvorní rada a professor české university v Praze.

Oddíl prvý.

O účelu a způsobech zabavení vůbec.

Zabavením nebo, chceme-li se přidržeti označení všeobecnějšího, konfiskací v nejširším smyslu rozumíme všeliký úřední výkon, kterým se věc nějaká podrobuje disposiční moci veřejného orgánu, aniž bylo vyžádáno k tomu svolení toho, kdož posud měl možnost jí disponovati. Zda dotčený veřejný orgán převede věc při tom zároveň ve svoje držení resp. uschování, či ji ponechá v držení posavadním, arci s výhradou svého práva disposičního, jest jednostejno.[1]) Povahou svojí konfiskace náleží buď do práva hmotného nebo formálného. Do onoho zejména potud, pokud účelem jejím jest, buďsi způsobiti tomu, kdož nějakého činu trestného se dopustil, újmu majetkovou, anebo zabrániti dalším škodám, jež by z takového činu mohly vzniknouti, anebo konečně zameziti nebezpečenství, že nějaký čin trestný teprve budoucně bude spáchán. V prvém z obou případů máme činiti s opatřením rázu trestního,

[1]) Sr. *Pražák*, „Beschlagnahme“ v Mischlerově a Ullbrichově Oesterr. Staatswörterb. 2. vyd. I. str. 484 dd. O rozličném významu, jaký má slovo „zabavení“ v různých zákonech, v. zvláště *Mothes*, Die Beschlagnahme, 1903 str. 2—8. Sr. také čl. *Dochowův* „Einziehung“ v Holtzendorffově Rechtslex. I. (3. vyd.).

v obou ostatních policejního. Formálné povahy konfiskace jest tam, kde má sloužiti účelům processním, buďsi že má se jí zabezpečiti budoucí vykonatelnost rozsudku, nebo rozsudek ten má se skutečně vykonati, nebo že mají se zabezpečiti průvody potřebné k vedení důkazu. Platné právo vyjadřuje rozdíl mezi různými těmito způsoby konfiskace z části alespoň i co do terminologie. Pro konfiskaci náležející do hmotného práva trestního užívá názvu „propadnutí" a „zničení" (německé právo „zájem", „zabrání", „Einziehung"), pro konfiskaci processní „zabavení", „Beschlagnahme". Označení posléz uvedeného užívá jak rakouské, tak německé právo také o zabavení tiskopisů.

Účel a z toho plynoucí právní povaha konfiskace jsou ovšem rozdílny podle toho, do jakého právního oboru konfiskace sama náleží.

A) Konfiskace v právu trestním.

V právu trestním konfiskace vyskytuje se ve formě trestu propadnutí a zničení věci. „Zničení" můžeme pokládati ovšem jen potud za zvláštní způsob propadnutí, pokud účinkem obojího jest, že posavadní vlastník věci pozbývá vlastnictví, jenže při propadnutí toto vlastnictví zároveň přechází na stát, čehož při zničení není. Někdy bývá tímto způsobem posuzován i trest záležející v tom, že se věc učiní neupotřebitelnou. Proti tomu však *Schoetensack*[2]) právem ukazuje k podstatnému rozdílu, který jeví se v tom, že tento posléz uvedený způsob trestu nikterak se nedotýká vlastnictví.

Věci samy, o něž tu běží, jsou t. z. „instrumenta et producta sceleris". Totiž věci, které jsou určeny a zároveň způsobilé k tomu, aby jimi čin trestný byl spáchán; nebo kterých k účelu tomu skutečně bylo užito; nebo které činem trestným byly vyrobeny.

Německý zákon trestní rozeznává toliko „zabrání", „zájem" věci („Einziehung") a učinění jí neupotřebitelnou („Unbrauchbarmachung"), neuváděje vedle toho ještě zvláště „zničení".

---

[2]) *Schoetensack,* Der Konfiskationsprozess, 1905, str. 23.

Zároveň pak § 40 určuje povšechné podmínky a meze „zabrání“ a to tímto způsobem:

„Gegenstände, welche durch ein vorsätzliches Verbrechen oder Vergehen hervorgebracht, oder welche zur Begehung eines vorsätzlichen Verbrechens oder Vergehens gebraucht oder bestimmt sind, können, soferne sie dem Täter oder einem Teilnehmer gehören, eingezogen werden.

„Die Einziehung ist im Urteile auszusprechen.“

Vedle toho § 41 má zvláštní ustanovení o tom, kdy lze učiniti neupotřebitelným nějaký spis, vyobrazení nebo znázornění a k jejich vyrobení určené plotny a formy:

„Wenn der Inhalt einer Schrift, Abbildung oder Darstellung strafbar ist, so ist im Urteile auszusprechen, dass alle Exemplare sowie die zu ihrer Herstellung bestimmten Platten und Formen unbrauchbar zu machen sind.

„Diese Vorschrift bezieht sich jedoch nur auf die im Besitze des Verfassers, Druckers, Herausgebers, Verlegers oder Buchhändlers befindlichen und auf die öffentlich ausgelegten oder öffentlich angebotenen Exemplare.“

Odstavec 3. stanoví zvláštní zmírnění, když jen část spisu atd. jest trestnou.

Konečně § 42 připouští, aby tyto tresty byly ukládány i způsobem řízení objektivného:

„Ist in den Fällen des §§ 40 und 41 die Verfolgung oder Verurteilung einer bestimmten Person nicht ausführbar, so können die daselbst vorgeschriebenen Massnahmen selbständig erkannt werden.“

Způsob řízení, jejž při tom sluší zachovávati, upravují §§ 477—479 něm. ř. tr.

Vedle těchto ustanovení všeobecných z. tr. německý také ještě při jednotlivých činech trestných zvláště — a to za podmínek z části odchylných — dovoluje nebo nařizuje takový zájem. Tak jest tomu v §§ 152, 295, 296a, 360, 367, 369.

Právo francouzské má alespoň všeobecné ustanovení o konfiskaci některých určitých věcí potud, že čl. 11 franc. zák. tr. prohlašuje za trest společný „aux matières criminelles et correctionelles:“

„. . . la confiscation spéciale, soit du corps du délit, quand la propriété en appartient au condamné, soit des choses produites par le délit, soit de celles qui ont servi ou qui ont été destinées à le commettre . . .“

V našem právu trestním naproti tomu, nehledíme-li k §§ 36 dd. tr. zák. důchodkového, takových všeobecných ustanovení není. Toliko § 240 lit. *b*) a § 241 z. tr., obsahují ustanovení rázu všeobecnějšího jmenujíce mezi tresty ustanovenými na přečiny a přestupky také „propadnutí zboží, věcí prodejných a nářadí“ a přikazujíce věci, jež byly za propadlé prohlášeny (resp. výtěžek jejich prodejem dosažený) chudinskému fondu místa, kde čin trestný byl spáchán. Jinak máme tu činiti jen s řadou předpisů zvláštních, jež týkají se toliko některých určitých činů trestných nebo některých jejich kategorií. Ustanovení, aby určité věci byly prohlášeny za propadlé, nebo byly zničeny nebo učiněny neupotřebitelnými, obsahují zejména: zbrojní patent z 24. října 1852, §§ 29—34 a 36; zákony o nákažl. nemocech zvířecích a dobytčím moru z 29. února 1880, ř. z. č. 35, §§ 46 a č. 37, § 39; zák. o třaskavinách z 27. května 1885, § 7; zák. o porušování potravin ze 16. led. 1896, § 20; zák. o ochraně práva známkového ze 6. ledna 1890, § 27, práva auktorského z 26. prosince 1895, § 56 a práva patentního z 11. ledna 1897, §§ 100 a 101; § 3 zákona o ochraně svobody volební a shromažďovací z 26. ledna 1907, č. 18 ř. z. při přečinu podplácení k účelům volebním; konečně některé zákony finanční.[3]) Z obecného zákona trestního náležejí sem ustanovení o propadnutí daru při zločinech §§ 104 a 105 a při přestupku § 311; potom o propadnutí zboží, věcí prodejných a nářadí (§ 240 lit. *b*) při přečinech a přestupcích obsažených v §§ 296, 325, 326—328; rovněž o „ztrátě“ — slovo znamenající patrně totéž, co v citovaných §§ „propadnutí“ — zásob a zboží v §§ 362, 364 a 445 a o povinnosti tyto zásoby vydati stanovené v § 355. Konečně lze sem i počítati ustanovení, arci velmi kusé i neurčité, § 136 tr. ř. o falšovaných veřejných papírech úvěrních a mincích.[4])

---

[3]) *Eglauer*, Gefällsstrafrecht (Oesterr. Staatswörterb. 2. vyd. II. str. 212) uvádí tyto zákony a příslušná jejich ustanovení.

[4]) Sr. níže oddíl lit. D. (str. 394 dd.).

Jestliže konfiskaci (ve formě propadnutí a zničení) ve všech těchto případech počítáme k trestům po rozumu hmotného práva trestního, nechtěli jsme tím předstihovati rozhodnutí o právní její povaze. Zákonodárný důvod pro tento způsob trestů dán jest, byť i ne napořád, přece z veliké část samou povahou věcí, na nichž tyto tresty se vykonávají. Jsou to totiž většinou věci, jejichžto ponechání v rukách posavadního držitele mohlo by způsobiti nebezpečenství pro statky a řád právní. Na př. nebezpečenství, že jich bude užito k opakování dřívějšího nebo spáchání nového činu trestného; nebo nebezpečenství, že neopatrným s nimi zacházením, ba snad i zcela nahodile vzejde někomu škoda na životě, zdraví, majetku a pod. Tuto povahu mají na př. zbraně, třaskaviny, zkažené potraviny, nástroje a materiálie ke spáchání činů trestných. Při věcech, jež byly vyrobeny činem trestným, na př. porušením cizího práva známkového, auktorského nebo patentního, jde hlavně o to, aby jejich prodejem, rozšiřováním atd. nedála se další škoda tomu, jehož právo již činem trestným samým bylo porušeno; nebo — jako při falšování veřejných papírů úvěrních nebo mincí — aby byly staveny další škodné účinky činu trestného.

Kdežto tedy vřadění těchto způsobů konfiskace do zákona trestního nasvědčovalo by tomu, že v nich máme spatřovati tresty po rozumu hmotného práva trestního: zmíněný zákonodárný důvod ukazuje patrně za hranice tohoto právního oboru, v obor práva policejního, a vtiskuje oněm „trestům" ráz opatření správního, policejně předstižného. Není proto divu, že o právní jejich povaze doktrina jest v rozporu. Platí to zejména o doktrině německé, kteráž touto otázkou zvláště horlivě se zabývala. Přehled různých o tom projevených mínění podává Schoetensack str. 7—26, kterýž citátem z vládních motivů k osn. z. tr. něm. (str. 8, pozn. 2) ukazuje, jak málo ujasněné byly představy o této věci při zdělávání tohoto zákona.

„Učinění neupotřebitelným" (§ 41 tr. z. něm.) pokládá se většinou[5]) jen za předstižné opatření policejní, poněvadž při něm nezáleží na tom, čí věc jest, ani nejde o to, aby

---

[5]) Mínění odchylná jsou ovšem také zastoupena. Sr. *Schoetensack* l. c. str. 19.

tím vinníkovi byla způsobena jaká újma. „Zabrání“ (§ 40) naproti tomu jen někteří, jako *Liszt*, *Beling*, *Frank*, *Nissen*, *Koebner*, prohlašují vždy za opatření správní (policejní), poněvadž — jak praví *Liszt* L. B. des deutschen Str. R. § 58, I. 2 — jeho „účelem není, aby byl porušen nějaký zájem zločincův,“ kdežto mínění, že by mělo výlučně povahu trestu, zastoupeno jest jen ojediněle *Glücksmannem*.[6]) Obecné mínění však, jež nejostřeji formulovali *Merkel*[7]) a *Binding*[8]), a jež také zevrubně vymezil a obšírně odůvodnil *Schoetensack* str. 7—19, trvá na obojakém rázu zabrání, prohlašujíc je potud za policejní, soudem nařízené opatření, pokud zasahuje věci nenáležející vinníkovi, ostatek pak za pravý (vedlejší) trest. V podobném smyslu i *Finger*[9]) přiznává mu povahu trestu tam, kde „jen vedle trestu hlavního může býti uloženo a má vinník jím býti postižen“: tam pak, kde samostatně a bez zmíněného účelu lze je naříditi, je prohlašuje za „ryzí opatření policejní“.

I pro právo rakouské nezbývá než uznati, že právní povaha konfiskace není jednotná. Sluší pak tu rozeznávati moment materielný a formálný. Co do stránky materielné jsou četné případy propadnutí, při kterých jest zcela nepochybným účelem zákonodárným, způsobiti vinníkovi újmu majetkovou, jíž by zvýšena byla intensita trestu hlavního na čin trestný uloženého. Tak jest tomu při propadnutí daru podle §§ 104, 105 a 311 z. tr. (přijímání darů ve věcech úředních a svádění ke zlému užívání moci úřední) a § 3 zákona z 26. ledna 1907 a při propadnutí pokladen a nářadí tajné společnosti podle § 296 z. tr. Co do §§ 104 a 105 již *Herbst*, komm. I. při § 104 č. 6 poukázal k tomu, že propadnutí daru nebo jeho ceny jest nařízeno bezvýminečně, tedy i pro ten případ, kdyžby úřadník

---

[6]) *Glücksmann*, Die Rechtskraft der strafprozessualen Entscheidungen über Einziehung und Unbrauchbarmachung, 1898, (citováno u *Schoetensacka* str. 19).

[7]) *Merkel*, Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 1889, str. 227 a 228.

[8]) *Binding*, Die Normen und ihre Übertretung I. 2. vyd. 1890, str. 31 a 32; Handbuch des deutschen Strafrechts I. 1885, str. 84, 85, 497 (odchylně však v Grundriss des deutschen Strafrechts I. 5. vyd. 1897, § 97 II. 1).

[9]) *Finger*, Lehrbuch des deutschen Strafr. I. 1904, str. 496.

daru nebo jeho ceny již neměl v rukou nebo je byl zatím vrátil. Z toho *Herbst*, arciť s dávkou opatrnosti, vyvozuje: „. . . so scheint der gedachte Erlag allerdings die Natur einer Strafe an sich zu tragen". Důvod Herbstův jest zajisté správný a platí rovnou měrou i o propadnutí podle § 3 cit. zák. z 26. led. 1907. Na jiný účel nelze tu již proto mysliti, že zákon nehledí k povaze a určení věci, jež byla dána darem, a ukládá povinnost jej nebo cenu jeho složiti výslovně vinníkovi (§ 104: „Auch hat er . . . zu erlegen"). Při deliktu § 296 nastává z propadnutí pokladen a nářadí újma majetková jen nepřímo, pokud ztráta uložená společnosti zasahuje i její členy. Intencí zákona však jest, aby právě tyto osoby fysické trestem byly dotčeny, již proto, že společnost sama jakožto nedovolená po právu neexistuje. Tu všude můžeme tedy propadnutí pokládati za trest.

V ostatních nahoře vytčených případech nelze sice tvrditi, že by zákon vylučoval účel, způsobiti vinníkovi újmu majetkovou; ba lze se i domnívati, že jest mu dosažení tohoto účelu žádoucím. Avšak není to ani účel jediný, ani hlavní. Spíše vystupuje tu v popředí onen z počátku naznačený účel předstižně-policejní, jenž určuje materielnou povahu konfiskace. V těchto případech nezbývá ovšem než připustiti, že zabavení jest buď výlučně opatřením předstižně-policejním anebo, sloužíc jak účelům policejním, tak trestním, má povahu smíšenou.

Přece však zbývají pravidelně některé momenty rázu formálného, jež zabavení, i když materielný jeho účel jest ryze policejní, jsou společny s tresty a činí z něho proto instituci práva trestního. To jsou tyto:

a) Povšechnou podmínkou zabavení jest spáchání určitého činu trestného. Při ustanoveních, jež uvedli jsme ze všeobecného zákona trestního, věc ani nemůže býti pochybnou, poněvadž zákon trestní co do přečinů a přestupků uvádí propadnutí výslovně mezi způsoby trestu (§ 240 lit *b*), co do zločinů pak tato podmínka v §§ 104 a 105 nepochybně jest vyjádřena. Podobně i zák. tr. důchodkový uvádí propadnutí mezi „způsoby trestu" (§ 36) a zahrnuje je spolu s trestem peněžitým společným názvem „trestů majetkových" (§ 37). Rovněž i ostatní citované zákony speciálné připínají zabavení ke skutkové povaze zcela

určitých činů trestných. Nelze sice popírati, že by i potřeba nějakého opatření policejního mohla býti odůvodněna spácháním nějakého činu trestného. Ale i potom trvá tu zásadný rozdíl ten, že pro opatření policejní spáchání činu trestného nemůže býti podnětem jediným a tedy také ne nezbytnou podmínkou, ježto nebezpečenství, jemuž má býti zabráněno, může nastati a poznáno býti, i když ani žádný takový čin trestný spáchán nebyl. Jest-li tedy opatření nějaké vázáno takovou podmínkou, stírá se tím s něho částečně ráz pouhé předstižnosti, na místo které v tomto směru nastupuje repressivnost vyznačující opatření trestní.

b) Formou, ve kteréž nařízení konfiskační může býti učiněno, jest vůbec rozsudek odsuzující, kterýmž se propadnutí atd. ukládá jakožto trest vedlejší ke zostření trestu hlavního. I to jest náležitost, jež by při opatřeních rázu jen policejního byla nevysvětlitelnou. Že pak náležitost tato jest podstatnou, to jest pro obor obecného zákona trestního, jenž, jak jsme viděli, propadnutí zcela zřejmě počítá mezi způsoby trestu, odůvodněno již podle § 1. ř. tr., kterýž nedovoluje, aby někdo byl „potrestán" pro čin trestný soudům k rozsuzování přikázaný leč jen „vedle rozsudku příslušným soudcem vyneseného."

Ale i ostatní sem náležející zákony jsou v dokonalé shodě s tímto názorem. V některých z nich stanoví se dotčený formálný požadavek výslovně. Tak jest tomu nejen v § 38 zák. tr. důchodkového, nýbrž i v § 56 zák. o právu aukt., v § 100 zák. o pr. patentním, v § 20 zák. o potravinách. Tu všude se nařizuje, že propadnutí má býti vysloveno „trestním nálezem", „při odsouzení" nebo „s odsouzením", podle § 23 zák. o potrav. také „trestním příkazem". V ostatních citovaných zákonech pak se totéž alespoň docela samozřejmě předpokládá, ježto by jinak tyto zákony nebyly opominuly dáti ustanovení o tom, kterým orgánům a za kterých podmínek přísluší takový výrok činiti. Nebudiž proti tomu namítáno, že i v jiných případech přikazuje se soudům trestním, aby v rozsudku odsuzujícím činili výrok o některých opatřeních, jež jsou zcela nepochybně rázu správního resp. policejního, jako jsou: odevzdání do pracovny a do polepšovny a dozor policejní. Tu všude soud prohlašuje se toliko o přípustnosti těchto opatření, ale sám jich přímo nenařizuje. Soud-

covský výrok znamená tu tedy jen formálnou podmínku, kterou se sice obmezuje, avšak nevylučuje nařizovací moc úřadů administrativních. Zabavení naproti tomu nařizuje se přímo výrokem soudním, úřadům správním pak přísluší jen obsah tohoto výroku vykonati, když onen výrok nabyl právní moci (§ 408 řádu trest.).

c) Předpokládá se, že věc, jež má býti zabavena, náleží vinníkovi. Konečně

d) propadnutí, jakožto trest vedlejší ukládá se vedle jiného trestu hlavního.

Z těchto pravidel jsou arci hojné výjimky, jimiž konfiskace i po stránce formálné nabývá povahy opatření policejního. Od podmínky vytčené pod lit. *a*) neupouští se sice výslovně nikdy, ale nezřídka tato podmínka pozbývá praktické účinnosti tím, že zákon nežádá, aby její splnění bylo formálně zjištěno výrokem soudním (podmínka lit. *b*), ano přestává někdy i na tom, že zjištěny byly okolnosti, které mohou odůvodniti snad jen povšechné podezření, že takový čin byl spáchán (sr. na př. § 38 odst. 3, 4 a 5 zák. o dobytčím moru). Nejčastěji upouští se od podmínky lit. *c*) a dovoluje se prohlásiti věci za propadlé, i když ani odsouzenému nenáležejí (§ 7 zák. o třaskavinách, § 46 resp. 39 zákonů o nákažl. nemocech zvířecích a dobytčím moru, § 20 zák. o potrav., § 56 zák. o právu auktorském a § 101 zák. o pr. patentním).

Různých modifikací docházejí také podmínky vytčené pod lit. *b*) a *d*). Nejprve rozumí se samo sebou, že tam, kde rozhodování o některém činu trestném přikázáno jest úřadům správním, přísluší těmto úřadům také nařizovati propadnutí. Příklad podává § 31 zák. o ochraně známek. Další modifikaci obsahuje § 46 odst. 4 zák. o nákažl. nemocech zvířecích, podle kteréhož úřad politický může se svolením státního zastupitelství veřejnou dražbou prodati věci, které lze prohlásiti za propadlé (zvířata a suroviny), i když ještě propadnutí nebylo soudně vyřčeno, „když jeví se toho třeba z ohledů veřejných nebo udržování jest spojeno s náklady nepoměrně velikými".

Nejzávažnější modifikace však nastává z obou těchto podmínek v ten způsob, že dovoluje se někdy učiniti výrok o propadnutí ve formě nálezu objektivného, a to buďsi v rozsudku osvobozujícím (§ 101 zák. pat.) anebo i tam, kde vůbec

ani nedostává se podmínek, aby určitá osoba trestně byla stíhána nebo odsouzena (§ 46 zák. o nákažl. nemocech zvíř. a § 20 odst. 2 zák. o potravinách).

B) Zabavení v právu processním.

Zabavením ve vlastním smyslu nazýváme to, jež děje se k účelům processním. Takové zabavení vyskytuje se v řízení civilním (§§ 259—262, 298, 346—348, 379, 382 exekučního řádu z r. 1896), v řízení trestním důchodkovém (§ 552 zák. tr. důchodkového, kdež užívá se pro ně názvu „Beschlagnehmung") i ve vlastním řízení trestním. Nám tu jde jen o zabavení v tomto řízení posléz uvedeném. Tu pak podle účelu, pro který se předsebéře, můžeme rozeznávati zase trojí způsob zabavení, a to:

1. Zabavení exekuční. Trest propadnutí, o němž právě bylo pojednáno, vyznačuje se tou zvláštností, že se vykonává přímo na určité věci. Tuto zvláštnost má společnou s tresty záležejícími v tom, že se nařídí, aby věc nějaká byla zničena nebo učiněna neupotřebitelnou. Tato zvláštnost jest příčinou, že výkon jejich není možný jinak, než když prve věci, na nichž má býti proveden, byly přivedeny v držení příslušného orgánu úředního nebo byla mu nad nimi zjednána možnost disposiční. Prostředkem k tomu jest zabavení, kteréž jeví se býti v tomto směru výkonem exekučním.

Již *Friedmann* str. 71 a 72 konstatoval, že o tomto způsobu zabavení nemáme vůbec podrobnějších ustanovení. Ba možno říci, že zákon opominul upraviti nejenom tento způsob zabavení, nýbrž skoro i sám způsob exekuce, k jejímž výkonům prováděcím zabavení náleží. Bezobsažný jinak § 408 ř. tr. přestává na tom, že odkazuje tento způsob exekuce k působnosti příslušných orgánů správních.

2. Zabavení k zabezpečení exekuce. Zabavení exekuční předpokládá rozsudek odsuzující (nebo nález objektivný) nabyvší právní moci. Avšak ještě před tím, než řízení trestní dospělo tohoto stadia, může se naskytnouti potřeba zabavení. Vykonatelnost soudního výroku, kterýmž nějaké věci prohlašují se za propadlé nebo nařizuje se, že mají býti zničeny nebo učiněny neupotřebitelnými, mohla by býti zmařena, kdyby se vyčkávalo, až bude lze pro-

vésti zabavení exekuční. Do té doby by věci ty mohly býti zničeny, zcizeny, ukryty, spotřebovány a pod., čímž by zmizel nebo se stal nedostupným předmět budoucí exekuce. Jestliže pak i řízení civilní pro případy obdobné poskytuje prostředků k zabezpečení budoucí vykonatelnosti rozsudku odsuzujícího („prozatímná opatření“ podle §§ 378 dd. exekučního řádu), jest úplně odůvodněno, aby podobná možnost byla zjednána i pro účely řízení trestního. Této možnosti poskytuje zabavení. Jím vymyká se věc, na které trest bude třeba vykonati, disposici dočasného držitele a zabezpečuje se tak proti nahodilostem právě dotčeným. Podle účelu svého toto zabavení nemůže trvati déle, než řízení trestní s právní mocí bylo ukončeno. Nebylo-li zrušeno již dříve, poněvadž vyšlo na jevo, že nedostává se podmínek, aby věc zabavená mohla býti stižena některým z trestů nahoře zmíněných, buďsi dotčeným okamžikem úplně pomíjí nebo přechází v zabavení exekuční.

Ustanovení práva našeho o tomto způsobu zabavení třeba shledávati po různých zákonech speciálných. Vedle trestního zákona důchodkového, jehož § 552 uvádí mezi účely zabavení „die auf dem Gegenstande und den Hilfsmitteln der Übertretung ruhende Haftung für die den Straffall treffenden Vermögensstrafen... geltend zu machen,“ třeba vytknouti nejprve patent zbrojní. Zabavení („odnětí“) zbraně, o němž mluví § 25 tohoto zákona, má patrně účel, zabezpečiti vykonatelnost trestu propadnutí zbraně uloženého v § 36. Zvláštností[10]) jest při tom, že zabavení děje se tu bez rozkazu soudního, z vlastní moci orgánu, který vinníka při činu trestném (neoprávněné nošení zbraně) postihl.

Týž účel processní vytýká § 105 zák. patentního slovy: „.... damit durch diese Sicherstellungsvorkehrungen Eingriffsgegenstände und Eingriffsmittel dem künftigen Verfalle oder der Umgestaltung[11]) im Sinne des § 100 und 101 nicht entzogen... werden“.

[10]) Zvláštnost vyskytuje se v § 25 ve spojení s § 39. Tu má zabavením zbraně obzvláště toho býti dosaženo, aby majetník její byl donucen k zaplacení trestu peněžitého.

[11]) „Přeměnou“ jest míněna taková, kterou se věc činí neupotřebitelnou k trestnému účelu.

Ne sice výslovně, ale podle smyslu činí totéž i zákon o ochraně známek a zákon o ochraně práva auktorského. V § 28 odst. 1 prvého z obou zákonů dává se tomu, jemuž činem trestným bylo ublíženo, právo, „ještě před vynesením nálezu trestního žádati, aby byly zabaveny nebo jinak uschovány věci naznačené v § 27 odst. 1.“ To jsou právě ty věci, v příčině kterých škodující může žádati, aby byly učiněny k účelu svému neupotřebitelnými (nástroje výhradně nebo po výtce upotřebitelné k nápodobení nebo neoprávněnému označování); nebo aby byly zničeny (zásoby snad pohotově jsoucí nápodobených známek a neoprávněně zhotovených známek a označení); konečně pak neoprávněně připojené známky a taková též označení, v jichžto příčině může žádati, aby ze zboží nalézajícího se v držení odsouzeného nebo z obalu byly odstraněny, byť i tím zboží samo bylo zničeno,“ — t. j. vesměs věci, které mají býti zasaženy tresty tu naznačenými.

Zcela podobně § 59 zákona o právu aukt. dává tomu, komu bylo ublíženo, přečinem naznačeným v § 51, právo, „ještě před vynesením nálezu trestního . . . žádati, aby byly zabaveny nebo uschovány věci naznačené v § 56 . . .“ K těmto věcem náležejí nejprve ty, jež mohou býti prohlášeny za propadlé, t. j. rozmnoženiny a nápodobeniny určené k odbytu a při neoprávněném provozování také rukopisy, knížky textové, partitury a úlohy; potom ty, o kterých může býti nařízeno, aby byly učiněny neupotřebitelnými, t. j. zařízení výlučně určená k rozmnožování nebo nápodobení (otisky, odlitky, plotny, kameny a formy). Processní účel zabavení jest i tu samozřejmý.

Za to v řádě trestním samém nemáme o tomto způsobu zabavení výslovných ustanovení žádných.

O tom, zdaž ustanovení obsažená v §§ 139 dd. ř. tr., jež týkají se v prvé řadě zabavení k účelům důkazním, možno rozšiřovati i na tento jeho způsob, lze uvažovati teprve ve spojení s výkladem o dalším způsobu zabavení processního, kterýmž jest právě

3. zabavení k účelům důkazním, t. j. zabavení, jež děje se k tomu konci, aby v držení soudu byly přivedeny věcné průvody nebo zjednána mu byla možnost jimi disponovati.

Pokud jde o to, kterak platné právo naše se zachovává co do těchto dvou posledních způsobů zabavení, sluší vytknouti toto:

Řád trestní dává nejprve v § 98 odst. 2 právo soudci vyšetřujícímu konajícímu přípravné vyšetřování, aby, pokud to možná, vzal v soudní uschování „věci, na nichž nebo jimiž čin trestný byl spáchán, nebo o kterých lze se domýšleti, že jich pachatel zanechal na místě činu, vůbec pak věci, jež mají obviněným nebo svědky býti uznány, anebo kterých lze jiným způsobem užiti k vedení důkazu." „Vzetí v uschování", o němž jest tu řeč, jest výkonem, kterýmž provádí se i zabavení; zde však uvádí se — arci nevhodně — ve spojení jen s účely důkazními.[12])

Další sem náležející ustanovení zákon obsahuje v §§ 139 dd., kdež jedná se o tom, jak sluší pátrati po věcech, „jichžto držení nebo prohlednutí může býti důležito pro určité vyšetřování" (prohledávání domu a osoby) a (§§ 143 a 144) je zabaviti, byly-li nalezeny. Nemůže býti pochybno, že tím jsou míněny nejprve věci, které mají povahu věcných průvodů, jako jsou listiny (§ 143, odst. 2) a předměty ohledání (§ 98 odst. 2), a že tedy jde i tu o zabavení k účelům důkazním.

Avšak soudíme, a zastávali jsme toto mínění již dříve, že široké označení v § 139 zahrnuje v sobě vedle toho i věci, které podle ustanovení hmotného práva trestního mají prohlášeny býti za propadlé nebo mají býti zničeny nebo učiněny neupotřebitelnými, a že tedy, jinými slovy, v tom zahrnuto i zabavení k zabezpečení exekuce.[13]) Slovo „vyšetřování" v § 139 neznamená totiž podle našeho mínění nic jiného, než „řízení trestní", k tomu pak zajisté náleží také výkon rozsudku nebo nálezu, kterým věc nějaká prohlašuje se za propadlou. Za další doklad toho uvedli jsme §§ 126 a 127 instr. pro soudy tr. obsahující ustanovení o tom, jak mají býti po skončeném řízení

---

[12]) Sr. naproti tomu § 94 ř. tr. něm., kdež označují se věci, jež sluší vzíti v uschování anebo jinak zabezpečiti, slovy: „Gegenstände, welche als Beweismittel für die Untersuchung von Bedeutung sein können oder der Einziehung unterliegen."

[13]) Sr. *Storch*, Říz. tr. rak. II. str. 48, pozn. 3.

trestním zničeny nebo nepotřebnými učiněny nebo prodány některé věci, jež byly v soudním uschování. Zvláště pak ukázali jsme k tomu, že podle našeho práva nelze v tomto směru činiti rozdíl mezi prohledáváním a zabavením, ježto § 139 odst. 1 a § 143 odst. 1 navzájem se doplňující nedávají k tomu nijaké příčiny. Dodati by slušelo, že tomu neodporuje ani § 367, kterýž má jen zvláštní ustanovení o věcech náležejících soukromému účastníku v ten rozum, že mají býti vráceny po nastalé právní moci rozsudku. Zabavení, o němž jedná ř. tr. v §§ 139 dd., týká se tedy obojí skupiny případů vytčených nahoře pod č. 2. a 3.

Není bez důležitosti a budiž proto znova zvláště vytčeno, že ř. tr. podle citovaných ustanovení uvádí zabavení ve spojitosti s prohledáváním domu a osoby. Toto prohledávání, jak známo, lze vůbec konati jen k rozkazu soudcovskému, důvody opatřenému, jejž vydává soudce pro vyšetřování příslušný (nebo dožádaný), když již řízení trestní (alespoň přípravné vyhledávání) bylo zavedeno (arg. § 139 odst. 1. slova: „für eine bestimmte Untersuchung"). V přípravném vyhledávání policejním dává prohledávání (domu) konati státní zástupce skrze úřady bezpečnosti za podmínek a náležitostí § 88 odst. 3. Mimo to mohou úředníci soudní nebo úřadu bezpečnosti nařiditi a dáti vykonati prohledávání domu i bez rozkazu soudcovského, je-li nebezpočenství v prodlení. Ve zvláštním případě § 141 odst. 2 mohou pak dokonce i zřízenci úřadu bezpečnosti z vlastní moci vykonávati prohledávání domu. Zabavení věcí při takovém prohledávání nalezených přísluší tu všude předsebráti tomu orgánu, kterýž byl oprávněn konati prohledávání. Mimo to mohla by se k zabavení naskytnouti příležitost také při výkonu ohledání (§ 98 odst. 2 ř. tr. a § 102 instr. pro soudy tr.). Orgán konající ohledání, t. j. soudce k řízení příslušný, nebo soudce dožádaný, nebo za podmínek § 88 odst. 3 také úřad bezpečnosti, směl by předsevzíti i zabavení.

Pro otázky, jimiž vzhledem k tiskopisům bude se nám zabývati, třeba vytknouti zvláště dvojí věc: nejprve, že zabavení podle toho, jakým orgánem se koná, jest z pravidla soudcovské a jen v určitých případech a za určitých podmínek nesoudcovské (administrativní, policejní); potom, že koná se jen, když již řízení trestní pro určitou věc trestní bylo zavedeno.

O tom, co má se státi s věcmi zabavenými, když jich není již třeba k účelu processnímu vytčenému pod. č. 2. a. 3., zákon nemá nijakého ustanovení. Toliko § 126 instr. pro soudy tr. ukládá soudu, aby po pravoplatně skončeném trestním řízení „učinil zákonným ustanovením přiměřená opatření“ „o věcech, které jsou buď v úřadě depositním, nebo vůbec v soudním uschování.“ K tomu pak dodává:

„Hiebei ist insbesondere auch zu bestimmen, welche Gegenstände aus dem strafgerichtlichen Depositenamte in das civilgerichtliche zu übertragen, oder einer Partei auszufolgen, ... seien ....“

Kusost tohoto ustanovení jest zřejma z toho, že se netýká otázky, jak má soud sobě počínati, když by již před dobou zmíněnou v cit. § 126 se ukázalo, že není třeba, aby věci dále zůstaly zabaveny. A přece tato otázka vtírá se nám při zabavení, jež bylo předsevzato k zabezpečení exekuce, tenkráte, když se již za trvajícího řízení ukáže, že nedostává se podmínek, aby věc zabavenou bylo lze prohlásiti za propadlou, nebo nařiditi, aby byla zničena nebo učiněna neupotřebitelnou; při zabavení pak, jež stalo se k zabezpečení důkazu, tenkráte, když důkaz věcmi zabavenými buďsi byl proveden (leč kde by možnost obnovy řízení kázala jinak, sr. cit. § 126), anebo se ukázalo, že jimi ani veden nebude. Avšak i bez výslovného ustanovení věc nemůže býti pochybnou, poněvadž jde o případy, kde pominul důvod, aby věci déle měly zůstati zabaveny. Mimo to nasvědčuje tomu i ustanovení § 367 ř. tr. týkající se věcí, „o kterých soud se přesvědčil, že náležejí soukromému účastníku“, nebo, jak se vyjadřuje odst. 2., „věcí odňatých škodujícímu“. Tyto věci mají zásadně vráceny býti vlastníkovi teprve, až rozsudek nabude právní moci, leč by obviněný svolil, aby se tak stalo ihned (§ 367 odst. 1). I před hlavním přelíčením má takové věci navrátiti již soudce vyšetřující, „není-li třeba je dále uschovávati k tomu konci, aby byl usvědčen obviněný, některý spoluvinník nebo účastník, a svoluje-li k tomu obviněný a žalobce.“ Zásadně tedy dopouští se i zde vrácení takových věcí ihned, jakmile se ukázalo, že jich k účelu processnímu (vedení důkazu) nebude potřeba. Že vyhledává se k tomu ještě dalších podmínek (svolení obviněného, resp. také

žalobce), vysvětluje se zvláštní povahou těchto věcí. Uznávát se tu vrácením jejich zároveň vlastnictví soukromého účastníka (škodujícího), čehož tam, kde věci zabavené vracejí se prostě tomu, u koho byly zabaveny, není.

4. Zabavení může se také díti za účelem restituce soukromoprávné, t. j. k tomu konci, aby byla vrácena vlastníku věc, která byla nalezena buď „mezi věcmi obžalovaného, některého spoluvinníka nebo účastníka činu trestného" nebo „na místě, kam ji tyto osoby položily nebo daly jen k uschování" (§§ 367 a 375 ř. tr.). I tu však možný jest zároveň účel processní (zabezpečení důkazu), jak vysvítá z toho, že věci mají býti vráceny z pravidla teprve, až rozsudek nabude právní moci, že však dovoluje se tak učiniti dříve, „není-li jejich uschování třeba k tomu konci, aby byl usvědčen obviněný, některý spoluvinník nebo účastník" (§ 367).

C) Zabavení v právu policejním.

Účelem opatření policejních jest, zabrániti nebezpečenství, jež by z nějakého faktického stavu mohlo vzejíti pro statky právní a řád právní. Poněvadž tu jde jen o možnost právního poškození, tedy o zabránění škodě, která by teprve budoucně mohla vzniknouti, jest tato činnost policejní vždycky povahy předstižné, praeventivné. Avšak možnost aneb i skutečná již existence takového nebezpečenství může býti objevena i tím, že byl spáchán nějaký čin trestný. Tím totiž může odůvodněna býti obava, že z takového činu trestného vedle škody již způsobené vzejdou nebo vzejíti mohou další následky záhubné pro statky právní. Tu bude úkolem policie, aby nebezpečenství těchto dalších následků odčinila. Poněvadž tu jde o následky již spáchaného činu trestného, můžeme tuto činnost policie nazývati repressivně-policejní, naproti čemuž ona prvnější její činnost, jež spáchání takového činu nepředpokládá, může býti označena jako předstižně-policejní ve vlastním smyslu.

Že také zabavení věcí může se díti k těmto účelům policejním, vysvitlo, tuším, již z výkladu, jejž jsme podali v předcházející

stati *A* o propadnutí a ostatních podobných trestech podle ustanovení zákonů trestních. Kdežto však propadnutí atd., i když se děje za účely policejními, alespoň formálně zachovává sobě ráz trestu: zabavení policejní liší se od něho nejprve tím, že nepředpokládá nezbytně dřívějšího spáchání činu trestného, jímž by majetník věcí pro statky právní nebezpečných nabyl držení jejich. Ale i při zabavení repressivně-policejním[14]) zbývá ještě rozdíl, třebas jen formálný, přece dosti závažný. Nelze totiž činiti je závislým na podmínce, aby spáchání činu trestného bylo zjištěno prve pravoplatným výrokem soudním. Pro činnost policejní stačí, že příslušný orgán jakýmkoli způsobem nabyl vědomosti o spáchání takového činu trestného.

Konečně pak třeba vytknouti ještě jednu okolnost, která sice není neklamným příznakem opatření policejních, ale může přece přispěti ke stanovení rozdílu mezi nimi a tresty. Činnost policejní, má-li býti účelnou, může míti místa jen tam, kde zjištěny jsou okolnosti nasvědčující tomu, že určité nebezpečenství skutečně nastalo, nebo by nastati mohlo, t. j. kde běží o nebezpečenství in concreto. Má-li proto konfiskace míti ráz policejní, byť i jen repressivně-policejní, jest proto nezbytno, aby tu byly okolnosti, jež takovému konkretnímu nebezpečenství nasvědčují. K tomu konci však jest třeba, aby orgán konfiskaci nařizující nebo ze své moci vykonávající měl právo uvažovati, zda takové okolnosti tu skutečně jsou, a podle toho se rozhodnouti, zda konfiskace má se předsevzíti či nemá. Jinými slovy: konfiskace ve smyslu ryze policejním nemůže z pravidla býti obligatorní, nýbrž jen fakultativná. Jestliže tedy zákon nařizuje konfiskaci jen fakultativně, dovoleno jest z toho souditi, že tato konfiskace co do materielného svého účelu může alespoň (jakkoliv nemusí) býti rázu policejního. Naproti tomu obligatorní způsob jejího nařízení spíše zase nasvědčuje tomu, že zákonodárným důvodem buď vůbec nebylo žádné nebezpečenství, nebo leda toliko nebezpečenství in abstracto. Na tom, kterému orgánu přikazuje se právo konfiskaci nařizovati, potom nezáleží; i konfiskace od soudu vycházející může po stránce materielné míti povahu opatření poli-

---

[14]) Sr. nahoře str. 382.

cejního, jakož naopak bylo by lze mysliti sobě — a shledáme, že právě v příčině tiskopisů věc byla kdysi praktické důležitosti — konfiskaci sice policejní, avšak vzhledem k účelu svému mající materielně povahu trestu.

Ovšem, jak řečeno, zmíněné právě kriterium není neklamné. Zejména fakultativnost konfiskace (propadnutí, zabrání) přikázané soudům jest srovnatelna i s materielně-trestní její povanou; neboť i tresty bývají v zákonech ukládány fakultativně, poněvadž zákon chce ponechati soudu, aby uvážil, zda ten neb onen trest v některém případě pokládá za spravedlivý anebo vhodný. Na druhé straně obligatornost nějakého opatření není ještě naprostým popřením jeho rázu materielně-policejního; můžeť nebezpečenství, jež oním opatřením má býti odvráceno, býti takové, že, jak alespoň zákonodárce si věc představoval, nastává za všech okolností, že tedy nebezpečenství abstraktní jest vždy zároveň již také nebezpečenstvím konkretním, z kteréž příčiny zakročení policejní nařizuje se tu kategoricky. Fakultativnost a obligatornost jsou tedy jen jedním momentem pro posouzení materielně-právní povahy příslušného ustanovení. Vedle toho bude však vždy třeba zkoumati také ostatní okolnosti, jako na př. povahu věci, jež má býti konfiskována, účel a povahu zákona obsahujícího ono ustanovení a pod. Tím vysvětluje se, že na př. „zabrání" nařízené v § 40 zák. tr. německého jen fakultativně, přes to může míti povahu trestu, kdežto „učinění nepotřebným", jež v § 41 nařizuje se obligatorně, materielně má nepochybně povahu opatření policejního.

Propadnutí, jež ukládá náš všeob. zák. tr. a nahoře uvedené zákony speciálné, má i po této stránce ráz trestu, ježto ukládá se napořád obligatorně.[15]) Naproti tomu zabavení jakožto opatření prozatímné může míti účel policejní podle některých zákonů speciálných, byť i bylo nařizováno soudem. Nejzřejměji jest to vyjádřeno v § 105 zák. pat., kdež uvádí se jako účel „soudního zabavení, soudního nebo jinakého uschování nebo opatrování":

---

[15]) Výjimku činí § 20 zák. o porušování potravin, kdež propadnutí ukládá se fakultativně, obligatorně pak tenkráte, když bylo shledáno, že dotčené věci jsou zdraví škodlivé. Tu tedy důvodem obligatornosti jsou patrně ohledy policejní.

„zabrániti, aby se čin, který se jako trestný stíhá, dále nekonal nebo neopakoval.“ Podobně § 28 odst. 1 zák. o ochraně známek a § 59 odst 1 zák. o pr. auktorském mluví o „opatřeních potřebných k tomu konci, aby se zamezilo opakování. (zák o pr. aukt.: „spáchání nebo opakování“) činu trestného“.

Pokud se týká otázky, zdaž a v jakém rozsahu platné právo připouští konfiskaci policejní, nemáme žádného ustanovení, kterým by se úřadům správním (policejním) dávalo všeobecné právo konfiskace k účelům policejním. V literatuře naší sice se o této otázce zvláště neuvažuje, že však se k ní tímto způsobem hledí, zdá se býti nepochybno. Nepřímý doklad toho podává *Pražák* l. c., kterýž připomíná, že se zabavení ospravedlňuje „výsledkem řízení trestního, v němž se buďto nařídí propadnutí věci zabavené jako trest vedlejší (§ 240 b zák. tr.), zničení její (§ 37 zák. tisk.), nebo se s ní učiní jinaké opatření (sr. §§ 367, 375 ř. tr.).“ Pokládá tedy *Pražák* konfiskaci — pokud ovšem nevystupuje ve formě propadnutí a pod. podle ustanovení trestních — za připustnou jen k účelům řízení trestního (resp. restituce soukromoprávné v řízení trestním), čímž patrně konfiskaci k účelům policejním nepřímo vylučuje. I v řízení trestním — scill. administrativním resp. policejním — uznává pak možnost konfiskace ve formě processního zabavení jen potud, pokud některé zákony speciálné, jichž výpočet podává,[16]) dávají úřadům správním takové právo k tomu konci, aby byla zabezpečena vykonatelnost budoucího nálezu nařizujícího trest propadnutí nějaké věci nebo odnětí její a pod. Máme tu tedy činiti jen s obdobou zabavení k účelům processním, jak o něm bylo pojednáno nahoře pod lit. B, čís. 2.

Vysvětlení toho, proč zákony naše nedávají úřadům policejním všeobecného práva konfiskačního k účelům policejním, můžeme hledati jen v tom, že zákon pokládá tyto účely za dostatečně opatřené a zabezpečené již ostatními způsoby konfiskace. Jednak viděli jsme, že v některých případech konfiskace soudní vykonává se k účelům policejním a nabývá tak povahy

[16]) Jsou to zejména: zákon o ochraně vzorků ze 7. pros. 1858; zák. na ochranu zemědělství z 16. června 1872; předpisy policejně-honební; zemské zákony rybářské; zák. o měrách a váhách z 23. července 1871; patent zbrojní; zák. o porušování potravin.

opatření policejního. Jednak však i konfiskací, jež má povahu trestu nebo se děje přímo jen k účelům processním, dosahuje se zároveň nepřímo i účelů policejních: odstraňuje se nebezpečenství škody, jíž by mohly vzíti statky právní, kdyby na př. třaskaviny, zbraně, zkažené potraviny a pod. byly ponechány v rukách posavadního držitele. Tato zastupující účinnost konfiskace soudní činí tedy namnoze zbytečnou konfiskaci policejní. A to jest také žádoucí, ba se stanoviska svobody občanské nezbytno. Jinak by složena byla v ruce úřadů správních moc z míry veliká a do sféry soukromoprávné příliš hluboko zasahující.

D) Odvádění falšovaných veřejných úvěrních papírů a mincí podle § 136 odst. 2 a 3 ř. tr.

Ve spojitosti s úvahami předcházejícími nelze vyhnouti se zmínce o § 136 odst. 2 a 3 ř. tr. Nařizujeť se tam, že falšované veřejné úvěrní papíry sluší po skončeném řízení trestním zaslati ministerstvu financí, falšované bankovky a úvěrní papíry rakousko-uherské banky této bance a falšované kovové peníze příslušnému úřadu mincovnímu, a to se všemi z činu trestného pocházejícími nástroji, látkami a jinými k tomu náležejícími věcmi.

Povaha tohoto opatření jest velmi pochybná. Ukládaje soudu povinnost odvésti tyto věci zmíněným úřadům a ústavům, zákon patrně předpokládá, že soud držení jejich m á. Nehledíme-li však k případům více méně nahodilým, kdy věc odevzdal soudu na př. sám držitel nebo nálezce věci, soud nabývá držení toho právě jen zabavením. A tu jest otázka, k jakému účelu a na jakém právním základě soud smí zabavení takových věcí předsevzíti.

Bylo by zajisté zcela vysvětlitelno a jak účely práva trestního, tak z důvodů policejních ospravedlněno, kdyby zákon nařizoval propadnutí těchto věcí. Zákon sám podává pro to obdoby takřka makavé v § 325, kdež pro případ velmi podobný („pozlacování nebo postřibřování mincí a padělání mincí nebo veřejných úvěrních papírů bez úmyslu podvodného") zcela vhodně se nařizuje „propadnutí všech nezákonných výrobků". Avšak pro zločiny falšování veřejných papírů úvěrních a mincí podobného zákonného nařízení není! Zabavení věcí zmíněných v cit. § 136 ř. tr. nemůže

se tedy státi k účelu propadnutí trestního a důsledně tedy ani k processním účelům provedení a zabezpečení exekuce (nahoře lit. A a B, čís. 1 a 2). Zbývají tedy — poněvadž na zcela singulární účel restituce soukromoprávné (nahoře lit. B čís. 4) tu vůbec nelze pomýšleti — toliko účel policejní a důkazní. Pro zabavení k účelům policejním však není rovněž zákonného podkladu, tak že zbývá jen účel důkazní, vzhledem k němuž zabavení jest arciť ospravedlněno všeobecnými předpisy §§ 98 a 139 dd. tr. ř.

Tu však zase namanuje se neshoda jiného druhu. Samo odvedení falsifikátů atd. nařízené v § 136 tr. ř. děje se patrně k účelům policejním — že soud může za vydání těchto věcí znova žádati, kdyby jich k nějakému výkonu řízení trestního zase bylo třeba, jest důležitosti podřízené — a mělo by tedy zasahovati co možná všecky falsifikáty i nástroje k jejich výrobě určené. Tento účel nemusí zajisté shodovati se s účelem důkazním řízení trestního, ku kterémuž by stačilo snad jen zabaviti několik exemplářů oněch falsifikátů. Pro to však, aby byly odváděny i látky, ze kterých falsifikáty byly vyrobeny, na př. kovy a pod., jak nařizuje týž § 136, nedostává se ani zmíněného účelu policejního. Tu bylo by si mysliti jen propadnutí jakožto trest, pro kterýž však nedostává se zákonného podkladu. Nezbývá tedy než vyvozovati ze samého § 136 odst. 2 a 3 i právo soudu věci tam zmíněné zabaviti k tomu konci, aby mohl vyhověti příkazu tam obsaženému.

Z toho jest viděti, že toto ustanovení neobsahuje v sobě nijaké jasné myšlenky zákonodárné, zvláště pak, že zákonodárce nebyl sobě náležitě vědom jeho účelu ani poměru, v jakém jest opatření tam nařízené k propadnutí po rozumu zákona trestního ani k zabavení podle řádu trestního.

Bolzanův „Nejlepší stát".

Příspěvek k literatuře sociálních utopií.*)

Podává *C. Horáček.*

I.

V dějinách písemnictví státovědeckého setkáváme se se zvláštní odrůdou literární, obsahu i formy polo vědecké polo zábavně fantastické, s něčím podobným, čím jsou asi pro vědy exaktní a přírodní spisy Verneovy. Jsou to tak zvané utopie aneb státní romány. Název prvý má své jméno po jednom z nejznámějších spisů toho druhu. Roku 1515 vydal totiž kancléř krále Jindřicha VIII. anglického *Tomáš More* spis „Utopia",[1]) v němž líčí dobrodružství námořního plavce Rafaela Hythlodea. Tento na svých cestách nalezl neznámý ostrov Utopii, jehož obyvatelstvo za komunistického zřízení státního a společenského žije blažený a šťastný život. Názvu státního románu, zdá se, že nejprvé užíval Robert Mohl[2]) a pojmenování to v literatuře velmi rychle zdomácnělo.

Od té doby užívá se názvu „utopie" a „státní romány" pomíseně a v dějinách literatury socialismu a komunismu věnuje se těmto pracím bedlivá pozornost, ano staly se i samy předmětem vědeckého bádání.[3]) Jakožto nejznámější z nich buďtež zde uve-

*) Podnětem této úvahy bylo upozornění na práci Bolzanovu obsažené v přednášce: „Politické vědy v Čechách na sklonku věku XVIII. a v první polovici XIX.", kterou přednesl dvorní rada prof. Dr. Albín Bráf ve výroční schůzi České Akademie dne 9. prosince 1906.

[1]) Původní název spisu v Louvainu latinsky vydaného zněl: „De optimo reipublicae statu deque nova insula Utopia".

[2]) *R. Mohl*: „Die Staatsromane. Ein Beitrag zur Literaturgeschichte der Staatswissenschaften" (Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft, II., 1845).

[3]) Srv. uvedený spis Mohlův, recipovaný i v jeho „Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften", pak spis *Kleinwächterův*: „Die Staatsromane. Ein Beitrag zur Lehre vom Communismus und Socialismus", Vídeň, 1891. Konečně nejnověji spis *Voigtův:* „Die sozialen Utopien", Lipsko. 1906.

deny Platonovy dialogy: „Stát“ a „Zákony“, uvedený již spis Morův „Utopie“, Campanelly: „Civitas solis“, Harringtona „Oceana“. Fourierovy: „Théorie des quatre mouvements“ a „Le nouveau monde industriel et sociétaire“, Cabetova „Cesta do Ikarie“ (Voyage en Icarie), Fichteův „Uzavřený obchodní stát“ (Der geschlossene Handelsstaat), z novějších Bellamyův „Pohled zpět“ (Looking backward) a Hertzkova „Svobodná země“ (Freiland).[4])

Věcně ovšem mezi utopiemi a státními romány není rozdílu. Obojí vyznačují se jedním společným kriteriem, konstruováním vymyšleného ideálního zřízení státního a společenského, jež by bylo zárukou obecného blaha všech lidí v tomto společenství žijících. Obyčejně i východisko a pohnutka, proč takové ideální zřízení společenské jest žádoucí, jest obojím společna. Příčiny neuspokojivého stavu společnosti, bídy, hmotného nedostatku a všeho zla z toho pocházejícího spatřovány jsou v mylných a zvrácených zřízeních právních a společenských. Odtud vzniká snaha zřízení to nahraditi jiným, dokonalejším, jež by líp vyhovovalo podmínkám blaha obecného. Spisovatelům prací toho druhu jest však společno i to, že k úkolu svému přistupují s optimismem, jejž lze nazvati někdy až naivním. Představují si rozřešení věci velmi snadným. Abstrahujíce naprosto od daných skutečností a poměrů rýsují druhdy málo promyšleně obraz, jak by si celé zařízení společenské přáli míti a neváhají pak v toto schema celý mnohotvárný život společenský vtěsnati. Mnozí z nich nešetří ani věčných zákonů přírodních, nýbrž, jako na příklad Fourier, s hýřivou přímo obrazností mění moře v lahodný nápoj, dravce v ušlechtilé tvory, klenou nad svou vykouzlenou zemí stále modré nebe s nejpříjemnějším podnebím a poutají všechny možné síly živelní ve služby své rozmarné fantasie. Jiní operují s nejbujnější vynalézavostí ducha lidského a s budoucím

---

[4]) Úplný výpočet spisů sem spadajících viz u *Mohla* a *Kleinwächtera* na u. m. Proč ani prvý ani druhý při jinak veliké zevrubnosti, s jakou vypočítavájí i spisy dávno zapomenuté, neuvádějí spisů Fourierových a díla Fichteova, jež sem přece rovněž náležejí, není vysvětlitelno. Pro zajímavosť budiž ještě uveden sem rovněž spadající spis domácího autora, bývalého zemského poslance Dra E. T. „Der Socialismus in direkter Entwickelung aus den bestehenden Verhältnissen“, Biel, 1894.

vývojem výrobní techniky, o jakém se nám dnes ani nesní. Lidé budou létati, budou se živiti vzduchem chemickou cestou v potravu upraveným, všechny práce a služby budou obstarávány stroji atd. Ale i oni spisovatelé státních románů a utopií, kteří se co do poměrů kosmických a přírodních neuchylují se od reálné skutečnosti, aspoň ve dvou věcech pohybují se na půdě neživotného romantismu. Předně neexistuje pro ně souvislost dějinná. Beze zřetele k vývoji historickému, nepřihlížejíce k těm sterým svazkům, jimiž každé příští pokolení ve všech oborech života hospodářského i osvětného souvisí s pokolením předcházejícím, činí odvážný skok do tmy, do budoucnosti naprosto nové, na půdu zcela neznámou. Tím jednání jich nabývá rázu zcela pokusného, nijakou zkušeností osvědčeného, každého pevného základu postrádajícího.

Za druhé přenášejí se velmi odvážně přes nejtěžší záhady psychologické. Nepočítají s dnešními skutečnými lidmi, pohnutkami jich jednání, jich vášněmi a slabostmi, nýbrž s lidmi ideálnými, vybásněnými. Vycházejí z předpokladu jen z pola správného, že povaha, vlohy a vlastnosti člověka jsou výsledkem prostředí, aneb tkví na stanovisku ještě užším, materialistním, že jedině poměry hospodářské jsou v tom směru rozhodujícími. Pronikavou změnou dnešního řádu hospodářského a společenského že podstatně přetvoří se i povaha lidí samých. Oni stanou se obětavějšími, ušlechtilejšími, dokonalejšími. Sklon jich k zločinnosti zvrátí se ve sklon ku ctnosti a lásky k bližnímu.

Není pochyby, že zrnko pravdy v těchto názorech obsaženo jest. Že celé řadě zločinů dnes ze ziskuchtivosti spáchaných odňata by byla půda, jakmile soukromý zájem přestal by býti rozhodným činitelem všeho hospodářského konání. Ale zmizela by tím zločinnost vůbec? Nejsou zločiny, jichž pohnutky jsou docela jiné než touha po majetku? Zločiny takového druhu by tedy ani ve společnosti, ve které soukromý zájem by nehrál žádné úlohy, nevymizely.

Ale vyskytují se i jiné vážné otázky: která vzpruha dovedla by poskytnouti ve všech oborech hospodářského konání plnou náhradu oné mocné pohnutky, kterou jest dnes soukromý hmotný prospěch? Jest důvodná naděje, že nahradily by onu pohnutku solidárnost, altruism, obětavost, vědomí povin-

nosti k celku? Či nebylo by třeba doplniti nedostatek ten autoritativním zásahem, donucením, hrozbou, trestem, obmezením osobní svobody, jaké dnes platí nejvýš v pracovnách a káznicích? To jsou ty známé pochybnosti, které probouzejí se ihned, jakmile počne býti vikláno samými základy dnešního řádu právního a společenského, a tyto pochybnosti ovšem také v plné míře platí o všech státních románech a utopiích. Než spisovatelé jich málo k námitkám takovým hledí. Jsou básníky, kteří se vznášejí nad oblaky, kteří mají svou vlastní logiku i psychologii. Jich lidé jsou takoví a jednají tak, jak oni jim jednati velí.

Po této stránce tedy není mezi utopiemi a státními romány rozdílu. Formálně však rozdíl takový činiti lze. Za utopie lze pokládati vylíčení ideálního a společenského zřízení podané ve střízlivé, vědecky suché formě, obsahující zároveň vedle kritiky dnešních poměrů i hlubší odůvodnění, po případě i vyvrácení námitek. Naproti tomu státními romány lze nazvati taková vymyšlená státní zřízení, jež oděna jsou do formy zábavné, takže forma, někdy umělecky dosti cenná, bývá věcí hlavní. Ovšem i u státních románů tato forma má někdy býti pouhým prostředkem k dosažení vlastního účelu, totiž ku co možnému rozšíření ideí spisovatelem hlásaných.[5])

V tomto směru také státní romány a utopie zajisté vykonaly svůj úkol. Neboť kdož by mohl a chtěl popírati, že dnešní zřízení

[5]) Věcné rozdělení utopií a státních románů, o jaké se pokusili na u. m. *Mohl* a *Kleinwächter*, nezdá se býti zdařeným. *Mohl* dělí je totiž na takové, které líčí státní zřízení úplně vymyšlená a na takové, které pouze stávající státní zřízení idealisují. Dobře namítá tu *Kleinwächter*, že přesné hranice při tomto roztřídění činiti nelze. Ale sám podává rozdělení, jež rovněž neuspokojuje, dělí totiž státní romány na politické a národohospodářské, tyto pak opět na zcela komunistické, polokomunistické a socialistické. Ale řád společenský obsahuje v sobě vždy prvky politické i hospodářské zároveň. Lze sice na prvé neb druhé klásti větší váhu, ale obmeziti se při konstrukci nějaké utopie jen na úpravu poměrů hospodářských bez dotčení vztahů politických a ústavních a naopak, není možno. Další podřadné třídění pak *Kleinwächterovo* jest již docela nešťastno, opírajíc se o nevyjasněné pojmy „socialismu“, „polokomunismu“ a „celého komunismu“. Vyplývá z neudržitelného stanoviska *Kleinwächterova*, jenž naproti obecně přijatému názoru socialismem rozumí nejširší směry sociálně reformní vůbec, třeba i když zůstavují v platnosti základy dnešních řádů právních. (Srv. *Kleinwächter* na u. m. 27, 28).

společenské vykazuje mnohé nedostatky a kdo by rád nepopustil uzdu své obraznosti, aby si nevykouzlil vysněný svět lepší a dokonalejší, onen ráj, ze kterého vycházejí snad všechna náboženství kulturních národů? Pohříchu ovšem bývá tento výlet do říše fantasie jen krásným snem, z něhož tím nepříjemnější jest probuzení k drsné skutečnosti.

Proto také v dějinách socialistické literatury bývá sice těmto utopiím vykázáno důležité místo, ale za vážný krok ku řešení sociálního problému pokládány nejsou. Zejména tak zv. vědecký socialism marxistický na všechny takové pokusy pohlíží velmi s patra. Jemu jest postup k socialistickému společenskému zřízení prostým plodem daných výrobních a hospodářských poměrů, nutným vývojem dějinným, jejž žádná lidská vůle nemá možnosti ani uspíšiti ani zastaviti. A právě proto pokládá za malicherno prorokovati a lámati si hlavu tím, jak budoucí ta společnost bude uspořádaná aneb dokonce tím, jak by uspořádána býti měla. Kdo na to se táže a po tom bádá, jest blouznivý utopista. Vědecký socialism k tomu odpovědi nemá a ani míti nechce. Odpověď tu dá teprvé neznámá budoucnosť. Stačí, že celý vývoj společenský touto cestou se železnou nutností se béře a bráti musí.

Avšak takovou ostrou formulaci materialistického názoru světového sotva lze bez výhrady přijati a sotva lze se takovým fatalistickým stanoviskem co do budoucího vývoje společenského uspokojiti. Nelze přece přezírati také důležité prvky ideologické, jež tak mocně v dějinách často na vývoj lidstva působily. Člověk věře v postupující zdokonalování lidské společnosti, chce ku zdokonalení tomu také sám spolu přispěti. Proto vzpírá se spoléhati jedině v automatický vývoj společenský, ježto vývoj takový byl by opět jen pochodem do neznáma. A tak materialistní názor světový uchyluje se sám na onu bludnou dráhu, proti které jinak tak důrazně brojí, na dráhu utopismu.

II.

Mezi autory sociálních utopií náleží také Bolzano, ačkoliv spis jeho, poněvadž tiskem nevyšlý, zůstal dosud skoro neznám. Bernard Bolzano, bývalý professor náboženství na pražské uni-

versitě, jest postavou velmi zajímavou. Jeho život spadá v onu dobu duchového převratu, která jest mezníkem mezi středověkým názorem světovým a osvícenským racionalismem, v dobu velkých událostí dějinných, revoluce francouzské a válek napoleonských, v dobu úsvitu veřejného života politického a u nás zejména i v ideální dobu nadšené národní práce buditelské. Celé toto významné prostředí vtisklo bohatě nadanému a pro obecné dobro zanícenému duchu Bolzanovu svou pečeť. Zevní běh života jeho jest prostý, krátký a chudý, ač nikoliv klidný. Narozen byl r. 1781 jakožto syn obchodníka z Italie do Prahy přistěhovalého a prozrazoval záhy tak vzácné nadání, že ač zdraví byl nevalného, dán byl na studie. Studoval zprvu filosofii, pak theologii, a po zralé úvaze stal se knězem. Nevěnoval se však duchovní správě, nýbrž oddal se dalším studiím, při čemž vynikl zejména v mathematice. V poměrně mladém věku rychle za sebou vykonal všechny formální zkoušky, jichž bylo třeba, doktorát filosofie i konkurs na professuru jak mathematiky tak i náboženství. Tuto professuru také nastoupil r. 1805 a jeho oblíbenost a popularita u akademické mládeže byly záhy neobyčejny. Příčinou toho bylo nejen kouzlo jeho zjevu osobního, nýbrž i obsah přednášek neutkvívající na strnulých vzorech předepsané látky, nýbrž spočívající na vlastním filosofickém pojetí neseném duchem svobodomyslným, ale při tom hluboce zbožným a etickým. V dobách tehdejší t. zv. svaté alliance tato odvaha volného projevu myšlénkového na katedře učitele akademické mládeže záhy ovšem spůsobila pohoršení v kruzích politických i orthodoxně katolických. Bolzano varován, napomenut, posléze r. 1820 z úřadu professorského s nepatrným výslužným sesazen. Také církevními úřady pro výroky domněle s podstatou katolické věrouky se nesrovnávající byl vyšetřován, ba i na svobodě osobní ohrožen. Avšak v tom směru podařilo se mu obhájiti se proti obžalobám svých nepřátel a on sám až do své smrti považoval sebe vždy za věrného katolíka.[6])

Ve své naprosté skromnosti a při nepatrných osobních potřebách nepovažoval Bolzano ztrátu professury pro sebe za žádné

---

[6]) Srv. (*Fesl*) Lebensbeschreibung des Dr. B. Bolzano, Sulzbach, 1836, Dr. Bolzano und seine Gegner, Sulzbach, 1839.

neštěstí. Ano tvrdil, že tím prodloužil svůj život, ježto chatrné jeho zdraví námahy s přednášením a exhortací spojené dlouho by bylo nesneslo. Také tím spíše jako soukromý učenec, žádnými úředními povinnostmi nezabavený, nalezl příležitosti a času ku pracem literárním. Žil střídavě v Praze společně se svým neženatým bratrem, střídavě u spřátelených rodin na venkově věnuje se výhradně spisování a pěstování styků přátelských, neboť obliba a láska bývalých jeho žáků i po opuštění stolice učitelské trvala až do jeho smrti. Tito žáci, třeba po světě rozptýlení a někteří z nich, jako na příklad Fesl, i osobně pro své styky s Bolzanem pronásledovaní, tvořili pevný kruh ideový kolem svého zbožňovaného mistra. Jej navštěvovali, s ním si dopisovali, přepisovali jeho nevydané práce, ba vydávali, někdy i bez jeho vědomí, spisy jeho tiskem. Tak lze mluviti v pravém slova smysu o škole Bolzanově, jež horlivě rozšiřovala jeho názory a myšlénky. V této tiché ale pilné činnosti dožil se Bolzano věku dosti vysokého. Ještě prožil rušný rok osmačtyřicátý, ovšem bez jakéhokoliv činného svého v něm účastenství. Konečně téhož roku, dne 18. prosince, hluboce ctěn i vážen ode všeho pražského obyvatelstva, klidně zesnul.

Ačkoliv život Bolzanův mimo dramatickou episodu oné politické a náboženské persekuce byl celkem tichý, přece práce, kterou vykonal, byla velika. Jeho učitelská činnost byla poměrně nedlouhého trvání, ale símě, které v duše svých oddaných žáků byl zaséval, nezaniklo. Lze říci, že ono pokolení naší inteligence, jež právě v roce osmačtyřicátém a po tom v dějinách obrození národního hrálo tak velkou úlohu, jež v životě veřejném i v písemnictví vykonalo tak velký kus práce buditelské, bylo proniknuto bolzanismem. Stanovisko Bolzana samého k obrození našemu bylo ovšem jemu vlastní. Nepokládal se sám za Čecha ve smyslu národnostním, ale ovšem ve smyslu territoriálním. Jeho ideálem byla harmonie a soulad obou národností v Čechách žijících za účelem povznesení a zvelebení společné vlasti.[7]) Jako muž přísně spravedlivý uznával ovšem trpkou křivdu, která se národnosti české děje, ale plynoucí z toho nenávist a touha po odplatě uvědo-

---

[7]) Srv. *B. Bolzano*: Was ist Vaterland und Vaterlandsliebe? Praha, 1850.

mělých tehdejších vlastenců byla jemné a šlechetné duši jeho cizí. Také drsný a často neušlechtilými zbraněmi vedený boj politický a hlomozný ruch veřejného života vůbec byl dalek jeho vyrovnanému a souladnému názoru životnímu. Stranil se ho a nikdy do něho nezasáhl, ani v roce 1848, když k tomu přímo byl vybízen. Tím zajímavější, že tento muž, tichý myslitel, v ústraní hloubající učenec a katolický kněz, byl autorem zajímavé — sociální utopie.

Literární činnost Bolzanova nesla se hlavně trojím směrem: psal spisy mathematické, náboženské a filosofické. Že spisy jeho na všech těchto polích naukových byly ceny význačné, mnohé z nich i trvalé, o tom svědčí úsudek odborníků. Celková literární činnost Bolzanova jest velmi bohata, některé ze spisů jeho zůstaly pak dosud v rukopise.[8])

V rámci této úvahy budou ze spisů jeho zajímava ovšem jen ona místa, která vrhají světlo na jeho názory sociální. Takových lze nalézti skutečně ve spisech těch dosti. Zejména jeho exhorty pro studující mládež, pokud tiskem později byly vydány, zrovna oplývají úvahami a radami povahy etické, sociální ano i politické. Bolzano jest horlivým hlasatelem snah osvícenských,[9]) žádá návrat ku přírodě,[10]) rovnoprávnost žen,[11]) poskytnutí účasti ve vládě lidu,[12]) svobodu tisku.[13]) On shledává jednotlivce slabým k tomu, aby mohl s úspěchem prováděti opravy zřízení společenských, ale slibuje si mnoho od spolčování k těmto účelům.[14]) Uvažuje dokonce, kdy jest dovoleno opříti se rozkazům vyšších úřadů[15]) a neposlouchati zákonů.[16]) Smělé

---

[8]) Podrobný seznam spisů Bolzanových uveden jest u *Červinkové*: Bernard Bolzano. Otisk z Osvěty. Praha 1881, str. 44 až 46.

[9]) Dr. Bernard Bolzanos Erbauungsreden an die akademische Jugend, herausgegeben von einigen seiner Freunde, bevorwortet von Dr. F. Příhonský, Praha 1849, str. 26.

[10]) Tamtéž, str. 84.

[11]) Tamtéž, str. 171.

[12]) Tamtéž, str. 118.

[13]) Tamtéž, str. 116.

[14]) Tamtéž, str. 119.

[15]) Tamtéž, str. 149.

[16]) Tamtéž, str. 40, 56, 88, 364, pak Erbauungsreden, Neue Folge, I., Vídeň, 1884, str. 33.

jsou také mnohé sociální jeho názory, jež neostýchá se v exhortách svých studujícím vštěpovati. Horlí proti nerovnosti lidí[17]) a proti nerovnosti majetku,[18]) touží po komunismu prvních křesťanů, „u nichž mrazivá slůvka mé a tvé byla neznáma".[19]) Neschvaluje také právo dědické,[20]) tvrdí, že proto někteří lidé trpí hlad, že jiní nepotřebují pracovati,[21]) žádá, aby každý ku práci mohl býti donucen[22]) a aby zahálka byla trestána,[23]) neboť správna jest zásada, že kdo nepracuje, nemá jísti.[24]) Není pravdivo, že bohatí živí chudé.[25]) Zabývá se podrobně pojmem, povinnostmi a obmezeními práva vlastnického,[26]) horlí proti zkracování mzdy dělníků[27]) a považuje za dovolenou sebeobranu, vezmou-li si třeba násilím lidé v zoufalství to, čeho k životu potřebují.[28]) Takové i s dnešního hlediska dosti radikální názory sociálně politické také v jiných spisech Bolzanových nejsou žádnou vzácností.[29])

Tyto a podobné své názory Bolzano neprojevoval jen ve svých spisech, nýbrž zjednával jim průchodu i v praksi. Pověstný byl jeho asketický způsob života i jeho nad míru skrovné potřeby. Nepatrná pense 300 zl. stř. úplně mu stačila a mnohdy vyslovoval své uspokojení nad tím, že vypadla tak hubeně, ježto nadbytek a bohatství pokládal vždy za nebezpečny.[30]) Některé zajímavé

---

[17]) Tamtéž, str. 36 a násl., 47, 171,.
[18]) Tamtéž, str. 5, 84, 96, 115, 160.
[19]) Tamtéž, str. 264.
[20]) Tamtéž, str. 66, 136.
[21]) Tamtéž, str. 198.
[22]) Tamtéž, str. 194, 214.
[23]) Tamtéž, str. 205, 215.
[24]) Tamtéž, str. 208.
[25]) Tamtéž, str. 207.
[26]) Tamtéž, str. 267, 270, 271.
[27]) Tamtéž, str. 275.
[28]) Tamtéž, str. 1.
[29]) Tak zejména ve spise „Über die Wohlthätigkeit". Praha, 1847. Srv. v té příčině také u *Červinkové* na u. m. str. 10, 11, 50.

[30]) Ve své autobiografii se Bolzano o tom takto vyslovuje: „Dass ich von meinem Gehalte von 800 fl. — so viel bezog ich jedoch erst in den letzten Jahren — auf eine Pension von 300 fl. herabgesetzt worden bin, hat mich bisher noch im Geringsten nicht verdrossen; ja wenn man mir diese Pension nicht freiwillig zugestanden hätte, ich wäre schwerlich je zu be-

črty z Bolzanova života, jež na jeho nazírání a snahy sociální vrhají světlo, uvádí domácí jeho lékař dr. Wisshaupt. Bolzano nikdy nebyl servilním a poníženým, zejména ku vyšším osobám choval se vždy zdvořile ale důstojně. Tak i ku žákům z bohatých a šlechtických rodin byl třeba spravedlivý, přece přísnější, než ku žákům chudým. Rovněž každou službu boháčům prokázanou dal si štědře zaplatiti, peněz těch však nepodržel, nýbrž je rozdal. Jistý kníže navštěvoval Bolzana a žádal od něho úsudek o svých matematických pracích, na nichž si velice zakládal. Ale Bolzano shledav, že kníže jakéhokoliv nadání v tom směru postrádá, otevřeně mu to řekl a vyzval jej, aby jinak hleděl získati si zásluh. Poukázal na nedostatek levných a zdravých příbytků pro chudinu a těžké pohromy, které z toho společnosti lidské vzcházejí. Žádal, aby založil akciovou společnost a jí se postavil v čelo, která by vedena zásadami všeobecněprospěšnými obytné domy s levnými a zdravými byty stavěla.[31]) Tedy myšlénka čistě moderní. Na statku spřátelené s ním rodiny Hoffmannovy v Těchobuzech, kde Bolzano léto trávíval, zamýšlel zříditi zvláštní spořitelnu pro dělnictvo, setkal se však v tomto svém podniku s překážkami, jež činila — tehdejší vláda![32]) V hovoru pojednávalo se kdys o otázce chudinské a bratr Bolzanův jakožto přesvědčený malthusovec považoval za jediný prostředek zameziti šíření chu-

---

wegen gewesen, um eine anzusprechen. Aber einen Jahresgehalt, den man von freien Stücken mir anbot, zurückzuweisen, wie einige mir zumuteten, hätte ich für Thorheit erachtet. Denn da ich kein eigenes Vermögen habe und die Ertheilung einer jeden Art von Unterricht mir verboten wurde, so könnte ich ja durch die Verschmähung dieser Güte früher oder später in einen Mangel gerathen, vor dem der Weise zwar nicht erzittern darf, wenn er ihn ohne sein Verschulden erleidet, bei welchem aber ich mir mit Recht Vorwürfe gemacht haben würde. Dass jedoch diese Pension nur so gering ausfiel, das hat bei meiner Art zu denken eher etwas Wohlthuendes als Betrübendes für mich. Denn von jeher war es mein Wunsch, von den Gütern der Erde nicht allzu viel, höchstens nur so viel zu geniessen, als bei einer gleichen Vertheilung derselben auf einen jeden ausfallen würde, von jeher war mir nicht bänger zu Muthe, als wenn es schien, dass ich vor anderen begünstigt sei.“ (*Fesl*) Lebensbeschreibung des Dr. B. Bolzano, str. 77.

[31]) *Wisshaupt*, Skizzen aus dem Leben Dr. Bernard Bolzanos, Lipsko, 1850, str. 2.

[32]) Tamtéž, str. 18.

doby zákaz manželství chudých lidí. „Ubohý lide," zvolal Bolzano, „brzy tě budou i kastrovati!"[33])

III.

Nejsoustavněji a nejuceleněji jsou podány ovšem sociální názory Bolzanovy ve spise, který jest právě předmětem této úvahy a který on sám nazval „O nejlepším státě".[34]) Kdy Bolzano spis tento napsal, není známo. Sám praví v předmluvě, že počal jej psáti již v pokročilém věku, že však myšlénky v něm obsažené jsou plodem přemýšlení dlouhé řady let. Bolzano spisu toho tiskem nevydal a sice úmyslně. Neboť ačkoliv pohnutky a cíle, jež spis sledoval, byly nejideálnější, přec byl si vědom choulostivosti látky i případného nebezpečí, jež z mylného pojetí spisu by mohlo vzejíti. Zejména pak bouřlivý rok 1848 pokládal za naprosto nevhodný pro publikaci spisu takového, aby politické a sociální vášně v lidu dřímající nebyly povzbuzovány.[35]) Tak skutečně vedle jiných spisů Bolzanových tato zajímavá práce jeho zůstala pouhým rukopisem a až dosud tiskem vydána nebyla. Není pochybnosti, že dnes námitky a okolnosti, které za života Bolzanova vydání tohoto spisu tiskem byly na překážku, na mnoze odpadly a že nejen pieta k autoru, ale i skutečný zájem literárně-historický by vyžadovaly, aby také dílo toto konečně stalo se tiskem obecně přístupným.[36])

---

[33]) Tamtéž, str. 37.

[34]) Tento název „Vom besten Staate" nalézá se aspoň vlastním písmem Bolzanovým napsaný na titulním listě exempláře v knihovně Musea král. Českého chovaného. *Červinková* uvádí název spisu toho: „Das Büchlein vom besten Staate oder Gedanken eines Menschenfreundes über die zweckmässigste Einrichtung der bürgerlichen Gesellschaft". Rozumí se, že spis, jako všechny ostatní spisy Bolzanovy, psán jest v jazyku německém.

[35]) Srv. *Červinková* na u. m., str. 52, dále *Wisshaupt* na u. m. str. 13, 14. O zvláštní delikátnosti Bolzanově svědčí, že když hrabě Lev Thun v posledních letech jeho života prostřednictvím P. Františka Schneidra nabídl mu roční pensi, Bolzano této nepřijal dříve, dokud Thun si nepřečetl rukopisu tohoto spisu, v němž zásadně hájeno stanovisko proti výsadám rodovým. Thun skutečně rukopis přečetl, vrátil a pensi Bolzanovi poukázal. Tento jí používal ale toliko k doplnění své knihovny a tuto po své smrti Thunovi odkázal. Srv. *Červinková* na u. m. str. 38.

[36]) Kolik exemplářů rukopisu tohoto spisu existuje, není známo.

Než budiž přikročeno již ku stručnému obsahu spisu Bolzanova. Předeslati třeba, že autor zpravidla neobmezuje se jen na formulování jednotlivých zásad, nýbrž že někdy krátce, někdy i dosti široce zásady ty odůvodňuje a zejména i vyvrací námitky, jež by proti nim mohly snad býti činěny. K takovým důvodům a obranám bylo zde jen potud přihlíženo, pokud se týkaly hlavních bodů aneb jinak jsou zajímavy.

Bolzano práci svou počíná krátkou předmluvou, na to následuje úvod a vlastní pojednání čítající 28 oddílů. Oddíly tyto mají název: 1. O občanech státu, jeho rozsahu a odděleních, 2. O zákonodárství, 3. O vládě, 4. O donucovacích zařízeních, 5. O svobodě, 6. O rovnosti, 7. O svobodě myšlení a náboženství, 8. O výchově a vyučování, 9. O péči o zdraví a život, 10. O vlastnictví občanů, 11. O penězích, 12. O zaměstnání a spůsobu života občanů, 13. O výrobních živnostech, 14. O tržbě, 15. O učencích, 16. O knihách a censuře, 17. O krásných uměních, 18. O potravě, 19. O oděvu, 20. O příbytcích, 21. O některých zařízeních týkajících se rozdílu pohlaví , 22. O ukojování ctižádosti, 23. O cestování, 24. O zábavách, 25. O sporech občanů, 26. O zdanění občanů a státních vydajích, 27. O odměnách a trestech, 28. O smrti.

V předmluvě ujišťuje autor, že jedinou pohnutkou, jež jej vedla ku sepsání tohoto díla byla láska k bližnímu. Od svého mládí uvažoval o tom, zdali a jak zlo na světě by bylo lze vymýtiti aneb aspoň obmeziti. A tu nabyl přesvědčení, že byť ne jedinou, přece hlavní příčinou všeho zla jsou dosavadní občanská zřízení. Proto věnoval mnoho času přemýšlení o tom, jak by měl býti stát zařízen, aby odpovídal co nejdokonaleji požadavkům obecného blaha, a třeba již v pokročilém věku, odhodlal se k zodpovědění této otázky. Neučinil tak ovšem v tom úmyslu, aby snad v nějakém určitém státě dosavadní zřízení rázem bylo odstraněno, a ono, které on by si přál, aby na jeho místě bylo

Zdá se, že jich jest více, jako vůbec všechny netištěné Bolzanovy práce v četných rukopisech kolovaly mezi jeho dávnými žáky. O jednom přepisu pořízeném domácím lékařem Bolzanovým Drem Antonínem Wisshauptem zmiňuje se *Červinková* na u. m. str. 38. Rukopis v Museu chovaný, 274 stránek čítající a mimo titulní list cizí rukou psaný, dle poznámky na deskách pochází od Dra. Františka Danеše v Písku z pozůstalosti † P. Daneše, děkana v Peruci.

hned zavedeno. Takové jednání bylo by ukvapeno a mělo by zhoubné účinky. On předkládá myšlénky své pouze věcnému a nepředpojatému úsudku, neboť prvé než tak dalekosáhlé a důležité změny společenského řádu by mohly býti provedeny, bylo by nutno, aby nejmoudřejšími a nejzkušenějšími lidmi byly schváleny. Dále by třeba bylo zaváděti je postupně, aby se nesetkaly s odporem těch, jichž dosavadním zájmům snad jsou na odpor. Nabytých práv by nutno bylo šetřiti a teprvé příští pokolení přiměřenou výchovou na nový společenský řád připravovati. Tento postup pak u různých národů dle odlišného stupně jich vývoje by opět měl býti různý.

Autor praví dále, že se obmezil jen na zodpovědění otázky, jak by dokonalý stát společenský měl býti uspořádán. Otázky, jakým spůsobem by stát takový skutečně měl dojiti k místu, se úmyslně nedotýká. Při tom však jest zajímavo, jakou váhu autor na výsledek své práce klade. Áčkoliv jest objem její skrovný, má přece za to, že jest to nejdražší a nejdůležitější odkaz, který člověčenstvu zůstavil. A předmluvu svou končí tento důtklivou apostrofou čtenáře:

„Proto, kdokoli jsi, jenž jednou tyto řádky spatříš, věz, že jich pisatel o jich použití od Tebe bude účet žádati až jednou s Tebou státi bude před soudnou stolicí Boží! On nežádá od Tebe, abys beze zkoumání s názory jeho souhlasil, tím méně pak, abys nespravedlivými prostředky pokoušel se je uskutečniti, ale on přísně požaduje, abys je nestranně zkoumal a neodporoval z pouhé vášně tomu, co ve Tvém nitru snad pravdou se rozžehne. Ještě důtklivěji pak varuje Tě před tím pravdy takové potlačiti. Jest ovšem snadno tyto nečetné lístky, jež jsou pouhým rukopisem, vrhnouti do ohnivých plamenů a tak v zárodku udusiti vše dobré, jež by snad mohly způsobiti, ale uvaž dříve, budešli s to stejně lehce zodpovídati, zaviníš-li, že třeba i jediná prospěšná pravda mezi lidmi později dojde poznání, nežli tomu bylo třeba.“

V úvodě své práce obírá se Bolzano především otázkou důležitosti spůsobu státního zřízení pro blaho lidské a nesouhlasí s těmi, kdo otázku tuto podceňují. Jest ovšem pravda, že ve všech státech, ať mají jakékoliv zřízení, žije vždy dosti lidí nespokojených a že v dějinách lidstva setkáváme se s četnými převraty státními, aniž by tím blaha společenského bylo dosaženo. Avšak

není dokázáno, že počet nespokojených ve všech státech jest stejný, aniž lze předem tvrditi, že by nebylo možno nějaké státní zřízení dokonalejší než všechny ostatní dosavadní. Každá instituce má své stránky dobré i stinné, někdy převládají ony, jako na př. jest tolerance náboženská, jindy tyto, jako dědičnost úřadů a hodností. Jest pravda, že i nejdokonalejší státní zřízení samo o sobě nemůže učiniti všechny lidi šťastnými, zůstane dojista ještě mnoho strastí a útrap ve světě, jež žádným společenským řádem nemohou býti odstraněny. Avšak přes to leckteré příčiny dnešních neblahých poměrů právě účelným zřízením společenským lze obmeziti. Autor poukazuje na mnohé fysické nemoci, jež mají původ v převrácené výchově, nedostatečné výživě, nezdravém bydlení, a praví: „Jak mnoho tisíc našich bratří postrádá i v tomto okamžiku, kdy toto píšu, prostředků k ukojení nejnutnějších svých potřeb a hynou v nouzi nikoliv proto, že by země nebyla dosti bohata na statky, aby všechny své dítky nadbytečně mohla zaopatřiti, nýbrž proto, že protiúčelná státní zařízení dovolují, že tyto statky tak nerovným spůsobem mezi nás se dělí a že největší část povrchu zemského jest ještě skoro nevzdělána.“ Není proto pochyby, že zdokonalením státního zřízení docílilo by se i zmírnění mnohého zla ve světě. Autor zabývá se dále námitkou theologické povahy: proč Bůh sám tedy nejdokonalejší státní zřízení lidem nezjevil? Ale poukazuje k tomu, že není věcí Prozřetelnosti, nýbrž lidí samých starati se o své zdokonalení. To však dosud dostatečně nečiní, vždyť ve většině zemí otázky tyto ani nesmějí býti předmětem veřejných úvah a musí tam býti chválena právě jen ta zařízení, která jsou v platnosti.

Autor táže se, jaký účel mají míti všechna společenská zařízení, a odpovídá, že jich účelem má býti ctnost a blaho veškerenstva. Již z toho následuje, že zařízení ta nemohou býti všude a vždy stejná, nýbrž že musí říditi se danými poměry. Přes to však některé poměry jsou všem zemím společné a také povaha lidská jest všude stejná. Proto lze vytknouti také jisté zásady řádu společenského povahy všeobecně platné a absolutní a takové právě má autor na mysli. Při tom však uznává, že nesmí pohybovati se na půdě abstraktní, že nesmí počítati s lidmi ideální dokonalosti, nýbrž s lidmi skutečnými, se všemi jich mravními nedostatky. Kdyby lidé byli veskrze dokonalí, pak by na ústavních

řádech společenských mnoho nezáleželo, ale právě protože tomu tak není, třeba řády ty učiniti co nejlepšími.

Autor přichází nyní k prvé části své práce o státních občanech, o rozsahu a rozdělení státu, uvádí podrobně, koho sluší za občany státní považovati, při čemž klade na to důraz, že vedle práv přísluší státním občanům též povinnosti, zejména povinnost zachovávání zákonů státních. Co do rozsahu onoho „nejlepšího státu", který autor má na mysli, doufá, „že přijde doba, kdy celé pokolení lidské bude se považovati za jediný celek." Pak bude ono tvořiti také jen jediný stát aneb aspoň společný svazek všech států. Ale ať jest rozsah státu takového jakýkoliv, zajisté bude nutno, aby čítal opět větší počet menších svazků ve svém středu, tedy zejména rodin, obcí, krajů, takže by na příklad 100 rodin tvořilo obec, 100 obcí kraj, 100 krajů zemi atd. Od takové organisace slibuje si autor uvědomění společných zájmů v různých oborech hospodářských, technických i osvětových a jich dokonalejší i ekonomičtější ukojování.

V druhém oddílu zabývá se autor činností zákonodárnou. Dle jeho názoru má míti každý občan podíl v moci zákonodárné, ale nemá rozhodovati o všech otázkách, zejména ne o takových, kterým patrně rozuměti nemůže. Každý má právo činiti zákonodárné návrhy, třeba i anonymně. Návrhy ty podrobují se předběžné zkoušce šesti nestranných a neodvislých občanů, jež je a limine mohou zamítnouti. Ale i tu navrhovatel má právo, aby takový zamítnutý návrh uložen byl v archivu. Lze-li míti za to, že nějaký návrh, jinak prospěšný, bude míti pro určité vrstvy občanstva zároveň škodu v zápětí, třeba škodu tuto znalci oceniti a poškozeným ji nahraditi. Ale k uzákonění nějakého návrhu i přes jeho přijetí většinou občanstva tehdy nedojde, byl-li návrh takový zamítnut nejméně devítidesetinovou většinou t. zv. rady zkoušených. Jest to jakýsi druh senátu, totiž muži neb ženy na tři roky z každé obce po 1 až 5 osobách zvolení, kteří 60. rok věku překročili. Jen lidé zvláště zasloužilí mohou již po 40. roce býti zvoleni senatory. Tomuto senátu přísluší tedy právo žádati, aby každé zákonodárné usnesení bylo mu ku prozkoumání předloženo, ba on může jednohlasným usnesením učiniti zákonem i takový návrh, pro který se většina hlasů v občanstvu nevyslovila.

V třetím odstavci autor pojednává o vládě. Vládu představuje si obstarávanou osobami na 1 až 3 roky volenými nepřímou volbou, tak totiž, že by občané volili představenstva obcí, tato představenstva krajů a tato opět představenstvo celé země. Nemá to však býti volba v pravém slova smyslu, nýbrž jen návrhy více osob k dotyčnému úřadu schopných. Konečnou volbu, vlastně jmenování, provedou však dosavadní vládnoucí úřady samy, takže předchozí vláda jmenuje vždy své nástupce, vázána jsouc ovšem na výběr osob navržených. Členové vlády, kteří o všech důležitějších otázkách rozhodují kollegiálně, jsou po dobu svého úřadování vydržováni z prostředků veřejných. Zevrubně pojednává pak autor o spůsobu provedení voleb, aby přesvědčení voličstva co možno správně došlo výrazu kp. odevzdávání hlasovacích lístků pomocí dětí atd.

Odstavec čtvrtý věnován jest zařízením donucovacím. I v nejlepším státě jest třeba zákonům zjednati platnosti po případě donucením. A jest tedy též potřebí orgánů, které by takové donucení mohly vykonávati a k tomu účelu ovšem za náležitých opatrností zbraní užívati. Neboť není vyloučeno nebezpečí nejen vnitřní vzpoury, nýbrž i útoku zevních nepřátel, pokud budou ještě jiné cizí státy vedle „státu nejlepšího“. Nutná potřeba káže tedy zavedení všeobecné branné povinnosti všech občanů a i o dostatečnou výzbroj předem musí býti postaráno. Tím ovšem nemá býti řečeno, že „nejlepší stát“ má vzniknouti násilím, neboť autor zásadně zavrhuje každé prolévání krve. Ostatně ve „státě nejlepším“ nebezpečí vnitřního odboje daleko bude menší než jest dnes, poněvadž i příčin nespokojenosti bude méně.

V odstavci pátém pojednává se o svobodě. Každá společenská organisace sama sebou vyžaduje jisté obmezení svobody. Takové účelné obmezení svobody není samo sebou žádným zlem. Ovšem ale obmezení jednotlivce má míti místa jen v zájmu celku a pokud toho nezbytně třeba.

Šestý odstavec jedná o rovnosti. Dle autora není možno provedení naprosté rovnosti práv a povinností všech občanů ve státě. Praví, že „jest svoboda a rovnost oním heslem, jež lze slyšeti se všech stran, kdykoliv v nějaké nešťastné zemi zuřivá luza se pozvedne, aby stávající řád pro vady jeho zvrátila, majíc za to, že to nejrychlejší prostředek ku zavedení

lepšího". Ale práva a povinnosti lidí mají se říditi dle jich potřeb a sil. Než různost těchto potřeb a sil u jednotlivců jest dána již přírodou samou a nelze v tom směru nějakou umělou rovnost zaváděti. Ale ovšem nerovnost má býti odstraněna tam, kde odporuje blahu celku, kde spočívá v libovůli a nezasloužených výhodách. Zejména pak zhoubna jest nerovnost majetková a nerovnost rodová. Co do majetkové nerovnosti připouští autor sice také, že úplná rovnost v tomto oboru není ani možna ani žádoucí. Každému má býti dovoleno pílí a spořivostí získati si většího jmění než jiný. Ale nerovnost majetková nemá býti příliš značná, zejména má býti zabráněno, aby veliké jmění jednotlivci mohlo býti prostředkem ku podrobení si vůle a jednání jiného. „To se však děje," praví autor, „je-li majetková nerovnost občanů nepoměrně veliká, jako skoro ve všech dosavadních státech, kde jsou jednotlivci, kteří pokládají za své nabyté a státem chráněné vlastnictví takové množství statků, jež při rovném rozdělení postačilo by mnohým tisícům. Takového bohatství jednotlivci nemohou nabýti, aniž by mnozí jiní schudli a aniž by boháči ti nenabyli nebezpečného vlivu nad všemi ostatními." Jest pravda, že nerovnost majetku svého času byla prospěšna a že jí děkujeme postup osvěty. Ale v dnešní době důvodů těchto více není. Také jest pravda, že bohatství poskytuje příležitost k dobročinnosti. Ale to jest právě povážlivo, že boháč dle své libovůle použiti může svého jmění k účelům jak dobrým tak i špatným. Také by bylo líp, kdyby to, co boháči činí jako dobrodiní, bylo chudých právem a nikoliv pouhou jim poskytovanou milostí. Odstraněním nerovnosti majetkové, stane-li se zvolna a postupně, neutrpí boháči žádného bezpráví, ano prospěje se jim, ježto každé bohatství chová pro ně mravní nebezpečí.

Jako nerovnost majetková, mají býti odstraněny též různé výsady a nadpráví dědičná. Nikdo nemá býti jedině následkem rodu svého k nějakým úřadům a hodnostem oprávněn, nýbrž tyto mají býti každému spůsobilému přístupny.

V sedmém odstavci mluví se o svobodě myšlení a náboženství. Nikdo nebudiž nucen k vyznávání určitého náboženství a žádné náboženství nemá míti přednosti před druhým. Duchovní mají býti svobodně voleni od vyznavačů svého náboženství a jimi též vydržováni. Nějaké zcela nové náboženství nesmí ovšem býti

hlásáno bez dovolení, zejména pak ne těm, kdo jeho důsledky ještě nemohou chápati, jako jsou děti. Přestoupení od náboženství jednoho k druhému má býti volno, ale teprvé pak, prokázáno-li zvláštní zkouškou, že děje se z vnitřního přesvědčení. Jinak má býti naprostá náboženská tolerance a žádné vyznání nemá býti panujícím.

Osmý odstavec jedná o výchově a vyučování. První výchovu mají děti obdržeti u svých rodičů, není-li zvláštní příčiny, aby jich dozoru byly odňaty. Povinná návštěva školy má trvati do 14 až 15 let. Osnova učební má záhrnovati návod k používání smyslů, tělesná cvičení, náboženství, přírodopis, zdravovědu, matematiku, čtení, psaní, zpěv, jazyk mateřský i řeči světové, dějepis, zeměpis, znalost státních zákonů, dle pohlaví odděleně též řemeslné a ruční práce. Autor jest přesvědčen, že dobrou metodou lze vše to děti naučiti, aniž by docíleno bylo jen vzdělání kusého a polovičního. Další vzdělání mají poskytovati školy pokračovací. Rovněž vyšší školy mají býti zřizovány, ale jen s úředním povolením a dle potřeby, neboť i počet těch, kdo na základě zvláštního nadání věnují se vzdělání vyššímu, má býti potřebou obmezen. Studující na těchto vyšších školách mají býti společně pod dozorem starších a zkušenějších vychováváni. K doplnění soukromého vzdělání zřizovány buďtež veřejné knihovny.

Odstavec devátý jedná o péči zdravotní. Žádná oběť není příliš veliká, aby zachráněn neb prodloužen byl život člověka, proto zlepšeny býti mají všechny podmínky zdravotní. Zejména pomoc lékařská i léky mají pro každého opatřovány býti z prostředků veřejných.

S hlediska našeho nejdůležitější jest oddíl desátý, jenž jedná o vlastnictví občanů. Autor připouští, že právě v tomto bodu jeho názory nejvíce se rozcházejí od názorů dosud platných. Jest věcí státního zřízení, chce-li a jak dalece chce uznávati soukromé vlastnictví. V tom směru má platiti vrchní zásada, že vlastnictví má potud býti uznáno, pokud jest to obecnému blahu na prospěch. Neobmezené soukromé vlastnictví budiž uznáno k takovým předmětům, které nemohou býti nikomu jinému ku prospěchu, než právě tomu, komu patří. Naproti tomu k ta-

kové věci, která určitému člověku nemůže poskytovati žádného prospěchu, nemá také býti uznáno jeho soukromé vlastnictví, kp. vlastnictví slepce k obrazu. Vlastnické právo zejména nemá nikdy sahati tak daleko, aby vlastník směl nějaký statek obecně užitečný libovolně zničiti a zkaziti. Okkupace nedává ještě titulu vlastnického, neboť nálezce ne vždy také dovede nalezené věci nejlíp použiti. Ani práce není způsobilým titulem vlastnictví. Práce dává pouze nárok na odměnu, neboť není jisto, že by nějaký výrobek právě pro původce svého měl užitek největší. Ale jedině správnou zásadou jest, že vlastníkem má býti právě ten, kdo věci nějaké nejlíp dovede použiti. Také nesmějí býti ve vlastnictví soukromém statky velké vzácnosti, zvláště neposkytuje-li vlastnictví takových statků jednotlivcům ani žádného zvláštního užitku. Neboť po takových statcích touží jednotlivci jen z pohnutek nekalých. Takové statky mohou jedině obci náležeti a výjimky lze připustiti jen za zvláštních okolností kp. při rodinných památkách. Ale také převod vlastnictví k nějaké věci z jedné osoby na druhou, tudíž soukromé směny, nejsou přípustny, jinak by záhy někdo stal se vlastníkem různých věcí, jež ve vlastnictví míti nemá. Ze stejných příčin nemůže vlastník kteroukoliv věc někomu jinému ani darovati ani půjčiti v užívání. To platí zejména i o zápůjčkách peněžných, neboť tím spůsobem by mohlo býti peněz zneužíváno. Tím nemá být znemožněno činiti úspory. Úspory takové mohou býti též uschovány, ale jedině u státu, jakož i stát jediný má opět právo z podstatných důvodů jednotlivcům na zcela mírný úrok nejvýše půl ze sta zápůjčky peněžné poskytovati. Rovněž dědické právo příbuzných budiž odstraněno. Jedině obec resp. stát jest zákonným dědicem každé pozůstalosti. Neboť právě děděním velmi často jmění přichází do vlastnictví lidí, kteří ho nedovedou k obecnému prospěchu použiti, nehledíc k tomu, že naděje na dědictví jest špatným prostředkem výchovným. Ovšem o zaopatření dětí nezletilých staral by se opět stát. Proto odpadla by též jakákoliv posloupnost testamentní, jen méně cenné památky mohly by být příbuzným odkázány. Statky, které užíváním se neztravují, nýbrž kterých po sobě nebo i současně najednou více lidí může užívati, jako kp. domy, nástroje, knihy, obrazy atd. nemohou nikdy býti ve vlastnictví soukromém, nýbrž mohou nejvýš na

čas jednotlivci ve výhradné užívání býti přenechány. Jinak by mohl vlastník na újmu prospěchu obecného jiného z užívání takových užitečných statků vyloučiti, aneb za jich užívání žádati neoprávněnou náhradu, jak se nyní skutečně děje. Nemohl by nějaký boháč všechny nejdrahocennější sbírky, umělecká díla, vzácné knihy atd. skoupiti a pak ze zlomyslnosti zničiti? Proto i vlastnictví k nějakému statku zcela řádně nabyté může změnou okolností zaniknouti, lze-li statku takového někomu jinému líp používati, než dosavadnímu vlastníku. Může pak stát prvému vlastnictví statku takového odníti a na druhého je převésti a jest jen otázkou aequity, má-li za to prvému dáno býti nějaké odškodnění čili nic.

Bude dále třeba, aby u statků takových, které vůbec do vlastnictví soukromého lze převáděti, ceny jich, za které státi se tak může, byly určeny, jakož i výše odměny za vykonané práce a služby stanovena. Je-li statek, který někdo chce a může získat, dosud ve vlastnictví státu, a nemá-li tento uchazeč sám žádného jiného postrádatelného statku, postoupí se jemu statek onen zdarma. Je-li současně několik uchazečů o takový statek, mají přednost potřebnější a zasloužilejší. Má-li však uchazeč ten nějaký statek, jehož sám nutně nepotřebuje, nebo může-li na prospěch státu vykonati nějakou práci neb službu, jest stát oprávněn od něho náhradu žádati, ovšem jen přiměřenou. Náhrada ta může být tím vyšší, čím statek onen pro uchazeče jest méně potřebný. Tedy cena statku neroste jeho potřebností, nýbrž naopak. Stejné zásady platí i při směnách statků mezi soukromými vlastníky, pokud směny ty vůbec jsou přípustny. Směny ty podléhají státní kontrole a schválení. Práce ve prospěch státu podniknutá má býti tímto tak odměněna, jako by ji jednotlivec konal ve svůj vlastní prospěch. Výše této odměny nemá však stoupati v stejném poměru s důležitostí a vzácností práce, s její namahavostí, s velikostí předběžného vzdělání atd., jak tomu jest dnes, poněvadž vše to opět nutně vede k nerovnosti majetkové. Některé služby ve prospěch jednotlivců vykonané odměňuje stát sám, zejména takové, při kterých není obavy, že by jich bylo zneužíváno, jichž nemožnost si je zaopatřiti jest obecným zlem a jež vykonávány býti mají se zvláštní pečlivostí. Tak na příklad služby lékařů. Pokud ceny autoritativně jsou stanoveny, má se tak státi veřejně

Také soukromoprávní smlouvy mají býti uzavírány veřejným způsobem, jinak jsou neplatny a trestny.

Krátký odstavec jedenáctý zabývá se penězi. I v nejlepším státě jsou zavedeny jakožto prostředek směn peníze. Ale peníze kovové jsou v užívání jen ve styku s cizími státy. Ve vnitřním obchodě jsou zavedeny pouze peníze nemající vnitřní hodnoty, tedy papírové. Změní-li se časem hodnota peněz, nemají závazky z dřívější doby plněny býti v původní nominální sumě, nýbrž ve stávající hodnotě skutečné. Proto má býti skutečná hodnota peněz ob čas úředně zjišťována.

Dvanáctý odstavec pojednává o zaměstnání a způsobu života občanů. Ačkoliv každý vynález a stroj, jímž lidské práce se uspoří, dlužno vítati, jest přece práce povinností člověka i jemu ku prospěchu, proto každý občan povinen jest pracovati. Způsob a dobu práce každého má ustanovovati obec resp. stát; tím zabrání se dnešnímu zlu, že na jedné straně jest nedostatek pracovních sil a na druhé straně bezzaměstnanost. Lidé k práci neschopní, jako zejména děti a starci, mají býti vydržováni z prostředků veřejných. Práce jednotlivců mají se co možno střídati, proto již v mládí má býti každý vyučen v jednom neb několika praktických zaměstnáních, zvláště v řemeslech, takže ku př. i učenci k zotavení svému místo bezúčelných procházek a zábav mohou ob čas provozovati nějaké užitečné řemeslo. Zaměstnání zcela neužitečná nebuďtež trpěna, rovněž tak ne i takové ruční výkony, jež výhodněji mohou obstarány býti stroji. Podobně zaměstnání, jež slouží jen k výrobě statků přepychových neb škodlivých, jako vzácných pokrmů, nápojů, skvostů. Ani povolání básníků, kteří by celý život jen samé básně páchali, nelze schvalovati; nejvýš by básníkům skutečně velmi nadaným k tomu účelu poskytnuta byla dočasná dovolená od jiných prací. Dokonce nesmělo by býti životním povoláním provozování hudby neb herectví. Mladí lidé za účelem rozšíření zkušeností posíláni býti mají na cesty a mají své manželky vyhledávati co možno v cizině, aby udržován byl stálý styk rodinný mezi různými obcemi. Zvláštní dozorci vedli by v patrnosti, kolik v každé obci statků se vyrobí, a předkládali by o tom zvláštní výkazy. Stát sám by rozhodoval o tom, kolik lidí dle dané potřeby kterým zaměstnáním každoročně se má věnovati, aby v jednotlivých povoláních nenastal přebytek aneb nedo-

statek výrobních sil. Při tom má každý obdržeti takové zaměstnání, které odpovídá jeho schopnostem a má v tom směru výběr býti velmi pečlivý. Dnes rozhoduje na mnoze o volbě povolání náhoda, předsudek, rodový původ a často obtížné a zodpovědné výkony hůře jsou odměňovány, než zaměstnání a úřady, s nimiž žádná práce spojena není. Konečně ve zvláštních místnostech má každému býti dána příležitost ob čas nějaké užitečné práci pro zábavu se věnovati. Místnosti takové by pak mohly nahražovati dnešní hostince.

Třináctý odstavec jedná o výrobních živnostech. V každé zemi za příznivých poměrů lze očekávati stálý vzrůst obyvatelstva, proto jest třeba, aby též prostředků výživy bylo s dostatek. Nutno tedy pečovati o rozvoj všech oborů výrobních pro společnost užitečných. Většinu takových živností jest výhodno provozovati ve sdružení několika pracovníků, ale poměr mezi těmito jednotlivými spoluvýrobci bude jiný než dnes, kdy z pravidla jeden z nich, totiž podnikatel, jest pánem, a ostatní, dělníci, jsou mu podřízení. Všichni spolupracovníci mají míti stejný podíl na výsledku výrobním. Dozor vésti pak mají lidé starší a zkušenější, kteří k tomu prokázali svou schopnost. V takových oborech zaměstnání, kde saisonní práce vyžadují zvýšený počet pracovních sil, jako v zemědělství, mohou býti v nutných dobách i příslušníci jiných povolání přidrženi k občasné výpomoci. Škody z pohrom živelních nastalé jsou nahražovány z prostředků veřejných.

Čtrnáctý odstavec jedná o tržbě a zároveň o dopravě. Sprostředkovatelů mezi výrobci a spotřebiteli jest dnes zbytečně mnoho, zisk jich jest příliš veliký, nestejný a s velikým risikem spojený. V nejlepším státě by tržba vůbec nebyla provozována soukromníky, nýbrž jedině státem samým pomocí jeho zřízenců. Stát by obstarával nutnou dopravu statků z místa výroby do veřejných prodejen a zde by prodával výrobky za ceny přiměřené t. j. jak praví autor „dle míry práce na ně vynaložené". Tím uspoří se na dopravě, na nákladech správy, překupnickém zisku atd. ve prospěch spotřebitelů. Zároveň snadno lze provésti takovým všeobecným tržebním monopolem libovolné zdanění. Za účelem zamezení podvodů mohlo by zboží býti zvláštními známkami opatřeno a za stanovené ceny prodáváno. Ony výrobky,

u nichž by opatření takové státi se nemohlo, bylo by lze prodávati jen v určitou dobu za úředního dozoru.

Patnáctý odstavec týká se učenců. Tito mohou se věnovati vědě, jakožto životnímu povolání jen s úředním svolením, ale nepožívají při tom žádných zvláštních předností před jinými občany. Knihy vědecké nemohou býti v soukromém vlastnictví, nýbrž jsou jen zapůjčovány. Jména těch, kteří nějakou novou pravdu objevili, mají býti zaznamenána, ale rovněž i jména těch, kteří pravdě té odporovali. Rozšiřování takového učení, které sborem zkoušených uznáno bylo jednohlasně škodným, nemá býti dovoleno.

Šestnáctý odstavec jedná o knihách a censuře. Tato má býti v platnosti ponechána i v „nejlepším státě", neboť špatné knihy mohou způsobiti mnoho škody a i neužitečné knihy připravují čtenáře zbytečně o drahý čas, jejž jim věnoval. Jména censorů mají býti ve spise jimi schváleném vytištěna a oni mají dávati i pokyny ku jeho zlepšení, opravení a doplnění. Z výroku censorů jest možno odvolání k vyšší stolici. Ostatně vydávání knih nemá býti vůbec věcí soukromníků, nýbrž státu. Dnes nerozhoduje vnitřní hodnota knihy o jejím vydání, nýbrž spekulace soukromého nakladatele v peněžitý zisk. Knihy třeba špatné a škodlivé, lzeli z jich vydání čekati výdělek, najdou snadno nakladatele, kdežto knihy dobré, neslibují-li žádného zisku, zůstanou nevydány.

Sedmnáctý odstavec pojednává o krásných uměních. Umělecká díla mají co možno býti rozšiřována a každému činěna přístupna. Umělci, avšak jen skuteční a opravdu nadaní, mají býti státem vydržováni. Naproti tomu dramatické umění budiž zakázáno, poněvadž jest jen přetvářkou skutečného života.

Osmnáctý odstavec jedná o potravě. Úkolem státu jest, aby staral se o dostatek výživných a zdravých potravin. Má také nabádati k pokusům, nelzeli nějakým umělým spůsobem nové potraviny tvořiti a vynalézati. Místní nedostatky potravin mají zdokonalenou dopravou býti vyrovnávány. Potraviny, které zejména slouží k posílení zdraví, nesmějí býti dříve zdravým lidem prodávány, pokud jimi nebyli poděleni nemocní, potraviny přepychové buďtež vůbec zakázány aneb aspoň zdaněny. Společné stravování občanstva se nedoporučuje, ježto by tím nebylo

vyhověno individuálním potřebám a chutěm. Nestřídmost budiž trestána.

Devatenáctý odstavec jedná o oděvu. Oděv budiž co možno jednoduchý, volný a každý přepych zakázán. Nicméně není nutna jednotvárnost šatu, nýbrž lze připustiti různost oděvu dle barev zejména co do věku, stavu a pohlaví, co do ročních dob atd.

Dvacátý odstavec jedná o obydlích. Žádný obytný dům nemá býti ve vlastnictví soukromém, nýbrž má náležeti obci. Výše nájemného rovnati se má výrobním nákladům domu. Dnes pět až šest rodin svým nájemným vydržuje celou rodinu majitele domu. ,,Není-li,“ táže se autor, ,,právo domácích pánů ukrutností, jež soustavě robotní v ničem nezadá?“ Příbytky mají býti zdravější, účelnější a pohodlnější, třeba beze všeho přepychu.

Jedenadvacátý odstavec pojednává o zařízeních týkajících se rozdílů pohlaví. Pud pohlavní má býti tak veden, aby stal se prostředkem ku zdokonalení lidstva a nikoliv ku jeho zkáze. Dospělejší mládež poučována budiž o otázkách sem spadajících ve školách. Názor, že coelibat jest mravně dokonalejším, než manželství, má býti vyvracen a nemá býti nikdo k bezženství donucován. Manželství má býti rozlučitelno jen z velmi vážných příčin. Chudoba nemá býti nikdy překážkou sňatku, blízké příbuzenství jen tehdy, jsou-li příbuzní spolu vychováni. Nemanželské děti mají stejná práva s manželskými. Při hlasování mají manželé dohromady dva hlasy, ale jen tehdy, hlasují-li souhlasně, jinak se hlasy jich na vzájem ruší a nemají hlasu žádného. Děti mají obdržeti buď současně jména otce i matky, aneb synové jméno otce, dcery jméno matky.

Dvacátý druhý odstavec jedná o ukojování ctižádosti. Nikdo nemá míti nároků na zvláštní česť a hodnosti. Také žádných zevních titulatur u těch, kteří zastávají nějakých úřadů, se nepřipouští. Pouze stáří opravňuje ku přednosti před mládím a ženské pohlaví před mužským.

Dvacátý třetí odstavec jedná o cestování. Cestování zejména mladých lidí budiž podporováno, poněvadž rozšiřuje poznání. Děj se však pěšky a ve společnosti starších. O noclehy, stravu atd. budiž z prostředků veřejných postaráno.

Dvacátý čtvrtý odstavec týká se zábav. Zábavy buďtež pořádány především v kruhu domácím. Také o veřejnou zábavu

budiž pečováno přednáškami, předčítáním, hrami, závody, zpěvem, tancem, hudbou i společnými hostinami. Nedovoluje se však pití lihovin, kouření a šňupání tabáku, honba, loterie. Dny náboženských svátků buďtež dny odpočinku, avšak kde jest příliš mnoho takových svátků, tam buďtež přebytečné zrušeny. Po případě buďtež zavedeny svátky dnů významných a památných.

Odstavec dvacátý pátý pojednává o sporech občanů. Všechny rozepře, jež mezi občany snad vzniknou, mají býti urovnány soudy rozhodčími. Nemohou-li se sporné strany o osobách rozhodčích samy dohodnouti, jmenuje tyto obec. Z výroků soudů rozhodčích možno odvolání k vyšší stolici rozhodčí, jejíž nález jest právoplatný, je-li souhlasný s výrokem stolice první, jinak jest další odvolání možno.

Odstavec dvacátý šestý pojednává o zdanění občanů a státních výdajích. Nikoliv absolutní výše daní, nýbrž způsob, k jakým účelům se výnosu jich použije, jest důležit. Ostatně daně nebudou pravidelným zdrojem příjmů obecních a státních, poněvadž hlavní příjem bude plynouti ze soukromých pozůstalostí. Jen nadprůměrně vysoká soukromá jmění bude třeba zdaniti. Daně mají míti povahu daní přepychových a mají býti placeny od spotřebitelů. Nucené zdanění má nastati jen při nevyhnutelné potřebě.

Co do výdajů štátních budou z nich nejdůležitějšími: výdaje na výchovu dětí chudých neb osiřelých, vydržování nemocných a starých lidí k práci neschopných, náhrady škod při živelních pohromách, náklady výroby a dopravy statků, pokud by výroba a doprava ta spadala v úkoly státu samého a jím líp byla prováděna než soukromníky, odměna úředníků, platy učenců, lékařů, učitelů, soudců, obchodníků, nikoliv však duchovních. Pokud by obce se svými příjmy nevystačily, mohly by uzavříti přechodné výpůjčky u zemí, tyto u státu. Dluhopisy takové by pak kolovaly jako papírové peníze.

Odstavec dvacátý sedmý zabývá se odměnami a tresty. Každý jest povinen jakýkoliv skutek jiného občana, jenž zasluhuje býti odměněn aneb trestán, oznámiti. Odměny nemají záležeti ale v penězích neb úřadech, poněvadž úřady mají býti udělovány jen dle schopností, nýbrž v pochvalném uznání zvláštního soudu

mravnostního, jenž se má ob čas veřejně v každé obci konati. Pochvalné uznání má sděleno býti i příbuzným toho, kdo si je zasloužil a má projevováno býti též obrazy, pomníky, medaliemi atd. Jako dobré činy zasluhují odměny, tak zlé činy trestu. Také přestupky zákonů mají býti oznamovány, ale nepravá udání buďtež trestána. Aby nikdo nevědomostí zákonů nemohl se vymlouvati, má býti postaráno o jich všeobecnou znalost. Tresty nemají býti pro každého stejny, nýbrž individuálně přispůsobeny dle různého účelu, jakého se trestem chce dosíci i dle různých pohnutek, z jakých trestný čin vyplynul. Proto mají tresty zákonem jen ve velmi širokých hranicích býti stanoveny. Donucovacích prostředků při vyšetřování přečinů se nepřipouští, ale k uznání vinným netřeba výslovného přiznání obviněného. Rozhodování soudů o otázce viny a trestu má býti odděleno. Ale kdežto dnes o otázce viny, tam kde jest porotní zřízení, rozhodují soudci lidoví a o otázce trestu soudci práva znalí, má tomu býti v „nejlepším státě“ naopak, poněvadž právě otázka viny vyžaduje často mnoho právnického důvtipu, kdežto otázka trestu bývá více věcí citu. Rozsudky mají býti veřejně prohlašovány a tresty mají záležeti v sesazení z úřadu, peněžných pokutách, vězení s nucenou prací, ale i v tělesných trestech u dětí a osob zvláště surových, ve veřejné hanbě a pranýři a konečně i v trestu smrti. Tento má býti vykonáván potají zvláštním strojem a má býti obmezen jen na zločin úmyslné vraždy. Žalář má býti vždy jen dočasný, nikdy doživotný.

Dvacátý osmý odstavec konečně jedná o smrti. Nikdo nesmí ze svého jmění ničeho příbuzným neb jiným osobám odkázati, leč se svolením státu takové památné předměty, jež nemají valné majetkové hodnoty. Po smrti každého vykoná se nad jeho mrtvolou čestný soud, kterým může jemu ze závažných příčin čestný pohřeb býti odepřen t. j. nikdo mimo nejbližší příbuzné nesmí pak mrtvolu jeho ku hrobu vyprovoditi. Naproti tomu může opět památka zasloužilého zemřelého zvěčněna býti v pamětní knize obce, pomníkem atd. Jinak ale při pohřbu žádného zbytečného přepychu se nepřipouští. Památka mrtvých nejlíp se slaviti bude přesvědčením, že ještě dále v blaženém stavu žijí, že o nás vědí a že je opět uzříme.

IV.

Má-li býti přihlédnuto ku spisu Bolzanově se stanoviska kritického, namane se nejprve otázka, zdali myšlénky zde obsažené jsou původním jeho duševním majetkem, či zdali a pokud čerpal ze spisů jiných a kterých. Ze životopisu Bolzanova jest známo, že vlastně postrádal toho, co v nové době nazýváme sečtělostí. Tehdejší doba i okolnosti, zejména poměrně nedokonalý stav veřejných knihoven, činily vědeckým pracovníkům značné nesnáze zaopatřiti si původní literární prameny, zejména pak v oboru otázek tak nového rázu, jako jest bádání státovědecké a národohospodářské, spojeno to bylo s překážkami skoro nepřekonatelnými. Učenci tehdejší odkázáni byli buď jen na své soukromé knihovny, aneb na obtížné cesty k cizím knihovnám veřejným. Bolzanovi jen prvý pramen v obmezené arci míře byl po ruce. Cest konati nemohl jednak pro své chatrné zdraví, jednak pro nedostatek prostředků peněžních.

Z toho nemá však býti dovozováno, že by Bolzano spis svůj psal docela původně a samostatně bez jakékoliv znalosti příslušné literatury. Necituje sice nikde, jak ostatně ani nebylo jeho zvykem, své předchůdce, ale v předmluvě praví, že práci svou nestranně porovnal se vším, co o předmětu tomto až dosud od jiných bylo řečeno. Mimo to nelze mysliti, když, jak sám přiznává, otázkami těmi mnohá léta se byl obíral, že by pozornosti jeho byla mohla ujíti tehdejší velmi čilá a rozsáhlá produkce literární, jejíž předmětem byl právě socialismus. Bolzano psal spis svůj asi na počátku let čtyřicátých. To bylo však v době, kdy v Anglii a Francii, tam hnutí Owenistické, zde St. Simonismus byly událostí dne a možno-li říci v modě. Bolzano se sice denní politikou nezabýval,[37]) ale vážnější publikace cizozemské zajisté jeho pozornosti neušly. Tak ve svých exhortách dovolává se na příklad Rousseaua a není pochyby, že pro socialism důležité spisy tohoto autora „O smlouvě společenské“, „O nerovnosti majetkové“[38]) byly mu dobře známy. Podobně lze domní-

---

[37]) Sám přiznává, že nikdy nečítal novin. („Lebensbeschreibung des B. Bolzano“, str. 42.)

[38]) „Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes“ (1755), „Du contrat social ou principes du droit politique“ (1762).

vati se o spisech Mablyho, Morellyho, snad i o spisech některých socialistických spisovatelů anglických jako Thompsona a Owena. Zejména však spisy Fourierovy a St. Simonovy nepochybně znal a četl a právě poslední autor zdá se býti jedním z hlavních pramenů, ze kterých Bolzano čerpal. Aspoň tomu nasvědčuje shoda názorů co do odstranění všech výsad rodových, co do škodlivosti dědického práva atd.[39]) Na druhé straně však nutno důrazně připomenouti, že velmi mnohé sociální názory a myšlénky v „nejlepším státě“ hlásané kp. o rovnosti majetkové, vlastnictví, dědickém právu, bohatství a chudobě, poměru k vrchnostem atd. obsaženy jsou, někdy skoro doslovně, již v exhortách Bolzanových konaných v letech 1805 až 1820, tedy více než o celé čtvrtstoletí dříve. Ba i se zmínkami o novém a dokonalejším státním a společenském zřízení ve smyslu „nejlepšího státu“ se v těchto exhortách již shledáváme.[40]) Tyto okolnosti nasvědčují opět myšlénkové původnosti a samostatnosti Bolzanově.

Po stránce věcné bude nejdůležitější otázkou, sluší-li spis Bolzanův považovati skutečně za utopii a je-li utopie ta utopií socialistickou, t. j. je-li základ, na kterém celý řád společenský v ní spočívá, socialistické povahy.

Bylo již řečeno, že význačnou známkou utopií jest abstrakce od daných, na dějinném vývoji vyrostlých poměrů a přezírání psychických momentů v povaze lidské. Bolzano vzpírá se sice tomu, že by svůj „nejlepší stát“ chtěl zavésti ihned aneb dokonce cestou násilnou, a mluví o postupných proměnách dnešní společnosti až k onomu stupni, na kterém by nalézala se v jeho „nejlepším státě“. Ale tímto naznačeným vývojem nikde dále blíže se neobírá, nikde podrobněji nelíčí, a o to tu běží, jakým přirozeným, organickým postupem, bez působení vlivů zevních, tento vývoj má se bráti. A společenská, právní i majetková zařízení v „nejlepším státě“ jsou zajisté v tak příkrém odporu s řády platnými nejen za dob Bolzanových, ale i dnes ještě, mezi jeho a nynější společností zeje taková propast, že nějaká vývojová souvislost jedné s druhou není myslitelna.

---

[39]) Sr. také *Bráf* na u. m. str. 48.

[40]) Sr. exhorty z r. 1816 (Erbauungsreden, Praha 1849, str. 116) a z r. 1818 (Erbauungsreden, Vídeň 1884, st . 409).

Také co do psychické stránky povahy lidské Bolzano sice v úvodě své práce klade důraz na to, že při stanovení řádů společenských má býti přihlíženo k lidem takovým, jací jsou a nikoliv jací býti mají, aneb jací jednou snad budou.[41]) Ale nicméně přihlédne-li se blíže k zařízením jeho „nejlepšího státu", vyniknou právě psychologické slabosti jeho docela zjevně. Neboť jak lze na př. zaručiti, aby volbami povoláni byli do důležitého a přímo absolutní mocí nadaného úřadu „rady zkoušených", za úředníky, za soudce atd. právě lidé nejschopnější a nejkvalifikovanější? Jak lze dle zásady spravedlnosti vyměřovati výši mzdy, rozhoduje-li tu individuální potřeba? Jak lze u každého stejnoměrně pěstovati vzdělání duševní a zároveň výcvik řemeslný? Je-li možno libovolné střídání nejrůznějšího zaměstnání? Ale hlavně ony zmíněné již nerozluštitelné záhady všem socialistickým utopiím společné: Jak nahraditi dnešní nejdůležitější pohnutku hospodářského jednání: soukromý zájem? Stačí-li tu skutečně u každého jen vědomí povinnosti, solidárnost zájmů, odměna veřejnou pochvalou neb strach před trestem? K otázkám těmto uspokojivé odpovědi ani Bolzanův „nejlepší stát" nepodává. K tomu přistupují jiná umělá zařízení se skutečným životem neslučitelná, jako rozdělení po 100 rodinách, 100 obcích, 100 krajích, hospodářská soběstačnost těchto okruhů, podivný výkon moci zákonodárné, způsob směn, povinnost ku odstoupení vlastnictví nějakého statku tomu, kdo ho více potřebuje, než dosavádní vlastník, zavedení papírových peněz, nepřípustnost neužitečných zaměstnání (kp. jistých oborů umění), přísná censura, postátnění a kontrola vší tržby, nemožná technika zdaňovací a co hlavní: nesnesitelné obmezení svobody osobní! Konečně i ona optimistická naděje všem utopistům společná, že zařízení „nejlepšího státu", jakmile lidé o jich prospěšnosti se přesvědčí, rozšíří se samočinně ve všech zemích celého světa. Tyto momenty charakterisují skutečně Bolzanův „nejlepší stát" jako utopii. Jsouť zde obsaženy všechny ty různé nedostatky a poklesky, rozpory a nedůslednosti po stránce psychologické, technické i ekonomické, které právě utopiím jsou vlastními.

---

[41]) Také jinde Bolzano mluví o „pošetilosti nesmyslných blouznivců, kteří před několika desitiletími chtěli v občanské společnosti zavésti úplnou svobodu a rovnost" (Erbauungsreden, Praha, 1849, str. 162)

Druhá otázka jest, lze-li Bolzanův stát považovati za utopii socialistickou. Podstatným kriteriem socialismu jest zajisté odstranění a neuznávání soukromého vlastnictví k prostředkům výrobním t. j. t. zv. kollektivism. Zdálo by se snad, že v „nejlepším státě“ kollektivismu není. Připouští se v něm — až do jisté míry — soukromý majetek, vlastnictví ku statkům zužitným, soukromoprávní smlouvy, poměr mzdový, užívání peněz, třeba nekovových, soukromohospodářská organisace výroby, zachování manželství a soukromého rodinného života. Ale vše to přece jen s takovými výhradami a s takovým obmezením, že — ač-li vůbec si lze učiniti jasnou představu o těchto věcech — celý dnešní řád právní a hospodářský v „nejlepším státě“ pronikavě byl by změněn. Uvažme jen: titulem vlastnictví — vlastně pouhého osobního užívání — jest jedině potřeba. Tomu má patřiti věc, kdo nejlíp jí může užiti. Tedy ani práce, jak výslovně Bolzano praví, nemá tvořiti titul vlastnický. Tu jde tedy „nejlepší stát“ dále ještě než kollektivism. Soukromoprávní směny statků zpravidla mají býti vyloučeny. Není žádného soukromého kapitálu zápůjčného. Soukromé právo dědické jest zrušeno, jediným dědicem jest obec resp. stát, čímž právo vlastnické i v onom skrovném dosahu, pokud jest uznáváno, jest obmezeno na jedinou generaci. Výše mzdy nemá se říditi důležitostí pracovního výkonu, nýbrž má pro každého býti stejna. Nerovnosť majetku, jakmile by překročila jistou mez — jakou, se neuvádí — nemá být trpěna. Ceny statků mají býti jednostranně stanoveny, celá tržba postátněna a kontrolována, obytné domy nesmějí býti soukromým majetkem, způsob zaměstnání jednotlivcova má být úředně určován, nabídka a poptávka v jednotlivých povoláních vyrovnávána, výroba regulována a provozována společně, ale bez sociálního roztřídění podnikatelů a dělníků. Lékařská pomoc a povolání vědecká mají býti postátněny. K tomu třeba si představiti celé politické zřízení vybudované na ryze demokratickém základě a na druhé straně tuhé spoutání osobní svobody, obmezení individuální výchovy a vzdělání, censuru, mravnostní soudy nad každým jednotlivcem atd. Sotva bude tu pochybnosti, že společnosť lidí na takových základech spočívající — je-li ve skutečnosti vůbec myslitelna — byla by dle celé své povahy skutečně socialistickou, ba v pravém smyslu komunistickou. A nelze tudíž na otázku,

je-li utopie „nejlepšího státu“ socialistickou, odpověděti leč přisvědčivě.

A tak právem zařaditi lze Bolzana mezi spisovatele sociálních utopií. Je-li tím samým již zjevem zajímavým, jest tím zajímavějším v Čechách a v Rakousku vůbec, kde mu v tom směru náleží dojista priorita. Vždyť uplynulo ještě mnoho let u nás než jiní jednotlivci (Klácel, Sabina) počali literaturou socialismu se zabývati a ještě déle trvalo, než sociální hnutí a otázky zjednaly si pozornosti též širší veřejnosti. I v tomto směru Bolzano kráčel daleko napřed před svými vrstevníky.

Bolzano dojista nebyl prost jednostranného doktrinářství, jemuž propadli všichni velcí duchové období t. zv. osvícenského. Ale čím blíže zabýváme se jeho životem, čím více vžíváme se v jeho svět myšlénkový, tím větší úctu vzbuzuje v nás tento muž vzácné duše a povahy. A přimyslíme-li si změnu doby, názorů i celého myšlénkového prostředí, tu nejen vnitřní ale i zevní život Bolzanův uvádí nám živě v paměť jiného velkého muže, čtyři sta let dříve mezi námi žijícího, jehož osud a památka zůstavily stopy hluboce ragické.

Stručný přehled historické a právně-historické literatury maďarské.

Podává Dr. *Karel Kadlec.*

Historiografie maďarská učinila od počátku dualismu tak veliké pokroky, že se s ní měřiti může jen málokterá literatura menšího národa. Především vydáno bylo učenými společnostmi i jinými korporacemi a soukromníky množství historických pramenů. Samy edice *Uherské Akademie* tvoří již slušnou bibliotéku. Ještě více bylo však vykonáno v oboru vlastního historického bádání, a tu zase jest to v prvé řadě Uherská Akademie, která dílem ve svých Rozpravách z oboru věd historických i společenských, dílem v jiných svých publikacích nejvíce přispěla k obohacení historické literatury maďarské. Vedle Akademie má největší zásluhu o rozkvět historiografie maďarské *Historická společnost maďarská* (Magyar Történelmi Társulat), jež vydává letos již 41. ročník svého časopisu (měsíčníku) *Századok,* dále s podporou Uh. Akademie sbírku pramenů nazv. *Történelmi Tár* (Historický archiv) a konečně řadu životopisů mužů a žen vynikajících

v uherských dějinách (*Magyar Történeti Életrajzok*). Také *venkovské* a *sedmihradské historické společnosti* vydávají pravidelně své orgány, v nichž rovněž obsaženo mnoho cenných historických a právněhistorických příspěvků. I pomocné vědy historické mají své zvláštní časopisy, z nichž uvésti sluší jmenovitě list *Turul*, věnovaný hlavně heraldice a genealogii. Konečně nezanedbávají historii ani rozličné revue, jako *Budapesti Szemle*, která vedle zábavných článků z různých oborův uveřejňuje i vážné vědecké rozpravy, zejména i z oboru politické a právní historie. Církevním dějinám uherským věnuje pozornost zvláště měsíčník *Katholikus Szemle*, orgán *Společnosti sv. Štěpána* (Szent-István Társulat), jež si rovněž dobyla velkých zásluh o uherskou historiografii tím, že vydala mnoho děl z oboru politických, církevních a kulturních dějin uherských a mimo to sbírku pramenů *Monumenta Vaticana Hungariae.*

V následujících řádcích chceme seznámiti české čtenářstvo hlavně s činností Uh. Akademie, a to pokud běží o publikování historických pramenův i důležitějších historických rozprav a děl, vedle toho však i s jinými sbírkami pramenů jakož i s předními zjevy v literatuře politických dějin uherských a konečně i s důležitějšími pracemi v oboru právní historie.

Začneme s pramennými sbírkami Uh. Akademie. Na prvém místě sluší jmenovati *Magyar Történelmi Emlékek* (Monumenta Hungariae Historica), jež se dělí na čtyry oddělení (osztály): I. Okmánytárak (Diplomataria), II. Irók (Scriptores), III. Országgyülési emlékek (Monumenta comitialia), IV. Diplomatiai emlékek (Acta extera).

V odděl. I. *Diplomataria* vyšly dosud (do počátku r. 1907) 33 svazky, a sice: ve sv. I.—IV. v l. 1857—1859 (latinské, německé a francouzské) listiny sebrané Mich. Horváthem (Hatvani) v zemském archivu brusselském a v burgundské knihovně, obsahující historický materiál z let 1441—1652; ve sv. V. r. 1859 (latinské, francouzské a anglické) listiny z let 1521—1717 sebrané Arn. Simonyim v knihovnách a archivech londýnských; ve sv. VI.—XIII. v l. 1860—1870 Árpádkori új okmánytár (Codex diplom. Arpadianus continuatus, 1.—8. sv.), sbírka listin z let 890—1301, redigovaná Gust. Wenzelem, jež podniknuta za příčinou doplnění starší Fejérovy sbírky listin z doby Árpádovské; ve sv. XIV. a XV. r. 1870 Diplomatarium Alvinczianum, sbírka listin k dějinám vyjednávání vedeného v l. 1685—1688 s uherským králem a jeho komisaři o opětném spojení Sedmihradska, uspoř. Alex. Szilágyim; ve sv. XVI. r. 1879 (italská a latinská) diplomatická korrespondence papeže Pavla III. a kardinála Alex. Farnese z let 1535—49 týkající se Uherska, sebraná Leop. Óvárym v neapolském státním archivu; ve sv. XVII. a XVIII. r. 1872 a 1873 pokračování sbírky (9. a 10. sv.) Codex diplom. Arpadianus continuatus, obsahující listiny z let 1272—1300; ve sv. XIX. r. 1873 redakcí Viléma Frankla (Fraknóiho) Codex epistolaris Petri Pázmány cardinalis, obsahující korrespondenci jmenovaného státníka uherského z let 1605—1625; ve sv. XX. r. 1873 Codex diplom. Arpad. continuatus (11. sv.) s materiálem z let 1000 až 1270; ve sv. XXI. r. 1873 redakcí Alex. Szilágyiho diplomatář k dějinám švédského a francouzského spolku Jiřího Rákócziho I. z let 1632—1648; ve sv. XXII. r. 1874 Codex dipl. Arpad. cont. (12. svazek) s materiálem z let 1270—1300; ve sv. XXIII. r. 1874 red. Alex. Szilágyiho

diplomatář k diplom. spojení Jiřího Rákócziho II. v l. 1648—1660; ve sv. XXIV. r. 1875 red. Alex. Szilágyiho rodinná korrespondence (maďarská a latinská) obou Jiří Rákócziů; ve sv. XXV. r. 1875 Codex epistolaris Nicolai Oláh, latinské listy býv. sekretáře krále Ludvíka a královny Marie, později uherského kancléře, ostřihomského arcibiskupa a král. místodržícího Oláha, 1526—1538; ve sv. XXVI. r. 1882 red. Alex. Szilágyiho německý a latinský listář k poselství Pavla Strassburga (1631—1633) a k prvému diplomatickému spolku Jiřího Rákócziho I.; ve sv. XXVII. z r. 1887 Diplomatarium Alvinczianum (3. sv.) s latinskými a maďarskými listinami z let 1685—1689; ve sv. XXVIII. r. 1897 red. Lud. Thallóczyho a Sam. Barabáse Codex diplom. comitum de Blagay (s úvodní studií o dějinách řečené rodiny); ve sv. XXIX. a XXX. r. 1898 a 1899 red. S. Barabáse Codex epistolaris et diplomaticus comitis Nicolai de Zrinio, maď. a lat. listy z let 1535—1565 (1. sv.) a 1566—1574, dále dokumenty z let 1534—1602 a dodatečný materiál z let 1535—1567 (2. sv.); ve sv. XXXI. r. 1904 red. Thallóczyho a Hodinky Codex diplom. Partium regno Hung. adnexarum: sv. I. Magyarország és a horvát végvidék (Uhry a chorvatské pohraničné území) s materiálem z let 1490—1527; ve sv. XXXII. r. 1906 red. Ondř. Veresse Epistolae et acta P. Alfonsi Carrillii S. J., 1591—1618; ve sv. XXXIII. r. 1907 red. Thallóczyho a Áldásyho pokračování (II. sv.) sbírky Codex dipl. Partium regno Hung. adnex., a sice: A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára (Diplomatář svazků uhersko-srbských), 1198—1526.

V oddělení II. *Scriptores* vyšlo dosud 38 svazků, a sice: ve sv. I. r. 1857 redakcí Gust. Wenzela Pamětní spis Jiřího Srěmského, domácího kaplana králů Ludvíka II. a Jana Zápolského, o zkáze království Uherského, 1484—1543; ve sv. II.—VI., IX. a X., XIX. a XX., XXV. a XXVI., XXXII. v l. 1857—1860 (5 svazků), 1860 (6. a 7. svazek), 1868—1870 (8. a 9. sv.), 1871—1873 (10. a 11. sv.) a 1875 (12. sv.) red. Lad. Szalaie (1.—7. sv.) a Gust. Wenzela (8.—12. sv.) sebrané spisy slavného ostřihomského arcibiskupa a král. místodržícího Antonína Vrančiće; ve sv. VII. r. 1863 red. Gabr. Kazinczyho Záznamy palatina Štěp. hr. Illésházyho (z let 1592—1603) a Historie Frant. Mikó z Hidvégu (1594—1613) s pokračováním Sam. Biró (maď. a lat.); ve sv. VIII. r. 1867 red. Alex. Szilágyiho Historická pozůstalost posledního tureckého studenta Davida Rožňavského (maď.) s dodatkem (Diarium z let 1663—1674); ve sv. XI. r. 1863, red. Gabr. Kazinczyho (lat. a maď.) Díla Petra Apora de Altorja; ve sv. XII.—XIV. r. 1863—1867 red. Frant. Toldyho a Ivana Nagye Uherské dějiny uh. král. historika Jana Michala Bruta, 1490—1552; ve sv. XVIII. r. 1866 red. Karla Tormy (maď.) Denník Emericha Tökölyho z Kežmarku z let 1676—1678; ve sv. XV. red. Štěp. Nagye (maď.) Denník Tökölyho z let 1693—1694; ve sv. XVI. r. 1866 red. F. Majera (lat.) Uherské dějiny Frant. Forgáche de Ghymes, velkováradského biskupa, za Ferdinanda a Jana Zápolského, Maxmiliana a Jana Zikmunda Zápolského, 1540—1572, s dodatky Šimona Forgáche a Mikul. Istvánfiho; ve sv. XVII. r. 1866 red. Frant. Toldyho (lat.) Uherské dějiny Jana Decia Baronia (Baronyay Decsi), 1592—1598; ve sv. XXI., XXVIII.—XXX. r. 1876, 1877, 1880, 1881—1889 red. Alex. Szilágyiho 4 svazky (se dvěma dodatečnými sešity) Historické pozůstalosti Štěpána Szamosköziho (z let 1566—1648); ve sv. XXII. r. 1875 Kritobulův Životopis Mehemeta II. (překlad Karla Szabó z řeckého originálu); ve sv. XXIII. a XXIV. r. 1868—1873 red. Kolomana Thalyho (maď. a lat.) Denníky, korrespondenční knihy a jiné pamětihodné písemnosti Emericha Tökölyho a několika hlavnějších jeho věrných (Dobaie, Sándora, Baye, Almádyho); ve sv. XXVII. r. 1875 (lat., něm. a maď.) Historické denníky z let 1663—1719; ve sv. XXXI., XXXIII. a XXXV. r. 1881, 1894 a 1896 red. Karla Szabó, Emer. Nagye Szoporského, Alex. Szilágyiho, Jul. Nagye Tasnádského, Ferd. Menčíka a Jana Klucha (maď.

a lat.) tři svazky Ročníků a denníků uh. dějin XVI.—XVIII. stol. (mezi tím i Popis cesty na Rus superintendenta Daniele Krmana v l. 1708—1709); ve sv. XXXIV. r. 1896 red. Kolom. Thalyho Korrespondenční kniha kníž. Emer. Tökölyho z let 1691—1692 (maď. a lat.); ve sv. XXXVI. a XXXVII. r. 1903 red. Lud. Szádeczkého Veršované práce a dopisy Petra Apora, 1676—1752; ve sv. XXXVIII. r. 1906 red. Lud. Szádeczkého Denníky Štěpána Halmágyiho (1752—1753, 1762—1769). Jest to čtvrtý svazek Ročníků a denníků uh. dějin XVI.—XVIII. stol.

Oddělení třetí *Monumenta comitialia* jest rozděleno na dvě řady: *a)* na sněmy uherské, *b)* na sedmihradské. Sněmy uherské redigoval Vilém Fraknói, a sice osm svazků sám, 9. a 10. společně s Károlyim, 11. Károlyi sám. Podobně jako naše Sněmy, vydávány jsou i Monumenta comitialia regni Hungariae teprv od r. 1526, poněvadž jen z doby po bitvě u Moháče bylo možno materiál úplně sebrati, kdežto pro sněmy z doby starší není tou dobou sebráno více látky než obsažena ve sbírkách slavného Kovachiche a jeho syna. Až bude i tu látka rozhojněna, dojde snad i na uveřejnění sněmů z doby před r. 1526. Uherskými sněmy rozumějí se v této publikaci i sněmy chorvatsko-slavonské a sedmihradské v době, dokud Sedmihradsko nebylo ještě zvláštním knížectvím. Otištěny jsou tu písemnosti týkající se nejen sněmů valných (generálních), nýbrž i částečných shromáždění (részleges gyülések), a mají se publikovati i písemnosti vztahující se k t. zv. palatinským sjezdům (nádori confluxusok).

Slovem sněmovní památky rozumí vydavatelstvo všechny možné listiny a akta, jež mají nějaký vztah ke sněmům. Jsou to tedy nejen sněmovní usnesení (zákony), nýbrž i listy, kterými králové sněmy svolávali (literae regales), pověřovací listy a instrukce dávané od králů, cizích mocností nebo národů důvěrníkům a nuntiům vysílaným k uh. sněmům, instrukce komitátních a městských poslů, král. proposice, sněmovní listy a odpovědi králů na ně, předlohy a návrhy uherských a vídeňských dikasterií nebo jednotlivců v příčině předmětů sněmovního jednání, pověřovací listy a instrukce poslů vysílaných uherskými sněmy ke králům uh. nebo k jiným mocnostem, listy adresované sněmům nebo vycházející od nich, zprávy král. komisařů posílané králi o sněmovním jednání, denníky komitátních a městských poslů a zprávy jejich posílané komitátům a městům, jakož i zprávy diplomatické.

Před pramenným materiálem jednotlivých sněmů předchází úvod, kde vydavatel podává historii sněmů s použitím nejen otištěného, nýbrž i jiného materiálu. Tyto úvody byly vydány Akademií též souborně ve zvláštní knize. Velkou vadou publikace jest, že nemá ani jmenných ani věcných ukazatelů. Z neznámé nám příčiny nastala v posledních letech ve vydávání uherských sněmů větší přestávka.

Jednotlivé svazky obsahují material z těchto let: I. (1874) z r. 1526 až 1536, II. (1875) z r. 1537—1545, III. (1876) z r. 1546—1556, IV. (1876) z r. 1557—1563, V. (1877) z r. 1564—1572, VI. (1879) z r. 1573—1581, VII. (1881) z r. 1582—1587, VIII. (1883) z r. 1588—1597, IX. (1885) z r. 1598—1601, X. (1890) z r. 1602—1604, XI. (1899) z r. 1605—1606.

Druhá řada sněmů, *Monumenta comitialia regni Transylvaniae*, redigovaná Alex. Szilágyim, obsahuje sněmy sedmihradské za doby

zvláštního sedmihradského knížectví, t. j. od r. 1540—1699, všeho 21 svazek.

Ve čtvrtém oddělení Hist. památek Uh. Akad. *(Diplomacziai emlékek)* vyšly dvě sbírky: *a)* Diplom. památky z doby Anjouovců, *b*) Dipl. pam. z doby krále Matčje. Sbírka prvá *(Magyar diplomacziai emlékek az Anjoukorból)* o 3 svazcích (r. 1874—1876) redigována byla Gust. Wenzelem. Obsahuje diplomatický materiál pro styky uherskoitalské za Anjouovcův od r. 1268—1420, tedy za dobu, kdy Anjouovci v Uhrách ještě nepanovali, až do r. 1420, kdy panovati už dávno přestali. Jest tu i mnoho materiálu pro styky Benátské republiky s Dalmacií, Bosnou a Srbskem (hlavně ovšem pro poměry mezi Sicilií a Uherskem). Dovídáme se tu, že šlechtici dalmatští, bosenští a srbští ucházeli se o státní občanství benátské. Dosti látky jest tu i pro dějiny republiky Dubrovnické, něco také pro dějiny české, polské, rakouské a j. Text listin jest latinský.

Podobnou sbírkou jsou *Magyar diplomacziai emlékek Mátyás király korából* (1458—1498), jež vydány red. Ivana Nagye a barona Alberta Nyáryho (4 sv., 1875—1878). Zde podán materiál hlavně pro styky uhersko-benátské za Matěje Korvína, dále pro styky s jinými státy italskými a státy sousedícími s Uherskem. Zajímavé a důležité jsou jmenovitě zprávy benátských vyslanců, informující republiku o politických událostech v Uhrách. Velmi mnoho místa vyplňuje italská korrespondence královny Beatrix, ženy Matěje Korvína. Italština zaujímá ve sbírce vůbec značné místo. Ve 4. sv. jsou doplňky ke svazkům dřívejším.

Jak sbírka Wenzelova, tak Nagyova a Nyáryho opatřena jest podrobným přehledem obsahu, ale žádná z nich nemá jmenného a věcného ukazatele. Pro dějiny zahraničných stykův uherských obě jsou stejně důležité. Podobné české publikace bohužel není, a uherské sbírky vysvětlují se jen tím, že Maďaři věnovali mnoho na studium v zahraničných archivech.

S uvedeným největším cyklem sbírek Uh. Akad. souvisejí některé jiné její sbírky. Jest to hlavně *Anjoukori okmánytár* (Codex diplom. hung. Andegavensis), šestisvazkový listář pro dobu anjouovskou, jejž redigoval Emerich Nagy (1878—1891). Naproti jiným edicím má sbírka tato přednost v tom, že jest opatřena podrobným rejstříkem osob i věcí. Dále sluší uvésti *Archivum Rákoczianum* (II. Rákóczi Ferencz levéltára), sbírku pramenů pro dějiny konce XVII. a poč. XVIII. stol. za Františka Rákócziho II., jež rozdělena na dvě oddělení: *a)* (maď. a lat.) listy týkající se vojenských a vnitřních záležitostí, *b)* prameny pro styk zahraničný (diplomaticum). První oddělení o 10 svazcích redigovał Kol. Thaly (1873—1889), oddělení druhé o 3 svazcích (s materiálem anglickým, franc. a lat., sebraným v angl. archivech) Arnošt Simonyi (1872—1877). Mimo to vydala Uherská Akademie *Principis Francicsi II. Rákóczi Confessiones et Aspirationes*

principis christiani (1876, též franc.), latinskou autobiografii Františka Rákócziho, nalezenou před lety v Národní bibliotéce v Paříži, jež vyšla r. 1903 i v maď. překladě Domjánově (v Miškovcích). Nákladem Akad. vyšel dále r. 1891 poslední (8.) svazek sbírky *Hazai okmánytár* (Codex diplomaticus patrius), jiż redigovali Emerich Nagy, Ivan Páur, Karel Ráth a Desider Véghely (od 5. sv. Arnold Ipolyi, Nagy a Véghely). Diplomatář tento, jehož prvých pět svazků vyšlo v l. 1865 až 1873 v Rábu, šestý a sedmý r. 1876 a 1880 v Budapešti, obsahuje listiny z doby árpádovské i pozdější. Každý svazek opatřen jest podrobným rejstříkem osob a věcí, bohužel však schází přehled obsahu v každém svazku. Akademie dala též pořiditi k *diplomatáři Fejérovu abecední rejstřík* (Index Alphab. Codicis diplom. Hung. per Georgium Fejér editi), jejž sestavil Moric Czinár (Pešť, 1866). Takovýmto *rejstříkem* opatřen jest i *Wenzelův Codex dipl. Arpad.* continuatus. Pořídil jej Ferd. Kovács (Bpešt, 1889). Akademie pokračuje také ve vydávání díla započatého prvým jejím presidentem hr. Josefem Telekim, *Hunyadiak kora Magyarországon.* Dílo toto, o němž jmenovaný přední historik maďarský, jeden ze zakladatelů Akademie, úsilovně pracoval po 25 let, bylo rozpočteno na mnoho svazků, za života autorova vyšly však jen svazky I. a II. (1852), III. (1853), IV. (1854), X. (1853) a XI. Teprve po smrti Telekiově († 1855) vyšel sv. V. (1856), sv. XII. (1857) a 1. část sv. VI. (1863), a sice péčí Karla Szabóa, který již v l. 1850—55 pomáhal autorovi. Dílo mělo podávati nejen dějiny Hunyadiovců, nýbrž i listinný materiál a historický místopis doby. Hr. Telekimu podařilo se napsati a vydati jen dějiny; co se týče listinného materiálu, připravil jej a vydal jen částečně. (Uveřejněn jest v X.—XII. sv. díla.) Historický místopis sotva že začal psáti. V 1. části VI. sv. (připravené k tisku již Szabóem) obsažen jest stručný popis 22 komitátův uherských; vypočítávají se totiž v každém komitátě hrady, města a malé osady, hlavní velkostatkáři a vrchní županové za doby Hunyadiovců. Za pokračovatele v díle Telekiově zvolen byl nadaný historik maďarský, tou dobou zemský archivář uherský Desider Csánki, jemuž uloženo napsati podle původního plánu Telekiova historický místopis zemí Uherské koruny za Hunyadiovců. Dosud vyšly tři svazky tohoto veledůležitého díla, nazv. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* (r. 1890, 1894 a 1897 jakožto VI.—VIII. sv. sbírky Telekiovy). Těmito třemi svazky není však dílo ukončeno. Podle předmluvy ke 3. svazku vzrostl autorovi počínajíc druhým svazkem materiál tolik, že místo původně zamýšlených tří svazků má jich býti pět. Ve 4. sv. budou popsány komitáty hornouherské (Felvidék) a některé sedmihradské, v 5. sv. ostatní sedmihradské a chorvatsko-slavonské. Jako šestý svazek má vyjíti jmenný ukazatel ke všem pěti svazkům. Popis každého komitátu počíná se úvodem o hranicích komitátu v XV. stol., o rozdělení majetku velkého, prostředního i malého, světského i církevního, nato uveden

přehled hradů, tvrzí a zámků, měst a městeček a vesnických osad, pak přehled větších statkářů a konečně vrchních županů. Jak viděti, drží se sice Csánki původního plánu Telekiova, avšak provádí jej velmi detailně. Jména geografická uvádí ve mnohých variacích, jak byla v užívání nejen v XV., nýbrž i ve XIV. stol. Dílo jeho má veliký význam zejména pro dějiny slovanské kolonisace v Uhrách.[1])

Jinou sbírkou pramenů, vydávanou od Uh. Akademie, jsou *Törökmagyarkori történelmi emlékek* (Historické památky z doby turecko-maďarské), jež se dělí rovněž na 2 oddělení: *a)* Diplomatář (Okmánytár), *b)* Spisovatelé (Irók). Prvé dva svazky diplomatáře, vyd. r. 1863, obsahují listiny k *vnitřním* dějinám Uher za tureckého panství (Okmánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon), sebrané Aronem Sziládym a Alex. Szilágyim v archivech Vel. Köröse, Czeglédu, Dömsödu, Szegedu a Halase. K tomu se pojí dalších sedm svazků, vyd. v l. 1868—1872 redakcí týchž osob pod názvem Török-magyarkori államokmánytár. Ke všem sedmi svazkům pořídili redaktoři zvláštní jmenný a věcný index (r. 1874). Text listin jest buď latinský nebo maďarský (často přeložený z turečtiny Aronem Sziládym). Törökmagyarkori okmánytár skládá se tedy ze dvou cyklů, prvý (A hódoltsági okmánytár) má dva, druhý (Államokmánytár) sedm svazků. Tento druhý obsahuje turecko-uherské *diplomatické* listiny vycházející od vynikajících uherských i jiných státníků, knížat, valašských vojvodů i listiny Turků adresované Uhrům atd. Vydavatelé sebrali a uveřejnili tu materiál objasňující poměry Sedmihrad, jejich připojených částí a komitátů, pašalyků a vojvodství s nimi sousedících.

Nejvíce látky poskytly bohaté rukopisné sbírky sedmihradského musejního spolku (a tu zase hlavně sbírky hr. Jos. Keményho). Mnoho listin obdrželi vydavatelé i od soukromých osob a jednotlivých ústavů. Přes to však podotýkají, že publikace jejich daleko nemůže býti úplnou, poněvadž sedmihradské archivy na počátku a uprostřed XVII. stol. i uprostřed stol. XVIII. mnoho utrpěly. Ale i co zbylo, jest velmi cenné. Někdy bude snad možno doplniti tuto sbírku z archivů cařihradských, vídeňských, pařížských, stokholmských, varšavských i j.

Na konci II. sv. prvého cyklu (Hódoltsági okmánytár) jest slovník tureckých slov s maďarským výkladem.

Druhé oddělení: *Török történetirók* (Turečtí historikové) má dosud tři svazky. V prvých dvou, přeložených orientalistou Jos. Thúrym († 1906) a opatřených jeho poznámkami, vyšly r. 1893 a 1896 spisy tureckých autorů, kteří jednají o uhersko-tureckých stycích. Počíná se pracemi, jež se týkají už století XIV. a XV. Podávají se tu jen ony části spisů, jež se vztahují na Uhersko anebo s ním aspoň souvisejí.

---

[1]) Z přečetných jmen místních uvádíme na př. tyto názvy slovanské: Csedemér (Čedomír), Cserecsan (Čerčany), Dusnok (Dušníky), Esztrág, též Istrog (Ostroh), Bogyoszló (Budislav), Dobronya, Volkonya, Kohár, též Kuhar (Kuchary), Noszlop, též Nosztop (Neustup), Prága, Páka, Priaszó, též Priaszló (Perejaslav), Haláp (Chlap), Sztolcz, též Sztócz, Stolch, Ztoulch, Oztolch, Izthocz (Stolec), Porva, Sztrelczi atd.

Před každou prací jest úvod, kde překladatel seznamuje s osobou překládaného autora i s jeho dílem. Na konci prvého svazku jest rovněž slovníček tureckých slov s výkladem. Oba svazky mají po zvláštním jmenném i věcném rejstříku. Jako třetí svazek Tur. historiků vyšel r. 1904 překladem a s poznámkami Emericha Karácsona cestopis Evlie Čelebiho po uherských zemích z let 1660—1664.

Evlia Čelebi náleží k nejslavnějším cestovatelům světa, jako byl Arab Ibn Batúta a Vlach Marco Polo. Překladatel podává v úvodě jeho životopis. Celé cestopisné dílo jeho má 10 svazků. Rukopis byl nalezen teprve r. 1896 ve Skutari. Evlia Čelebi popisuje nejen Uhry, nýbrž i Sedmihrady, Chorvatsko, Slavonii, Dalmacii a Bosnu s Hercegovinou. Líčí i svou návštěvu u Mikuláše Zrinského. Také tento svazek opatřen jest ukazatelem jmen a věcí. (Mimochodem budiž tu učiněna zmínka i o tom, že r. 1905 vyšel také srbský překlad cestopisu Evlie Čelebiho jako XLII. svazek Spomeniku Srbské Akad.)

K dějinám panství tureckého v Uhrách podávají dále materiál *Magyarországi török kincstári defterek*, dvousvazková sbírka Uherské Akad., vydaná r. 1886 a 1890 překladem Ant. Velicse. Prvý svazek obsahuje látku za dobu od r. 1543—1635, druhý svazek od r. 1540 do 1639. K druhému svazku přidán jest krátký terminologický slovník. Ve sbírce této jsou uveřejněny turecké účetní knihy o státní správě Uher, chované v c. k. dvorní bibliotéce ve Vídni, jež se týkají sice všech odvětví státní správy turecké v Uhrách, všech státních příjmů a výdejů, ale hlavně se vztahují k věcem vojenským a finančním. Jsou to knihy lenní, knihy o žoldnéřském vojsku, knihy o majetku spravovaném erárem, knihy daňové a konečně knihy rozličného jiného obsahu. Úvod k oběma svazkům napsal Arnošt Kammerer a líčí tu stručně státní organisaci, zřízení lenní, vojenské, soudní a zejména i finanční.

Kromě toho vydala Akademie ještě některé jiné menší sbírky historických pramenů. Jsou to: *Diplomatarium relationum Gabrielis Bethlen cum Venetorum republica* (lat. a it.), red. Leopolda Ováryho (r. 1886); *Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei* (Nevydané pol. listy kníž. G. Bethlena, maď. a lat.) red. Alex. Szilágyiho (r. 1879); *Okmánytár Bethlen Gábor fejedelem uralkodása történetéhez* (Listář k dějinám panování kníž. G. Bethlena, lat. a něm.), red. Ant. Gindelyho (r. 1890); *Levelek és okiratok I. Rákóczi György keleti összeköttetései történetéhez* (Listy k dějinám východních styků Jiř. Rákócziho), red. Alex. Szilágyiho (r. 1883); *Erdély és az északkeleti háboru.* Levelek és okiratok (Sedmihrady a severovýchodní válka, maď. a lat.), red. Alex. Szilágyiho (2 sv., r. 1890—91), listinný materiál z let 1648—1660; *A linczi béke okirattára* (Listář Lineckého míru, maď. a lat.), red. Alex. Szilágyiho (1885); *A szőnyi béke okmánytára* (Listář Szőnyského míru [z r. 1642], maď. a lat.), red. Bély Majlátha (1885); *Mátyás király levelei.* Külügyi osztály (Listy krále Matěje. Oddělení zahraničné, lat.), red. Viléma Fraknóiho (2 sv., 1893 a 1895), I. sv. 1458—1479, II. sv. 1480—1490; *Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára* (Di-

plomatář styků mezi Dubrovníkem a Uherskem, lat. a itals.), red. Jos. Gelciche s úvodem a poznámkami Lud. Thallóczyho (1897); *Magyarországi városok régi számadáskönyvei* (Staré účetní knihy uherských měst; z archivů měst Šťávnice, Prešpurku, Báňské Bystřice, Trnavy, Šoproně, Bardějova a Kremnice), red. Lad. Fejérpatakyho.

Zvláštní zmínky zasluhuje millenniová (avšak opozděná) sbírka *A magyar honfoglalás kútfői* (Prameny k zabrání Uher od Maďarů). Vyšla red. Julia Paulera a Alex. Szilágyiho za přispění hr. Gézy Kuuna, Lad. Fejérpatakyho, Jos. Hampela, Lud. Thallóczyho, Jindř. Marczaliho, V. Jagiće, Ant. Hodinky, Rud. Maróthiho a Rud. Váriho (r. 1900).

Uveřejněny jsou tu: 1. prameny byzancké (Marczali a Vári), a sice 18. kap. Taktiky Lva Moudrého, některé řecké kroniky a část spisu Konstantina Porfyr. De administrando imperio, jež se vztahuje na Maďary a jich sídla; 2. prameny východní (hr. Kuun): Ibn Rosteh, Gardêzi, El-Bekrî, Ibn Fadhlân, Istachrî, Ibn Haukal a Mas'ûdi; 3. prameny západní (Marczali): Annales Berthiniani, Conversio Bagvariorum et Carantanorum, Description of Europe by king Alfred the great, Annales Fuldenses, Kronika Reginova, List salcburského arcibiskupa Dětmara a jeho suffragánů k pap. Janu IX., List o Maďarech k verdunskému biskupu Dadonovi, Versus Waldramni ad Dadonem episcopum a Salamone missi, Ekkehardi Casus Sancti Galli; 4. prameny slovanské (Jagić, Thallóczy a Hodinka): místa Legendy o sv. Cyrillu a Methodějovi, jež se vztahují na Maďary, Vypravování o uhersko-bulh. válce, části Kijevského letopisu (t. zv. Nestorovy kroniky), vztahující se na Maďary; 5. domácí prameny (Fejérpataky a Marczali): Dílo anonym. notáře krále Bély (s poznámkami Paulerovými), Cesta Julianova do Velkého Uherska, Uherské kroniky (úryvky ze Šimona z Kézy a z illustrované kroniky). K těmto historickým pramenům přidána jest Hampelova práce, jež doplňuje obraz Uher v době příchodu Maďarů daty archeologickými.

A magyar honfoglalás kútfői jsou sbírkou důležitou nejen pro Maďary, nýbrž částečně i pro nás Slovany. Týkajíť se nás zprávy spisovatelů arabských i jiné (zejména Conversio Bagvariorum et Carantanorum). Bohužel není však edice tato bezvadná.

Brzo po vyjití knihy ozvaly se v samých Uhrách nepříznivé hlasy o redakci některých pramenů. Proti vydavateli Taktiky Lvovy Várimu vystoupil hlavně Gyomlai (ve 36. sv. Századok), od něhož pochází práce Bölcs Leo taktikája, mind magyar történeti kutforrás (v Histor. Rozpr. Akad., sv. 18.; autor bere tu v pochybnost spolehlivost dat Lva Moudrého, jež se vztahují na Maďary). Nepříznivý posudek podán dále o redakci pramenů odevzdané prof. Marczalimu. Prof. Pecz vytýkal Marczalimu (Századok, sv. 37.) i nesprávnost překladu na některých místech. Ani Marczaliovo vydání latinských kronistů neuznáno dobrým. Za to vyslovil se Thúry pochvalně o vydání pramenův orientálních hr. Kuunem (Századok, sv. 37.).

Ke sbírce pramenů speciálně právně-historických, jež vydává Uh. Akademie, náležejí *Magyarországi Jogtörténelmi Emlékek* (Monum. juridico-historica). Vyšlo tu v l. 1885—1904 red. prof. Alex. Kolosváriho a Klem. Óváriho pět svazků municipálních statutův uherských, pročež má sbírka tato i druhé záhlaví: A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyüjteménye (Corpus statutorum Hung. munic.).

Jednotlivé svazky mají tento obsah: sv. I. Statuta et constitutiones municip. Transylv. ab antiquiss. temporibus usque ad finem saeculi XVIII. (r. 1885); sv. II. Statuta et articuli municipiorum Hung. Cis-Tibiscanorum (1. část z r. 1890 obsahuje statuty komitátní, 2. část statuty měst a privil. okresů); sv. III. Statuta et art. municip. Hung. Trans-Tibiscanorum (z r. 1892, komit. a městské stat. a stat. hajduckých obvodů); sv. IV. Statuta et art. munic. Hung. Cis-Danubianorum (1. část z r. 1896 komit. stat., 2. část z r. 1897 stat. král. svob. měst); sv. V. Statuta et art. munic. Hung. Trans-Danubianorum (1. část r. 1902, 2. část r. 1904).

Nákladem Akad. vyšel též Kolosváriův a Óváriův maď. překlad *Verböczyova Tripartita* (Werbőczy István Hármaskönyve, 3. vyd. 1894) se znamenitým latinskomaďarským terminologickým slovníkem, k němuž překladatelé užili i všech starších maďarských překladů Verböczyova díla.

K uvedeným pramenným sbírkám Uh. Akad. dlužno přiřaditi ještě *Magyar Történelmi Tár* (Uh. Histor. Archiv), a sice v původní jeho formě, jak byl vydáván v l. 1856—1877 redakcí Frant. Toldyho. Ve 25 svazcích této sbírky nalézá se rovněž velmi mnoho materiálu pro uherské dějiny (na př. důležité zprávy kroniky Marina Sanuta o Uhersku z let 1496—1501, sv. XIV., XXIV. a XXV.). Podrobný přehled látky tam uveřejněné (podle svazků) najde se v seznamu děl a publikací vydaných Akademií od r. 1830 do konce června 1889 (A M. Tud. Akadémia kiadásában megjelent munkák és folyóiratok betűrendes czim-és tartalomjegyzéke. Bpest, 1890).

Přejdeme k rozpravám vydávaným Uh. Akademií. Od r. 1867, tedy od založení dualismu vydává Akademie několik druhů Rozprav (Értekezések). Nás zajímají *Értekezések a történeti tudományok köréből* (Rozpr. histor.), jichž vyšlo do r. 1906 21 svazek, a *Értekezések a társadalmi tudományok köréből* (Rozpravy z oboru věd společenských; I. svazek, 1867—1870 měl název Értekezések a törvénytudomány köréből), jichž vyšlo dosud 13 svazků. (Podrobný přehled obsahu jednotlivých svazků obou těchto řad Rozprav do r. 1889 viz ve zmíněném Seznamu děl a publikací Akademie.). Hlavnější rozpravy uvedeme níže, kde vypíšeme stručně literární činnost předních zástupců maďarské historiografie. Tam vypočteme i větší dějepisná díla, vydaná nákladem Uh. Akademie. Ve starší době vycházely rozličné historické a právněhistorické práce v t. zv. Ročnících [Évkönyvek] Akademie, jakož i ve Věstníku [Értesítő], který vychází s pozměněným účelem až dodnes a sice od r. 1840 až do r. 1859 red. Frant. Toldyho (Schedela) 1. řada, od r. 1860 pak do r. 1866 ve třech odděleních: *a*) jazykovém a belletristickém pod red. Fr. Toldyho, *b)* filosofickém, právnickém a historickém pod red. Ant. Csengeryho, *c)* matem. a přírodovědeckém pod red. S. Györyho — nová řada (uj folyam), a konečně od r. 1867 až dodnes (v jediném oddělení) pod redakcí hlavního tajemníka Akad. nejnovější řada (legujabb folyam).

Akademie vydala i některá repertoria, jež jsou důležitými pomůckami pro každého historika. Takovým bibliografickým dílem jest

Szinnyeiovo *Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertoriuma* (Vědecký přehled domácích i cizích časopisů, pokud se týče Uher), a sice I. oddělení: Történelem és annak segédtudományai (Dějiny a jejich pomocné vědy), jež má dva svazky: 1. Hazai folyóiratok, évkönyvek, naptárak és iskolai értesítvények repertoriuma 1778-tól 1873-ig (vyšlo r. 1874), 2. Hirlapok 1731—1880-ig (r. 1885). (II. oddělení tohoto repertoria týká se přírodních věd a matematiky.) Od téhož Sinnyeie pochází veliký bio- a bibliografický slovník maďarský *Magyar irók élete és munkái*, jehož X. svazek (vyšlý r. 1906) obsahuje biografie Popeszku-Rybay.

Nejen pro Maďary, nýbrž i pro Chorvaty vítaným bude *Horvát történelmi repertorium*, jež sestavil prof. Ed. Margalits (2 sv., vyd. Akad. 1900 a 1902). Autor seznamuje tu s veškerou historickou prací Chorvatů tak, jak se jeví v publikacích Chorv. histor. společnosti a Jihoslov. Akademie od r. 1850 do r. 1899. V prvém svazku jest ve formě stručných excerptů podán přehled prací ze 100 svazků, a sice ze 12 svazků Arkivu za povjestnicu jugoslavensku a z 88 svazků Radu Jihoslov. Akad., ve sv. druhém dokončen jest přehled prací uveř. v Radu, načež podány výtahy ze článků a prací otištěných ve Starinách, v Književniku a ve Vienci. Dobře praví autor v předmluvě, že chorv. dějiny jsou doplňkem dějin uherských a obsahují i pro Uhry mnoho důležitých nových a dosud v Uhrách neznámých dat. U studií jazykozpytných, literárněhistorických i j. Horvát. tört. rep. obsahuje jen titul, kdežto u historických, zeměpisných a archeologických podává obsah ve výtazích na způsob regest s naznačením pramenů.

Některé výtahy jsou dosti obsáhlé a vyplňují mnoho stran. Na př. ve II. sv. podává se na str. 399—463 obsah práce Fr. Račkého Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srpsku poviest srednjega vieka (Književnik, 1864), kde jest zvláště mnoho místa věnováno Konstantinu Porfyrogenetovi, důležitému pramenu jak pro Slovany, tak pro Maďary. Ve II. sv. na str. 543—556 jest výtah z práce H. Jirečka o Pannonii v IX. stol. (Knjiž. III.) atd.

Nepostrádatelnou částí díla jest ukazatel jmen a věcí, který obsahuje veškera data týkající se jednotlivých jmen a předmětů a vyskytující se rozptýleně v knize. I. svazek má 783 strany, II. 867 stran.

O činnosti Histor. společnosti maď. učiněna zmínka již shora. Orgán její *Századok* vychází rovněž od počátku dualismu, od r. 1867. Prací uveřejněných v něm za čtyry desetiletí jest už nepřehledná řada. R. 1890 vydáno bylo sice repertorium k ročníkům 1867—1890 (od Gézy Petrika), avšak to nyní nepostačuje, nehledíc ani k tomu, že by od r. 1891 muselo míti pokračování. Rzhodl se tedy výbor Histor. společnosti počátkem tohoto roku, že vydá ke čtyřiceti ročníkům Századok (incl. 1906) podrobný Jmenný a věcný ukazatel (Név-és Tárgymutató), a to ve 4 svazcích, vždy po 10 ročnících časopisu. Index za prvých 10 let (1867—76) jest již hotov a vyjde během r. 1907.

Když přestala Uh. Akad. vydávati Magyar Történelmi Tár, počala Histor. společnost vydávati r. 1878 red. Alex. Szilágyiho kvartálník

podobného jména, *Történelmi Tár.* Časopis ten vychází podporou Uh. Akad. až podnes, nyní red. Ondřeje Komáromyho (od r. 1900 nová serie, Új folyam; ročník 1907 jest tedy osmý). Uveřejňuje se tu rozličný pramenný materiál historický. Podporou Akad. vydává Hist. spol. dále (počínajíc r. 1885), nejdříve red. Alex. Szilágyiho, později L. Dézsiho a Jul. Schönherra, sbírku biografií znamenitých uherských státníků, knížat i jiných historicky důležitých osob, *Magyar Történeti Életrajzok.* Vyšly tu na př. životopisy: bar. Jos. Eötvöse od Zoltána Ferencziho, Štěpána Werböczia od Vil. Fraknóiho, hr. Frant. Széchenyiho (1754—1820) rovněž od Fraknóiho, Štěpána Széchenyiho od Ant. Zichyho (2 sv.), Gabr. Bethlena od Gindelyho a Acsádyho, krále Ludvíka Vel. od Ant. Póra (2 sv.), Jana Korvína od Jul. Schönherra hr. Mikul. Zrinského od Karla Széchyho (5 sv.), obou Jiří Rákócziů od Alex. Szilágyiho (2 sv.), královny Izabelly (1519—1559) od Ondřeje Veresse a j.

Vedle Hist. společnosti maď. přispívají k obohacení historické literatury maďarské i rozličné historické spolky provinční, jež vydávají pravidelně své spolkové periodické publikace („Ročníky", Évkönyvek). Jest to Musejní spolek sedmihradský (Erdélyi Muzeum-egyesület), Boršodsko-miškovecký kulturní a musejní spolek, Széchenyiovský spolek v Prešově, Historická společnost báč-bodrockého komitátu (jež vydala již 22 sv. svých „Ročníků", poslední z l. 1904—1906 red. Karla Trencsényho v Zomboru), Histor. společnost csanádského komitátu, Historická a archeologická společnost hunyadského komitátu (poslední „Ročník", 16., vyšel v Dévě 1907 red. J. Barthose). K těmto maďarským publikacím řadí se některé německé (sedmihradské), jmenovitě Archiv des Vereines für siebenbürg. Landeskunde (vyd. spolkovým výborem; r. 1906 vyšel v Sibini u Michaelisa již 33. sv. nové serie).

Katolická *Společnost sv. Štěpána,* jež vydává hlavně církevní a školní knihy, dobyla si velkých zásluh i o historické bádání uherské. Uveřejnilať zejména osm svazků pramenů, sebraných ve Vatikánském archivu *Monumenta Vaticana Hungariae,* a sice ve 2 řadách.

V řadě I. vyšly: v I. sv. Akta poselství kardinála Gentilise z let 1307—1311 (1885); v II. sv. Účty sběratelů papežských desátků z let 1281—1375 (v Bpešti 1887); v III. sv. Bully pap. Bonifáce IX. z let 1389 až 1396 (r. 1889), ve IV. sv. Bully téhož papeže z let 1396—1404 (r. 1890); v V. sv. Liber confraternitatis S. Spiritus de Urbe (1889); v VI. sv. Korrespondence krále Matěje s říms. papeži z let 1458—1490 (1891). V řadě druhé vyšly: v I. sv. Zprávy papežských poslů (oratorů) do Uher, 1524—1526 (r. 1884); ve II. sv. Zprávy vídeňského nuncia kardinála Buonvisi z r. 1680 (r. 1886).

Nákladem Spol. sv. Štěpána vyšlo dále: red. Bunyitaye, Karácsonyiho a Rapaicse prameny k círk. děj. uh. z doby reformace (Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitujitás korából, I. sv. Okmánytár, Bpešt, 1902), red. Kabose Kandry Váradské Regestrum (1898; o novém vydání téže sbírky viz níže), Theodora Ortvaye Církev. místopis uherský na poč. XIV. stol. (Magyarország egyházi földleirása, ve

2 dílech, na základě seznamů o papežském desátku), dvě díla Lud. Balicse, jedno o dějinách římskokatol. církve v Uhrách (A róm. kath. egyház története Magyarországban, I. sv. od korunování sv. Štěpána do smrti sv. Ladislava, r. 1895; II. sv. od krále Kolomana až do vymření Árpádovců, 1095—1301, ve dvou částech, 1888 a 1890), druhé o dějinách křesťanství na nynějším území uherském před příchodem Maďarů (A kereszténység története hazánk mai területén a magyarok letelepedéséig, I. sv. 1. část 1901), veliké dílo Vil. Fraknóiho o církevních a politických stycích Uher s pap. stolicí (Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkel, 3 sv. :I. od založení království až do kostnického koncilu; II. od kostn. koncilu až do bitvy u Moháče, 1902; III. od bitvy u Moháče do osvobození od Turků, 1903), L. Zavodszkého spis o pramenech zákonů a synodálních usnesení z doby sv. Štěpána, sv. Ladislava a Kolomana (A szent István, szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai, s textem zákonů, 1904).

Také některá biskupství, kapitoly a kláštery vydaly důležitá díla historická neb prameny. Takovým církevním podnikem jsou na př. obsáhlé dějiny benediktinského řádu uherského (A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend története), vydávané Sv. Martinským opatstvím na devítistoletou památku trvání křesťanství, království a benediktinského řádu v Uhrách. Dílo rediguje historik Lad. Erdélyi. V I. a II. sv. vyšly prací benediktina Pankráce Söröse dějiny arciopatství Sv. Martinského (A pannonhalmi főapátság története, 1903), ve sv. VII. dějiny opatství zalavárského (A zalavári apátság története, 1903) od Tomáše Füssyho, ve sv. VIII. dějiny opatství bakonybélského za doby samostatnosti, 1023—1548 od P. Söröse (1904).

Velkováradská kapitola vydala r. 1903 proslulé Váradské regestrum o ordáliích (Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróbalajstrom). Redaktoři, Jan Karácsonyi a Sam. Borovszky, otiskují napřed text Vár. regestra podle vydání klužského z r. 1550, na to následuje Archontologia aetatis regestri Varadiensis, t. j. přehled úředníků, kteří od r. 1205 až do r. 1235 zastávali úřady. Řada tato sestavena jest dílem z dokumentův označených letopočtem, dílem z Vár. regestra samého. V další části dokazují vydavatelé (v jazyku latinském i maďarském), kterého roku povstaly jednotlivé části Vár. regestra, a přidávají chronologickou tabulku, z níž vysvítá, že nejstarší část této památky jest z r. 1208, pak povstaly články (testimonia) z let 1213—1235. Na to podán jest text v pořádku chronologickém, a sice s potřebnými výklady jmen pod čarou. Na konci pak jest podrobný index osob, míst a věcí (str. 313—376). Vár. regestrum se svým „soudem pravdy" (judicium praudae) a s četnými slovanskými jmény[1]) má důležitost i pro slovanského právního historika.

---

[1]) Bogdan, Bohmel, Borozlou (Borislav), Koeta (Kojeta), villa Kouachi (Kovači), Dusinici, Dusunic (Dušníci, Dušník), Iroslou (Jaroslav), Libicy,

Co se týče zpracování publikovaného materiálu, tedy vlastní literatury historické, není ve stručném tomto přehledu ani zdaleka možno podati více než uvésti práce předních zástupců maďarské historiografie. Pomíjejíce známá starší díla Ignáce Aurela Fesslera (1756—1839; nové vydání Fesslerových dějin uh. uspořádané Kleinem náleží pořáde ještě k cennějším spisům o uh. děj.), Jana Majlátha (1786—1855), Michala Horvátha (1809—1878) a Lad. Szalaye (1813—1864), uvedeme práce historiků dosud žijících nebo v době nepříliš dávné teprve zemřelých.

Počneme s Fridrichem *Pestym* († 1889), který se věnoval hlavně studiu dějin jihouherských a chorvatských. Z přečetných prací jeho buďtež uvedeny hlavně tyto: A szörényi bánság története (Dějiny Severinského bánství, r. 1878, 3 sv.); Az eltünt régi vármegyék (Zaniklé někdejší komitáty, 1880, 2 sv.; ve 2. sv. jest mnoho látky pro chorv. právníka historika); A magyarországi várispánságok története különösen a XIII. században (Dějiny hradských županství v Uhrách, zvláště ve XIII. stol., 1882, 2 části; v prvé části pojednává se všeobecně o hradské organisaci uherské, v části druhé, větší, popisují se 82 hradské obvody, čítajíc v to i Sedmihrady a Chorvatsko-Slavonsko); Die Entstehung Kroatiens (Ungar. Revue 1882, též o sobě); Száz politikai és történeti levél Horvátországról (Sto politických a histor. listův o Chorv., 1885); Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben (O místních jmenech uherských s hlediska histor., zeměp. a jazykozpyt., I. sv., 1888; místopisný slovník, nikoli však úplný). Pesty hleděl dokázati vědecky právní nároky Uher na Slavonii, což bylo se strany chorvatské, jmenovitě prof. Vjek. Klaićem na základě pramenův odmítnuto.

Roku 1890 zemřel přední historik a bibliograf maď. Karel *Szabó*, od r. 1873 profesor uh. dějin na univ. v Kluži. Z prací jeho uvádíme: A magyar vezérek kora (Doba maď. vojvodů). I. Árpád, II. Zsolt (Budap. Szemle, 1858—59, III.—V. sv.) a později Taksony kora, 947—972, a Gyeics kora, 972—997; to spojil a přepracované vydal r. 1869 pod tit. A magyar vezérek kora. Pokračováním jsou spisy: Péter és Aba (Tört. Értek. II. 3, 1872), a Kun László, 1272—1290 (II. roč. M. Tört. Életrajzok). Další práce: Az erdélyi történelmi adatok (1862, 4 seš.); Szabó K. kisebb történelmi munkái (r. 1873, sebrané menší práce). Szabó snažil se obhájiti pravost podvržené Csícké kroniky székelské a napsal r. 1854 článek: Az 1533-iki székely krónika hitelessége, pak r. 1862 nové pojednání: A székely krónika ügyéröl (Erd. Muz. Egyl. Évk.), což bylo přípravou k pozdějším pracím: Székely oklevéltár (2 prvé svazky 1872—1876) a Régi székelység. Od r. 1859 počal se zabývati bibliografií a napsal: Régi magyar

---

Olodar, Paztuh, Perven, Poznan villa, Poznanus, Vingyozlou, Visata, Vizozlou, Vojuoda, Voyzlou, Uduory, Zobozlo, Zobozlou, Zouizlou (Seběslav) a j.

könyvtár (v I. sv. popis maď. tisků z let 1531—1711, ve II. nemaďarských z let 1473—1711; III. sv., seznam nemaďarských děl uh. spisovatelů, tištěných v cizině, nedokončil. To učinil Árpád Hellebrant, 1896.).

K nejlepším stilistům mezi maď. historiky náležel Frant. *Salamon* († 1892), od r. 1870 profesor dějin na universitě v Budapešti, který byl zároveň dobrým estetikem a publicistou. Také jeho literární činnost byla veliká. Mezi jiným napsal: Török uralkodásról Magyarországon (O panování Turků v Uhrách, Budap. Szemle, 1860), kteráž práce vyšla přepracovaná r. 1864 pod tit. Magyarország a török hódítás korában (2. opr. vyd. 1886, něm. v Lipsku, 1887); dále: A brebiri grófokról (Budap. Szemle, 1863—64; později zároveň s prací Zrinyi Miklós pod novým tit. Az első Zrinyiek; Pešť, 1865); A magyar királyi szék betöltése és a pragmatica sanctio története (O trůnním právu uh. a děj. pragm. sankce, Pešť 1867; 2. vyd. 1881); Két magyar diplomata a XVII. századból (Dva uh. diplomaté ze XVII. st. Pešť 1867; 2. vyd. 1878; nové r. 1884), kde vydal nejdůležitější prameny pro vyjednávání o prvý Szőnyský mír r. 1627; Rendi országgyüléseink jellemzéséhez (Ke karakteristice stavovských sněmů, Tört. Ért. I. 11., 1869); Kisebb történelmi dolgozatai (Menší dějep. práce, Bpešt 1875; 2. vyd. 1878, nové 1889); A magyar hadi történethez a vezérek korában (K vojenským dějinám maď. v době vojvodů, Századok 1876; též o sobě, 1877). V práci této klade Salamon příchod Maďarů do Uher přes Karpaty do r. 897, z kteréž příčiny vznikla mezi ním a Jul. Paulerem polemika: A honfoglalás éve (1883). Pauler dokazoval, že Maďaři přišli do Uher již r. 895. Pokračováním řečené polemiky jsou Salamonovy články v Budapesti Szemle (1883): A kutfőkritika és a millenium irója a pak Az akadémia és a millenium. Od Akademie byl totiž Salamon společně s Theod. Botkou († 1885) a Paulerem jmenován členem komise, která měla zjistiti milleniový rok. Akademie přijala určení Paulerovo. Salamon pustil se též do velikých dějin Budapešti, ale neukončil jich. Napsal: Budapest ókorban (1878, I, sv.; pokračování, II. sv., vyd. 1885, sahá k době krále Matěje).

Nejplodnějším historikem byl shora už často uváděný *Alex. Szilágyi*, bývalý ředitel universitní knihovny v Budapešti († 1899). Vedle četných vypočtených už pramenů, od něho vydaných, uveřejnil především mnoho prací, týkajících se vesměs maď. revoluce, jako: A magyar forradalom napjai julius elseje után (Dni maď. revoluce po 1. červenci, 1849; nové vyd. 1850, též něm.); A magyar forradalom férfiai 1848—49 ből (Mužové maď. revol., 1850); Görgey és fegyverletétele (Görgey a jeho složení zbraně, Pešť, 1850; vyšlo anonymně); A magyar forradalom története 1848—49 (1850); Kossuth a forradalom végnapjairól (vyšlo též něm. a italsky) a j. Další jeho práce jsou: Erdélyország története tekintettel müvelődésére (Dějiny Sedmihrad se zřetelem na vzdělanost, 2 sv., Pešť, 1866); Vértanuk a magyar történelemből (Mučedníci uherských dějin, Pešť, 1867); Zrinyi Péter és társai ligája s a

rendkivüli törvényszékek (Spolek Petra Zrinského a jeho druhů, a mimořádné soudy, Lipsko, 1867); Báthory Gábor fejedelem története (Pešť, 1867); A Rákócziak kora Erdélyben (1868); Adalékok Bethlen Gábor szövetkezéseinek történetéhez (Příspěvky k dějinám spojenectví G. Bethlena, Tört. Ért. II. 8, 1873); Rajzok és tanulmányok (1875, 2 sv.; jest tu sebrána část drobnějších prací z let 1857—1875). Szilágyi redigoval mimo jiné i illustrované milleniové dějiny uherské, Magyar nemzet története (10 sv., 1896—1899), jež napsali, a sice: I. svazek (dějiny až do vzniku království) Vaszary, Fröhlich, Kuzsinszky, Géza Nagy, J. Marczali, II. sv. (dějiny za doby Árpádovců) Marczali, III. sv. (Anjouovci a jejich dědicové, 1301—1439) Ant. Pór a Jul. Schönherr, IV. sv. (doba Hunyadiovců a Jagellovců, 1439—1526) Vilém Fraknói, V. sv. (doba od Ferdinanda I. do Rudolfa, 1527—1608) Ignác Acsády, VI. sv. (dějiny od Matěje II. do Ferdinanda III., 1608—1657) David Angyal, VII. sv. (doba Leopolda I. a Josefa I., 1657—1711) J. Acsády, VIII. sv. (doba restaurace, 1712—1815) J. Marczali, IX. sv. (vznik národního státu, 1815—1848) Géza Ballagi, X. sv. (moderní Uhersko, 1848—1895) Alex. Márki a Gustav Beksics. (Epilog napsal Moric Jókai.)

K starším historikům náleželi dále Árpád Kerékgyártó (1818—1904), Florian Mátyás (1818—1904), Alexej Jakab (1820—1897), Frant. Balássy (1821—1896), Arnold Ipolyi (1823—1886) a Ferd. Knauz (1831 do 1898).

Kerékgyártó zabýval se hlavně historií kulturní. Napsal: Magyarország mivelödésének története (Kulturní dějiny Uher, 889—1114; 2 sv., Pešť 1859 a 1865); A miveltség fejlődése Magyarországon (Vývoj kultury v Uhrách, 889—1301; 1 sv., 1881); Magyarország történetének kézikönyve (Příruční kniha uh. dějin; 7 sv., 1867—1874); Magyar alkotmány biztosítékai, 1000—1790 (Záruky uh. ústavy); Tiz év Magyarország legujabb történetéből, 1840—1849 (Deset let z nejnovějších dějin Uher; 1874) a j.

Mátyás věnoval se hlavně kritice historických pramenů a chronologii. Vydal pod názv. Historiae hungaricae fontes domestici 4 svazky rozličných kronik (v Lipsku a Bpešti, 1881—85) a v Histor. Rozpravách Akad. uveřejnil tyto práce: Történeti egyezések és tévedések (Historické konvence a bludy, Tört. Ért. XVI. 10); Egy honfoglalás elötti magyar hadjáratról Németországban és I. Endre, Kálmán király halála évéröl (O maď. vojenské výpravě do Němec před zabráním Uher a o roku úmrtí králů Ondřeje I. a Kolomana, t. XVII. 8, 1898); A magyarok első hadjáratai Európában (O prvých voj. výpravách Maďarů v Evropě, t. XVII. 9, 1898); Chronologiai megállapitások hazánk XI. és XII. századi történeteihez (Chronologická určení k uh. dějinám XI. a XII. stol., t. XVIII. 8, 1899); Szt. László és Imre királyok végnapjai és II. Endre életévei, fogsága és temetése (Poslední dny králů sv. Ladislava a Emericha a věk, uvěznění a pohřbení On-

dřeje II., t. XIX. 1, 1900). Mátyás zabýval se i filologií a napsal: Magyar nyelvtörténeti szótár (Maďarský historický slovník, Pešť, 1868—69, 2 sv.).

Jakab zabýval se hlavně dějinami své užší vlasti, Sedmihrad, kde byl také zprvu nižším úředníkem, od r. 1867 pak hlavním ředitelem archivu zemské vlády, a když r. 1873 převezen tento archiv do Budapešti, stal se podarchivářem a r. 1893 archivářem uh. zems. archivu. Hlavní jeho práce jsou: A magyar korona feletti küzdelem a XVI. században (Boj o Uh. korunu v XVI. stol., Kluž, 1861); Erdély egyháztörténelméhez (K círk. děj. Sedmihr., M. Tört. Tár, XIII. sv., 1867); A királyföldi viszonyok ismertetése (O poměrech král. půdy [fundus regius] v Sedmihr., Pešť, 1868); Kolozsvár története (Dějiny Kluže, 3 sv. listinného materiálu, 1869 [I.] a 1889 [druhé 2 sv.]); Az utolsó Apafi (M. Tört. Tár XXI., 1875); Emlékek a szabadságharc idejéből (Vzpomínky z doby války za svobodu, 1879); Fiume (1881); A levéltárakról (O archivech, 1877); Erdély katonai védereje átalakulása a XVIII-dik században (Přetvoření voj. branné moci sedmihr. v XVIII. stol., Tört. Ért. XI. 10, 1883); Tanulmányok Erdély XVIII. századbeli jogtörténetéből (Studie z dějin Sedmihrad v XVIII. stol., Tört. Ért. VII. 3, 1878). Společně s Lud. Szádeczkým napsal Jakab: Udvarhely vármegye története a legrégibb időtől 1849-ig (Dějiny komit. Udv. od nejst. časů až do r. 1849; Bpešť, 1900; od Jakaba jest prvá část, od Szádeczkého doba od 1691—1849).

Částečně sedmihradské historii se věnoval i *Balássy*. Z četných jeho prací uvedeme aspoň tyto: A rabonbánok áldozatai s a székelyek nemzeti gyülései (Oběti rabonbánů a nár. sněmy Székelů, Uj Magy. Muz., 1856); A székely szokások ősrégisége (Starobylost székelských obyčejů, t., 1859); Udvarhelyszék elsöbbsége a többi székely székek fölött (Přednost stolice udvarhelyské před ostatními székelskými stolicemi, t., 1860); Az egri egyházmegye alakulása (Vznik jagerské diecése, Jager, 1865); A székelyek alapszerződése vagyis a székely kronikának e szerződésre vonatkozó pontjai (Základní smlouva Székelů, t. j. body székelské kroniky vztahující se na tuto smlouvu, Tört. Ért. II. 10, 1873); Az egri vár 1687-diki feladásának alkupontjai és a törökök maradékai Egerben (Podmínky jednání o vzdání se jagerského hradu r. 1687 a zbytky Turků v Jageru, t. IV. 4, 1874). Balássy napsal i dějiny Hevešského komitátu, jež vyšly teprve po jeho smrti nákladem komitátní obce (Heves vármegye története, 2 sv., Jager, 1897).

Činnost biskupa *Ipolyiho* týkala se hlavně dějin umění. Z prací jeho uvádíme zvláště: A magyar szent korona és a koronázási jelvények története és müleirása (Dějiny a popis uh. sv. koruny a korunovacích klenotů, Bpešť, 1886).

Pestrá byla i činnost biskupa Ferd. *Knauze*. Uveřejnilť: Az 1397-dik országgyülés végzeménye (Usnesení sněmu z r. 1397, M. Tört. Tár III., 1857); A budai káptalan regestái 1148—1649-ig (Regesta budínské

kapitoly, M. Tört. Tár XII., 1863); Országtanács és országgyülések története 1445—1452 (Dějiny zemské rady a zems. sněmu, Pešť, 1859); Az esztergomi főegyháznak okmánytára (Listář hlavního chrámu ostřih., 2 seš., 1863—1866); II. Endre szabadságlevele (Privil. Ondřeje II., Tört. Ért. I. 10, 1869); A magyar nyelv történeti joga az egyház és hazában (Histor. právo maď. jaz. v církvi a vlasti, Ostřihom, 1870); A pozsonyi káptalan kéziratai (Rukopisy prešpurské kapitoly, 1870); Monumenta ecclesiae Strigoniensis (2 sv., Ostř., 1874); Kortan hazai történelmünkhöz alkalmazva (Chronologie s použitím našich domácích dějin, 1877; dílo poctěné cenou Akad.); Pozsonyi prépostság (Prešp. proboštství, 1880); Buda ostromához (K dobývání Budína, 1886); A Garam-melletti Szent Benedeki apátság (Opatství sv. Benedikta nad Hronem, 1890).

K předním historikům náleží i nedávno (r. 1903) zemřelý zemský archivář *Julius Pauler.* Hlavní spisy jeho jsou: Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése (Spiknutí palatina Fr. Wess. a jeho druhů, Bpešť 1876, 2 sv.; dílo poctěné cenou Akad.); A magyar nemzet története az Árpádok korában (Dějiny maď. národa za Árpádovců, 1893, 2 sv.; II. vyd., 1899; práce tato, jež náleží k nejlepším dílům maď. historiografie, obdržela od Akad. r. 1894 cenu Szilágyiovu a pak r. 1895 velikou cenu); A magyar nemzet története Szent Istvánig (Dějiny maď. národa až do sv. Štěpána, Bpešť, 1900).

Nejstarší dobou Maďarů zabýval se mnoho vynikající orientalista maď. hr. *Géza Kuun* (1837—1905). Některé spisy jeho vyšly latinsky, jako: Codex cumanicus (1880), Relationum Hungarorum cum oriente gentibusque orientalis originis historia antiquissima (2 sv., Kluž, 1893 až 1894), Fontes rerum Byzantinarum (1893), Additamenta ad codica Cumanorum (1881), Additamenta ad cod. Cum., nova series (1883). Z maďarských jeho prací uvádíme: Hunyad vármegyéről (O komitátu hunyadském, Etnographia, 1890; jazykový výklad místních jmen hun. kom.); A brodnikok (1892); Jelentés a magyar honfoglalást illető arab s egyéb keleti kútfőkről (Zpráva o arabských a jiných orient. pramenech týkajících se zabrání Uher, Akad. Értesítő, 1894); Keleti kútfők (Bpešť, 1898); Gurdézi szövege a magyarokról (Text Gardêziho o Maďarech, Akad. Értesítő, 52 seš.); Gurdézi a törökökről (Keleti Szemle, 1901—1902); Hunyadmegye őskora. Hazánk lakói a római uralom megszünte után a honfoglalás idejéig (Obyvatelé naší vlasti po zániku římského panství až do zabrání Uher [t. j. od Maďarů], Hunyad vármegye tört. I. sv., 1902).

Ze žijících dosud předních historiků maď. náležejí k nejstarším Leopold Óváry (nar. 1833), Ant. Pór (nar. 1834), Vincenc Bunyitay (nar. 1837), Michal Zsilinszky (nar. 1838), Koloman Thaly (nar. 1839) a Vilém Fraknói (nar. 1843).

Zemský archivář *L. Ováry* má význam jako sběratel a vydavatel histor. pramenů (viz shora). Jest znalcem jmenovitě poměrův uhersko-

italských. Napsal mimo jiné: A Nagy Lajos és V. Károly franczia király között tervezett szövetség, 1374—76-ig (Spolek zamýšlený mezi Ludvíkem Vel. a franc. králem Karlem V., M. Tört. Tár XXIII.); Zsigmond király és az olasz diplomácia (Král Zikmund a italská dipl., 1889); A magyar Anjouk eredete (Původ uh. Anjouovců, Tört. Ért. XVI. 1, 1897); La questione Dacoromana e lo stato Ungherese (Řím, 1894; též něm. v Bpešti a franc. v Paříži, 1894).

Ant. Pór náleží k nejlepším znalcům doby Anjouovské. O Anjouovcích napsal rozličné práce, zejména shora uved. III. sv. milleniových dějin, 2svazkovou biografii Ludvíka Vel., spis A magyar Anjouk igényei a lengyel trónra (Nároky uh. Anjouovců na polský trůn; Kluž, 1902) a j.

Kanovník *Vinc. Bunyitay* zabývá se hlavně círk. dějinami a dějinami umění. Napsal mimo jiné: Ismeretlen apátságok (Neznámá opatství, Ostřihom, 1880); Az Egyedi apátság története (Dějiny egyedského opatství, Vel. Várad, 1880); A váradi püspökség története (Dějiny vár. biskupství, t. 1883—84, 3 sv.); Magyar királyok Váradon (Uh. králové ve Váradu, t. 1890); Bihar vármegye oláhjai és a vallásunio (Rumuni bihars. komitátu a konfesní unie, Tört. Ért. XV. 6, 1892); Schematismus historicus dioeces. Magno-Varadiensis (Vel. Várad, 1896).

Michal Zsilinszky, státní tajemník v min. kultu a vyučování, původem Slovák, napsal mezi jiným: Szarvas város története (Dějiny města Szarvase, maď. a slovácky, 1872); Békés vármegye történeti emlékei (Monum. diplom. comit. Békesiensis, spol. s Lud. Haanem); Egy forradalmi zsinat története, 1707—15 (Dějiny jedné revoluční synody, Bpešť, 1889); Csongrád vármegye története (2 sv., 1896 a 1899); Kerman Dániel evangelikus püspök élete és művei 1663—1740 (Život a díla evang. bisk. Dan. Krmana, Bpešť, 1899). Největším dílem Zsilinszkého jest 4svazková práce A magyar országgyülések vallásügyi tárgyalásai (Jednání uh. sněmův o konfesních záležitostech; I. sv. A reformációtól a bécsi békéig [Od reformace až k Vídeňs. míru], Bpešť, 1880; II. sv. A bécsi békekötéstöl a linczi békekötésig, 1606—45, t. 1891; III. sv. 1647—87, t. 1893; IV. sv. 1687—1712, t. 1897; vydala Uh. protest. literární společnost).

Kol. Thaly vydal řadu pramenů týkajících se Tökölyho a Frant. Rákócziho II. (viz shora). Značnou část publikované tam látky zpracoval v těchto monografiích: Bottyán János, II. Rákóczi Ferencz fejedelem vezénylö tábornoka (o gener. Bottyánovi, Pešť, 1865); Ocskay László, II. Rákóczi fejedelem dandárnoka és a felsömagyarországi hadjáratok, 1703—10 (o brigádníku Lad. Ocskayovi a hornouh. voj. výpravách, Bpešť, 1880); Dunántuli hadjárat 1707-ben (t. 1880); Az 1683-iki táborozás történetéhez (K dějinám táboření r. 1683; Tört. Ért. XI. 4, 1883); II. Rákóczi Ferencz fejedelem ifjusága, 1676—1701 (Mládí kn. Fr. Rák. II., Prešpurk 1881; II. rozmn. vyd. 1884); Rá-

kóczi-emlékek Törökországban és II. Rákóczi F. fejedelem hamvainak feltalálása (Rákócziovské památky v Turecku a nalezení pozůstatků kn. Fr. Rákócziho II., 2. vyd. 1893). Thaly našel totiž v cařihradském galatském chrámě Lazaristů tělesné pozůstatky Rákócziovy.

Co do plodnosti druhým Szilágyiem jest biskup *Vilém Fraknói*, jehož díla tvoří už celou bibliotéku. O jeho pramenných edicích i některých monografiích učiněna zmínka již shora. Zde buďtež uvedeny tyto další práce: A magyar nemzet története (Dějiny maď. národa, Bpešť, 1873); Vitéz János élete (1879); A szekszárdi apátság története (1879); Magyarország és a Cambrayi liga, 1509—1511 (1883); Magyarország a mohácsi vész elött (Uhersko před bitvou u Moh., Házi könyvtár, 49. sv. 1884); XI. Incze pápa és Magyarország felszabaditása a török uralom alól (Papež Innocenc XI. a osvobození Uher od tur. panství, Bpešť, 1886); Váradi Péter kalocsai érsek élete, 1483—1511 (Život arcib. kaloč. P. Váradiho, 1884); A magyar országgyülések története, 1526—1587 (Dějiny uh. sněmů, 7 sv.); Pázmány Péter, 1570—1637 (1886); Erdödi Bakócz Tamás élete (1889); A magyar királyi kegyuri jog Szent Istvántól Mária Tereziáig (Patronátní právo uh. králů od sv. Štěp. do Mar. Ter.); Oklevéltár a m. kir. kegyuri jog történetéhez (Listář k dějinám patr. práva); Hunyadi Mátyás király 1440—1490 (Bpešť, 1890); Várad felszabaditása 1692-ben és XII. Incze pápa (Osvobození Váradu r. 1692 a papež Innocenc XII., 1892); Pecchinoli Angelo pápai legátus Mátyás udvaránál, 1488—1490 (Bpešť, 1898).

Dosti známým jest za hranicemi prešpurský profesor, historik *Ed. Wertheimer* (nar. 1848). Napsal mimo jiné: Magyarország állapota a XVI. és XVII. sz-ban (Stav Uherska v XVI. a XVII. stol., Századok, 1875); Zur Geschichte des Türkenkrieges Maximilians II. 1566 (v Rozpr. víd. Akad., 1875); Házasság-tervezés Erzsébet Anglia királynöje és Károly osztrák föherczeg között, 1559—1561 (Plán sňatku mezi angl. král. Alžbětou a arcivév. Karlem, Tört. Ért. V. 6); Erzsébet Anglia királynöje és Ausztria 1563—68 (Tört. Ért. VIII. 2, 1879); A tervezett négyes szövetség, 1787—90 (Projektovaný čtyrspolek [mezi Rak., Rus., Francií a Špan.], Tört. Ért. IX. 1, 1880); Berichte des Grafen Stadion 1807—09 (1881); Erzherzog Karl als Präsident des Hofkriegsrathes (Archiv f. österr. Gesch., 66 sv., 1884); Documents inédits sur Marie Antoinette (Revue Historique 1884, 25. sv.); Erzherzog Karl u. die II. Coalition (Archiv f. öst. Gesch., 1885, 67. sv.); Ausztria és Magyarország története a XIX. sz. elsö tizedében (Dějiny Rak. a Uh. v prvém desetiletí XIX. st.; maď. a něm., I. sv. 1884 a 1890, II. sv. 1892; hlavní dílo autorovo); Die drei ersten Frauen des Kaisers Franz (Lipsko, 1893); Az 1867-iki magyar országgyülés (Századok, 1896); A magyarországi cenzura történelméhez (t., 1898); Az 1811—12-iki magyar országgyülés (Olcsó könyvtár, Bpešť, 1900).

Německy píše také částečně historik a genealog *Moric Wertner* (nar. 1849). Z četných prací jeho uvádíme: Genealogie und Geschichte

(v berl. listě Adler, 1884); Glosszák az Árpádok genealogiájához (Turul, 1887); Az Anjouk genealogiája (t., 1888); Genealogische Studien (Vídeň, 1888); Boris és Rostislav (Századok, 1889); Die Grafen von St. Georgen und Bösing (Adler, též separ., Vídeň, 1891); A délszláv uralkodói családok genealogiai története a középkorban (Genealogické dějiny jihoslov. panujících rodin ve středověku, Temešvár, 1891); A magyar nemzetségek a XVI. sz. közepéig (Uh. rody do pol. XVI. stol., t., 2 sv., 1892); Az Árpádok családi története (Rodinné dějiny Árp., 1892); A magyar nádorok az Árpádok korában (Uh. palatinové za Árpádovců, Tört. Tár, 1894); Zur Genealogie des österr. Mittelalters (Vídeň, 1894); Ungarns Komitatbeamtenkörper bis 1301 (Ung. Revue, 1894); Árpádkori vármegyei képviselők (Komitátní poslanci za Árpád., Tört. Tár, 1897, též separ. 1898); Az Árpádkori nádorok genealogiája (Turul, 1898).

Na sklonku minulého roku (1906) zemřel historik a publicista *Ignác Acsády* (nar. 1845). Jak již shora uvedeno, napsal 5. a 7. sv. do Millenniových dějin uh., red. Szilágyim. Kromě toho uveřejnil: Az osztrák császári czím és Magyarország, 1804—1807 (Rak. císařský titul a Uh., 1877); Magyarország Budavár visszafoglalása korában (Uhry v době opětného dobytí Budína, 1886; poctěno cenou); Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt, 1526—64 (Uherské finance za Ferd. I., 1888); Közgazdasági állapotaink a XVI. és XVII. sz-ban (Naše národohospod. postavení v XVI. a XVII. stol., 1899); A m. jobbágy-népesség száma a mohácsi vész után (Počet selského lidu po bitvě u Moh., Tört. Ért. XIV. 3, 1888); A magyar nemesség és birtokviszonyai a mohácsi vész után (Uh. šlechta a její majetkové poměry . . ., t. XIV. 9); Régi magyar birtokviszonyok (Někdejší uh. majetk. poměry, t. XVI. 3); Magyarország népessége a pragmatica sanctio korában (1896); A karloviczi béke története, 1699 (Dějiny Karlov. míru, Tört. Ért. XVIII. 4, 1899); Két pénzügytörténelmi tanulmány. I. A pozsonyi és szepesi kamarák, 1565—1604. II. jobbágyadózás 1564—76-ban (Dvě studia z dějin financí. I. Prešp. a spišská komora. II. Zdanění sedláků . . .); A jobbágyadózás 1577—97-ben (pokračování studie posléze uvedené; Tört. Ért. XVI. 8); A magyar adózás története 1598—1604-ben (další pokračování; Bpešť, 1906); A magyar birodalom története (Děj. Uh. říše, 2 velké sv., 1903 a 1904); A magyar jobbágyság története (Děj. uh. sedláků, 1906; poslední práce autorova).

Ladislav Réthy (nar. 1851) uveřejnil v Akademii Corpus nummorum Hungariae (I. sv. Doba Árpádovců, 1899). Roku 1885 byl členem balkanské vědecké expedice vedené Györgyem a jako výsledek té cesty napsal: Az oláh nyelv és nemzet megalakulása (Vznik rumunského jazyka a národa, II. vyd. ve Velkém Bečkereku, 1890). Ve spisech Akad. vydal též studii A romanismus Illyricumban. Za hlavní zásluhu přičítají mu Maďaři, že rozřešil otázku vzniku a proměny rumunského jazyka a národa.

Árpád Károlyi, redaktor Uh. sněm. památek (nar. 1853), zabývá se hlavně stol. XVI. a XVII. Napsal: Buda és Pest visszavívása 1686 (Zpětné dobytí Budína a Pešti; Bpešť, 1886); Adalék a nagyváradi béke s az 1536—38 évek történetéhez (Příspěvek k Velkovár. míru a k dějinám let 1536—1538; t. 1879); A Dobo-Balassa-féle összeesküvés történetéhez 1569—72 (Spiknutí Dobo-Balassovské; t. 1879); Martinuzzi levelezése (Tört. Tár); Illésházy hűtlenségi pere (Soud Ill. pro nevěru; t. 1882—83); A magyar alkotmány fölfüggesztése 1673-ban (Suspense uh. ústavy r. 1673; Tört. Ért. XI. 3); A vallásszabadság kérdése a korponai gyülésen (Otázka svobody vyznání na sněmu v K., Bpesti Szemle, 1894); A korponai országgyülés 1605 (1896); A kiegyezés ügye a kassai országgyülésen 1606 tavaszán (Věc vyrovnání na košickém sněmě 1606; 1899); Bocskai szerepe a történetben (Bocskaiova role v dějinách; 1898).

Alex. Márki, profesor středověkých a novějších dějin na univ. v Kluži (nar. 1853), napsal mimo uvedený X. sv. Millen. dějin rozličné učebnice a příručky dějepisu a zeměpisu a pak hlavně tyto práce: Dózsa György és forradalma (Jiří Dózsa a jeho vzpoura), Mária, Magyarország királynéja, Erzsébet, Magyarország királynéja (životopis král. Marie a Alžběty) a A középkor főbb krónikásai a magyarok honfoglalása koráig (Hlavnější kronikáři středověcí před příchodem Maďarů do Uher). Pod redakcí jeho vyšla Pamětní kniha věnovaná králi Matěji (Matyás király Emlékkönyv, Bpešť, 1901).

Sam. Barabás (nar. 1855), úředník zemsk. arch. bpešťského, napsal mimo jiné: Frater Martinuzzi G. élete (1885) a společně s Ant. Beke I. Rákóczy György és a porta (2 sv., 1888). Vydal též 2 sv. koresp. a listin k dějinám Mikul. Zrinského (1898—99).

K nejčelnějším a nejplodnějším historikům maďarským náleží *Lud. Thallóczy* (nar. 1854), který studuje zvláště dějiny Bosny i jiných balkánských zemí, pokud běží o souvislost s dějinami uherskými. Podavše dosti obšírnou jeho biografii v Ottově Slovníku Naučném, odkazujeme na ni.

Předním a velmi plodným maď. historikem jest dále budapešťský univ. profesor *Jindřich Marczali* (nar. 1856), shora už několikráte zmíněný. Z četných prací jeho — vedle uvedených již — stůjtež zde hlavně tyto: A magyar történet kútfői az Árpádok korában (Prameny uh. dějin pro dobu Árpádovců; Bpešť, 1880, něm. v Berlíně 1882; poctěno Vitézovou cenou Akad.); Magyarország története II. József korában (Bpešť, 1881, 1885 a 1888, 3 sv.; nové vyd. I. a II. sv. 1885 a 1888); Az újkor története (Dějiny nové doby; Bpešť 1883—86, 3 sv.); Mária Terézia, 1717—1780 (t. 1891; M. Tört. Életr., VII.); A legújabb kor története, 1852—1880 (Dějiny nejnovější doby; t. 1889—92); Anonymus iskolai kiadása (Školní vydání Anonyma; t. 1892); A magyar történet kutfőinek kézikönyve (Příruční kniha pramenů k uh. děj.; Bpešť, 1902). Marczali redigoval též Velikou (12svazkovou) illustr.

všeob. historii (Nagy Képes Világtörténet), do níž sám napsal šest svazků, a sice dobu reformace (sv. VII.), dobu protireformace (sv. VIII.), dobu absolutismu (sv. IX.), dobu revoluce a Napoleona (sv. X.), dobu reforem (sv. XI.) a o státních a společ. formách naší doby (sv. XII.).

Záhy zemřel nadaný historik *Josef Szalay* (1857—1885). Napsal: Városaink a XIII. században (Naše města ve XIII. stol., Bpešť, 1878) a Magyar nemzet története (Dějiny uh., 4 sv. 1883; poctěno cenou Akad.).

K nejsvědomitějším historikům maď. počítá se zemský archivář *Desider Csánki* (nar. 1857), zmíněný už pokračovatel velikého díla hr. Jos. Telekiho. Z menších jeho prací uvádíme: I. Mátyás udvara (spis velmi populární); Kőrösmegye a XV. században (Križevecká županije; Tört. Ért. XV. 12, 1893); Rajzok Mátyás király korából (Črty z doby krále Matěje, 1897). Společně s Lud. Barótim napsal Csánki učebnici uh. dějin (Magyarország története).

Palaeografií a heraldikou zabývá se budapeštský univ. profesor a ředitel knihovny Nár. musea *Ladislav Fejérpataky*. Hlavnější jeho práce — vedle uvedených již shora — jsou: A pannonhalmi apátság alapító oklevele (Zakládací listina Sv. Martinského opatství, 1878); A királyi kancellária az Árpádok korában (1885); Magyar nemzetségi zsebkönyv (Kapesní kniha uh. rodin; spol. s Jos. Szinnyeiem, 1888); Kálmán király oklevelei (1892); Oklevelek II. István király korából (1895); Magyar czimeres emlékek (Uh. erbovní památky, 2 sv.).

Velmi plodným historikem jest *Jan Karácsonyi* (nar. 1858), profesor círk. dějin a círk. práva na bohoslov. semináři ve Vel. Váradě. Pocházejí od něho mimo uvedené již práce tyto monografie a články: Magyarország és a nyugati egyházszakadás (Uhry a rozpadnutí se záp. církve; Vel. Várad, 1885); Szent Gellért élete és művei (Život a práce sv. Gerharda; Bpešť 1887, poctěno cenou Ipolyiovskou); Szent István oklevelei és a Silveszter bulla (t., 1891); Békés vármegye története (Dějiny komitátu Békéšského, 1896); Honfoglalás és Erdély (Zabrání Uher a Sedmihrady; Bpešť, 1896); Bethlen Gábor erdélyi fejedelem ősei (Předkové kn. G. Bethlena; Turul, 1897); Az aranybulla (Zlatá bulla, Tört. Ért. XVIII. 7, 1899); Szent Imre herczeg (Vévoda sv. Emerich, Bpešť, 1899); A hamis, hibáskeletü és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig (Seznam nepravých, chybně datovaných a nedatovaných listin do r. 1400; Bpešť, 1902); A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig (Uh. rody do pol. XIV. stol., 2 sv. a 1. část 3. sv., 1902; 2. část 3. sv. napsal Csoma, Magyar nemzetségi czímerek [Uh. rodinné znaky], 1904); Magyarország egyháztörténete (Dějiny uh. církve; Vel. Várad, 1906).

Na poli heraldiky, sfragistiky, kulturních a hospodářských dějin uh. pracuje zemský archivář *Karel Tagányi* (nar. 1858), redaktor měsíčníku A Magyar Gazdaságtörténelmi szemle. Hlavní práce jeho jsou: Magyarország czímertára (Sbírka znaků uh. 1881, 6 seš.); A föld-

közösség története Magyarországon (Dějiny společné držby půdy v Uhrách; 1894, též něm. v Ung. Revue); Magyar erdészeti oklevéltár (1896, 3 sv.); Megyei önkormányzatunk keletkezése (Vznik komit. samosprávy, Tört. Ért. XVIII. 6, 1899) a j. (Viz Ottův Slovník Naučný.)

Remigius Békefi, profesor uh. kult. dějin na univ. v Budapešti (nar. 1858), napsal dějiny cisterckých opatství uh. a cist. řádu vůbec. Z četných spisů jeho uvádíme zvláště: A zirci, pilisi, pásztói és szentgotthárdi ciszterci apátságok története (5 sv., Pětikostelí, 1891—1902); Emlékkönyv (Bpešť 1896; dějiny řádu cist. v Uhrách od r. 1142 do r. 1896, na paměť millennia), A pásztói apátság története (3 sv. 1898 až 1902).

Neobyčejnou plodností vyniká klužský univ. profesor *Ludvík Szádeczky* (nar. 1859), který jest velikým znalcem styků sedmihradsko-polských a valašských. Napsal mimo jiné: Mihály havas alföldi vajda Erdélyben, 1595—1601 (Valašský vojvoda Michal v Sedmihr., Bpešť, 1882, 2. vyd. v Temešváru, 1893); A czéhek története Magyarországon (Dějiny cechů v U., Tört. Ért. XIV. 7, 1888); Izabella és János Zsigmond Lengyelországban 1552—57 (Iz. a J. Z. v Polsku, 1888); István lengyel királylyá választása 1574—76 (Volba Štěpána za pols. krále, 1889); Báthory Zsigmondné, Mária Krisztina (Manželka Z. Báthoryho M. K. (t. 1893); Az első magyar postaszervezet és az erdélyi posták a fejedelmek korában (První uh. poštovní organisace a sedmihr. pošty v době knížat, 1890); A Habsburg-ház lengyel királyságra törekvése a XVI. sz.-ban (Snahy rodu Habsb. o polskou korunu v XVI. st., Kluž 1892); Szerémi György élete és emlékirata (Život a pamětní spis Jiřího Sřemského, Tört. Ért., 1892); Székely oklevéltár (Székelský listář, Kluž, 1895—98, 4.—7. sv.); Thököly erdélyi fejedelemsége (Sedmihr. knížectví Thökölyovo, Száz. 1898, též o sobě); Kaukázusi utazásunk (Kluž 1898; zpráva o cestě kavkazské a středoasijské expedice Zichyovy z r. 1895, které se Szádeczky účastnil); Magyarország története (Dějiny Uh. [pro střední školy]; I. díl do bitvy u Moháče, Bpešť, 1901; II. díl až do r. 1867, t. 1902); A csíki székely krónika (Bpešť, 1905; autor dokázal tu způsobem nepřipouštějícím nejmenší pochybnost, že kronika tato jest podvržena).

Ke starým dějinám uherským a k době stěhování národův obrátil pozornost hlavně *Samuel Borovszky*, ředitel kanceláře Uh. Akad. (nar. 1860). Hlavnějši jeho práce jsou: A honfoglalás története (Dějiny zabrání Uher [od Maďarů], 1893); Csanád vármegye története 1715-ig (I. sv., všeobecné dějiny csanádského komitátu, 1896; II. sv., podrobné dějiny, 1897); A népvándorlás kora (Doba stěhování nár., IV. sv. Velké illustr. všeob. historie). Borovszky rediguje illustrovanou publikaci A Magyarország vármegyei és városai (Uh. komitáty a města).

K nadanějším mladším historikům náležejí dále David Angyal, Ondřej Komáromy, Jul. Schönherr, Ant. Hodinka, Ant. Áldásy, Alex. Mika a Lad. Erdély.

David Angyal, docent uh. dějin v Budapešti (nar. 1857), napsal velkou biografii Emer. Thökölyho (2 sv., 1888 a 1889), dějiny Uher od Matěje II. do smrti Ferd. III. (v millen. dějinách), studii o polit. stycích Sedmihr. s Anglií (Erdély politikai érintkezése Angliával, 1902), učebnici uh. dějin a j.

O. Komáromy, vicearchivář zems. archivu a univ. docent v Bpešti (nar. 1861), napsal mimo jiné tyto práce: Ugocsa vármegye keletkezése (Vznik ug. komit., Tört. Ért. XVI. 7, 1896); Báthory Gábor történetéhez (Hadtört. Közlemények, 1896); Kálló mint végvár (Kálló jako pohraničný hrad, t. 1897); A szent korona és Bethlen Gábor (Száz., 1898); A szabad hajduk történetére vonatkozó levéltári kutatások (Arch. bádání k dějinám svob. hajduků, Tört. Ért. XVII. 6, 1898).

Jul. Schönherr, býv. úředník Nár. musea (nar. 1864), red. časopisu Turul, zabýval se hlavně heraldikou, dějinami rodin a středověkou uh. bibliografií. Hlavní práce jeho jsou: Hunyadi Corvin János (M..Tört. Életrajzok, 1894) a Az Anjou-ház örökösei (Doba Sigmundova a Albrechtova v Millen. děj., 3. sv.).

Ant. Hodinka, nyní profesor na akademii v Prešpurku (nar. 1864), věnoval se hlavně studiu dějin jižních Slovanů. Napsal: A szerb fejedelemség viszonya Magyarországhoz (Poměr Srbs. kníž. k Uhersku, Tört. Tár. XII., 1889); Borics életrajza (Životopis Borisův, Magyar Könyvszemle XIV.); A szerb történelem forrásai (Prameny srb. dějin, Tört. Tár. 1891 a 1892); Tanulmányok a bosnyák-djakovári püspökség történetéből (Studia z dějin ďakovského biskupství, Tört. Ért. XVII. 3). O ediční jeho činnosti viz shora.

Ant. Áldásy, soukromý docent středověkých dějin na univ. v Bpešti (nar. 1869), napsal mezi jiným: Az 1707 évi ónodi országgyülés története (Dějiny ónodského sněmu, 1895; poctěno od Akad. cenou Vitézovou); A nyugati nagy egyházszakadás története VI. Orbán haláláig (Dějiny roztržení záp. církve až do smrti Urbana VI., 1896; práce ta obdržela od theol. fak. bpešťské univ. cenu); Az 1409 évi cividalei zsinat története (Dějiny civid. synody z r. 1409, 1896). S Thallóczym vydal XXXIII. sv. odděl. I., Histor. památek uh. (viz shora).

Alex. Míka, docent sedmihradských dějin na univ. v Bpešti, napsal mimo jiné V. sv. Marczaliovy Velké illustr. všeob. historie o době feudalismu a křižových výprav.

O *Erdélyim* (nar. 1868), redaktoru dějin sv. martins. benedikt. řádu, učiněna zmínka již shora.

A nyní seznámíme stručně s hlavními pěstiteli právních dějin uherských. Pomíjejíce starší literaturu, kterou jsme dosti podrobně uvedli, a sice pokud běží o právo ústavní, v práci své Uherská a chorvatská ústava v hlavních črtách (ve sborníku Česká Politika II. sv., 1906), a co se týče práva soukromého v monografii Verböczyovo Tripartitum a soukromé právo uh. a chorv. šlechty v něm obsažené Rozpr. Čes. Akad. r. X., č. 3., 1902), přejdeme hned k význačnějším osob-

nostem. K nejstarším pracovníkům, kteří se pokusili podati kritický přehled ústavního práva uherského, náleželi Emerich Krajner a Ant. Virozsil. Od *Krajnera* (1791—1875) pochází ještě dnes cenné dílo Die ursprüngliche Staatsverfassung Ungarns seit der Gründung des Königthums bis zum J. 1382 (Vídeň, 1872; kniha dosti vzácná, jež se počala tisknouti v Pešti r. 1868, celá však vyšla ve Vídni v málo exemplářích). Autor srovnává právní instituty uherské s německými a zjišťuje silné německé vlivy. Kniha trpí velikými formálními vadami. Výklady často jsou přerušovány dlouhými citáty z pramenů, jež ruší souvislost. Prof. peštský *Ant. Virozsil* (1792—1868) napsal mimo jiné velký spis Juris publici regni Hung. specimina, který vyšel ve výtahu i něm., Das Staatsrecht des Königreichs Ungarn (v Pešti 1865 a 1866). Ačkoli práce tato náleží k nejdůkladnějším knihám o dějinách uh. ústavního práva, má rovněž formu velice nedokonalou, a jest jen o málo přehlednější než spis Krajnerův.

Prvým nejuniversálnějším právním historikem uherským byl budapeštský univ. profesor *Gustav Wenzel* (1812—1891), o jehož pramenných edicích učiněna zmínka již shora. Zabýval se hlavně uh. právem soukromým a horním. Napsal mimo jiné: A magyar és erdélyi magánjog rendszere (Soustava uhers. a sedmihr. soukr. práva, I. a II. sv., Budín 1863—64, též vyd. pozd.; zkráceně: Az 1848 elötti magyar magánjog tekintettel ujabb átalakitására, 3. vyd. Bpešť, 1885); Magyar országnak jogtörténetének rövid vázlata (Krátký náčrtek právních dějin uh., Pešť, 1872); Magyarország bányászatának kritikai története (Kritické dějiny uh. hornictví, Bpešť, 1880); Egyetemes európai jogtörténet (Všeobecné evropské právní dějiny, Budín, 1869; 3. vyd. Bpešť, 1873).

Dějinami ústavními zabýval se ze starších spisovatelů zejména prof. *Gedeon Ladányi* (1824—1886). Největším dílem jeho jest: A magyar királyság alkotmánytörténete a szatmári békekötésig (Ústavní dějiny Uh. království až do uzavření szatmárského míru; 2 sv., Debrecín 1871). Stručnější jest spis: Magyar alkotmány története (t. 1863, 3. vyd. 1873), který podává přehled celých ústavních dějin uh.

Sedmihradským právním dějinám věnoval pozornost vedle uherských profesor *Friedrich Schuler v. Libloy* (1827—1900), který se zabýval právem veřejným i soukromým. Spisy jeho vypočteny v Ottově Slovníku Naučném.

K nejnadanějším a nejvzdělanějším právním historikům, publicistům a politikům maď. náležel *Julius Schvarcz* (1839—1900), od r. 1894 profesor starověkých dějin na budapešťské universitě. Psal velmi mnoho maďarsky, německy, francouzsky a anglicky. Z prací jeho uvádíme zvláště tyto: Magyarország helyzete a reál unióban (Postavení Uh. v reální unii, Pešť 1869); A miniszteri felelösség eredete az európai alkotmány-történelemben (Původ minist. zodpovědnosti v ústavních dějinách Evropy, Társad. Ért. VII. 6, 1885); Ada-

lékok a magyar állampolgári társadalom egységes természetének elméletéhez (Příspěvky k theorii jednotné povahy společnosti uh. stát. občanů, t. X. 10, 1890); A király tanácsosainak felelőssége Aragoniában és Magyarországon (Zodpovědnost král. rady v Arag. a v Uhrách, t. X. 5, 1890); Die Demokratie von Athen (1882 a 1892); Die römische Massenherrschaft (I. sv. 1893, II. sv. 1. část 1893, 2. část 1898, Lipsko); Kritik der Staatsformen des Aristoteles (Eisenach, 1890); Montesquieu und die Verantwortlichkeit der Räthe des Monarchen in England, Aragonien, Ungarn, Siebenbürgen und Schweden, 1189—1748 (Lipsko, 1892); Elemente der Politik. Versuch einer Staatslehre auf Grundlage der vergleichenden Staatsrechtswissenschaft u. Culturgeschichte (Berlín, 1895); Politika elemei (Prvky politiky, Bpešť 1880—82, 4 seš.).

K nejzasloužilejším právním historikům maď. dlužno počítati *Emericha Hajnika* (1840—1902), býv. (od r. 1873 do 1901) profesora všeobecných evropských a uherských právních dějin na universitě v Bpešti. Učebnice jeho Magyar alkotmány- és jogtörténelem (Uh. ústavní a právní dějiny, Pešť, 1872), dnes arci již částečně zastaralá, byla svého času velmi dobrou pomůckou k seznání právních a ústavních dějin za Árpádovců (dále spis nesahá; kniha *J. Kosutányho* A magyar alkotmány- és jogtörténelem tankönyve z r. 1895 není vlastně ničím jiným než novým vydáním učebnice Hajnikovy). Nejcennějším dílem Hajnikovým jest A magyar birósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyesházi királyok alatt (Uh. soudní organisace a procesní právo za Árpádovců a králů z rozličných dynastií, vyd. Akad. 1899). Z ostatních prací Hajnikových uvádíme: Egyetemes európai jogtörténet (Všeob. evr. právní dějiny, 5. vyd. 1899); Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben (Dědičné županství v uh. ústavních děj., Tört. Ért. XIII. 10); A királyi könyvek a vegyes házakbeli királyok korszakában (o král. knihách, t. VIII. 8).

Dále než Hajnik došel ve svých ústavních a právních dějinách uh. (Magyar alkotmány- és jogtörténet) profesor bpešťské university *Ákos Timon*, dnes prvý representant svého předmětu v Uhrách. Spis jeho, vyšlý během 4 let (od r. 1902 do 1906) ve třech vydáních a přeložený i do němčiny, jest nejlepší knihou o ústavních a právních dějinách uherských. (Viz náš Sborník, r. V. z r. 1905, kde jsme se na str. 215 a násl. vyslovili proti Timonově theorii o svaté koruně Uh. jako nějakému specificky uherskému pojmu; referát o novém, 3. vyd. v ČČM. 1907.) Dílo toto jest vlastně výsledkem dlouholeté badatelské činnosti Timonovy a má velkou cenu nejen pro své vnitřní kvality, nýbrž i pro svou dokonalou formu. Ostatní práce Timonovy uvedli jsme v biografii uveř. v Ottově Slovníku Naučném.

Církevním právem a jeho dějinami zabývá se klužský univ. profesor *Alex. Kolosváry* (nar. 1840), od něhož máme tyto práce: Az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyházjoga (Círk. právo sedmihr. ev. ref. církob. obvodu, Kluž 1877); Helyzetváltozások a vallásszabadság és felekezet-

nélküliség tekintetéből (Změny postavení s hlediska svobody vyznání a bezkonfesnosti, 1894). S prof. *Kl. Óvárym* vydal uh. munic. statuta (viz shora), překlad Tripartita a v millenniovém vydání Corpus juris hung. překlad zákonů od Karla Roberta do Ferdinanda III. a zákonů sedmihradských (1896—97).

Z ostatních právních historikův uvádíme zvláště *Jana Királye*, univ. profesora bpešťského, autora spisu Pozsony város joga a középkorban (Právo města Prešpurku ve středověku, vyd. Uh. Akad.); *Jana Horvátha*, docenta uh. státního práva na univ. v Bpešti, autora prací: Az 1722—23, I. II. III.t-czikkek által elfogadott pragmatica sanctio lényege és annak helyzete a magyar közjogban (přednáška vyšlá v rozpr. Maď. práv. spolku, XVI. sv. 4. seš.) a A közös ügyek előzményei és fejlődése, 1526—1848 (o vývoji spol. zálež., 1902), *Josefa Illése*, docenta uh. ústavních a právních dějin v Budapešti, a *Felixe Schillera*. Z prací Illésových uvádíme: Az ujkori alkotmány fejlődés elemei (Prvky ústavního vývoje nové doby); Házassági vagyonjog az Árpádok alatt (Majetkové právo manželské za Árpádovců); A magyar szerződési jog az Árpádok korábán (Uh. smluvní právo za Árp.; 1901); Öröklés a női vagyonban az Árpádok korában (Dědění ženského majetku za Árp., Bpešť, 1906). Hlavním spisem Fel. Schillera, překladatele Timonova díla do němčiny, jest: Az örökös főrendiség története (Dějiny dědičného panského stavu), vedle čehož uvésti sluší zvláště ještě rozpravu jeho: A hármaskönyv jogforrástana (o právních pramenech Tripartita; 1902, 6. sešit právn. rozprav [Jogi Értekezések] red. J. Baloghem) a pak úvahu o pragmatické sankci a rod. zákcnech (viz níže). Oba posléze uvedení napsali též rozličné články z uherských právních dějin do uh. právnického slovníku, *Magyar jogi lexikon*, který vychází od r. 1898 redakcí Desid. Márkuse a chýlí se k svému zakončení (5. sv. vyšlý r. 1904 sahá k slovu Perfüggőség [litis pendence]). Slovník tento není pouhým překladem podobných cizích publikací, nýbrž vyniká samostatností. Vztahuje se skoro na všechny právní obory (vyjmuto jest právo správní a finanční) a všímá si nejen práva uherského, nýbrž i chorvatského, do jisté míry i práv cizích (na př. pod heslem Bulgária, II. sv., str. 306—329, jest obšírný článek Dra Milana Šišmanova, informující o jedotlivých bulharských zákonech). Přináší i biografie.

Jakýmsi Ducangem uherským jest *Glossarium mediae et infimae latinitatis Regni Hung.* od Ant. Bartala (Bpešť, 1901, stran XXVIII a 724). Doplňky podal Fr. Döry v Századok, sv. 36. (str. 589 a násl.).

Do literatury právnické náleží i spisy některých politiků a publicistů. Jest to na př. dvousvazkové dílo *hr. Jul. Andrássyho:* A magyar állam fönmaradásának és alkotmányos szabadságának okai (Příčiny trvání a ústavní svobody uh. státu, 1901), trojsvazkové dílo poslance *Ákose Beöthyho* († 1904): A magyar államiság fejlődése és küzdelmei (Vývoj a boje uh. státní myšlénky, I. sv. od nejst. dob do r. 1825

II. sv. od r. 1825 do r. 1848, III. sv. [připraven k tisku po smrti Beöthyho Desid. Bernáthem] od sankce zákonů z r. 1848) a j.

Dále budiž tu učiněna ještě zmínka o tom, že Maď. právnický spolek (Magyar Jogászegylet), který už po léta vydává znamenité rozpravy ze všech oborů práva, uveřejnil i několik prací právněhistorických. Mimo shora uvedené přednášky Jana Horvátha a Jos. Illése jsou to tyto práce: Jogtörténelmi tanulmány Verbőczy azon állitása fölött, hogy a régi magyar peres-eljárás galliai eredetü (Právněhistor. studie o tvrzení Verböczyově, že staré soudní řízení uh. jest francouzského původu) od *Ign. Kosutányho* s poznámkami Desid. *Márkuse* a Tom. *Vécseye* (XIX. sv. rozpr.), A magyar szerződési jog az Árpádok korában, poznámky Gabr. *Harmose* ke zmíněné shora rozpravě Illésově (sv. XX.), Pragmatica Sanctio és a házi törvények (Pr. s. a domácí zákony) od Vikt. *Jásziho* (sv. XXV.), na kteroužto rozpravu navázány jsou další přednášky (se stejným záhlavím) prof. *Polnera* (sv. XXV.), prof. *Ferdinandyho* a Dra Fel. *Schillera* (sv. XXVI.) a konečně Válasz a pragm. sanctio és a házi törvények tárgyában (Odpověď v záležitosti prag. sankce a dom. zák.) od V. *Jásziho, Polnera, Schillera* a *Ferdinandyho* (sv. XXVIII.); v témže XXVIII. sv. vyšla práce *Ferdinandyho* Korona és monarchia.

Dosti veliká jest maď. literatura místopisná, která podává velmi mnoho i právnímu historikovi. Jsou to zejména práce zabývající se jednotlivými komitáty a městy; o některých z nich učiněna zmínka již shora. Zde buďtež uvedeny ještě tyto monografie; *Peisnerova* o Budapešti v XVIII. stol., *Reiznerova* o dějinách Segedína (4 sv.) a zvláště několikasvazkové dějiny m. Prešpurka od *Ortvaye.* Vychází též zvláštní sbírka *Monografie uhers. komitátů.* V souvislosti s tím jsou monografie věnované jednotlivým národnostem uherským a sedmihradským. Tak na př. napsal *Štěpán Gyárfás* veliké (4svazkové) dějiny Kumánů (A jászkunok története; Kecskemét, Bpešť, 1873—1885), *Jos. Kele* vylíčil osvobození Jazygů a Kumánů (Bpešť, 1903). Dosti veliká jest i literatura věnovaná *Székelům* (některé práce uvedeny jsou rovněž shora). Dějinami sedmihradských *Sasů* zabývají se nejen Němci, nýbrž i Maďaři. Tak napsal na př. maď. *Val. Kis* dějiny sedm. Sasů s ohledem na jejich majetkovou samosprávu (v Bělehradě sedmihr., 1900). *Zimmermann, Werner* a *Müller* vydávají Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen (3 sv., Sibíň 1892—1902, III. sv. obsahuje materiál z let 1391—1415); *R. Csallner* vydal Quellenbuch der vaterländischen Geschichte (Sibíň, 1905); *Schullerus* uveřejnil v Archivu des Vereines für siebenb. Landeskunde listinné příspěvky k dějinám Sedmihrad od bitvy u Moháče až k míru Velkováradskému (dokončení r. 1900, sv. XXIX.). V témže časopise (r. 1901) vyšla *Duldnerova* práce Zur Geschichte des Überganges Siebenbürgens unter die Herrschaft des Hauses Habsburg, 1687—1691, a *Höchsmannova* studie Der Streit über die Konzivilität der drei ständischen Nationen Sieben-

bürgens. Zmíněný již *Zimmermann* napsal také: Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation (Sibíň, 2. vyd. 1901). Od *Reissenberga* jest monografie Abtei Kerz, od Müllera Die Repser Burg (1900), od *Herrmanna* Das alte und neue Kronstadt (2 sv.). *Gross* a *Seraphin* vydávají prameny k dějinám města Brašova (r. 1903 již IV. svazek, v Brašově).

O jazykových dějinách sedmihradských Sasů psali jmenovitě *Jan Melich*, velice nadaný slavista maď., univ. docent v Budapešti, a *Lumtzer*. Oba došli k výsledku, že něm. osady sedmihradské se jmény končícími na -dorf, -feld a -bach byly založeny asi kolonisty ze středního franckého jazykového území. I maďarská z němč. převzatá slova vyložiti třeba z francké jazykové zásoby. Z rakouskoněm. jazykového území převzala maďarština velmi málo slov. O znamenitém Melichově díle Szláv jövevényszavaink (I. sv. o 2 částech, Bpešť 1903 a 1905), jež má veliký význam pro dějiny uherských Slovanů, podáme zprávu na jiném místě.

Ze spisů věnovaných otázce rumunské sluší uvésti vedle citované již monografie Réthyho zvláště dvouszvakový spis *Ben. Jancsó-a:* A román nemzetségi törekvések története és jelenlegi állapota (Dějiny a nynější stav národních snah rumunských; Bpešť, 1896 a 1899). Autor stojí na stanovisku protirumunském podobně jako *A. Bertha*, pisatel knihy La Hongrie moderne de 1849—1901 (Paříž, Plon-Nourrit, 1901). O oba opírá se *Darvai* v přednášce na mezinár. histor. kongresu v Paříži: La Hongrie et ses premiers vassaux roumains (Paříž, Dangon). Stanovisko rumunské zaujímá A. D. *Xénopol:* Magyars et Roumains devant l'histoire (Réponse à M. A. de Bertha; Paříž, Leroux; Revue Historique byla na straně Xenopolově, což vyvolalo článek *Kropfův* v Századok, sv. 34.).

Konec unie švédsko-norské.

Napsal Dr. *F. Vavřínek.*

V. Poslední příčiny rozluky a vyjednávání závěrečná.

Když došlo k smírnému vyřízení sporu norsko-švédského, byl denní tisk velmi nadšen touto neobyčejnou prý mírumilovností obou národů. I některé časopisy světové viděly v tom přímo první znamenité úspěchy mírové konference haagské. Přátelé myšlenky, aby spory mezinárodní rozhodovány byly bez branného zakročení, radostně si zaznamenávali nepopíratelný prý pokrok k uskutečnění věčného míru mezi státy.

Konec života Unie skandinavské byl sice s obou stran pohnutlivě oplakáván sentimentalní výměnou adress, přeplněných tklivými vzdechy a dojemným ujišťováním o příštím smírném soužití, ze zdvořilosti pohřební vyjadřovaly se tu oficielně vzájemné city „hlubokého politování" a „upřímných sympatií" — ale lítostivý tón této závěrečné slavnosti pohřební kontrastoval divně s boji, které ji předcházely.

Nálada obou národů v době rozluky a za posledních let před ní nebyla tak nepochybně mírumilovná.

Je pravda, v mezinárodním hnutí mírovém Norové byli z prvních, kteří se přihlásili do tohoto tábora; jeden z největších jejich duchů současných, *Björnstjerne Björnson*, „hvězda severu", uchvacující pisatel milých vesnických povídek i smutně vážného „Na božích cestách", byl zanícený stoupenec hnutí mírového. Ale sám básník, jenž jako 24letý byl se ještě ohnivě súčastnil sbratření skandinavských studentů ve švédské Upsale, přece ku konci Unie pronášel klatby nad dědičným a jediným nepřítelem švédským.

Je sice pravda, že Norové, národ prakticky podnikavý, následkem svých světových styků všemu modernímu přístupný, s parlamentem demokratickým, národ dost po obchodnicku střízlivý a svobodomyslný, neměl z daleka toho smyslu pro nějakou „čest válečnou", jakou se vychloubali Švédové. Aristokracie švédská, velmi konservativní, ovládající nejvyšší kruhy vojenské, udržovala si četné tradice z doby švédské velikosti a vzpomínky na starou vojenskou slávu, jíž pokryty bývaly prapory předků.

Než přes to, že Norové na ztrouchnivělou slávu roztřepených korouhví v politice své mnoho nedali, přece během sporu se Švédskem lid norský upadal také v různé silně romantické uctívání minulosti. Na voličských schůzích připomínaly se a vyhrabávaly ze zapomenutí staré činy norských králů z nejrannějšího středověku, fantasie posluchačstva živena byla také spletenými legendami o mythických národních svatých a drážděna pověstmi o přeudatných bojích, zapadlých někde až v mlze dějin. Tato romantika, jež hraje vždy svůj úkol v každé politice citu, došla také skutečně zajímavého výrazu: veliké shromáždění lidu norského v Hamaru, v létě 1905, po rozluce, usneslo se, že nový král přijmouti musí jméno, vzaté ze starých jmén králů norských, kteří dojdou tak obnoveného uctívání.

Švédsko bylo by zapřelo své tradice, kdyby hned po odtržení se Norska nebylo myslilo na válku. Ve Švédsku byla dosti značná strana válečná, strana „junkerů", nebo-li, jak v Norsku ji nazývali, strana „Velkošvédů", silně aristokratická, jen s vysoka a s útrpností pohlížející na norský „národ sedláků", kteří prý ještě ve své selské domýšlivosti jsou tak nevděčni za to, že Švédové povznesli Norsko z „pouhé dánské provincie" k samostatnému státu.

Tato strana „velkošvédská" připravovala válku již v r. 1895, když spor mezi norským stortingem a královskou mocí

švédskou o samostatné konsularní zastoupení Norska se krajně přiostřil. Strana velkošvédská měla krále k nepovolnosti, neboť byl to starý program její, připravovaný za pomoci ministra války: vpadnout do Švédska a přinutit storting k úplné revisi norské ústavy.

Již tehdy byly by tedy oba nevraživé státy podaly ukázku toho, že válka je možna i mezi dvěma státy v unii jsoucími. Přece tedy se mýlil onen vynikající státoprávní theoretik, jenž před více než dvaceti lety pronesl výrok, že válka mezi dvěma státy v unii spojenými věčně bude vedena jen v přednáškových sešitech professorů a v šedivých systémech kompendií, do nichž tak vytrvale bývá cpána veškera moudrost státního práva.

Možnost války mezi dvěma státy, které spojeny jsou v unii, zdá se vždy být vyloučena, neboť politika obou států řízena je společným mocnářem. Při velikém vlivu, jejž osoba mocnářova vždy vykonává na politiku vnitřní i zahraničnou a vůbec na politické osudy říše, zdá se nemyslitelno, že by v mezinárodních stycích mohl si každý z obou států unie dělati jinou politiku a jednati na vlastní zodpovědnost, anebo že by panovník jednoho státu mohl vědomě provozovati politiku proti druhému; tím by porušoval své povinnosti panovnické. Státy unie patří k sobě, vystupují na venek pospolu, jako jednota, a útok na jeden z nich znamená hned také napadení druhého; zaplete-li se jeden do války, nemůže druhý setrvati v neutralitě, neboť by jejich pospolitost vzala za své. Z té pospolitosti a jednoty na venek plyne prý také nemožnost války mezi nimi.

Dále ukazuje se při unii zpravidla na to, že právo míru a války přísluší v unii společnému mocnáři a že tento nemůže proti jednomu ze svých států vystoupiti válečně s brannou mocí druhého. Jen že, jak se ukázalo v závěrečném aktu konfliktu švédsko-norského, nechali Norové toto mocnářovo právo míru a války a nejvyššího velení branné moci úplně stranou, a vojsko i námořnictvo norské hned po usnesené rozluce přísahalo poslušnost stortingu jako novému nejvyššímu pánu svému.

Tehdy, v r. 1895 již zdálo se, že dojde opravdu k válce. Strana velko-švédská v hrdinské touze, Norsko brannou mocí pokořiti, hlásala, že nelze se vyhnouti válce a proto prý raději dříve; přála si hned udeřiti, aby tehdejší vojenské převahy švédské mohlo se plně využiti a neponechati Norsku delšího času k zbrojení. Stav vojenství norského nebyl v r. 1895 zrovna utěšený, což znamenalo veliké pokušení pro bojechtivost junkerů.

Než švédský říšský sněm sám povolil a usnesl se na nabídce, že se má státi pokus dohody s Norskem o změně říšské akty o unii. Myšlenka válečná nenalézala tehdy ostatně velkého ohlasu u širších vrstev lidu švédského. Také sněm norský chytře povolil, prohlásil svoji ochotu zahájiti nabízená vyjednávání a současně odhla-

soval také zase civilní listu pro krále a kor. prince, kterouž byl dříve za konfliktu škrtl. Povolil však jen proto, aby nabyl času.

Norové tohoto jednání Velkošvédům nikdy nezapomněli a kde mohli, častovali je svou hlubokou nenávistí. Vzali si však naučení a počali se o vojenství své, dříve leckdy zanedbávané, tak intensivně starati, že za 10 let se již nemusili války lekati. Prováděli reformy, sesilovali brannou moc, především zemskou obranu, tak že účel těchto opatření — příprava pro případ rozluky — nemohl již býti nepochybný.

Když v létě 1905 se Norsko odtrhlo, bylo ve Švédsku první myšlénkou, z počátku dosti popularní, zakročiti válečnou mocí a vnutiti souseda násilím do unie zpět.

Národní čest švédská, tak hluboce prý uražená hrubou pohanou se strany norského stortingu, dle hlasů radikalního tisku a veřejného mínění, žádala zadostiučinění prostředky nejcitelnějšími, ozbrojenou rukou.

Střízlivěji soudilo se však ve válečné radě; vojevůdcové byli si vědomi, že by Švédsko ještě více dalo v sázku, kdyby pustilo se do války, v níž čekati bylo tolik obtíží.

Hornatá půda, neobyčejně příhodná pro vedení drobné války pohorské, při které i s malými prostředky taktickými lze zadržeti velké sbory vojenské, nedostatek výhodných a snadno dostupných strategických cest se strany švédské, úzké průsmyky, nedobytelné, jimiž operující armáda by se musila bráti, hojnost přirozených obranných prostředků — vše to jsou obtíže nepřekonatelné.

I kdyby útočné armádě švédské se podařilo proraziti vnitřní obrannou linii norskou a proniknouti ku Christianii, ubrání se severní okresy jako nepřístupný Bergen snadno, budou-li jen pod dobrým vedením a hájeny lidem odhodlaným. Bylo by třeba k zdolání odporu takového armády počtem znamenité, dlouhého času a prostředkův obrovských. Celý národ byl by se svorně vzepřel každému znásilnění, všemi prostředky a ze všech sil. A boj s národem, jehož loďstvo hrdě brázdí všechna moře světa a jenž dávno proslul svojí odvahou, byl by dostoupil až stavu zoufalosti.

Ostatně dlouhá jižní hranice švédsko-norská, podél níž po staletí všechny boje bývaly vybojovány a jejíž překročení vyžadovalo by armády velmi veliké, byla se strany norské dobře bráněna. Od r. 1901 zřizována byla těsně při východní norské hranici řada moderních tvrzí a větších opevnění ve čtyřech skupinách.

Opevňovací skupiny opíraly se o dvě starší pevnosti: nejdále na jihu je tvrdá skalní pevnost Fredrikstenanejdále na severu Kongsvinger. Obě pevnosti stávaly již před unií se Švédskem — pod hradbami Fredrikstenu, s nichž ovšem tehdy ještě pyšně vlál „Danebrog", světle červená vlajka dánská s bílým křížem, v r. 1718 padl švédský Karel XII., u nás známý aspoň z Bozděchova „Barona Goertze".

V r. 1901 byly obě staré pevnosti, před tím zpustlé, odzbrojené a vyklizené, znovuzřízeny, opatřeny moderní výzbrojí a obklopeny řadou podružných tvrzí a obranných pásů.

O tyto dvě hlavní skupiny tvrzí na nejzazším severu a jihu opíraly se dvě střední skupiny opevnění, úplně nově zřízené a výborně dělostřelecky vyzbrojené, které by mimo ochranu vlastní země byly mohly po případě sloužiti i za velmi dobrou operační basis zbraním ofensivním, pro vpád do švédského území, a byly by kryly i pochod útočný.

Jsou to fortifikační skupiny Örje a Dingsrud; rozkládají a rozvětvují se na vzdálenost něco přes hodinu cesty podél pohraničné linie. Doplňují celý řetěz opevnění, jejž tvoří všechny čtyři skupiny, i ovládají celé křižovatky úzkých cest, vedoucích mezi jezery a příkrými výšinami.

Řetěz opevnění těchto měl úplně v dostřelu a mohl uzavříti všechny větší cesty mezi jižním Švédskem a Norskem a ovládal také úplně jedinou železnici, jež v této části poloostrova hranici překročuje, probíhajíc blíže Kongsvingeru. Pro batterie u Örje a v nově zřízeném Fredrikstenu bylo hračkou stříleti až na hranice švédské.

Norové nezapírali, ani v tisku, ani v parlamentu, že opevnění tato byla namířena proti Švédsku, a že chtěli jimi podporovati politiku svojí radikalní levice, ale kryli se tím, že opevnění zřídili i na ochranu celého poloostrova. Vymohli si také k zřízení jich souhlasu králova — předloha o opevněních podána byla jako královská proposice — a dovolávali se pak svolení králova jako zřejmého důkazu, že opevnění bylo nezbytně třeba na ochranu celého poloostrova.

Technicky výborná a moderní opevnění tato na norské hranici, jakož i dnes dobře vycvičená a početně zdatná armáda norská, zařízená dle novodobé kontinentalní soustavy branné, byly svrchovaně závažné okolnosti, jež bedlivě musil uvážiti ten, kdo s dobrým rozumem a klidným svědomím byl by se odvážil raditi k válce. Návrh na zakročení válečné padl především z ohledů strategických; odtud je zcela zbytečno, vyhlašovati klidný průběh rozluky za nějakou zvláštní známku mírumilovnosti obou národův.

Opatrní konservativci švédští však pomyslili i na to, že třeba se zabezpečiti pro budoucnost; válka, byť vítězná, nebyla by přinesla užitku, neboť by způsobila takové nepřátelství, že by klidné spolužití obou sousedů na dlouhou dobu bylo bývalo ohroženo. Norvéžsko, jednou již pobouřené válkou, ať vítěznou, ať prohranou, bylo by budilo stálé hrozby na západní švédské hranici a jistě by se dovolalo mocných zastanců cizích. Švédové však chtěli přece raději míti v Norsku budoucího spojence, než rozohněného nepřítele; svazek vynucený pak byl by zdrojem stálých konfliktů, nikoli posílením.

Švédové ovšem dělají dnes z nouze ctnost a tvrdí, že války nikdy nechtěli, že lid švédský se vzácným sebezapřením dovedl se přemoci a po zralém uvážení po válce opravdově nezatoužil. Švédsko, ač větší a silnější stát, cítilo prý až do poslední chvíle zodpovědnost svoji za „všeevropský úkol" unie, zaručovati mír na poloostrově skandinavském.

Švédové však věděli velmi dobře, jaký význam má ono opevnění hranic norvéžských a proto také při vyjednávání o rozluce v r. 1905 za hlavní podmínku položili především, že, mají-li dáti svůj souhlas k zrušení říšské akty a k uznání Norska za stát z unie vystouplý a svobodný, musejí pohraničné pevnosti norské v určitém okruhu být zbořeny. Mezi oběma státy musí být podél jižní hranice (strategicky nejsnadněji přístupné s obou stran) určité území volné, uvnitř něhož nové pevnosti nesmějí být zřizovány a staré musejí být strženy. Jen tak mír na poloostrově prý pro budoucnost bude pojištěn.

Podmínku tuto dalo Švédsko jako vzájemnou, jíž oba státy stejně jsou vázány — ale přece podmínka byla pro Nory nepříznivější proto, že v době rozluky nemělo Švédsko v obvodu, uvnitř kterého stávající pevnosti měly být strženy, skoro žádných opevnění a která mělo, ta byla zastaralá a bezcenná. Za to však Norsko bylo donuceno zbořiti celou řadu moderních tvrzí.

Švédové proto také čekali, že podmínka narazí na odpor pro značný náklad, spojený s obětováním válečného materialu a tvrzí draze vybudovaných. Storting norský však beze všeho na podmínku přistoupil a ji také vyplnil.

Švédsko nemělo ze zboření pevností norských žádný prospěch; naopak, ztracena jsou tak cenná obranná zařízení, která v případě války cizí mocnosti s oběma státy skandinavskými byla by udržovala spojení a zajišťovala součinnost mezi armádou Švédskou a Norskou a chránila celý poloostrov naproti nepříteli společnému, jenž by vniknouti chtěl se strany námořské.

Na tuto námitku Norů, že jejich opevnění slouží na obranu celého poloostrova, Švédsko neústupně odpovídalo, že musí být nezbytně zbaveno těchto výhrůžných zařízení pohraničných. Kdyby se tak nestalo, musilo by si prý Švédsko také vlastní hranici opevňovati, i nastalo by závodění ve zbrojení, jež finančně by síly země vyčerpávalo a politicky bylo by stálým zdrojem nedůvěry a roztrpčení. „Latentní stav válečný" otravoval by život na poloostrově.

Švédští politikové sledovali tu snad i tajný úmysl dotknouti se „válečné cti" zbraní Norských. Aspoň bylo velmi podezřelé jejich stálé omlouvání se, že nechtějí Norsko snižovati a pokořovati, že jim jde jen o mírumilovnost. Když prý Norsko v odporu s mírovým účelem unie ona opevnění si zřídilo v obvodu proti Švédsku, je to jen vlastní vina jeho, musí-li je teď samo zrušiti.

Švédsko bylo při rozluce i s mezinárodního hlediska v situaci dosti choulostivé. Jednak nechtělo cizím mocnostem poskytnouti příležitost k vměšování se do politických poměrů poloostrova skandinavského, jednak však dalo se skutečně čekati, že Norsko by nezůstalo osamoceno. Politikové norští chytře počítali se sympatiemi Anglie, s níž Norsko je v dobrém spojení obchodním, a dovedli dosti obratně vzbuzovati zdání, že mají za sebou i sympatie vlivných kruhů Německa. Ostatně i staré sympatie Dánska k Norsku byly nepochybny, byť i nedošly oficialního výrazu.

Norští politikové také dobře tušili, že sesazený král švédský nedopustí žádnému členu svého rodu, aby dosedl na norský trůn. Odtud dalo se uprázdněného trůnu užíti jako lákadla. Hned po rozluce dali Norové evropským tiskem do oběhu zprávy o kandidatuře prince dánského, spřízněného sňatkem s královským rodem anglickým, a vábili tak dynastické city i veřejné mínění Dánska a zvláště Anglie.

Björnson sám pak s jinými nacionalisty po léta již přívětivě vzhlíželi k Rusku a přátelili se, aby v čas potřeby mohli si zajistiti slovo pomáhajícího příznivce. Rusko tyto námluvy přímo neodmítalo; seslabení Švédska znamenalo také poklesnutí politického vlivu švédské strany ve Finsku. Rusko od začátku svého spojení s Finskem pohlíželo s nedůvěrou na Švédy ve Finsku, a rovněž podezřívalo i celý stát Švédský, že přes hranici tajně poskytuje morální i hmotnou podporu oposici finské. Veřejné mínění švédské také netajilo se svojí stálou náklonností k Finsku.

Nedalo se lehce předvídati, zda nedojde k diplomatické intervenci cizích velmocí v případě, že by Švédsko vypovědělo válku.

Vyskytl se sice při odluce s norské strany také návrh na rozhodnutí sporu mezinárodním soudem rozhodčím, Švédové však návrh nepřijali, ježto prý Norsko není dle práva mezinárodního uznáno za člena evropského svazku států samostatných. A toto uznání Norska za stát samostatný dle práva mezinárodního nemůže Švédsko dáti dříve, dokud nebudou splněny jeho podmínky. Švédové totiž, i když spřátelili se ponenáhlu s myšlenkou rozluky, ještě jen vyhrazovali si, že rozloučení svazku musí se díti s jejich souhlasem. Švédsko prý samo ustanoví si určité podmínky, za nichž rozluka by byla provedena.

Spojení k unii, tak tvrdili, bylo prý trvalé, a ježto prý nebylo vymíněno právo svobodného vystoupení pro žádnou stranu, má také každá strana, smlouvu uzavírající, naproti druhé straně nárok na stálé trvání unie. Švédsko mělo prý tedy nárok na další trvání unie s Norskem. Unie právně může prý být rozloučena jen tehdy, když oba členové jsou srozuměni s tím. Jednostranné vystoupení se nepřipouští.

Švédsko může prý žádati, aby dříve byly uspokojeny jeho spravedlivé nároky, než rozluka unie nabude platnosti dle práva

m e z i n á r o d n í h o. Má-li se súčtovat definitivně, s platností pro právo m e z i n á r o d n í, požadovalo Švédsko, aby vláda Norská nejprve podala f o r m a l n í a s k u t e č n ý n á v r h Švédské vládě, že si rozluku přeje a aby nezůstala při pouhém r e v o l u č n í m vystoupení.

Šlo tu o pouhou f o r m a l i t u. Švédové žádali formalní návrh a projednávání, aby nabyli příležitosti, prosaditi požadavky, jež chtěli mít uspokojeny, než dají souhlas.

Podmínka tato byla vyplněna, když storting 22. srpna 1905 se usnesl ,,požádati s t á t n í m o c š v é d s k o u, aby poskytla své spolupůsobení k rozluce unie z r u š e n í m říšské akty o unii se strany š v é d s k é". Norská vláda byla z m o c n ě n a vejíti ve vyjednávání se Švédskem o různých otázkách a poměrech, jež souvisejí s rozlukou.

Švédové viděli v tomto usnesení stortingu uznání svého stanoviska, že k rozluce unie ve smyslu práva m e z i n á r o d n í h o vyžaduje se souhlasného usnesení o b o u kontrahentů, obou státův unie, a že tedy pak Švédsko je oprávněno stanoviti si p o d m í n k y pro udělení souhlasu svého.

Nemá dnes praktického smyslu a je úplně lhostejno, chce-li kdo nazvati jednání Norů při odluce r e v o l u č n í m či nic. Faktum je, že plně samostatný stát norský náhle vyvstal, aniž tomu Švédové mohli zabrániti svými rozklady o podřízenosti Norska svrchovanému státu švédskému.

Rozluka unie, fakticky provedená, byla pak i oficielně uznána, jak od Švédska, tak od cizích mocností.

Lid norský potvrdil dne 13. srpna 1905 rozluku unie v š e o b e c n ý m h l a s o v á n í m a to 362.980 hlasy proti 182!

Švédové sami si všeobecné hlasování přáli, sami dali za p o d m í n k u svého svolení, že návrh na rozluku musí být v Norsku schválen buď v š e o b e c n ý m h l a s o v á n í m lidu oprávněného, nebo aspoň n o v ý m i v o l b a m i do stortingu, aby návrh na rozluku byl bezprostředním a nepochybným výrazem vůle c e l é h o n á r o d a norského.

Švédové, ač to dnes z důvodů pochopitelných zapírají, doufali tehdy přece, že aspoň silná menšina vysloví se p r o t i rozluce a že pak postavení jejich bude posíleno, když budou moci ukazovati na nejednotnost a roztříštěnost názorů a hlasů v táboře norském. Poslední tyto naděje byly však sklamány způsobem zarážejícím: majoritou ohromnou, takřka jednohlasně, lid norský vyslovil se pro rozluku.

Švédsko svými ilusemi o náladě v Norsku samo vyvolalo tak stíny, jichž nedovedlo pak již zažehnati. Posílilo postavení norské vlády, jež podporována je nyní jednomyslnou vůlí lidu, zřetelně projevenou a to způsobem imposantním. Švédští politikové s naivností

neuvěřitelnou vymlouvají se dnes, že prý hlasováním lidu norského chtělo se Švédsko krýti a zbaviti zodpovědnosti — před cizinou!

Švédové do dnes předhazují Norům „revoluci". Norsko se prý za svoji revoluci stydí, ježto nemělo k ní dostatečných důvodů vnitřních: revoluci lze prý ospravedlnit, jen když jde o životní zájmy celého národa. Norvéžská vynalézavost advokátských zálud svaluje proto raději vše na Švédsko.

Bez souhlasu Švédska svémocně roztrhli společenství dosavadní, ani vláda, ani sněmovna norská nikdy před tím výslovně neprohlásila přání po rozluce; bylo prý by se dalo i smírnou cestou ještě o rozluce jednati a prostředkovati.

Švédsko učinilo prý vše, aby požadavky norské byly uspokojeny; než Norsko nikdy nepocítilo zodpovědnosti za unii a způsob, jakým ji roztrhlo, byl těžkou urážkou státu švédského a vzpourou. Že lid norský sám všeobecným hlasováním zodpovědnost za roztržku přejal, nemění ničeho na revolučním charakteru rozluky.

Akta o unii byla prý nejen částí norské ústavy, nýbrž i mezinárodní smlouvou mezi oběma státy. Jednostranná změna státní smlouvy byla porušením práva mezinárodního. Norové odvětili na to, že změnily se faktické předpoklady, za nichž smlouva byla uzavřena; platnost smlouvy nemůže být nikdy bezpodmínečná a když změnily se předpoklady, může Norsko od smlouvy odstoupiti, i kdyby právo odstoupení nebylo ve smlouvě výslovně vyhrazeno.

Proti výtkám „revolučního" jednání hájí se Norové tím, že uzavřením smlouvy o unii nevzdali se ještě svrchovanosti své země, a že stát svrchovaný, nechce-li, nemůže býti donucen k poslušnosti (leč jen brannou mocí, ale pak to je válka dle práva mezinárodního). Když pak Švédsko, ve spolku s Norskem stojící, porušovalo smlouvu spolkovou, byl zkrácený stát norský, jakožto stát svrchovaný, plně oprávněn, vyvoditi všechny důsledky, plynoucí z porušení smlouvy dle práva mezinárodního.

Zajisté prý nesrovnává se s právem, aby silnější strana smluvní sama si smlouvu vykládala a aby její jednostranný výklad i druhou stranu zavazoval. Stát svrchovaný, kdykoli ve spolku jsou ohroženy životní jeho zájmy, může ze spolku vystoupiti. Nad státy svrchovanými není soudce.

Švédsko bylo povinno zachovávati věrnost smluvní: odtud nesmělo prý oněch oprávnění, jež smlouva delegovala orgánu společnému, králi, využívati na škodu druhého účastníka smlouvy — ježto tak činilo, mohl svrchovaný stát norský vzíti si zpět ona oprávnění, která orgánu unie a tudíž svazku celému byl delegoval a svěřil.

Lid a země přestávají být vázány smlouvou, ruší-li panovník práva lidu nebo svobody zemské.

Vždyť publikační patent norvéžské ústavy praví nejen, že zajišťuje se jednota a síla moci královské, ale především též zákonně upravená volnost norského národa.

A ostatně, se stanoviska norského, jaká prý „revoluce"? Ústava norvéžská, jak politikové norští slavnostně stále deklamují, je ústavou v pravdě prý demokratickou, spočívající na zásadě svrchovanosti lidu. Se stanoviska svrchovanosti lidu pak je vůbec otázka, je-li možna nějaká revoluce lidu — lid, jsa sám pánem svrchovaným, nemůže spáchati revoluci, neboť vykonává jen svá „nezcizitelná práva" odvěká, když sesadí krále, jenž se prohřešil proti vůli jeho a porušil smlouvu, kterou s lidem uzavřel a kterouž lid jej přijal za panovníka.

Se stanoviska konservativního, legitimity a monarchického principu, uznávána bývá ovšem neporušitelnost práv monarchických jako dobře nabytých. I tvrdí se, že tato práva nemohou být panovníkovi odňata bez jeho souhlasu, resp. svolení. S tohoto stanoviska je pak sesazení krále, i když se stalo bez vzbouření a branného odporu, činem násilným, revolučním porušením práva.

Norská ústava však nespočívá na zásadě svrchovanosti panovníkovy, nespočívá na monarchickém principu jako ústavy monarchických států středoevropských. Dle ústavy norské král má pouze moc výkonnou; nejvyšší moc, moc zákonodárná, přísluší stortingu. Král jen vetem odkládacím, suspensivním, může zabránit, aby moc zákonodárná — storting — se neukvapila.

Ústava norská je sdělána úplně dle francouzské ústavy z r. 1791 a spočívá tudíž také na základních zásadách, jimiž naplněno bylo ovzduší Velké revoluce. Dle názorů norských je lid majitelem nejvyšší a vůbec veškeré moci ve státu; králi přísluší jen její užívání.

Dle obvyklých demokratických principů příslušela lidu „moc konstituující" ústavu; ústava byla smlouvou uzavřenou mezi občany, mezi lidem samotným, jehož vůle ovšem vyjadřována byla stortingem. Odtud norský „základní zákon" nebyl sankcionován králem, ani jím publikován, nýbrž byl vyhlášen jedině stortingem samým.

Jakmile storting v ústavních formách pronesl svoji vůli, stává se vůle stortingu, t. j. lidu, zákonem, a zákon je nejvyšší vůlí ve státu, neboť zákon určuje, co moc výkonná má provésti. Zákon určuje králi, co má vykonati jako hlava moci výkonné; jen v mezích zákona, daného stortingem, požívá král určité samostatnosti.

Se stanoviska norvéžského byl král „všeobecnou vůlí lidu" propuštěn skoro tak, jako kdyby službodárce propustil svého zřízence, jejž nechce již podržeti v čele svých úřadův. Všeobecná vůle lidu může prý trvání každého práva učiniti závislým od

toho, jak dlouho chce lid výkon práva dopustiti. Usnesení stortingu znamená pak všeobecnou vůli lidu.

V ústavě norské výslovně stojí, že národ moc zákonodárnou vykonává parlamentem. Král sám tedy není zákonodárcem; zákonodárcem je parlament a král je od parlamentu odvislým, neboť parlament určuje mu meze jeho činnosti a neodvislosti.

Kdykoli nějaké usnesení nezměněno bude přijato ve třech řádných zasedáních parlamentu po sobě, stane se zákonem i tehdy, kdyby nedošlo sankce královské. Storting, jenž totéž usnesení po třikráte přijímá, musí však po každé vyjíti z nových voleb. Jen nesmí mezitím dojíti k nějakému usnesení odchylnému.

Král vůbec takto přestává býti podstatným činitelem zákonodárným, ježto svého suspensivného veta vlastně jen s těží může nebo vůbec nemůže užiti — i když jeho užije a způsobí odklad, aby určitá předloha se ještě nestala zákonem, nedosáhne tím přece ničeho jiného, než že rozpor mezi ním a parlamentem se ještě prodlouží a rozšíří, a královská autorita a popularita celého království na konec nevyjde neotřesena.

Jinak toto skromné „suspensivní veto" královo nebývalo v Norsku celkem popíráno, přes to, že byly podniknuty prudké útoky na moc královskou; v připuštění suspensivního veta spatřována byla jaksi náhrada za to, že storting nemůže být králem rozpuštěn, že král nemůže se odvolati přímo k lidu.

Ježto král v Norsku má při zákonodárství pouze veto suspensivní, může být ovšem i proti vůli své donucen k zachovávání zákona vydaného stortingem.

Nemůže být pak již pokládán za rovnocenného se stortingem, není pánem lidu norského, nýbrž pouze nejvyšším vykonavatelem jeho vůle, jaksi jeho prvním úředníkem či spíše dědičným presidentem. Ve smlouvě o ústavě nemá tedy král postavení jedné smluvní strany naproti lidu, není stranou rovnocennou lidu.

Dle názoru norského stortingu o demokratickém charakteru ústavy je i změna ústavy věc, jež krále se netýká; je to výhradně věcí svrchovaného lidu norského, jenž obsah smlouvy, o ústavě jednající, může měniti týmž způsobem, jakým se na ústavě byl usnesl.

Má-li storting moc, usnášeti se na změnách ústavy i proti vůli královĕ, může ovšem libovolně omezovati i práva králová v ústavě vytknutá a mohl by králi vládní práva po případě i zcela odníti. Norům rozumělo se tak samo sebou.

Švédové však tvrdili, že by taková moc stortingu odporovala základním zásadám ústavy, jež dosazuje krále a zavádí království a že instituce království patří k nezměnitelným zásadám ústavy.

V posledním článku norské ústavy totiž je ustanovení, že příští

změny „tohoto základního zákona" nesměj nikdy odporovati základním „principům" jeho, a že mohou obsahovati pouze modifikace jednotlivých ustanovení, a to takové modifikace, „které by neměnily ducha této konstituce."

Švédové namítali dále, že by přiznáním takové moci stortingu byla porušena akta o unii, jež založena je prý na společenství krále a totožnosti jeho postavení v obou zemích.

Různost názorů švédských a norských politikův o oprávněních králových při změnách ústavy norvéžské vedla po r. 1880 k prudkému konfliktu.

Došlo tu k prudkému konfliktu o to, zda král norvéžský při změnách ústavy má veto absolutní. Král po dobu trvání unie vždy si je chtěl osobovati; Švédové rovněž trvali na absolutním vetu norského krále při změnách ústavy, ježto doufali jím čeliti požadavkům stortingu. Také v Norsku vážení členové z konservativní pravice bývali tohoto názoru, nebo aspoň se proti němu nestavěli.

Strana radikalní ovšem, jež od let 90tých stále rostla a v parlamentu měla majoritu, králi vůbec nepřiznávala práva nějakého veta naproti usnesením stortingu, jimiž se mění ústava. Vydání i jakákoli změna ústavy výhradně přísluší prý lidu a jeho zvolenému representantu, stortingu samému.

Norská radikalní strana, zvláště za konfliktu v r. 1880, nechtěla králi proti změnám základního zákona přiznati žádná jiná práva, než jaká měl naproti ostatnímu jednoduchému zákonodárství.

Storting prý také sám již v r. 1814 prohlásil, že „základní zákon" (ústava norská) nemůže náležeti k oněm zákonům, které vyžadují sankce královy.

Radikalní většina parlamentní tvrdila, že i při změnách ústavy králi přísluší pouze veto suspensivní, s účinkem odkladacím pouze, kdežto král osoboval si plnou sankci zákona ústavu měnícího, s neobmezeným právem zákon zamítnouti.

Tehdy však také právnická fakulta norské university v Christianii ve znamenitém dobrozdání z 23. března 1881 dovozovala, že změny základního zákona statního nemohou se díti bez schválení králova. Přiznávala sama tehdy králi veto absolutní.

Krok za krokem potom však radikalní program levice nabýval ve voličstvu stále více půdy čilou agitací, až konečně při volbách v r. 1903 i konservativní strana norská vzdala se svého dosavadního odporu proti radikalním požadavkům, aby nebyla při volbách smetena. I kandidáti konservativní pravice byli tu konečně voleni na program radikalní.

(Konec příště.)

LITERATURA.

Právo církevní.

Dr. Antonín Hobza: Podvod při smlouvě manželské. (Knihovna „Sborníku", řada právovědecká čís. XIV.) V Praze, 1906, 8°, str. 88.

Spis jest sepsán za účelem, aby utvrzen byl názor, že podvod není dle kanonického práva samostatný důvod neplatnosti manželství. V sedmi paragrafech a v doslovu látka probrána. Stůjž zde bližší obsah spisu: V §u 1. vytýkají se pojem podvodu vůbec a účinky jeho na platnost smlouvy dle práva římského (str. 9—16). Ježto kanonisté vybudovali nauku o smlouvě manželské na základě římských pravidel o kontraktech konsensuálných, pokud se tkne o negotia bonae fidei, a to v době rozkvětu římských glossatorů, přirozena jest otázka, zdali mezi římskou glossou a kanonickou theorií není v příčině podvodu souvislosti časové a věcné. Obrací se tudíž pozornost k učení římských glossatorův o významu podvodu při právních jednáních vůbec, neboť na otázku danou vlivu nemělo ani stanovisko ryzího římského práva, ani starší obecnoprávní theorie, ani moderní theorie soukromoprávní, které vesměs krátce se vyličují.

Glossatoři různili pak při podvodu vyvolaném stranou smluvní negotia bonae fidei a negotia stricti iuris. Při negotia bonae fidei byly účinky podvodu různé dle toho, běželo-li o dolus contractui causam dans, neb o dolus incidens. Při dolus contractui causam dans jest smlouva neplatná ipso iure. Uskutečnil-li podvedený plnění vyšší dvou aureů, má actionem doli směřující proti podvodníkovi za rescissí poměru skutečně nastalého a za restitucí věci odevzdané, pokud se tkne za náhradou interesse. Actio doli konkuruje zde s condictio indebiti. Při dolu incidentním nenastává neplatnost smlouvy; zde poskytnuta jen žaloba kontraktní. Smlouva zůstává vždy platna, pokud jde o podvod při negotia stricti iuris a dopustila-li se podvodu osoba třetí. Na doklad názoru vyloženého uvádí se výroky *Irneria, Placentina, Azona* a *Accursia* a pak výroky, jež učinili kanonisté *Roffredus z Beneventu, Hostiensis* a *Durantis.* Názory tyto byly panující ještě na počátku 18. stol. Překvapiti nás nemůže okolnost, že římské právo nebo glossa jeho nemluví zvláště o podvodu při smlouvě manželské, ježto nebylo třeba zvláštních právních předpisů tam, kde vznik, trvání i zánik manželství podmíněny byly souhlasem stran.

Kanonické právo (§ 2., str. 17—24) různí pak mezi temporaliemi a spiritualiemi, nakolik běží o účinky podvodu. — Při temporaliích přijaty zásady římské glossy o podvodu při negotia bonae fidei a stricti iuris (na doklad uvedeni *Laurentius, Hostiensis, Martinus abbas, Joannes Andreae*). Při spirituáliích platila ale zásada: „Multa fieri non

debent, facta tamen remanentur,“ která se dokazuje na výňatcích z *Gratiana*, z liber Extra, z glossy a ze summy *Martinovy*. Stanovisko odrážející se v těchto místech a zarážející na první pohled dá se vysvětliti jednak veřejnoprávní povahou příslušných církevních aktů (na př. křtu, ordinace, vstoupení do řádu), jež povzneseny jsouce nad soukromými zápasy zatlačují do pozadí soukromý zájem stran; jednak úvahou, že předpoklady a úmysly stran nerozhodují, že ,,non videntur decepti, qui meliorem vitam elegerunt“, a konečně že přičítati dlužno omyl mnohdy spíše pošetilosti zklamané strany, než podvodu osoby druhé.

Jelikož chce spisovatel na jisto postaviti, jaká pravidla o podvodu platila při manželství, přezkoumává dříve zvláštní povahu jeho (§ 3., tr. 25—40). Církevní manželství stojí pod vlivem morálky, práva a dogmatiky. Manželská smlouva jest smlouva sui generis, jež neslouží k uplatnění soukromých zájmů, nýbrž slouží v první řadě zájmům celku. Proto nemá vlivu beze zvláštního předpisu zákonného omyl ve vlastnostech manželových, jakožto pouhý omyl v motivu. Ohled k celku vyvolal nerozlučitelnost a svátostnost manželství, pročež zájem soukromý musí ustoupiti zcela do pozadí. Pro svátostnou povahu jest manželství spirituale a sdílí osud spiritualií, což ovšem do krajních konsekvencí provedeno nebylo, ježto mnohé jednotlivosti vnikly do kan. práva manželského za patrného vlivu práva římského. Manželství vzniká konsensem stran, čímž ale v kan. právu se rozumí vnitřní souhlas. Bez vnitřního souhlasu není manželství; ale těžko soudci vystihnouti soulad vnitřní, neboť se říditi může jen zjevy zevními, anyť psychologické zjevy se mu vymykají. Proto pro soudce rozhodovati bude přece vždycky jen projev zevní, zdali dvě osoby souhlasily k manželství. Odtud ale vznikaly jednak nesrovnalosti, že manželství pro foro externo platné není platné pro foro interno právě pro scházející vnitřní souhlas; jednak bylo nezbytno různými praesumpcemi ulehčiti soudci úkol a upraviti zvláště důkaznost manželství na př., že soulož vykonaná po zasnoubení nasvědčuje uzavření manželství, že manželství existuje, dokázán-li zevní akt smlouvy manželské; že znenáhla forma sňatku zpřísněna, až se došlo ku známému předpisu sboru tridentského. Ze zásady nutného vnitřního souhlasu plyne pak, že mentální reservace prokázaná nedá vzniknouti platnému manželství, čímž c. 26 X. 4, 1 lehce se dá vysvětliti. Pro nerozlučitelnost manželství vyžadoval favor matrimonii toho, aby pochybné manželství bylo v platnosti zachováno, jakož že i rozsudek svědčící neplatnosti jen výminečně platil. Pravé, bezvadné manželství jest svátostí.

Obraceje se k podvodu při smlouvě manželské (§ 4., str. 41—54) má spisovatel na mysli pouze dolus contractui causam dans, jemuž ale žádný článek zákonní nesvědčí jako doklad, zejména ne c. 26. X. (4, 1), mluvící pouze o podvodné mentální reservaci. Pro nutnost existence jako samostatného důvodu neplatnosti manželství mohl by býti uveden: 1. Všeobecný důvod: ,,dolus nemini debet patrocinari“. Pět míst z *Řehořových* dekretálií se uvádí, kde tento důvod uznáván. V těchto případech pak

odvolávají se strany ku stavu neb k okolnosti, kterou samy podvodně byly nastrojily. Z rozhodnutí příslušných však plyne, že podvodník nemá práva žaloby, ale neplyne, že by strana podvedená při manželství měla žalobu na neplatnost manželství. 2. Pro existenci samostatné překážky mluviti by mohla zásada: „ne quis lucrum de suo dolo reportet". Místa na doklad zásady této uváděná zní ale příliš všeobecně, než aby z nich určitý právní institut mohl býti vyvozován. (c. 1 X. 4, 7 a c. 3. X. 5, 22.) 3. Ze svátostné povahy manželství nelze prý ničeho přímo odvozovati pro otázku, o kterou jde; zejména sluší poukázati k stanovisku církve katolické, že udělovač svátosti nemusí míti zvláštní kvalifikace mravní, tak že i podvodník může svátost uděliti. A považují-li se manželé jako příjemci svátosti, pak podvodník jest příjemcem nemravným a tu by svátost stala se působivou teprve odstraněním důvodu této nehodnosti. 4. Výrok sboru tridentského: „Matrimonium est sancte tractandum" neměnil ničehož na známém kanonickém stanovisku, že při manželství zájmy jednotlivců ustupovati musejí zájmům celku, které vyžadují platnost manželství potud, pokud zvláštní důvod neplatnosti není uznán zákonem samým.

Za to ale výslovně uznává glossa ad *v.* Cogantur c. 5 C. 20 qu. 3. a ad *v.* Ad fatuitatem c. 6 X., 1, 40, jakož i Summa *Martinova*, že podvod při manželství, jako kontraktu spirituálním nepůsobí neplatnost, což se shoduje zcela se stanoviskem kanonického práva ohledně podvodu při spirituáliích. Tomuto stanovisku nasvědčuje také zevní okolnost, že v katalozích překážek manželských dolus nikde se neuvádí. Ovšem, že kanonisté ode dávna spojovali podvod s omylem a že o nich dokonce i bez rozdílu mluvili; to se však dá vysvětliti poukazem ke skutečnosti, že si těžko mysliti případ v praxi, kde by někdo mýlil se v totožnosti osoby, aniž by k tomu podvodným jednáním nebyl sveden; důkazem o podvodu spíš se provede důkaz o omylu v osobě. V těch případech pak, kde již omyl vylučuje platnost manželství, není třeba podvodu jako překážky; uznání podvodu jako samostatného důvodu neplatnosti manželství mělo by význam pouze při vlastnostech snoubencových. Pro to se však nedají v platném právu žádné rozhodné okolnosti najíti, což patrno také z ustálené praxe soudnictví kan., zejména z rozhodnutí congregatio Concilii pro dobu potridentskou. Nesprávný jest názor *Zimmermannův*, že nutno souditi z přípustnosti výminky při manželství na existenci překážky podvodu v tom smyslu, že by strana byla myslila, že se splnilo, co dříve výslovně předpokládala a proto že neopakovala svého předpokladu, jenž jí byl podvodem předstírán jako splněný; impedimentum zvané condicionis jest výjimkou contra rationem iuris a nelze jí nikterakž rozšiřovati.

Autor obrací se pak (v §u 5., str. 55—68) ku hlavnějším dílům kanonistické literatury jednajícím o manželství a sice od dob nejstarších až na dobu přítomnou, a to proto, aby se přesvědčil, jak literatura soudila o otázce naší. Ovšem mnozí spisovatelé nejednají o věci této ex professo, někteří vůbec ani zmínky nečiní o podvodu, což hlavně má důvod v tom, že se

nerozeznávalo mezi omylem a podvodem, a že se užívalo výrazův error a dolus k označení téže skutečnosti. Ale pravidlo o spirituelní povaze manželství odporovalo římskoprávním zásadám o podvodu vůbec, čímž se vysvětluje, že nikdy nevymizely v literatuře pochybnosti o převládajícím názoru kanonickém. *Ivo* a *Hugo* sice učinili náběh, aby posuzovali podvod samostatně, nedošli v tom ale následníkův. Teprve *Basilius Pontius* (1569 až 1629) učinil odchylku, připisuje podvodu samostatný význam tím, že vyvozuje účinky podvodu ze zásad všem kontraktům společných, že připisuje stejný účinek podvodu vzešlému od spolukontrahenta i od třetí osoby, a pak že uznává podvod ve vlastnosti osoby, byla-li hlavním motivem ke smlouvě manželské; výslovně však nějakého impedimentum doli neuvádí. Podobně *Gonzalez Tellez* († 1649) jest při podvodu pro neplatnost příslušných aktů, poněvadž ,,in iure vis, metus et dolus aequiparantur" a pak že ,,ab omnibus actibus, tam temporalibus, quam spiritualibus procul abesse debent fraus et dolus". O podvodu při manželství ovšem nemluví.

Ze spisovatelů 19. stol. *Permaneder* (r. 1846) hájil samostatnou překážku podvodu, však později od tohoto mínění odstoupil. *Thaner* a *Cossi* zastávají však dosud takové imped. pro kan. pr.

V církevním právu evangelickém (§ 6., str. 69—73) odpadl ohled na svátostnost a nerozlučitelnost manželství, i nebylo důvodu, proč by odpírán býti měl stranám nárok, domáhati se neplatnosti manželství pro vady vůle v případech vážnějších. Tím odpadl rozdíl mezi smlouvou manželskou a smlouvou obyčejnou. Tím pochopitelna snaha, rozšířiti překážku omylu i na některé vlastnosti kontrahentovy a prohlásiti podvod za důvod neplatnosti manželství, při čemž bylo sporno, kterým vlastnostem taková váha měla býti přisouzena. Ovšem jest to vývoj pozdější, neboť *Luther* zná podvod při smlouvě manželské za důvod rozloučení, a některé starší řády církevní z 16. stol. znají jen překážku v případu podvodu směřujícího k provedení únosu, což ale souvisí s překážkou únosu. Teprve spisovatelé pozdější doby formulovali zvláštní překážku podvodu, jako *Stryk*, *Kaestner*, *Justus H. Boehmer*, *Zimmermann*, *Bartels;* názor to, který v moderní době nabyl převahy. Proti tomu se vyslovili na př. *Scheurl* a *Friedberg*. Na odůvodnění zmíněné překážky uvádělo se: 1. že dolus causam dans působí ipso iure neplatnost právního jednání bonae fidei; 2. shora již uvedené c. 26 X. (4, 1); 3. že nikdo nemá míti z podvodu užitku. 4. že tím nastává těsnější spojení evangelického práva s morálkou. Co do bližšího vymezení překážky podvodu, jest ovšem spor jak v theorii, tak i v praxi.

V moderním zákonodárství světském pak (§ 7., str. 74—82) lze rozeznati dvě skupiny zemí, dle toho, znají-li nebo neznají-li samostatné překážky podvodu. K těmto počítá autor Rakousko, Chorvatsko-Slavonsko, Francii, Belgii, Rumunsko, Holandsko, Italii, Španělsko (z r. 1889), Anglii, Irsko, Skotsko, Řecko, Bulharsko a Černou Horu; do druhé skupiny pak Německo, Uhersko, Portugalsko, Švédsko, Finsko, Dánsko a Norsko, Rusko, Srbsko a Turecko.

Konče svou práci konstatuje autor v doslovu (str. 83—86) protivná stanoviska církevního práva a modernějších zákonodárství světských, pochopitelná z protilehlých základních názorův. Ovšem důležito bude vymeziti překážku všude tak, aby jí lehce nemohlo býti zneužíváno, a pak musí býti řádně upraven poměr mezi omylem a podvodem. To se však vždy nestalo. Dejme tomu, že se omyl stal bez podvodu. Tu se dává právo žaloby mýlícímu se oproti druhé straně nevinné, čímž vzniká zájmová kollise; není tedy omyl vhodným hlediskem, s něhož význam vlastností má býti řešen. Vedle toho nejsou všechny případy omylu ve vlastnostech stejné povahy, neboť různiti musíme omyl od pouhé nevědomosti. Při podvodu věc bude jednodušší; ať se úmyslně něco zamlčuje nebo předstírá, vždy běží o nemravnost, proti které zákonodárce bez kollise zájmů stran může vystoupiti. Proto se prohlašuje autor de lege ferenda proti překážce omylu ve vlastnostech a pro překážku podvodu ve smyslu osnovy k občanskému zákonníku německému z r. 1887.

Přítomný spis ovšem není velkých rozměrů; z 88 stránek připadá na text s poznámkami 79 stránek. Ale ke cti autorově budiž ihned konstatováno, že pokud možná hleděl býti stručným, aby neunavoval rozvláčným podáním látky; on nenechává viděti, jaké obtíže spracování látky činí. Spůsob podání jest celkem jasný, jen někdy se zatemní, na př. praví-li se bez bližšího odůvodnění na str. 31, zvláště v poznámce 25, že kontroverse mezi přívrženci té které theorie projevu a obhájci theorie vůle má pro nauku o uzavření smluv význam dalekosáhlý, že ale pro praxi nemá valné důležitosti. Velmi ceníme, že líčení jest veskrze právnické a střízlivé. Autor jde pravou cestou: nevychvaluje všechno, co na poli práva církevního skvetlo, proto že jest to původu církevního, avšak nehaní to také proto; on konkretně a samostatně oceňuje. Tuto soudnost zachoval si při řešení hlavní otázky, jestli dolus samostatným důvodem neplatnosti manželství. On přichází v souhlasu s názorem dosud panujícím k výsledku, že tomu tak není a odůvodňuje jej hlavně základním nazíráním církve k manželství, podřízením zájmu individuálního zájmu obecnému, nazíráním církve k manželství jako k res spiritualis; autor však tímto výsledkem nadšen není, nýbrž přál by si, aby vzhledem k oprávněným zájmům jednotlivcovým i kanonické právo imped. doli znalo, a to právem, poněvadž podvod zůstává vždy nemravností a jest nápadným, když manželství podvodem zbudované musí trvati na dále. Ale ovšem nesmí se zapomenouti, že v praxi nedostatku impedimenti doli odpomoci mohli hojnějším užíváním připojení výminky ke konsensu manželskému. Celkové roztřídění látky jest takové, že proti němu se nedají činiti žádné zásadní výtky. Správná jest také cesta, hledati spojitosti mezi římským právem a právem církevním, správný poukaz k evangelickému právu a k právům moderním; vždyť právník vidí v mnohých institucích církevního práva most ku právu modernímu; ovšem mohl autor přihlédnouti ještě ku právu nesjednocené církve řecké, které se odráží dodnes v některých právech territoriálních (Srv. *Zhishman*, Das Eherecht der orientalischen Kirche). Přednost práce záleží pak dále v tom, že otázku se všech stran osvětluje,

v jeden celek spojuje, co od jiných autorů po různu bylo projeveno a pak samostatně doplňuje. Uznali-li jsme takto rádi přednosti spisu, musíme ovšem též vytknouti přehlédnutí, z nichž některá jsou asi chybami tisku. Především poukazujeme k citování mnohých použitých spisů bez udání roku, kdy vyšly nebo byly sepsány. Na stř. 5 a 6 jsou udány spisy, k nimž častěji odkazováno značkou „l. c.". Při převalné většině jich letopočet neudán; toho se ale opomíjí dosti často taktéž průběhem líčení; tím vzniká nejasnost pro toho, kdo v literatuře se ještě tak nevyzná, aby věděl, z jaké doby spis pochází; zejména při spisovatelích kanonistických z dřívějších století bylo by výhodno bývalo, udati zcela stručně dobu působení jejich, poněvadž rok použitého vydání mnohdy valně se liší od doby řečené; poukazujeme příkladem jen na známého Sancheza; autor používá vydání z r. 1706, kdežto Sanchez zemřel již r. 1610. Na str. 14 vypadla na konci citátu z *Roffreda* slova: „quia res est tradita" po slovech: „si autem sit ultra processum" a na str. 15 při citátu z *Irneria* vypadla slova „quandoque cum causa iniusta" po slovech „cum causa iusta". Ostatně jest tento citát u Irneria V, 12 a ne 13, jak stojí v pozn. 36. na str. 15. Glossa citovaná na str. 20 pozn. 14 není ad v. Consentiente uxore, nýbrž ad v. De iure ad religionem. Glossa na str. 23 pozn. 24 jest citována jako glossa ke c. 6. X. 1, 40 ad v. Ad fatuitatem, kdežto příslušný výrok, jak ostatně z textu patrno, se nalézá v glosse ke c. 5 C. 20 qu. 3 ad v. Cogantur. Pojednání *Zimmermannovo* (str. 6), Über den Einfluss des Irrtums (etc.) vyšlo v Zeitschrift für Kirchenrecht 8 (1869), str. 37 nsl.; v pozn. 19. na str. 29 schází při udání *Schultova* 3. příspěvku: „Zur Geschichte der Litteratur über das Dekret Gratians" dodatek, že pojednání toto vyšlo ve Sitzungsberichte der hist.-phil. Klasse der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, sv. 65; na str. 57 pozn. 13. schází dodatek, že běží o publikace V í d e ň s k é akademie; na str. 45 pozn. 11. neudáno, kde otištěny jsou *Petri* Exceptiones legum Romanarum (na př. u *Savignyho*, Geschichte des röm R. im Mittelalter, II. sv.). Na str. 34 má citát ze Summy *Raymundovy* zníti: „ubi dicitur, quod nec v e r u m n e c aliquod censetur matrimonium". Na str. 45 a 46, kde se mluví o tom, že vlastní překážky zavedeny byly vesměs z ohledů veřejných, mohlo použito býti článku uveřejněného v „Právníku" r. 1899 str. 877 nsl. Na str. 30 pozn. 22. uvádí se výrok *Durandův* bez každého bližšího označení místa jako citát z *Hahna*, Die Lehre von den Sakramenten; běžíť zde o „*Durandi a sancto Porciano*" in sententias theologicas *Petri Lombardi* commentariorum libri quattuor (lib. IV, dist. 6., qu. 2, n. 11). Na str. 47 pozn. 15. musí se dodati k citátu z *Durantova* Speculum: *IV*, str. 165; podobně v pozn. 19. na str. 58. Na str. 48 v pozn. 19. uveden *Panormitanus* ponejprve, ale bez vytknutí spisu, zrovna tak, jak se to nalézá u *Esmeina* I., str. 311, pozn. 1., který se cituje v téže poznámce. Na str. 49 pozn. 22. udáno jako u *Gerigka*, Irrtum und Betrug als Ehehindernisse, dictum Gratiani ke c. 6 C. 29. qu. 2 místo ke c. 7, což se opakuje na str. 56. *Kunstmannovo* Eherecht des Bischofs Bernhard von Pavia vyšlo v Archiv für kath. Kirchenrecht 6. sv. (1861); zdá se, že autor cituje dle separátu textu

summuly: str. 51 pozn. 39., str. 53, pozn. 43., str. 57 pozn. 14. Rozhodnutí Congregationis Concilii (str. 52 a 53), výroky Ivona a Hugona (str. 56), názory Lutherovy (str. 70, pozn. 2.) a starší partikulární práva německá (str. 78) měly citovány býti z příslušných publikací, kdežto se uvádějí pouze citáty ze spisovatelů jiných. Na str. 59 pozn. 27. při citaci ze *Sancheza* má státi disp. 18 místo 19. Titul užitého vydání van *Espena* zní: Ius ecclesiasticum universum caeteraque scripta omnia (str. 63, pozn. 49.). Při *Gibertově* Corpus iuris canonici (str. 65 pozn. 55.) musí se dodati pars IV. Tractatus de sacramentis, jako při *Eybelově* spisu (tamže, pozn. 61.): 4. Teil, Bd. I. Názor apodikticky na str. 39. projevený, že z nauky o svátostech ničehož dedukovati nelze pro otázku platnosti smlouvy manželské, přece jde as příliš daleko. Kanonické právo všude stanovilo na př. absolutní neplatnost manželství uzavřeného za vlády kterékoli vylučující překážky a obyčejná revalidace manželství dává působiti účinky nového manželství teprve od obnoveného konsensu. Proč nepřijata římská konvalidace beze změny? Při moderních právech evropských (převahou uvedených dle pojednání umístěných v *Hahnově* sbírce) musí býti oproti spisovateli (str. 76.) vytknuto, že v Chorvatsku-Slavonsku platí patent z 8. října 1856 č. 185 ř. z. s dvěma přílohami, totiž zákonem o manželstvích katolíkův a známou instrukcí pro duchovní soudy manželské. Obecné právo manželské platí jen subsidiárně dle §u 251 instrukce. Co se Anglie (str. 77.) tkne, přehlédnuto bylo, co se praví u *Hahna* na str. 506, že falšování nebo pozměnění jména nebo přímení při ohláškách spůsobené podvodem obou stran činí manželství neplatné.

Uvedená přehlédnutí jsou převahou rázu formálného a nemohou změniti příznivý úsudek shora vyslovený.

Vítáme nového kanonistu a přejeme mu v každém ohledu zdaru nejúplnějšího.

Henner.

Právo občanské.

Dr. Bruno Kafka, Die eheliche Gütergemeinschaft auf den Todesfall. VI. 330. Wien, Manz 1906.

Spis rozpadá se na část historickou a dogmatickou. Za úkol části historické vůbec vytýká spisovatel seznání a sledování pramene, ze kterého vyčerpány byly zvláštní zásady rakouského práva o společenství statků na případ smrti. Ale jemu je thema užší. Zvláštnost rakouského práva vidí v tom, že společenství statků mezi manžely nevzniká mimo případ smlouvy a že společenství to je zpravidla pokládati za společenství na případ smrti. Omezuje se tudíž v historické části na vyšetření původu těchto zásad a jejich osudů v pracích přípravných. Rozbor historických základů detailních ustanovení občanského zákonníka zanechává části dogmatické.

Rozborem pramenů dospívá k výsledku, že původ smluveného společenství na případ smrti dlužno hledati v provinciálním právu horno-

a dolnorakouském. Zbývá však ještě otázka, kdy, z jakých příčin a jakým způsobem vyvinula se v Horních a Dolních Rakousích praxis stipulovati ve smlouvách svatebních společenství na případ smrti, po případě, jak dlužno vysvětliti, že vzniklo u selského stavu v Horních Rakousích obyčejové právo s těmito smlouvami konformní. Ke smlouvám oněm zavdala podnět recepce práva římského, jež zvykům a potřebám obyvatelstva nevyhovovalo. Byly proto uzavírány smlouvy svatební, které působnost práva (římského) vylučovaly a které, přiklánějíce se k právu v Rakousích prvé platnému zhusta ustanovovaly, že po smrti jednoho z manželů veškerým jměním movitým nebo jměním dobytým (Errungenschaft) nakládati je jako jměním společným, a že dlužno je tudíž rozděliti rovným dílem (nebo také jinou kvotou) mezi manžela zůstalého a dědice manžela předemřelého. Rozhodnými příčinami takovéto formace smluv svatebních pokládá spisovatel: pokud týče se jmění movitého, obtíže při separaci jmění obou manželů a vznikající odtud nebezpečenství sporů; pokud se týče jmění dobytého, úvahu, že oba manželé pravděpodobně k dobytí jmění přispěli a dále úvahu, že by manželka (po případě její dědicové) nesnadno dokazovala, že jmění dobyla ona, a že by důsledkem toho působením praesumpce Muciánské manželka nespravedlivě byla upozaděna. Že byly tyto úvahy základem oněch smluv svatebních, dovozuje zejména z okolnosti, že vyskytovaly se smlouvy takové původně jen v těch vrstvách obyvatelstva, ve kterých manželka bezprostředně či prostředně při vydělávání byla činna, totiž ve stavu městském a selském. Později ovšem příslušníky jiných stavů podobné smlouvy byly uzavírány a v některých končinách Horních Rakous tak hustě se vyskytovaly, že došlo ku vzniku práva obyčejového. — V přípravných pracích setkáváme se s předchůdci §§ 1233 a 1234 1. věty teprve v tak nazvané konečné redakci Azzoniho z r. 1758. Proti dřívějším operátům nalézáme tu dvě odchylky: Společenství statků mezi manžely dopouští se jen jako společenství na případ smrti a omezeno jest auf „gemeine, Handels- Gewerbs- und Bauersleute". Příčiny této redakce jsou na snadě: Azzoni vůbec byl nepřítelem smluv o společenství statků, ale z různých důvodů nemohl jich ignorovati. Jak lze se domnívati, nalezl v operátech Holgerových záznamy, že v Dolních a Horních Rakousích společenství statků mezi manžely zakládá účinky jen na případ smrti. Adaptace tohoto právního stavu zdála se mu velmi vhodnou: Jednak manželé nebudou omezeni inter vivos, jednak podávala se mu přijetím této zásady možnost dosti učiniti (a sice způsobem nikoli nebezpečným) činitelům, kteří nechtěli úplně emancipovati se od práva staršího (císařovna a ostatní členové kommisse vídeňské) a těm, kteří přáli si při nové kompilaci intensivního respektování rakouského práva provinciálního (Holger). Ale ovšem Azzoni, chtěje vtěsnati společenství statků v některou formu právní obecně známou, podstatu jeho zatemnil. Učinil z něho vzájemnou smlouvu dědickou. Konstrukce Azzoniho došla výtky ve vlastnoručním dopise ze dne 12 března 1771, jenž vydán byl k podnětu Hortenovu a naznačoval správnou konstrukci společenství statků. Kommisse kompilační odvětila (9. dubna) že konstrukce Hortenova je samozřejma a že výtka jeho zakládá se na ne-

správném výkladu operátu. Ostatně vyslovil se Horten také proti tomu, aby společenství statků omezováno bylo na určité stavy. Ve své osnově Horten držel se toho, co proti kompilační kommissi byl uvedl a vyskytují se u něho předpisy, že společenství statků nevzniká mimo případ smlouvy a že působí jen na případ smrti. Předpisy ty vešly do zákonníka josefinského. Osnova Martiniova a západohal. zák. odstranily zvláštní předpisy o společenství statků mezi manžely, vytknuvše, že smlouvy o společenství takovém řídí se týmiž předpisy jako smlouvy společenské vůbec. Redaktoři obč. zák. vrátili se k zásadám zákonníka Josefinského. (§§ 1—8.)

V § 9 podává spisovatel stručný přehled po zásadách rakouského manželského práva majetkového a obrací se (v §§ 10—13) k pojednání o společenství statků mezi manžely vůbec. Stěžuje si, že nejasnost o podstatě společenství statků mezi manžely také jinde se vyskytující i právu rakouskému je na újmu; k tomu pak přistupuje přílišná stručnost předpisů a nejasnost textování. § 11 věnován je výkladu 1. věty § 1234. Spisovatel dospívá tu k výsledku, že podle doslovu věty, ač dějiny redakční svědčily by právu kogentnímu, nutně dlužno ji vykládati jako právo dispositivní. V § 12 vykládá o jednotlivých druzích společenství statků m. m., pokud se týče účinků a předmětu. Ve příčině bodu posledního snaží se precisovati pojem sp. universálního a sp. partikulárního a pak také jednotlivých způsobů tohoto. V dalším postupu (§ 13) jedná o formě, jaká ku platnému zřízení sp. st. se vyhledává. Zamítá náhled, podle kterého šetřiti jest formy posledního pořízení, a soudí, že dosti učiněno bude formě notářského aktu, jestliže soukromá listina o smlouvě zřízená notářsky bude solenisována. „Das eingebrachte Gut" v § 1178 znamená vždycky jmění, které mají manželé uzavírajíce smlouvu o společenství a tudíž nikoli ve všech případech jmění, na které smlouva ta se vztahuje. Inventář musí býti písemný a musí jej, jak tomu svědčí historie redakční a ratio legis, strany podepsati. §§ 14—24 jednají pak již výhradně o společenství statků na případ smrti. Ze společenství takového vzcházejí práva a povinnosti v případě smrti jednoho z manželů, rozloučení manželství z viny jednoho z manželů a upadnutí některého z nich v konkurs. Nastane-li některý z těchto případů, vzejde každému z manželů (po případě jeho sukcessorům), nárok, aby druhá strana smluvenou kvotu celého svého jmění nebo určité jeho části na něho přenesla a dále nárok na zrušení společenství, které tím nastane. Poněvadž však nárok prvý druhým je konsumován, nedojde k onomu přenesení a tudíž ku zřízení společenství, a dlužno jen k věci hleděti tak, jakoby, jakmile k některému z případů svrchu uvedených dojde, veškeré jmění nebo jeho část manželům byly se staly společnými. Ale společenství nenastane a také nestane se žádný z manželů osobním dlužníkem věřitelů, se kterými druhý byl kontrahoval (§ 14). Dotknuv se stručně otázky, jak uspořádány jsou poměry prvé než dies venit (§ 15), obrací se spisovatel k výkladu o tom, co jest v jednotlivých případech počítati ku statkům společenským (§ 16), a které dluhy jest pokládati za dluhy společenské t. j. takové, které podle § 1235 od aktiv společenských jest odpočísti (§ 17). Další § věnován je zevrubnému pojednání o právních

poměrech, jaké nastávají v případě smrti jednoho z manželů. Spisovatel jedná tu zejména o způsobu, jakým aktiva a dluhy společenské je zjistiti; o právním postavení stran do skončení rozdělení; o způsobu splnění smlouvy zapravením společenských dluhů a rozdělením zbytku mimo exekuci i v exekuci; o důsledcích, jaké má exekuce věřitelem jednoho z manželů vedená pro dluh společenský na jmění vyhrazené a pro dluh, který mezi společenské nenáleží, na jmění společenské; o osudech pohledávek, které měl jeden manžel za druhým. Tu také řeší otázku, zda podle § 758 vpočísti jest pozůstalému manželu vše, co na základě společenské smlouvy jemu se dostane. Soudí, že jen to, oč jeho majetek se rozmnoží (§ 18). V § 19 přistupuje k vylíčení účinků, jaké má sp. na př. smrti jestliže manželství bude rozloučeno. Vytýká, že případy zákonem (§ 1266) nerozřešené (rozloučení manželství z viny obou manželů a podle § 133 o. z.) subsumovati dlužno 1. větě § 1266. Pak následuje výklad § 1266. V § 20 vylíčen jest účinek uvalení konkursu na jmění jednoho z manželů a význam zrušení usnesení o uvalení konkursu. Spisovatel dále tu uvádí, že massa konkursní nemá podle § 12 konk. ř. volby, zda v právní poměr sml. spol. založený vstoupiti chce čili nic; vytýká, že nároky ze společ. vznikající nemají povahy pohledávek konkursních, nýbrž že smlouva cele musí býti splněna; popírá názor, jakoby při univ. spol. uvalení konkursu na jmění jednoho z manželů mělo nutně za následek uvalení konkursu na jmění manžela druhého, kdežto bude tomu tak jen tehdy, když stav jmění jednoho každého manžela bude takový, že podle ustanovení konk. ř. dlužno naň konkurs uvaliti; popírá, že by bylo možno inventarisovati kusy majetkové, na které společenství se vztahuje, pokud nenáležejí kridatáři, vykládaje, že postup takový nelze opříti ani o zákonná ustanovení ani o povahu právního poměru sml. sp. založeného; vykládá o omylnosti názoru, jakoby v případě konkursu ručil manžel kridatářův jměním, na které společenství se vztahuje, za dluhy manžela druhého; promlouvá o poměru § 16 uv. zák. k obch. zák. a čl. 8 obch. zák. k § 1262 obč. zák. V následujících třech §§ech pojednáno je stručněji o účincích, jaké nastávají, jsou-li jinaké smlouvy svatební se společenstvím statku na případ smrti kombinovány, o působení rozvodu od stolu a lože na sp. na případ smrti a o působení rozhodnutí, kterým manželství prohlašuje se neplatným. § poslední (24) zabývá se § 1236 o. z. Tu spisovatel přidává se k názoru, podle kterého „das dingliche Recht zur Gemeinschaft“ jest absolutním právem obligačním na budoucí dobytí práva vlastnického k ideální části nemovitosti, a řeší na tomto základě veškeré otázky tu se vyskytující. *K.*

